

Rapport från Bergwallkommissionen

Betänkande av Bergwallkommissionen

Stockholm 2015

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2015:52

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst.
Beställningsadress: Fritzes kundtjänst, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Webbplats: fritzes.se

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför.

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02)

En kort handledning för dem som ska svara på remiss. Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remiss.

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet.

Omslag: Elanders Sverige AB.

Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2015.

ISBN 978-91-38-24303-9

ISSN 0375-250X

Till statsrådet Anders Ygeman

Den 28 november 2013 beslutade regeringen (dir. 2013:107) att ge en särskild utredare i uppdrag att utreda och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde till att Sture Bergwall dömdes för åtta mord. Även advokaters och sakkunnigas agerande i samband med de aktuella processerna omfattades av uppdraget. I uppdraget ingick även att analysera om det förekommit brister i rättsväsendets och vårdens agerande i samband med brottmålsprocesserna och om bristerna i sådant fall var strukturella. Slutligen ingick i uppdraget att ta ställning till om det var nödvändigt att genomföra förändringar av något slag. Genom tilläggsdirektiv den 30 oktober 2014 förlängdes den ursprungliga redovisningstiden till den 5 juni 2015 (dir. 2014:138).

Professor emeritus Daniel Tarschys förordnades den 28 november 2013 till särskild utredare. Att som experter biträda den särskilde utredaren förordnades samma dag professorn vid Stockholms universitet Petter Asp, professor emeritus Kjell Asplund, lagmannen vid Solna tingsrätt Mari Heidenborg, rättssakkunnige vid Justitiedepartementet Mikael Kullberg och specialrådgiver i Domstoladministrasjonen Tor Langbach.

Som sekreterare i utredningen anställdes från och med den 15 december 2013 hovrättsassessorn Cecilia Ahlström och från och med den 16 juni 2014 hovrättsassessorn Carolina Granlund. Kommittéadministratören Suzanne Gyllenswärd har varit utredningen behjälplig med administrativa göromål och textredigering.

Utredningen har antagit namnet Bergwallkommissionen (Ju 2013:18).

Härmed överlämnas betänkandet *Rapport från Bergwallkommissionen* (SOU 2015:52). Arbetet har bedrivits i nära samråd med experterna som i allt väsentligt har ställt sig bakom den redovisade granskningen, liksom analysen och övervägandena. Betänkandet är därför skrivet i vi-form. Skilda uppfattningar i enskildheter och beträffande formuleringar kan dock ha förekommit utan att detta har behövt komma till uttryck i något särskilt yttrande.

En underlagspromemoria av Kjell Asplund har fogats till betänkandet.

Utredningens uppdrag är med detta slutfört.

Stockholm i juni 2015

Daniel Tarschys

*/Cecilia Ablström
Carolina Granlund*

Innehåll

Sammanfattning	17
Summary	23
1 Inledning	29
2 Utredningens uppdrag och arbete	33
2.1 Utredningens uppdrag.....	33
2.2 Utredningens arbete	34
2.3 Betänkandets disposition och utformning	36
3 Allmänna utgångspunkter	39
3.1 Inledning.....	39
3.2 Gällande rätt	39
3.2.1 Förundersökningsarbetet och åklagarens roll under huvudförhandlingen.....	39
3.2.2 Domstolens ansvar	49
3.2.3 Advokatens roll	55
3.2.4 Sakkunnigbevisning	58
3.2.5 Resningsprocessen i brottmål.....	64
3.2.6 Påföljden rättspsykiatrisk vård	67
3.2.7 Övrigt.....	70
3.3 Rättspsykologi och psykoterapi.....	70
3.3.1 Allmänt om rätts- och minnespsykologi	70
3.3.2 Allmänt om psykoterapi	79
3.3.3 Diskussionen kring grupp tänkande	82
3.4 Vårdmiljön och vårdens inriktning på Sätters sjukhus	83

4	Sture Bergwalls bakgrund, vård och diagnoser	85
4.1	Inledning	85
4.2	Sture Bergwalls tidigare brottslighet och rättspsykiatriska undersökningar	86
4.3	Sture Bergwalls kontakter med psykiatrisk vård och psykoterapi före 1991	89
4.4	Den rättspsykiatriska vården efter 1991	92
4.4.1	Psykoterapins omfattning och inriktning	92
4.4.2	Olika teman som behandlades i psykoterapin.....	97
4.4.3	Framsteg i psykoterapi	100
4.4.4	Sture Bergwalls kontakter med psykoterapeuten efter 2001	101
4.4.5	Vårdplaneringen vid Sätters sjukhus	101
4.4.6	Utflykter, frigång och permissioner	103
4.4.7	Besök.....	103
4.4.8	Särskilda vårdhändelser	104
4.4.9	Relationer till vårdpersonal och medpatienter	104
4.4.10	Anmälningar och tillsyn	105
4.5	Sture Bergwalls läkemedelsbehandling.....	107
4.5.1	Termer och begrepp	107
4.5.2	Läkemedelsbehandlingen fram till 1992	109
4.5.3	Läkemedelsbehandlingen från 1992 till 2001	109
4.5.4	Läkemedelsbehandlingen från 2001 och framåt..	110
4.6	Sture Bergwalls personlighetsdrag och psykiatriska symtom.....	111
4.6.1	Sture Bergwalls personlighet	111
4.6.2	Journaluppgifter om Sture Bergwalls psykiatriska symtom	113
4.7	Psykiatriska bedömningar	115
4.7.1	Psykiatriska bedömningar under åren 1991 till 2001	116
4.7.2	Psykiatriska bedömningar från 2002.....	118

5	Redogörelsen för mordutredningar och domstolsprocesser	125
6	Charles Zelmanovits.....	129
6.1	Inledning.....	129
6.2	Sökandet efter Charles Zelmanovits och förundersökningen.....	130
6.2.1	Genomförda åtgärder före Sture Bergwalls erkännande	130
6.2.2	Polisförhör, vallningar och rekonstruktion med Sture Bergwall.....	131
6.2.3	Övrig utredning.....	148
6.2.4	Särskilt om advokaten, de sakkunniga och vården under förundersökningen	153
6.3	Tingsrättsprocessen	158
6.3.1	Förberedelsen inför huvudförhandlingen	158
6.3.2	Huvudförhandlingen.....	161
6.3.3	Piteå tingsrätts dom.....	166
6.4	Resningsprocessen	167
6.4.1	Inledning	167
6.4.2	Åklagarens resningsansökan	168
6.4.3	Sture Bergwalls yttrande	169
6.4.4	Hovrättens för Övre Norrland beslut.....	170
6.5	Luleå tingsrätts frikännande dom	172
6.6	Kommissionens iakttagelser och bedömningar	172
6.6.1	Brottsutredningens och förhörens genomförande.....	172
6.6.2	Vallningen och rekonstruktionen den 21 augusti 1994	176
6.6.3	Vad fick tingsrätten veta?.....	177
6.6.4	Advokaten.....	180
6.6.5	De sakkunniga	181
6.6.6	Vården	183
6.6.7	Tingsrättens processledning och bevisprövning.....	184

7	Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis	189
7.1	Inledning	189
7.2	Förundersökningen	190
7.2.1	Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande.....	190
7.2.2	Polisförhör, vallning och rekonstruktion med Sture Bergwall.....	193
7.2.3	Övrig utredning.....	205
7.2.4	Särskilt om advokaterna, de sakkunniga och vården under förundersökningen.....	207
7.3	Tingsrättsprocessen.....	210
7.3.1	Förberedelsen inför huvudförhandlingen.....	210
7.3.2	Huvudförhandlingen	213
7.3.3	Gällivare tingsrätts dom.....	220
7.4	Resningsprocessen.....	221
7.4.1	Inledning.....	221
7.4.2	Åklagarens resningsansökan.....	222
7.4.3	Sture Bergwalls yttrande.....	223
7.4.4	Hovrättens för Övre Norrland beslut	223
7.5	Gällivare tingsrätts frikännande dom.....	225
7.6	Kommissionens iakttagelser och bedömningar	225
7.6.1	Brottsutredningens och förhörens genomförande.....	225
7.6.2	Rekonstruktionen den 10 juli 1995.....	228
7.6.3	Vad fick tingsrätten veta?	229
7.6.4	Advokaterna	231
7.6.5	De sakkunniga.....	233
7.6.6	Vården.....	235
7.6.7	Tingsrättens processledning och bevisprövning	236

8	Yenon Levi	241
8.1	Inledning.....	241
8.2	Förundersökningen	242
8.2.1	Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande	242
8.2.2	Polisförhör, vallning och rekonstruktioner med Sture Bergwall.....	245
8.2.3	Övrig utredning.....	264
8.2.4	Särskilt om advokaten, den sakkunnige och vården under förundersökningen	274
8.3	Tingsrättsprocessen	276
8.3.1	Förberedelsen inför huvudförhandlingen	276
8.3.2	Huvudförhandlingen.....	277
8.3.3	Falu tingsrätts dom.....	283
8.4	Resningsprocessen	285
8.4.1	Inledning.....	285
8.4.2	Sture Bergwalls resningsansökan.....	286
8.4.3	Åklagarens yttrande	287
8.4.4	Svea hovrätts beslut.....	288
8.5	Falu tingsrätts frikännande dom.....	291
8.6	Kommissionens iakttagelser och bedömningar	291
8.6.1	Brottsutredningens och förhörens genomförande.....	291
8.6.2	Vallning och rekonstruktioner	295
8.6.3	Vad fick tingsrätten veta?.....	297
8.6.4	Advokaten.....	299
8.6.5	Den sakkunnige	300
8.6.6	Vården	301
8.6.7	Tingsrättens processledning och bevisprövning.....	302

9	Therese Johannessen	309
9.1	Inledning.....	309
9.2	Förundersökningen.....	310
9.2.1	Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande.....	310
9.2.2	Polisförhör och vallningar med Sture Bergwall...	312
9.2.3	Övrig utredning.....	335
9.2.4	Särskilt om advokaten, de sakkunniga och vården under förundersökningen.....	341
9.3	Tingsrättsprocessen.....	345
9.3.1	Förberedelsen inför huvudförhandlingen.....	345
9.3.2	Huvudförhandlingen	346
9.3.3	Hedemora tingsrätts dom.....	353
9.4	Resningsprocessen.....	360
9.4.1	Inledning.....	360
9.4.2	Sture Bergwalls resningsansökan	361
9.4.3	Åklagarens yttrande	362
9.4.4	Svea hovrätts beslut.....	363
9.5	Falu tingsrätts frikännande dom.....	365
9.6	Kommissionens iakttagelser och bedömningar	366
9.6.1	Brottsutredningens och förhörens genomförande.....	366
9.6.2	Vallningar.....	370
9.6.3	Vad fick tingsrätten veta?	372
9.6.4	Advokaten	377
9.6.5	De sakkunniga.....	378
9.6.6	Vården.....	379
9.6.7	Tingsrättens processledning och bevisprövning	380

10	Trine Jensen	385
10.1	Inledning.....	385
10.2	Förundersökningen	386
10.2.1	Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande	386
10.2.2	Polisförhör, vallningar och rekonstruktion med Sture Bergwall.....	388
10.2.3	Övrig utredning.....	399
10.2.4	Särskilt om advokaten, de sakkunniga och vården under förundersökningen	405
10.3	Tingsrättsprocessen	408
10.3.1	Förberedelsen inför huvudförhandlingen	408
10.3.2	Huvudförhandlingen.....	409
10.3.3	Falu tingsrätts dom.....	417
10.4	Resningsprocessen	419
10.4.1	Inledning.....	419
10.4.2	Sture Bergwalls resningsansökan.....	420
10.4.3	Åklagarens yttrande	422
10.4.4	Svea hovrätts beslut.....	422
10.5	Falu tingsrätts frikännande dom.....	423
10.6	Kommissionens iakttagelser och bedömningar	424
10.6.1	Brottsutredningens och förhörens genomförande.....	424
10.6.2	Vallningarna och rekonstruktionen.....	426
10.6.3	Vad fick tingsrätten veta?.....	427
10.6.4	Advokaten.....	429
10.6.5	De sakkunniga	431
10.6.6	Vården	432
10.6.7	Tingsrättens processledning och bevisprövning.....	433

11	Gry Storvik	439
11.1	Inledning	439
11.2	Förundersökningen	440
11.2.1	Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande.....	440
11.2.2	Polisförhör, vallning och demonstrationsförhör med Sture Bergwall	442
11.2.3	Övrig utredning.....	458
11.2.4	Särskilt om advokaten, de sakkunniga och vårderna under förundersökningen.....	463
11.3	Tingsrättsprocessen.....	465
11.3.1	Förberedelsen inför huvudförhandlingen.....	465
11.3.2	Huvudförhandlingen	466
11.3.3	Falu tingsrätts dom	475
11.4	Resningsprocessen.....	477
11.4.1	Inledning.....	477
11.4.2	Sture Bergwalls resningsansökan	477
11.4.3	Åklagarens yttrande	479
11.4.4	Svea hovrätts beslut.....	479
11.5	Falu tingsrätts frikännande dom.....	482
11.6	Kommissionens iakttagelser och bedömningar	482
11.6.1	Brottsutredningens och förhörens genomförande.....	482
11.6.2	Vallningen och demonstrationsförhöret	485
11.6.3	Vad fick tingsrätten veta?	485
11.6.4	Advokaterna	488
11.6.5	De sakkunniga.....	488
11.6.6	Vårderna.....	490
11.6.7	Tingsrättens processledning och bevisprövning	491

12	Johan Asplund	495
12.1	Inledning.....	495
12.2	Förundersökningen	496
12.2.1	Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande	496
12.2.2	Sture Bergwall berättar för vården.....	496
12.2.3	Polisförhör och vallningar med Sture Bergwall...	498
12.2.4	Förhör med övriga personer	522
12.2.5	Övrig utredning.....	527
12.2.6	Särskilt om advokaterna, de sakkunniga och vården under förundersökningen	530
12.3	Tingsrättsprocessen	536
12.3.1	Förberedelsen inför huvudförhandlingen	536
12.3.2	Huvudförhandlingen.....	537
12.3.3	Sundsvalls tingsrätts dom.....	550
12.4	Överklagandet och Hovrättens för Nedre Norrland beslut.....	553
12.5	Resningsprocessen	553
12.5.1	Inledning	553
12.5.2	Sture Bergwalls resningsansökan.....	554
12.5.3	Åklagarens yttrande	555
12.5.4	Hovrättens för Nedre Norrland beslut.....	555
12.6	Sundsvalls tingsrätts frikännande dom.....	557
12.7	Kommissionens iakttagelser och bedömningar	557
12.7.1	Brottsutredningens och förhörens genomförande	557
12.7.2	Vad fick tingsrätten veta?.....	560
12.7.3	Advokaterna.....	562
12.7.4	De sakkunniga	564
12.7.5	Vården	564
12.7.6	Tingsrättens processledning och bevisprövning.....	566

13	Sammanfattande analys av det granskade materialet... 575
13.1	Inledning..... 575
13.2	Förundersökningsarbetet och presentationen av utredningen vid huvudförhandlingarna..... 579
13.2.1	Allmänt om förutsättningarna för utredningsarbetet 579
13.2.2	Förhören med Sture Bergwall 580
13.2.3	Vallningar och rekonstruktioner med Sture Bergwall 585
13.2.4	Mer generella synpunkter på utredningsarbetet 589
13.2.5	Presentationen av förundersökningsmaterialet vid huvudförhandlingarna..... 595
13.3	Domstolarna 598
13.3.1	Inledning..... 598
13.3.2	Processledningen..... 599
13.3.3	Bevisprövningen..... 604
13.4	Advokaterna..... 607
13.5	De sakkunniga 609
13.6	Den rättspsykiatriska vården 615
13.6.1	Inledning..... 615
13.6.2	Psykotera pins inriktning och förutsättningar..... 616
13.6.3	Läkemedelsbehandlingen..... 620
13.6.4	Förhållandet mellan psykotera pin och brottsutredningarna 623
13.7	Resningsförfarandet 628
13.7.1	Inledning..... 628
13.7.2	Åklagarens hantering av ärendena under resningsprocesserna 629
13.7.3	Besluten att lägga ned åtalen..... 630
13.8	Frågor som kom i skymundan..... 631

14 Överväganden om förändringsbehov.....	637
14.1 Inledning.....	637
14.2 Starkare skydd för objektivitetsprincipen och regleringen av åklagarnas arbete.....	638
14.3 Utbildning och riktlinjer för utredningsarbetet i brottmål.....	641
14.4 Befäst den kontradiktoriska principen i brottmål.....	643
14.5 Advokaten måste vara lojal mot sin klient men får inte främja orätt.....	645
14.6 Sakkunnigbevisning	646
14.7 Förstärkt kunskapsförsörjning inom rättspsykiatri	648
Underlagspromemoria	653
Referenser	691
Bilagor	
Bilaga 1 Kommittédirektiv 2013:107.....	701
Bilaga 2 Kommittédirektiv 2014:138.....	707
Bilaga 3 Mötesförteckning.....	709
Bilaga 4 Seminariedeltagarförteckning.....	711

Sammanfattning

Vårt uppdrag har varit att utreda och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde till att Sture Bergwall blev dömd för åtta mord. Uppdraget har även omfattat advokaters och sakkunnigas agerande i samband med de aktuella processerna. Härutöver har vi haft att analysera om det förekommit brister i agerandet och, om bristerna varit strukturella, ta ställning till om det föreligger ett förändringsbehov.

Vid vår granskning av de olika aktörernas agerande har vi bland annat gått igenom förundersökningar och tingsrättsakter, vallnings- och rekonstruktionsfilmer, Sture Bergwalls journal från Sätters sjukhus och därutöver träffat ett stort antal inblandade aktörer.

Inledningsvis bör framhållas att brottmålsprocesserna har inneburit stora utmaningar för såväl rättsväsendet som vården. Det har varit fråga om en misstänkt som varit psykiskt sjuk och som redan tidigare var dömd för våldsbrott när han började erkänna mord som skett för länge sedan. Vår bedömning sker efter återtagna erkännanden och upprädda domar.

Vår granskning och analys utvisar i huvudsak följande.

En grundförutsättning för det efterföljande händelseförloppet var att Sture Bergwall själv berättade om mordet, gick in i rollen som oberäknelig och hänsynslös mördare samt erkände mordet vid huvudförhandlingarna. Att en psykiskt sjuk person erkänner mordet utgör dock inte en tillräcklig förutsättning för fällande domar. Vid vår granskning har vi iakttagit ett flertal bristfälliga ageranden som i olika grad bidrog till att Sture Bergwall blev misstänkt, åtalad och dömd.

I utredningsarbetet tog polis och åklagare stor hänsyn till Sture Bergwalls särart och särskilda förutsättningar, något som bland annat påverkade hur utredningsarbetet bedrevs och hur man ställde sig till de uppgifter han lämnade. En allt för okritisk anpassning

skedde till Sture Bergwalls egen förklaring till varför han hade så svårt att lämna korrekta och utförliga uppgifter, nämligen att det var svårt att närma sig och berätta om minnena från mordet och att han, som en följd av det, även kunde lämna avsiktligt felaktiga uppgifter, så kallade ”medvetna avvikelser”. Förklaringen tycks inte ha ifrågasatts av utredarna. En bidragande orsak till det var sannolikt den legitimitet som förklaringsmodellen, i vart fall indirekt, fick av såväl Sture Bergwalls psykoterapeuter som den psykolog som anlätades som rådgivare till polis och åklagare. Utredarnas tilltro till förklaringsmodellen innebar att knapphändiga eller felaktiga svar inte behövde betyda annat än att Sture Bergwall hade svårt att berätta eller att det handlade om ”medvetna avvikelser”.

Den rådgivande psykologen förespråkade dessutom en kognitiv förhörsmetod för att hjälpa Sture Bergwall att minnas. Metoden anpassades dock inte till att det, i de specifika fallen, var av stor betydelse att utredningsfynd inte förmedlades till Sture Bergwall vars erkännanden skulle kontrolleras mot faktiska fynd och omständigheter. Följden blev att man i flera avseenden frångick sedvanliga förhørs- och utredningsmetoder och att Sture Bergwall på olika sätt kom att bli vägled i sitt berättande. Han fick även kännedom om vissa omständigheter som hans erkännande egentligen borde kontrollerats mot.

Även under rättegångarna togs särskild hänsyn till Sture Bergwalls särskilda förutsättningar vilket innebar att tingsrätterna godtog ett sämre underlag för sin bedömning. Tingsrätterna avsåg sig även delar av det kontrollsystem som finns inbyggt i processordningen till skydd för den enskildes rättssäkerhet. Bland annat tilläts åklagaren att höra förhørsledaren och andra poliser om vad Sture Bergwall hade berättat under förundersökningen. Detta tycks ha skett utan någon kontroll mot det bakomliggande förhörsmaterialet.

Förundersökningarna bedrevs inte tillräckligt brett och förut-sättningslöst och med beaktande av alternativa händelseförlopp. Utredarna och åklagaren måste i flera fall anses ha frångått den lagstadgade objektivitetsprincipen. En bidragande orsak till det var sannolikt att de mer tongivande aktörerna – det vill säga förhørsledaren, åklagaren, Sture Bergwalls psykoterapeut från våren 1994 och den rådgivande psykologen – bibehöll sina roller under hela den tid som utredningarna pågick. Inom denna grupp tycks det ha utvecklats ett gruppänkande och en strävan efter samsyn. För-

utom ett stort antal kontakter mellan utredarna och psykoterapeuten kring hanteringen av Sture Bergwall närvarade psykoterapeuten vid flera förhör samt vid flertalet vallningar, rekonstruktioner och domstolsförhandlingar. Den viktigaste förmedlande länken mellan brottsutredningarna och psykoterapin var dock Sture Bergwall själv.

Härutöver påverkades utgången av att tingsrättsförhandlingarna inte var kontradiktoriska till sin karaktär eftersom såväl åklagaren som försvaret argumenterade för fällande domar. Med undantag för den sista rättegången, där målsägandebiträdet argumenterade för en fällande dom, ifrågasattes varken erkännandets riktighet eller det sätt som utredningarna lades fram inför domstolen. Vår bedömning är att åklagaren inte presenterade utredningarna på ett tillräckligt objektivt och rättvisande sätt. Det faktum att Sture Bergwalls advokater inte särskilt uppmärksammade bristerna i åklagarens presentation eller andra brister i utredningsarbetet kan förklaras utifrån advokatens lojalitetsplikt mot klienten. Så länge advokaterna inte var övertygade om Sture Bergwalls oskuld hade de att utgå från Sture Bergwalls erkännande av mordet och dennes önskan att bli dömd.

Tingsrätterna bedömde inte tillräckligt noggrant utredningarnas fullständighet och analyserade inte heller hur eventuella brister inverkade på bevisvärderingen. Vidare tycks tingsrätterna inte ha ställt tillräckligt höga krav på vilken bevisning som krävs för att kunna döma någon för mord. Avsaknaden av kontradiktion kan ha varit en bidragande orsak även till det.

Trots att rättegångsbalken föreskriver att domstolssakkunniga ska vara ojäviga hade samtliga som förordnades i varierande grad anlitats av åklagaren redan under förundersökningarna och i de flesta fall även avgett utlåtanden till denne. Därmed uppstod en risk för jäv. Jävsproblematiken var särskilt påtaglig för den rådgivande psykologen och för den rättsläkare som återkommande anlätades i utredningarna.

Vi ser anledning att ifrågasätta om den rådgivande psykologen i sin roll som domstolssakkunnig i alla delar förmedlade kunskap som var grundad på vetenskap och beprövad erfarenhet. Vidare tydliggjorde han inte att uppgiften om att Sture Bergwall hade varit utsatt för övergrepp som barn, en uppgift som utgjorde en förut-

sättning för hans utlåtande vid vissa av rättegångarna, inte hade stöd i något annat än Sture Bergwalls egna uppgifter.

Under hela den period som Sture Bergwall erkände och dömdes för mord medicinerades han med bensodiazepinpreparat. Kunskapen om att bensodiazepiner kan leda till att hämningar släpper var vid den aktuella tiden begränsad. Däremot var det välkänt att preparaten var beroendeframkallande, något som i sig borde ha föranlett en större försiktighet från vårderna. Sture Bergwall kom att utveckla ett svårt läkemedelsberoende.

Teorierna om bortträngda minnen och om att traumatiska barndomsupplevelser kunde återgestaltas i senare händelser – i Sture Bergwalls fall mord – var vid tiden omdiskuterade och i viss mån kontroversiella. Det tycks som om den psykoterapi som Sture Bergwall fick på Sätters sjukhus bland annat syftade till att hjälpa Sture Bergwall att ta fram bortglömda minnen dels om barndomshändelser, dels om de mord som antogs återgestalta barndomshändelserna. Psykoterapeuterna förefaller inte i tillräcklig utsträckning ha beaktat risken för att falska minnen kunde skapas eller att Sture Bergwall uppmuntrades att fabulera. Visserligen behöver psykoterapi inte syfta till annat än att patienten ska må bättre. Psykoterapeuterna kände dock väl till att uppgifter som kom fram under terapin användes i mordutredningarna.

Mot denna bakgrund har vi gjort följande överväganden.

Flera av de brister vi iakttagit har varit en följd av enskilda aktörers förhållningssätt och bedömningar. Den tid som nu förflutit sedan utredningsarbetet genomfördes och morddomarna meddelades innebär att tidsandan i dag är en annan och att samhället delvis ser annorlunda ut. Flera av de områden vi granskat har utvecklats och vissa förändringsbehov som vi uppmärksammat har därför redan tillgodosetts eller är på väg att tillgodoses.

Vi anser att vikten av polisens och åklagares objektivitetsplikt bör betonas starkare. Vi ansluter oss därför till Förundersökningsutredningens förslag (SOU 2011:45) om att objektivitetsprincipen bör regleras i lag även för åtgärder som vidtas innan en förundersökning har inletts samt efter att åtal har väckts.

Det är en strukturell brist att en och samma åklagare tilläts ansvara för flera omfattande och svårbedömda mordutredningar samt åtalsbeslut avseende samma misstänkt. Detsamma gäller frånvaron av granskning och kontroll av utredningsarbetet. Dessa bris-

ter har föranlett riksåklagaren att inleda ett omfattande förändringsarbete. Eftersom det föreliggande förändringsbehovet kräver detaljerade regleringar anser vi att förändringsarbetet även fortsättningsvis bör bedrivas inom Åklagarmyndigheten.

Rikspolisstyrelsens instruktioner för rekonstruktioner vid förundersökning om brott (RPS Rapport 1994:12) bör kompletteras och eventuellt omarbetas. Ett sådant utvecklingsarbete hör naturligen hemma inom Polismyndigheten, som bör få ett särskilt regeringsuppdrag.

Poliser i brottsutredande tjänst bör kontinuerligt uppdateras om förhørs- och utredningsmetoder, rådande kunskapslägen och nya forskningsrön. Objektivitetsprincipen och efterlevnaden av den bör återkommande diskuteras i organiserad form. Polismyndigheten bör få ett särskilt regeringsuppdrag att överväga om stödet till metod- och kunskapsutveckling är rätt avvägt.

Vi vill framhålla vikten av att domstolar alltid behåller ett självständigt förhållningssätt till parterna och att domstolarna utövar processledning med särskilt beaktande av den enskildes rättssäkerhet och en strävan efter bästa möjliga bedömningsunderlag. Såvitt gäller domstolens ansvar för utredningens fullständighet ansluter vi oss till Straffprocessutredningens förslag (SOU 2013:17) som innebär en begränsning av domstolens materiella processledning och att svagheter i bevisningen i stället ska gå ut över åtalet och leda till att åtalet ogillas.

Trots att sakkunnigutlåtanden vanligtvis får stort genomslag i domstolarnas bevisvärdering kvalitetssäkras inte sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol. Möjligheten att inrätta ett system för kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden bör utredas.

Vi anser att staten och landstingen behöver ägna ökad uppmärksamhet åt rättspsykiatrin och den psykiatriska tvångsvården. Kunskapsutvecklingen behöver förstärkas. Regeringen bör ge Vetenskapsrådet i uppdrag att göra en översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv. Regeringen bör även ge Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att se över på vilka områden inom rättspsykiatrin som det finns behov av systematiska kunskapsöversikter.

Till betänkandet har även fogats en underlagspromemoria av Kjell Asplund.

Summary

Our remit has been to investigate and report on the conduct of the judicial and health care systems in connection with the criminal proceedings that led to Sture Bergwall being convicted for eight murders. The remit also included investigating the conduct of lawyers and experts in connection with the proceedings in question. In addition, we were to analyse whether there were flaws in this conduct and, if such flaws were structural in nature, determine whether changes need to be made.

In examining the conduct of the various actors we have analysed preliminary investigations and district court files, films of visits to the crime scenes and of reconstructions, and Sture Bergwall's medical records from Säter Hospital. We have also met with a large number of the actors involved.

By way of introduction, it should be emphasised that these criminal proceedings posed great challenges for both the judicial and health care systems. They concerned a suspect who was mentally ill and had previous convictions for violent crimes when he began confessing to murders committed a long time ago. Our assessment was made at a point in time after confessions had been retracted and the judgments set aside.

Our examination and analysis primarily show the following.

A key factor in the events that subsequently unfolded was that Sture Bergwall himself brought up the murders, assumed the role of an unpredictable and ruthless killer, and confessed to the murders in the main hearings. A mentally ill person confessing to murder is not, however, sufficient reason for convictions to be made. In our examination we have observed a number of flawed forms of conduct that, to varying extents, contributed to Sture Bergwall being suspected, prosecuted and convicted.

During the investigative process, police and prosecutors gave great consideration to Sture Bergwall's distinctive character and particular circumstances, which affected how the investigation was conducted and the approach to the information he provided. There was overly uncritical adjustment to Sture Bergwall's own explanation for why he had such difficulty providing correct and detailed information, namely that it was difficult to revisit and recount memories of the murders and that, as a result of this, he might provide intentionally incorrect information – "deliberate deviations". This explanation does not seem to have been questioned by investigators. One probable contributing factor was the legitimacy given to this explanatory model, at least indirectly, by both Sture Bergwall's psychotherapists and the psychologist engaged as an adviser to police and prosecutors. The investigators' faith in this explanatory model meant that scant or incorrect responses did not necessarily have any significance other than that he had difficulty talking about them or that they were "deliberate deviations".

The advising psychologist also advocated a cognitive interview method to help Sture Bergwall to remember. However, the method was not tailored to the fact that, in the individual cases, it was very important that investigative findings were not conveyed to Sture Bergwall, whose confessions were to have been checked against actual findings and circumstances. As a result, departures were made in several respects from regular interview and investigation methods, and Sture Bergwall's account became directed in various ways. He also learned about certain circumstances with which his confessions should actually have been compared.

During the trials, too, special regard was given to Sture Bergwall's particular circumstances, which meant that the district courts accepted a less sound basis for their assessment. The district courts also waived parts of the control system that is built into the procedures to protect the legal security of the individual. For example, the prosecutor was allowed to question the interrogator and other police officers about what Sture Bergwall had said during the preliminary investigation. This seems to have taken place without any checks against the underlying interrogation materials.

The preliminary investigations were not sufficiently broad and unbiased and did not take sufficient account of alternative courses of events. The investigators and prosecutor must be considered to

have deviated on several occasions from the statutory principle of objectivity. One contributing factor was probably the fact that leading figures – the interrogator, the prosecutor, Sture Bergwall's psychotherapist as of spring 1994, and the psychologist engaged as an adviser by the police and prosecutor – maintained their roles throughout the course of the investigations. It appears that group-think and a pursuit of consensus developed within this group. In addition to a great deal of contact between the investigators and the psychotherapist concerning the handling of Sture Bergwall, the psychotherapist was present at several interviews, and at most of the visits to the crime scenes, reconstructions and court proceedings. However, the most important intermediary link between the criminal investigations and the psychotherapy was Sture Bergwall himself.

In addition, the outcome was influenced by the fact that the district court proceedings lacked the element of opposition, as both the prosecutor and the defence argued for convictions. With the exception of the last trial, at which the injured party counsel argued for a conviction, the correctness of the confessions and the way in which the investigations were presented to the court were never questioned. Our assessment is that the prosecutor did not present the investigations in a sufficiently objective and fair manner. The fact that Sture Bergwall's lawyers did not specifically draw attention to the shortcomings in the prosecutor's presentation or other flaws in the investigative process may be explained by a lawyer's duty of loyalty to the client. As long as the lawyers were not convinced of Sture Bergwall's innocence, the only possible basis for their conduct was Sture Bergwall's confessions to the murders and his desire to be sentenced.

The district courts did not assess the completeness of the investigations sufficiently carefully, nor did they analyse the impact of any flaws in the investigations on the evaluation of evidence. Moreover, the district courts do not seem to have set sufficiently high standards for the evidence required to be able to convict a person for murder. The absence of opposition may also have been contributing factor in this.

Although the Swedish Code of Judicial Procedure requires court experts to be unbiased, all of those appointed had, to varying degrees, been engaged by the prosecutor during the preliminary

investigations and, in most cases, also issued opinions to the prosecutor. This meant that there was a risk of a conflict of interest. The issue of conflict of interest was particularly evident in the case of the advising psychologist, and of the forensic doctor who was repeatedly engaged in the investigations.

We find reason to question whether the advising psychologist, in his role as court expert, consistently provided knowledge that was based on science and tried and tested experience. Furthermore, he did not make it clear that the claim that Sture Bergwall had suffered abuse as a child – a claim that was a basis of his testimony at some of the trials – was not supported by anything other than Sture Bergwall's own account.

Throughout the period during which he confessed to and was convicted of murder, Sture Bergwall was being treated with benzodiazepines. At that time, there was limited awareness of the fact that benzodiazepines can lead to disinhibition. It was, however, well known that the medication was addictive, a fact that in itself should have prompted greater caution on the part of the health care services. Sture Bergwall subsequently became heavily addicted to medication.

At the time, the theories concerning repressed memories and the idea that traumatic childhood experiences could be re-enacted in later events – murder, in Sture Bergwall's case – were much debated and, to some extent, controversial. It seems that the psychotherapy that Sture Bergwall received at Säter Hospital aimed, among other things, to help him to recover repressed memories both of childhood events and of the murders that were assumed to be a re-enactment of those events. The psychotherapists do not appear to have sufficiently considered the risk of false memories being created, or of Sture Bergwall being encouraged to make up stories. It is true that psychotherapy need have no other aim than to improve the patient's wellbeing. Nonetheless, the psychotherapists were well aware that information that emerged during the therapy was used in the murder investigations.

Against this backdrop, we have come to the following conclusions.

Several of the flaws we have observed were a result of the approaches and judgements of individual actors. Times have changed since the investigations were conducted and the murder convictions

handed down and, in some ways, society is now different. Several of the areas we have examined have developed and some of the changes for which we have observed a need have therefore already been realised, or are under way.

We consider that the importance of police officers' and prosecutors' duty of objectivity should be more strongly emphasised. We therefore endorse the proposal of the inquiry on preliminary investigations (SOU 2011:45) that the principle of objectivity should also be regulated in law for measures taken before a preliminary investigation is initiated and after prosecution proceedings have commenced.

It is a structural flaw for the same prosecutor to be allowed to be responsible for several comprehensive and difficult murder investigations and decisions on whether to prosecute with respect to the same suspect. The same goes for the absence of scrutiny and controls of the investigative process. These flaws have led the Prosecutor-General to initiate a process of comprehensive change. Because this change requires detailed regulation, we consider that the change process should continue to be conducted at the Swedish Prosecution Authority.

The National Police Board's instructions for reconstructions in preliminary investigations of crimes (RPS Rapport 1994:12) should be supplemented, and possibly reworked. A development process of this kind naturally belongs within the Police Authority, which should receive a special mandate from the Government.

Police officers engaged in criminal investigations should be continuously updated on interview and investigation methods, the current state of knowledge and the latest research findings. The principle of objectivity and compliance with it should be discussed in a regular and organised way. The Police Authority should receive a special mandate from the Government to consider whether the support for method and knowledge development is properly attuned.

We want to stress how important it is that courts always maintain an independent attitude to the parties, and that they direct proceedings with particular attention to the legal security of the individual, seeking the best possible basis for assessment. With respect to the courts' responsibility for the completeness of investigations, we concur with the proposals of the criminal proceedings inquiry (SOU 2013:17) to limit the courts' material direction

of proceedings, and that weaknesses in the evidence should lead to the prosecution being dismissed.

Despite the fact that expert statements usually have a major impact on the courts' assessment of the evidence, expert statements cited in court are not quality-assured. The possibility of establishing a system of quality assurance of expert statements should be investigated.

We consider that central government and the county councils need to devote greater attention to forensic psychiatry and compulsory psychiatric care. Knowledge development needs to be reinforced. The Government should instruct the Swedish Research Council to review forensic psychiatric research in Sweden from an international perspective. The Government should also instruct the Swedish Council on Health Technology Assessment to look at the areas of forensic psychiatry in which there is a need for systematic knowledge reviews.

A background memorandum by Kjell Asplund is also attached to the report.

1 Inledning

Sture Bergwall dömdes 1991 för stöld, grov stöld och grovt rån till sluten psykiatrisk vård. Under vårdtiden på Sätters sjukhus berättade han om ett flertal mord som han påstod sig ha utfört. Erkännandena lämnade han till psykoterapeuterna i psykoterapin, till annan vårdpersonal samt i polisförhör. I vissa fall inleddes och fullföljdes förundersökningar med efterföljande åtal. I några fall inleddes förundersökningar som senare lades ned när Sture Bergwall valde att inte längre medverka i brottsutredningarna. I något fall var mordet preskriberat och i andra fall var uppgifterna om begångna mord så diffusa att formella förundersökningar inte inleddes. Enligt en sammanställning som polisen upprättade över personer som Sture Bergwall påstått sig ha mördat och som presenterades vid en av huvudförhandlingarna rörde det sig om totalt 29 mord i Sverige, Norge och Finland mellan åren 1964 och 1993.

I samband med att Sture Bergwall började erkänna mord bytte han namn till Thomas Quick. Enligt Sture Bergwall kom förnamnet från hans första påstådda offer, Thomas Blomgren, och efternamnet var moderns flicknamn. Han återtog sitt gamla namn 2002.

I samtliga fall erkände Sture Bergwall morden och en stor del av bevisningen utgjordes av hans egna uppgifter. Detta resulterade i att han under perioden 1994–2001 blev dömd för åtta mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Under den aktuella tiden gick Sture Bergwall i regelbunden psykoterapi inom ramen för den rättspsykiatriska vården på Sätters sjukhus.

Det massmediala intresset för Sture Bergwall och hans berättelser var redan från början stort. Polisutredningarna bevakades intensivt och i tidningarna skrevs ofta om fallen och om Sture Bergwall, som också kallades Sätermannen. Redan vid den första huvudförhandlingen fanns det de som ifrågasatte hans erkännanden. De flesta

som framträdde i media verkar dock ha varit av uppfattningen att han var rätt gärningsman. Under åren har ett flertal böcker om Sture Bergwall och brottsutredningarna getts ut, både sådana där hans erkännanden betraktades som riktiga och sådana där det påstods att erkännandena var falska. Sture Bergwall har själv skrivit en bok i vardera kategorin.

Mot slutet av 1990-talet blev ifrågasättandena fler och de kritiska rösterna starkare. I samband med att några personer på framträdande plats i massmedia kraftigt ifrågasatte erkännandena och kallade Sture Bergwall för mytoman meddelade han i november 2001 att han tog ”time out”. Han beskrev i en debattartikel i Dagens Nyheter att han inte längre tänkte medverka i några polisutredningar eftersom han kände sig sviken och allt för ifrågasatt för att kunna fortsätta berätta om mord han begått. De läkemedel som Sture Bergwall hade haft under den tid som brottsutredningarna pågick fasades ut och han avslutade psykoterapin under 2002. Han gick in i det som han senare har kallat för ”de sju tysta åren”.

I november 2006 lämnade anhöriga till Johan Asplund och Charles Zelmanovits in en anmälan om allvarliga brister vid genomförandet av förundersökningarna och huvudförhandlingarna mot Sture Bergwall till Justitiekanslern. De begärde att Justitiekanslern skulle utreda påstådda missförhållanden och tjänstefel som begåtts när Sture Bergwall dömdes för åtta mord. Justitiekanslern beslutade att inte inleda förundersökning och inte heller i övrigt vidta någon ytterligare åtgärd i ärendet.

I december 2008 sände Sveriges Television i programmet Dokument inifrån två dokumentärer av journalisten Hannes Råstam. I dokumentärerna återtog Sture Bergwall sina erkännanden av mordet.

I februari 2009 meddelade riksåklagaren att han inte inledde någon förundersökning mot den åklagare och förhørsledare som varit inblandade i samtliga mordärenden sedan de polisanmälts för tjänstefel för hanteringen av mordutredningarna. Riksåklagaren hänvisade till att de påstådda tjänstefelen begåtts mer än tio år tidigare och därmed var preskriberade. I samma beslut överlämnade han dock till Riksenheten för polismål i Malmö att granska om det fanns anledning för riksåklagaren att ansöka om resning till Sture Bergwalls förmån.

TVå månader senare, i april 2009, ansökte Sture Bergwall om resning för mordet på Yvon Levi. I några av de efterföljande ärendena ansökte Sture Bergwall om resning, i andra fall ansökte åklagaren om resning till förmån för honom. Resning beviljades i samtliga fall. Åklagarna lade därefter ned åtalen varefter tingsrätterna meddelade friande domar. Den sista friande domen vann laga kraft den 26 november 2013.

Under hösten 2013 genomgick Sture Bergwall en rättspsykiatrisk undersökning och i mars 2014 beslutade förvaltningsrätten att den slutna rättspsykiatriska vården skulle övergå till att bedrivas i öppen form, det vill säga utanför sjukhuset. Den 16 april 2015 upphörde den rättspsykiatriska vården med särskild utskrivningsprövning helt.

Det har nu gått drygt tjugo år sedan den första morddomen mot Sture Bergwall meddelades, fjorton år sedan Sture Bergwall valde att inte längre medverka i ytterligare utredningar, sju år sedan Sture Bergwall tog tillbaka sina erkännanden och ett och ett halvt år sedan den sista frikännande domen meddelades. Nu finns även Bergwallkommissionens rapport om vad som hände.

2 Utredningens uppdrag och arbete

2.1 Utredningens uppdrag

Direktiven för vårt uppdrag beslutades vid regeringssammanträde den 28 november 2013 (dir. 2013:107). Av direktiven framgår att utredningens uppdrag har varit att utreda och redovisa rättsväsendets, advokaters, sakkunnigas och vårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde till att Sture Bergwall, tidigare Thomas Quick, blev dömd för åtta mord. I uppdraget har även ingått att mot bakgrund av vår utredning analysera om det har förekommit brister i rättsväsendets och vårdens agerande i samband med brottmålsprocesserna, och i sådant fall bedöma om bristerna har varit strukturella. Slutligen har i uppdraget ingått att ta ställning till om det är nödvändigt att genomföra förändringar i något avseende och, om sådana behov identifieras, att lämna fullständiga ändringsförslag.

Vårt uppdrag har inte varit att bedöma eller uttala oss om enskildas ansvar för eventuella brott eller annat som kunnat eller kan komma att prövas av domstol. Vi ska inte heller överpröva domstolars, myndigheters eller andra offentliga organs beslut.

Utredningen har genom regeringsbeslut den 30 oktober 2014 fått förlängd tid för uppdraget till senast den 5 juni 2015 (dir. 2014:138). Direktiven bifogas i *bilaga 1 och 2*.

2.2 Utredningens arbete

Vårt arbete påbörjades i december 2013 och har bedrivits i nära samråd med experterna. Vi har haft tio sammanträden, varav ett tvådagarssammanträde. Det har också förekommit omfattande underhandskontakter med experterna i olika frågor.

Under arbetet har vi tagit del av en stor mängd skriftligt material. Vi har med stöd av en för uppdraget utfärdad förordning (SFS 2014:7) även fått del av sekretesskyddat material som vi har behövt för vår granskning.¹ Vi har emellertid varit återhållsamma med att redovisa sådana uppgifter i betänkandet.

Vi har inhämtat tingsrätternas akter i de sex ursprungliga brottmålsärendena och hovrätternas akter i resningsärendena. I ett av fallen var tingsrättens akt arkiverad hos landsarkivet i Härnösand och vi lånade därför in motsvarande handlingar från åklagarkammaren i Luleå. Tingsrättsakterna innehåller bland annat förundersökningsprotokollen inklusive vallnings- och rekonstruktionsfilmer, olika utlåtanden och yttranden, domstolarnas handläggningsbeslut och huvudförhandlingsprotokoll. I ett fall har det dock saknats en vallningsfilm i tingsrättens akt. Vi har även haft tillgång till vissa av de oredigerade vallningsfilmer som inte varit ingivna till tingsrätterna. Vi har inte haft tillgång till polisens sidomaterial, den så kallade slasken, utöver sådant som förekommit i resningsprocesserna. Hovrätternas akter i resningsärendena innehåller bland annat resningsansökningarna och förklaringarna jämte bilagor samt hovrätternas beslut.

Vi har vidare haft tillgång till Sture Bergwalls journal och andra handlingar från Sätters sjukhus och rättspsykiatriska regionkliniken i Växjö samt utlåtandet över den rättspsykiatriska undersökningen som Sture Bergwall genomgick 2013. Härutöver har vi haft tillgång till domar, journalhandlingar och andra dokument som rör Sture Bergwall innan han kom till Sätters sjukhus 1991.

Vi har, utöver sedvanlig och för uppdraget relevant fack- och vetenskaplig litteratur, tagit del av de böcker som har publicerats om Sture Bergwall. Enskilda personer har dessutom försett utredningen med skriftligt material med anknytning till vårt uppdrag. Vi

---

¹ Regeringen har även i offentlighets- och sekretessförordningen infört en bestämmelse (11 a §) om att den sekretess som enligt 42 kap. 1–4 §§ offentlighets- och sekretesslagen gäller hos JK även ska gälla i den verksamhet som bedrivs av Bergwallkommissionen.

har också tagit del av den omfattande medierapporteringen rörande Sture Bergwall från den tiden då brottmålsprocesserna pågick och från debatten under 2000- och 2010-talen.

Vi är medvetna om att det skriftliga materialet i sig innebär en begränsning när det gäller att få klarhet i vad som förevarit vid till exempel huvudförhandlingarna eller i psykoterapi. För att få ett så brett underlag som möjligt för vår granskning, analys och bedömning har vi därför varit angelägna om att sammanträffa med personer som varit direkt inblandade i brottmålsprocesserna. Vi har därför träffat bland annat Sture Bergwall, åklagaren, några av förhørsledarna, två av de sakkunniga, de flesta av domarna, advokaterna och några anhöriga till offren. Härutöver har vi träffat personer direkt inblandade i vården av Sture Bergwall, såsom båda psykoterapeuterna, läkare och annan vårdpersonal vid Sätters sjukhus. Vi har även besökt Sätters sjukhus. Dessa möten har syftat till att få del av bedömningar av det inträffade och få en bredare bild av skeendena än vad som framgår av det skriftliga materialet. Vi har även samtalat med åklagare och en advokat som varit inblandade i resningsprocesserna.

Härutöver har vi genomfört ett stort antal möten med andra enskilda personer samt företrädare för myndigheter, organisationer och yrkesföreningar med erfarenheter och kunskap om de frågor som aktualiserats i vårt arbete, såsom Polishögskolan, Sveriges advokatsamfund, riksåklagaren, Rättsliga rådet vid Socialstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Styrgruppen för rättspsykiatrisk regionvård (SARV).

Under flera av avsnitten i betänkandet återger vi vad som framkommit vid de möten vi genomfört. Vi har också utbytt erfarenheter med den norska arbetsgruppen som har Riksadvokatens uppdrag att gå igenom norska myndigheters behandling av Sture Bergwall-saken.

De flesta möten har genomförts av ordföranden, en eller båda sekreterarna samt några eller alla experter. Sekreterarna har inhämtat vissa uppgifter genom telefonsamtal med enskilda aktörer. En förteckning över personer som vi har samtalat med under utredningsarbetet finns i *bilaga 3*.

För att få ett bredare underlag för våra bedömningar arrangerade vi i oktober 2014 två seminarier. Vid det första seminariet behandlades frågor med anknytning till rättspsykiatri med företrädare för

bland annat Socialdepartementet, rättspsykiatriska vårdgivare, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), myndigheter och yrkesföreningar. Vid det andra seminarieret diskuterades frågor med anknytning till förundersökningsarbetet, advokatens roll och sakkunnigbevisning med åklagare och advokater. En förteckning över seminariedeltagare finns i *bilaga 4*.

2.3 Betänkandets disposition och utformning

Betänkandet är indelat i 14 kapitel.

Kapitel 1 innehåller en inledning med introduktion och bakgrundsbeskrivning till den aktuella saken och vad som har hänt. I kapitel 2 behandlas utredningens uppdrag och arbete.

I kapitel 3 redovisas några allmänna utgångspunkter som är av betydelse för den fortsatta framställningen. Kapitlet innehåller dels ett avsnitt som beskriver gällande rätt, dels ett avsnitt som tar särskilt sikte på rättspsykologi och psykoterapi samt en kortare historisk beskrivning psykiatrivården vid Sätters sjukhus.

I kapitel 4 redovisas Sture Bergwalls bakgrund, tidigare brottslighet, tidigare kontakter med rättspsykiatrisk vård och tidigare diagnoser. Därefter följer en beskrivning och granskning av den rättspsykiatriska vård som Sture Bergwall fick på Sätters sjukhus från 1991 och framåt, det vill säga parallellt med de aktuella brottmålsprocesserna.

Kapitel 5 innehåller en inledning till redogörelserna för vår granskning av mordutredningarna och domstolsprocesserna. I kapitel 6–12 återfinns dessa redogörelser. Varje mordutredning med efterföljande domstolsprocess har fått ett eget kapitel. Utöver de olika förundersökningarna innehåller dessa kapitel även en redogörelse för tingsrättsförhandlingarna, tingsrätternas bedömningar samt mer kortfattat de efterföljande resningsprocesserna. Dessa kapitel innehåller också de iakttagelser och bedömningar som vi gjort i respektive ärende.

Fallredogörelserna är kronologiskt redovisade utifrån domsdatum. Två av mordutredningarna, rörande mordet på Trine Jensen och Gry Storvik, behandlades vid samma rättegång men är redovisade i två olika kapitel, kapitel 10 och 11.

Utredningens sammanfattande analys finns i kapitel 13.

I det sista kapitlet, kapitel 14, finns utredningens överväganden om behovet av förändringar.

Till betänkandet har fogats en underlagspromemoria av Kjell Asplund.

I betänkandet har vi valt att genomgående använda namnet Sture Bergwall eftersom detta är det namn som han använder i dag. I de citat från domar, utlåtanden och anteckningar som återges i betänkandet står dock namnet Thomas Quick, det namn som Sture Bergwall hade vid tiden för morderkännandena. Även Sture Bergwalls första psykoterapeut Kjell Långbergs har bytt namn (han hette tidigare Kjell Persson). I betänkandet använder vi genomgående namnet Kjell Långbergs, med undantag för de fall där hans tidigare namn är återgivet i citat.

3 Allmänna utgångspunkter

3.1 Inledning

Innan vi presenterar vår granskning finns det skäl att erinra om några viktiga utgångspunkter. Först sammanfattas relevant gällande rätt avseende brottmålsprocessen och påföljden rättspsykiatrisk vård. Därefter ges en kort beskrivning av några teman i den debatt som under senare tid har förts kring rättspsykologi och psykoterapi. Avslutningsvis ges en kortare beskrivning av vårdmiljöns utveckling på Sätters sjukhus.

3.2 Gällande rätt

3.2.1 Förundersökningsarbetet och åklagarens roll under huvudförhandlingen

Förundersökningen

Allmänt

Reglerna om förundersökningsarbetet återfinns dels i 23 kap. rättegångsbalken, dels i förundersökningskungörelsen (1947:948).

Förundersökning är den rättsliga beteckningen på den utredning som bedrivs av polis eller åklagare när det finns skäl att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har begåtts. Det primära syftet med en förundersökning är att utreda om det har begåtts ett brott och vem som i så fall kan misstänkas för brottet. Utredningen ska skapa underlag för åklagaren att besluta om det föreligger tillräckliga skäl för att väcka åtal.

En förundersökning ska inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott har begåtts, som hör under allmänt åtal. Beslutet fattas av Polismyndigheten/Säkerhetspolisen eller åklagaren, men om förundersökningen har inletts av Polismyndigheten/Säkerhets-

polisen och saken inte är av enkel beskaffenhet ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. När någon skäligen misstänks för ett brott ska denne bli underrättad om det.

Förundersökningen ska bedrivas så skyndsamt som möjligt. Skälen för skyndsamhetskravet är dels att utredningen ska bedrivas effektivt, dels att ett eventuellt straff ska följa snarast efter brottet.

Den som är misstänkt för allvarlig brottslighet blir under utredningstiden ofta häktad. Det är domstolen som, efter ansökan av åklagaren, beslutar om det finns skäl att häkta den misstänkte. Om det finns risk för att den misstänkte genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning kan domstolen även ge åklagaren tillstånd att begränsa den häktades kontakter med omvärlden. Åklagarens beslut om sådana begränsningar kallas för restriktioner. Vanliga restriktioner kan innebära att den häktade inte får ta emot besök, post eller telefonsamtal från någon annan än försvararen och inte heller läsa dagstidningar eller se på TV.

Vid förundersökningen ska protokoll föras över vad som förekommit av betydelse för utredningen. Protokollet ska ge en trogen och rättvisande bild av allt som förekommit i samband med de olika utredningsåtgärderna som är av betydelse för målet. Det utredningsmaterial som inte redovisas i det slutgiltiga förundersökningsprotokollet kallas för sidomaterial ("slask"). Sådant material kan bestå av uppgifter som åklagaren inte anser har någon betydelse för utredningen. Det kan även vara uppgifter om brottsmiss-tankar som inte har lett till åtalsbeslut.

Det färdiga protokollet bildar underlag för åtalsfrågans bedömning och, om åtal väcks, för planeringen av huvudförhandlingen vid domstolen.

Innan åklagaren fattar beslut i åtalsfrågan ska den misstänkte och dennes försvarare få ta del av den slutförda utredningen i dess helhet och dessutom få skäligen rådruum för att ta ställning till om förundersökningen behöver kompletteras.

När åklagaren väl fattar beslut i åtalsfrågan anses förundersökningen också vara avslutad.

Om åklagaren väcker åtal ska åklagaren samtidigt ge in ett exemplar av förundersökningsprotokollet till domstolen. Även den misstänkte och dennes försvarare har rätt att få ett exemplar av protokollet.

Förundersökningsledarens ansvar

Som tidigare nämnts leds förundersökningen i mål som inte är av enkel beskaffenhet av en åklagare. Förundersökningsledaren är ansvarig för förundersökningen och ska se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas tillvara.

Förundersökningar bedrivs olika beroende på brottets karaktär och omständigheterna i övrigt. Det saknas därför en detaljreglering av förundersökningsledarens uppdrag. Juristkommissionen, som tillsattes med anledning av mordet på statsminister Olof Palme, uttalade dock att förundersökningsledarens uppgifter är att dra upp riktlinjer för utredningsarbetet, att besluta om tvångsmedel och andra åtgärder som ankommer på förundersökningsledaren, att förlöpande följa utredningsarbetet, att göra bedömningar och ge direktiv för fortsatta åtgärder, att avsluta utredningsarbetet helt eller delvis så snart förhållandena ger anledning till det samt att utöva kontroll över att utredningen bedrivs objektivt och på ett sätt som tillgodoser enskildas rättssäkerhetsintressen (SOU 1987:72 Del 2 s. 296).

Även om åklagaren formellt leder förundersökningen anses polisen ha ett ansvar för det praktiska genomförandet av utredningsarbetet (a.a. s. 112).

I omfattande mål har det under senare tid blivit vanligt att två eller flera åklagare arbetar tillsammans under förundersökningen och domstolsprocessen. Det är dock alltid endast en åklagare som är ansvarig för förundersökningen och för att fatta beslut i åtalsfrågan. Det är inte tillåtet att dela på det ansvaret. Om den ordinarie förundersökningsledaren av något skäl under en period är frånvarande kan dock en annan åklagare tillfälligt överta ledningen (JO 2006/07 s. 54). Frågan om delat förundersökningsledarskap har utretts av Förundersökningsutredningen. Utredningen har i sitt slutbetänkande Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45), bland annat föreslagit att det i förundersökningskungörelsen (1947:948) införs en bestämmelse som innebär att om det finns synnerliga skäl ska två eller flera åklagare tillfälligt kunna dela på ledningen av förundersökningen. Enligt utredningen är det framför allt vid vissa speciella situationer, till exempel vid så kallade massgripanden eller större polisiära tillslag,

som delat förundersökningsledarskap kan bli aktuellt. Förslaget bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

Objektivitetsprincipen

För all brottsutredande verksamhet gäller ett antal grundläggande principer som ska trygga den enskildes rättssäkerhet och bland annat säkerställa att en oskyldig person inte ska kunna dömas för brott. En sådan princip är objektivitetsprincipen. I rättegångsbalken regleras objektivitetsprincipen under förundersökningen. Enligt bestämmelsen ska inte bara de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även de som är gynnsamma för honom eller henne beaktas under förundersökningen. Vidare ska bevis som är till den misstänktes förmån tas tillvara.

Bestämmelsen ställer krav på att en brottsutredning ska bedrivas brett, allsidigt och förutsättningslöst. Omständigheter och bevis ska tas till vara oavsett om de är till den misstänktes nackdel eller fördel. Förundersökningsledaren får således inte vara ensidigt inriktad på att säkra material som kan leda till en fällande dom. Tvärtom måste han eller hon under hela förundersökningen vara uppmärksam på möjligheten att den misstänkte kan vara oskyldig och därför undersöka allt material som pekar i den riktningen. Detta gäller även för det fall den misstänkte har erkänt brottet.

För att objektivitetsprincipen ska uppfyllas är det viktigt att förundersökningsledaren och de som deltar i utredningen inte från början låser sig vid en viss hypotes, utan bedriver utredningen brett.

Under den senaste tiden har man inom polisen börjat uppmärksamma risken för så kallad konfirmeringsbias i utredningsarbetet. Konfirmeringsbias är ett allmänmänskligt fenomen som innebär att man har en tendens att söka efter information som ger stöd för egna tidigare uppfattningar eller hypoteser. Tvetydig information tenderar att tolkas som stöd för den uppfattning man redan har i stället för som bevis mot den uppfattningen. Faktorer som tidspress, polisens yrkeskultur och det personliga engagemanget anses öka risken för konfirmeringsbias. Utredare och förundersökningsledare som är medvetna om risken för konfirmeringsbias kan aktivt motverka de negativa effekterna genom att medvetet söka, kon-

struera och utreda alternativa hypoteser i förhör och förundersökningar.

Objektivitetsprincipen innefattar även en redovisningsplikt för förundersökningsledaren. Om förundersökningsledaren låter hämta in viss utredning som talar till den misstänktes förmån, får denna utredning inte hållas utanför förundersökningen. JO har påtalat vikten av att objektivitetsprincipen beaktas vid bedömningen av vad som kan antas vara utan betydelse och därför inte ska tas med i protokollet (JO 2007/08 s. 87, "Fallet Ulf"). Även JK har uttalat sig om detta och uppgett att det faktum att en åklagare underlåter att i en förundersökning ta in för denne kända uppgifter som kan vara till förmån för en misstänkt är allvarligt och medför en risk för felaktiga bedömningar (JK beslut 2006-09-21, dnr 3704-04-21).

Objektivitetsprincipen anses utöver vad som ovan sagts gälla dels innan en förundersökning har inletts, dels sedan åtal har väckts. Detta utvecklas närmare nedan.

Vissa utredningsåtgärder under förundersökningen

Förhör. Förhör är en av de viktigaste informationskällorna under en förundersökning. Förhör hålls som huvudregel vid ett personligt möte, men kan även hållas per telefon.

Vid förhör med den misstänkte har försvararen i princip alltid rätt att närvara. Vid förhör ska dessutom, om möjligt, ett så kallat förhörsvittne närvara. Till förhörsvittne bör utses en person som är trovärdig och opartisk, och syftet är att denne senare ska kunna vittna om vad som förevarit under förhöret.

I dag utbildas poliser till att hålla förhör i enlighet med en brittisk modell som kallas för PEACE-modellen. Akronymen PEACE står för P: Plan and Prepare, E: Engage and Explain, A: Account and Challenge, C: Closure och E: Evaluation. Denna modell användes inte på nittioalet, men strukturen återspeglar i huvudsak vad många inom polisen även på nittioalet ansåg kännetecknade ett bra förhör. PEACE-modellen innebär i korthet följande. Inför förhöret bör förhørsledaren förbereda sig noga och ta reda på så mycket som möjligt om händelsen och den person som ska höras. Förhørsledaren ska även skapa en god relation med den hörde och minimera oros- och distraktionsmoment. Med hjälp av

öppna frågor ska den hörde först få tillfälle att med egna ord berätta. Detta för att inte styra den hörde åt något specifikt håll. Därefter ska förhørsledaren ställa kontrollfrågor och ge den hörde möjlighet att förtydliga eller fördjupa sin framställning.

Förhörsuppgifter som motsägs av utredningen eller av uppgifter som den hörde tidigare har lämnat ska uppmärksammas och den hörde ska konfronteras med det. Ledande frågor bör som huvudregel undvikas eftersom de kan uppfattas som försök av förhørsledaren att styra in den hörde på ett visst svar. Svar på ledande frågor har dessutom lågt bevisvärde. Däremot kan ledande frågor användas för att kritiskt granska den hördes berättelse. På det sättet kan den hördes trovärdighet och uppgifternas tillförlitlighet prövas. JO har uttalat att det under ett polisförhör med en misstänkt är tillåtet att ställa ledande frågor på samma sätt som det är tillåtet att göra det under ett korsförhör vid en huvudförhandling (JO 2013-02-22, dnr 2959-2011). Mot bakgrund av att även vittnen och målsäganden i en rättegång kan få sina utsagor noggrant prövade ansåg JO att det kan finnas skäl att ställa ledande frågor även till dem under polisförhör men att det kan strida mot kraven på saklighet och objektivitet att söka frammana uttalanden på det sättet. Enligt JO får bedömningen av vad som är tillåtet göras från fall till fall och med beaktande av de skäl förhørsledaren haft för att ställa sina frågor på det sätt han eller hon gjort.

Förhørsledaren får inte använda medvetet oriktiga uppgifter och inte heller löften om förmåner, hot, tvång eller utmattning. En förutsättning för att hålla förhör är dessutom att förhörspersonen är i sådan kondition att ett förhör kan genomföras. Enligt uppgifter från Polishögskolan är rekommendationerna i dag att förhör inte bör hållas med personer som är drog- eller medicinpåverkade. Polishögskolan lär även ut att bensodiazepiner kan leda till att den hördes funktioner mattas av, att den hörde får svårt att minnas detaljer och att empatin försvinner. Denna kunskap är dock förhållandevis ny och kan inte ens i dag anses allmänt känd bland poliser.

En särskild förhörsteknik, som i dag även ingår i polisutbildningen, är den kognitiva förhörsmetodiken, även kallad kognitiv intervju. Metoden bygger på forskning om hur det mänskliga minnet är organiserat och består av flera olika komponenter som anses underlätta för den hörde att minnas. En del av den kognitiva för-

hörsmetodiken går ut på att hjälpa den hörde att mentalt återetablera de yttre och inre förutsättningar som rådde vid den aktuella tidpunkten för att på det sättet lättare minnas det som hänt. Metoden anses i första hand lämpad för målsäganden och vittnen som är villiga att försöka bidra med så mycket minnesinformation som möjligt, men kan även användas för gärningsmän som bestämt sig för att försöka berätta så sanningsenligt som möjligt om vad som inträffat.

Enligt Polisens metodstöd för grova våldsbrott (version 3, maj 2014) bör regelmässigt två förhørsledare samarbeta vid förhören med den misstänkte. Någon sådan rekommendation fanns dock inte på nittioalet, även om det redan då förekom att man använde sig av två eller flera förhørsledare i utredningar av grövre våldsbrott.

Förhör ska protokollföras och återges så nära det talade ordet som möjligt. En exakt återgivning av förhöret i dialogform, det vill säga en oredigerad utskrift från en ljudupptagning av förhöret, ger ett bättre underlag jämfört med ett referat. Å andra sidan innebär det ett avsevärt merarbete både vid utskrift och genomläsning. Nedteckning i dialogform bör därför ske framför allt när tillförlitligheten i uppgifterna kan komma att ifrågasättas eller när förhørsuppgifterna utgör den huvudsakliga bevisningen.

Den hörde ska ges tillfälle att ta del av uppteckningen för att godkänna eller korrigera den.

Förhørsprotokollen redovisas som huvudregel inte under huvudförhandlingen eftersom det endast är de förhör som genomförs i domstolen som får beaktas i processen. Undantag från regeln kan göras exempelvis om den hörde har avlidit eller är långvarigt sjuk. Delar av ett förhørsprotokoll får även läsas upp om den som hörs vid rättegången avviker från vad han eller hon tidigare har berättat eller inte kan eller vill yttra sig.

Rekonstruktion och vallning. Det saknas uttryckligt författningsstöd för rekonstruktioner och vallningar. Reglerna för förhör anses dock vara tillämpliga på vallningar och den typ av rekonstruktion som här är av intresse, så kallad utsagerekonstruktion (JO 2010-05-21, dnr 5353-2008).

Vid en rekonstruktion ska den misstänktes försvarare tillåtas att närvara och även, såvitt möjligt, ett förhörsvittne. Förundersökningsledaren beslutar vilka som därutöver får närvara.

År 1994 gav Rikspolisstyrelsen ut en rapport om rekonstruktioner vid förundersökning om brott (RPS Rapport 1994:12). I rapporten anges bland annat hur rekonstruktioner och vallningar ska genomföras. Rapporten anses fortfarande relevant och i Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott hänvisas till rapporten. Av dessa texter framgår bland annat följande.

En rekonstruktion är ett försök att återskapa ett händelseförlopp eller en brottsplats och syftar till att ge en tydligare bild av vad som hänt och underlätta bedömningar av förhörsuppgifter och kriminaltekniska fynd. En rekonstruktion som innebär att den hörde får framföra sin personliga och normalt slutliga version av händelseförloppet kallas för utsagerekonstruktion. I rapporten beskrivs även andra typer av rekonstruktioner, däribland platsrekonstruktion, som är ett logiskt återskapande av en brottsplats med utgångspunkt från spår, andra omständigheter, tidigare fotografier av platsen eller förhör med personer som varit på platsen före eller efter händelsen.

Om utsagerekonstruktion anges bland annat följande. Den förhørsledare som hållit de tidigare förhören ska även hålla i rekonstruktionsförhöret. Visserligen påtalas att det finns en risk för att den förhørsledaren ställer ledande frågor och korrigerar den misstänktes uppgifter utifrån vad den misstänkte tidigare har berättat. Om en ny förhørsledare håller i rekonstruktionen finns å andra sidan risken för att den hörde låser sig och känner sig osäker. Enligt rapporten överväger fördelarna med att använda samma förhørsledare som tidigare, särskilt eftersom en erfaren och välutbildad polis får anses vara väl medveten om påverkansriskerna.

En utsagerekonstruktion bör genomföras vid den ursprungliga brottsplatsen, vid samma tidpunkt och under samma förhållanden som rådde vid gärningstillfället. Figuranterna ska likna den person de ska spela och vara klädda i samma slags kläder som bars vid den verkliga händelsen. Även rekvisitan ska likna den ursprungliga. I rapporten behandlas dock inte särskilt huruvida detta även bör gälla när rekonstruktionen genomförs för att kontrollera uppgifterna från en misstänkt som självmant har erkänt ett brott.

Rekonstruktionen ska inledas med en intervju av den hörde. Under intervjun ska den hörde ange var rekvisitan och figuranerna ska vara placerade och berätta om händelseförloppet i kronologisk ordning. Därefter ska hela skeendet spelas upp. Påverkansfaktorer ska undvikas och förhørsledaren får inte korrigera sådant som verkar felaktigt i sak. Figuranerna får inte ta egna initiativ utan enbart agera efter anvisningar från huvudpersonen. Avslutningsvis ska förhørsledaren komplettera med frågor.

En rekonstruktion bör dokumenteras på film, och normalt ska ett skeende återspeglas endast en gång. Om huvudpersonen av någon anledning blir passiv ska rekonstruktionsledaren avbryta inspelningen.

Förundersökningsledaren, försvararen och eventuella sakkunniga som närvarar ska vara placerade så att de kan se och höra vad som sker utan att störa. Dessa kan sedan begära kompletteringar via förundersökningsledaren som, efter prövning, underrättar förhørsledaren om vilka detaljer som behöver klarläggas.

Vallning innebär att den hörde från ett visst utgångsläge förväntas kunna leda förhørsledaren till en plats av betydelse för utredningen och där peka ut vad han sett och gjort. En vallning ska i tillämpliga delar gå till på samma sätt som en utsagerekonstruktion. Även vallningar kan spelas in på film. Om en vallning innebär långa sekvenser av eftersökning kan det ibland vara lämpligare att en ljudupptagning görs och att den kompletteras med exempelvis karta, skisser och fotografier.

Genomförandet av en rekonstruktion eller vallning kan presenteras vid en huvudförhandling genom uppspelning av filmen. Eftersom en sådan uppspelning innebär ett undantag från omedelbarhetsprincipen och principen om bevisomedelbarhet är det viktigt att rätten ges möjlighet att kontrollera hur genomförandet har gått till. Sådana uppgifter bör framgå av protokollet. Eftersom utsagerekonstruktioner och vallningar anses vara en form av förhör, ska filmen visas för rätten först sedan förhöret med den tilltalade har genomförts. Efter uppspelningen av filmen bör dock den hörde ges möjlighet att kommentera rekonstruktionen och svara på frågor från rätten eller parterna.

Kriminalsoökhund. Polisens hundverksamhet regleras i Rikspolisstyrelsens författningssamling 2011:2, Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet 214-1, och behandlas även i Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott.

En kriminalsoökhund kan användas vid utredningar av allvarliga brott och är en polishund med spetskompetens för att leta efter döda kroppar och kroppsdelar. Kriminalsoökhunden kan medverka vid brottsplatser för kriminaltekniska undersökningar och söka efter kroppsdelar, spår av kroppsvätska eller brända kroppsdelar. Den kan användas för sökning inomhus, utomhus, i fordon och i vatten, från båt eller fritt simmande och på isbelagda sjöar.

Åklagarens roll under huvudförhandlingen

Regleringen av objektivitetskravet i rättegångsbalken gäller enligt sin ordalydelse bara vid förundersökningen. Objektivitetsprincipen anses dock gälla även under brottmålsrättegången. I 1949 års kommentar till rättegångsbalken (Gärde m.fl. s. 294) föreskrivs att åklagaren vid fullföljande av sin uppgift är målsman för de allmänna intressen som är förknippade med straffrättskipningen och att hänsynen till dessa intressen kräver inte enbart att den som förövat brott fälls till ansvar utan även att inte någon oskyldig drabbas av straff. Att objektivitetsprincipen gäller för åklagaren under hela rättsprocessen framgår även av annan doktrin och uttalanden av JO. I ”Fallet Ulf” (JO 2007/08 s. 87) uttalade JO att i och med att åklagaren fattar beslut om att väcka åtal har denne tagit ställning i skuldfrågan och att det därför är naturligt att åklagaren under huvudförhandlingen främst argumenterar för en fällande dom. JO påpekade vidare att det givetvis i första hand är försvararen som har till uppgift att belysa de förhållanden som talar till förmån för den tilltalade. Trots det får det enligt JO anses vara ett krav att åklagaren även under huvudförhandlingen förhåller sig objektiv och griper in för att undvika att en person felaktigt döms för ett brott. Vidare har åklagaren alltid – oavsett om försvarare är närvarande eller inte – en redovisningsplikt till följd av objektivitetsprincipen. Fakta som gynnar försvaret och som kommer fram under förundersökningen eller därefter kan därför, enligt JO, inte undan-

hållas försvaret eller domstolen. JO har även tidigare gjort liknande uttalanden, se bland annat JO 1976/77 s. 94.

Förundersökningsutredningen har, i betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45), bland annat föreslagit att det i rättegångsbalken ska föras in bestämmelser om att objektivitetsprincipen även gäller dels innan en förundersökning inlemts, dels sedan åtal har väckts. Förslaget bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

3.2.2 Domstolens ansvar

Straffprocessuella utgångspunkter

Enligt Europakonventionen (artikel 6.2) gäller som grundläggande princip att den som blivit anklagad för ett brott ska betraktas som oskyldig till dess hans eller hennes skuld lagligen har fastställts (oskyldighetspresumtionen). Det är åklagaren som har bevisbördan för alla omständigheter som är av betydelse för åtalet. För att en tilltalad ska dömas för ett brott ska domstolen vid sin prövning komma fram till att det, genom den framlagda bevisningen, är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till brottet. Detta kan uttryckas så, att domstolen ska komma fram till att det framstår som så osannolikt att det gått till på annat sätt än vad åklagaren gjort gällande att det kan betraktas som uteslutet.

Domstolen har en oberoende ställning gentemot parterna i en rättegång. Domstolens roll är inte utredande (inkvisitorisk). Rättegången är i stället ackusatorisk, vilket i princip betyder att parterna själva ansvarar för utredningen och att domstolen ska värdera det som parterna har lagt fram inför domstolen. Domstolen är bunden av det material som parterna har presenterat och får i sin bevisvärdering inte gå utöver detta.

Huvudförhandlingen präglas av muntlighet (muntlighetsprincipen) och omedelbarhet (omedelbarhetsprincipen). Muntlighetsprincipen (46 kap. 5 § rättegångsbalken) innebär att parterna ska framställa sin sak muntligt inför rätten. Skriftliga inlagor eller skriftliga anföranden får ges in eller läsas upp endast om domstolen anser att det skulle underlätta förståelsen av ett anförande eller i övrigt vara till fördel för handläggningen. Skriftlig bevisning och annat skriftligt processmaterial ska föredras muntligt såvida inte

rätten, efter parternas medgivande och en lämplighetsbedömning, anser att en hänvisning i stället kan göras till handlingen i målet. Materialet anses då upptaget utan att det läses upp. Omedelbarhetsprincipen (30 kap. 2 § rättegångsbalken) innebär att det endast är sådant som har förekommit vid huvudförhandlingen som får läggas till grund för domen. Domstolen får därför i sin bedömning till exempel inte beakta sådant som förekommer i förundersökningsmaterialet men som inte har behandlats under huvudförhandlingen. Avsikten är att skapa goda förutsättningar för en värdering av hela materialet i ett sammanhang och att underlätta för parterna att avgöra vilka omständigheter som rätten får grunda sin dom på.

Domstolens processledning

Domarens möjlighet att vara självständigt verksam i brottmålsprocessen regleras i 46 kap. 4 § första och andra stycket rättegångsbalken. I det första stycket, som avser rättens formella processledning, anges att rätten ska se till att ordning och reda iaktas vid handläggningen och att rätten kan bestämma i vilken ordning olika frågor eller delar av målet ska behandlas. Den formella processledningen innebär bland annat att domaren ska se till att reglerna om förfarandet i rättegången följs. Ett exempel på en sådan regel är att ett vittne som huvudregel inte får närvara vid huvudförhandlingen innan förhöret med honom eller henne äger rum.

I paragrafens andra stycke, som reglerar rättens skyldighet att bedriva materiell processledning, anges att rätten vid huvudförhandlingen ska se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden ska rätten försöka avhjälpa ottydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs. Rätten får även självmant inhämta bevisning och förelägga åklagaren att komplettera utredningen.

Domstolens ansvar för utredningens fullständighet är omdiskuterad av flera skäl, men framför allt på grund av risken för att sådana åtgärder skulle bli till nackdel för den tilltalade. Med tiden har domstolens utredningsansvar också i praktiken kommit att tunnna ut. Vid den översyn av rättegångsförfarandet som gjordes i betänkandet SOU 1982:26 berördes frågan om domstolens ansvar för utredningens fullständighet. Rättegångsutredningen konstaterade

rade först att man, när rättegångsbalken kom till på 1930- och 1940-talen, ännu inte fullt vågade lita på att åklagare och försvarare skötte sina åligganden på ett helt betryggande sätt. Lagstiftaren ansåg sig därför tvungen att låta domstolarna ha kvar betydligt större befogenheter för brottmåls utredande än vad som kom att stadgas för tvistemåls del (s. 105). Rättegångsutredningen ansåg dock att utvecklingen på åklagarsidan och den ökade förekomsten av offentliga försvarare hade gjort att utredningen i större utsträckning än vad som förutsattes vid rättegångsbalkens tillkomst kunde överlåtas åt parterna. Utredningen anförde även att det numera torde råda en ganska bred enighet mellan domare, åklagare och advokater om att domstolen normalt borde spela en mottagande roll och i första hand låta parterna själva stå för utredningen (s. 108). Rättegångsutredningen föreslog att möjligheten för rätten att förelägga åklagaren att komplettera utredningen skulle tas bort. Så skedde dock inte, även om departementschefen uttalade att möjligheten torde komma till användning endast i extrema undantagsfall och att domaren i första hand borde göra parterna uppmärksamma på frågan och överlåta åt någon av dem att föra in det nya materialet i målet (prop. 1986/87:89 s. 109).

I betänkandet Brottmålsprocessen del 1 (SOU 2013:17) har Straffprocessutredningen på nytt utrett frågan om domstolens ansvar för den materiella processledningen (s. 213 ff.). Straffprocessutredningen uppger bland annat att det i dag är få domare som utnyttjar möjligheten att fullständiga utredningen och att det finns en bred enighet bland domare, advokater och åklagare om att möjligheten för rätten att förelägga åklagaren att komplettera förundersökningen är obsolet och bör tas bort. Beträffande rättens möjlighet att inhämta bevisning anser utredningen att detta kan leda till att domarens opartiskhet kan bli ifrågasatt, samt att det inte i förväg går att utesluta att ett inhämtat bevis blir till nackdel för den tilltalade. Straffprocessutredningen anser att brister i utredningen i stället ska leda till att rätten ogillar åtalet och har föreslagit författningsändringar som innebär begränsningar i domstolens materiella processledning. De föreslagna ändringarna innebär att rättens möjlighet att inhämta bevisning begränsas till att enbart gälla påföljdsfrågor och att det krävs yrkande från part för att rätten ska få förelägga åklagaren att komplettera utredningen.

Ändringsförslagen bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

Bevisprövning

Bevisföring

I svenska domstolar tillämpas fri bevisföring. Detta innebär att det inte finns någon begränsning av vilka bevis som får läggas fram under rättegången och inte heller av vilka bevis som får beaktas av domstolen, förutsatt att de har presenterats under rättegången. Däremot har parterna och domstolen att förhålla sig till två principer som kommer till uttryck i rättegångsbalken, nämligen ”principen om det bästa bevismaterialet” och ”principen om bevisomedelbarhet”.

Principen om det bästa bevismaterialet innebär att om en och samma kunskapskälla utan svårighet kan utnyttjas på flera olika sätt ska det bevismedel användas som medför den säkraste bevisningen. Härav följer exempelvis att man ska sträva efter att höra ett vittne som själv iakttagit eller varit med om ett händelseförlopp i stället för ett vittne som fått kännedom om händelseförloppet genom hörsägen.

Principen om bevisomedelbarhet innebär bland annat att tilltalade, vittnen och målsäganden ska höras direkt inför rätten. Förfarandet är även ett uttryck för principen om det bästa bevismaterialet eftersom det är svårare för rätten att bedöma berättelsens bevisvärde och vad vittnet egentligen menar om rätten inte får se eller höra vittnet. Om förhörspersonen inte är närvarande finns inte heller någon möjlighet för rätten och parterna att ställa kompletterande och klargörande frågor. Vissa undantag från regeln kan dock göras bland annat om förhörspersonen har avlidit eller är långvarigt sjuk. I en sådan situation kan uppgifter som förhörspersonen tidigare lämnat läggas fram genom uppläsning eller uppspelning av förhöret. Det finns även särskilda regler om bevisupptagning utom huvudförhandling som dock inte närmare behöver beröras här.

Delar av ett tidigare förhör får även läsas upp när den som hörs vid rättegången avviker från vad han eller hon tidigare har berättat inför domstol, polis eller åklagare, eller inte kan eller vill yttra sig. En part kan i det läget uppmärksamma rätten på avvikelsen och få tillåtelse att läsa upp och återropa den del av det tidigare förhöret som avviker från den muntliga utsagan. De delar av förhöret som har lästs upp och återropats får läggas till grund för domen.

Utredningens robusthet

För att domstolens prövning ska kunna ske på ett fullgott sätt krävs att det underlag som domstolen ska värdera, det vill säga åklagarens utredning och den åberopade bevisningen, är tillräckligt fullständigt eller, med ett annat ord, tillräckligt robust. En fullständig utredning är nödvändig för att domstolen ska kunna utsluta alternativa såväl händelseförlopp som gärningsmän och ta ställning till om det finns någonting i utredningen som väcker "rimliga tvivel" om riktigheten i åklagarens gärningspåstående och den tilltalades skuld. Domstolen måste därför, som ett led i sin bedömning, undersöka och ta ställning till bland annat i vad mån åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad är kontrollerade mot kända fakta och om övrig utredning är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte skulle riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Genom prövningen kan domstolen bedöma uppgifternas tillförlitlighet. Prövningen av utredningens robusthet hänger därmed nära samman med domstolens bevisvärdering och ställningstagande till om beviskravet är uppfyllt. I praktiken sker prövningen av utredningens robusthet ofta parallellt med bevisvärderingen.

Om utredningen är utförligt genomförd kan domstolen känna sig tillräckligt säker på att bedömningen inte skulle förändras om ytterligare material skulle tillföras. Om utredningen däremot inte är tillräckligt robust kan det innebära att åtalet ogillas eftersom domstolen då inte kan veta vad ytterligare utredning skulle kunna leda till.

Som vi redovisat ovan har domstolen enligt rättegångsbalken en möjlighet att inhämta bevisning och domstolen kan även förelägga åklagaren att komplettera utredningen. Den allmänt rådande uppfattningen i dag är dock (och var så även under 1990-talet) att detta endast bör ske i undantagsfall och att brister i utredningen i stället bör leda till att åtalet ogillas.

Beviskrav och bevisvärdering

Det är åklagaren som har bevisbördan i brottmål och som därmed ska lägga fram tillräckligt stark bevisning till stöd för åtalet. Om åklagaren inte lyckas med det ska den tilltalade frikännas.

Den styrka som bevisningen måste ha för att ett brottspåstående ska anses bevisat kallas beviskrav. Vilken nivå som krävs finns inte uttryckligen angivet i lagen. Av praxis följer dock att det för en fällande brottmålsdom ska vara ”ställt utom rimligt tvivel” att en tilltalad har begått det åtalade brottet. Detta kan uttryckas så, att domstolen ska komma fram till att det framstår som så osannolikt att det gått till på annat sätt än vad åklagaren gjort gällande att det kan betraktas som uteslutet. Det uppställda beviskravet är strängt för att undvika felaktigt fällande domar.

I svenska domstolar tillämpas fri bevisvärdering. Fri bevisvärdering innebär att det inte finns några lagregler som anger vilken betydelse olika slags bevis ska tillmätas. Den rättsliga regleringen av domstolarnas bevisvärdering återfinns i 35 kap. 1 § rättegångsbalken, och innebär att rätten efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit ska avgöra vad i målet som är bevisat. Av förarbetena (SOU 1938:44 s. 377–378) följer att regeln inte innebär att domaren får grunda sitt avgörande på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika bevisens värde. Övertygelsen ska i stället vara objektivt grundad och stödjas på skäl som kan godtas av andra. Även omständigheter som är allmänt veterliga och kända erfarenhetssatser får beaktas. Varje bevis ska värderas för sig och sedan läggas samman med övrig utredning i målet. Grunderna för bedömningen ska klargöras i domskälen. Av domskälen ska även kunna utläsas hur domstolen har värderat eventuella omständigheter och bevis som talar i en annan riktning än mot det slut som tingsrätten slutligt har kommit fram till.

Särskilt om betydelsen av ett erkännande

Om en tilltalad erkänner den åtalade gärningen är erkännandet inte bindande för rätten. Ett erkännande tillmäts större vikt ju lindrigare brottet är. Vid bagatellartade förseelser som exempelvis hastighetsöverträdelser godtas i princip ett erkännande utan ytterligare prövning. Vid allvarlig brottslighet krävs å andra sidan en noggrann prövning av erkännandets riktighet.

Det går inte att utesluta att ett erkännande i vissa fall kan vara falskt. Rätten måste därför i varje enskilt fall bedöma vilket bevisvärde erkännandet har. Enligt 35 kap. 3 § rättegångsbalken ska

rätten pröva erkännandet och med hänsyn till omständigheterna ta ställning till vilken verkan erkännandet har som bevis. I förarbetena till rättegångsbalken (SOU 1938:44 s. 380) uttrycks detta så att erkännandet inte har annan betydelse än andra upplysningskällor, och att domaren sålunda har att pröva erkännandets sanning.

3.2.3 Advokatens roll

Av 21 kap. rättegångsbalken följer att den som är anhållen, häktad eller misstänkt för ett brott som det inte är stadgat lindrigare straff för än fängelse i sex månader, har rätt till en offentlig försvarare. En offentlig försvarare utses av rätten. Till offentlig försvarare ska förordnas en advokat som är lämplig för uppdraget.

En advokat är ledamot av Sveriges advokatsamfund och skyldig att följa de regler för advokatycket som återfinns i dels rättegångsbalken, dels Sveriges advokatsamfunds Vägledande regler om god advokatsed. En advokat står under tillsyn av advokatsamfundets styrelse och disciplinnämnd och kan bli utesluten ur advokatsamfundet eller tilldelas en varning eller erinran om reglerna inte följs.

Enligt 8 kap. 4 § rättegångsbalken ska en advokat utföra sina uppdrag redbart och nitiskt och iaktta god advokatsed. Advokaten har tystnadsplikt avseende det som anförtrotts advokaten inom ramen för advokatverksamheten.

Enligt 21 kap. 7 § rättegångsbalken ska en advokat som utför uppdrag som försvarare med nit och omsorg tillvarata den misstänktes rätt och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning.

Innebörden av god advokatsed utvecklas i första hand genom advokatsamfundets regler och disciplinnämndens praxis (se NJA 2003 s. 403). Av advokatsamfundets Vägledande regler om god advokatsed med kommentar, de genomgångar av disciplinnämndens praxis som gjorts av Holger Wiklund (1973), Lars Bentelius och Kristian Agneklev (1998) och Claes Peyron (2010), samt litteratur på området framgår, såvitt här är av intresse, följande om god advokatsed.

En advokats främsta plikt är att visa trohet och lojalitet mot klienten. Advokaten ska företräda och tillvarata klientens intressen inom ramen för gällande rätt och god advokatsed. En advokat får

inte främja orätt och ska, inom ramen för lojalitetsplikten, handla på ett rättrådigt och hederligt sätt.

Advokaten har en absolut sanningsplikt mot klienten, vilket innefattar såväl så kallad negativ som positiv sanningsplikt. Negativ sanningsplikt innebär att advokaten inte får lämna felaktiga uppgifter till klienten och positiv sanningsplikt innebär att advokaten dessutom är skyldig att upplysa klienten om allt som denne bör få veta.

När en advokat är ombud i en rättegång (till exempel offentlig försvarare) är advokaten skyldig att iaktta vad rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Han eller hon bör dessutom, såväl under förundersökningen som under huvudförhandling, tillse att gällande regler och föreskrifter följs så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Advokaten ska ordentligt sätta sig in i saken och driva denna med sådan omsorg och på det sätt som god rättsskipning kräver.

En advokat får inte vilseleda motparten genom att medvetet lämna en felaktig uppgift om ett faktiskt förhållande eller innehållet i rättsregel. En advokat får inte heller till domstol lämna en uppgift som advokaten vet är osann och inte bestrida en uppgift som advokaten vet är sann. Gentemot motparter och domstol har advokaten med andra ord en negativ sanningsplikt.

En advokat får inte medverka till att bevis undertrycks eller förvanskas. En advokat är dock inte skyldig att lägga fram eller åberopa bevis eller lämna uppgift som talar till klientens nackdel om det inte finns en laglig skyldighet att göra det. Detta innebär att advokaten inte har någon positiv sanningsplikt gentemot någon annan än sin klient. De lagliga skyldigheter som utgör undantag från regeln saknar betydelse för vår genomgång.

Om inte särskilda skäl föranleder det är en advokat inte skyldig att kontrollera att de uppgifter som klienten lämnar är riktiga. Om uppgifterna är av mer uppseendeväckande art bör dock advokaten ha viss skyldighet att göra vad som med rimliga kontroller är möjligt för att undersöka uppgiftens riktighet. Som exempel på uppgifter som kan behöva kontrolleras anger Curt Blomkvist, *Försvararen* (1987), sådana uppgifter som, om de är oriktiga, lätt skulle kunna motbevisas till skada för klienten eller oförskyllt medföra skada för någon annan.

Som framgått ovan har alltså advokaten gentemot motparter och domstolar en negativ, men ingen positiv, sanningsplikt. Advokaten får med andra ord inte lämna uppgifter som han eller hon vet är osanna, men har därutöver ingen skyldighet att föra fram sådant som talar mot den misstänkte. Den tilltalade har dock å sin sida ingen sanningsplikt, vilket innebär att han eller hon kan lämna oriktiga uppgifter utan att riskera någon påföljd eller sanktion för det. Om advokaten vet att klientens uppgifter är oriktiga får han eller hon inte stödja dem. Det som avses är dock absolut vetskap hos advokaten, och en advokat är inte skyldig att verka för att få fram sanningen från klienten. Att klientens uppgifter verkar osannolika, eller att advokaten har bildat sig en uppfattning om verkliga förhållanden som avviker från vad klienten påstår, innebär inte att advokaten måste ta avstånd från vad klienten vill göra gällande.

När en klient exempelvis har psykiska störningar eller funktionsnedsättningar, är ung eller befinner sig i ett missbruk kan lojalitetsplikten innefatta svåra avvägningar. För närvarande pågår det en diskussion inom advokatsamfundet om hur en advokat bör förhålla sig till lojalitetsplikten i sådana situationer.

Om klienten inför domstol vill göra gällande någonting som advokaten med säkerhet vet är osant, till exempel om klienten vill erkänna ett brott som advokaten vet att denne inte begått, bör advokaten inledningsvis diskutera saken med sin klient och konfrontera denne med de motsägelser som finns. Om klienten trots det vill erkänna får advokaten, på grund av lojalitetsplikten gentemot klienten, som huvudregel inte agera i strid mot klientens önskemål vid huvudförhandlingen. Samtidigt måste advokaten hålla sig till sanningsplikten gentemot domstolen.

En lösning som ofta förespråkas för denna situation är att advokaten frånträder uppdraget. Risken är dock stor att även nästa försvarare hamnar i samma dilemma, varför frånträdandet inte medför någon slutlig lösning på problemet. Frånträdandet riskerar dessutom i sig att i viss mån skada klienten eftersom advokaten inte får ljuga om skälen för sitt avträdande, utan i stället får försöka att ge ett mer undvikande besked.

En annan lösning som förespråkas är att advokaten fullföljer uppdraget men förhåller sig passiv för att inte bryta mot sanningsplikten gentemot domstol och motpart.

I promemorian *Advokatens uppdrag för svaga eller utsatta klienter* (2015) behandlar advokatsamfundet den situationen att försvararen identifierar omständigheter som gör att han eller hon misstänker att klienten är oskyldig. Advokatsamfundet har i det sammanhanget uttalat att det kan finnas grund att påstå att det inte ligger i rollen som försvarare att genom passivitet medverka till att en oskyldig fälls till ansvar. Enligt advokatsamfundet borde försvararen kunna ha en viss möjlighet att göra rätten uppmärksam på omständigheter som talar för att klientens erkännande kan vara oriktigt. Om klienten lider av en psykisk sjukdom är försvararens handlingsutrymme sannolikt mer omfattande än annars. Stor försiktighet är dock enligt advokatsamfundet påkallad så att försvararens handlingssätt inte kommer i konflikt med lojalitetsplikten mot klienten.

3.2.4 Sakkunnigbevisning

Allmänt om sakkunnigbevisning och sakkunniga

Sakkunnigbeviset är ett av flera bevismedel, skilt från till exempel vittnesbeviset. Det huvudsakliga syftet med sakkunnigbeviset är att tillföra målet erfarenhetssatser och omdömen som inte gemene man har, som förutsätter särskilda erfarenheter och kunskaper av den som lämnar uppgiften. Reglerna om sakkunnigbevisning återfinns i 40 kap. rättegångsbalken. Sakkunnigbevisning presenteras för rätten antingen som en muntlig utsaga av en sakkunnig eller genom ett skriftligt sakkunnigutlåtande.

Sakkunniga kan utses av rätten eller av parterna. Det senare är det vanligaste. Man skiljer mellan det som brukar kallas för domstolssakkunnig, som förordnas av domstolen, och partssakkunnig som anlitas av en part utan att vara förordnad av rätten. Terminologin finns inte i rättegångsbalken men är numera väl etablerad. I princip kan alla sorters experter komma ifråga som sakkunniga men de vanligaste är läkare, tekniker och psykologer. En sakkunnig kan vara både en fysisk person eller en myndighet, till exempel Rättsmedicinalverket eller NFC (Nationellt forensiskt centrum, tidigare SKL).

En sakkunnig är, till skillnad från ett vittne, utbytbar. Det finns som regel flera fackmän som har samma sakkunskap, medan vittnet är unikt på det viset att han eller hon är ensam om sin iakttagelse.

Att huvudsyftet med sakkunnigbevisning är att tillföra sakkunskap hindrar dock inte att en sakkunnig även kan användas för att tillföra målet bevisfakta. Till exempel kan en rättsläkare anlitas som sakkunnig i syfte att uttala sig om de iakttagelser som rättsläkaren har gjort vid en rättsmedicinsk obduktion.

Vad den sakkunnige ska uttala sig om är beroende av hur uppdraget ser ut. Att endast tillföra erfarenhetssatser är sällan tillräckligt utan ofta krävs sakkunskapen även för att tillämpa en erfarenhetssats både på befintliga bevisfakta och på sådana som den sakkunnige själv iakttagit, till exempel att en skada såg ut på ett visst sätt. Därutöver tillför den sakkunnige ofta en erfarenhetssats, till exempel att skador av den iakttagna typen orsakas av en viss sorts händelser.

Sakkunnigutredningens karaktär av bevis innebär att domstolen ska pröva dess bevisvärde. Högsta domstolen har uttalat att ett utlåtande över rättspsykiatrisk undersökning ”till sin natur” är ett sakkunnigutlåtande ”som kan bemötas” (NJA 2004 s. 702). Detta gäller både bevisfakta och erfarenhetssatser. När den sakkunnige tillämpar erfarenhetssatser på bevisfakta och drar en slutsats gör den sakkunnige själv en bevisvärdering av materialet. I rättens bevisvärdering ingår sedan att bedöma om materialet tillåter den slutsats som den sakkunnige dragit. Trots att det kan vara svårt för domstolen att ta ställning till bevisvärdet av såväl den sakkunniges iakttagelser som erfarenhetssatser och slutsatser som denne tillfört, är det alltid domstolen som ensam har ansvaret för bevisvärderingen i det enskilda fallet.

Högsta domstolen har uttalat att domstolarna inte okritiskt kan utgå från vad som sägs av anlidade psykologiska experter och när det är fråga om att bedöma någons trovärdighet måste domstolen alltid göra en självständig bedömning som grundar sig på utredningen i målet i dess helhet (NJA 1992 s. 446). Vidare framhöll Högsta domstolen att när domstolen värderar ett expertutlåtande bör den utgå från att, även om utlåtandet har avgetts av en person med vetenskaplig skolning, det inte är fråga om tillämpning av någon exakt vetenskap. Domstolen måste också alltid beakta risken för att en expert, möjligen omedvetet, identifierar sig med en av parterna.

Domstolssakkunnig

En domstolssakkunnig utses på begäran av part eller på domstolens eget initiativ. Förutsättningen för anlitan­de av domstolssakkunnig är att det anses nödvändigt för prövning av en fråga som kräver särskild fackkunskap. Med särskild fackkunskap avses sådan kunskap som endast specialister eller experter har. Att rätten på eget initiativ kan förordna en sakkunnig hänger bland annat samman med principerna för rättens materiella processledning. Det har ansetts särskilt påkallat för rätten att förordna en domstolssakkunnig när flera partssakkunniga har kommit till motstridiga slutsatser. En åklagare kan dessutom begära att en domstolssakkunnig förordnas av rätten redan under förundersökningsstadiet. I vissa situationer saknar förundersökningsledaren befogenhet att själv anlita en sakkunnig, åklagaren kan till exempel inte besluta om rättspsykiatrisk undersökning.

Om en domstolssakkunnig förordnas redan under förundersökningsstadiet kan dock reglerna om jäv aktualiseras beroende på när under förundersökningsstadiet frågan uppstår. En domstolssakkunnig ska nämligen vara ojävig och opartisk. Detta uttrycks på sådant sätt att en domstolssakkunnig inte får stå i sådant förhållande till saken eller endera parten att tillförlitligheten kan anses förringad. En person som på en parts begäran redan har avgett ett sakkunnigutlåtande, till exempel innan åtal väckts, bör endast undantagsvis kunna förordnas som domstolssakkunnig. Om en domstolssakkunnig förordnas trots att jäv föreligger, kan det kompenseras genom att rätten tillmäter expertens utsaga ett lågt bevisvärde.

Innan en domstolssakkunnig förordnas bör rätten samråda med parterna, även i fråga om vem som ska utses, men det är domstolen som tar ställning till vilken expert som ska förordnas. Rätten ska då pröva om experten är lämplig.

De kvalifikationer som kan ställas på en domstolssakkunnig är vagt angivna i rättegångsbalken. Det framgår dock att en offentlig domstolssakkunnig, det vill säga myndigheter och offentligt anställda som har att bistå med yttranden, förutsätts vara tillräckligt kvalificerade för att kunna förordnas som domstolssakkunniga. För privata domstolssakkunniga (privatanställda eller privata institutioner) krävs, utöver redbarhet, en skicklighet i ämnet. Rimligen bör även en offentlig domstolssakkunnig vara skicklig i ämnet för att

kunna förordnas även om det inte direkt framgår av lagtexten. I vissa fall är kvalifikationskravet inskrivet i lag eller förordning. Så är det till exempel beträffande kompetenskravet för läkare som avger rättspsykiatriska utlåtanden (7 § tredje stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning).

Om rätten i tid får reda på brister i en sakkunnigs kvalifikation kan bevisvärdet påverkas. Det är därför viktigt att rätten gör en viss förhandsprövning av den sakkunniges kvalifikation innan ett förordnande. Enligt Henrik Edelstam (*Sakkunnigbeviset* s. 273) bör detta gälla både domstolssakkunniga och partssakkunniga på grund av deras ”funktionslikhet” trots att särskilda kvalifikationskrav inte finns för partssakkunniga, se nedan.

I förordnandet av den domstolssakkunnige bör rätten noggrant ange ramarna för uppdraget och vilken fråga den sakkunnige ska uttala sig om. Uppdraget bör ges skriftligen, även om det inte uttryckligen anges i lagtexten.

I regel bör rätten begära att en domstolssakkunnig avger ett skriftligt utlåtande och när det gäller en privat domstolssakkunnig ska det ske om inte rätten bestämmer något annat. I utlåtandet ska den sakkunnige bland annat ange ”de skäl och omständigheter” som ligger till grund för gjorda bedömningar.

En sakkunnig som avgett ett skriftligt utlåtande kan höras muntligen vid huvudförhandlingen om någon av parterna begär det och rätten inte finner att ett muntligt förhör uppenbart saknar betydelse. En domstolssakkunnig som hörs inför rätten avlägger en särskild sakkunniged. Sakkunnigeden omfattar bara det som den sakkunnige uppger vid förhöret och inte vad som framgår av eventuellt tidigare lämnade skriftliga utlåtanden. Om en domstolssakkunnig muntligen lämnat oriktiga uppgifter kan denne dömas för ovarsam utsaga (15 kap. 3 § brottsbalken).

Partssakkunnig

En sakkunnig som anlitas av en part, till exempel åklagaren eller den tilltalade, kallas partssakkunnig. Att en part åberopar egen sakkunnig är betydligt vanligare än att rätten förordnar en domstolssakkunnig. Utrymmet för tillåtandet av partssakkunnig är vidare än för utseende av domstolssakkunnig, bland annat gäller inget krav på

att det ska vara nödvändigt eller att det ska röra sig om en fråga som kräver särskild fackkunskap.

I lagen uppställs inte några kvalifikationskrav, såsom särskild fackkunskap, på den partssakkunnige. Rätten skulle dock, i sällsynta fall, kunna avvisa en partssakkunnig om rätten anser att bevisningen inte behövs eller att den skulle bli verkningslös (35 kap. 7 § rättegångsbalken).

Även för partssakkunniga gäller reglerna om skriftligt utlåtande och om skyldighet att medverka i förhör vid huvudförhandlingen.

Däremot har reglerna om jäv för domstolssakkunniga inte någon motsvarighet i rättegångsbalken när det gäller partssakkunniga. Den kritik som finns mot avsaknaden av jävsregler för partssakkunniga rör bland annat att även en åklagare kan åberopa ”jäviga” partssakkunniga, vilket rimmar illa med att förundersökningen ska bedrivas objektivt. Att en partssakkunnig är jävig bör dock få betydelse vid bevisvärderingen.

För vissa partssakkunniga, som till exempel rättsläkare, finns det dock jävsregler. För läkare som får i uppdrag att som partssakkunnig avge ett rättsintyg gäller lagen om rättsintyg i anledning av brott (2005:225). I den lagen hänvisas till förvaltningslagens bestämmelser om jäv. Av dessa jävsregler följer bland annat att det föreligger jäv om det finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till opartiskhet i ärendet. Av kommentaren till förvaltningslagen framgår att ett sådant jävsförhållande kan föreligga om någon är engagerad i saken på ett sådant sätt att misstanke lätt kan uppkomma att det brister i förutsättningarna för en opartisk bedömning.

Före 2005 fanns det inte någon särskild lag som reglerade rättsintygets utformning. Av förarbetena till lagen framgår dock att läkare i allmän tjänst och de som kontrakterats av Rättsmedicinalverket för utfärdande av rättsintyg redan före lagens tillkomst omfattades av förvaltningslagens jävsregler. Dessa jävsregler är i sig ett uttryck för den objektivitetsprincip som är grundlagsfäst och som innebär att myndigheter ska iaktta saklighet och opartiskhet (1 kap. 9 § regeringsformen).

Av Rättsmedicinalverkets riktlinjer för expertrollen i rättsprocessen från 2014 framgår att expertens bedömningar ska vara grundade på tidsaktuell vetenskap och beprövad erfarenhet samt att expertrollen ska präglas av integritet. Detta förhållningssätt är obero-

ende av om experten förordnas som domstolssakkunnig eller anlitas av till exempel åklagaren som partssakkunnig.

I övrigt ska reglerna om vittnen tillämpas på partssakkunniga. Som en konsekvens av det ska den partssakkunnige inte vara närvarande i rättssalen före det egna förhöret om det inte föreligger särskilda skäl. Den partssakkunnige avlägger också vanlig vittnesed.

Det utlåtande som en partssakkunnig lämnar disponeras av parten som således kan avstå från att åberopa ett ogynnsamt utlåtande. Den som avgivit ett utlåtande åt en part bör därför inte utan dennes medgivande underrätta motparten om utlåtandets innehåll. Åklagaren måste emellertid beakta objektivitetsprincipen, vilken torde begränsa möjligheten för åklagaren att fritt avgöra hur utlåtandet ska disponeras.

Det finns inte någon skyldighet att åta sig uppdrag som partssakkunnig men flera statliga myndigheter har möjlighet att åta sig sakkunniguppdrag åt enskilda. Dock har bland annat Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor (Rättsliga rådet) ställt sig avvisande till sådana uppdrag, trots att det inte finns något rättsligt hinder för dem att åta sig sådana uppdrag.¹ Det sistnämnda innebär att misstänkta och åtalade som har önskat så kallade ”second opinions” för bemötande av åklagarens utlåtanden har haft svårigheter med att få sådana till stånd via de myndigheterna. Den enskilde kan dock alltid vända sig till utländsk expertis för att få ett sakkunnigutlåtande, vilket dock kan vara förenat med stora kostnader.

Som framgått ovan kan förundersökningsledaren redan under förundersökningen inhämta yttrande från en sakkunnig. Denne blir då som utgångspunkt partssakkunnig. Som exempel på partssakkunniga under förundersökningen kan anges rättsläkare och kriminaltekniker eller att NFC anlitas för att analysera spår från en brottsplats. Sådana utlåtanden kan sedan åberopas som bevisning och läggas fram under huvudförhandlingen. Av polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott (PUG) framgår att rättsläkaren, utöver att genomföra rättsmedicinsk undersökning efter förordnande av till exempel förundersökningsledaren, även kan lämna biträde

---

¹ Se även Henrik Edelstam i JT 1997/98, s. 96, om ett fall där en rättsläkare utsattes för kritik från Rättsmedicinalverket för att ha åtagit sig uppdrag som partssakkunnig direkt från en försvarare och inte via verket.

vid brotts- och fyndplatsundersökningar. Åklagaren kan också besluta att den sakkunnige får närvara vid förhör som hålls under förundersökningen.

JK har uttalat att det är förundersökningsledaren som bestämmer vilken utredning som ska tillföras målet och den sakkunnige har att iaktta följsamhet till principerna för förundersökningen även om han eller hon givetvis i sin utredning och bedömning av dess resultat är helt självständig (JK beslut 2000-06-21, dnr 2491-98-21, ”Osmo Vallo-ärendet”). Osmo Vallo-utredningen har i sitt betänkande (SOU 2002:37) bland annat uttalat att rättsläkaren ansvarar för den enskilda undersökningen och behöver för det uppdraget ha vetskap om alla relevanta uppgifter om det aktuella fallet. I annat fall, menade utredningen, kunde det medföra att den rättsmedicinska undersökningen inte genomfördes på ett adekvat sätt. Samtidigt är rättsläkaren en del av förundersökningen och underordnad dess ledning. Även JK var i ”Osmo Vallo-ärendet” kritisk mot att allt relevant förundersökningsmaterial inte hade lämnats till rättsläkarna.

Med beaktande av bland annat JK:s beslut uttalade Osmo Vallo-utredningen att det utöver tillgång till allt relevant material är nödvändigt att det finns en muntlig kontakt mellan förundersökningsledaren och rättsläkaren, så att rättsläkaren informeras om de uppgifter som framkommit under förundersökningen. En ensidig fokusering på det skriftliga materialet i utredningen riskerar, enligt utredningen, att ge rättsläkaren en roll där denne förväntas värdera vittnenas utsagor. Denna uppgift ska förbehållas först åklagaren och sedan domstolen. Vidare påpekades att rättsläkaren som princip bör ha tillgång till alla kända hypoteser om händelseförloppet och ha möjlighet att gå tillbaka för att kontrollera dessa genom ytterligare undersökningar. Det är förundersökningsledaren som ansvarar för detta, men även rättsläkaren ska kunna vända sig till brottsutredningen med frågor som undersökningen aktualiserar.

3.2.5 Resningsprocessen i brottmål

Inledning

När en brottmålsdom inte längre kan överklagas utan har vunnit laga kraft kan frågan om den tilltalades ansvar för gärningen inte tas upp till ny rättslig prövning (30 kap. 9 § rättegångsbalken). Principen

om lagakraftvunna domars slutgiltighet brukar benämnas orubblighetsprincipen. Av den principen följer att en dom inte påverkas av omständigheter och bevis som kommer fram efter att den vunnit laga kraft. Orubblighetsprincipen är av grundläggande betydelse för rättsordningens stabilitet och för den enskildes personliga trygghet; var och en ska veta när det rättsliga förfarandet kring en rätts-sak är över.

Mot denna princip står intresset av att ett avgörande är materiellt riktigt, den så kallade sanningsprincipen. Orubblighetsprincipen är därför inte undantagslös. Det finns situationer då bland annat resning av en dom kan komma ifråga. Det kan till exempel vara fråga om att nya viktiga omständigheter eller nya bevis som inte tidigare varit kända har kommit fram och dessa, om de varit kända, sannolikt hade lett till att utgången hade blivit en annan. Resning till förmån för den tilltalade enligt den så kallade tilläggsregeln får beviljas om det finns synnerliga skäl att pröva saken på nytt. Av rättsfallet NJA 1995 s. 187 framgår att enbart den omständigheten att någon som dömts för brott har tagit tillbaka sitt erkännande inte utgör skäl att bevilja honom resning, inte ens när domen väsentligen grundats på erkännandet.

Ansökan om resning och förfarandet i resningsdomstolen

De som är behöriga att ansöka om resning är som utgångspunkt samma parter som hade rätt att överklaga den ursprungliga domen. Åklagaren kan ansöka om resning både till förmån och till nackdel för den tilltalade. En resningsansökan ska vara skriftlig och för att resning ska kunna beviljas krävs som regel att motparten har förelagts att lämna ett svarsyttrande, en så kallad förklaring.

Det är hovrätten som prövar resningsansökan om domen meddelats av tingsrätten, och i annat fall prövas den av Högsta domstolen. Innebörden av att resning beviljas är att den avgjorda saken tas upp på nytt. Beslutet om resning undanröjer dock inte domen i sig, men innebär att domens rättskraft inte längre hindrar att målet tas upp till fortsatt prövning i sak. Den domstol som beviljar resning ska enligt huvudregeln förordna att målet tas upp av den domstol som sist dömt i målet (58 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken). Om det är uppenbart vilken utgång målet ska få, kan dock

den resningsbeviljande domstolen redan i resningsärendet ändra domen och till exempel ogilla åtalet. Det är emellertid ovanligt att saken bedöms som uppenbar och i de allra flesta fall där resning beviljas beslutar resningsdomstolen att målet ska tas upp till ny prövning.

Utredningsåtgärder i resningssyfte

Till skillnad från den ordinarie brottmålsprocessen, där det är åklagaren som har bevisbördan för att ett brott är begånget, är det den som ansöker om resning som har bevisbördan för att skäl för resning föreligger. I de flesta fall är det dock bara åklagaren som har utredningsresurser och som kan vidta utredningsåtgärder. Åklagaren kan dock i princip bara vidta brottsutredande åtgärder, såsom att hålla förhör eller besluta om teknisk undersökning, inom ramen för en förundersökning. Sedan 2013 är åklagarens möjlighet att återuppta en förundersökning i resningssyfte lagreglerad och innebär bland annat att åklagaren under vissa förhållanden *ska* återuppta en förundersökning i syfte att utreda om det finns grund för resning.

Handläggningen efter att resning har beviljats

När resning har beviljats och resningsdomstolen beslutat att målet ska återupptas vid en angiven domstol ska denna domstol påbörja handläggningen. Domstolen förelägger normalt parterna att yttra sig över målets fortsatta handläggning. Åklagarens yttrande kan föregås av att åklagaren genomfört förundersökningsåtgärder inom ramen för den återupptagna förundersökningen, se ovan. Som utgångspunkt sätts målet därefter ut till en ny huvudförhandling vid vilken åtalet prövas.

Av 20 kap. 9 § rättegångsbalken framgår att ett allmänt åtal inte får läggas ned sedan en dom har meddelats. I förarbetena till bestämmelsen anges att när en dom fallit bör åklagaren inte genom ett ensidigt nedläggande av åtalet kunna göra att den meddelade domen går om intet (se NJA II 1943 s. 267). Bestämmelsen omfattar dock inte uttryckligen resningssituationen. I doktrinen har den uppfattningen förts fram att åklagaren, trots att någon uttryck-

lig regel inte finns, bör ha möjlighet att lägga ned ett åtal efter det att målet återupptagits efter resning (Thorsten Cars, *Om resning i rättegångsmål*, s. 271 f.). Den ordningen synes även ha accepterats i praxis. Om åklagaren anser att åtalet inte längre kan styrkas får det således anses möjligt för åklagaren att antingen vidhålla åtalet och biträda den tilltalades ändringsyrkande eller lägga ned åtalet. Om åklagaren lägger ned åtalet undanröjs det tidigare avgörandet och målet avskrivs från vidare handläggning eller, om den tilltalade yrkar det, meddelas en frikännande dom.

Om åklagaren vidhåller åtalet prövar domstolen åtalet mot den bevisning som åberopas. Domstolens prövning resulterar i att den tidigare domen ändras eller fastställs, beroende på utgången. Domen kan således ändras även på annan grund än den som föranlett resning liksom domslutet kan fastställas med en annan motivering än den som angavs i den ursprungliga domen.

3.2.6 Påföljden rättspsykiatrisk vård

Strafflagstiftningen om psykiskt sjuka lagöverträdare

Om den som har begått ett brott lider av en allvarlig psykisk störning och har behov av psykiatrisk tvångsvård får rätten som påföljd överlämna honom eller henne till rättspsykiatrisk vård (31 kap. 3 § första stycket brottsbalken). Det finns inte något krav på orsaks samband mellan brottet och den psykiska störningen, men om sådant samband finns och om det finns risk för att den enskilde till följd av störningen återfaller i allvarlig brottslighet får rätten föreskriva om särskild utskrivningsprövning från den rättspsykiatriska vården. Det innebär att det är förvaltningsrätten som prövar frågan om vårdens upphörande (utskrivning) till skillnad från vad som gäller vid rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning. Då är det i stället i normalfallet chefsöverläkaren vid den avdelning där den intagne vårdas som fattar beslut om utskrivning. Det är rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning som här är av intresse.

Det rättspsykiatriska underlaget

För att rätten ska kunna överlämna en person till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning krävs att en rättspsykiatrisk undersökning (RPU) har gjorts i målet eller, om den misstänkte redan genomgår sådan vård, att ett utlåtande har inhämtats från den chefsöverläkare som är ansvarig för vården (3 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning). Det är vanligt att domstolen innan förordnande om rättspsykiatrisk undersökning först inhämtar ett läkarintyg enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. Ett sådant så kallat § 7-intyg utgörs av en mindre omfattande bedömning som bland annat kan peka på behovet av en rättspsykiatrisk undersökning.

Rätten får meddela ett beslut om att rättspsykiatrisk undersökning ska genomföras enbart om den misstänkte har erkänt gärningen eller om övertygande bevisning har lagts fram om att han eller hon har begått gärningen. Om den misstänkte har erkänt gärningen kan en rättspsykiatrisk undersökning beslutas redan innan eller i samband med att åtal väcks. I annat fall krävs att rätten först håller huvudförhandling.

Rättspsykiatriska undersökningar utförs vid rättspsykiatriska avdelningar inom Rättsmedicinalverket men kan även utföras vid särskilda enheter inom hälso- och sjukvården. Vid en sådan undersökning deltar rättspsykiatriker, psykolog, kurator och vårdpersonal i ett team. Det är rättspsykiatrikern som ansvarar för det slutliga utlåtandet.

Utlåtandet över den rättspsykiatriska undersökningen är ett sakkunnigutlåtande som främst innehåller en bedömning av förekomsten av allvarlig psykisk störning vid tiden för den aktuella gärningen och vid tiden för undersökningen. Även en bedömning av förutsättningarna för överlämnande till rättspsykiatrisk vård görs. Rätten måste inte följa utlåtandet utan prövar det tillsammans med övrigt underlag. Precis som är fallet med andra sakkunniga kan rätten välja att också höra den rättspsykiatriker som utfärdat utlåtandet inför rätten. Rätten kan också begära att Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor (Rättsliga rådet) avger ett yttrande över utlåtandet från den rättspsykiatriska undersökningen (12 § lagen om rättspsykiatrisk undersökning).

Rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning

Bestämmelser som rör vården av den som dömts till rättspsykiatrisk vård finns i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård och i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Dessa lagar trädde i kraft den 1 januari 1992. De delar som nu är relevanta har i huvudsak samma innehåll som den lagstiftning som gällde 1991.

Den rättspsykiatriska vården ges inledningsvis i slutna form på särskilda sjukvårdsinrättningar och innebär vård på sjukhus dygnet runt. Den slutna rättspsykiatriska vården kan senare under vårdtiden övergå i öppen rättspsykiatrisk vård. Det är de olika landstingen som ansvarar för och driver vården.

Vid rättspsykiatrisk vård får tvångsåtgärder användas endast om de står i rimlig proportion till syftet med åtgärden och mindre ingripande åtgärder ska användas om de är tillräckliga. Tvånget ska utövas med största möjliga hänsyn till patienten. Varje patient ska ha en egen vårdplan som innehåller bland annat de behandlingsåtgärder som ska användas. Det är chefsöverläkaren som ytterst avgör frågor om behandlingen men samråd ska ske med patienten både i fråga om vårdplanen och i fråga om behandlingen.

En patient som står under rättspsykiatrisk vård har vissa inskränkningar i sin rörelsefrihet och får bland annat inte lämna sjukhusets område utan tillstånd. Patienten kan även få brev undersökta. Utgångspunkten är att patienten ska ges möjligheter till besök men vårdgivaren kan besluta om vissa besökstider enligt lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård. Om en patient är häktad och står under rättspsykiatrisk vård är det Kriminalvården som i särskilda fall får besluta om särskilda inskränkningar i rätten att ta emot eller skicka brev, att ta emot besök eller samtala med utomstående i telefon om det behövs ur ordnings- eller säkerhetsynpunkt.

Frågor som rör tillstånd för en patient att vistas utanför sjukhuset genom permission beslutas av förvaltningsrätten, som dock kan överlämna åt chefsöverläkaren att besluta om permission för en viss patient.

Även frågan om utskrivning från rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning prövas av förvaltningsrätten efter anmälan av chefsöverläkaren eller efter ansökan av patienten. Chefsöverläkaren ska göra en sådan anmälan till förvaltningsrätten var sjätte

månad under hela vårdtiden. Förvaltningsrätten kan besluta att vården ska upphöra eller ges i form av öppen rättspsykiatrisk vård. Det är vårdbehovet och risken för återfall i brottslighet av allvarligt slag som styr när vården ska upphöra.

Psykiatrilagsutredningen har, i betänkandet Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällskydd (SOU 2012:17), bland annat föreslagit att ett krav på tillräknelighet införs för att en gärning ska utgöra brott och att överlämnade till rättspsykiatrisk vård avskaffas som självständig påföljd. För psykiskt sjuka lagöverträdare som inte är otillräkneliga ska normala bestämmelser om påföljdsbestämning gälla. Förslaget bereds för närvarande i Socialdepartementet.

3.2.7 Övrigt

Inom vården råder som utgångspunkt tystnadsplikt och sekretess för uppgifter om enskilda. I vissa fall får vårdpersonal trots det lämna ut uppgifter som omfattas av sekretess till polis och åklagare. Det är bland annat tillåtet att lämna ut sekretessbelagda uppgifter som angår misstankar om begångna brott om fängelse är föreskrivet för brottet och detta kan antas föranleda någon annan påföljd än böter. Någon allmän skyldighet att underrätta polis eller åklagare angående misstankar om begångna brott finns dock inte.

3.3 Rättspsykologi och psykoterapi

3.3.1 Allmänt om rätts- och minnespsykologi

Vittnespsykologi, utsagespsykologi och minnespsykologi

Vittnespsykologi är en gren inom den akademiska psykologin. Ibland används det snävare uttrycket utsagespsykologi, då det primära syftet är att bistå rättsväsendet med att bedöma trovärdigheten av förhör och vittnesmål under förundersökning och huvudförhandling. Till vittnespsykologin räknas också frågor som gäller metoder för förhör av vittnen.

Utsagespsykologin utvecklades under 1950-talet under ledning av professor Arne Trankell. Utsagespsykologerna gjorde en rad uppmärksammade insatser i bland annat mord- och incestutred-

ningar, till exempel i samband med utredningen kring mordet på Olof Palme. Utsagespsykologen och docenten i rättspsykologi Nils Wiklund uppgav vid möte med kommissionen att utsagespsykologernas bedömningar bygger på ingående undersökningar som kan ta månader i anspråk. Enligt Nils Wiklund bygger tanken om bortträngning av svåra minnen på felaktiga teorier som omsätts i psykodynamiska terapier. Nils Wiklund framhöll att man möjligen kan tala om bortdöende minnen men då inte av riktigt svåra händelser. Att utsagespsykologins anseende sjönk under 1990-talet berodde enligt Nils Wiklund främst på att det då uppträdde ”pseudovittnespsykologer” som fullt ut litade på barns utsagor i sexualbrottmål. Pär Anders Granhag, professor i psykologi vid Göteborgs universitet och forskare inom det rättspsykologiska fältet, menade vid kommissionens möte med honom att det sjunkande anseendet troligen även berodde på en strid mellan Arne Trankell och hans elever, till exempel vittnespsykologen Astrid Holgersson, å ena sidan och akademiska minnespsykologer å den andra. I dag anlitas knappast alls utsagespsykologer som sakkunniga av åklagare och domstolar. Däremot förekommer det att minnespsykologer anlitas. De uttalar sig då mer generellt om hur minnet fungerar och om olika psykologiska mekanismer.

I flera av förundersökningarna och domstolsprocesserna kring Sture Bergwall anlidades Sven-Åke Christianson, professor i psykologi vid Stockholms universitet. Han uttalade sig huvudsakligen som minnespsykolog men agerade även som vittnespsykolog, särskilt när han gav anvisningar under förundersökningarna inför vallningarna och rekonstruktionerna samt när han bedömde trovärdigheten i Sture Bergwalls uppgifter. Sven-Åke Christiansons insatser berörs närmare i kapitel 6–7 och 9–12.

Enligt Pär Anders Granhag saknas i svenska domstolar i dag i allt för hög utsträckning kunskap om grundläggande minnespsykologiska mekanismer men det finns ett ökat intresse för utbildning i dessa frågor hos såväl polis som åklagare och domstolar.

Olika typer av minnen

Inom minnespsykologin förekommer en rad olika klassifikationer och definitioner. För framställningen är framför allt fyra typer av minnen relevanta. *Kontinuerliga minnen* och *bortträngda minnen* bygger på faktiska händelser medan *falska minnen* och *påhittade (fabulerade) minnen* saknar verklighetsbakgrund.

Kontinuerliga minnen är sådana som alltid finns tillgängliga, även om personen kan välja aktivt att inte tala om eller ens tänka på dem. Bortträngning är en psykologisk försvarsmekanism som innebär att psykiska trauman och ångestframkallande tankar, önskningar och erfarenheter trängs undan från det medvetna till det omedvetna. I psykiatriska diagnossystem benämns tillståndet numera dissociativ amnesi, vilket innebär att en person helt eller delvis saknar förmåga att minnas händelser och situationer som de varit med om. Ofta ses detta som en psykologisk försvarsmekanism som gör att man saknar minne av svåra traumatiska händelser, särskilt under barndomen.

Falska minnen är sådana minnen som saknar verklighetsbakgrund men som individen ändå upplever som verkliga. Påhittade minnen är just påhittade och saknar verklighetsbakgrund. När man har vissa äkta minnen men fyller ut minnesluckorna med påhittat material brukar man tala om konfabulerande.

Termen återskapat minne är mer övergripande. Det kan gälla en verklig händelse som varit bortträngd eller på annat sätt inte varit tillgänglig, men kan också gälla ett falskt minne.

Fabulerande

Inom psykologin talar man om fabulerande (eller konfabulerande) när någon berättar om minnen om sig själv eller omvärlden som är fabricerade, förvrängda eller misstolkade. Gränsdragningen mellan fabulerande och lögn är otydlig. I teorin har avsikten framhållits som det särskiljande. Medan lögnen har ett tydligt syfte att föra någon bakom ljuset, behöver avsikten med fabulerande inte nödvändigtvis vara detta – påhittade uppgifter kan uppstå på ett mer omedvetet plan.

Fabulerande kan täcka in ett brett spektrum av avvikelser från sanningen. Typiska exempel i ena änden av detta spektrum brukar

återfinnas i memoarer, där minnen feltolkats eller visat sig vara direkt felaktiga. I den andra änden av spektrumet finns det fabulerande som är centralt vid vissa sjukdomstillstånd i hjärnan.

Det finns en lång rad olika teorier för att förklara fabulerande. Flera av teorierna utgår från att fabulerandet är en del av sjukdomsbilden vid vissa typer av hjärnskador orsakade av trauma, demens, vitaminbrist eller alkoholmissbruk – det handlar då om neuropsykologiska mekanismer. Andra teorier betonar den inneboende strävan att ge sammanhållna minnesbilder. Minnesluckor fylls då ut med påhittade minnen. Mer övergripande teorier lyfter fram spelet mellan medvetna och omedvetna processer när osanna berättelser växer fram. Fram till sju-åtta års ålder är fabulerande mycket vanligt. Det förekommer att fabulerandet kvarstår i påtagligt hög omfattning in i vuxen ålder. Vissa psykologer ser vuxenfabulerande som en utvecklingsstörning.

Debatten om bortträngda och falska minnen

Synen på bortträngda minnen

Den svenska debatten kring minnen av traumatiska händelser är en spegling av den internationella, framför allt amerikanska, debatten om bortträngda minnen som förts sedan 1990-talets början. Debatten har framför allt handlat om bortträngda minnen av sexuella övergrepp i barndomen. Begreppet *memory war* (minneskrig) myntades i USA i mitten av 1990-talet för att beskriva kampen för och emot teorierna om bortträngda minnen.

Begreppet bortträngning härstammar från Freud och är en av flera försvarsmekanismer som är centrala i psykoanalysen – man tränger bort traumatiska händelser från medvetandet för att kunna handskas med den psykiska smärta som traumat innebär. Som framgått ovan ska bortträngning skiljas från kontinuerliga minnen, falska minnen och fabulerande.

Minneskriget utvidgades till att omfatta också andra grundstenar av psykoanalysen. Boken *The Myth of Repressed Memory* (1994) av den amerikanska psykiatriprofessorn Elissa Benedek, liksom den forskning om falska minnen som bedrevs av psykologen Elizabeth Loftus, fick stort inflytande på den amerikanska debatten. Enligt dessa båda är flertalet bortträngda traumatiska

minnen falska och inplanterade under terapeutisk behandling. Många terapeuter bestred detta, medan uppfattningen vann stöd hos minnesforskare. Skiljelinjerna följde till stora delar professionsgränserna. Även om intensiteten i minneskriget var som allra högst på 1990-talet är frågan fortfarande aktuell i USA.

I den internationella debatten kring bortträngda minnen fanns flera kritiska röster. Under åren 1996–2004 publicerade en rad professionella organisationer för såväl psykologer och psykiatriker i USA, Kanada, Storbritannien, Australien och Nederländerna rapporter och riktlinjer kring återkallade minnen. Gemensamt för dessa rapporter och styrdokument var att de framhöll hur kontroversiella frågorna kring återkallade minnen var. Detta gällde särskilt sexuella övergrepp i tidiga barnår.

Den svenska debatten kring bortträngda minnen nådde inte samma intensitet som i USA. I boken *Traumatiska minnen* (1995) beskrev Sven-Åke Christianson bortträngning av traumatiska barndomsminnen, framför allt minnen av incest. Boken låg till stora delar till grund för den kvalitetsstandard för traumatiska minnen som Psykologförbundet antog 1999 (Sveriges Psykologförbund Kvalitetsstandard – Traumatiska minnen). Dokumentet togs bort från Psykologförbundets hemsida 2013.

Sven-Åke Christiansons uppfattning ifrågasattes av Germund Hesslow, numera professor i neurofysiologi vid Lunds universitet, som 1996 framförde att minnen som återuppväcks i terapi oftast är ett resultat av själva terapin. Även psykologen Rickard L Sjöberg har framhållit det svaga vetenskapliga stödet för att bortträngda traumatiska barndomsminnen kan återuppväckas i terapi.

Vid möten med kommissionen har företrädare för Svensk Psykiatrisk Förening och psykoterapeuten Anna Gerle påpekat att en person under en förtroendefull terapirelation kan börja berätta om traumatiska minnen. I regel rör det sig då inte om bortträngda minnen utan om minnen som hela tiden funnits tillgängliga – kontinuerliga minnen – men som personen inte velat tänka på eller valt att inte redovisa i tidiga faser av terapin. Även psykologen Magnus Brodin, som på 1990-talet arbetade på Sätters sjukhus, framhöll vid möte med kommissionen att hans erfarenhet av arbete med patienter med svåra psykiska trauman var att smärtsamma minnen medvetet kan läggas åt sidan, däremot inte bortträngas. Vid sexuella

övergrepp är det, enligt Magnus Brodin, vanligt att man förstår händelsens hela vidd först i vuxen ålder.

Psykodynamiskt inriktade terapeuter vi talat med, som professor Johan Cullberg och professor Per Magnus Johansson, har framhållit att bortträngda minnen kan förekomma, om än i mycket mindre omfattning än vad gruppen kring psykoterapeuten Margit Norell ansåg, se nedan 4.4.1. Enligt Johan Cullberg och Per Magnus Johansson trängs inte traumatiska minnen av mycket brutala händelser, som till exempel svår misshandel och våldtäkt, bort. Enligt dem är det viktigt att inte leta efter enskilda bortträngda minnen eftersom en snäv fixering vid sådana är kontraproduktiv. En terapeut hamnar fel om han eller hon frågar sig vad patienten har för bortträngda minnen.

Det i dag kraftfullaste stödet för att bortträngda minnen existerar verkar komma från den nederländska psykologen och psykoterapeuten Ellert Nijenhuis. Han har med stöd av neurofysiologiska studier framfört att dissociativa störningar (han undviker begreppen bortträngda minnen och multipla personligheter) kan vara genuina och inte resultatet av suggestiv psykoterapi.

Enligt den av Robert Bellis redigerade boken *True and False Recovered Memories. Toward a Reconciliation of the Debate* (2012) finns numera en samsyn på tre punkter:

- Återkallande av bortträngda minnen av traumatiska händelser förekommer.
- De bortträngda minnen som återkallas spontant (det vill säga inte under terapi) är i regel sanna.
- Falska minnen kan uppkomma under psykoterapi.

Fortfarande finns emellertid kraftigt skilda uppfattningar om de bortträngda traumatiska minnen som återkallas under psykoterapi. Mycket förenklat ser terapeuter dessa som oftast sanna, medan minnesforskarna menar att de oftast är falska och skadliga, orsakade av terapin. Enligt Pär Anders Granhag saknas det bland akademiska minnespsykologer i Sverige stöd för uppfattningen om bortträngda minnen, i motsats till situationen på 1990-talet. Han framhåller att det är främmande för den mänskliga naturen att glömma mycket traumatiska och hotfulla minnen som behövs för att skydda sig mot faror, för överlevnaden.

De representanter för Psykoanalytiska föreningen som vi har samtalat med har framhållit att den första reaktionen vid traumatiska händelser ofta är skam. Skammen kan leda till att man skyddar minnet men inte till att man kan tränga bort det.

Vi har här redogjort för de olika positionerna i debatten om bortträngda minnen internationellt och i Sverige. Vi har däremot inte sett som vår uppgift att ta ställning i de vetenskapliga och professionella tvisterna kring begreppet bortträngda minnen.

Synen på falska minnen

Ett falskt minne är inte detsamma som ett falskt erkännande, men falska minnen kan vara en av många orsaker till ett falskt erkännande. I mitten av 1990-talet fanns visst stöd för att man i experimentella situationer kunde skapa falska minnen. Viktiga studier inom detta område publicerades 1995–1997 av bland annat Elizabeth Loftus. Forskningen visade att ju närmare kontakt med experimentatorn, det vill säga personen som utförde experimentet, desto större möjlighet att skapa falska minnen. Det har ifrågasatts i vad mån man kan dra generella slutsatser av de experimentella studierna. Kritiker har menat att en laboratoriesituation knappast är av relevans för vad som händer i det verkliga livet.

De flesta konkreta exemplen på falska minnen gäller sexuellt utnyttjande under barndomen. Minnena är inte alltid konstanta och såväl offer som förövare kan växelvis förneka eller acceptera minnena.

Elizabeth Loftus har vid möte med kommissionen berättat om flera amerikanska rättsfall där falska minnen spelat en stor roll. Enligt henne är nästan alla återskapade bortträngda minnen falska, orsakade av psykoterapi. Spontant återkallande av tidigare bortträngda traumatiska minnen förekommer knappast enligt Elizabeth Loftus. Hennes forskning visar samtidigt att falska traumatiska minnen kan orsaka lika starka känslor hos en person som äkta traumatiska minnen gör.

De minneskrig som beskrivits ovan utspelades inte bara i den vetenskapliga litteraturen utan också i media och i domstolarna. Allt fler återtåganden av falska minnen, av så kallade retractors, dök upp. Enligt Elizabeth Loftus berodde återtågandena bland annat på

att när terapin hade upphört, ofta av ekonomiska skäl, började patienterna ifrågasätta om de minnen de återkallat verkligen var sanna. Enligt hennes uppfattning kan det kring en kärna av faktiska övergrepp som avsatt ett kontinuerligt minne finnas många med så kallade bortträngda minnen som kan vara falska.

Såväl i den internationella forskningen som bland kliniskt verksamma psykologer och psykiatriker i Sverige som vi mött finns en samsyn om att risken för att framkalla falska minnen är särskilt stor om man använder suggestiva psykoterapeutiska tekniker som hypnos, visualiseringsteknik och återgestaltningsterapi. Det finns större risk att minnen av sexuella övergrepp i barndomen är falska om de framkallas under terapi än om de kommer fram spontant.

Vid ett möte med kommissionen framhöll Pär Anders Granhag att förespråkarna för regressionsterapi och liknande psykoterapeutiska metoder hävdar att extraordinärt svåra situationer kräver extraordinära metoder. Men dessa metoder kan enligt Pär Anders Granhag vara farliga.

Synen på minnen av sexuella övergrepp i barndomen

Redan under 1980-talet och hela 1990-talet var frågorna kring sexuella övergrepp i barndomen aktuella både i den vetenskapliga och i den offentliga debatten. Det fanns ett ökande intresse för sexuella övergrepp i barndomen, särskilt incest, som orsak till psykiska problem under vuxenlivet.

Detta var också huvudtemat i den inflytelserika boken *The Courage to Heal: A Guide for Women Survivors of Child Sexual Abuse* (1988) av Ellen Bass och Laura Davis. I bokens senare upplagor infogades även ett kapitel om satanism vid övergrepp mot barn. Med stöd av Folkhälsoinstitutet översattes boken 1996 till svenska och fick då titeln *Incest och andra sexuella övergrepp: handbok för överlevare*. Bokens grundläggande teser har ifrågasatts bland annat för risken att falska minnen skapas och att familjerelationer ogrundat kan brytas sönder.

En bok som fick stor roll i den svenska debatten var *La de små barn komme til meg: barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep* (1994) av Eva Lundgren, professor i sociologi. Boken utsattes för kritisk granskning, sammanfattad av journalisten Lilian Öhrström i

boken *Sex, lögn och terapi* (1996). Året därpå publicerade psykologen och författaren Lena Hellblom-Sjögren boken *Hemligheter och minnen: att utreda tillförlitlighet i sexualbrottsmål* där hon bland annat varnade för falska minnen av incest, frammanade av terapeuter.

I en debattartikel i Läkartidningen 2009 framförde Rickard L Sjöberg och Torun Lindblom, båda docenter i psykologi, att det saknades vetenskapligt stöd för att bortträngda minnen av incest kunde återuppväckas. De citerade studier som visade att ju obehagligare ett övergrepp är, desto mer minns man av dem. Bland de psykologer vi mött i vårt utredningsarbete finns dock även uppfattningen att bortträngda minnen, särskilt av incest och andra sexuella övergrepp i barndomen, är vanliga.

Rickard L Sjöberg gjorde 2011 en bredare genomgång av hur minnespsykologin används i det svenska rättväsendet där han varnade för att en okritisk tillämpning av dessa teorier riskerar att leda till felbedömningar i brottmål. Han pläderade för att jurister bör vinnlägga sig om att med kritiskt sinnelag hantera och värdera sakkunnigbedömningar från forskare.

Synen på multipel personlighet

Multipla personligheter har ansetts vara ett extremt uttryck för dissociation, där en individ avskärmar sig från sina upplevelser. Detta tillstånd innebär att man, oftast abrupt, skiftar från en personlighet till en annan. Från 1991 och under de närmast följande åren ökade det vetenskapliga intresset för detta fenomen dramatiskt. Påfallande många av de vetenskapliga artiklar som publicerades under dessa år handlade om sexuella övergrepp i barndomsåren, särskilt incest, som bakomliggande orsak till multipel personlighet.

Det finns i dag psykodynamiskt inriktade terapeuter som anser att det finns personer med "äkta" multipla personligheter, även om dessa är sällsynta. De flesta psykologer och psykiatriker som vi samtalat med, inklusive representanter för Psykoanalytiska föreningen, säger sig dock aldrig ha träffat på någon patient med multipel personlighet. Det vetenskapliga underlaget har aldrig varit starkt. Det har med åren blivit allt vanligare med rapporter om att patienter kan simulera dissociativa sjukdomstillstånd, inklusive multipel personlighet.

3.3.2 Allmänt om psykoterapi

Psykoterapi är ett brett begrepp som innefattar alla psykologiska metoder för att hantera psykiska, relationella och existentiella problem. Dagens psykologutbildning innefattar två huvudlinjer: kognitiv beteendeterapi (KBT) respektive dynamisk psykoterapi. En psykoterapeut kan ha grundutbildning till psykolog eller annat vårdande yrke, till exempel läkare, socionom, sjuksköterska eller präst. Påbyggnadsutbildningen till psykoterapeut innefattar teoretiska studier, psykoterapeutiskt arbete under handledning samt att man själv går i terapi. Psykoterapeut är en skyddad yrkestitel. Legitimation utfärdas av Socialstyrelsen. Inom psykoterapin finns flera olika inriktningar. Den terapi Sture Bergwall erhöll under åren 1992–2002 kan hänföras till den psykodynamiska kategorin.

Psykodynamisk terapi

Psykodynamisk terapi är ett paraplybegrepp för en rad psykologiska behandlingsmetoder som alla influerats av den klassiska psykoanalysen men inte nödvändigtvis strikt följer psykoanalysens teori-bildningar och tillämpningar.

Fram till 1960-talet kan psykoanalysen beskrivas som auktoritetsbunden, med Freud som centralgestalt. Det fanns också mycket strikta regler kring hur terapin skulle bedrivas. Till exempel fick terapeuten inte alls blanda in något ur sitt eget liv. När psykoanalysen inleddes upprättades en form av muntligt kontrakt mellan terapeut och patient där villkoren för terapin klargjordes, till exempel rollfördelning.

I slutet av 1960-talet framträdde i USA de så kallade neoanalytikerna eller neofreudianerna som ifrågasatte många av Freuds grundsatser och begrepp. En tidig företrädare i Sverige för denna skola blev Gösta Harding, överläkare och föreståndare för Ericastiftelsens läkepedagogiska institut. I den klassiska psykoanalysen hade man tydliga gränser mellan terapi och handledning av psykoterapeuter under utbildning men Gösta Harding och hans efterföljare upprätthöll inte strikt denna rollfördelning.

Objektrelationsteorin ligger till grund för många av dagens psykoterapier. Den har sin grund i psykoanalysen och lanserades redan på 1930-talet som en komplettering till Freuds teorier om

drifternas och ”detets” betydelse för psykisk hälsa. Teorin innebär en förskjutning av den klassiska analysens fokus från ”detet” till ”jaget”. Den betonar att människor utvecklas till att känslomässigt relatera till och interagera med andra. Hur man reagerar i nya kontakter beror i hög grad på tidigare erfarenheter av samspel med andra människor (objekt). Ofta är det de objekt man möter i tidiga barnår, särskilt föräldrarna, som avses.

Det bör betonas att många ser objektrelationsteorin inte som en behandlingsmetod utan just som en teori, och att det i varierande grad finns inslag av objektrelationsteori i många av dagens psyko-dynamiska terapier.

Regressionsterapi (recovered memory therapy)

I debatten kring Sture Bergwalls psykoterapi har den terapi han fick betecknats som regressionsterapi alternativt återgestaltningsterapi. Mot den bakgrunden beskrivs här debatten kring dessa terapier. Det ska dock påpekas att psykoterapeuterna vid Sätters sjukhus inte själva betecknat sin terapi som regressions- eller återgestaltningsterapi.

Begreppet regression myntades av Freud och är fortfarande ett centralt begrepp i klassisk psykoanalys. Regression ses som en form av psykologisk försvarsmekanism. Jaget återgår tillfälligt eller långvarigt till ett tidigare utvecklingsstadium (regredierar). Det finns i dag någorlunda samsyn inom psykologin och psykiatrin om att de flesta människor i pressande situationer kan regrediera, dock i varierande omfattning.

Regressionsterapi (recovered memory therapy) handlar inte om en enda specifik metod utan om flera olika metoder att försöka återskapa minnen som är bortträngda. Flera av de tekniker som använts i regressionsterapi är kontroversiella, särskilt när minnen av sexuella övergrepp i barndomen återkallas. Det gäller till exempel hypnos, guidad visualisering där patienten ombeds spela med i scenarier som skapas av terapeuten, drömtydning och tydning av kroppsminnen där terapeuten tolkar en viss typ av psykisk ohälsa och vissa kroppsliga symtom som omedvetna minnen av sexuella övergrepp. Att dessa tekniker är kontroversiella framhölls i den vetenskapliga litteraturen redan på 1990-talet.

Det finns en betydande vetenskaplig litteratur kring regressions-terapi. Terapiformen är starkt ifrågasatt inom skolpsykiatri liksom inom klassisk psykoanalys. En anledning till att regressionsterapi betraktas med stor skepsis av dagens psykiatriker och psykoterapeuter är att terapin är dåligt definierad och avgränsad samt att innehållet ständigt har omformulerats. I de svenska och norska läkartidningarna har det påpekats att det saknats vetenskapligt underlag för terapier som bygger på återskapande av bortträngda minnen. Begreppet regressionsterapi används inte i dagens psykiatri och kliniska psykologi, och behandlingen finns inte listad i det diagnosystem som tillämpas i svensk psykiatri.

Psykoterapeuten Per Magnus Johansson med flera personer har vid möte med kommissionen framhållit att regressionsterapi kan skada patienten och försämra det psykiska tillståndet. Utöver att falska minnen kan uppkomma är dock eventuella risker med regressionsterapi dåligt belysta i den vetenskapliga litteraturen.

Återgestaltningsterapi

I debatten kring Sture Bergwalls terapi har termen återgestaltningsterapi förekommit, ibland överlappande eller som identisk med regressionsterapi. I Anna Dådermans utlåtande i anslutning till resningsprocesserna använde hon termen återgestaltningsterapi som den engelska översättningen till recovered memory therapy. Begreppet förekommer inte i den vetenskapliga litteraturen och förefaller vara okänt bland svenska psykologer och psykiatriker. Återgestaltningsterapi saknas i det klassifikationssystem som tillämpas i svensk psykiatri.

Även begreppet återgestaltning verkar betraktas med stor skepsis bland de flesta svenska psykologer och psykiatriker. I psykodynamisk teori och i psykoterapi används dock begreppet återgestaltning (re-enactment) för att beskriva hur tidigare konflikter återskapas antingen i relation till andra människor eller under psykoterapin. Bland de som kommissionen samtalat med finns det psykoterapeuter som framhåller att det inom psykodynamisk terapi är ett accepterat synsätt att våldshandlingar i barndomen kan iscensättas senare i livet genom ett slags återupprepningstvång.

3.3.3 Diskussionen kring grupptänkande

I debatten kring Sture Bergwalls vård på Säter, men också i debatten kring rättsprocesserna, har en rad mekanismer för att förklara de olika aktörernas roller och samarbeten diskuterats. Ett återkommande tema i dessa diskussioner har varit begreppet groupthink, försvenskat till grupptänkande. Vid kommissionens möte med företrädare för Svensk Psykiatrisk Förening diskuterades att det inom psykiatrin, särskilt då psykoterapin, mycket länge funnits ett visst mått av grupptänkande och sekterism. Utmärkande drag för en sådan sekterism brukar, enligt dessa psykiatrikers uppfattning, vara instängda miljöer, informella ledare, grupper som sluter sig och värjer sig mot omgivningen och mot utomståendes synpunkter och ovilja till att bli berörda av forskningsresultat. Gruppmedlemmar som inte delar majoritetens åsikter riskerar uteslutning. Mot denna bakgrund refererar vi här kort vad grupptänkande rör sig om och den vetenskapliga bakgrunden.

Grupptänkande är ett väl etablerat psykologiskt fenomen där strävan efter harmoni eller likformighet inom en grupp resulterar i irrationella och rentav felaktiga beslut. Begreppet lanserades ursprungligen i början av 1970-talet för att beskriva vissa händelser i amerikansk utrikespolitik. Janis (1972) undersökte ett antal fatala felsteg i amerikansk utrikespolitik – från Pearl Harbour till Grisbukten och Vietnamkriget – där den gemensamma nämnaren hade varit att en strävan efter samförstånd trängt ut konkurrerande information. Deltagarna i beslutsgruppen hade genom sin sammanhållning blivit mer eller mindre immuna mot underrättelser som talade emot valda perspektiv och ställningstaganden. Denna undersökning blev startpunkten för två olika slags studier: dels historisk-politiska analyser byggda på vittnesmål och iakttagelser av deltagare i olika beslutsprocesser, dels experimentell psykologisk forskning inriktad på att genom laboratorietester undersöka samspelet mellan gruppdynamik och kognitiva strategier (Esser 1998). Begreppet grupptänkande har sedan kommit att tillämpas bredare på bland annat företeelser i företag och arbetsliv. Den vetenskapliga litteraturen om grupptänkande i rättssalar och inom sjukvården är relativt sparsam. Det finns dock amerikansk forskning som visar att det i familjedomstolar förekommer betydande inslag av grupptänkande

mellan advokater, domstolstjänstemän, utredare och domare (Breger 2010).

Vid grupptänkande försöker gruppens medlemmar minimera konflikter och man når samsyn genom att avvikande uppfattningar undertrycks och att gruppen isolerar sig från fakta och synpunkter utifrån, som inte underkastas en kritisk värdering. Kraven på lojalitet inom gruppen gör att medlemmarna undviker att ta upp kontroversiella frågor eller söka alternativa lösningar. Grupptänkande medför att man tappar i kreativitet, originalitet och oberoende tänkande. Genom gruppens inre dynamik får medlemmarna en förvisning om att besluten är rätta och en känsla av osårbarhet uppstår.

3.4 Vårdmiljön och vårdens inriktning på Sätters sjukhus

År 1912 etablerades Sätters fasta paviljong på det då nybyggda mentalsjukhuset Sätters hospital. Den hade särskilt anpassade säkerhetsavdelningar och var en av två kliniker i landet som var avsedda för psykiskt sjuka personer som begått allvarliga vålds-, hot- eller sexualbrott. Den fasta paviljongen stängdes 1989 och ersattes då av den nybyggda rättspsykiatriska kliniken.

Den nya kliniken skulle präglas av god vård och god säkerhet. Detta skulle säkras bland annat genom små avdelningar med högst sex patienter och hög personaltäthet. Vården kännetecknades av stort engagemang från personalens sida och färre restriktioner än vid en del andra rättspsykiatriska kliniker i landet. En grundtanke var att ju närmare personalen kom patienterna desto mer skulle man lära känna deras speciella behov och kunna anpassa säkerheten och vården därefter. Bland personalen fanns ett stort mått av entusiasm och professionell stolthet, något som har verifierats i flera av kommissionens samtal med läkare, psykologer, terapeuter och annan vårdpersonal.

Den rättspsykiatriska kliniken framstod som öppen för nya behandlingsidéer inom rättspsykiatrin. Vården hade, jämfört med annan rättspsykiatrisk vård i Sverige, en tydligt humanistisk profil. I början på 1990-talet erhöll nästan alla patienter på den rättspsykiatriska kliniken samtalsterapi av den art som i dag kallas stödkontakt och brottsbearbetning. Långt fler än i dag fick också regel-

rätt psykoterapi med psykodynamisk inriktning. Kuratorn Barbro Sandin började under handledning av psykologen Margit Norell att behandla schizofrenipatienter med psykoterapi vilket var en radikal ansats. Psykiatriprofessorn Johan Cullberg publicerade 1991 en genomgång av säkerställda fall av schizofreni som i Sverige till synes botats genom intensiv dynamisk psykoterapi. Han gjorde en jämförande studie mellan dessa och patienter som inte botats trots psykoterapi; av de åtta framgångsrikt behandlade patienterna hade sju vistats på Säter.

Psykoterapeutisk behandling av schizofreni kom att i Sverige benämnas Sätermodellen. Denna terapi rönt stort intresse och Säter kom att framstå som ett sjukhus i den nya psykiatrins frontlinje. Andra beteckningar för Sätermodellen vid denna tid var ”progressiv” och ”radikal”. Liknande omorienteringar skedde på andra håll inom svensk psykiatri. Denna omorientering hade påbörjats redan på 1970-talet men gick på de flesta kliniker mycket långsammare än på Sätters sjukhus. Förändringarna sammanföll med att fler psykologer och socionomer/kuratorer började anställas i den psykiatriska vården. Många av dessa hade haft psykoanalytiker som lärare. Som Johan Cullberg påpekat i sin memoarbok *Mitt psykiatriska liv* kom kuratorerna ofta att i samtalsserier ägna sig åt frågor kring den tidiga barndomen i stället för att stödja och bekräfta patienterna i nutid.

Mycket av vad som hände på Sätters sjukhus betraktades emellertid med stor skepsis av ledande personer inom skolpsykiatrin under slutet av 1980- och början av 1990-talet. Det fanns debattörer som betraktade Sätters sjukhus som antipsykiatrins starkaste fäste i Sverige. Antipsykiatrin hade uppstått under 1960-talet då den utmanade de grundläggande antagandena och praktikerna inom psykiatrin. Man sökte utveckla alternativa vårdmiljöer och alternativa behandlingar vid svår psykisk sjukdom, främst psykoterapier. I dag har denna strömning inget eller mycket litet stöd i svensk psykiatri.

4 Sture Bergwalls bakgrund, vård och diagnoser

4.1 Inledning

Sture Bergwall föddes i april 1950 i Falun som tvåäggstvilling och barn nummer fem i en syskonskara om sju barn. Föräldrarna tillhörde en frikyrkoförsamling och var yrkesarbetande under Sture Bergwalls uppväxt. Fadern avled under hösten 1977 och modern i september 1983.

Som sjuåring vårdades Sture Bergwall för lungtuberkulos (tbc) på sanatorium i åtta månader, skild från familjen. Sture Bergwall har genomfört grundskolan men utan slutbetyg från högstadiet. Han har senare avbrutit påbörjade försök till kompletterande skolgång och saknar formell yrkesutbildning. Han har haft några kortare anställningar och har i längre perioder erhållit sjukbidrag för sin försörjning. Under några år på 1980-talet var han delägare i två kioskrörelser och arbetade även en kort period i en bingohall. Han hade ett stort intresse för cykling och deltog i cykeltävlingar i såväl Sverige som Norge.

Under 1970-talet växlade Sture Bergwall mellan att bo i föräldrahemmet och på psykiatriska sjukhus (Sidsjön i Sundsvall och Sätters sjukhus). Under tre terminer i början av 1970-talet vistades han i Jokkmokk där han bedrev studier vid folkhögskolan. Han hade under vissa perioder på 1980-talet en egen bostad. Från 1991 till mars 2014 undergick han slutna rättspsykiatrisk vård på rättspsykiatriska kliniken på Sätters sjukhus. Därefter bedrevs den rättspsykiatriska vården i öppen form. Den 16 april 2015 upphörde den rättspsykiatriska vården av Sture Bergwall.

4.2 Sture Bergwalls tidigare brottslighet och rättspsykiatriska undersökningar

I slutet av 1969 åtalades Sture Bergwall för flera sexualbrott mot barn. Enligt åtalet hade Sture Bergwall gjort sig skyldig till vad som då benämndes som otukt med barn, grovt brott, otuktigt beteende, försök till otukt med barn men också försök till dråp. Samtliga brott var begångna under 1969 och riktades mot fyra pojkar i 9–13-årsåldern. När det gäller dråpförsöket hade Sture Bergwall enligt åtalet nattetid gått in till en pojke som var inlagd på lasarettet där Sture Bergwall arbetade och utövade oralsex på pojken. När pojken hade stretat emot hade Sture Bergwall genom ett strupgrepp försökt döda honom.

Falu domsagas norra tingslags häradsrätt förordnade om en rättspsykiatrisk undersökning. I utlåtandet över undersökningen, daterat den 16 mars 1970, uttalade den tidigare överläkaren Otto Brundin att Sture Bergwall led av en grav sexuell perversion i form av paedophilia cum sadismus, det vill säga sadistisk pedofili. Detta kunde jämföras med sådan själslig abnormitet som avsågs i brottsbalken och enligt Otto Brundin var gärningarna begångna under inflytande av den själsliga abnormiteten. Han förordade slutet psykiatrisk vård. Vidare uttalade Otto Brundin att Sture Bergwall under vissa förhållanden kunde vara utomordentligt farlig för annans personliga säkerhet. Han konstaterade att Sture Bergwall missbrukade alkohol, läkemedel och narkotika men att detta inte hade haft särskild betydelse för brottsligheten. Otto Brundin beskrev det dråpförsök som Sture Bergwall var åtalad för som ett lustmordsförsök.

Domstolen lät Socialstyrelsen yttra sig över utlåtandet. Socialstyrelsen anslöt sig till det yttrande som styrelsen hade hämtat in från Yngve Holmstedt, vetenskapligt råd i Socialstyrelsen och överläkare vid den rättspsykiatriska kliniken i Stockholm. Yngve Holmstedt uttalade i yttrandet daterat den 8 maj 1970 att Sture Bergwall sedan förpuberteten präglats av svår sexuell problematik och att han sedan dess pendlat mellan perioder av ”ångest, depression och kamp mot böjelsen, och recidiv av hans böjelse för pojkar, med å ena sidan spänningslättnad, å andra sidan ökande samvetsångest som konsekvens”.

Enligt Yngve Holmstedt var Sture Bergwall en svårt neurotisk person med konstant ångestspänning. Yngve Holmstedt menade att Sture Bergwall sannolikt inte hade haft något uppsåt att döda pojken på lasarettet utan att det rört sig om en paniksituation för att tysta pojken. Han avvisade helt tanken på att övergreppet rört sig om ett lustmordsförsök. Yngve Holmstedt menade vidare att det i Sture Bergwalls agerande inte fanns mer av "somasochistisk komponent" än hos andra sexuellt perverterade. Yngve Holmstedt delade Otto Brundins uppfattning att Sture Bergwall begått övergreppen under inflytande av psykisk abnormitet som var jämställd med sinnessjukdom och att han var i oundgängligt behov av sluten psykiatrisk vård.

Domstolen dömde den 26 maj 1970 Sture Bergwall för ofredande, otukt med barn och otuktigt beteende men ogillade åtalet för försök till dråp. Beträffande dråpförsöket uttalade domstolen bland annat att det var utrett att Sture Bergwall haft könsligt umgänge med pojken och att han tagit struption på honom när denne gjorde motstånd och skrikit men att det, bland annat med hänsyn till Yngve Holmstedts utlåtande, inte var bevisat att han avsett att döda pojken. Gärningen bedömdes i stället som otukt med barn av grov beskaffenhet. Domstolen överlämnade Sture Bergwall till sluten psykiatrisk vård. En månad senare överfördes Sture Bergwall till Sidsjöns mentalsjukhus i Sundsvall där han vårdades fram till dess att han försöksutskrevs i maj 1971. Han flyttade därefter till Jokkmokk för studier vid Samernas folkhögskola men omhändertogs hösten 1972 på grund av berusning och återfördes till psykiatriska kliniken i Sundsvall, se nedan 4.3. I januari 1973 flyttades Sture Bergwall till Sätters sjukhus varifrån han försöksutskrevs i maj 1973. Han flyttade då till Uppsala.

I mars 1974 misstänktes Sture Bergwall för försök till dråp på en man som han hade en tillfällig homosexuell kontakt med i Uppsala. Sture Bergwall hade enligt förundersökningsprotokollet slagit en stekpanna i huvudet på mannen och tilldelat honom ett flertal knivhugg mot kroppen. Av protokollet framgår vidare att mannen blödde från flera sår på kroppen och att han hade fått mycket allvarliga skador på ena lungan, levern och magsäcken. Åklagaren beslutade om åtalsunderlåtelse med motiveringen att brottet hade begåtts under inflytande av själslig abnormitet och att Sture Bergwall stod

under slutna psykiatrisk vård. Åtal var därmed inte påkallat av särskilda skäl.

Under senare delen av 1970-talet beslutade åklagare vid flera ytterligare tillfällen om åtalsunderlåtelse för bland annat bedrägerier och narkotikaförseelser.

Den 17 april 1991 dömde Falu tingsrätt Sture Bergwall för bland annat grovt rån, mordbrand, grovt bedrägeri och grov stöld till slutna psykiatrisk vård. Av domen framgår att han tillsammans med MA, som han senare skulle ange som medgärningsman vid två av mordena, i december 1990 hade trängt in hemma hos en bankdirektör och dennes familj. Medan Sture Bergwall stannade kvar i bostaden med bankmannens hustru och den 11-årige sonen tog MA med sig bankmannen till banken och tvingade denne att lämna över pengar. Sture Bergwall hade under tiden dödshotat familjen och varit aggressiv. Han hade bland annat huggit med en kniv i bankfamiljens möbler och väggar. Brottet bedömdes som grovt rån.

Av domen framgick även att Sture Bergwall i november 1988 anlagt eld i den kiosk han ägde tillsammans med MA:s mor i syfte att få ut försäkringspengar, vilket bedömdes som mordbrand och grovt bedrägeri. Slutligen hade Sture Bergwall i februari 1990 stulit 145 000 kronor från sin arbetsgivare, en bingohall i Falun. Av domen framgår att Sture Bergwall påstod att det i själva verket var MA som maskerad hade rånat Sture Bergwall efter ett arbetspass i bingohallen. Tingsrätten satte emellertid ingen tilltro till Sture Bergwalls uppgifter och dömde honom för grov stöld.

Inför påföljdsbestämningen inhämtade domstolen ett så kallat § 7-intyg daterat den 23 januari 1991. I intyget uttalade överläkaren Göran Fransson att Sture Bergwall hade en homosexuell beroendeproblematik i förhållande till MA och att Sture Bergwall hade "sadistiska bisarra sexuella fantasier". Enligt Göran Fransson hade Sture Bergwall en påfallande svårighet att ange händelser i både nutid och dåtid. Med hänvisning till den brottslighet som Sture Bergwall hade dömts för 1970 uttalade Göran Fransson att det var "anmärkningsvärt att han inte åtalats på nytt för sådana brott". Göran Fransson ansåg att det förelåg en grav personlighetsstörning och förordade en rättspsykiatrisk undersökning, vilket tingsrätten beslutade om.

I utlåtandet över undersökningen daterat den 25 mars 1991 uttalade överläkaren Marianne Kristiansson vid Statens rättspsykia-

triska klinik i Stockholm att Sture Bergwall var svår att diagnostiskt kategorisera utifrån de psykopatologiska mekanismer han föredde men att hans grundpersonlighet bar drag av organisation på så kallad borderlinenivå. Han ansågs allvarligt depressiv med självmordstankar. Sture Bergwall led enligt Marianne Kristiansson av ett sexuellt perverterat beteende med sadomasochistiska drag i kombination med allvarlig impuls kontrollstörning samt tendens till regression. I samband undersökningen beskrev Sture Bergwall fantasier om sexuellt våld mot sonen i bankfamiljen. Sammantaget bedömde Marianne Kristiansson att det i vissa situationer kunde föreligga ”en icke obetydlig farlighet”. Enligt Marianne Kristiansson hade Sture Bergwall begått gärningarna under inflytande av psykisk abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Han var i oundgängligt behov av sluten psykiatrisk vård och behövde långvarig psykoterapi. Tingsrätten bestämde, i enlighet med slutsatserna i utlåtandet, påföljden till sluten psykiatrisk vård.

Sedan Sture Bergwall överklagat tingsrättens dom beträffande mordbrand, grovt bedrägeri och stölden mot bingohallen ändrade Svea hovrätt den 14 juni 1991 tingsrättens dom på sådant sätt att åtalet för mordbrand och grovt bedrägeri ogillades då det inte ansågs styrkt att Sture Bergwall hade orsakat branden.

Det finns efter denna dom inte några andra domar mot Sture Bergwall förrän morddomarna. Däremot har Sture Bergwall under vårdtiden gjort sig skyldig till vissa brott, såsom tillgreppsbrott, olovlig körning och vapenbrott, vilka synes ha avskrivits med hänvisning till Sture Bergwalls själsliga abnormitet. Vid en visitation av Sture Bergwalls rum på vårdavdelningen på Sätters sjukhus i början av 1994 beslagtogs barnpornografiska filmer. Det kan noteras att sådant innehav vid den tidpunkten inte var straffbart.

4.3 Sture Bergwalls kontakter med psykiatrisk vård och psykoterapi före 1991

Sture Bergwalls psykiatriska sjukhistoria sträcker sig tillbaka till tonåren. Vår redogörelse i denna del bygger i huvudsak på journaluppgifter, domstolshandlingar och andra handlingar som till exem-

pel utlåtandena över rättspsykiatriska undersökningar 1991 och 2013.

I 14-årsåldern började Sture Bergwall missbruka lösningsmedlet trikloretylen. Han remitterades 1966 av skolläkaren till Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i Falun efter att ha ”chockerat sina skolkamrater med homosexuellt uppträdande” och varit mycket olycklig över detta. Vid testning bedömdes han bland annat vara normalbegåvad, ha vissa anpassningssvårigheter, ha ett självhjälsbehov samt ”viss dramatik”. Man bedömde att Sture Bergwall hade neurotiska besvär till följd av homosexualiteten, lämpliga för psykoterapi, och han remitterades för sådan behandling. Av Sture Bergwalls journaler framgår att samtalen i huvudsak rörde hans homosexualitet. Efter fyra samtal bröts psykologkontakten på Sture Bergwalls initiativ.

Under 1967 accelererade missbruket av trikloretylen och kombinerades med alkohol och sporadiskt med cannabis. Sture Bergwall vårdades under tre perioder kring årsskiftet 1967–1968 på barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Akademiska sjukhuset i Uppsala, första gången efter att själv ha sökt hjälp för depressiv sinnesstämning med självmordstankar. Ett bakomliggande huvudproblem uppgav han själv vara homosexualitet med dragning till yngre pojkar, något som bland annat lett till polisingripande. Han erhöll under den här tiden samtalsterapi. Han studerade vid tidpunkten vid pojkindernatet Fjellstedtska skolan.

Sture Bergwall uppgav i samtalsterapin initialt att man i familjen under hans uppväxtår aldrig hade talat om känslor och upplevelser. Senare under vårdtiden modifierade han sin familjeskildring till att bli mer positiv. I journalen beskrevs hans vilja att suggerera och hypnotisera andra pojkar på avdelningen. Det noterades även att han hade makabra fantasier. I samband med en behandlingskonferens beskrevs han som falsk, dubbelnatur, ljugande och med ett behov att befinna sig i centrum. Under och mellan vårdtillfällena missbrukade han alkohol och lösningsmedel. Han arrangerade även en rituell självmordsscena som avbröts av vårdpersonalen. Jämfört med tidigare bedömningar, där neuros relaterad till homosexualiteten dominerade, fokuserade Uppsalakliniken i sin bedömning mer på Sture Bergwalls missbruk, personlighetsstörning och makabra fantasier.

Behandlingen bestod av insulinterapi, fentiaziner (antipsykotiskt läkemedel) och samtalsterapi. Utskrivningsdiagnosen var depressiv reaktion av neurotisk art. Han överfördes till fortsatt öppen-vård på hemorten.

Efter att Sture Bergwall i maj 1970 dömts till sluten psykiatrisk vård, se ovan 4.2, överfördes han till Sidsjöns mentalsjukhus i Sundsvall där han vårdades fram till 1973. Under de åren försöksutskrevs han vid flera tillfällen. Vid en sådan försöksutskrivning 1971 påbörjade han studier vid Samernas folkhögskola i Jokkmokk. Under nästan ett års tid behandlades han med kvinnligt könshormon för att dämpa sexualdriften. I samband med förundersökningen i Stegehuis-ärendet framkom att Sture Bergwall under den här tiden hade attackerat en skolkamrat med strypgrepp men att detta aldrig polisanmäldes. Under hösten 1972 noterades att han hade missbrukat alkohol, hasch, sömnmedel och lösningssmedlet trikloretalen på folkhögskolan. Sedan han vid ett tillfälle under hösten hittats medvetslös till följd av missbruket återfördes han till psykiatriska kliniken i Sundsvall. I januari 1973 överfördes han till hemlandstinget och till Sätters sjukhus för fortsatt psykiatrisk tvångsvård. Utskrivningsdiagnosen från Sundsvalls sjukhus var en ospecifik diagnos om avvikande och omogen personlighet.

Vid inskrivningen på Sätters sjukhus i januari 1973 noterades i inläggningsjournalen bland annat att Sture Bergwall hade uppgett att han haft goda uppväxtförhållanden och ett gott förhållande till såväl föräldrar som syskon. Han påbörjade vid Sätters sjukhus psykoterapi tre gånger per vecka, åtminstone under delar av den efterföljande vårdtiden. Flera olika terapimetoder användes. I journalen anges Leuners tekniker (där patienten får föreställa sig mentala bilder), hypnoterapi (där patienten under terapin försätts i hypnos), avslappning samt rationell insiktsterapi (som kan ses som en föregångare till dagens kognitiva beteendeterapi). Av journalerna framgår att behandlingen ledde till minskad ångest och färre homosexuella drömmar. I senare journalanteckningar uppges att psykoterapin väckte så starka känslor hos Sture Bergwall att samtalen fick begränsas till att bli mer ytliga.

Under våren 1973 försöksutskrevs Sture Bergwall från Sätters sjukhus och började samma höst på vuxengymnasiet i Uppsala. Efter dråpförsöket i mars 1974, se ovan 4.2, togs han åter in på Sätters sjukhus. Han uppgav att han under Uppsalatiden hade använt

centralstimulerande läkemedel samt sniffat. Ett år senare blev han på nytt försöksutskrivnen men försöksutskrivningen avbröts 1975 sedan Sture Bergwall gjort ett självmordsförsök.

Under åren 1974–1976 gick Sture Bergwall också i regelbunden psykoterapi. Hans terapeut bedömde att homosexualiteten fyllde en viktig funktion i Sture Bergwalls neuros men att han under terapin förbättrades och att ångesten och självmordsbenägenheten minskade.

Efter en ny period med försöksutskrivning, nu utan större problem, skrevs Sture Bergwall ut från Sätters sjukhus 1977. Utskrivningsdiagnosen blev persona pathologica (avvikande personlighet, att jämföras med personlighetsstörning enligt dagens diagnosättning).

Under 1980-talet hade Sture Bergwall under en längre och en kortare period psykoterapeutisk behandling i öppenvård vid Sätters sjukhus. Han försämrades psykiskt under slutet av 1980-talet med ökad ångest, överförbrukning av det lugnande medlet Sobril och drogmisbruk, framför allt amfetamin men även beroendeframkallande läkemedel.

Under 1989 tog han kontakt med en av överläkarna på Sätters sjukhus på grund av ökande ångest och rädsla för att inte kunna behärska sig i samband med att han känt dragning till en yngre pojke. Läkaren rekommenderade Sture Bergwall att avsluta medicineringen med Sobril och i stället återgå till psykoterapi. 1990 remitterades Sture Bergwall till den psykiatriska öppenvården i Falun för ställningstagande om fortsatt Sobrilmedicinering och samtal av stödkaraktär. Sture Bergwalls medicinering ändrades inte.

4.4 Den rättspsykiatriska vården efter 1991

4.4.1 Psykoterapiens omfattning och inriktning

Sedan Sture Bergwall 1991 dömts till slutet psykiatrisk vård, se ovan 4.2, togs han på nytt in på Sätters sjukhus. Han uttryckte tidigt efter intagningen att han önskade psykoterapi. I augusti 1991 inledde överläkaren Kjell Långbergs regelbundna läkarsamtal med Sture Bergwall en gång per vecka. Fyra månader senare utökades samtalen till två gånger per vecka. Sessionerna betecknades initialt

som läkarsamtal, men benämns från april 1992 som psykoterapi, något som tyder på att sessionerna då hade fått en annan karaktär.

Någon specifik psykoterapeutisk metod angavs inte i journalanteckningarna. Vid kommissionens möte med Kjell Långbergs berättade han att ingen specifik metod användes utan att det huvudsakligen handlade om att han som psykoterapeut lyssnade på Sture Bergwalls berättelser under cirka två sessioner per vecka. Ett genomgående tema för den psykoterapi som Sture Bergwall erhöll var att psykoterapeuten skulle ha tillit till patienten och dennes berättelse. Tilliten grundade sig på uppfattningen att terapins syfte var att skapa insikt och förståelse. Sture Bergwall hade ett stort behov av att både i tal och skrift dela med sig av sina tankar, drömmar och fantasier. Sture Bergwall har i boken *Kvarblivelse* beskrivit hur minnesbilderna ”vällde fram”.

I journalanteckningarna från 1991–1994 redogjorde Kjell Långbergs huvudsakligen för Sture Bergwalls framtoning under samtalen och hans reaktioner. Ett återkommande tema var Sture Bergwalls känsla av utanförskap, ett annat hans ”dubbelnatur” präglad av tillmötesgående respektive underliggande stormande känslor. I mars 1992 omnämndes första gången att Sture Bergwall ”granskat sina barndomsminnen”, då beskrivna som starka spänningar inom den stora syskonkretsen. Sture Bergwalls självmordsbenägenhet diskuterades. Kjell Långbergs psykoterapi med Sture Bergwall fortsatte i samma omfattning fram till mars 1994. För att psykoterapin skulle kunna fortsätta med Kjell Långbergs trots att denne skulle lämna Sätters sjukhus, överfördes Sture Bergwall till den rättspsykiatriska kliniken i Växjö. Denna lösning fungerade dock inte. Bland annat ansåg Kjell Långbergs att vårdklimatet i Växjö var sådant att psykoterapin inte kunde bedrivas på ett optimalt sätt. Även Sture Bergwall var kritisk, bland annat mot Växjöklinikens stora restriktivitet gällande psykofarmaka. Sture Bergwall valde att återvända till Sätters sjukhus. Av Växjöklinikens journalanteckningar framgår att man tyckte det var anmärkningsvärt att Kjell Långbergs terapisesioner var så långvariga – ”flera timmar”.

Det kan noteras att Kjell Långbergs vid ett senare tillfälle, sommaren 1994, erbjöd Sture Bergwall att flytta över till den rättspsykiatriska verksamheten i Malmö, detta för att kunna återuppta den tidigare psykoterapeutiska kontakten. Sture Bergwall avböjde detta. Överläkare Göran Fransson ska enligt en journalanteckning

ha kommit med ett liknande erbjudande till Sture Bergwall om att följa med honom till Sundsvall när han började arbeta där.

Vid återkomsten till Sätters sjukhus fick Sture Bergwall en ny psykoterapeut, psykologen Birgitta Ståhle. Hon berättade vid möte med kommissionen att hon motvilligt accepterade detta uppdrag från chefsöverläkaren. Birgitta Ståhles psykoterapiutbildning var grundad på objektrelationsteorin, se avsnitt 3.3.2. Sture Bergwall hade själv starka önskemål om att fortsätta den psykoterapi som inlett av Kjell Långbergs, ett önskemål som kliniken nu tillgodosåg. Hans motiv var framför allt att han behövde bearbeta sina sexuella perversioner, något som kontakterna med psykologen i samband med den rättspsykiatriska utredningen 1991 fått honom att inse.

Under långa perioder bedrevs psykoterapisessionerna tre gånger per vecka. Enligt journalen varade varje session i 90 minuter, ibland längre. Psykologen Magnus Brodin, som vid några tillfällen vikarierade för Birgitta Ståhle, berättade vid kommissionens möte med honom att det var Sture Bergwall som styrde terapisesionerna både i fråga om frekvens och längd – åtminstone när Birgitta Ståhle inte fanns på plats. Många av sessionerna ordnades i hast, vilket kunde gå ut över andra patienter.

Samtalen byggde ofta på utförligt skriftligt material som Sture Bergwall producerat mellan sessionerna. Redan från de första månaderna med Birgitta Ståhle började Sture Bergwall kontakta henne per telefon i hemmet för att tala om den stora hopplöshet han kände. Under de kommande sju åren förekom det att Sture Bergwall kontaktade henne per telefon vid anfall av till exempel ångest, multipel personlighet eller när hade gjort självskadeförsök, ofta nattetid. Likaså förekom telefonkontakter under Birgitta Ståhles semestrar. Birgitta Ståhle upplevde, enligt vad hon uppgett vid möte med kommissionen, Sture Bergwall som en synnerligen krävande patient som saknade förståelse för att andra patienter också kunde ha behov av psykoterapeutens insatser.

I ett tillsynsärende 1994 beskrev Birgitta Ståhle hur psykoterapin på Säter ”bygger på en psykodynamisk tradition där framför allt den engelska så kallad Independent tradition eller Middlegroup influerar det teoretiska tänkandet. [...] Kontakterna kan vara av både stödjande karaktär och mer insiktsbetonade och de flesta terapier med våra patienter är en kombination av dessa båda”.

Ungefär hälften av patienterna på kliniken hade då någon form av individuell samtalskontakt.

Innehållet i Birgitta Ståhles terapeutiska samtal med Sture Bergwall beskrivs endast översiktligt i den medicinska journalen. Birgitta Ståhle förde därutöver anteckningar som hon förstörde sedan hon använt dem i den handledning som psykologen Margit Norell gav henne inom ramen för utbildningen till legitimerad psykoterapeut. Margit Norell lät skriva ut delar av Birgitta Ståhles anteckningar. Av utskriften framgår att Sture Bergwall berättade om olika mord han utfört, också sådana som han aldrig åtalades för, och om gömslen. Han återförde mordet till barndomsupplevelserna kring den döde brodern Simon, som aldrig existerat enligt vad som senare framkommit. Han beskrev utförligt sin ångest, depression, sitt vemod och andra känslor i anslutning till mordet och han talade ofta i bilder.

Mot bakgrund av att både Kjell Långbergs och Birgitta Ståhle gick i handledning hos Margit Norell under den tid de var Sture Bergwalls psykoterapeuter finns det anledning att beröra Margit Norell och hennes roll i Sture Bergwalls psykoterapi. Birgitta Ståhle gick i egen terapi hos Margit Norell, som var psykolog med en så kallad neofreudiansk inriktning. Margit Norell betonade betydelsen av barndomstrauman, framför allt sexuella övergrepp, som orsak till psykiska problem i vuxenlivet. Hon ansåg att djupliggande, bortträngda minnen kunde tas fram i terapi och förespråkade en psykoanalytisk behandlingsmetod i det syftet. Margit Norell framhöll dåliga föräldrar som orsak till psykiska problem i vuxenlivet och att psykoterapeutens uppgift var att lösa upp banden till de dåliga objekten/föräldrarna. Hon talade vidare om regression under den terapeutiska processen där den sjuka personen återknyter till den tidiga barndomens upplevelser.

Margit Norell var aldrig anställd eller på annat sätt formellt knuten till Sätters sjukhus men hade genom handledningen av psykoterapeuterna en stark anknytning dit. I sin handledning av Kjell Långbergs och Birgitta Ståhle intresserade hon sig för det hon kallade Simonillusionen. Denna handlade om föräldrarnas makabra hantering av ett dödfött barn, Simon, där Sture Bergwall som barn tvingades delta i ritualen. Kjell Långbergs har vid möte med kommissionen berättat att när Sture Bergwall hösten 1992 började berätta om mord betonade Margit Norell under handledningen

vikten av att i psykoterapin ta upp traumatiska barndomsupplevelser. Margit Norell besökte vid några tillfällen Sätters sjukhus och Sture Bergwall. Baserat på det skriftliga material som Margit Norell fick från Sture Bergwall och Birgitta Ståhle samt ett par telefonsamtal som hon hade med Sture Bergwall skrev hon ett bokmanuskript med titeln *Thomas Quicks värld*. Avsikten med boken var att visa hur den terapeutiska processen fungerade, hur den fördjupades och hur tidigare omedvetna sammanhang framträdde allt tydligare. Boken publicerades aldrig.

Ett fördjupningsarbete vid psykologiska institutionen på Stockholms universitet av Eva Sivertsson (vid den tiden hette hon Wolf) 1994 ger viss inblick i hur man i mitten av 1990-talet på Sätters sjukhus såg på psykoterapin. Hon arbetade under en period som psykolog på Sätters sjukhus och hade bland annat under Birgitta Ståhles semester samtal med Sture Bergwall. I sitt fördjupningsarbete beskrev Eva Sivertsson att en central uppfattning var att de som begått svåra våldshandlingar som vuxna kunde ses både som offer – genom tidiga traumatiska upplevelser – och förövare. Aggressivitet är ett uttryck för rädsla och vanmakt. Psykoterapiens syfte var att minska förövarens behov av våld som uttrycksmedel för att återgestalta barndomstrauman. Därigenom skulle patienten bli mindre farlig.

I ett den 31 mars 2009 daterat sakkunnigutlåtande, som använts i resningsprocessen, beskriver docenten Anna Dåderman hur man i Sture Bergwalls behandling använt den kontroversiella terapiformen recovered memory therapy. Vid kommissionens möten med Kjell Långbergs och Birgitta Ståhle framhöll de dock att de aldrig hade hört talas om denna terapiform. Enligt dem användes inte heller återgestaltningsterapi (re-enactment therapy) eller regressionsterapi som specifika psykoterapeutiska tekniker.

Vid kommissionens samtal med läkare och vårdpersonal vid den rättspsykiatriska kliniken i Säter fick vi också höra att dessa specifika terapibenämningar aldrig användes. En medpatient, som kommissionen samtalat med och som genom terapin med Birgitta Ståhle ansåg sig ha fått stor hjälp med att utveckla strategier för att på ett konstruktivt sätt hantera personliga relationer och situationer, upp gav likaledes att termerna bortträngda minnen, återgestaltning eller recovered memory therapy aldrig användes i behandlingen. Där- emot talade Birgitta Ståhle om psykiska försvarsmekanismer.

I journalen använde vårdpersonalen ofta termerna regression och återgestaltning. När det i journalerna antecknades att Sture Bergwall regredierade avsågs förmodligen att han fick kontakt med sidor hos sig själv som han inte ville känna till. Med återgestaltning avsåg man ett sätt att uttrycka sig. När ord inte räcker till visar man det man vill uttrycka i till exempel aggressiva handlingar. Detta synsätt var vanligt på Sätters sjukhus. Även Sture Bergwall själv använde i boken *Kvarblivelse* termerna förträngda minnen, regression och återgestaltning för att beskriva sina psykologiska reaktioner och symtom.

4.4.2 Olika teman som behandlades i psykoterapin

Terapiuppgifter om skräckupplevelser under barndomen

De tidiga journaluppgifterna om Sture Bergwalls uppväxt- och familjeförhållanden saknar tydliga skuggsidor. Det finns före 1993 inga påståenden om att han skulle ha utsatts för sexuella övergrepp av vare sig föräldrarna eller något av syskonen under barndomen.

I en journalanteckning i maj 1993 betecknades terapin av överläkaren Kjell Långbergs som "stormande" med starka och plågsamma känsloupplevelser samt minnen av skräckupplevelser under barndomen. Det beskrevs hur det i familjen hade funnits en sexuell gränslöshet och att Sture Bergwall och flera av syskonen hade utsatts för sexuella övergrepp av båda föräldrarna och en äldre bror. Sture Bergwall berättade i terapin också om att modern hade gjort flera försök att ta livet av honom.

Kjell Långbergs uppfattade att Sture Bergwall under våren 1993 var inne i en mycket intensiv bearbetningsfas, fylld av svår ångest. Han ansåg att avtäckandet av barndomsminnena hade inneburit "en klar framgång för den terapeutiska processen".

I journalanteckningar under de kommande åren berättas återkommande om de traumatiska barndomsupplevelserna. Som ett led i terapin överlämnade Birgitta Ståhle till Sture Bergwall viss litteratur, till exempel en bok om en mottagning för pojkar som hade varit utsatta för sexuella övergrepp. I november 1996 skrev Sture Bergwall själv en notis, som bifogats journalen, om hur han hade läst Margit Norells sammanställning av Simonillusionen. I notisen vävde han samman Simon med en av de alternativa personligheter

han hade vid denna tid, Nana, och med sina erfarenheter av de båda föräldrarna. Han kopplade också dessa upplevelser till ”de pojkar jag dödade”. Enligt Sture Bergwall frammanades dessa tankar av Margit Norells analyserande text. Mot slutet av terapisaftalen fem år senare (hösten 2001) handlade samtalen bland annat om hur Simonillusionen hade ”avtäckts och avslöjats”.

I Sture Bergwalls egen skildring av barndomsupplevelser, begångna mord och psykoterapi i boken *Kvarblivelse* spelar Simonillusionen en central roll. Vid kommissionens möte med Sture Bergwall uppgav han att boken skrevs som ett led i psykoterapi. Den byggde på anteckningar som han själv och hans psykoterapeut förde i anslutning till terapisesionerna. I boken beskrev Sture Bergwall hur relationen till terapeuten präglades av ”närhet” och ”levande kontakt”. Under semesteruppehåll uttryckte Sture Bergwall sin intensiva längtan till nästa session. Han beskrev att terapin handlade om ett gemensamt arbete. I en senare bok han skrev tillsammans med sin bror Sten-Ove Bergwall 2009 har han dock beskrivit boken *Kvarblivelse* på följande sätt.

Jag skrev den hög på Rohypnol. I ett rasande tempo, mellan terapisesioner, polisförhör och vallningar kom den till [...] *Kvarblivelse* beskriver ingenting annat än lögnen. Är en del av den. Är den.

Vid kommissionens möten med Kjell Långbergs och Birgitta Ståhle har de båda beskrivit hur Sture Bergwall uppenbarligen upplevde ett oerhört stort behov av att frekvent och länge tala om sina tidigare och aktuella upplevelser. För båda var det uppenbart att Sture Bergwall delvis fabulerade och det var svårt att skilja på fantasier och verklighet. Båda beskriver sin roll som huvudsakligen lyssnande och ingen av dem ansåg att deras roll som terapeut var att reda ut vad i Sture Bergwalls berättelser som var sant och inte. När morderkännandena kom var det i stället polis och åklagare som hade denna uppgift.

Även andra som kommissionen samtalat med har berättat att de inte trodde på Sture Bergwalls mest dramatiska historier om sin uppväxt, framför allt inte om Simonhändelsen. Claes Borgström uppgav till exempel att denna berättelse möjligen kunde symbolisera andra problem i relationerna till föräldrarna. Seppo Penttinen sade sig inte heller ha trott på Simonberättelsen eller andra traumatiska barndomsberättelser.

Regression och återkallande av minnen under psykoterapi

Under det första året som Sture Bergwalls terapeut refererade Birgitta Ståhle till hur Sture Bergwall under terapisaftalen många gånger hade regredierat kraftigt och därigenom fått ökad kontakt med tidigare händelser i sitt liv. Termerna "regrediera" och "regression" återkommer sedan ofta under de kommande åren och det beskrevs hur Sture Bergwall ofta lyckades regrediera under terapi-sessionerna. Under regressionen frigjorde han minnen av dels traumatiska barndomsupplevelser, dels brottsliga gärningar begångna som vuxen. Minnena beskrevs som "oerhört intensiva". Birgitta Ståhle noterade en vilja hos Sture Bergwall att forcera fram material till terapin och förhören. Själv sade han sig vara psykotisk under regressionerna.

Om återgestaltning i psykoterapi

Kjell Långbergs tolkning av det första morderkännandet 1993 (Johan Asplund) var att dådet hade handlat om en "en psykologisk återgestaltning av barndomssituationen med ett flertal infallsvinklar". I sina första journalanteckningar från maj-juni 1994 refererade Birgitta Ståhle till att samtalen bland annat handlade om hur Sture Bergwalls traumatiska barndomsupplevelser hade återgestaltats i Sture Bergwalls vuxna liv genom de övergrepp han begått.

Den terapi som beskrevs i patientjournalen handlade mycket om Sture Bergwalls barndomserfarenheter av att föräldrarna försökte döda honom och hur detta var tätt sammankopplat med mordet som han själv hade begått i vuxen ålder. Själva dödandet av pojkar hade en "funktion utifrån hans egen inre död". Den skräck han upplevde som barn hanterade han genom att försätta andra pojkar i dödsskräck och sedan döda dem. Därigenom skedde "en tillfällig ångestreduktion och en känsla av att behålla illusionen om liv". Samtidigt hade Sture Bergwall starka fantasier om att stycka sin egen kropp, något som också sågs som en återgestaltning av tidigare upplevelser.

År 1998 utgick terapin delvis från skriftligt material från Sture Bergwall. Där beskrevs att han redan som 9-åring hade sexualsadistiska återgestaltningar riktade mot sig själv och att han som 12-åring hade "skamfyllda fantasier riktade mot pojkar". Sture

Bergwall funderade även över manipulation riktad dels mot sig själv som barn, dels mot andra personer (medbrottslingar).

4.4.3 Framsteg i psykoterafin

I en journalanteckning hösten 1993 bedömdes risken för förnyad brottslighet och självmord vara mycket liten, eftersom den terapeutiska bearbetningen hade gett ökad verklighetskontakt och Sture Bergwall fått ”verklig tillgång till sin aggressivitet”, vilken tidigare hade varit helt isolerad och bortträngd.

När Sture Bergwall återkallade allt fler minnen från barndomen och kring morderna beskrevs detta som ”ökad verklighetsförankring” och som en tydlig progress i terafin. Framstegen medförde att Sture Bergwall successivt blev ”mer integrerad som person”.

I journalanteckningarna talades återkommande om hur bilderna och minnesfragmenten kring barndomstrauman och mord hade klarnat allt mer och hur sammanhangen hade blivit tydligare. Hans tidigare känslomässiga instängdhet bröts när han kunde återuppleva känslor av ursinne och hat. Vid flera tillfällen uppfattades att terafin kommit in i en ny fas. De återuppväckta minnena uppfattades som uttryck för ökad verklighetskontakt. Termen ”självutveckling” användes i flera av journalanteckningarna.

Att mord lades till mord beskrev Sture Bergwall som en multiplikationstabell av gemensamt lidande, något som genererade stark ångest. Under 1998 uppgav Sture Bergwall att han hade börjat använda kognitiva strategier som han själv hade utvecklat för att kunna hantera vardagssituationer.

Enligt en journalanteckning våren 2002 hade Sture Bergwall beskrivit att han hade bättre tillgång till sig själv som person, sin kropp och sitt inre psykiska liv, allt i en positiv bemärkelse. Han tillskrev detta dels det psykoteraapeutiska arbetet, dels medicinfriheten. Eftersom Sture Bergwall trots detta var mycket trött och sliten kom han och psykoterapeuten överens om en paus i psykoterafin.

4.4.4 Sture Bergwalls kontakter med psykoterapeuten efter 2001

I augusti 2002 hade Birgitta Ståhle ett avslutningssamtal med Sture Bergwall. De båda hade därefter vissa fortsatta kontakter, till exempel inför behandlingskonferenser.

Hösten 2006 återupptogs på initiativ av Sture Bergwall regelbundna samtal en gång per månad mellan Birgitta Ståhle och Sture Bergwall. Samtalen förefaller ha varit av stödjande karaktär. Av journalhandlingar framgår det inget som tyder på någon psykoterapeutisk dimension. Man talade bland annat om de ifrågasättanden av Sture Bergwalls trovärdighet som hade presenterats i media samt om hans reaktioner på aktuella seriemord som han läst om. Samtalen handlade också om hans upplevelse av att framställas som ”monster”, hans ensamhet och hans nattliga drömmar.

I början av 2008 uppgav Sture Bergwall att hans psykiska hälsa var ”tillräckligt god”. I slutet av september samma år avslutades samtalsserien på hans eget initiativ. Vid denna tidpunkt bad han Birgitta Ståhle att medverka i Hannes Råstams TV-dokumentär om honom, men hon avböjde.

Därefter finns inga journaluppgifter om att Sture Bergwall fått någon form av psykoterapi. Sture Bergwall begärde i januari 2009 att få ta del av Birgitta Ståhles anteckningar från terapisessionerna och i ett mejl i mars 2009 befriade han Birgitta Ståhle från sekretess beträffande vad som hade framkommit i terapin.

4.4.5 Vårdplaneringen vid Sätters sjukhus

Det finns delvis motsägelsefull information om huruvida Sätters sjukhus planerade att skriva ut Sture Bergwall redan 1992 eller inte. Att denna fråga tillmätts betydelse beror på att Sture Bergwall själv har framhållit att han började erkänna mord i syfte att få stanna kvar i den tryggare Sätermiljön.

I samband med den rättspsykiatriska undersökningen 2013 angav Sture Bergwall att ”diskussion om utskrivning kommit på tal” 1992. Sture Bergwall sökte bostad i Hedemora i augusti 1992 och enligt notering från Hedemora kommun skulle utskrivning då ha varit aktuell. Sture Bergwall bekräftade detta vid kommissionens möte med honom och uppgav vid mötet att han var på väg att skrivas ut men att han kände sig mycket osäker på hur han skulle

klara livet ute i samhället, bland annat på grund av risken för återfall i missbruk.

Att den rättspsykiatriska vården av Sture Bergwall var på väg att upphöra 1992 motsägs dock av ett utlåtande av avdelningens överläkare till åklagarmyndigheten från början av 1992. I utlåtandet angavs att ”vården beräknas bli mycket långvarig”. Journalen från den här tiden innehåller inte heller några anteckningar om att Sture Bergwall var på väg att bli utskriven. Vid kommissionens möte med överläkaren Göran Fransson, som var ansvarig för Sture Bergwalls vård, uppgav han att utskrivning över huvud taget inte var aktuell vid denna tidpunkt och inte heller senare under Göran Franssons tid på Sätters sjukhus. En bidragande orsak till att detta var att han tog del av vad Sture Bergwall skrev under vårdtiden om våldsoorienterade och kannibalistiska fantasier. Göran Fransson beskrev också att han för vårdpersonalen tidigt framhöll att Sture Bergwall var en synnerligen svår patient och mycket farlig med tanke på de brott han utfört. Denna beskrivning överensstämmer med den bild som Birgitta Ståhle förmedlade vid möte med kommissionen. Av ett yttrande från Hedemora kommun framgår att Sture Bergwall fick en lägenhet men att han i september 1992 återtog sin ansökan.

Från det att Sture Bergwall 1993 började erkänna mord fram till att den sista resningsprocessen var slutförd 2013 utgick de regelbundna vårdplaneringarna från att Sture Bergwall misstänktes för mycket allvarliga brott och var dömd till rättspsykiatrisk vård. Risken för återfall i brott bedömdes genomgående som hög. Fortsatt rättspsykiatrisk slutenvård ansågs vara motiverad och förvaltningsrätten beslöt löpande i enlighet med dessa bedömningar.

I början av 2010 innefattade vårdplaneringen, som Sture Bergwall avstod från att delta i, att relationerna med anhöriga skulle stärkas. Det noterades också att han då började få bättre kontakt med sina syskon.

Sedan samtliga åtal mot Sture Bergwall hade lagts ned och frikännande domar meddelats, gjordes en vårdplanering som utgick från de nya rättsliga förhållandena. Sture Bergwall fick frigång och obevakade permissioner. Man bedömde nu att psykiatrisk tvångsvård i öppen form kunde vara ett alternativ och började planera utifrån det. I januari 2014 gjordes en omfattande samordnad vårdplanering med kommun och primärvård där Sture Bergwall ville bo.

4.4.6 Utflykter, frigång och permissioner

Från 1992 och framåt började länsrätten bevilja Sture Bergwall permissioner för motionslöpning i sjukhusets närhet, under perioder på delegation till chefsöverläkaren. Under perioden juni 1992–oktober 1993 beviljade länsrätten arton dag-permissioner till Avesta, Hedemora, Borlänge och Stockholm samt en tvådagars-permission till Stockholm. Av dessa permissioner beviljades sex dag-permissioner efter det att Sture Bergwall i februari 1993 hade erkänt mord.

När chefsöverläkaren Göran Källberg i januari 1994 återvände till kliniken drog han in all frigång för Sture Bergwall med hänvisning till att Sture Bergwall då hade erkänt sex mord. Göran Källberg bedömde att det förelåg risk för förnyade impulsgenombrott samt att det fanns en självmordsrisk. Det hade dessutom hittats barnpornografiska filmer i Sture Bergwalls rum och Göran Källberg bedömde att det var högst olämpligt med utevistelser i miljöer med barn i närheten. Sture Bergwall, liksom Christer van der Kwast, ifrågasatte att frigången drogs in, se även 13.2.4. Åklagaren ansåg att detta kunde få en negativ inverkan på Sture Bergwalls vilja att berätta om mordet.

4.4.7 Besök

Sture Bergwall mottog ett stort antal besök av anhöriga och dessutom av journalister från flera länder. Ibland förekom kontroverser kring avdelningens restriktioner kring besöken.

Utöver anhöriga och journalister tog Sture Bergwall dessutom emot besök av flera andra som var intresserade av hans fall. Sven-Åke Christianson samlade material till en bok om seriemördare och intervjuade Sture Bergwall vid ett flertal tillfällen. Margit Norell, handledare för Sture Bergwalls psykoterapeuter, besökte honom vid minst ett tillfälle och hade ett par kortare telefonkontakter med honom.

4.4.8 Särskilda vårdhändelser

I december 1991 avvek Sture Bergwall tillsammans med en medpatient från kliniken, enligt journaluppgift efter att ha intagit amfetamin. Sture Bergwall återvände på eget initiativ till kliniken. Under avvikandet gjorde han sig skyldig till tillgrepp av fortskaffningsmedel och olovlig körning, brott som dock avskrevs av åklagaren med hänvisning till Sture Bergwalls själsliga abnormitet, se ovan 4.2.

Sture Bergwall avvek på nytt från Sätters sjukhus sommaren 1994. Avvikandet uppmärksammades mycket i media och Sture Bergwall återvände på eget initiativ efter ett dygn. Efter avvikandet delgavs han misstanke om olaga vapeninnehav som åklagaren avskrev med samma motivering som efter brotten 1991.

4.4.9 Relationer till vårdpersonal och medpatienter

Av journalerna från hela perioden 1991–2014 får man intrycket att relationerna till vårdpersonalen varit högst varierande. I brev till vårdpersonalen har Sture Bergwall ofta uttryckt sin uppskattning över deras och psykoterapeutens insatser. I boken *Kvarblivelse*, skriven under mordutredningarnas år, talar Sture Bergwall återkommande om hur mycket han uppskattade vårdpersonalen och den terapi han fick.

Samtidigt finns journalanteckningar som visar mindre goda relationer. 1995 angrep Sture Bergwall i en tidningsintervju Göran Fransson. Under 1996 beskrevs Sture Bergwall ha våldsfantasier mot personalen. Han upplevdes även av personalen som mer explicit hotfull. Från samma år finns journalanteckningar om att personalen upplevde kontakterna med Sture Bergwall som mycket påfrestande och man önskade mer handledning.

Enligt vad som framkommit vid kommissionens möten med personal och en medpatient på Sätters sjukhus föreföll Sture Bergwall oftast ha haft fungerande relationer till sina medpatienter. Enligt en uppgift förekom det dock att han utnyttjade sina medpatienter för sina egna syften, i ett fall för att hämnas på personalen när han upplevde att han behandlades orättfärdigt eller för att sända hot. I ett brev till Christer van der Kwast den 27 december 2008 beskrev en medpatient hur Sture Bergwall hade skrivit hotbrev till minnespsykologen Astrid Holgersson och till en annan psykolog som i

den offentliga debatten ifrågasatt hans morderkännanden. Brevet skrevs och hanterades så att risken för DNA-spårning skulle minimeras. Medpatienten, som hade frigång under övervakning, postade brevet.

En ny fas i relationerna till vårdpersonalen inleddes med Hannes Råstams bok, TV-dokumentärer och de efterföljande resningsprocesserna. I journalen refererades återkommande hur besviken Sture Bergwall var över att personalen, och i synnerhet överläkaren, inte kommenterade boken, TV-dokumentärerna eller de olika faserna i resningsansökningarna, inte gratulerade honom till de rättsliga framgångarna och mer allmänt inte gav honom den erkänsla som han tyckte var berättigad. Det dokumenterades också i journalen att personalen reagerade mot den negativa bild som Sture Bergwall hade förmedlat till media av dem och deras arbete, såsom att de skulle trakassera honom.

Enligt journalanteckningarna uppfattade Sture Bergwall ofta att avdelningens allmänna restriktioner var riktade mot honom personligen. Han ifrågasatte starkt rutinerna och deltog från 2009 och framåt inte i vårdplaneringar och riskbedömningar. Han upplevde de visitationer som ingick i avdelningens rutiner som kränkande. Han vägrade tala med överläkaren, och under någon period också med vårdlaget, och drog sig tillbaka från avdelningens gemensamma aktiviteter. Vid kommissionens möte med personal som på olika nivåer varit involverad i Sture Bergwalls vård förmedlades en tämligen enhetlig uppfattning om hans ambitioner att styra vården och den bild som gavs av honom i media.

4.4.10 Anmälningar och tillsyn

I februari 1994 anmälde Sture Bergwall överläkaren Göran Källberg till Socialstyrelsens tillsynsenhet i Örebro. Anmälan rörde bland annat de skärpta kontroller av brev och dator som Göran Källberg hade infört. I ett yttrande motiverade Göran Källberg de åtgärder han hade vidtagit. Socialstyrelsen fann att åtgärderna hade varit motiverade och rimliga.

Med anledning av att Sture Bergwall hade avvikit från Sätters sjukhus i juli 1994 genomförde Socialstyrelsen en tillsyn av hans vård. Av Socialstyrelsens utredning framgår att vårdpersonalen upp-

gett att Sture Bergwall var ”den mest specielle patient som någonsin vårdats vid Säter”. Det beskrevs att flera läkare hade varit inblandade i vården, att byte av psykoterapeut hade skett och att det hade funnits en dragkamp om patienten där flera ”ville göra karriär” på fallet. I beslutet den 14 februari 1995 skrev Socialstyrelsen följande.

[...] anmärkningsvärt att man med den kunskap och erfarenhet som finns på denna specialenhet i Säter inte tagit större hänsyn till ovan nämnda omständigheter vid olika beslut [...] som föregick avvikningen.

Vidare noterade Socialstyrelsen en ”förvånande aningslöshet” när det gällde rutinerna kring ledsagade promenader utanför sjukhuset och krävde skärpta rutiner. Socialstyrelsen uttalade viss kritik mot att Sture Bergwalls psykoterapeut Birgitta Ståhle inte var legitimerad, men ansåg det acceptabelt att terapin bedrevs eftersom en kompetent psykoterapihandledare fanns tillgänglig.

I en skrivelse den 10 oktober 1995 kommenterade Göran Fransson Socialstyrelsens beslut och reagerade bland annat på påståendet om att flera i personalen ville göra karriär på fallet. Han var dessutom kritisk mot Socialstyrelsens bedömning att en kompetent psykoterapihandledare hade varit inkopplad och kritiserade Margit Norell.

Hösten 2009 genomförde Socialstyrelsens tillsynsenhet i Örebro en större granskning av Sture Bergwalls vård sedan advokaten Thomas Olsson hade anmält brister i Sture Bergwalls behandling och utredning sedan 1994. Ärendet föranledde flera år av korrespondens mellan myndigheten och kliniken samt flera anmälningar från Sture Bergwall. I flera beslut 2012 fann Socialstyrelsen ingen anledning att kritisera vårdplaneringar och diagnostiska bedömningar. Man konstaterade dessutom att den läkemedelsbehandling som anmälan omfattade låg för långt tillbaka i tiden (mer än två år) för att bedömas av tillsynsmyndigheten.

I juni 2009 vände sig Sture Bergwall genom Thomas Olsson till verksamhetsledningen på Sätters sjukhus och begärde att få byta klinik. Ledningen hänvisade dock till Socialstyrelsen och Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd om man ville klaga på vården vid Sätters sjukhus.

Under åren 2012–2013 gjorde Sture Bergwall flera anmälningar till Socialstyrelsens tillsynsenhet i Örebro (senare IVO). Anmäl-

ningarna handlade bland annat om byte av vårdavdelning och villkoren kring besök från journalister. Anmälningarna föranledde inte någon åtgärd. Förutom de tillsynsaktiviteter som specifikt har rört Sture Bergwalls vård har Socialstyrelsen vid upprepade tillfällen genomfört mer övergripande verksamhetstillsyn vid den rättspsykiatriska kliniken i Säter.

4.5 Sture Bergwalls läkemedelsbehandling

4.5.1 Termer och begrepp

Termen *psykofarmaka* innefattar en bred grupp av läkemedel som har som syfte att lindra psykiska symtom och/eller psykisk sjukdom.

Med *neuroleptika* avses läkemedel primärt avsedda att behandla vissa psykotiska sjukdomar som schizofreni. Neuroleptika används ibland även vid icke-psykotiska psykiska sjukdomar.

Bensodiazepiner är en stor grupp kemiskt närbesläktade läkemedel med rogivande, ångestdämpande och – för vissa preparat – sömngivande egenskaper.

Antidepressiva är läkemedel primärt avsedda att användas för behandling av depression, men de används även vid vissa andra sjukdomstillstånd.

Läkemedelsberoende och *läkemedelsmissbruk* är två delvis överlappande begrepp. Ett läkemedelsberoende kan vara fysiskt eller psykologiskt. Ett fysiskt beroende innebär att fysiska symtom uppträder vid utsättning av läkemedlet. Vid ett psykologiskt beroende vill patienten fortsätta behandlingen trots den förskrivande läkarens avrådan. Vid missbruk används läkemedlet i högre doser än vad som avsetts eller för ett annat ändamål än det tänkta vid förskrivningen. Beroende är inte alltid identiskt med missbruk – man kan missbruka utan att vara beroende och vice versa.

Tabellen nedan visar både det generiska preparatnamnet och handelsnamnet för de psykofarmaka och andra preparat som varit relevanta vid vården av Sture Bergwall.

Psykofarmaka och andra relevanta preparat

Generiskt namn	Handelsnamn	Typ av preparat	Huvudsaklig verkan
Alprazolam	Xanor	Bensodiazepin	Ångestdämpande
Buspriron	Buspar	Egen läkemedelsgrupp	Ångestdämpande
Diazepam	Diazepam Stesolid	Bensodiazepin	Ångestdämpande
Flunitrazepam	Rohypnol	Bensodiazepin	Sömnmedel
Karisoprodol	Somadril	Egen läkemedelsgrupp	Smärtstillande, muskelavslappande
Kodein	Citodon Panocod Treo comp	Kombinationspreparat där kodein är en av komponenterna	Smärtlindrande
Nitrazepam	Nitrazepam	Bensodiazepin	Sömnmedel
Oxazepam	Sobril	Bensodiazepin	Ångestdämpande
Triazolam	Halcion	Bensodiazepin	Sömnmedel
Heminevrin	Klometiazol	Egen läkemedelsgrupp	Ro- och sömngivande
Venlafaxin	Efexor	Antidepressivt	Mot depression

Underlag

I anslutning till resningsansökan skrev docent Anna Dåderman efter förfrågan från advokaten Thomas Olsson ett utlåtande om Sture Bergwalls läkemedelskonsumtion, med särskild inriktning mot bensodiazepiner. Anna Dåderman hade disputerat i ämnet rättspsykiatri på en avhandling om just bensodiazepiner. Hon hade undervisat i psykologi på Polishögskolan och är numera professor i psykologi vid Högskolan Väst.

I utlåtandet uttalade Anna Dåderman att Sture Bergwall medicinerades med extremt höga doser bensodiazepiner och att han drabbades av svåra biverkningar av läkemedlen. Anna Dådermans utlåtande baseras på uppgifter om läkemedel från den löpande journaltexten och omfattar vårdhändelser under åren 1966–2001 samt läkemedelsintag mellan 1973–2002. Vi har granskat hennes sammanställning och finner den i huvudsak vara korrekt. Eftersom hon sammanställt alla läkemedel som givits över en tidsperiod, till exempel årsvis, kan man som läsare få ett något överdrivet intryck av läkemedelskonsumtionen under ett givet tillfälle (dygn). Med denna reservation har vi här utgått från Anna Dådermans sammanställning. Vi har dessutom haft tillgång till läkemedelslistor för avgränsade perioder av Sture Bergwalls vårdtid.

4.5.2 Läkemedelsbehandlingen fram till 1992

Under åren 1967–1977 behandlades Sture Bergwall i perioder med psykofarmaka, till exempel i samband med vård på barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i Uppsala och på rättspsykiatriska kliniken i Säter. Det handlade då om bensodiazepiner, sömnmedel, neuroleptika (psykosläkemedel), antidepressiva läkemedel och andra psykofarmaka.

Under åren 1974–1991 stod han på oxazepam, ett bensodiazepinpreparat i doseringen högst 10 mg 3 gånger dagligen. Det finns också en notering från slutet av 1980-talet att han under en period överkonsumerade oxazepam. Hans psykiatriker föreslog omkring 1990 att han skulle avsluta denna medicinering, något som motive-rades med att han i stället borde behandlas med psykoterapi. Sture Bergwall valde att fortsätta med oxazepam.

Under den första tiden på Sätters sjukhus från 1991 fram till det första morderkännandet under psykoterapi (hösten 1992) stod han på två ångestdämpande läkemedel, varav ett var av bensodiazepintyp (oxazepam). Båda förskrevs i konventionella doser. Vid kommissionens möte med Anna Dåderman och psykiatrisk expertis framkom att det knappast är troligt att läkemedlen i dessa doser hade orsakat biverkningar utöver läkemedelsberoende.

4.5.3 Läkemedelsbehandlingen från 1992 till 2001

Efter de första morderkännandena i februari 1993 började Sture Bergwall få en allvarligare symtombild präglad av svåra ångestattacker. Detta möttes med ökande läkemedelsdosor och man prövade nya preparat. Dessa var i huvudsak hämtade ur klassen bensodiazepiner, medan han bara vid enstaka tillfällen erhöll neuroleptika (läkemedel mot schizofreni och andra psykoser).

Läkemedelsförskrivningen ökade gradvis både när det gäller antalet preparat som prövades (ofta i kombinationer) och de dosor som användes. Särskilt påfallande är den frekventa användningen av vid behovs-medicinering. I rutinbehandlingen av ångestattackerna och episoderna av självskadande beteende ingick extra tilldelning av bensozepinpreparat. Sture Bergwall hade även påfallande stor konsumtion av smärtlindrande läkemedel med innehåll av bland annat kodein och karisoprodol, substanser som på 1990-talet inte betraktades som beroendeframkallande men som numera är narkotika-

klassade. Sture Bergwalls medicinering ökades ytterligare vid svåra attacker av ångestliknande symtom, framträdande med multipel personlighet och självskadande beteende.

Vid kommissionens möte med Sture Bergwall uppgav han att bensodiazepinerna behövdes för att han skulle våga minnas och att de gjorde honom hämningslös.

Vid behovs-medicineringen skedde i regel i enlighet med de ordinationer som på förhand getts. När de ordinerade maximaldoserna överskreds skedde det såvitt framkommit efter samråd med läkare. Det finns motsägelsefulla uppgifter huruvida Sture Bergwall under tiden på vårdavdelningen hade tillgång till vid behovs-medicinering utöver vad som hade ordinerats. Avdelningsföreståndaren Bengt Eklund uppgav dock vid möte med kommissionen att alla läkemedel som Sture Bergwall fick dokumenterades i journalen. Sture Bergwall uppgav vid möte med kommissionen att hans vid behovs-läkemedel förvarades i en skrivbordslåda och inte i läkemedelsförrådet. Detta för vara lättillgängliga.

Vid kommissionens möte med Kjell Långbergs uppgav han att det inte förekom någon extra tilldelning av läkemedel vid de första polisförhör där han närvarade. Det förefaller dock som om Sture Bergwall i samband med senare polisförhör fick extra tilldelning av lugnande mediciner. Vårdpersonalen har till kommissionen uppgivit att Sture Bergwall i samband med vallningar och rättegångar hade i det närmaste obegränsad tillgång till medicinering när han sade sig ha behov. En medföljande sjuksköterska hade då hand om medicineringen.

I journalhandlingarna finns flera journalanteckningar och en rad listor över nedtrappningslistor av läkemedlen. Flera av nedtrappningsförsöken var kortvarigt framgångsrika men efter några veckor och ibland månader ökade läkemedelskonsumtionen åter.

4.5.4 Läkemedelsbehandlingen från 2001 och framåt

År 2001 bedömde den nyutträdde chefsöverläkaren att det förelåg ett uppenbart läkemedelsmissbruk och att alla beroendeframkallande läkemedel, bland annat bensodiazepiner, skulle trappas ut. Nedtrappningen förfaller ha skötts strikt och över en tillräckligt lång period för att bli långsiktigt framgångsrik. Från 2003 och framåt har inga psykofarmaka förskrivits.

4.6 Sture Bergwalls personlighetsdrag och psykiatriska symtom

4.6.1 Sture Bergwalls personlighet

Intellektuell och verbal förmåga

Vid de psykologiska tester som Sture Bergwall har genomgått i samband med de rättspsykiatriska undersökningarna har han genomgående presterat väl beträffande intellektuell och verbal förmåga. Han har publicerat debattartiklar, dikter och två böcker. Den egna bloggen speglar ett starkt naturintresse.

Manipulation och fabulerande

Ett återkommande tema i beskrivningarna av Sture Bergwall som person har varit hans manipulativa och fabulerande förmåga. I boken *Min bror Thomas Quick* skildrade Sten-Ove Bergwall hur Sture Bergwall redan som barn var särskilt manipulativ. Samma drag återkommer i uppgifterna om hans vård på barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i Uppsala, vid 17 års ålder. Han beskrevs ha en vilja att suggerera och hypnotisera andra pojkar på avdelningen.

Under vården på Sätters sjukhus 1991–2014 uppfattade delar av vårdpersonalen Sture Bergwall som manipulerande och fantiserande. Sten-Ove Bergwall beskrev i sin bok om Thomas Quick hur familjen Bergwall hade känt sig sviken av Sture Bergwall. Sten-Ove Bergwall kommenterade psykoterapin på följande sätt.

I själva verket var detta perfekt för min bror som med sin intellektuella läggning och verbala begåvning i stor utsträckning kunde manipulera vårdlaget.

Han frågade sig hur förhørsledningen kunde hantera ”min brors komplicerade fantasivärld”. Även Sture Bergwall själv har talat om hur han spelat olika roller, hur han haft förmåga att läsa av andra människor, anpassat sig och manipulerat ”sig själv och andra”. En medpatient som kommissionen samtalat med fann att det var omöjligt att värja sig mot Sture Bergwalls manipulerande sida. Jan Olsson uppgav vid mötet med kommissionen att han undvek samtal på tu man hand med Sture Bergwall i samband med brotts-

rekonstruktionerna för att inte utsätta sig för risken för manipulation. Sven-Åke Christianson beskrev för kommissionen Sture Bergwall som manipulativ. Seppo Penttinen karaktäriserade vid mötet med kommissionen Sture Bergwall som ”jättemanipulativ”.

I intervjuboken *Gåtan Thomas Quick* sade sig Sture Bergwall själv vara en skicklig manipulatör och refererade till att han hade lyckats begå ett trettiotal mord utan att åka fast. Bokens författare Janne Mattsson fann inget som tydde på att Sture Bergwall skulle vara mytoman eller att han utnyttjade honom för egna syften.

Vid kommissionens möte med Sture Bergwall berättade han att han under den aktuella perioden ibland insåg att han ljög och fantiserade, ibland inte. Han tillskrev detta sin medicinerings med bensodiazepiner men sade samtidigt att han hade haft en särskild benägenhet för fabulerande.

Sadism

I § 7-intyget från januari 1991 beskrev Göran Fransson de sadistiskt färgade sexuella fantasier som Sture Bergwall hade berättat om i samband med undersökningen. Även i utlåtandet över den rättspsykiatriska undersökningen i mars 1991 skrev Marianne Kristiansson om ett sexuellt perverterat beteende med sadomasochistiska inslag.

Vid rättegångarna berättade Sture Bergwall i närvaro av anhöriga makabra detaljer om hur han hade hanterat offren före och efter döden. Under förutsättning att dessa handlingar var påhittade, kan berättelserna anses ha en sadistisk prägel riktad mot anhöriga, men det kan också vara ett utslag av något annat, till exempel en önskan om uppmärksamhet eller brist på empati. I Sture Bergwalls bok *Kvarblivelse* finns också en rad exempel på makabra fantasier, delvis med sadistiska inslag.

I utlåtandet över den rättspsykiatriska undersökningen 2013 diskuterades i vad mån Sture Bergwalls ”tvångsmässigt sexuellt sadistiska beteende” handlade om faktiska handlingar eller fantasier. Vid den undersökningen tonade Sture Bergwall själv ner sina tidigare uppgifter om sadistiskt beteende.

4.6.2 Journaluppgifter om Sture Bergwalls psykiatriska symtom

Ångest

Av Sture Bergwalls journaler framgår att han såväl före som efter 1991 har behandlats för ångest och att de besvären kvarstod under många år, dock med varierande intensitet. Under långa perioder har ångesten varit hög eller mycket hög. Sture Bergwall beskrev enligt journalen själv den som fruktansvärd redan 1992.

Under den slutna psykiatriska vården på Säter efter 1991 utvecklade vårdpersonalen en rutin att ta hand om Sture Bergwall i samband med hans ångestattacker. I regel hämtade han sig snabbt efter attackerna. I journalen uttrycks detta till exempel på följande sätt. ”Alltid efter så här svåra ångestattacker mår Thomas förvånansvärt bra.”

Från 2002 finns det mycket få anteckningar om svåra ångestattacker. Den sista journalanteckningen om svår ångest är från februari 2004.

Existentiella problem, självskaador och självmordsbenägenhet

Redan 1991 noterades att Sture Bergwall var grubblande men man bedömde att han inte hade egentlig depression. Han bar på en känsla av utanförskap och tyckte sig ha mycket litet existensberättigande. Också senare under vårdtiden har existentiella grubblerier beskrivits.

Vid intagningen 1991 beskrevs hur Sture Bergwall under många år hade burit på funderingar kring självmord men man bedömde att det inte fanns aktiva självmordstankar. När Sture Bergwall i slutet av 1991 avvek från kliniken lämnade han efter sig en bunt med avskedsbrev. När han efter ett dygn återvände angav han att syftet med avvikandet var att begå självmord. Även efter ett avvikande 1994 uppgav han att syftet hade varit att ta sitt eget liv.

Under åren 1993–1997 noterades i journalen en rad självskaadande händelser. Även efter 1997 noterades att han kunde vara livstrött och självmordsrisken bedömdes ofta vara hög. Den sista noteringen om hög självmordsrisk är från 2001.

Multipel personlighet

Sture Bergwall uppträdde på 1990-talet på vårdavdelningen och vid ett par av rekonstruktionerna och vallningarna med multipel personlighet (dissociativ personlighetsstörning). Vid de tillfällena agerade han plötsligt som en annan person och återgick sedan lika plötsligt till sin vanliga personlighet. Sture Bergwall berättade även om sina multipla personligheter för polisen under Johan Asplundutredningen. När han 2001 återtog sina tidigare påståenden om att Sten-Ove Bergwall medverkat vid mordet, förklarade han sin tidigare berättelse med sin dissociativa störning med multipla personligheter. Han beskrev hur han hade övergått till att bli Cliff och att bilden av Sten-Ove Bergwall hade lagrats på Cliffgestalten. Genom att föra in brodern i historien hade Sture Bergwalls egen skuld börda lättats.

Den första journalanteckningen om att Sture Bergwall hade framträtt med en alternativ personlighet är från juni 1994. Under de närmaste åren alternerade Sture Bergwall mellan åtminstone fem olika personligheter utöver den ursprungliga (Ellington, Mikael, Nana, Cliff, Jorma). Personlighetsbytena var förenade med ångestsymtom, innebar förändrad röst, mumlanden, morranden och skrik. Också i andra avseenden kunde beteendet förändras under dessa episoder – han kunde uppträda synnerligen arrogant och uttryckte sig nedlåtande mot sin vanliga person Sture Bergwall. När han bytte personlighet övergick han inte sällan till att tala engelska, norska eller, enligt journalen, ”allsköns dialekter”. Episoderna uppträdde oftast nattetid.

Episoderna tolkades i läkarnas och psykoterapeutens journalanteckningar initialt som psykotiska eller gränspsykotiska symtom. I slutet av 1994 och början av 1995 tolkades de i journalanteckningar i stället som uttryck för regression. Birgitta Ståhle beskrev då episoderna som tecken på ett nytt skede i terapiamtalen och att Sture Bergwall försökte förstå tidigare sammanhang och hur dessa, som en försvarsmekanism, tidigare dissocierats (splittrats upp). De alternativa personligheterna sågs som en möjlighet för Sture Bergwall att leva ut den skräck som han bar på.

Magnus Brodin berättade vid möte med kommissionen att han upplevde personlighetsbytena med djuriska ångestskrik som äkta och så fasansfulla att han drömde mardrömmar om dem. Däremot

har vårdare, som nattetid tog hand om Sture Bergwall när han uppträdde i en alternativ personlighet, vid mötet med kommissionen uppgett att det fanns en samsyn inom personalen om att attackerna var spelade.

Från 2001 är journalanteckningarna om episoder av multipel personlighet få. Den sista noteringen om denna symtombild är från maj 2003, då man skriver att gränspsykotiska tillstånd med multipel personlighet uppträder ”i stort sett aldrig”.

Vid kommissionens möte med Sture Bergwall tolkade han de multipla personligheterna som en biverkan av de läkemedel han fick. Han uppgav också att han inspirerades av tidnings- och tidsskriftsartiklar om multipel personlighet.

Missbruk utöver läkemedel

I samband med att Sture Bergwall avvek från kliniken 1991 och 1994 anges i journalen att han hade tagit amfetamin. Vid en visitation 1993 påträffades kanyler i hans rum. 1995 gjorde Sture Bergwall en skriftlig framställan till överläkaren om att få tillgång till amfetamin för att dämpa sin ångest. I övrigt saknas under vårdtiden på Sätters sjukhus hållpunkter för missbruk av annat än läkemedel.

4.7 Psykiatriska bedömningar

Under den rättspsykiatriska vården av Sture Bergwall har det löpande gjorts bedömningar av Sture Bergwalls psykiska status. Detta har skett inför förvaltningsrättens prövning var sjätte månad huruvida den rättspsykiatriska vården skulle fortsätta. Inför några av dessa prövningar har mer omfattande utredningar av Sture Bergwall också gjorts. Inför förvaltningsrättens prövning har vården gjort så kallade riskbedömningar. Sedan 2004 har femton riskbedömningar upprättats. Genomgående har risken för återfall i brott bedömts vara hög.

Därutöver har psykiatriska bedömningar inhämtats i anslutning till förundersökningarna om mord. Det förekommer även andra psykiatriska bedömningar av Sture Bergwall, såväl interna på Sätters sjukhus som externa. Nedan redovisas vissa av dessa.

4.7.1 Psykiatriska bedömningar under åren 1991 till 2001

Utöver återkommande riskbedömningar finns journalanteckningar om fördjupade bedömningar. Under Sture Bergwalls första år vid Sätters sjukhus bedömdes det föreligga en viss självmordsrisk. I ett utlåtande till länsrätten i januari 1991 beskrevs att Sture Bergwall hade skött sig exemplariskt men att han led av ett ständigt ångesttillstånd, en impulskontrollstörning samt att det fanns ”en icke försumbar suicidrisk”.

Under förundersökningen i Charles Zelmanovits-ärendet inhämtade åklagaren yttranden från Lars Lidberg, professor i rättspsykiatri och vetenskapligt råd vid Socialstyrelsen. Utlåtandena återfinns i förundersökningsprotokollet och återropades av åklagaren vid huvudförhandlingen. Vid huvudförhandlingen hördes Lars Lidberg som partssakkunnig.

I det första utlåtandet daterat den 16 juni 1994 redogjorde Lars Lidberg för Sture Bergwalls uppgifter om föräldrarnas sexuella övergrepp mot honom, faderns misshandel och moderns försök att döda honom. Han beskrev berättelserna som mycket detaljrika och bedömde att Sture Bergwalls sexuella driftsystem tidigt syntes ha förvrängts genom barndomsupplevelser. Han refererade till beslag av barnpornografiska videofilmer som hade gjorts under vården på Sätters sjukhus och fann att Sture Bergwall hade en psykosexuell störning med fixering vid barn. Han uttalade att Sture Bergwall hade en betydande ärftlighet för psykisk sjukdom och alkoholmissbruk. Han ansåg inte att Sture Bergwalls erkännanden hade karaktären av hysterisk manifestation eller att han ville dra uppmärksamhet till sig. Erkännandena var snarare förbundna med stark oro, ångest och obehag, framtvingad av en stark kraft och vilja att göra upp med det förflutna och att få frid och ro. I sammanfattningen skrev han bland annat att Sture Bergwall uppfyllde en sådan kriminell profil att han mycket väl kunde ha utfört de sexuella övergrepp med dödlig utgång som det här var fråga om och vilka han också erkänt.

Utlåtandet kompletterades med ett utlåtande daterat den 18 augusti 1994. I det utlåtandet redovisade Lars Lidberg bland annat sin uppfattning att Sture Bergwall hade gjort sig skyldig till de erkända pojkmorden och att det inte fanns något som tydde på

att han konfabulerade, överdrev, ville göra sig märkvärdig eller imponera genom att berätta vad han varit med om.

Efter byte av överläkare på vårdavdelningen gjordes 1995 en ingående bedömning av Sture Bergwalls tillstånd. Han uppfattades ha ”ett tillstånd som sannolikt är att jämföras med schizofreni”, samtidigt som det framhölls att han hade ett ytskikt av god funktion, verbal skicklighet och logiskt tänkande. I journalen beskrevs en personlighetsstörning med en ”fusion mellan aggressiva och libidinösa [sexualdriftdrivna] element”, ett ”kaotiskt känsloliv” samt att Sture Bergwall företedde en pseudopersonlighet, det vill säga han framträdde inte med sitt rätta jag.

I journalen beskrevs även hur det hade utvecklats en symbios mellan patient och massmedia. Diagnosmässigt fann överläkaren att tillståndet kunde ”jämföras med schizofreni” och att ”man kan tala om psykos”. Dessutom hade Sture Bergwall multiple personality disorder – han framträdde med flera olika personligheter. Överläkaren ansåg dock bedömningen vara svår och han rådfrågade Socialstyrelsens tillsynsenhet i Örebro.

Den formella farlighetsbedömning som gjordes i anslutning till denna fördjupade kliniska bedömning utmynnade i att Sture Bergwall kunde tillåtas ta skogspromenader utanför sjukhuset, men då med fyra ur personalen och under andra specificerade villkor.

Senare under 1995 och i början av 1996 beskrevs Sture Bergwall ha ”regredierat till psykosnära eller defakto psykosnivå” samt att han ”i regressionerna [varit] åtminstone gränspsykotisk och suicidal”.

1996 undersöktes Sture Bergwall av psykologen Louise Crona vid Rättsmedicinalverkets enhet i Huddinge genom omfattande psykologiska tester. Hon jämförde med utlåtandet den 25 mars 1991 från den rättspsykiatriska undersökningen. Hon uttalade att Sture Bergwall var ”organiserad på borderlinenivå”, det vill säga höll sig kvar i gränzonen till ett psykotiskt tillstånd. Vidare uttalade hon att Sture Bergwall hade mer kontakt med sina känslor än tidigare och ett svagare försvar mot traumatiska upplevelser.

Överläkaren vid Sätters sjukhus avgav i januari 2001 ett kortfattat utlåtande till Socialstyrelsen, där han angav diagnosen simplex-schizofreni. I utlåtandet nämndes Sture Bergwalls känslomässiga avflackning, hans bristande sociala förmåga samt att han lämnade felaktiga uppgifter till media.

I juni 2001 bedömdes Sture Bergwall av den nytilträdde chefsöverläkaren ha ett läkemedelsmissbruk, huvudsakligen av bensodiazepiner. En nedtrappning av medicineringen började.

I samband med att målsägandena överklagade domen i Johan Asplund-ärendet anlätade de Thomas Eriksson, docent i psykiatri, som utfärdade ett utlåtande daterat den 31 oktober 2001. Utlåtandet var inte baserat på någon personlig kontakt med Sture Bergwall och gavs in till hovrätten av målsägandena i samband med överklagandet. I utlåtandet ifrågasatte Thomas Eriksson den bedömning som Erik Kall hade gjort i ett yttrande som hade åberopats av Claes Borgström i Johan Asplund-rättegången. Erik Kalls utlåtande var daterat den 30 april 1997 och åberopades vid flera av huvudförhandlingarna. Det som Thomas Eriksson särskilt ifrågasatte var att Erik Kall i sitt yttrande hade framhållit att det förelåg full samstämmighet mellan de gärningar som Sture Bergwall hade erkänt och hans tidigare symtombild. Thomas Eriksson ansåg att Erik Kalls påstående i denna del saknade belägg och uttalade följande. ”Påståenden om bortträngda minnen bör avvisas så länge detta fenomen inte fått stöd i vetenskaplig forskning.” Thomas Eriksson listade möjliga alternativa förklaringar till att Sture Bergwalls minnen hade dykt upp under psykoterapi och föreslog att hovrätten skulle inhämta yttrande från Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor (Rättsliga rådet). Eftersom överklagandet avvisades vidtogs det inte någon åtgärd med anledning av Thomas Erikssons utlåtande.

4.7.2 Psykiatriska bedömningar från 2002

År 2009 gjorde vårdavdelningens överläkare bedömningen att Sture Bergwall inte alls hade förändrat sig under vårdtiden. Sture Bergwall betecknades som extremt självcentrerad utan förmåga att tolerera att man satte gränser i hans vård. Den psykometriska bedömnings-skala man använde (PCL-R) gav stöd för diagnosen psykopati. Fortsatt rättspsykiatrisk slutenvård bedömdes vara motiverad.

I utlåtanden från medarbetare inom flera olika professioner vid Sätters sjukhus i november 2009 med anledning av ett tillsynsärende till Socialstyrelsen bedömdes Sture Bergwall fortfarande ha en personlighetsstörning. Av utlåtandena framgår bland annat vilka psyko-

metrisk instrument som hade använts och vilket det sociala innehållet i vården hade varit.

I ett yttrande till Socialstyrelsens tillsynsenhet i Örebro i januari 2010 uttalade Birgitta Ståhle följande om de tidigare rättspsykiatriska utredningarna.

[...] talar för att patienten inte uppvisar en personlighetsstil och beteende som skulle tala för att han underordnar sig en annan person under många år. Tvärtom finns skäl att anta en dominant läggning som har stort behov av bekräftelse och vara i centrum.

Upprepade bedömningar med PCL-R har genomgående visat att Sture Bergwall fallit utanför normalområdet, det vill säga indikerat psykopati. Utfallet har varit robust oberoende av vilken psykolog som genomfört testet.

När förvaltningsrätten den 6 maj 2010 beslutade att den slutna rättspsykiatriska vården av Sture Bergwall skulle fortsätta överklagade Sture Bergwall beslutet till kammarrätten som begärde in ett yttrande från Rättsliga rådet. Utifrån Sture Bergwalls journalhandlingar bedömde Rättsliga rådet att det fanns risk för återfall i grov brottslighet till följd av Sture Bergwalls psykiska störningar. Kammarrättens sakkunniga läkare gjorde motsvarande bedömning efter att ha samtalat med Sture Bergwall. Kammarrätten avslag överklagandet den 9 november 2010.

I ett yttrande till kammarrätten i juni 2010 konkluderade överläkaren att Sture Bergwall hade personlighetsstörning med impuls-kontrollstörning och med sadomasochistiska drag. Risken för återfall i brott bedömdes vara fortsatt hög. Likaså bedömde överläkaren i juni 2012 att de tidigare psykiatriska diagnoserna kvarstod, detta i ett utlåtande till Socialstyrelsen i ett nytt tillsynsärende.

I maj 2013 gjordes en ny detaljerad bedömning med samma utfall som tidigare. Diagnoserna pedofili och personlighetsstörning med dålig impuls kontroll kvarstod. Bedömningen byggde på tidigare upprepade våldshandlingar. Man framhöll Sture Bergwalls negativa inställning till behandling. Risken för återfall i allvarligt brott bedömdes vara hög, något som baserades bland annat på att det vid detta tillfälle ännu kvarstod en morddom. Bedömningen ansågs dock vara svår och man föreslog att ett yttrande inhämtades från Rättsliga rådet.

En ny utförlig riskbedömning gjordes i augusti 2013 med anledning av att samtliga åtal mot Sture Bergwall då hade lagts ner. I denna bedömning noterade man bland annat Sture Bergwalls sexuella avvikelser med särskild tyngdpunkt på pedofili, personlighetsstörning, tidigare missbruk samt hans depressiva hållning. Slutsatsen blev att den rättspsykiatriska vården borde fortsätta men man utelöt inte att den kunde bedrivas i öppen form.

I samband med att Sture Bergwall den 15 juli 2013 ansökte om att den rättspsykiatriska vården skulle upphöra begärde förvaltningsrätten att Rättsliga rådet skulle yttra sig. Vid den tidpunkten hade Sture Bergwall beviljats resning för samtliga morddomar. Rättsliga rådet bedömde i ett utlåtande i augusti 2013 att Sture Bergwall hade samma psykiatriska diagnoser som tidigare, att fortsatt rättspsykiatrisk vård behövdes men att denna på sikt kunde bedrivas i öppna former. Efter muntlig förhandling i ärendet förordnade förvaltningsrätten om en rättspsykiatrisk undersökning av Sture Bergwall. Han undersöktes av rättsmedicinalverkets enhet i Göteborg av bland andra överläkare Svend Otto Frederiksen och psykologen Olof Svensson. Av det rättspsykiatriska utlåtandet daterat den 13 december 2013 framgår sammanfattningsvis följande.

Sture Bergwall har en psykisk störning som inte är en allvarlig psykisk störning. Hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt medför risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag och gör det påkallat att han ges öppen rättspsykiatrisk vård.

I det diagnostiska resonemanget bedömde man att diagnosen pedofili kvarstod men att det pedofila beteendet fanns långt tillbaka i tiden. Under utredningen hade Sture Bergwall tonat ner sina tidigare berättelser om dragning till yngre pojkar. Till skillnad från tidigare diagnoser med olika varianter av personlighetsstörning fann man inget underlag för att Sture Bergwalls störningar var ”så dysfunktionella och genomgripande att han nu uppfyller diagnostiska kriterier för en personlighetsstörningsproblematik”.

Personlighetsstörningen bedömdes således vara reducerad jämfört med tidigare bedömningar. Risken för återfall i våldsbrott bedömdes vara låg, medan risken för återfall i sexualbrottslighet bedömdes vara medelhög. Man fann att Sture Bergwall var lättkränkt men att han i övrigt inte hade någon klar psykopati.

Vid möte med kommissionen uppgav Svend Otto Frederiksen att man i de rättspsykiatriska bedömningarna hade övergett sadistspåret redan i och med Yngve Holmstedts utlåtande 1970. Att Sture Bergwall vid den rättspsykiatriska utredningen 1991 hade uttryckt sadistiska tankar var något som han i samband med undersökningen 2013 förklarade med att han hade varit rädd för att dömas till fängelse i stället för till psykiatrisk vård. Den bedömning man gjort i den rättspsykiatriska undersökningen 1991 skulle alltså bygga på felaktig information från Sture Bergwall. Vid undersökningen 2013 fann man inga hållpunkter för sadomasochistiska inslag.

Enligt Svend Otto Frederiksen hade man vid den rättspsykiatriska undersökningen diskuterat mycket kring om Sture Bergwall i samband med undersökningen fabulerade och manipulerade. Man uppfattade honom som påläst och intellektualiserande och påtagligt van vid intervjusituationer. Både Svend Otto Frederiksen och Olof Svensson ställde sig vid kommissionens möte med dem avvaktande till de tidigare diagnoserna dissociation och multipel personlighet som Sture Bergwall hade fått under vården på Sätters sjukhus. Svend Otto Frederiksen sade sig aldrig under mer än 30 års rättspsykiatrisk verksamhet ha träffat någon person med dissociativ personlighetsstörning. Enligt honom kan de höga läkemedelsdoserna möjligen ha bidragit till Sture Bergwalls beteende.

Olof Svensson påpekade att riskbedömningar har begränsad precision. Det faktum att Sture Bergwall själv inte alls, eller bara i liten utsträckning, medverkade i riskbedömningar på Sätters sjukhus från 2009 och framåt gjorde att man fick lita till statistiskt underlag för bedömningar i förvaltningsrätten, något som ytterligare minskade precisionen.

Mordutredningar och domstolsprocesser

5 Redogörelsen för mordutredningar och domstolsprocesser

I kapitel 6–12 kommer vi att redogöra för resultatet av vår granskning av de förundersökningar som ledde till fällande domar. Vi kommer även att beskriva tingsrättsförhandlingarna, tingsrätternas bedömningar samt även mer kortfattat de efterföljande resningsprocesserna.

Vi har haft tillgång till det förundersökningsmaterial som ingivits till tingsrätterna, övrigt innehåll i tingsrätternas akter samt det material som legat till grund för resningsprocesserna. Genom resningsmaterialet har vi även fått tillgång till delar av det sidomaterial som funnits i utredningarna och som inte tagits med i förundersökningsprotokollen. Vår granskning av sidomaterialet är inte fullständig.

Det granskade förundersökningsmaterialet har inte enbart innehållit de utredningsåtgärder som genomförts med anledning av misstankarna mot Sture Bergwall. Materialet har även innehållit de omfattande utredningsåtgärder som vidtogs i tiden före Sture Bergwalls erkännanden.

Härutöver har vi granskat Sture Bergwalls journaler från Sätters sjukhus och den rättspsykiatriska kliniken i Växjö. I redogörelserna har vi valt att återge delar av innehållet därifrån, i den mån det berört morderkännandena, förundersökningarna eller brottmålsprocesserna. Av integritets- och sekretesskäl har vi dock varit återhållsamma med vad vi valt att återge.

Det granskade materialet har varit oerhört omfattande. Våra redogörelser har därför behövt komprimeras och gör inte anspråk på att vara fullständiga. Inte desto mindre har det varit vår intention att presentera en så rättvisande bild som möjligt av hur mord-

utredningarna och domstolsprocesserna bedrevs samt hur de olika aktörerna agerade. Vissa delar av materialet återges dock mer detaljerat än andra. Anledningen till det är att vissa delar framstår som mer betydelsefulla för förståelsen för hur det kom sig att Sture Bergwall först dömdes för åtta mord och därefter friades från dem alla. I vissa delar har vi i redogörelserna även fört in uppgifter som vi fått vid våra möten med de olika aktörerna. I förekommande fall anges detta särskilt.

Så gott som samtliga polisförhör med Sture Bergwall nedtecknades i dialogform. Förhören med Sture Bergwall var många och dessutom ofta väldigt långa. Varje förhørsprotokoll omfattar inte sällan ett femtiotal sidor eller mer. Våra redogörelser för förhören har därför varit inriktade mot att fånga upp vilka uppgifter Sture Bergwall lämnade i de mer väsentliga delarna för mordåtalet och på vilket sätt dessa uppgifter kom att förändras över tid. Vi har däremot inte på ett rättvisande sätt kunnat förmedla vare sig den trevande osäkerhet och otydlighet som förhören ofta utvisat eller de många utsvävningar och varierande uppgifter som förekommit beträffande mer perifera delar.

De ljudupptagningar som gjordes vid huvudförhandlingarna raderades, i enlighet med gällande regler, när domarna vann laga kraft. Vi har därför inte haft tillgång till dessa. För vår redogörelse av vad som förekommit vid huvudförhandlingarna har vi därför utgått från tingsrätternas domar, huvudförhandlingsprotokoll, åberopad bevisning, övrigt material från tingsrätternas akter samt uppgifter från möten med de olika aktörerna. Vi anser att detta material har gett oss en tillräckligt god bild, även om vi är medvetna om att vi inte har kännedom om allt som föregick vid huvudförhandlingarna.

De personer som förekommer i våra redogörelser och som agerade i sin profession har vi valt att benämna med fullständiga namn. Övriga personer, exempelvis målsäganden, vittnen och utpekade medgärningsmän, benämns enbart med initialer. Undantag görs dock för personer som själva valt att framträda offentligt med anledning av Sture Bergwall-ärendena. Dessa benämns med fullständiga namn.

Varje redogörelse avslutas med ett avsnitt som heter Kommissionens iakttagelser och bedömningar. Iakttagelserna och bedömningarna är specifika för respektive fall, även om de i vissa avseenden

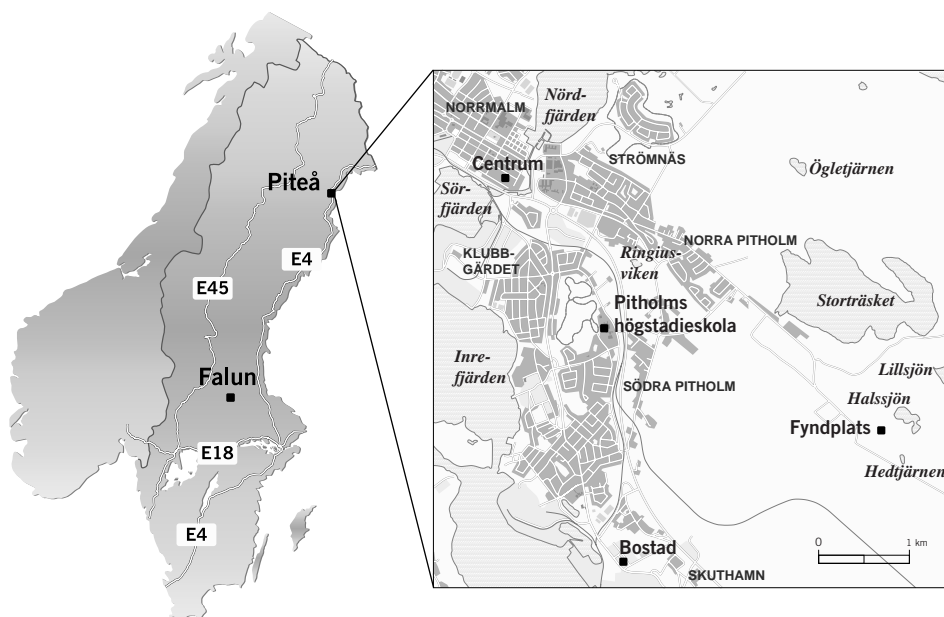
kommit att bli likartade. Vi har tillåtit oss en del upprepningar för att varje redogörelse i princip ska kunna läsas fristående.

Dessa iakttagelser och bedömningar utgör, tillsammans med övrigt genomgången material, grunden för innehållet i den sammanfattande analysen.

6 Charles Zelmanovits

6.1 Inledning

Natten mellan fredagen den 12 november och lördagen den 13 november 1976 försvann 15-årige Charles Zelmanovits när han var på väg från en skoldans på Pitholms högstadieskola i Piteå. Skolan ligger sydost om centrala Piteå. Det var flera minusgrader ute och barmark.

I person efterlysningen beskrevs Charles Zelmanovits hårfärg som mörkblond. Hans klädsel bestod av en mörkbrun midjekort

skinnjacka, bruna låga mockaskor, bruna skinnhandskar, blå jeans, en grön flossad (luggig) tröja och en mörkblå skjorta.

Polisen behandlade ärendet som ett försvinnande. Trots ett intensivt sökande hittade man inga spår efter Charles Zelmanovits förrän den 19 september 1993 när en man som varit ute och jagat snubblade över ett människokranium i ett skogsområde. Fyndet av Charles Zelmanovits kvarlevor gjordes sydost om Pitholms högstadieskola, drygt tre kilometer från Charles Zelmanovits hem.

Av en undersökning som gjordes på platsen cirka en vecka efter att kraniet återfanns framgår att kraniet påträffades i en trädunge som bestod av barrskog. På platsen fanns en större mossbemängd sten och cirka 20 centimeter sydväst om stenen fann man en brun skinnjacka som låg med framsidan uppåt. Jackan låg ytligt under blåbärsris och ett mycket tunt lager med mossor. I jackan fanns, förutom rötter som vuxit in, även några kotor, revben och rester av en grön tröja. I jackans högra ärm fanns ett ben från en arm. I närheten hittade man även jackans dragkedja, som var så gott som helt igendragen samt ytterligare några skelettdelar. På platsen återfanns senare även bland annat en knapp med texten Wrangler som det satt en blå tråd i samt en brun låg mockasko.

De delar av skelettet som slutligen kom att saknas var i huvudsak båda fötterna, båda händerna, höger lårben, höger vadben, vänstra underbenets skenben och vadben samt höger strålben (en del av underarmen).

Såvitt kan utläsas av förundersökningsmaterialet förelåg ingen misstanke om brott förrän Sture Bergwall berättade att han hade tagit livet av Charles Zelmanovits. Sture Bergwall delgavs misstanke om mordet på Charles Zelmanovits den 11 februari 1994.

6.2 Sökandet efter Charles Zelmanovits och förundersökningen

6.2.1 Genomförda åtgärder före Sture Bergwalls erkännande

I samband med försvinnandet förhörde polisen flera ungdomar som Charles Zelmanovits inledningsvis hade haft sällskap med efter skoldansens slut. Dessa berättade förhållandevis samstämmigt att de tillsammans hade promenerat söderut från skolan cirka klockan 24.00

men att Charles Zelmanovits efter en stund hade gått vidare ensam och att de då hade trott att han gick hem. Av noteringar på en karta i förundersökningsprotokollet framgår att Charles Zelmanovits bostad låg cirka en kilometer söderut från den plats där han sist var sedd.

Förhör hölls även med MP, som bland annat berättade att hon hade varit på skoldansen, att hon och Charles Zelmanovits var för-tjusta i varandra, men att det under kvällen hade uppstått viss osämja dem emellan. Hon lämnade skoldansen före Charles Zelmanovits.

I förundersökningsmaterialet återfinns inte uppgifter om ytterligare eftersökningsåtgärder förrän människokraniet upphittades den 19 september 1993.

Den 27 september 1993 genomfördes en undersökning av fyndplatsen. Vid undersökningen återfanns de fynd som redovisats ovan, se avsnitt 6.1, och det konstaterades att det inte fanns någonting som tydde på att fynden hade varit nedgrävda.

I ett utlåtande om de upphittade skelettdelarna av Håkan Mörnstad, docent, rättsodontolog vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska avdelningen, Stockholm, daterat den 8 december 1993, bedömdes att det inte fanns någonting som talade emot att de upphittade skelettdelarna härrörde från Charles Zelmanovits.

6.2.2 Polisförhör, vallningar och rekonstruktion med Sture Bergwall

Under perioden januari 1994 till augusti 1994 hölls sju förhör med Sture Bergwall. Därutöver kom ett av förhören i Johan Asplundutredningen att beröra Charles Zelmanovits och har därför medtagits transumt i förundersökningsprotokollet. Det första förhöret där Sture Bergwall nämnde mordet på Charles Zelmanovits är från den 26 januari 1994 och finns inte medtaget i förundersökningsprotokollet. Förhöret har återfunnits i utredningen om Johan Asplund och redovisas nedan. Såvitt annat inte särskilt anges under respektive förhör närvarade polisassistenten, sedermera kriminalinspektören, Seppo Penttinen, Sture Bergwall och den offentlige försvararen Gunnar Lundgren vid förhören. Förhören är nedtecknade i dialogform och omfattar över 200 sidor.

Under förundersökningen genomfördes dessutom en vallning i Säter och en vallning i Piteå. I samband med vallningen i Piteå genomfördes även en rekonstruktion vid fyndplatsen.

Den 26 januari 1994 hölls ett polisförhör med Sture Bergwall som bland annat berörde Charles Zelmanovits. Förhöret kom till stånd med anledning av att Sture Bergwall ville visa utredarna ett dokument i sin dator. Dokumentet bestod, enligt Sture Bergwall själv, av terapianteckningar som gav namn och miljöbeskrivningar som han ansåg det angeläget för polisen att ta del av. Han uppgav att det handlade om starkt ”förträngda” minnen från barndomen och vuxenlivet. Charles Zelmanovits benämndes här som ”den mörka pojken”. Sture Bergwall berättade bland annat mycket osammanhängande att han hade kört en bil med en tunn, tunn bomullstråd fastknuten i bagageluckan. När han såg den mörka pojken komma gåendes bromsade han in så att tråden åkte av. Såvitt man får förstå det menade Sture Bergwall att bagageluckan därmed flög upp och att låset därför såg ut att ha gått sönder. Han stannade bilen vid pojken och de lagade låset tillsammans. Som tack för hjälpen skjutsade han pojken därifrån. De körde utanför staden och stannade vid en vändplan med en timmerstapel, där själva dödandet skedde. Kroppen lämnades inte långt från platsen.

I slutet av förhöret frågade Seppo Penttinen om Sture Bergwall mindes en tidningsartikel för inte så länge sedan om ett fall i Piteå. Sture Bergwall svarade nej och sade att namnet Charles Zelmanovits hade vuxit fram hos honom. När han och hans psykoterapeut Kjell Långbergs i terapin hade pratat om Charles Zelmanovits hade Kjell Långbergs berättat att han hade läst om pojken och nämnt pojkens efternamn.

Det första polisförhöret med Sture Bergwall i förundersökningsprotokollet är från **den 9 februari 1994**. Sture Bergwall berättade då bland annat följande. Han kunde inte påminna sig att han hade läst någonting i tidningarna om Charles Zelmanovits. Han reste till trakten på grund av en oplanerad bilresa från Falun. Han varken kunde eller ville gå in på vad för sorts bil han hade färdats i och inte heller om han var ensam i bilen eller hade sällskap. Han träffade Charles Zelmanovits på en villagata i en förortsmiljö i

västra utkanten av staden. Det skedde på senhösten tio år efter Alvar-händelsen 1967¹. Nedan följer ett citat ur förhöret.

F [Seppo Penttinen]: Vad är det som... vad är det som gör att du svarar på det viset? Är det en alldeles definitiv uppgift det här att det ska vara -77 eller kan det finnas någon form av differens där?

H [Sture Bergwall]: Eh... det finns ju... öh... när det händer så-så dyker när det här händer så dyker Alvarminnet upp öh... och jag tänker alltså att-att att jag var sjutton år då och jag är tjugosju nu.

F: När får du den associationen? Får du den i samband med att det här sker med...

H: Ja.

F: ... med Charles då? Det är ingen annan omständighet som gör att du binder upp det på just årtalet -77 då?

L [Gunnar Lundgren]: Det är väl också en grej som du egentligen skulle återkomma till eller hur?

H: Hur menar du?

L: Jo att-att spika tiden.

H: Ja. Precis.

L: Det var osäkert idag.

F: Har ni diskuterat det sinsemellan?

L: Ja, ja.

F: Att årtalet kanske inte är riktigt korrekt?

H: Ja.

L: Men jag tror att du och jag kan klura ut på något sätt framöver här.

F: Vi kan ju lämna det så länge så får vi se då.

Sture Bergwall berättade därefter att det var en vanlig vardag, men när Seppo Penttinen frågade om det mer var en hypotes svarade han ja. Han berättade vidare att det var mörkt och att det därför måste ha varit sen eftermiddag eller kväll. Han såg Charles Zelmanovits promenera och låtsades då ha fel på sin bagagelucka och bad om hjälp. Charles Zelmanovits var på väg åt nordväst från Piteå centrum.

Charles Zelmanovits var 14–15 år med ett ganska smalt ansikte och utan mössa. Håret var varken långt eller kort och rätt kraftigt. Han hade en fodrad jeansjacka men i den uppgiften fanns en risk för sammanblandning med en annan händelse. Han erbjöd Charles

---

¹ Uppgiften om Alvar-händelsen avsåg ett mord som Sture Bergwall sade sig ha begått 1967 på en man vid namn Alvar Larsson.

Zelmanovits skjuts och sedan även pengar för att de skulle onanera åt varandra, varefter de åkte vidare en bit på den väg Sture Bergwall tidigare färdats. De svängde höger in på en vanlig skogsbilväg med en timmerstapel och stannade och onanerade. Därefter fortsatte de ytterligare en halv kilometer till en plats som var mer öppen, eventuellt en vändplats. Det var bekmörkt med undantag för bilens strålkastare. Efter ett förtroligt samtal mellan honom och Charles Zelmanovits utanför bilen ströp han honom. Efter stryppningen lyfte han in Charles Zelmanovits i baksätet, vände nog bilen och körde sedan ett hundratal meter innan han lyfte ut honom igen och gick in i skogen. Bilen parkerades i en nerförslöpa som inte var brant och känslan var att han gick uppför in i skogen. Han bar inte kroppen så långt. Han upplevde skogen som ganska öppen med raka furor.

Han träffade Charles Zelmanovits vid cirka åtta- niotiden på kvällen och körde därifrån ungefär vid midnatt. Han bar kroppen mellan etthundra och femhundra meter. Det var snö på marken och det var svårt att täcka över kroppen. Han grävde i marken med händerna och med ett skohorn i metall för att få ett litet djup där han lade honom. Gropen blev grund som halva kroppsdjupet. Han lade kroppen i framstupa sidoläge. Han klädde inte av kroppen och det skedde inte heller någon styckning. Känslan var att Charles Zelmanovits hade på sig en svart täckjacka som kändes blank.

Under förhöret ritade Sture Bergwall en skiss där han placerade skogsbilvägen och timmerstapeln nordväst om Piteå stadskärna. Den plats där han hade träffat Charles Zelmanovits låg i samma riktning, men närmare stadskärnan. Seppo Penttinen kommenterade skissen i förhöret med att Sture Bergwall även hade sagt att skogsbilvägen och timmerstapeln kunde ligga ”på en annan del av stadskärnan”. Det framgår dock inte av förhöret att Sture Bergwall tidigare hade sagt så.

Charles Zelmanovits hade en slät collegetröja under jackan. Hans ansikte var mörkt och han hade mörkt, kraftigt hår och en synlig fjunrand på överläppen.

På fråga från Seppo Penttinen hur säker han var på att Charles Zelmanovits hamnade på mage i fördjupningen svarade han att det var hans känsla, men att det kunde vara tvärtom också.

På platsen där han lämnade Charles Zelmanovits var det ren skogsmark och lite ljung och det gick förvånansvärt lätt att göra

fördjupningen i marken. Det doftade myr. På fråga från försvararen hur stor risken var för sammanblandning med andra minnen uppgav Sture Bergwall att han i det behövde hjälp av Kjell Långbergs och att de två skulle bearbeta det som de pratat om i förhöret.

Den 14 april 1994 förhördes Sture Bergwall i Johan Asplund-ärendet. Vid förhöret närvarade även Birgitta Ståhle, legitimerad psykolog och Sture Bergwalls psykoterapeut. Delar av det förhöret kom även att beröra Charles Zelmanovits och finns därför medtaget transumt i förundersökningsprotokollet. Seppo Penttinen inledde med att säga att han visste att Sture Bergwall hade diskuterat med sin försvarare vilket år händelsen hade skett och att det skulle ha viss anknytning till när hans pappa dog. Sture Bergwall kunde dock inte ge något nytt besked om året.

Resan mellan Falun och Piteå skedde i ett svep. Syftet med resan var att söka efter en ung kille. Charles Zelmanovits gick på höger sida av vägen i bilens färdriktning.

Det var inte han själv som körde bilen till den plats där kroppen bars ut i skogen, utan någon som han i sina egna anteckningar kallade för "SÖ". Seppo Penttinen frågade om "SÖ" var den som Sture Bergwall tidigare i veckan hade bett honom ta reda på avlidanddatum för, varpå Sture Bergwall nickade. "SÖ" stod för ÖS [den angivne medgärningsmannens initialer]. I förundersökningsmaterialet återfinns dock inte någon handling som utvisar att någon sådan undersökning vidtagits.

Sture Bergwall berättade att det var ÖS som körde bilen från timmerstapeln och de hjälptes åt att bära Charles Zelmanovits in i skogen. Charles Zelmanovits hade svarta eller gröna finbyxor, men vilket material det var visste han inte. Seppo Penttinen konstaterade då att det väl inte var jeans han avsåg, vilket Sture Bergwall bekräftade. Det var ett tunnare tyg med en hake i byxlinningen.

I förhör den 19 april 1994 berättade Sture Bergwall att han hade känt ÖS sedan början av 1970-talet. De färdades i ÖS:s bil som var blå och av mindre modell. Han var dock inte säker på att bilen var blå. När de stannade för att bära ut Charles Zelmanovits ur bilen parkerade de på höger sida av en smal väg, vid en dikeskant. De gick cirka 40–100 meter in i skogen. Härfter följer ett citat ur förhöret.

F [Seppo Penttinen]: När ni kommer fram till den här platsen i skogen här där du har beskrivit nu; Finns det snö på backen eller är det barmark?

H [Sture Bergwall]: Nej, det är inte barmark det är det inte. Det är snö.

F: Hur mycket snö kan det vara då?

H: Jag tycker ju att det är... är en hel del snö – ohörbart – just när vi går ur bilen och går in i skogen... öh... öh... D-d-det är ett mera distinkt minne än-än hur mycket snö det är där vi stannar sen. [---]

F: Vi har ju varit inne på det här i tidigare förhör lite grann hur du... Har du ett minne nu idag av vad du har sagt tidigare om det här? Hur det är på den här platsen där ni stannar?

H: Ja-a.

F: Hur beskrev du då?

H: Öh... Att där var det inte så mycket snö.

F: Om jag ställer en väldigt konkret fråga vad säger du är du helt övertygad om att det fanns snö på platsen? Är det uteslutet att det var barmark?

H: Nej, det är inte uteslutet. Inte där vi stannar.

Sture Bergwall berättade sedan att han framför allt mindes Charles Zelmanovits ansikte och mörka gestalt. Charles Zelmanovits hade jeans, boots och en mörk tröja. Han ville även minnas att han hade en kavaj, men han trodde att det var fel. Seppo Penttinen sade då att alternativet om det inte var en kavaj ju var en jacka, och undrade om Sture Bergwall kunde ange någon färg på den. Sture Bergwall kunde dock varken säga vilken färg jackan hade eller om den hade dragkedja eller knappar. På frågan om kläderna fanns kvar på kroppen svarade han ja. Seppo Penttinen frågade trots det om det inte var något plagg som var avtaget, varvid Sture Bergwall svarade ”jo” och sade att jackan var på men att det var osäkert om byxorna och skorna var det.

Seppo Penttinen uppgav sedan att Sture Bergwall, innan de hade påbörjat förhöret, hade sagt att han tagit med sig någon kroppsdel och även att det hänt något med Charles Zelmanovits ben. Sture Bergwall berättade då att han avlägsnade ett ben och att det framför allt var det ena benet. Han tog med sig båda underbenen från platsen, och använde för det en såg som var medtagen från bilen. På fråga från Seppo Penttinen om man kunde göra detta om Charles Zelmanovits fortfarande hade byxorna på sig, svarade Sture Bergwall

att Charles Zelmanovits då var helt naken, men att de klädde på honom igen efteråt. Nedan följer ett citat ur förhöret.

F [Seppo Penttinen]: ... styckningen då? Jaha. Tar du med dig båda... Är det ett underben och så hela det andra benet då?

H [Sture Bergwall]: Ja och...

F: Ytterligare någonting? Handen också?

H: Ja.

F: Ja, du visar tecken på att det kan vara handen. Vilken hand är det i så fall?

H: I så fall är det den högra handen.

[---]

F: ... Vilket ben är det som du har tagit därifrån som är så att säga hela benet? Är det hela vänstra benet?

H: Ja.

F: Är du helt övertygad om det? Så att det inte är en sammanblandning mellan höger och vänster?

Sture Bergwall svarade då att han hade en känsla av att det blev diagonalt, med höger hand och vänster ben. Den första sågningen skedde vid knät och den andra skedde högre upp. En del av delarna följde med hem. Han visste var handen fanns, men kunde inte säga var.

De var borta från Falun i två dygn och sov inte något på resan. Resan hade kommit till stånd för att de, under en åktur, skulle samtala eftersom ÖS ville ha lite råd om sin sexuella läggning.

På frågan om det inte var svårt att göra en styckning i mörkret svarade Sture Bergwall nej.

Samma dag som ÖS tog livet av sig träffades han och ÖS mitt på dagen i Korsnäs ungefär 500 meter från ÖS:s bostad. På frågan hur säker han var på att det var mitt på dagen svarade han att han var rätt så säker, och att klockan uppskattningsvis var mellan tio och två. ÖS sade sedan att han skulle gå hem och skjuta sig varpå Sture Bergwall svarade ”men gör det då”.

Vid förhör den 9 maj 1994 närvarade även överåklagaren och förundersökningsledaren Christer van der Kwast. Sture Bergwall berättade att det i diket och passagen in i skogen var mycket snö. Han ombads att berätta vilka kroppsdelar som man inte skulle kunna hitta på platsen, och nämnde då vänster ben och vänster hand. Han hämtade sedan en ”fusklapp” som han hade skrivit i

samband med ett tidigare telefonsamtal. Han berättade att båda höftlederna var skadade. Den vänstra höftleden var skadad där lårbenet satt eftersom det ”hade skett en brytning” där. På vänster ben hade det även ”skett en brytning” vid knäleden och vänster underben var borta. Vänster nyckelben var brutet och något revben var skadat. Det fanns även en skada uppe vid axeln på vänster överarm. Lårben togs med, vilket eller vilka mindes han inte, men det kunde vara så att båda var borta. Han använde inte sågen när han bröt kroppsdelarna.

Han hade tagit med sig hela vänsterbenet och hela högerbenet från platsen men ingenting annat. Han mindes särskilt starkt att vänster lår fanns med. Kroppsdelarna hade han lagt i en grå plast-säck. Inför resan hade han tagit med sig plastsäcken och verktyg. Sedan slängde han verktygen och säcken med benen i soporna.

Först låg Charles Zelmanovits på rygg utan byxor och skor. Sedan skedde tudelningen, varefter kläderna lades på honom. Skärpet i byxorna drog han åt. Seppo Penttinen nämnde att Sture Bergwall tidigare hade sagt att skärpet var brett med stort spänne. Någon sådan uppgift återfinns dock inte i förhørsutskrifterna.

Det fanns en dragkedja på Charles Zelmanovits jacka och Charles Zelmanovits hade någon typ av boots på sig. När han ströp Charles Zelmanovits blev ÖS överraskad och hann inte gå emellan. Sture Bergwall tog efter strypningen av Charles Zelmanovits jeans och skor och förgrep sig på honom, varvid ÖS fick utlösning. ÖS, som därmed kände sig inblandad, hjälpte sedan till att gömma undan kroppen. De tog in Charles Zelmanovits i baksätet och lade byxorna över dennes ben. De körde upp till en T-korsning och svängde därefter vänster.

På fråga från Christer van der Kwast, som härefter var den som ställde frågorna, berättade Sture Bergwall att det var ÖS som körde bilen när de träffade Charles Zelmanovits. Bilen var en Opel Rekord, men han kunde inte säga om bilen hade två eller fyra dörrar. Han hade dock ett minne av att han vek fram sätet när de gick in. Det var trevlig stämning i bilen och han och Charles Zelmanovits onaderade åt varandra. När de gick ut ur bilen öppnade även ÖS sina byxor. Då blev Sture Bergwall psykotisk och aggressiv och tyckte att Charles Zelmanovits sade ”han lever, han lever”. Nedan följer ett citat ur förhöret.

K [Christer van der Kwast]: Jag menar själva strypningen är det en så att säga en traditionell typ av (ohörbart) om jag får uttrycka mig (ohörbart) eller på något annat sätt med armen eller?

H [Sture Bergwall]: Ja, nej det är en...

K: Är det rakt framifrån ansikte mot ansikte då eller?

H: Ja.

K: Och det gick fort?

H: Ja en väldigt aggressiv strypning då om vi kan kalla det för det.

Sture Bergwall hade dessförinnan inte berättat hur strypningen hade gått till.

Charles Zelmanovits var smutsig på insidan av låren. Christer van der Kwast berättade då att det inte var ovanligt att tarmen släppte och frågade om det var det som hade hänt. Sture Bergwall nickade. När han förgrep sig på Charles Zelmanovits hade han tagit av denne byxor och skor samt lyft upp kroppen i midjan så att överkroppen hängde ned. De bar sedan in Charles Zelmanovits i bilen och Sture Bergwall hade honom i knät. Christer van der Kwast konstaterade att det måste ha varit ett bekymmer att Charles Zelmanovits var nedsölad och frågade om de gjort något åt det. Sture Bergwall sade först att de inte gjorde något speciellt. Efter en stunds tystnad ändrade han sig dock och sade att han hade gjort ren Charles Zelmanovits med sina händer.

ÖS körde till T-korsningen där de tog vänster. De stannade på en smal väg vid ett dike med snö. Sture Bergwall berättade att han lyfte ut Charles Zelmanovits ur bilen, men när Christer van der Kwast påpekade att Sture Bergwall suttit med Charles Zelmanovits i knät ändrade han sig och sade i stället att han hade baxat ut sig själv och Charles Zelmanovits ur bilen. Han bar själv ut kroppen i skogen och valde en plats där det fanns utrymme och mjukare mark. ÖS grävde en grop som var i kroppens storlek. Styckningen skedde under tiden som ÖS grät och grävde gropen.

Den slutliga platsen var öppen med gles skog. Det var mörkt men han såg ändå. Han bröt det vänstra benet bakåt. Det var viktigt att få med sig lårbenet och handen. Nedan följer ett citat ur förhöret.

K [Christer van der Kwast]: Får du loss benet så att säga från fästena då?

H [Sture Bergwall]: Nja men det sker en, det sker en (ohörbart) brytning, det sker, eh eh, det går ju sönder alltså, det är en våldsam...

K: Ja det kan jag förstå i och för sig men då blir det väl hängande fortfarande?

H: Ja, ja. (Prat i munnen på varandra)

K: Delar kroppsdelarna från varandra?

H: Ja. Men kniven kommer ju fram i skedet efter benet (ohörbart)

[---]

K: Du beskrev tidigare hur du klädde på kroppen byxorna, var skorna också på? [...] Minns du om det fanns några ben så att säga i byxorna eller (ohörbart) flera ben? [---]

H: Nej jag minns just det här, det var ju tomt (ohörbart)

K: Åtminstone på ena sidan?

H: Ja precis.

K: Jaha. Dom här byxorna nu då, hur var det med skorna? Var dom med på platsen dit?

H: Ja det var dom.

K: och hur hade dom kommit dit, vem hade så att säga fört med sig byxor och skor från bilen till den här platsen i skogen?

H: Jag tror att jag hade det när jag bar honom.

K: Att du plockade med dig det helt enkelt?

H: Ja precis.

K: Du har inget minne av att det var ÖS som...

H: Nej det har jag inget minne, jag har ju inget minne av (ohörbart)

K: Eller att ni gick tillbaka och hämtade?

H: Ja, nej det har jag inte.

Efter att ha lagt Charles Zelmanovits i gropen täckte de kroppen med det som var uppskyfflat på kanten. Kroppen täcktes och huvudet fick de "bängla" till för att få ned det i jämnhöjd med kroppen, han tryckte till det med visst våld. Kroppen låg i framstupa sidoläge och två tredjedelar av bröstet låg mot marken. Hela ytan blev sedan jämn i förhållande till marken. Han trodde att skorna, åtminstone en av dem, placerades vid de tomma byxbenen. De körde sedan raka vägen hem. Bredvid sig i baksätet hade han kroppsdelarna samt en väska med kniven, sågen och hammaren. På fråga om ingenting var kvarlämnat svarade han nej.

På fråga från Christer van der Kwast om hur han förvarade kroppsdelarna innan han slängde dem svarade Sture Bergwall att han hade dem i ett vindsrum i hyreshuset där han bodde. Christer van der Kwast frågade om det inte var så att han tuggade på kroppsdelarna, och refererade till något Sture Bergwall hade skrivit. Sture Bergwall bekräftade det. Christer van der Kwast frågade varför han slängde kroppsdelarna när han i Johan Asplund-fallet gömde dem för att ”hålla det levande”. Sture Bergwall svarade att han kanske behöll någonting. Han kunde dock inte svara på var de sparade delarna låg.

Det blev överraskande lite blod från styckningen, men Charles Zelmanovits borde ha fått blod på kläderna.

Vid förhör den 25 maj 1994 närvarade inte Gunnar Lundgren. I slutskedet av förhöret närvarade avdelningsföreståndaren på Sätters sjukhus Bengt Eklund som förhörsvittne. Sture Bergwall berättade bland annat att Charles Zelmanovits hade skor av lättare typ, inte boots eller stövlar. Han upplevde sig nu minnesmässigt säkrare än tidigare eftersom han hade passerat vissa ångestrelaterade låsningar.

Den 25 maj 1994 genomfördes även en vallning i ett skogsområde nära Sätters sjukhus. Vid vallningen närvarade inte Gunnar Lundgren. Avsikten med vallningen var, enligt promemorian från vallningen, att Sture Bergwall skulle få visa omständigheter i naturen som överensstämde med den plats där han lämnat Charles Zelmanovits kropp.

Sture Bergwall berättade bland annat följande. Sträckan från bilen in i skogen var mellan 50–500 meter. Marken på den plats där Charles Zelmanovits lämnades var förhållandevis jämn och bestod av fuktig lågväxt mossa. Myrdoften var kraftigare i Piteå än i Säter. När han utförde styckningen satt han på en sten som såg ut som en sugga, eller möjligen på en stubbe, cirka tre meter från gropen. Hans föreställning var att platsen var ljus och öppen med uppvuxna trädstammar kring platsen. Det övervägande intrycket var barrskog.

Vid vår granskning har det framkommit uppgifter om att även Sven-Åke Christianson, legitimerad psykolog och docent vid Stockholms universitet, var med vid denna vallning. Detta framgår dock inte av vallningspromemorian. Enligt vad såväl Sture Bergwall som Sven-Åke Christianson har berättat vid möten med kommissionen skulle Sven-Åke Christianson hjälpa Sture Bergwall att minnas hur

han hade burit Charles Zelmanovits genom skogen till fyndplatsen. Enligt Sture Bergwall uppmanade Sven-Åke Christianson honom att andas och minnas hur mycket Charles Zelmanovits väjde samtidigt som de gick in i skogen. När de hade gått en stund sade Sven-Åke Christianson att ”nu är vi i mål och nu har vi gått 300 meter”. Enligt Sven-Åke Christianson var det dock Sture Bergwall själv som angav den sträcka han burit Charles Zelmanovits. Även Christer van der Kwast, som dock inte närvarade vid vallningen, har i boken *Bortom rimligt tvivel: Thomas Quick och rättvisan* (2015) beskrivit det på samma sätt. Inget av detta finns dock nedtecknat i protokollet. Vid vallningen i Piteå framgår det dock av utskriften från ljudupptagningen att Sture Bergwall, när han skulle bedöma avståndet från vägen in till fyndplatsen, hänvisade till en sträcka som de tidigare hade gått tillsammans med Sven-Åke Christianson.

I förhör den 14 juni 1994 nämnde Seppo Penttinen för Sture Bergwall att utredarna hade varit uppe i Piteå och gjort en platsundersökning. Sture Bergwall berättade att där de parkerade bilen för att bära in kroppen lutade vägen nedåt i bilens färdriktning. När Seppo Penttinen frågade om han var helt på det klara med lutningen blev Sture Bergwall osäker, men sade ändå att när han gick ur bilen så var det som att han tittade uppåt från det håll de kom. Han tillade dock att det ju kunde vara tvärtom också. Det var en lång lutning snarare än en backe och bilen stod vid en raksträcka. Seppo Penttinen sade då att han tyckte att Sture Bergwall såg tveksam ut och påminde Sture Bergwall om att lämna utrymme för felsägningar när han var osäker.

När de hade lämnat platsen låg det efter en till tre kilometer en fastighet på höger sida. Seppo Penttinen frågade om det fanns utrymme för feltolkning när han sade höger sida, varvid Sture Bergwall svarade ja.

Sture Bergwall berättade nu att Charles Zelmanovits skor togs av där kroppen lämnades, men att han inte mindes om skorna hamnade i gropen.

På frågan om det fanns någon kroppsdel som han med säkerhet kunde säga inte skulle återfinnas på platsen svarade han en hand och ben. Han kunde dock inte med säkerhet säga om det var det högra eller det vänstra benet. Mest säker var han på att ett lårben saknades.

Med en kniv skadade han Charles Zelmanovits jacka vid vänster bröst upp mot axeln. På platsen fanns en sten som han satt på och som kroppsdelarna gömdes vid. Seppo Penttinen hänvisade till en diskussion som de hade haft över telefon om avståndet till stenen och att Sture Bergwall först hade sagt att det var tre meter men att han därefter hade ändrat sig. Något protokoll över detta telefonsamtal har vi dock inte återfunnit i förundersökningsmaterialet. Sture Bergwall svarade då att stenen kunde vara närmare än tre meter från gropen. Hans minnesbild var att kroppen lades längs med stenen, men att vinkeln ju kunde variera.

Han upplevde att det skedde ett benbrott när han gjorde ”brytningen” av benet. Sedan använde han kniven för att göra loss benet. På frågan om det blev några skador av kniven på bendelarna svarade han att det kunde ha blivit det. Sågen användes mot vissa mjukdelar men han trodde inte att det blev spår från den i de ben som blev kvar på platsen.

Charles Zelmanovits hade handskar på sig men han vet inte var de blev av. Charles Zelmanovits tog dock av sig en handske när Sture Bergwall ville känna på Charles Zelmanovits hand.

På fråga vad det var för såg han använde svarade han att det var en bågfil. Seppo Penttinen sade att han hade för sig att Sture Bergwall tidigare sagt bågsåg, vilket Sture Bergwall nekade till. Någon sådan uppgift återfinns inte heller i förhören i förundersökningsprotokollet. Seppo Penttinen beskrev skillnaderna mellan verktygen, något som slutade med att Sture Bergwall bekräftade att det var en mindre modell av en bågsåg, med mindre och tätare tandning. Han hade inte använt sågen tidigare och mindes inte var han hade skaffat den eller vad den hade för färg. Han sade att han borde ha tagit den med sig från platsen och tyckte inte att den kunde ha blivit kvar.

Av ett tillägg till förhöret framgår att slutet av förhöret inte kom med på bandinspelningen på grund av ett tekniskt fel och att Seppo Penttinen därför ringde upp Sture Bergwall två dagar senare för att komplettera de delar som inte kom med. Sture Bergwall sade då bland annat att han utslöt användande av en såg med annat utseende än det han beskrev i förhöret den 14 juni 1994.

Den 21 augusti 1994 genomfördes en vallning och en rekonstruktion i Piteå. Vallningen påbörjades cirka klockan 19.00 och den efterföljande rekonstruktionen avslutades klockan 21.15. Enligt promemorian närvarade, förutom Sture Bergwall och Seppo

Penttinen, även Sven-Åke Christianson, Birgitta Ståhle och en vårdare från Sätters sjukhus. Uppräkningen har visat sig vara ofullständig och i vart fall Anders Eriksson, chefsöverläkare vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska institutet, Umeå, närvarande också. Gunnar Lundgren har vid möte med kommissionen uppgett att han inte närvarade vid vallningen och rekonstruktionen.

Från det att de anlant till fyndplatsen spelades rekonstruktionen in på VHS-band. Filmen i tingsrättens akt har avmagnetiserats och saknar inledningsvis ljud. Ljudet återkommer dock bitvis. I förundersökningsprotokollet finns därutöver dels en promemoria upprättad av Seppo Penttinen, dels en redogörelse för rekonstruktionen vid fyndplatsen upprättad av Anders Eriksson. Härutöver finns det i tingsrättens akt en utskrift från ljudupptagningen. Utskriften omfattar inte bilfärden och inte heller promenaden genom skogen till fyndplatsen. Av nu nämnda dokumentation framgår bland annat följande.

Vid avfärd med bil från polishuset tillfrågades Sture Bergwall om han kunde visa hur de skulle köra. När Sture Bergwall sade att han var osäker på väderstrecken körde de direkt mot det för ärendet intressanta området.

När de var 500 meter från det skogsområde där Charles Zelmanovits kropp återfunnits fick Sture Bergwall veta att de befann sig i närheten. Han sade då att han kände igen strukturen på vägen. När de kom till en T-korsning svängde de vänster. Efter att ha kört två kilometer bad Sture Bergwall dem att vända. Sture Bergwall pekade sedan ut ”den första platsen” 250 meter från T-korsningen. När de körde vidare sade Sture Bergwall att de skulle ta höger i T-korsningen, i riktning tillbaka mot Piteå. Efter att ha passerat några fastigheter på vänster hand ville Sture Bergwall stanna. Han var nu säker på att det var rätt vägavsnitt och ville vända och parkera vid T-korsningen.

Sture Bergwall promenerade sedan cirka 15–20 meter mot en kurva och en mindre uppförbacke där han trodde de gått in i skogen. Han och ÖS hade dock parkerat längre fram. Han fortsatte att gå fram mot kurvan och backen. När han ombads visa åt vilket håll de skulle gå sade han ”i så fall ska vi in här.” Enligt utskriften från ljudupptagningen kunde han inte visa någon riktning in i skogen, men på fråga om det var i den riktning han tittade svarade han ja. I Seppo Penttinens promemoria står det dock att Sture Bergwall

visade med händerna i riktning in mot skogsområdet mot fyndplatsen.

Sture Bergwall uppgav att de inte skulle gå så fruktansvärt långt, men på frågan om det var 50, 100, 300 eller 500 meter svarade han:

Ja, det är ju... Det är hemskt svårt själv. Jag tycker ju att den där sträckan vi gick med Christianson bakom sjukhuset som från fotbollsplan räknat [...] kändes ungefär...

Enligt promemorian gick promenaden in i skogen långsamt, och 20 meter från fyndplatsen ville Sture Bergwall vila sig. De hade då gått cirka 200–300 meter. Från den platsen kunde man, enligt Seppo Penttinens promemoria, med viss svårighet skönja markområdet där platsundersökningen hade förekommit.

Sture Bergwall orienterade sig sedan i området och på fråga om han kände igen den sten som fanns på platsen sade han att ”Den är ej olik”. Han sade att hans minnesbilder dock störcdes av att marken var så pass uppgrävd. Han uppvisade kraftig ångest och ville göra pauser, röka, vila sig och dricka vatten. Förhørsutskriften är här svår att följa och uppgifterna som lämnas är röriga.

Filmen inleds när han sätter sig på stenen. Här saknas ljud på filmen, men såvitt framgår av utskriften från ljudupptagningen tycks han i detta skede berätta bland annat att han ibland hade Charles Zelmanovits kropp framför sig och ibland lyfte upp kroppen i knät. Han hade öppnat Charles Zelmanovits jacka så att Charles Zelmanovits var bar på överkroppen. Charles Zelmanovits hade inte några kläder på underkroppen och ingenting på fötterna. Både han och ÖS grävde gropen. När de hade täckt över kroppen var det möjligt att den vänstra armen låg utanför gropen.

Trots mörkret och trots att de inte hade någon belysning med sig hade han sett Charles Zelmanovits och ÖS tydligt. På fråga om de inte hade haft tändstickor, ficklampa eller någonting sådant med sig sade han dock att de nog hade tändstickor och tändare med sig och att de kanske hade använt det.

Sture Bergwall hade svårt att beskriva i vilken riktning han satt på stenen och provade därför, på uppmaning av Sven-Åke Christianson, olika sätt att sitta. Enligt Sture Bergwall var anledningen till osäkerheten att markvegetationen var annorlunda efter platsundersökningen. När Sture Bergwall återigen uppmanades av Sven-Åke Christianson att prova hur han skulle sitta suckade han och sade att

han tyckte att han satt rätt där han satt. Sven-Åke Christianson bad honom trots det att sitta på lite olika sätt. Efter ett tag föreslog Sven-Åke Christianson att Sture Bergwall skulle sitta som han suttit vid ett tidigare tillfälle. Sture Bergwall sade då att det inte kändes rätt. Sven-Åke Christianson vidhöll dock och uppmanade Sture Bergwall att sitta åt ett annat håll, samtidigt som Seppo Penttinen sade ”Ska vi lägga den där dockan där.” Sture Bergwall konstaterade då att ÖS i så fall hamnade på ett annat ställe än han först sagt, vilket bekräftades av Sven-Åke Christianson. Sture Bergwall kom då fram till att det kändes mer rätt. Intrycket är att dockan därmed hade lagts på plats, även om just denna sekvens saknas på vallningsfilmen. Efter ett klipp i filmen ligger dockan framför Sture Bergwall, som sitter på stenen. Dockan var placerad på rygg med vänster arm och ben mot Sture Bergwall. Dockan hade på sig en blank jacka med stängd dragkedja. Underkroppen var bar.

Sture Bergwall berättade att han först hade Charles Zelmanovits i knät med jackan öppen och tröjan uppdragen och att han bet upp bröstvårtan. Han tog därefter spjärn med foten mot framsidan av Charles Zelmanovits högra ben och bröt benet uppåt, något han även demonstrerade på dockan. Efter det hade han Charles Zelmanovits i famnen och bet i könsorganet. Sedan skar han i det vänstra benet runt höftpartiet, först på framsidan och därefter på baksidan. Han blev förvånad över att blodet inte forsade fram. Ibland fick han såga med kniven. Till slut kunde han rycka och kände att benet var på väg att lossna. På fråga från Anders Eriksson om det inte var svårt att göra detta i mörkret svarade han att det var svårt, men att det skedde med känsel och att kroppen var förhållandevis ljus.

När han fick loss benet kom det märkliga ljud från kroppen, ett mellanting av ett bubblande och suckande. Därefter tog han loss den högra armen. På fråga om han skar igenom jackan eller om han tog av den svarade han att han måste ha skurit genom jackan. Han hade inget minne av att han tagit av hela jackan.

Sture Bergwall ombads därefter att visa hur Charles Zelmanovits hamnade i gropan och var gropan var. Sture Bergwall uppgav att han inte kunde visa det eftersom markförhållandena var så annorlunda. Han berättade att kroppen hamnade bakom stenen och att han stängde Charles Zelmanovits jacka och drog på, alternativt lade över, byxorna [ett par blå jeans lämnades då över till Sture Bergwall]. Det vänstra benet var lagt åt sidan. På fråga var det benet sedan

hamnade svarade han först att han inte visste. När han fick frågan om skälet till det var att han hade tagit med sig vissa kroppsdelar svarade han ja. Han vände dockan så att den hamnade på mage och demonstrerade hur han hade tryckt till huvudet för att få ner det i gropan. Han visade sedan en alternativ placering av dockan som fortfarande innebar att den låg på mage alldeles intill stenen.

Armen hamnade vid sidan om gropan. Han var inte säker på att armen blev helt lös från kroppen. Han använde ett skärp för att hålla Charles Zelmanovits armar stilla när han skar runt benet och vände kroppen. Han trodde att det blev en skada på ett revben.

Vid möte med kommissionen har Sture Bergwall berättat att han inte hade några svårigheter med att hitta fram till fyndplatsen eftersom han kunde se en eller två personer stå inne i skogen när de parkerade bilen. När han kom fram till fyndplatsen var det väldigt tydligt var de hade grävt. Det, samt anvisningar från Sven-Åke Christianson, gjorde att han kunde ange var kroppen hade legat.

Seppo Penttinen har bemött dessa påståenden och uppgett att det inte stod någon vid fyndplatsen när de anlände. Såväl Seppo Penttinen som Sven-Åke Christianson har dessutom uppgett dels att det inte gick att se brottsplatsen från vägen, dels att Sven-Åke Christianson inte kunde ge anvisningar eftersom han inte kände till några detaljer från utredningen. Enligt Seppo Penttinen stämmer det dock att det var grävt vid fyndplatsen. Grävytan var emellertid betydligt större än själva fyndplatsen.

Den 30 augusti 1994 berättade Sture Bergwall att han bitvis fick assistans av ÖS när det blev för tungt att bära Charles Zelmanovits kropp in i skogen. Han bar Charles Zelmanovits så att dennes bröst låg mot hans vänstra axel. Byxorna låg på Charles Zelmanovits mage och han förmodade att byxorna låg så hela vägen när han bar honom. Kniven hade han i fickan eller hängandes på sidan. ÖS hade med sig en såg och en skyffel. Han kunde inte svara på om sågen kom till användning. Beträffande sågens utseende ritade han en skiss. Skissen återfinns inte i förundersökningsprotokollet. Sture Bergwall hade även med sig en hammare. Verktygen förvarades i en väska. Han trodde inte att sågen kunde ha blivit kvar på platsen eftersom de gjorde en översyn av platsen innan de lämnade den. På fråga om han kunde utesluta möjligheten att sågen hade blivit kvar svarade han nej. Det var i så fall ÖS som tog med sig sågen från

platsen. På fråga om han kom ihåg vilken färg det var på sågen sade han:

Nä just nu idag så vill jag vill jag ha den åt... Jag skulle vilja säga att den var röd men det tror jag inte den var utan jag tror att den var blåaktig och att att den till och med var lite skavd så att säga. Öh... färgskavd.

Seppo Penttinen tog upp att de vid rekonstruktionen använde en docka som de hade klätt på och frågade Sture Bergwall hur han upplevde den klädseln. Sture Bergwall sade att han kände igen skomodellen, att det var mera som en innesko än en utesko. På fråga om han satte i samband de mockaskor som han hade sett vid rekonstruktionen i Piteå med att Charles Zelmanovits hade mockaskor svarade Sture Bergwall nej. Seppo Penttinen konstaterade dock att Sture Bergwall inte hade uteslutit möjligheten att Charles Zelmanovits hade mockaskor, vilket Sture Bergwall bekräftade. Han vågade inte ha någon uppfattning om tröjan eftersom bilden av dockan blev så stark att han inte visste om den gömde någon annan bild.

6.2.3 Övrig utredning

Övriga förhör

IZ, Charles Zelmanovits mor, förhördes den 15 februari 1994 och den 16 juni 1994 och berättade bland annat följande. Hon kunde inte utesluta att Charles Zelmanovits hade en antydning till en ljus fjunrand på överläppen. Han led av epilepsi, men hade inte haft något anfall de senaste tre åren. Charles Zelmanovits bror FZ hade haft ett brett läderskärp med stort spänne och det var troligt att även Charles Zelmanovits hade haft ett likadant.

Brodern FZ berättade i förhör den 26 april 1994 bland annat att han hade haft ett brett läderskärp med stort spänne och att även Charles Zelmanovits kunde ha haft ett sådant eller lånat hans.

BK, den dåvarande ägaren till det markområde där Charles Zelmanovits anträffades, förhördes den 15 juni 1994. Han berättade bland annat att han 1976 hade lämnat en del virke nära vägen vid fyndplatsen, men att han inte kunde minnas om det funnits timmervärtor där. Han hade inte tappat någon liten bågsåg i området.

GS, ÖS:s änka, förhördes den 20 april 1994 och den 3 maj 1994. Hon berättade bland annat följande. Hon visste inte att ÖS kände Sture Bergwall. Hon var dock medveten om att ÖS hade homosexuella intressen. År 1976 hade de en tvådörrars Opel Rekord som var senapsgul. Dagen för makens självmord, den 15 augusti 1977, hade ÖS skjutsat dottern till arbetet som låg cirka fem minuter från bostaden. Dottern började arbetet klockan 09.00. När ÖS kom tillbaka till hemmet efter körningen var GS i badrummet. Från badrummet hörde hon en kraftig smäll. När hon gick ut på gårdsplanen såg hon sin make livlös på marken.

MS (tidigare MP), bekant till Charles Zelmanovits och förhörd i samband med Charles Zelmanovits försvinnande (se avsnitt 6.2.1), hördes även den 13 oktober 1994.

Teknisk undersökning

Den 5–8 juni 1994 genomfördes en teknisk undersökning på platsen. Fyndplatsen hade då varit avspärrad och skyddad med en pressenning sedan september 1993, när den första undersökningen avslutades. Av undersökningsprotokollet framgår bland annat att fyndplatsen låg otillgängligt till, att fynden legat i eller under det övre mosslaget och att de inte visade tecken på att ha varit nedgrävda. Inga spår av grävning hade iakttagits på platsen. Utöver tidigare fynd på platsen hittades nu ytterligare skelettdelar, läderbitar från jackan samt metallknappar som troligtvis kom från jeansbyxor.

Väderförhållanden

Av meteorologiska data som inhämtades från SMHI framgår det att det vid tiden var barmark och att temperaturen på kvällen den 12 november 1976 var sex minusgrader och morgonen därpå nio minusgrader.

Upphittad såg

Av en promemoria daterad den 14 juni 1994 framgår att det i anslutning till fyndplatsen hade anträffats en bågsåg av mindre modell med 50 centimeters bladlängd och mindre grov tandning än en ordinär såg. Sågen hade varit orange, men färgen var nu bleknad.

Rättsmedicinska undersökningar

De återfunna skelettdelarna undersöktes av Karin Schemschat, avdelningsläkare vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska institutet, Umeå. Av utlåtandet, daterat **den 25 januari 1994**, framgår bland annat *att* det inte fanns något som talade emot att skelettdelarna härrörde från Charles Zelmanovits, *att* det på kraniet, en del av halskotorna, bäckenet och de långa rörbenen fanns skador som sannolikt härrörde från förruttnelse och djurangrepp, men att det därutöver inte hade påvisats några övriga skador i skelettdelarna samt *att* dödsorsaken inte kunde fastställas.

Den 16 juni 1994 avgav Karin Schemschat ett kompletterande utlåtande med anledning av dels ytterligare skelettfynd som gjorts på platsen, dels en kompletterande begäran från polisen om undersökning baserad på en gärningsbeskrivning och specifika frågor avseende den. Av utlåtandet framgår bland annat *att* inget av benen påvisade spår av våld i någon form från annan person, *att* det på skelettdelarna inte påvisades några tydliga verktygsspår tydande på att kniv eller såg hade använts, *att* benresterna kunde se ut på det sätt de gjorde efter beskriven styckning, och *att* det på de gjorda fynden inte kunde påvisas något som bestred den misstänktes berättelse.

På begäran av Rättsmedicinska institutet, Umeå, utförde Robert Grundin, docent och överläkare vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska avdelningen, Stockholm, en rättsmedicinsk laboratorieundersökning av skelettdelarna. Av utlåtandet, daterat **den 29 augusti 1994**, framgår bland annat *att* han i allt väsentligt instämde i vad Karin Schemschat anfört, *att* vissa av benen företett rikligt av spår efter djurangrepp och *att* inga tecken till verktygsspår eller under livet eller kort efter döden uppkomna skador kunnat iakttas.

Efter en framställan gjord av Christer van der Kwast lämnade Anders Eriksson **den 10 oktober 1994** en sammanfattande bedöm-

ning av Charles Zelmanovits kvarlevor. Även Karin Schemschats namn står på utlåtandet, men det är inte undertecknat av henne. Inför bedömningen hade Anders Eriksson tillgång till bland annat tidigare rättsmedicinska utlåtanden, platsundersökningen, förhören med Sture Bergwall den 9 maj 1994 och den 14 juni 1994 samt Seppo Penttinens och sin egen promemoria från vallningen och rekonstruktionen den 21 augusti 1994. Utlåtandet utmynnade i en bedömning av huruvida de uppgifter som Sture Bergwall lämnat kunde vara riktiga eller inte.

UTLÅTANDE

att delning av extremitetsleder är fullt möjlig att utföra på det sätt som Quick har uppgivit, d.v.s. med kniv;

att sådan delning kan utföras utan eller med endast minimala skador på det lednära skelettet;

att avsaknaden av brosk och benändar på de långa rörbenen medför att det inte går att bedöma om det finns skador i det lednära skelettet på extremiteterna;

att verktygsspår dock inte har påträffats på de återfunna skelettdelarna;

att det således inte kan avgöras om delning på uppgivet sätt skett i någon eller några av Zelmanovits extremitetsleder [...];

att inga skador har noterats på nyckelbenen, skulderbladen eller något av revbenen, vilket talar emot att Quick har sågat, skurit eller brutit sönder något av dessa ben;

att två halskotor, en ländkota, korsbenet, det högra strålbenet, båda händerna, det högra lårbenet, det vänstra underbenets skenben och vadben, det högra vadbenet och båda fötterna (till största delen) saknas;

att avsaknaden av ett underben och ett lårben är förenlig med delar av Quicks berättelse, men motsäger att en av de nedre extremiteterna, eller båda, skulle ha avlägsnats i sin helhet från platsen;

att den betydligt mera långtgående förmultningen av de nedre extremiteternas ben liksom av bäckenet kan vara förenlig med Quicks uppgift om att underkroppen har klätts av;

att avsaknaden av stora delar av fötternas skelett kan vara förenlig med uppgifterna om att skobeklädnaderna har avtagits och/eller att det ena underbenet har avlägsnats;

att avsaknaden av händernas skelett kan vara förenlig med antagandet att den ena eller båda händerna har avlägsnats;

att avsaknaden av händernas och delar av fötternas skelett dock också kan förklaras av att dessa relativt små skelettdelar har förflyttats av djur och därför ej har påträffats;

att Quicks beskrivningar av iakttagelser och upplevelser i samband med de påstådda händelserna, såsom avgången av avföring och urin, svårigheterna med att dela kroppen i höftleden, det måttliga blodflödet vid delningen i höftleden, ljuden från Zelmanovits buk samt känslan av tung och stel men inte otymplig kropp, framstår som rimliga;

att Quicks uppgivna placering av Zelmanovits kropp i terrängen är förenlig med det faktiska läget av Zelmanovits kropp vid anträffandet;

Sakkunnigutlåtande från SKL

Av ett sakkunnigutlåtande från SKL daterat den 19 augusti 1994 framgår att man undersökt upphittade klädrester och bågsåg. Ändamålet var väsentligen att undersöka om det på fynden fanns spår från kniv, såg eller liknande, om det på fynden fanns blod eller vävnadsrester, om fynden sammantaget verifierade eller motsade den misstänktes beskrivning av mordet och styckningen samt att bedöma åldern på bågsågen. Sture Bergwalls beskrivning av mordet redovisades enligt följande.

Strypt framifrån. Klätt av byxor och skor, eventuellt även överkroppskläder. Styckning med kniv och liten bågsåg. Oklart hur sågen har använts. Huvudet ej skilt från kroppen.

Utlåtandet utmynnade i slutsatsen *att* det inte kunde iakttas några spår av våld från kniv, såg eller liknande på klädresterna, *att* det inte fanns något blod eller några vävnadsrester på kläderna eller på sågen, *att* det inte gick att fastställa åldern på sågen och *att* undersökningen varken verifierade eller motsade den misstänktes beskrivning av mordet och den påföljande styckningen.

Sakkunnigutlåtande av Lars Lidberg

Lars Lidberg, överläkare, professor i rättspsykiatri och vetenskapligt råd vid Socialstyrelsen, avgav ett sakkunnigutlåtande rörande Sture Bergwall daterat den 16 juni 1994. Det framgår inte på vems uppdrag utlåtandet inhämtades, men det finns intaget i förundersökningsprotokollet. Inför bedömningen hade han enligt utlåtand-

det träffat Sture Bergwall vid två tillfällen, tagit del av rättspsykiatriska utlåtanden, tidigare domar, journalhandlingar, Sture Bergwalls egna anteckningar om erkända sexuella övergrepp samt samtalat med vårdpersonal vid Sätters sjukhus.

Lars Lidberg redogjorde för Sture Bergwalls bakgrund inklusive tidigare domar, rättspsykiatriska utlåtanden och erhållen vård. Han uppgav bland annat att Sture Bergwall vid den rättspsykiatriska undersökningen som genomfördes 1970 bedömdes vara inte bara farlig utan ”under vissa förhållanden och omständigheter t o m utomordentligt farlig för annans personliga säkerhet till liv och lem”. Han redogjorde för Sture Bergwalls uppgifter om föräldrarnas sexuella övergrepp och kränkningar mot honom och bedömde att Sture Bergwalls sexuella driftsystem tidigt syntes ha förvrängts genom barndomsupplevelser. Han ansåg inte att Sture Bergwalls erkännanden hade karaktären av hysterisk manifestation eller att denne ville dra uppmärksamhet till sig. Erkännandena var snarare förbundna med stark oro, ångest och obehag, framtvingad av en stark kraft och vilja att göra upp med det förflutna och att få frid och ro. I sammanfattningen skrev han bland annat att Sture Bergwall uppfyllde en sådan kriminell profil att han mycket väl kunde ha utfört de sexuella övergrepp med dödlig utgång som det här var fråga om och vilka han också erkänt.

Utlåtandet kompletterades med ytterligare ett utlåtande daterat den 18 augusti 1994. I det utlåtandet redovisade Lars Lidberg bland annat sin uppfattning att Sture Bergwall hade gjort sig skyldig till de erkända pojkmorden och att det inte fanns något som tydde på att han konfabulerade, överdrev, ville göra sig märkvärdig eller imponera genom att berätta vad han varit med om.

6.2.4 Särskilt om advokaten, de sakkunniga och värden under förundersökningen

Advokaten

Gunnar Lundgren närvarade vid samtliga förhör med undantag för förhöret den 25 maj 1994. Han närvarade inte vid någon av vallningarna.

De sakkunniga

Sven-Åke Christianson närvarade vid vallningen och rekonstruktionen den 21 augusti 1994 och var vid den mycket aktiv. Sven-Åke Christianson deltog dessutom vid vallningen i Säter och rekonstruerade tillsammans med Sture Bergwall färden genom skogen in till fyndplatsen. I förundersökningsmaterialet framgår detta inte annat än indirekt på det sättet att Sture Bergwall under vallningen i Piteå hänvisade till en sträcka som de hade gått bakom sjukhuset tillsammans med Sven-Åke Christianson.

Sven-Åke Christianson medverkade även som rådgivare åt polis och åklagare. Sven-Åke Christianson har vid möte med kommissionen berättat att han bland annat lärde ut en sanningssökande förhörsteknik.

Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen berättat att Sven-Åke Christianson anlätades för att informera om hur man bäst genomförde vallningar och rekonstruktioner. Han anlätades dessutom för att hjälpa till med hur den polisiära utredningssituationen bäst skulle arrangeras för att förhören skulle bli väl utförda och ge kontrollerbara uppgifter från Sture Bergwall.

Seppo Penttinen har vid möte med kommissionen berättat att Sven-Åke Christianson hjälpte till vid förberedelser inför förhören med Sture Bergwall, men att det inte var på hans initiativ som Sven-Åke Christianson var med vid vallningarna. Vilken roll han hade där kände Seppo Penttinen inte till.

Enligt vad såväl Sven-Åke Christianson som Christer van der Kwast och Sture Bergwall har berättat hade Sven-Åke Christianson dessutom egna samtal med Sture Bergwall i forskningssyfte. Detta skedde parallellt med polisutredningen. Jan Olsson, som vid tiden var kriminalkommissarie vid Rikskriminalpolisen, har vid möte med kommissionen berättat att Sven-Åke Christianson uppgav för honom att Sture Bergwall berättade saker för Sven-Åke Christianson som ingen annan fick reda på.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att Sven-Åke Christianson spelade en viktig roll vid vallningarna och rekonstruktionerna. Enligt Sture Bergwall hade han och Sven-Åke Christianson dessutom många och långa samtal med varandra under tiden som polisutredningarna pågick. Under dessa samtal hände det enligt Sture Bergwall att Sven-Åke Christianson förmedlade upp-

gifter från förundersökningarna som han dessförinnan inte kände till. Sture Bergwall har även uppgett att Sven-Åke Christianson i sin rådgivande roll gentemot polis och åklagare förespråkade en metod som innebar att Sture Bergwall skulle få kännedom om vissa uppgifter från förundersökningen. Sven-Åke Christianson har dock tillbakavisat påståendena om att han förmedlade uppgifter och förespråkade en sådan metod.

Anders Eriksson upprättade det rättsmedicinska utlåtandet av den 10 oktober 1994. Han deltog även vid vallningen och rekonstruktionen den 21 augusti 1994.

Vården

Birgitta Ståhle närvarade vid förhöret den 14 april 1994 och Bengt Eklund närvarade som förhörsvittne den 25 maj 1994. Birgitta Ståhle och Bengt Eklund närvarade även vid vallningen och rekonstruktionen den 21 augusti 1994.

Under förhöret den 9 februari 1994 uppgav Sture Bergwall att han skulle prata med Kjell Långbergs för att bearbeta det som de talat om i förhören. Av journalanteckningarna framgår att ett sådant samtal kom till stånd två dagar senare.

Kjell Långbergs har vid möte med kommissionen berättat att han under polisutredningarna enbart var med under enstaka förhör och då för att stötta Sture Bergwall. Birgitta Ståhle har vid möte med kommissionen berättat att hon närvarade vid rekonstruktioner och vallningar eftersom Sture Bergwall efterfrågade det. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att Birgitta Ståhles och vårdarnas roll vid rekonstruktioner och vallningar enbart var att sköta om och stötta Sture Bergwall.

Birgitta Ståhle har vidare berättat att hon tyckte att det var viktigt att det fanns en tydlig skiljegräns mellan brottsutredningarna och terapin och att hon tidigt gjorde det klart för Christer van der Kwast. Även Christer van der Kwast och Seppo Penttinen har understrukit att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet. Christer van der Kwast har därtill berättat att Birgitta Ståhle ansåg att det förelåg hinder för informationsutbyte på grund av sekretess.

Sture Bergwall har däremot å sin sida, vid möte med kommissionen, uppgett att det förelåg ett nära samarbete mellan vården och utredarna såväl när Kjell Långbergs som när Birgitta Ståhle var hans terapeut. Enligt Sture Bergwall förekom det dessutom att Kjell Långbergs och Birgitta Ståhle under terapin berättade om detaljer i mordutredningen som han tidigare inte hade känt till men som Seppo Penttinen särskilt hade bett dem att behandla under terapin. Enligt Sture Bergwall var detta en metod som Sven-Åke Christianson förespråkade och som skulle hjälpa Sture Bergwall att minnas. Sture Bergwalls uppfattning var att Seppo Penttinen förde vidare uppgifterna i någon slags välvillighet. Dessa påståenden har dock tillbakavisats av Seppo Penttinen, Birgitta Ståhle, Kjell Långbergs och Sven-Åke Christianson.

Enligt Sture Bergwall förekom det även att han, Birgitta Ståhle och Seppo Penttinen hade egna möten som var en blandning mellan terapi och förhör. Ibland upprättade Seppo Penttinen en promemoria efter dessa möten, men inte alltid.

Enligt Sture Bergwall gick han alltid igenom förundersökningen när han fick tillgång till den i samband med att åklagaren väckte åtal. Genomgången gjordes ofta tillsammans med Birgitta Ståhle.

Av journalanteckningar från Sätters sjukhus från den aktuella tiden framgår bland annat följande. Den 21 januari 1994 beslutade chefsöverläkaren Göran Källberg att Sture Bergwalls möjlighet till frigång skulle dras in. Göran Källberg antecknade att terapin, enligt Sture Bergwall, hade gjort det möjligt för Sture Bergwall att börja minnas, men att vissa minnen fortfarande var oklara och att Sture Bergwall inte hade kontakt med hela materialet. Eftersom det, enligt Göran Källberg, var uppenbart att Sture Bergwall saknade "hel kontakt" med vad han hade gjort kunde förnyade impulsombrott inte uteslutas. Enligt Göran Källberg uttryckte Christer van der Kwast oro för att den indragna frigången skulle leda till att Sture Bergwall slutade berätta om han inte fick något i gengäld, vilket dock inte föranledde Göran Källberg att ändra sitt beslut.

I februari 1994 nämnde Sture Bergwall att han var beroende av att ha sin terapeut med sig vid förhören eftersom erkännandena avsåg sådant som tidigare hade kommit fram i terapin. Vid den här tiden hade Kjell Långbergs slutat sin anställning vid Sätters sjukhus och försökte ordna plats för Sture Bergwall vid en klinik i närheten av sin nya arbetsplats i Skåne. Enligt journalanteckningarna var

skälet till förflyttningen att polisutredningen skulle kunna fortgå i nära samarbete med Kjell Långbergs. Det framgår även att Christer van der Kwast kontaktade Göran Källberg och påtalade vikten av en fortsatt nära kontakt med Kjell Långbergs för den fortsatta polisutredningens skull. Efter att Kjell Långbergs tagit kontakt med den rättspsykiatriska kliniken i Växjö meddelade chefsöverläkaren i Växjö Göran Källberg att Sture Bergwall var välkommen, men att den fortsatta terapin i så fall skulle bedrivas av psykologer på den egna kliniken. Av Göran Källbergs journalanteckningar framgår att det beskedet föranledde Christer van der Kwast att kontakta chefsöverläkaren i Växjö, varefter denne ändrade sig och gick med på att terapin med Kjell Långbergs kunde fortsätta.

I slutet av februari 1994 beslutades att Sture Bergwall skulle överflyttas till den rättspsykiatriska kliniken i Växjö. Avgiftning av bensodiazepiner påbörjades. Efter att ha varit i Växjö under två veckor i mars 1994 återvände dock Sture Bergwall, av skäl som inte framgår av journalen, till Sätters sjukhus. Den medicin som han tidigare fått vid Sätters sjukhus återinsattes. Birgitta Ståhle övertog arbetet som Sture Bergwalls psykoterapeut och under våren träffades de mellan två och fyra gånger i veckan. Under terapisaftalen regredierade Sture Bergwall många gånger kraftigt, vilket enligt Birgitta Ståhle bland annat innebar att han fick kontakt med de tidiga barndomshändelser som hade återberättats genom de mord som nu utreddes av polisen.

Den 4 juli 1994 avvek Sture Bergwall från Sätters sjukhus och återkom till kliniken två dagar senare efter att själv ha kontaktat personalen och polisen.

Enligt en journalanteckning av Birgitta Ståhle var perioden efter sommarsemestern mycket intensiv med tre terapisaftal i veckan. Den terapeutiska processen hade även påskyndats med anledning av åklagarens besked om en kommande vallning i Piteå. Även under hösten träffades Sture Bergwall och Birgitta Ståhle tre gånger i veckan.

Av Birgitta Ståhles journalanteckningar framgår att Sture Bergwall under hösten 1994 gick igenom förundersökningen avseende mordet på Charles Zelmanovits. Delar av innehållet synes ha behandlats under terapin.

6.3 Tingsrättsprocessen

6.3.1 Förberedelsen inför huvudförhandlingen

På åklagarens begäran förordnade tingsrätten, lagmannen Richard Brännström, Sven-Åke Christianson att såsom sakkunnig avge yttrande angående Sture Bergwalls allmänna minnesfunktioner och betingelserna för Sture Bergwalls utsaga i psykologiskt avseende.

Sven-Åke Christianson inkom med två yttranden till domstolen, dels "Sakkunnigutlåtande rörande allmänna minnesfunktioner hos Thomas Quick" av den 3 oktober 1994, dels "Sakkunnigyttande angående betingelser för Thomas Quicks utsaga i psykologiskt avseende" av den 3 oktober 1994.

I utlåtandet rörande allmänna minnesfunktioner redovisades resultaten av ett minnestest med Sture Bergwall. I den sammanfattande kommentaren står det följande.

TQ medverkar väl vid de olika minnestesten. Han förstår snabbt instruktionerna och genomför testuppgifterna med god motivation. TQ:s korttidsminnesfunktion är mycket god. Resultaten visar också att TQ har en god förmåga att organisera språkligt material vid själva inläringstillfället. TQ:s testvärden för att lära in verbal information över längre tid (jfr långtidsminnesfunktion) ligger inom den nedre delen av normalområdet. Mot bakgrund av TQ:s goda verbala förmåga, vilket dokumenterats i tidigare psykologutlåtande av leg psykolog Louise Crona (1991-03-04), är detta senare resultat något förvånande. En anledning till den relativt sett låga prestationsnivån för verbal inläring kan bero på TQ:s dagsform. Denna var något nedsatt både vid teststillfället den 14 april och den 8 sept (bland annat på grund av medicinering och sömnlöshet natten innan). En annan anledning kan vara konsekvenser av långvarig medicinering och tidigare missbruk av alkohol och andra droger.

TQ:s förmåga att snabbt plocka fram information som lagrats i minnet sedan lång tid tillbaka, dvs flera år, är god (se test av ordflöde, semantisk minnesinformation samt självbiografiska minnen). TQ visar också genom självskattningar att han inte upplever någon uttalad minnesproblematik i vardagslivet. Sammantagna visar de olika deltesten på en efter omständigheterna normal minnesfunktion.

Innehållet i sakkunnigyttandet angående "betingelser för Thomas Quicks utsaga i psykologiskt avseende" beskrevs som bakgrundsinformation om vad en gärningsman kunde tänkas uppfatta, minnas och återberätta från ett våldsbrott han begått. Informationen, som uppgavs vara baserad på aktuella forskningsrön och klinisk erfaren-

het, redovisade även handlingsmönster hos seriemördare samt bakgrundsfaktorer för denna typ av brott. I yttrandet står bland annat följande.

Negativa händelser är svårare att komma åt, särskilt om lång tid förflutit, men att minnas dessa händelser med hjälp av ledtrådar eller igenkänningsinformation tycks sällan vara något problem. Oftast finns de traumatiska händelserna representerade i form av minnen av tankar, känslor och kroppsliga upplevelser. Minnesinformationen kan vara svår att uttrycka i ord, men kan ses tydligt genom olika symptom. Vanligtvis finns ett starkt motstånd mot att rapportera eller medge traumatiska händelser, speciellt om det rör sig om sexuella övergrepp. [...] En god intervjuteknik för att komma åt känsloladdade/traumatiska händelser är att fråga efter centrala detaljer (detaljer som väcker känslor), känslor i sig (vi minns via våra känslor), tankar, kroppsminnen och luktupplevelser. Genom att återskapa det inre och yttre sammanhanget för gärningsmannen då brotten begicks ökar möjligheten betydligt för att han korrekt ska kunna minnas vad som hände. [---]

Frivilliga falska erkännanden [...] sker utan yttre tryck från polisen. Individen kan erkänna ett aktuellt brott som uppmärksammats i massmedia eller erkänna även om något brott inte föreligger. Det finns ett flertal tänkbara orsaker till detta. Personen ifråga kan ha ett sjukligt intresse för att bli känd, ett slags behov av erkännande. Dålig självkänsla kan också ge upphov till 'generaliserad skuld' som framtvingar ett erkännande. Det blir då någon form av självbestraffning för tidigare handlingar och är särskilt vanligt hos deprimerade personer och när offret är en anhörig. En annan orsak kan vara att individen är oförmögen att skilja på vad han faktiskt har upplevt och vad som har sitt ursprung i fantasier. (Detta kan förekomma när en individ går från ett schizofrent till ett normalt tillstånd.) Ytterligare en orsak kan vara att man vill skydda någon, vilket är vanligt vid mindre brott men ovanligt vid grova brott som mord. Ofta är det yngre personer som skyddar äldre och ofta rör det sig om anhöriga. [---]

Morden kan utgöra berättelser om händelser, traumatiska upplevelser, som de har varit med om. Dessa minnen leder till primitiva föreställningar, vilka gärningsmannen inte förmår artikulera medvetet. Morden blir det språk genom vilka upplevelserna kan uttryckas. Denna typ av gärningsmän känner sig bestulna och måste röva tillbaka det som på olika sätt har berövats dem. Att prata om det gör för ont (leder till depression), istället utvecklas hämndbegär och återkrav. Symtomen, handlingarna kan ses som överlevnadsstrategier. Morden blir ett sätt att återfödas till ett bättre liv. Våldtäkterna och dödandet kan symboliskt ses som ett sätt att ta sitt eget liv och samtidigt bli befruktad med sig själv, dvs att återfödas. (Handlingarna kan också ses som en våldtäkt av mamman som han vill skända.)

Gärningsmannen bygger upp en illusion om att han genom förståelse av andras liv kan återskapa och återupprätta det som berövats ho-

nom. När han uppnått sitt mål och fått sinnesfrid, hemsöks och förföljs han dock av det han själv ödelagt, eftersom detta ger upphov till en skuld. Den förföljande skulden upplevs som en attack på hans eget jag, vilket får honom att hata sina offer än mer. Hans 'perverterade gottgörande' handlingar ger således ingen varaktig lindring. Gärningsmannen drabbas av offren för sin egen verksamhet och han fortsätter att mörda. Ju mer han dödar desto närmare kommer han en psykologisk kollaps. Ju längre kollapsen fortskrider desto våldsammare blir dödandet.[---]

Oftast har seriemördare mycket detaljerade minnen från mordet. Dessa minnen fyller en funktion för att återuppleva den spänning som mördaren söker i själva dödandet. Vissa gärningsmän har ett behov av att jämföra sina fantasier med minnesbilderna. Fantasierna är således beroende av att det finns detaljerade minnen från mordet. Att bevara kroppsdelar och fotografier utgör ledtrådar för att minnas det speciella offret men också för att återuppleva upphetsningen av dödandet. Kroppsdelarna skapar intimitet och ger sexuell upphetsning, d v s gärningsmännen tillfredsställer sig själva framför/med kroppsdelarna eller fotografierna av kropparna. [---] En seriemördare mindes inte själva mordandet, däremot mindes han styckningen av kropparna, vilket var det som skapade upphetsningen. Att berätta om dessa gärningar väcker oftast alltför starka konflikter hos gärningsmännen och de har därför mycket stora svårigheter att tala om dessa handlingar.

Tingsrätten, Richard Brännström, inhämtade ett utlåtande enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus, Erik Kall. Utlåtandet skulle enligt tingsrätten avse huruvida det fanns medicinska förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Någon ny rättspsykiatrisk undersökning inhämtades inte av tingsrätten.

Inför huvudförhandlingen inkom Gunnar Lundgren med en skrift där han upplyste rätten om att det fanns en risk för att Sture Bergwall skulle drabbas av ångest när han berättade om dramatiska detaljer. Gunnar Lundgren förklarade dock att det ganska snabbt kunde hävas med "en lugn stund och några piller" och framställde önskemål om att en vårdare skulle få sitta bredvid Sture Bergwall under huvudförhandlingen.

6.3.2 Huvudförhandlingen

Huvudförhandlingen hölls vid Piteå tingsrätt den 1 och 2 november 1994. Domare vid rättegången var lagmannen Richard Brännström.

Vid huvudförhandlingen hördes, utöver Sture Bergwall, målsäganden och Charles Zelmanovits bror FZ samt vittnena Seppo Penttinen, Charles Zelmanovits vän MS, jägaren som hittade människokraniet FL, den tidigare markägaren BK och den påstådda medgärningsmannens änka GS. Som partssakkunniga hördes Anders Eriksson och Lars Lidberg. Som domstolssakkunnig hördes Sven-Åke Christianson.

Av domen och huvudförhandlingsprotokollet framgår väsentligen följande.

Åklagaren Christer van der Kwast framställde sina yrkanden och Sture Bergwall uppgav att han erkände gärningen. Åklagaren utvecklade sin talan, vilket redovisades på följande sätt i tingsrättens dom.

Charles hade under kvällen den 12 november 1976 bevistat en skoldans på Pitholmsskolan i Piteå och begav sig därefter iväg i riktning mot sitt hem i närheten av SCA-fabriken i Munksund. Under hemvägen försvann han spårlöst. Den 19 september 1993 påträffade en jägare, FL, ett kranium i ett skogsområde på Norra Pitholmen, Piteå. Efter närmare undersökning har på denna plats påträffats bl a ytterligare skelettdelar. Skelettet har visat sig vara från Charles kropp. Under psykiatrisk vård har Thomas Quick erkänt att han berövat, bland andra, Charles livet och den förundersökning som skett har gett stöd för att Quicks erkännande är riktigt.

Åklagaren åberopade och föredrog följande skriftliga bevisning. Undersökningsprotokoll, bilder på den upphittade sågen, sakkunnigutlåtande från SKL, väderdata från SMHI, dödsbevis och identifikation av kroppen, utlåtande av rättsodontolog, kartor samt foton över fyndplatsen. Åklagaren åberopade även, som skriftlig bevisning som skulle anses föredragen, de rättsmedicinska utlåtandena av Robert Grundin och Anders Eriksson samt sakkunnigutlåtandena av Lars Lidberg och Sven-Åke Christianson.

Åklagaren förevisade en brun mockasko, en såg, en uppdragen dragkedja och en ärm till en skinnjacka.

Förhör hölls med Sture Bergwall inom stängda dörrar. Nedan följer ett citat av redogörelsen för förhöret i tingsrättens dom.

Han var bekant med en person i Falun vid namn ÖS och de hade ett gemensamt intresse för yngre pojkar. De bestämde sig för att göra en utflykt tillsammans och de åkte på förmiddagen den 12 november 1976 i ÖS:s bil, en tvådörrars Opel, från Falun norrut och kom sent på kvällen fram till Piteå. De visste vad de ville och arrangerade bilens baklucka så att den skulle vid en inbromsning åka upp. De åkte runt litet i Piteå. Deras tanke var att hitta ett diskotek eller något liknande i sin jakt på en pojke. Det var en ren tillfällighet att de kom ut mot Pitholm. Han minns att de kom ut från centrala Piteå till ett villaområde.

Han såg Charles gå efter vägen, de körde ikapp honom och bromsade sedan in bilen så att bakluckan åkte upp. Quick gick ut och inledde samtal med Charles angående bakluckan. Ganska snart märkte han att Charles var ledsen eller bedrövad och arg över något, troligen var det något problem med en kamrat eller flicka. Quick visade sympati för Charles och utnyttjade dennes misstämning. Inledningsvis föreslog han att de skulle skjutsa hem honom, sedan blev det tal om en sväng in till Piteå. Charles hade handskar på händerna och Quick minns att Charles tog av sig dessa, eftersom Quick ville känna hans hand. Detta skedde utanför bilen.

Det förekom inte något tvång för att få in Charles i bilen, utan denne steg självmant in och satte sig i baksätet tillsammans med Quick. ÖS förde bilen i en U-sväng tillbaka in mot Piteå. Quick pratade med Charles om orsaken till hans nedstämdhet och sökte svara upp mot dennes behov och en viss förtrolighet uppstod. Senare, när de kommit ut mot en skogsväg, började de onanera åt varandra i bilen och Quick märkte att Charles började bli ängslig och orolig men ändå spelade med i sin ängslan. Quicks minnesbild av vägen är att det blev glesare med hus och att de kom ut på en skogsbilväg sedan de passerat en T-vägs korsning. ÖS stannade bilen vid ett timmerupplag. Sedan Charles tillfrågats om han ville onanera åt ÖS också, vilket han svarade positivt på, uppfattade Quick i ett ögonblick av psykotiskt beteende att Charles uttalade 'Alvar lever', vilket tände stark ilska och aggressivitet hos honom. De stod utanför bilen och han tog framifrån ett kraftigt strupgrepp runt Charles hals och höll kvar greppet till dess han kände att Charles var död. Charles hann ingenting göra. ÖS, som stod fyra-fem meter ifrån och förväntat sig att Charles skulle onanera åt honom, hann heller inte göra något och fick utlösning, vilket Quick sedan utnyttjade för att göra ÖS delaktig i det skedd. Quick utnyttjade själv den döda kroppen sexuellt. Kroppen lyftes sedan in i bilens baksäte, där Quick satt med kroppen framför sig. De åkte sedan iväg, men de åkte inte långt utan stannade på en plats där vägen var litet bredare. De tog ut kroppen ur bilen och Quick bar den över ett bredare dike. Han minns att han blev blöt om foten. Kroppen bars in i skogen, som inte var gles men inte heller snårig och han har ett minne av myrdoft. De verktyg, som funnits med i bilen, en kniv och en såg, togs med in i skogen. Han minns dock inte vem som bar dessa. Han hade för avsikt att stycka kroppen.

ÖS var handlingsförlamad och grät mycket; han var upprörd över att en pojke dödats. Quick bar kroppen ett par hundra meter in i skogen och lade ned kroppen vid en sten och började styckningen. Han styrs av en sexualitet, där speciella kroppsdelar har ett visst symbolvärde, och visste vilka kroppsdelar han ville ha med sig. Han minns att han satt på en sten under styckningen och att han såg ÖS i närområdet. Han minns med bestämdhet att han med hjälp av kniv tog lös ena lårbenet och en eller båda händerna. Han är osäker om han tog med sig ett underben, från det andra benet i så fall, och har en minnesbild av att han tog lös en arm. Under styckningen hörde han liksom suckande ljud från kroppen och kände en sötaktig doft.

Charles hade jeans och en glättig jacka och någon sorts collegetröja. Han bet i bröstvårtorna och bröt i knäet. Detta var någon typ av aggressiv handling gentemot ÖS, vilkens gråt tände ilska hos honom. Charles hade en livrem med ett speciellt spänne. Han minns bältet eftersom han använde livremmen för att binda ihop armarna. Han vet inte vart bältet tog vägen. Det är möjligt att bältet följde med från platsen. Han tog hand om de delar han ville ha med sig och lade delarna i en grå platsäck, som fanns i bilen. De lade sedan kroppen i övrigt nedsänkt i mossan och övertäckt av mossa. Innan mossan lades över kroppen, lade han byxorna över den och drog igen jackans dragkedja.

Under färden tillbaka mot Falun kom han i gräl med ÖS om de medhavda kroppsdelarna. Han tror att de färdades tillbaka till Falun i stort sett utan avbrott. Han tror att han tvättade sig vid någon bensinstation. Det var dag när de kom fram och ÖS släppte av Quick vid hans bostad, varvid Quick tog med sig platsäcken och kniven. Han minns inte sägen. Han kan inte svara på var kroppsdelarna tagit vägen.

ÖS blev deprimerad och tungsint efter händelsen och deras kontakt blev glesare. Den sista gången han träffade ÖS var samma dag denne sköt sig. Det var en solig dag och ÖS sökte upp Quick, som befann sig utanför sitt bostadshus med sina hundar. ÖS sade att han inte orkade leva och påminde Quick om Charles. ÖS sade att han skulle ta livet av sig och Quick svarade på ett aggressivt sätt: 'Gör det!' – Han har inte något minne av att han läst något om Charles försvinnande. Charles talade ren svenska utan utländsk accent.

Härefter spelades video- och ljudupptagningen från vallningen och rekonstruktionen den 21 augusti 1994 upp. Huruvida inspelningen spelades upp i sin helhet eller enbart i valda delar framgår inte.

Vittnesförhör hölls med Seppo Penttinen. Nedan följer ett citat av redogörelsen för förhöret i tingsrättens dom.

Vid förhören med Quick i Säter åkte man ut i terrängen för att Quick skulle få visa arten av skog, utseende på dike, lutningsförhållanden, växtlighet, mosslager, fuktighet, stenar m m. Quick gav en detaljrik skildring bl.a. av mossan och upplevde under promenaden tydlig

ångest. Den skogsbilväg de åkte, stämmer väl med utseendet i Piteå; något dike fanns dock inte där men väl i Piteå. Markens lutning och markvegetationen stämde väl liksom den massvegetation som Quick utpekade och hans beskrivning av den sten som skulle finnas på platsen i Piteå.

Vid besöket i Piteå fick Quick veta när de närmade sig ett område som var intressant ur hans berättelses synpunkt. De parkerade bilen vid T-korsningen, där skogsbilsvägen mot Raraholmen mynnar. Quick fick i samband med detta ångestsymptom men visade att det var borta vid vägens krökning i riktning in mot Piteå som bilen parkerats när kroppen skulle begravas. Vad Quick visade på fyndplatsen stämmer väl med vad Quick uppgivit vid tidigare förhör och Quick tvekade inte vid konkreta frågor om åt vilket håll de skulle gå. På platsen där kvarlevorna återfunnits sade Quick att han kände igen platsen, men han stördes av att markytan förändrats vid undersökningarna. Quick redogjorde sedan för sina åtgärder på platsen med kroppen. Den plats som Quick angav att kroppen lades på, stämmer helt med den plats där Charles Zelmanovits kvarlevor hittades.

Sakkunnigförhör hölls med Anders Eriksson. Nedan följer ett citat av redogörelsen för förhöret i tingsrättens dom.

Eftersom så lång tid gått har det inte varit möjligt att konstatera om några styckningsskador uppkommit. Uppgiften att kroppens överdel varit omsluten av en jacka kan förklara att förmultningen av kroppens överdel gått mindre långt än förmultningen av underdelen, som inte varit omsluten av klädespersedlar utan endast övertäckt av jeansbyxor. Ena lårbenet saknas liksom ett skenben och båda handflatorna. Quicks uppgift att han haft svårigheter med att separera lårbenet förefaller mycket rimlig och hans uppgifter om ljud från kroppen och om blodflöde i samband med styckningen är även sannolika. Han kan inte uttala sig om dödsorsaken men strypning är fullt möjlig.

Förhör hölls därefter med målsäganden FZ och övriga vittnen, vilka i huvudsak berättade på samma sätt som i polisförhören.

Sakkunnigförhör hölls med Lars Lidberg. Nedan följer ett citat av redogörelsen för förhöret i tingsrättens dom.

Det är belagt att Quick tidigt debuterat med sexuell störning och vid den första rättspsykiatriska undersökningen 1970 konstaterades att Quick led av en mycket grav sexuell perversion, riktad mot främmande yngre pojkar, och att han under vissa förhållanden är utomordentligt farlig för annans personliga säkerhet till liv och lem. – Vad som är väsentligt i Quicks fall är att Quick blivit utsatt för övergrepp av fadern och modern och att det uppstått en koppling mellan sexualitet och aggressivitet. Det har blivit en stark laddning som leder till en benägenhet att tvångsmässigt upprepa handlingar. På något sätt iscen-

sätter Quick den kränkning han utsatts för och denna är sammankopplad med en sexuell laddning av lustkänslor. Med detta stämmer det väl att Quick gömmer bitar av dödade personer och behåller delar som någon form av talisman. Lidberg tror inte att Quick ljuger om händelsen och det är fråga om så pass annorlunda beteenden att man inte kan tro att fråga är om confabuleringar. Vad som framkommit om Quicks person strider inte emot riktigheten av hans uppgifter utan stöder dem. Det finns ingenting i den profil man sökt göra av Quick som gör det orimligt att han utfört gärningen och det finns positiva tecken i profilen som stöder detta. – Quick har lämnat uppgifter om att han begått fem mord på unga pojkar och det kan ses som en effekt av pågående behandling att han inte vid ett avvikande från sjukhuset begick ett ytterligare mord.

Sakkunnigförhör hölls med Sven-Åke Christianson. Nedan följer ett citat av redogörelsen i tingsrättens dom.

Denna typ av brott är obegriplig för de flesta. Man måste därför försöka beskriva de mekanismer som ligger bakom agerandet. Det karaktäristiska för sådant handlande är att gärningsmannen oftast blivit utsatt för fysiska eller psykiska övergrepp under uppväxttiden. Föräldrar har inte sett till barnets intressen och ett kränkt barn kan uppleva skuld och skam och total värdelöshet. Det barnet upplevt tidigt kan vara katastrofalt för barnet, om det inte kan hantera sina känslor.

Morden kan ses som en form av berättelse, ett omedvetet berättande om sina upplevelser. – Quick har erkänt gärningen, vilket inte är så vanligt. Erkännanden kan dock vara falska. Man talar om framtvängade falska erkännanden och erkännanden i den situationen att man inte minns något men godtar de omständigheter andra framlägger. Så är det inte i Quicks fall. Det finns också frivilliga falska erkännanden, där erkännandet sker för att få uppmärksamhet i media, eller för att det föreligger någon form av allmän skuld. I sådana fall kan människan inte skilja på verklighet och fantasi. Så är det inte för Quick. Många gånger kan det dock vara svårt för en gärningsman att avgöra vad som är självupplevt. Det kan vara svårt att komma åt minnena och man kan uppleva svår ångest när minnena aktualiseras. Det behövs s k inkörsportar i form av centrala detaljer, känslor, tankar, kroppsminnen och luktintryck för att minnet skall aktiveras. Några exempel är att Quick minns att Charles hade handskar utifrån att denne tog av sig dessa för att Quick ville känna hans händer, att Quick minns jackans glatthet, Quicks starka känsloupplevelse vid besöket på fyndplatsen, Quicks minne av skärpet som haft en viss funktion i samband med att han bar kroppen, Quicks minnen av lukter – luktminnet är ett starkt minne – och ljud – ljudintrycken förstärks vid starka känsloupplevelser. Det bör också påpekas att Quick uttrycker vad han inte minns. För Quick har det varit viktigt att bevara minnet, att återskapa upplevelsen och ett led i detta har varit att medföra vissa kroppsdelar och bevara dessa som ett sätt att sammansmälta med offret. Brottslighet av denna typ är

naturligtvis planerad men det är inte nödvändigtvis så att gärningsmannen är medveten om att han kommer att begå brottet. Två saker har utifrån tidigare erfarenheter noterats vid flerbrottslighet av denna typ. Den ena är att gärningsmannen på något sätt dokumenterar brottet, t ex genom att spela in offren, spara kroppsdelar eller klädespersedlar, kanske för att bevara samhörigheten med offret och återuppleva händelsen. Den andra är att det ofta finns en blandning av aggressivitet och sexualitet. – Christianson betvivlar inte att Quicks uppgifter är riktiga. Ingenting i samtalen med Quick har bestyrkt det naturliga tvivel som uppstår vid uppgifter av denna allvarliga beskaffenhet. Quick har en typ av reaktionsmönster som kan uppkomma inom en familj, där barnet känner sig hotat. En människa kan bevara minnen av händelser under mycket lång tid, om minnet är känsloladdat. I detta fall är det dessutom så att det varit viktigt att bevara minnet och repetera händelserna.

Sture Bergwall hördes om sina levnadsomständigheter. Bakom stängda dörrar föredrogs rättspsykiatriska utlåtanden av Marianne Kristiansson daterat den 25 mars 1991 och av Otto Brundin daterat den 16 mars 1970. Vidare föredrogs utlåtandet av Erik Kall, som tingsrätten, enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning, inhämtat för bedömning av huruvida det fanns förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Erik Kall uttalade bland annat att Sture Bergwall bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning och att han var i oundgängligt behov av rättspsykiatrisk vård.

IZ:s och FZ:s målsägandebiträde advokaten Krister Finnsson framställde målsägandenas enskilda anspråk, som medgavs av Sture Bergwall.

Parterna slutförde sin talan och förhandlingen förklarades avslutad.

6.3.3 Piteå tingsrätts dom

Tingsrätten, lagmannen Richard Brännström och tre nämndemän, meddelade dom den 16 november 1994. Nedan citeras tingsrättens bedömning.

Quick har erkänt gärningen och hans erkännande får stöd av de uppgifter han själv lämnat. Någon teknisk bevisning som binder Quick vid brottet föreligger dock inte. Den bevisning som förebringats avser att bestyrka de uppgifter Quick lämnat om omständigheterna vid gärningens begående. Quicks uppgifter om att han hade en medgärningsman

får stöd av den omständigheten att ÖS enligt ÖS:s hustrus uppgifter hade en bil av det utseende som Quick berättat om och att ÖS av allt att döma hade homosexuella intressen och varit deprimerad under de sista månaderna innan han begick självmord på sätt Quick berättat. Enligt Penttinens vittnesmål har Quick under skogsvandring i Dalarna lämnat uppgifter om vegetation, lukter och terrängförhållanden som stämmer väl med förhållandena på fyndplatsen. Quick har vid besök på fyndplatsen på ett sätt som stämmer med fynden kunnat ange hur den döda kroppen lagts i mossan. Quicks uppgifter om vilka kroppsdelar som han medfört från platsen stämmer väl med fynden på det sättet att dessa kroppsdelar saknas på fyndplatsen. Dessa omständigheter utgör ett mycket starkt stöd för riktigheten av Quicks uppgifter. Till vad nyss anförts bör fogas att vad Lidberg anför om Quicks person och tidigare beteenden stämmer väl med Quicks uppgifter om sitt beteende vid det åtalade tillfället. Vad Christianson uppgivit om Quicks minnesfunktioner och om sina erfarenheter av minnets funktioner talar vidare med styrka för att de uppgifter Quick lämnat är riktiga. Vid en sammanfattande bedömning finner tingsrätten att det måste anses ställt utom varje rimligt tvivel att Quick begått den åtalade gärningen. Omständigheterna vid brottet har varit sådana att brottet bör bedömas som mord.

Tingsrätten dömde Sture Bergwall för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning och biföll målsägandenas skadeståndsyrkanden.

6.4 Resningsprocessen

6.4.1 Inledning

Efter att Sture Bergwall i juni 2001 dömts för mordet på Johan Asplund, och därmed genom sex domar var dömd för mord på åtta personer, valde han att inte medverka i ytterligare polisutredningar om erkända mord för vilka åtal ännu inte hade väckts. Han var fortsatt intagen på Sätters sjukhus för rättspsykiatrisk vård men avböjde ytterligare terapisaftal. Den tid som följde har Sture Bergwall själv valt att kalla för ”de sju tysta åren”.

Efter att journalisten Hannes Råstam tagit kontakt med Sture Bergwall gjorde Hannes Råstam två uppmärksammade dokumentärer om Sture Bergwall som sändes i SVT:s Dokument inifrån i december 2008. I dokumentärerna tog Sture Bergwall tillbaka sina erkännanden av samtliga mord han tidigare erkänt. Kritik riktades mot såväl rättsprocesserna som mot vården av Sture Bergwall.

I april 2009 ansökte Sture Bergwall om resning avseende mordet på Yenon Levi. Resningsansökningen beviljades i december 2009. Resningsansökningar kom därefter att ges in för alla morddomarna, varav den sista gavs in den 12 juni 2012. Samtliga resningsansökningar beviljades. Två av resningsansökningarna gjordes av åklagare och resterande av Sture Bergwall.

6.4.2 Åklagarens resningsansökan

Den 5 juni 2012 gav chefsåklagare Bengt Landahl vid Riksenheten för polismål in en ansökan om resning till Hovrätten för Övre Norrland avseende mordet på Charles Zelmanovits. Han yrkade att hovrätten skulle bevilja Sture Bergwall resning i målet och förordna att målet skulle tas upp på nytt av Piteå tingsrätt.

Som grund anförde han att Sture Bergwall hade återtagit sitt erkännande och nu förnekade att han hade dödat Charles Zelmanovits. Det återtagna erkännandet fick enligt åklagaren stöd av nya uppgifter som framkommit och som var ägnade att framkalla tvivel om att Sture Bergwall var skyldig till brottet. I resningsansökan gavs ett flertal exempel på sådana uppgifter. Omfattande bevisning åberopades. Som skäl för resning anförde åklagaren följande.

Denna resningsansökan grundar sig ytterst på den omständigheten att Sture Bergwall återtagit sitt erkännande av mordet på Charles. Det kan ifrågasättas om inte Sture Bergwall redan vid förhandlingen i tingsrätten skulle ha frikänts om han då hade förnekat att han dödat Charles. Som åskådliggjorts ovan med exempel från förhören med Bergwall har hans förhörsuppgifter visat att han inte lämnat en klar och detaljerad redogörelse och den har inte heller varit sammanhängande. Frågorna har många gånger varit ledande. De kan uppfattas som att det funnits en avsikt att få Bergwall att lämna uppgifter som mer varit anpassade för ett kommande åtal än att beskriva ett verkligt händelseförlopp. Detta talar mot att hans uppgifter varit riktiga.

Åklagaren har i rättegången hävdat att den förundersökning som skett ger stöd för att Bergwalls erkännande är riktigt. Redan resultatet av den tekniska utredningen är sådant att det starkt kan ifrågasättas om det alls finns underlag för ett påstående att ett brott har begåtts. Polisens utredning om försvunnen person som inleddes den 13 november 1976 och de förhör som hölls med Charles kamrater i samband därmed, talar i stället mycket starkt för att Charles frusit ihjäl på den plats hans kvarlevor nästan sju ton år senare anträffades.

Under den tid förundersökning pågick i målet var Sture Bergwall svårt psykiskt sjuk. Han var på Sätters sjukhus föremål för terapi. Medi-

cineringen var så stark att han kan beskrivas som neddrogad. Mot den bakgrunden kan försvarets agerande i den här aktuella brottsutredningen och rättegången beskrivas som passivt. Det finns inte mycket i utredningen som visar på ifrågasättande av Bergwalls uppgifter i förhör eller vid andra förundersökningsåtgärder som exempelvis vallningar. Såväl Bergwall som hans försvarare synes ha varit inriktade på att åtal skulle väckas mot honom och att han skulle bli dömd. Domen överklagades inte heller.

Sture Bergwall stod åtalad för ett synnerligen allvarligt brott. Den påtalade passiviteten från parterna att peka på alternativa händelseförlopp talar för att åklagaren inte i tillräcklig utsträckning iakttagit sin objektivitetsplikt och att försvararen inte verkat med den omsorg och noggrannhet som uppdraget krävt. Rätten har därmed inte fullt ut haft möjlighet att pröva riktigheten av Bergwalls erkännande. Vid tidpunkten för tingsrättens prövning av åtalet mot Sture Bergwall hade domstolen att pröva det material åklagaren då lade fram. Omfattningen av falska erkännanden från Bergwalls sida var inte känd vid det tillfället. Än mindre kunde man då veta att Bergwall skulle komma att åtalas och dömas för ytterligare sju mord vid sammanlagt fem nya rättegångar. Sture Bergwall har hittills, på väsentligen samma material, beviljats resning i fyra av dessa fall.

6.4.3 Sture Bergwalls yttrande

Den 11 oktober 2012 inkom Sture Bergwall genom ombudet advokaten Thomas Olsson med ett yttrande, en så kallad förklaring, till resningsansökan. Han anslöt sig till yrkandet om resning och yrkade för egen del att hovrätten skulle bevilja honom resning och med undanröjande av tingsrättens dom ogilla åtalet och lämna de enskilda anspråken utan bifall alternativt återvisa målet till tingsrätten.

Sture Bergwall presenterade i förklaringen en stor mängd omständigheter som legat till grund för tingsrättens bedömning men som kunde ifrågasättas.

I förklaringen redogjordes också för att erkännandena i huvudsak uppkommit som en följd av den terapi och medicinering Sture Bergwall fått på Sätters sjukhus. Slutligen presenterades ett antal fall i tiden efter det aktuella målet där Sture Bergwall lämnat falska erkännanden och även falskeligen tillvitat andra personer allvarlig brottslighet. Även Sture Bergwall åberopade omfattande bevisning.

6.4.4 Hovrättens för Övre Norrland beslut

Den 1 februari 2013 beviljade Hovrätten för Övre Norrland, hovrättspresidenten Margareta Bergström samt hovrättsråden Susanne Möller och Tom Madell, Sture Bergwall resning i såväl ansvarsdelen som skadeståndsdelen och förordnade att målet skulle tas upp på nytt av Luleå tingsrätt. Som skäl för bedömningen i ansvarsfrågan anförde hovrätten följande.

Det aktuella målet rör ett försvinnande som inträffade för 36 år sedan. Förundersökningen avseende Sture Bergwalls inblandning i det eventuella mordet inleddes först efter det att kvarlevorna efter Charles påträffats 1994. Det var fråga om en relativt omfattande utredning. Sture Bergwall var vid denna tid även föremål för utredningar angående andra mord. Tingsrätten prövade målet efter huvudförhandling, där Sture Bergwall erkände och medgav ansvar för det mord han åtalats för. Förutom Sture Bergwall hördes ett antal vittnen. Domen grundades i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

Den omständigheten att Sture Bergwall erkände gärningen vid huvudförhandlingen måste ha påverkat hur utredningsmaterialet presenterades under huvudförhandlingen. I resningsärendet framgår att vissa delar av materialet, som i belysning av att han nu förnekar gärningen kan bedömas vara relevant, inte förebringades under huvudförhandlingen. Detta är förklarligt mot bakgrund av Sture Bergwalls inställning men det finns dock flera skäl att ifrågasätta den berättelse som Sture Bergwall lämnade vid tingsrätten.

Hovrätten konstaterar att Sture Bergwall under utredningen lämnade olika och motstridiga uppgifter om mordplats, mordvapen och tillvägagångssätt. Av de förhör som hölls med honom framgår att han anpassade sina uppgifter allt eftersom och att hans berättelse växte fram successivt. Detta är ägnat att reducera bevisvärdet av hans utsaga. Det framgår varken av tingsrättens dom eller protokoll att Sture Bergwalls olika uppgifter redovisades för tingsrätten i en sådan utsträckning att tingsrätten, vid bedömningen av tillförlitligheten av hans uppgifter, fullt ut hade möjlighet att beakta hur dessa uppgifter utvecklats och förändrats under utredningens gång.

Vid bedömningen av vilket värde det nu återopade materialet ska tillmätas kan konstateras att frågan om tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter var avgörande för tingsrättens ställningstagande att han skulle dömas för gärningen. Tingsrätten slog också fast att det inte fanns någon teknisk bevisning som band Sture Bergwall vid brottet. Som såväl åklagaren som Sture Bergwall påpekat saknas bevisning i form av vittnesiakttagelser, tekniska undersökningar eller biologiska spår som visar att ett brott har begåtts. I dessa för målet centrala delar var tingsrätten hänvisad till enbart de uppgifter som Sture Bergwall lämnade om händelseförloppet. I resningsärendet har åklagaren och Sture Bergwall pekat på omständigheten att det av det rättsmedicinska

utlåtandet framgår att det inte finns någon teknisk bevisning som visar på att Charles bragts om livet. Parterna har också ur förundersökningsmaterialet lyft fram omständigheter som tyder på att den av Sture Bergwall utpekade medgärningsmannen (bilföraren) inte var närvarande vid tillfället.

Sture Bergwall har under förhören varit kraftigt påverkad av narkotikaklassade mediciner och andra läkemedel. Av det rättspsykiatriska utlåtandet av den 31 mars 2009² framgår att risken för falska erkännanden är förhöjd hos en person som under påverkan av de aktuella preparaten genomgår en suggestiv psykoterapi vars syfte är att väcka bortträngda minnen, i synnerhet om de genomförs hos en sårbar tvångsvårdad person som lider av en allvarlig psykisk störning. Vidare framhålls att bensodiazepiner är kända för att [ge] psykiska biverkningar i form av depersonalisation, förvirring och hallucinationer.

Nya uppgifter rörande Sture Bergwalls person och uppväxt gör att sakkunnigvittnenas utlåtanden måste ses i ett nytt perspektiv. Utlåtandena baserades på de uppgifter om hans barndomsförhållanden som då var kända. Efter det att Sture Bergwall dömts för mordet på Charles har, med anledning av de andra förundersökningar mot honom som pågick, under perioden 1995–2001 förhör hållits med Sture Bergwalls syskon angående förhållandena i hemmet under hans uppväxt. I dessa förhör framtonar en annan bild av hemförhållandena än den som Lars Lidberg lämnat och som redovisats i domen. Det finns därför anledning att ifrågasätta bevisvärdet av såväl Lars Lidbergs som Sven-Åke Christenssons uttalanden.

Sture Bergwall dömdes under åren 1994–2001 vid sex tillfällen för totalt åtta mord. Efter ansökan från Sture Bergwall har resning hittills beviljats i fyra fall [...]. I dessa fall har de mot Sture Bergwall inledda förundersökningarna lagts ned. Detta förhållande äger viss relevans för trovärdigheten av Sture Bergwalls uppgifter allmänt sett.

För det fall att det som nu har framkommit i resningsärendet och här har redovisats hade varit känt för tingsrätten, är det sannolikt att det inte skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen. Med hänsyn till att saken inte kan anses vara uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.

Hovrätten bedömde det därefter som sannolikt att utgången i skadeståndsdelen skulle ha blivit en annan om de nya omständigheterna som låg till grund för resningen i ansvarsdelen lagts fram i den tidigare rättegången. Resning beviljades därför även i skadeståndsdelen.

---

² Det utlåtande som här avses är ett utlåtande av Anna Dåderman, docent i psykologi vid Stockholms universitet, se avsnitt 3.3.2, 4.4.1 och 4.5.1. Utlåtandet gavs in av Sture Bergwall under resningsprocessen.

6.5 Luleå tingsrätts frikännande dom

Sedan resningsbeslutet meddelats beslutade åklagaren att lägga ned åtalet mot Sture Bergwall med motiveringen att den samlade bedömningen av det bevisläge som nu förelåg gav vid handen att en fällande dom mot Sture Bergwall för mord inte längre kunde emotes. FZ, som i egenskap av bröstarvinge efter den nu avlidna IZ även övertagit hennes talan, bereddes tillfälle att överta åtalet och yrka att de enskilda anspråken skulle handläggas som särskilt mål. FZ inkom inte med något yttrande.

Som en följd av åklagarens beslut att lägga ned åtalet yrkade Sture Bergwall frikännande dom och att skadeståndsanspråken skulle lämnas utan bifall.

I dom den 4 november 2013 meddelade tingsrätten, rådmannen Katarina Lindgren, att åtalet ogillades och att skadeståndstalan avskrevs.

6.6 Kommissionens iakttagelser och bedömningar

6.6.1 Brottsutredningens och förhörens genomförande

Sture Bergwall har inte vid något förhör lämnat en längre sammanhängande redogörelse för hela händelseförloppet. Vid några få tillfällen har han fått helt öppna frågor som inbjudit till fritt berättande. Vid dessa tillfällen har han dock inte svarat med någon spontan, längre redogörelse utan i stället mer kortfattat berättat om en viss del av händelseförloppet. Förhørsledaren har därefter inte fortsatt att uppmuntra Sture Bergwall att berätta vidare, utan oftast övergått till att leda förhöret framåt med hjälp av mer detaljerade frågor.

Vid flera tillfällen har frågorna i förhören varit ledande. Särskilt framträdande är det i förhöret den 9 maj 1994, när frågorna ställdes av Christer van der Kwast. Förhöret präglas av otålighet och vid flera tillfällen blev Sture Bergwall avbruten i sitt berättande. När Sture Bergwall gav ett svävande eller ologiskt svar ställde Christer van der Kwast flera gånger frågor som kan uppfattas som förslag på hur Sture Bergwall borde svara eller korrigera sin berättelse. I vår redogörelse under avsnitt 6.2.2 ovan har vi tagit med några exempel på sådana frågor och även beskrivit hur Sture Bergwall anpassade

sig till dem. Som exempel kan nämnas hur strypningen gick till, hur Sture Bergwall i bilen hanterade att Charles Zelmanovits underkropp var bar och nersölad med avföring, hur Sture Bergwall fick ut Charles Zelmanovits ur bilen, hur Sture Bergwall fick loss Charles Zelmanovits ben från kroppen och hur Charles Zelmanovits kläder togs med till fyndplatsen.

Seppo Penttinen har i förhören vid flera tillfällen ställt frågor på ett sådant sätt att han gett Sture Bergwall en ny uppgift eller en indikation om att något Sture Bergwall tidigare hade sagt var fel, vilket föranledde Sture Bergwall att anpassa sin berättelse. Som exempel kan nämnas följande. Trots att Sture Bergwall vid flera tillfällen upprepade att det var snö på platsen frågade Seppo Penttinen om Sture Bergwall kunde utesluta att det var barmark. Sture Bergwall svarade då att han inte kunde utesluta det. När Sture Bergwall sade att han ville minnas att Charles Zelmanovits hade haft en kavaj, men att han trodde att det var fel, sade Seppo Penttinen att alternativet om det inte var en kavaj ju var en jacka, vilket Sture Bergwall anpassade sig till. När Sture Bergwall uppgav att han hade använt en bågfil sade Seppo Penttinen att Sture Bergwall tidigare hade sagt att han använt en bågsåg, en uppgift som dock inte återfinns i förhören. Sture Bergwall nekade först till att han sagt bågsåg, men kom så småningom att ändra sig till att han hade använt en sådan. I tiden efter att en såg hade återfunnits i terrängen kring fyndplatsen sade Sture Bergwall att han inte trodde att sågen hade blivit kvarlämnad på platsen. På fråga från Seppo Penttinen om Sture Bergwall kunde utesluta att sågen hade blivit kvarlämnad svarade Sture Bergwall dock nej. Efter att Sture Bergwall inledningsvis berättat att Charles Zelmanovits hade haft boots på sig och senare ändrat det till ”skor av lättare typ”, tillfrågades han om Charles Zelmanovits kunde ha haft sådana mockaskor som tagits med till rekonstruktionen i Piteå. När Sture Bergwall var tveksam konstaterade Seppo Penttinen att Sture Bergwall ändå inte hade uteslutit den möjligheten, vilket Sture Bergwall höll med om. När Sture Bergwall berättade att han hade tagit med sig hela det vänstra benet frågade Seppo Penttinen om han var övertygad om att det var på det sättet, så att det inte var en sammanblandning mellan höger och vänster. Frågan ställdes sannolikt eftersom delar av det vänstra benet hade återfunnits på platsen. Sture Bergwall vidhöll först sitt svar, men kom senare att bli osäker på vilket ben han hade tagit med sig.

Berättelsen om vilka kroppsdelar som tagits med från platsen blev till slut mycket svävande. Uppgiften om medtagna kroppsdelar var något som tingsrätten kom att fästa stor vikt vid i sin bedömning. När Sture Bergwall berättade att bilen hade parkerats längs en raksträcka i en nedförslutning sade Seppo Penttinen, som då hade varit och rekognoserat kring fyndplatsen, att han tyckte att Sture Bergwall såg tveksam ut och påminde honom om att han kunde lämna utrymme för felsägningar. Vid vallningen pekade Sture Bergwall i stället ut en uppförslutning i en kurva.

Även beträffande andra detaljer har Seppo Penttinen, när Sture Bergwall lämnade en uppgift som inte stämde med de faktiska förhållandena, på olika sätt ifrågasatt svaret, frågat om Sture Bergwall varit säker på uppgiften eller helt enkelt påstått att han förmedlat en osäkerhet. När Sture Bergwall trots det inte korrigerat sitt svar synes det ha fått till följd att saken lämnats därhän och det förefaller inte som att Sture Bergwall i tillräcklig mån behövde förklara hur det kom sig att uppgifterna inte stämde. Som exempel kan nämnas Sture Bergwalls uppgift att mordet skedde 1977 och inte 1976, att mordet skedde en vanlig vardag och inte natten mellan fredag och lördag, att mordplatsen låg nordväst och inte sydost om stadskärnan och att Charles Zelmanovits hamnade på mage och inte på rygg i fördjupningen. En anledning till att Sture Bergwall inte behövde förklara de felaktiga uppgifterna kan ha varit att Sture Bergwall under brottsutredningarna förmedlade att han hade svårt att minnas och berätta om mordet och att han i vissa fall medvetet sade fel för att ”tygla sin ångest”. Sådana felaktiga uppgifter kallade han för ”medvetna avvikelser”, se avsnitt 13.1 och 13.2.2.

Ytterligare en iakttagelse beträffande förhören är att polisen även under förhörspauser och vid telefonsamtal förefaller ha fått uppgifter från Sture Bergwall om händelseförloppet utan att dessa samtal dokumenterades.

Av förhöret den 14 april 1994 framgår det att Sture Bergwall tidigare hade bett Seppo Penttinen att ta reda på när ÖS avled. Först efter erhållet svar verkar Sture Bergwall i förhör ha berättat att ÖS var medgärningsman. Det saknas uppgifter om när, hur och varför frågan ställdes och även hur det kom sig att Seppo Penttinen valde att utreda frågan. Det tycks inte heller som att denna upptakt till berättelsen om att ÖS var medgärningsman innebar att uppgiften i sig blev ifrågasatt.

Trots den betydelse det hade för utredningen att Sture Bergwall lämnade så många kontrollerbara uppgifter som möjligt vidtog åklagaren inte några åtgärder för att förhindra Sture Bergwalls tillgång till massmedia och externa kontakter. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att ett häktningsbeslut inte hade gynnat Sture Bergwalls vilja att berätta och att det dessutom, på grund av utredningarnas omfattning, hade blivit en allt för lång häktningstid. Med tanke på att Sture Bergwall redan var föremål för tvångsvård och därigenom begränsad i sin rörelsefrihet ifrågasätter vi inte åklagarens beslut att inte begära Sture Bergwall häktad, men konstaterar att det därmed inte fanns några egentliga begränsningar i Sture Bergwalls informationstillgång. Detta borde, liksom den omständigheten att det var känt att Sture Bergwall tog del av vad som rapporterades i massmedia, i högre grad än vad som tycks ha varit fallet ha påverkat åklagarens bedömning av vilken tilltro man kunde ha till Sture Bergwalls uppgifter.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att han och Seppo Penttinen hade en förtroendefull relation. Enligt Sture Bergwall upplevde han aldrig att han behövde oroa sig inför förhör eller vallningar eftersom han visste att han skulle få hjälp med att få uppgifterna rätt. Under pågående förundersökningar förmedlade dessutom Seppo Penttinen, enligt Sture Bergwall, vid några tillfällen uppgifter till Sture Bergwall om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som Sture Bergwall inte tidigare hade berättat om. Enligt Sture Bergwall hände det även att Seppo Penttinen förmedlade sådana uppgifter till Kjell Långbergs och Birgitta Ståhle för att Sture Bergwall i terapin skulle kunna bearbeta uppgifterna där. Sture Bergwalls uppfattning är dock att Seppo Penttinen i grunden ville väl och att Seppo Penttinen agerade i enlighet med Sven-Åke Christiansons instruktioner för hur utredningsarbetet skulle gå till. Såväl Seppo Penttinen som Birgitta Ståhle och Kjell Långbergs har dock tillbakavisat påståendet att Seppo Penttinen förmedlade uppgifter och Sven-Åke Christianson har uppgett att han inte gav några sådana instruktioner.

6.6.2 Vallningen och rekonstruktionen den 21 augusti 1994

Trots att vallningen påbörjades vid Piteå polisstation lät man inte Sture Bergwall visa vägen därifrån till fyndplatsen. Anledningen uppgavs i protokollet vara att Sture Bergwall var osäker på väderstrecken och man valde att köra direkt mot fyndplatsen. Först när det återstod 500 meter berättade de för Sture Bergwall att man befann sig i närheten.

Bilresan därefter förefaller inte ha dokumenterats på annat sätt än i Seppo Penttinsens promemoria. Detsamma gällde promenaden genom skogen till fyndplatsen. Utskriften från ljudupptagningen omfattar enbart Sture Bergwalls uppgifter om var de skulle gå in i skogen mot fyndplatsen och vad Sture Bergwall berättade när han befann sig vid fyndplatsen. Filmen visar enbart delar av vad som utspelade sig vid fyndplatsen.

Att väsentliga delar av vallningen och rekonstruktionen inte har dokumenterats eller i vart fall inte framgår av tillgängligt material är en stor brist. Såväl Sture Bergwalls anvisning om var de skulle gå in i skogen som hur Sture Bergwall hittade fram till fyndplatsen genom skogen borde ha framgått av filmen. Vi saknar kännedom om varför så inte är fallet. För det fall Sture Bergwalls uppgift är riktig om att en eller två personer stod synliga vid fyndplatsen kan det inte uteslutas att tingsrättens bedömning av Sture Bergwalls förmåga att hitta rätt hade blivit annorlunda om även denna sekvens hade funnits med på filmen. Lika anmärkningsvärt är det att filmen från fyndplatsen saknar just den sekvens när dockan föreställande Charles Zelmanovits placerades vid fyndplatsen. Inte heller av övrig vallningsdokumentation kan det med säkerhet utläsas hur dockan lades på plats. Den dialog som enligt utskriften från ljudupptagningen föregick dockans placering, bland annat Seppo Penttinsens uttalande: ”Ska vi lägga den där dockan där”, talar emot att Sture Bergwall angav var den skulle ligga. Att detta väsentliga moment av vallningen och rekonstruktionen inte framgår av dokumentationen utgör en stor brist i utredningen, särskilt eftersom Seppo Penttinen i vittnesförhöret sade att den plats Sture Bergwall angav att kroppen lades på stämde helt med den plats där Charles Zelmanovits kvarlevor hittades. Tingsrätten lade vid sin bedömning stor vikt vid att Sture Bergwall hade kunnat ange hur den döda kroppen lagts i mossan.

I dokumentationen från rekonstruktionen saknas vidare en fullständig redogörelse för rekvisitan. Såvitt framgår av förhöret med Sture Bergwall den 30 augusti 1994 använde man bland annat sådana mockaskor som Charles Zelmanovits hade på sig när han försvann. Sture Bergwall hade inte berättat om sådana skor, varför förfarandet även i denna del måste anses strida mot hur vallningar och rekonstruktioner bör genomföras.

Trots att Charles Zelmanovits försvann en november natt och att mordet, utifrån Sture Bergwalls egna uppgifter, hade skett i direkt anslutning till försvinnandet, genomfördes vallningen i augusti och påbörjades när det fortfarande var ljus ute. Möjligheten att bedöma rimligheten i påståendet att han burit den döda kroppen 200–300 meter rakt in i en mörk skog och att han kunde lämna detaljerade beskrivningar av markförhållandena gick därmed delvis förlorad.

Härutöver kan det ifrågasättas varför Sture Bergwalls fysiska förmåga att, mitt i natten och i huvudsak ensam, bära en kropp de cirka 200–300 meterna genom skogen till fyndplatsen inte kontrollerades eftersom det var en avgörande förutsättning för att hans berättelse var riktig. Sture Bergwall led dock periodvis av ryggsmärtor vilket kan vara en förklaring till att det inte skedde.

Avslutningsvis är det vår uppfattning att Sture Bergwalls agerande på fyndplatsen präglades av stor osäkerhet och avsaknad av såväl spontanitet som fritt berättande. Hans egen förklaring till det var att markförhållandena var så förändrade, något även Seppo Penttinen hänvisade till i förhöret vid tingsrätten. Ingen tycks dock ha ifrågasatt rimligheten i att han påstod sig ha en så bestämd uppfattning om markförhållandena utifrån vad han hade kunnat se en mörk november natt långt ute i skogen.

6.6.3 Vad fick tingsrätten veta?

Den information som vi har om vad som framkom under huvudförhandlingen baseras i huvudsak på vad som framgår av tingsrättens dom, huvudförhandlingsprotokoll och övrigt aktmaterial. Vi har därtill fått viss information vid våra möten med de olika aktörerna. Såväl Christer van der Kwast som Seppo Penttinen har vid kommissionens möten med dem påtalat att mycket kom fram vid

huvudförhandlingarna som inte kan utläsas av tingsrättens dom och protokoll. Christer van der Kwast har dessutom varit av uppfattningen att domstolarna inte tillräckligt väl i domarna redovisade alla omständigheter som lades fram. Även om så varit fallet kan vi vid en genomgång av materialet inte dra någon annan slutsats än att tingsrätten fick en bristfällig och ensidig information om vad som förekommit under förundersökningen. Tingsrätten tycks inte heller ha informerats om att det funnits uppgifter i förundersökningen som talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Information som hade kunnat få betydelse för rättens bedömning av Sture Bergwalls skuld har med andra ord inte förmedlats vid huvudförhandlingen.

Som exempel på uppgifter av betydelse som inte kommit till tingsrättens kännedom kan nämnas följande.

Under förhörens gång ändrade Sture Bergwall sin berättelse om händelseförloppet i flera avgörande delar. Från att från början ha berättat att han ensam, en vanlig vardag vid sen eftermiddag eller kväll, träffade Charles Zelmanovits och därefter begick gärningen utan att klä av eller stycka kroppen, kom han slutligen att berätta att han tillsammans med ÖS mötte Charles Zelmanovits sent på kvällen, att han utnyttjade Charles Zelmanovits sexuellt såväl när denne var i livet som efteråt och att han därefter styckade kroppen.

Beträffande Charles Zelmanovits kläder lämnade Sture Bergwall flera olika uppgifter. Sture Bergwall berättade först om en fodrad jeansjacka, sedan om en svart blank täckjacka, därefter om en eventuell kavaj och slutligen om en jacka med dragkedja. Byxorna beskrev han först som svarta eller gröna finbyxor med en hake i byxlinningen och senare som jeans. Skorna beskrev han först som boots men senare som skor av lättare typ. De mockaskor han fick se vid rekonstruktionen sade han dock att han inte kände igen.

Under förhörens gång gav Sture Bergwall dessutom högst varierande uppgifter om varför Charles Zelmanovits följde med i bilen, hur det såg ut på den plats där de parkerade, hur Charles Zelmanovits kropp och kläder bars in i skogen, hur lång sträckan till fyndplatsen var, vilka kroppsdelar han styckade och tog med sig, vilken typ av såg han använde, om sågen användes vid styckningen eller inte, huruvida sågen kunde ha blivit kvarglömd på platsen samt i övrigt diverse detaljerade beskrivningar om vägar och bebyggelse i anslutning till fyndplatsen.

Att Sture Bergwalls uppgifter förändrades på detta sätt tycks inte ha förmedlats till tingsrätten. Det framgår inte heller att tingsrätten informerades om den påtagliga osäkerhet som präglade Sture Bergwalls berättande såväl i förhören som vid vallningen och rekonstruktionen i Piteå. Härutöver förefaller tingsrätten inte ha fått kännedom om hur Sture Bergwall hade vägletts och främst fått följdfrågor på just de svar som stämde väl eller att en fråga ofta lämnades därhän så snart ett tillräckligt korrekt svar hade erhållits.

Under förhören har Sture Bergwall lämnat uppgifter som sedan aldrig ändrades och som motsades av de faktiska förhållandena och som därför i sig måste anses ha talat mot Sture Bergwall som gärningsman. Som exempel på sådana uppgifter som inte tycks ha kommit till tingsrättens kännedom kan nämnas följande. Sture Bergwall uppgav att mordet skedde 1977 trots att Charles Zelmanovits försvann året innan. Enligt Sture Bergwall låg fyndplatsen och platsen där de först mötte Charles Zelmanovits nordväst om Piteå centrum, trots att fyndplatsen och den plats Charles Zelmanovits sist var sedd låg sydost om Piteå centrum. Sture Bergwall berättade att det var mycket snö på platsen, trots att uppgifter från SMHI visade att det var barmark. Sture Bergwall sade att han trodde att bilen de färdades i var blå medan GS uppgav att ÖS:s bil var gul. Sture Bergwall beskrev att Charles Zelmanovits ansikte var mörkt och håret mörkt och kraftigt, vilket inte stämde med hur Charles Zelmanovits såg ut.

Vid huvudförhandlingen tycks vidare Sture Bergwall själv ha utelämnat ett flertal uppgifter om själva gärningen som han tidigare tämligen ingående hade berättat om men som inte stämde med de faktiska förhållandena. Som exempel kan anges att han vid huvudförhandlingen inte längre berättade att han tog med sig hela det vänstra benet och eventuellt även det högra, att han skar genom Charles Zelmanovits jacka och att han skadade något revben eller nyckelben. Enligt vad han själv har uppgett vid möte med kommissionen berodde detta på att han stämde av sina uppgifter mot förundersökningsmaterialet som han fick tillgång till efter att åtal väckts. Att Sture Bergwall gick igenom förundersökningen inför huvudförhandlingen framgår även av journalanteckningarna.

6.6.4 Advokaten

Av det material vi haft tillgång till har vi inte kunnat utläsa annat än att Gunnar Lundgren var relativt passiv under såväl förundersökningen som vid huvudförhandlingen. Han framförde inga invändningar mot förundersökningens genomförande, påtalade inte några skäl till varför Sture Bergwalls erkännande kunde vara falskt eller gjorde rätten uppmärksam på omständigheter eller bevis som åklagaren under huvudförhandlingen inte presenterade för rätten. Dessa iakttagelser stämmer även väl med hur Gunnar Lundgren själv, vid möte med kommissionen, har beskrivit att han utförde sitt uppdrag.

I enlighet med vad som redovisats ovan (avsnitt 3.2.3) är advokatens främsta skyldighet att visa trohet och lojalitet mot sin klient och att tillvarata dennes intressen, utan att främja orätt. Den negativa sanningsplikt som en offentlig försvarare har gentemot domstolen innebär inte annat än att advokaten inte får lämna eller stödja en uppgift som han eller hon med säkerhet vet är osann.

Gunnar Lundgren har vid möte med kommissionen uppgett att han ibland visserligen kunde tvivla på Sture Bergwalls uppgifter men att han mot slutet av utredningen blev ganska övertygad om att Sture Bergwall var rätt gärningsman. I utförandet av försvararuppdraget hade Gunnar Lundgren därmed att utgå från Sture Bergwalls erkännande av mordet och företräda Sture Bergwall med utgångspunkt i dennes önskan att bli dömd. Även om det finns utrymme för diskussion i fråga om hur lojalitetsplikten kan hanteras i de fall som klienten är exempelvis psykiskt sjuk, saknas det därför skäl att kritisera Gunnar Lundgrens agerande under förundersökningen och huvudförhandlingen.

När en advokat är ombud i en rättegång är han eller hon även skyldig att iakta vad rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Advokaten bör därutöver tillse att gällande regler och föreskrifter följs under förundersökningen och huvudförhandlingen så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Det har således funnits utrymme för Gunnar Lundgren att bland annat invända mot förordnandet av Sven-Åke Christianson som domstolssakkunnig på grund av gällande jävsregler för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. och 6.6.5. Någon sådan invändning tycks dock inte ha gjorts, vilket visserligen även det kan ha varit en följd av överväganden utifrån lojalitetsplikten.

6.6.5 De sakkunniga

Anders Eriksson hördes som partssakkunnig i målet. Han skrev ett utlåtande daterat den 10 oktober 1994. Utlåtandet bygger på rättsmedicinska bedömningar som i sig får förutsättas vara riktiga.

I utlåtandet konstaterade *Anders Eriksson* att *Sture Bergwall*s placering av *Charles Zelmanovits* kropp var förenlig med det faktiska läget av kroppen vid anträffandet. Att så var fallet har vi dock inte kunnat utläsa av dokumentationen från rekonstruktionen.

Sven-Åke Christianson hördes som domstolssakkunnig i målet. Under förundersökningen var han anlitad som rådgivare åt polis och åklagare och närvarade även vid rekonstruktionen och vallningen. Inom ramen för den egna forskningen hade han dessutom egna samtal med *Sture Bergwall*. Redan dessa förhållanden är ägnade att inge vissa betänkligheter kring risken för sammanblandning med de olika roller han påtagit sig. Trots detta åtog han sig uppdraget som domstolssakkunnig, vilket måste anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. Även *Christer van der Kwast*, som initierade förordnandet, borde ha uppmärksammat jävssituationen och insett det olämpliga i förordnandet.

Vissa av *Sven-Åke Christianson*s råd innebar att man under förundersökningen frångick sedvanliga rutiner för hur vallningar och rekonstruktioner ska genomföras. Under vallningen och rekonstruktionen i Piteå interagerade han dessutom själv mycket aktivt med *Sture Bergwall* trots att hans roll i polisutredningen enbart beskrivits som rådgivande gentemot polis och åklagare. Av videofilmen och utskriften från ljudupptagningen framgår att han förmodade *Sture Bergwall* att placera sig på visst sätt vid fyndplatsen, något som fick betydelse för den efterföljande rekonstruktionen av förloppet. Hans agerande har därmed påverkat resultatet på ett avgörande sätt.

I närheten av Sätters sjukhus genomförde *Sven-Åke Christianson* en rekonstruktion med *Sture Bergwall* där de provgick sträckan in i skogen till fyndplatsen. Möjligen förmedlade han även till *Sture Bergwall* hur lång den sträckan skulle vara eftersom vi, av utskriften från ljudupptagningen vid vallningen i Piteå, får uppfattningen att *Sture Bergwall* utgick från hur långt han och *Sven-Åke Christianson* hade gått när han bedömde hur långt in i skogen de skulle gå i Piteå. Om det förhöll sig på det sättet har *Sven-Åke Christianson*

även i detta avseende påverkat resultatet av vallningen. Sven-Åke Christianson har dock själv uppgett att det var Sture Bergwall som angav hur lång sträckan var.

När Sven-Åke Christianson hördes vid huvudförhandlingen uppgav han att han inte betvivlade att Sture Bergwalls uppgifter var riktiga och att ingenting i samtalen med Sture Bergwall bestyrkte det naturliga tvivel som uppstår vid uppgifter av denna allvarliga beskaffenhet. Han angav att gärningsmannen vid denna typ av brott oftast hade blivit utsatt för övergrepp under uppväxttiden och att mordet kunde ses som ett omedvetet berättande om egna upplevelser. Denna uppfattning anses i vart fall i dag kontroversiell och det vetenskapliga stödet för slutsatsen kan därför möjligen ifrågasättas. I uttalandet låg underförstått även ett antagande om att Sture Bergwall hade varit föremål för övergrepp i barndomen, dock utan att han närmare preciserade vad han baserade den uppfattningen på.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen berättat att det hände att Sven-Åke Christianson under deras samtal förmedlade uppgifter från förundersökningarna till honom. Sture Bergwall har även uppgett att Sven-Åke Christianson i sin rådgivande roll gentemot polis och åklagare förespråkade metoden att låta Sture Bergwall få kännedom om uppgifter från förundersökningen. Detta har dock tillbakavisats av Sven-Åke Christianson.

Lars Lidberg hördes som partssakkunnig i målet. Han redogjorde i sitt utlåtande bland annat för Sture Bergwalls egna uppgifter om föräldrarnas övergrepp. Han skrev även att erkännandena kom av en stark kraft och vilja att göra upp med det förflutna och att Sture Bergwalls sexuella driftssystem tidigt synes ha förvrängts genom barndomsupplevelser. Under huvudförhandlingen påtalade han att det som var väsentligt i Sture Bergwalls fall var att Sture Bergwall hade blivit utsatt för övergrepp som barn. Den enda informationskällan han hade om att Sture Bergwall varit utsatt för övergrepp tycks dock ha varit Sture Bergwall själv. I det rättspsykiatriska utlåtandet från 1970 ansågs tvärtom Sture Bergwalls hemförhållanden ha varit goda.

Lars Lidberg uppgav vidare att Sture Bergwall iscensatte den kränkning han utsatts för, utan att ange något närmare stöd för den slutsatsen. Lars Lidberg sade även att han inte trodde att Sture Bergwall ljög om händelsen och att han bedömde att det som fram-

kommit om Sture Bergwalls person stödde riktigheten i dennes uppgifter.

Av det ovan redovisade framgår att Lars Lidberg inför rätten lade fram uppgifter om sakförhållanden och presenterade slutsatser som i huvudsak inte hade annat stöd än Sture Bergwalls egna uppgifter. Det är oklart huruvida han tydligt klargjorde detta för rätten. Uppgifterna kom att få betydelse för tingsrättens bedömning.

6.6.6 Vården

Av tillgängligt material framgår att Sture Bergwall började berätta om mordet på Charles Zelmanovits i terapin med Kjell Långbergs och att polisutredningen inleddes som en följd av vad som framkommit under terapin. Birgitta Ståhle närvarade vid ett av förhören samt vid vallningen och rekonstruktionen i Piteå.

I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 6.2.4, har Birgitta Ståhle, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast uppgett att det fanns en tydlig skiljelinje mellan brottsutredningen och terapin. Deras uppgifter motsägs av vad Sture Bergwall har berättat om bland annat hur uppgifter från förundersökningen förmedlades till honom via terapin. Ord står därmed mot ord.

Av innehållet i journalanteckningarna är det svårt att dra någon annan slutsats än att det i vart fall tycks ha förekommit kontakter mellan vården och brottsutredarna. Journalanteckningarna utvisar inte bara att de morderkännanden som för närvarande utreddes även behandlades i terapin. Brottsutredningens olika stadier tycks dessutom ha påverkat terapins utformning och omfattning, till exempel inför vallningen och rekonstruktionen i Piteå och huvudförhandlingen. Den information som fördes mellan brottsutredningarna och psykoterapin tycks emellertid i stor utsträckning ha förmedlats av Sture Bergwall själv.

6.6.7 Tingsrättens processledning och bevisprövning

Processledning

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten åklagaren att, på ett sätt som torde stå i strid med principen om bevisomedelbarhet och principen om det bästa bevismedlet, höra Seppo Penttinen om hur Sture Bergwall hade berättat och agerat vid vallningarna i Säter respektive Piteå och hur detta stämde med tidigare förhörsuppgifter. Eftersom tingsrätten, på grund av målets speciella karaktär, behövde få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början överensstämde med faktiska fynd och omständigheter får det anses ha funnits visst fog för beslutet att tillåta bevisningen. Följden blev dock att tingsrätten fick en delvis tillrättalagd bild av såväl Sture Bergwalls tidigare förhörsuppgifter som hur han hade agerat vid vallningen i Piteå. Om tingsrätten, i samband med förhöret, hade begärt att få granska bakgrundsmaterialet till vissa för bevisvärderingen betydelsefulla uppgifter hade rätten inte enbart behövt förlita sig på Seppo Penttinens egen sammanfattande tolkning. Någon sådan granskning av bakgrundsmaterialet tycks dock inte ha skett.

Inför huvudförhandlingen förordnade tingsrätten, efter hemställan från åklagaren, Sven-Åke Christianson som domstolssakkunnig i målet. Som påpekats ovan, avsnitt 6.6.5, måste förordnandet anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga. Av det tillgängliga materialet framgår dock inte om tingsrätten, vid tiden för förordnandet, kände till Sven-Åke Christiansons rådgivande roll under förundersökningen eller det faktum att denne inom ramen för sin forskning hade haft egna samtal med Sture Bergwall. Det bör dock åligga den domare som förordnar en domstolssakkunnig att utreda lämpligheten i förordnandet. Om så hade skett torde följden ha blivit att Sven-Åke Christianson inte hade förordnats som domstolssakkunnig utan att åklagaren i stället hade åberopat honom som partssakkunnig.

Inför domstolens bedömning i påföljdsfrågan valde tingsrätten att inhämta ett yttrande från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus i stället för att förordna om en ny rättspsykiatrisk undersökning. Lagen tillåter visserligen ett sådant förfarande. Det hade dock förflutit mer än tre år sedan det senaste rättspsykiatriska utlåtandet utfärdades. Den nya brottsligheten var dessutom av betydligt mer

allvarlig art och påstods ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa. Härtill indikerade den externa rättspsykiatriska bedömningen av Lars Lidberg att det fanns ett behov av en ny rättspsykiatrisk undersökning. Det synes därför kunna ifrågasättas om det inte hade varit lämpligare att låta Sture Bergwall genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning.

Bevisprövning

Tingsrätten stod inför en ovanlig situation med en tilltalad som nästan 20 år efter gärningstillfället självmant erkände ett mord och med en åklagare och en försvarare som båda argumenterade för en fällande dom. Inte desto mindre hade tingsrätten att pröva om det var ställt utom rimligt tvivel att Sture Bergwall hade begått gärningen eller, med andra ord, om det framstod som så osannolikt att det gått till på annat sätt än vad åklagaren gjort gällande att det kunde betraktas som uteslutet.

Som ett led i den bedömningen hade rätten, för att kunna bedöma tillförlitligheten i åklagarens uppgifter, att ta ställning till huruvida åklagarens utredning och den åberopade bevisningen var tillräckligt robust. En sådan prövning är i många avseenden nära sammankopplad med bevisvärderingen men innebär i sig ett ställningstagande till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad är kontrollerade mot kända fakta och om utredningen är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte kan riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Huruvida tingsrätten gjorde en sådan prövning, och hur tingsrätten i så fall resonerade, framgår inte av domen.

En viktig utgångspunkt för prövningen av utredningens robusthet borde dock ha varit att orsaken till Charles Zelmanovits död inte hade kunnat fastställas och att det saknades såväl teknisk bevisning som vittnen till stöd för åklagarens gärningspåstående. Den bevisning som fanns bestod huvudsakligen av kontroller av Sture Bergwalls egna uppgifter mot kända omständigheter och faktiska fynd. Den påstådde medgärningsmannen ÖS hade avlidit och kunde inte höras. Av utredningen framgick det därför inte vilken inställning ÖS själv hade till gärningspåståendet och det saknades möjlighet att fullständigt utreda dennes eventuella medverkan eller, för

den delen, den tänkbara möjligheten att ÖS hade varit gärningsman och Sture Bergwall medhjälpare.

Även utredningen beträffande Sture Bergwalls förmåga att hitta fram till fyndplatsen och själv visa hur kroppen låg hade stora brister eftersom dessa sekvenser inte fanns med på den vallningsfilm som visades för rätten.

Beträffande Lars Lidbergs utlåtande och uppgifter under sakkunnigförhøret var en viktig utgångspunkt att Sture Bergwall hade varit utsatt för allvarliga övergrepp som barn. Även i Sven-Åke Christiansons uppgifter under sakkunnigförhøret har ett antagande om övergrepp i Sture Bergwalls barndom varit underförstått. Någon utredning till stöd för att sådana övergrepp faktiskt hade skett, till exempel i form av journalanteckningar eller förhör med Sture Bergwalls syskon, förelåg dock inte i målet.

Den utredning som fanns om Sture Bergwalls livsföring och göranden vid den aktuella tiden var mycket begränsad, varför det inte kunde anses utrett huruvida han hade haft faktisk möjlighet att befinna sig i Piteå vid tiden för mordet.

Dessa brister borde tydligare ha uppmärksammats och analyserats i tingsrättens dom, och då särskilt utifrån hur bristerna inverkad på bevisvärderingen.

I tingsrättens redogörelse för värderingen av den framlagda bevisningen förde tingsrätten fram följande omständigheter till stöd för åklagarens gärningspåstående.

Sture Bergwalls uppgift om att han hade en medgärningsman fick enligt tingsrätten stöd av att ÖS hade haft en bil av det utseende Sture Bergwall berättat (en tvådörrars Opel) samt att ÖS hade homosexuella intressen och varit deprimerad före självmordet.

Tingsrätten presenterade även tre olika omständigheter som enligt tingsrätten utgjorde ett mycket starkt stöd för riktigheten i Sture Bergwalls uppgifter. Den första omständigheten var Seppo Penttins uppgift om vad Sture Bergwall vid vallningen i Säter hade berättat om vegetationen, lukterna och terrängförhållandena på platsen. Den andra omständigheten var att Sture Bergwall vid fyndplatsen kunde berätta hur den döda kroppen lagts. Den tredje omständigheten var att Sture Bergwalls uppgifter om vilka kroppsdelar han tog med från platsen stämde med vad som saknades på fyndplatsen. Avslutningsvis konstaterade tingsrätten att Lars Lidbergs uppgifter om Sture Bergwalls person och tidigare beteende samt

vad Sven-Åke Christianson uppgett om Sture Bergwalls minnesfunktioner med styrka talade för att de uppgifter som Sture Bergwall lämnat var riktiga.

I redogörelsen för värderingen av den framlagda bevisningen förklarade tingsrätten inte närmare på vilket sätt de detaljer om ÖS som Sture Bergwall hade lämnat ansågs ge stöd för att ÖS var medgärningsman. Vidare presenterade tingsrätten inte vilket stöd den hade för slutsatsen att Sture Bergwall hade kunnat visa hur kroppen lagts eftersom detta inte framgick av rekonstruktionsfilmen. Samma sak gäller slutsatsen att Sture Bergwalls uppgifter om medtagna kroppsdelar stämde med gjorda fynd eftersom han inte detaljerat tycks ha redogjort för det vid huvudförhandlingen.

Tingsrätten redovisade inte i domen hur den värderade de uppgifter som i varierande grad talade mot åklagarens gärningspåstående. Som exempel på sådana uppgifter kan nämnas att orsaken till Charles Zelmanovits död inte hade kunnat fastställas, att det enligt utlåtandet från SKL inte fanns spår av våld på klädresterna och inte heller blod eller vävnadsrester på kläderna eller sågen samt att det inte, enligt Robert Grundins rättsmedicinska utlåtande av den 29 augusti 1994, fanns några tecken till verktygsspår på skelettdelarna. Därutöver synes Sture Bergwalls uppgift att han hade träffat ÖS samma dag som denne begick självmord inte vara förenlig med änkan GS:s uppgift om att självmordet inträffade på morgonen.

Slutligen tycks tingsrätten inte heller ha analyserat betydelsen av flera anmärkningsvärda omständigheter i Sture Bergwalls berättelse, som att till synes planlöst resa 70 mil för att hitta en pojke, sannolikheten för att han en mörk och kall november natt skulle bära en kropp flera hundra meter rakt ut i skogen för att stycka den samt möjligheten för honom att – trots mörkret – ha detaljerat minnen om vegetation och terrängförhållanden.

7 Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis

7.1 Inledning

Natten mellan den 12 och den 13 juli 1984 knivmördades de holländska makarna Marinus Stegehuis (mannen) och Janny Stegehuis (kvinnan) i ett tält på en rastplats vid sjön Appojaure i Gällivare kommun. Tältplatsen låg cirka 100 meter från väg 827, "Vägen Västerut", och tältet var uppställt knappt 30 meter från sjön. På platsen fanns även grön Toyota Carina parkerad.

Mordplatsen upptäcktes av turister på kvällen den 13 juli 1984. Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis låg då i tältet och hade båda en stor mängd knivhugg på olika delar av kroppen. Det fanns många genomstickningar i tältduken. På platsen återfanns bland annat en avbruten filékniv. Knivspetsen låg inne i tältet. En omfattande förundersökning inleddes, men någon gärningsman kunde inte bindas till brotten. Nio år efter mordet inkom ett tips till polisen om en kamera som kunde ha tillhört Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis. Utredningsarbetet intensifierades därefter återigen. Förundersökningen pågick alltjämt vid tiden för Sture Bergwalls erkännande av mordet.

7.2 Förundersökningen

7.2.1 Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande

Tekniska och rättsmedicinska undersökningar

Av brottsplatsundersökningen framgår bland annat följande. Tältet bestod av ett gult innertält och ett brunt yttertält och tältöppningen, som var placerad mot sjön, vätte mot söder. Tältet hade rasat ihop och samtliga tio markförankringar var bortslitna. Tältöppningen och ett tillhörande insektsnät var stängda med dragkedjor. Innertältets baksida, som vätte mot norr, var uppriven och uppskuren lodrätt på två ställen. En av revorna var så stor att den bildade en öppning i tältet. På tältets västra långsida, nära tältåsen, fanns ett antal genomstickningar i både innertältet och yttertältet. På innertältets västra långsida, nära norrgaveln, fanns ett flertal genomstickningar nära marken.

Marinus Stegehuis låg i tältets västra del (den vänstra sidan sett från tältöppningen) och Janny Stegehuis låg mitt i tältet till höger om Marinus Stegehuis, med ryggen rakt under genomstickningarna i tältduken nära tältåsen. De låg med fötterna mot tältöppningen och med huvudena mot tältets norra gavel. Vid den norra gaveln fanns packningen och vid tältöppningen deras skor.

På platsen återfanns bland annat en avbruten filékniv med mörkt plasthandtag som sannolikt hade legat i ett veck på yttertältets ytterkant. Den avbrutna knivspetsen hittades inne i tältet.

Senare hittades dels en svart läderportfölj innehållande bland annat en brun läderhandväska och fodralet till filékniven, dels en kassetbandspelare som eventuellt hade tillhört Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis. Portföljen anträffades intill väg 827, knappt två mil sydost om mordplatsen. Kassetbandspelaren anträffades drygt tio mil nordost om fyndplatsen.

På ett fotografi som vid den inledande brottsplatsundersökningen togs inifrån tältet mot den norra gaveln, kan man bland annat se en full soppåse med en ölburk högst upp. Soppåsen står i närheten av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis huvuden vid den större reva som bildade en öppning i tältduken. På ett fotografi som togs senare samma dag kan man se att soppåsen delvis hade vält och att ölburken hade ramlat ut.

En rättsmedicinsk obduktion genomfördes av Anders Eriksson, överläkare vid Statens rättsläkarstation. Av obduktionsprotokollet avseende Marinus Stegehuis framgår bland annat följande. Marinus Stegehuis var cirka 167 centimeter lång med en snarast något tunn kroppsbyggnad och kort mörkblont hår. Han hade cirka 25 olika knivhugg, främst kring höger axel, armhåla och bröst samt vänster skuldra. Han hade även en skada i nacken, en i halsen, några skador i bakhuvudet och en på baksidan av höger lår. Underarmarna hade skador som kunde vara så kallade avvärjningsskador. Det fanns tecken på trubbigt våld mot ansiktets vänstra del med bland annat krosskador inom överläppens vänstra del och en spricka i en överkåksprotes.

Av obduktionsprotokollet avseende Janny Stegehuis framgår bland annat följande. Janny Stegehuis hade kort, starkt gråsprängt hår. Hon hade cirka 20 olika knivhugg, främst kring fram- och baksida av vänster axel och på ryggen. Hon hade även en skada på halsen, en mitt på huvudet, en mitt på bröstorgens framsida och en vid vänster höftben.

Av utlåtandena framgår därutöver gemensamt för Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis bland annat *att* det skärande och stickande yttre våldet hade orsakat döden, *att* fynden och omständigheterna angav att skadorna åsamkats av annan person samt *att* skadorna väl kunde ha uppkommit genom inverkan av i ärendet aktuell kniv.

Undersökningar gjordes av bland annat tältet, Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis kläder och övriga tillhörigheter, de upphittade

väskorna och kassetbandspelaren, cigarettfimpar samt fett- och blodfläckar på tältet.

Fingeravtryck, som inte kom från Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis, säkrades på bland annat den upphittade kassetbandspelaren och en av väskorna.

Fotografier tagna av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis framkallades och granskades och Janny Stegehuis dagboksanteckningar översattes.

I september 1993 beslagtogs i en lägenhet i Stockholm en kameraväska med diverse fotoutrustning som antogs ha tillhört makarna.

Den 17 mars 1994 genomförde Jan Olsson, kriminalkommissarie vid Rikskriminalpolisen, och Sture Pettersson, kriminalinspektör, en rekonstruktion på polisstationen i Luleå. Vid rekonstruktionen närvarade även bland annat Anders Eriksson, som då hade blivit chefsöverläkare, och underläkaren Christina Ekström, båda vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska institutet, Umeå.

Jan Olsson upprättade senare, den 28 juni 1995, en rapport över sina iakttagelser vid rekonstruktionen och övrig genomgång av materialet under åren 1993–1995. Under arbetet hade han, enligt rapporten, fört diskussioner med Sture Pettersson och Anders Eriksson. Jan Olsson drog bland annat följande slutsatser. Marinus Stegehuis skadebild gav intryck av att han under angreppet hade varit förhållandevis orörlig i kroppen, undantaget armar och ben, när han fick knivhuggen. Han fick först hugg mot framsidan av bålen och senare hugg mot ryggsidan. Under det senare angreppet borde tältet ha rasat ihop. Eftersom yttertältet inte var genomhugget där mannen låg pekade det på att yttertältet var undanvikt vid det angreppet eller att angriparen befunnit sig mellan innertältet och yttertältet. Såvitt gällde Janny Stegehuis hade yttertältet och innertältet genomstuckits 12–13 gånger uppe vid nocken vid platsen där hon låg. Detta hade skett sedan tältet rasat. Hon hade varit mer rörlig under angreppet än Marinus Stegehuis, vilket troligen betydde att Marinus Stegehuis angripits först. Omständigheter pekade på att tre knivar hade använts, varav filékniven var en.

Polisförhör

Diverse förhör hölls, bland annat med de personer som kom först till brottsplatsen, anhöriga till Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis, sådana som hade varit i kontakt med Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis under deras vistelse i trakten, personer som campade i närheten av deras tältplats samt de som sedermera kom att hitta väskorna och kassetbandspelaren. Förhör hölls även med en person som, efter att ha sett tv-programmet Efterlyst, kontaktade polisen och uppgav att han hade köpt en kameraväska som kunde ha tillhört Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis. En fotokonfrontation gjordes för att få klarhet i vem han köpte kamerautrustningen av.

En man pekades ut som säljare av kamerautrustningen. I ett förhör som hölls den 15 februari 1994 förnekade den mannen inte att han sålt utrustningen, men kunde inte minnas hur han hade fått tag på kameran. Av skäl som inte framgår av förhöret frågade förhørsledaren mannen när han lärde känna en person vid namn JF och om han hade gjort några kameraaffärer med denne. Mannen svarade att han inte hade något minne av att han köpt någon kamerautrustning eller kameraväska av JF och att de enda affärer de hade haft ihop var knarkaffärer. Förhör hölls därefter bland annat med JF:s före detta flickvän och JF:s före detta hustru.

Förundersökningen pågick alltjämt vid tiden för Sture Bergwalls erkännande av mordet på Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis.

7.2.2 Polisförhör, vallning och rekonstruktion med Sture Bergwall

Under perioden november 1994 till augusti 1995 hölls 13 förhör med Sture Bergwall. Förhören är nedtecknade i dialogform och omfattar mer än 400 sidor. Därutöver förekom ett flertal telefonkontakter mellan Seppo Penttinen och Sture Bergwall, vilka huvudsakligen initierades av Sture Bergwall. De uppgifter som framkommit vid telefonkontakter har nedtecknats som referat i promemorior.

Såvitt annat inte särskilt anges nedan under respektive förhör närvarade polisassistenten, sedermera kriminalinspektören, Seppo Penttinen, Sture Bergwall och Sture Bergwalls offentlige försvarare. Advokaten Gunnar Lundgren var Sture Bergwalls offentlige försva-

rare fram till den 31 juli 1995 och i tiden därefter var advokaten Claes Borgström Sture Bergwalls offentliga försvarare.

Under förundersökningen genomfördes dessutom en rekonstruktion vid mordplatsen och en vallning i de närliggande trakter som Sture Bergwall hade lämnat uppgifter om i förhören.

Av en promemoria daterad den 21 november 1994 framgår att Sture Bergwall sade att han nog borde konfronteras med uppgifter om dubbelmordet i svenska fjällvärlden eftersom han vid något tillfälle befunnit sig inom det aktuella området. Enligt Sture Bergwall hade tankarna på dubbelmordet uppkommit efter att journalisten Lennart Hård hade frågat honom om det pågick någon förundersökning mot honom angående detta. Denna promemoria är inte medtagen i förundersökningsprotokollet.

Den 23 november 1994 berättade Sture Bergwall bland annat följande. Dagen före mordet anlände han ensam med tåg till Jokkmokk. Han handlade lite på Konsum men kände inte igen någon där. Utanför samemuséet stal han en herrcykel med tre växlar, av vilka bara två fungerade. Han cyklade hela vägen från Jokkmokk till sjön Appojaure [en sträcka på cirka tio mil] med avbrott för några timmars sömn i skogen på natten. Makarnas tält var ett grågult eller möjligen blått fyrmannatält med uppspända tvättlinor utanför. Tältet var placerat vid en tjärn ungefär 500–1 000 meter från bilvägen.

Han inledde angreppet mot makarna med att hugga mot tältets högra sida sett från tältöppningen. Makarna befann sig då i tältet. Mannen låg på den högra sidan och dog nog direkt av knivhuggen. Kvinnan låg på den vänstra sidan. Kvinnan hade långt mörkt hår och kom ut med överkroppen, som var bar, ur tältet. Eventuellt var hon ståendes på knä. Han började då hugga henne. Han makade sedan in henne i tältet igen, varefter han fortsatte att hugga från utsidan, in genom tältduken. Tältet rasade ihop och han såg kropparnas konturer under tältduken. De flesta knivhugg skedde på höger sida där mannen låg. Totalt rörde det sig om tio till tolv knivhugg. Nedan följer ett citat ur förhöret.

P [Seppo Penttinen]: 10–12. Sker det nåt annat än hugg emot tältduken eller jag tänker på det här infästningarna och så vidare. Hur pass stabilt det där tältet är?

Q [Sture Bergwall]: Öh.. men vad jag observerar det är ju att det här faller faller mot kroppen eller gö-gör kropp.. gör.. man ser kroppskonturerna.

P: Mmm.

Q: Öh.. så jag gör ingen observation vad jag minns nu i varje fall av.. av att nå fästen lossnar eller nånting sånt där.

Han berättade vidare att han högg med en kniv som var hans egen och som var större än en morakniv. När både mannen och kvinnan var döda skar han, av skäl som han inte kunde förklara, upp tältduken i längre repor på tre ställen. Efter mordet cyklade han tillbaka till Jokkmokk och tog tåget till Falun.

Under förhöret fick Sture Bergwall frågan om han kände någon som heter JLAF. Sture Bergwall svarade då att han trodde att han hade träffat honom. [JLAF är samma person som JF, den man som sedan tidigare förekom i förundersökningen. På grund av att det visade sig att han inte längre använde efternamnen L och A kallas han framöver för JF, även om Sture Bergwall själv växlade mellan namnen JF och JL.]

Under förhöret ritade Sture Bergwall en skiss över tältplatsen och en skiss över tältet. Han placerade tältet nära en tjärn och bilen några meter längre bort från tjärnen. I tältet ritade han in skor och packning längst till vänster från öppningen sett. Kvinnan låg bredvid skorna. Mannen låg till höger om henne. En pil visade att huggen mot mannen skedde från tältets högra långsida. Tre inringade pilar visade var det kunde förekomma större revor av kniv. Pilarna pekade mot den vänstra långsidans båda hörn och längst till vänster på norrgaveln.

Av en promemoria daterad den 25 november 1994 framgår att det vid en telefonkontakt mellan Seppo Penttinen och Sture Bergwall den 24 november 1994 uppkom en frågeställning om riktigheten i de uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat i förhöret. Sture Bergwall uppgav att han hade lämnat fel uppgifter om färgen på tältet, om att kvinnan var bar på överkroppen och om att det funnits uppspända tvättlinor på platsen. Sture Bergwall förklarade de felaktiga uppgifterna med att han försökte ”dra sig ur” misstanken.

Den 25 november 1994 tog Sture Bergwall del av innehållet i promemorian av den 25 november 1994 och bekräftade att uppgifterna i den stämde.

Den 12 december 1994 närvarade även Birgitta Stähle, legitimerad psykolog och Sture Bergwalls psykoterapeut. Enligt förhørsprotokollet kom förhöret till stånd eftersom Sture Bergwall under terapisaftalen hade lämnat uppgifter som Sture Bergwall ansåg var av betydelse för utredningen. Birgitta Stähle skulle, enligt önskemål från Sture Bergwall och Gunnar Lundgren, redogöra för dessa uppgifter. Sture Bergwall skulle endast bekräfta uppgifterna eftersom han ”inte ånyo förmår att genomgå den ångest det skulle innebära att på nytt helt med egna ord berätta om händelsen”. De delar av förhöret som berörde terapisaftalen är borttagna genom så kallad maskering. Även i de läsbara delarna framgår dock att Birgitta Stähle själv ibland redogjorde för eller ställde frågor till Sture Bergwall om sådant som han hade berättat för henne.

Sture Bergwall berättade bland annat följande. I Konsumbutiken såg han en kund som han kände igen och som han undvek. I Jokkmokk träffade han en bekant, JF, som han följde med hem. Därefter åkte de en tvåsitsig grå Folkvagnspickup till Porjus och hämtade sprit. Sedan åkte de vidare till Appojaure och begick mordet. JF visste vart han skulle när de åkte till tältplatsen och han var den som startade det hela. Tältet var ett blått tvåmannatält. Sture Bergwall berättade att JF använde våld mot paret genom att lyfta en tung sak. Seppo Penttinen frågade om det var en sten, varvid Sture Bergwall nickade. Sture Bergwall berättade att stenen användes mot mannen, någonstans på överdelen av kroppen. JF slog med stenen men inte så att det blev några skador. Det var JF som skar i tältduken. Sture Bergwall uppgav att han var inne i tältet och utdelade hugg. Under hela angreppet högg han totalt mellan fyra och nio gånger. Kvinnan kom inte ut ur tältet med överkroppen, och han tror att dragkedjan till tältöppningen var stängd. Nio hugg utdelades mot kvinnan och fem mot mannen.

Av en promemoria daterad den 13 december 1994 framgår att Seppo Penttinen och Sven-Åke Christianson, docent vid Stockholms universitet och legitimerad psykolog, samtalade över telefon och att Sven-Åke Christianson då befann sig på Sätters sjukhus tillsammans med Sture Bergwall. När de avslutat sitt samtal lämnade Sven-Åke Christianson över telefonen till Sture Bergwall. Sture Bergwall berättade för Seppo Penttinen att han och JF hade glömt kvar den morakniv som JF hade använt på brottsplatsen.

Av en promemoria daterad den 15 december 1994 framgår att Sture Bergwall, vid ett telefonsamtal med Seppo Penttinen ”om rent allmänt hållna förhållanden”, spontant nämnde bland annat att han lagt över mycket av sin egen aggressiva handling på medgärningsmannen och menade att han själv hade varit mer aktiv i gärningsmomentet. Han berättade även att alla knivhugg inte hade gått igenom tältduken. Vissa hade utdelats direkt mot personerna.

Den 19 december 1994 berättade Sture Bergwall bland annat att JF inte utdelade så många hugg, om ens något. JF hade en morakniv och han själv en större kniv. Innan de lämnade platsen reste de ena gaveln på tältet så att det såg uppspänt ut, även om kropps-konturerna fortfarande syntes. Tältet var ungefär två och en halv meter högt. Mannen i tältet var mörk och nästan i hans egen längd. [Enligt uppgift är Sture Bergwall cirka 188 centimeter lång.]

Av en promemoria daterad den 21 december 1994 framgår att Sture Bergwall dagen innan hade ringt till Seppo Penttinen och berättat att han hade hört på radio att det skulle ha försvunnit en transistorradio från platsen. Sture Bergwall sade att han egentligen hade haft ett minne av en radioapparat, men att han trots det inte tidigare hade kunnat få ur sig den uppgiften.

Den 17 januari 1995 sade Sture Bergwall bland annat att det nog trots allt fanns uppspända tvättlinor utanför tältet och att han såg kvinnan i tältöppningen efter det att mannen hade träffats av de första huggen. På fråga från Seppo Penttinen om det fanns ytterligare någon kniv svarade Sture Bergwall att han tyckte att det var tre knivar som fanns med i det här. Den tredje kniven beskrev han sedan som tillhörande Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis och som ett av mordvapnen. Han berättade att mannen låg på samma ställe hela tiden medan kvinnan rörde sig runt i tältet och kämpade i tio minuter. Senare i förhöret beskrev Sture Bergwall hur han även hade varit inne med överkroppen i tältet och utdelat hugg mot mannens hals. Efteråt släpptes han av i Messaure och åkte rälsbuss därifrån till Jokkmokk.

I förhör den 31 januari 1995 berättade Sture Bergwall bland annat att parets kniv hade ett olackerat handtag i ett ljusare träslag. Han trodde att det var JF:s kniv som blev kvar på platsen. Sture Bergwall nämnde att han vid något tillfälle hade träffat en bekant vid namn KR. Sture Bergwall ritade en skiss av tältet och placerade

revan på tältets vänstra sida från öppningen sett. Han markerade att den inledande attacken hade skett på tältets högra sida.

Den 9 februari 1995 sade Seppo Penttinen till Sture Bergwall att Sture Bergwall i det första förhöret hade haft lite svårt att bestämma sig för om det var en dam- eller herrcykel som han tog. Sture Bergwall svarade då att han väl var ganska säker på att det var en damcykel. [Tre dagar tidigare hade ett förhör hållits med AH, som berättat att hon den 13 eller 14 juli 1984 blev bestulen på en grön treväxlad damcykel.]

Sture Bergwall berättade att cykeln togs med på bilresan till Appojaure och att den hamnade i Messaure. Han berättade att han träffade en bekant, KR, på muséet i Jokkmokk och att Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis också hade varit närvarande då. Han och JF hade även pratat med Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis när han och JF vid 20-tiden kom till Appojaure. Han blev arg på makarna eftersom han trodde att de felaktigt förnekade att de hade en son.

Mannen beskrevs återigen som i hans egen längd men kraftigare, dock med smal kroppsbyggnad. Kvinnan var ganska lång, men kanske ett huvud kortare än mannen och kraftigt byggd utan att vara tjock. I förhöret tog Seppo Penttinen upp att Sture Bergwall tidigare hade pratat om en större reva. Sture Bergwall bekräftade det och tillade att det var JF som hade åstadkommit den. Seppo Penttinen sade att han upplevde en liten osäkerhet hos Sture Bergwall i samband med att Sture Bergwall vid det förra förhöret skulle placera den större revan på en skiss. ”Ja, den finns.” svarade Sture Bergwall. Seppo Penttinen frågade då: ”Vad är det som gör osäkerheten, vilken, vilken, så att säga, sida eller gavel den ska finnas på?” Sture Bergwall svarade emellertid att han var ganska säker på att han hade placerat den på rätt sida. Efter det följde en utläggning av Sture Bergwall som är svår att följa, men som tycks innebära att det kunde vara tältöppningen i sig som var revan.

Om kvinnans skador berättade Sture Bergwall att han inte trodde att hon kunde ha fått någon skada på ryggen.

Tältet var jeansfärgat och det kunde möjligen ha funnits ett regnskydd över tältet. När han kom in i tältet kom han mot kvinnans högra sida och mannen fanns på hennes vänstra sida. Han var säker på att han inte hade kommit in vid makarnas huvudsida, men där- emot kunde han ha kommit in från makarnas fotsida. Efter mordet

åkte de tillbaka till den man som de tidigare köpt sprit av, för att byta kläder. De blodiga kläderna lämnade de hos mannen. Han trodde att cykeln togs med till Messaure, där han och JF skiljdes åt. Den person han träffade på Konsum hette HL.

Stenen låg inne i tältet och han såg inte mot vilken del av kropparna som stenen användes. Stenen användes nog mot båda makarna eller i vart fall mot kvinnan. Han såg inte JF inne i tältet och var ganska säker på att JF inte hade varit inne i tältet och att denne inte ens hade lyft på tältduken och tittat in.

Seppo Penttinen och Sture Bergwall diskuterade om det vore bra med ett rekonstruktionsförhör. Sture Bergwall sade att han i så fall ville ha ett ungefär likadant tält med dockor i, med samma typ av öppning för att kanske kunna skilja ut om det var en reva eller om det var öppningen som han hade gått in genom. Skadebilden och kropparnas placering skulle bli tydligare då, sade han.

Den 21 februari 1995 träffades Seppo Penttinen och Sture Bergwall för att ”diskutera vissa omständigheter i den pågående utredningen”. Samtalet kom dock, enligt uppgift i protokollet, att utvecklas till ett förhör. Förhörsuppgifterna är nedtecknade i referatform. Bengt Eklund, avdelningsföreståndare vid Sätters sjukhus, närvarade som förhörsvittne vid slutet av förhöret.

Sture Bergwall berättade bland annat att han först utdelade cirka tre knivhugg med en bredbladig jaktkniv mot mannen när denne låg invid tältväggen. Därefter flyttade han sig mot tältöppningen och utdelade ett eller två hugg mot kvinnan som då var i en slags upprättstående ställning. Han sträckte sig sedan över kvinnan och utdelade ytterligare knivhugg mot mannen, nu med parets kniv, som troligen träffade axelpartiets baksida. Han högg även mot mannens hals med parets kniv. Kvinnan rörde sig mer än mannen varför hennes skador borde vara mer spridda. Han sade även att han nu hade en bestämd uppfattning om att tältet hade ett slags regnskydd som markant avvek från tältets egen färg.

Av en promemoria daterad den 3 mars 1995 framgår att Birgitta Stähle ringde till Seppo Penttinen och berättade att Sture Bergwall under terapi hade lämnat uppgifter om de mord som han sade sig ha begått. Hon berättade att hon hade fört anteckningar om vad han hade sagt. Enligt promemorian berättade hon sedan, med Sture Bergwalls medgivande, för Seppo Penttinen vad Sture Bergwall hade sagt. Anteckningarna som hon förde skulle hon enligt prome-

morian lämna till Seppo Penttinen vid ett senare tillfälle. Anteckningarna återfinns dock inte i förundersökningsprotokollet. Av promemorian framgår att Birgitta Ståhle berättade att Sture Bergwall uppgett att han och JF hade tagit en kamera och en kameraväska.

Den 3 mars 1995 ringde Seppo Penttinen upp Sture Bergwall med anledning av Birgitta Ståhles telefonsamtal tidigare samma dag. Sture Bergwall berättade bland annat att han under terapi kommit på att de i samband med mordet tog en systemkamera. På fråga från Seppo Penttinen om Sture Bergwall hade läst om att en kamera hade försvunnit från tältet sade han att han inte hade något minne av det.

Den 9 mars 1995 berättade Sture Bergwall att han utdelade färre än sex hugg mot kvinnan utanför tältduken.

Seppo Penttinen frågade vad syftet var med revan. Sture Bergwall svarade då att han trodde att det var JF:s sätt att demonstrera sin aggressivitet eller att revan gjordes för att träffa någon av kropparna. På Seppo Penttinens fråga om avsikten inte var att komma in och titta i tältet svarade Sture Bergwall nej. Sture Bergwall berättade att han trodde att han hade låtit bli att läsa om händelsen i tidningarna efter mordet. Seppo Penttinen frågade om Sture Bergwall hade sett någon uppgift i pressen om att det funnits en kamera. Sture Bergwall svarade då att han nu själv hade kontrollerat och läst och att kameran inte fanns nämnd. På fråga från Gunnar Lundgren om Sture Bergwall hade sett TV-programmet Efterlyst svarade han att han inte mindes det, men att det var möjligt.

Av en promemoria daterad den 16 mars 1995 framgår att Sture Bergwall samma dag hade ringt upp Seppo Penttinen och bland annat berättat om ett "spröt" till tältet som var i vägen och som han hade ryckt upp. Han hade då befunnit sig i ett psykotiskt tillstånd och uppträtt som fadersgestalten "Ellington". Tältduken föll därefter långsamt ihop. Detta skedde omedelbart innan de första huggen riktades mot mannen. Han hade dock samtidigt en bestämd känsla av att tältduken var spänd när de första knivhuggen gick in genom tältduken.

Den 22 mars 1995 berättade Sture Bergwall bland annat att han och JF åkte mot Porjus efter mordet och besökte en man i en bostad som han kallade för gammelmansbostaden. Därefter återvände de alla tre till Appojaure. Mannen tog med sig en väska från

platsen. Den väskan kastades sedan ut ur bilen. Hans känsla var att det var denna väska som hade omnämnts i pressen.

Av en promemoria daterad den 25 april 1995 framgår att Sture Bergwall samma dag hade ringt upp Seppo Penttinen och berättat om något som vuxit fram under terapin med Birgitta Ståhle. Dessa uppgifter har dock tagits bort genom så kallad maskering.

Den 17 maj 1995 närvarade även Björn Jonasson som förhållningsledare tillsammans med Seppo Penttinen. Seppo Penttinen nämnde att det strax innan förhöret hade genomförts en fotokonfrontation vid vilken Sture Bergwall hade pekat ut JF. Seppo Penttinen påpekade att Sture Bergwall tidigare hade berättat att JF var tatuerad på armarna och frågade om Sture Bergwall kunde säga någonting om tatueringarna. Sture Bergwall kunde dock inte berätta någonting om motiven på tatueringarna. Anledningen till att han åkte till Jokkmokk vid tiden för gärningen var att JF hade ringt honom och ville träffas.

Den 10 juli 1995 genomfördes en rekonstruktion vid mordplatsen. Enligt det protokoll som upprättades med anledning av rekonstruktionen närvarade, utöver Seppo Penttinen och Sture Bergwall, även Birgitta Ståhle, Sven-Åke Christianson, kriminalinspektör Thure Nässén och Bengt Eklund. Uppräkningen har visat sig inte vara fullständig och i vart fall Gunnar Lundgren, Jan Olsson och Anders Eriksson närvarade också. Inför rekonstruktionen införskaffades tält, bil, packning och annat som funnits på platsen. Av det protokoll som upprättades med anledning av rekonstruktionen framgår att platsen hade iordningsställts i det närmaste i samma skick som förhållandena var 1984. Detta uppgavs ha varit möjligt med hjälp av fotografier från platsen och övrigt utredningsmaterial.

Genomförandet av rekonstruktionen dokumenterades genom videoinspelning, ljudupptagning samt i det nyss nämnda protokollet. Vi har enbart haft tillgång till videoinspelningen i redigerat skick. Utskriften från ljudupptagningen är mer omfattande men inte heller den är helt komplett.

Innan rekonstruktionen påbörjades och förberedelserna med tältet pågick, framgår det av utskriften från ljudupptagningen att Sture Bergwall sade att han fick en spontan reaktion på kropparnas placering och uppgav att angreppet skedde från tältets vänstra långsida, det vill säga tvärtom mot vad han hade sagt innan. Han förkla-

rade dock inte närmare vad han menade med detta. Inom parantes görs i utskriften en förklaring som tycks ha tillkommit efteråt. Där står att Sture Bergwall i förhör hade beskrivit att angreppet börjat mot mannen och att det skett från höger sida, men att han nu på plats lämnade en spontan redogörelse för var angreppet hade startat.

Figuranter som skulle föreställa Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis placerades på den plats de hade legat när man fann dem. Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis placerades således med fötterna mot öppningen och huvudena mot norrgaveln. Mannen låg vid tältets vänstra långsida sett från öppningen och kvinnan till höger om mannen. Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis inbördes placering var tvärtemot vad Sture Bergwall hade berättat i förhören, men möjligen i överensstämmelse med vad han antytt strax före rekonstruktionens påbörjande.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen berättat att Seppo Penttinen och Sven-Åke Christianson, innan rekonstruktionen påbörjades, bland annat berättade för honom hur det hade sett ut på platsen, hur Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis hade legat i tältet samt att en viss del av tältduken hade varit uppvikt. Metoden att lämna information på det sättet ingick, enligt Sture Bergwall, i Sven-Åke Christiansons ”koncept” för hur en rekonstruktion skulle gå till. Dessa påståenden har dock tillbakavisats av såväl Seppo Penttinen som Sven-Åke Christianson.

Rekonstruktionen inleddes med att Sture Bergwall gick fram till figuranten JF. Sture Bergwall sade: ”Nu hugger vi ihjäl de jävlarna” varefter han aggressivt började hugga kraftigt mot yttertältets vänstra sida. Han lämnade sedan över kniven till JF och tog sig in i tältet via tältöppningen genom att dra upp dragkedjorna. Rekonstruktionen och inspelningen avbröts strax därefter på grund av Sture Bergwalls aggressivitet inne i tältet.

Om detta skeende har Sture Bergwall vid möte med kommissionen berättat att han var så medicinpåverkad att han hade glömt vad Seppo Penttinen och Sven-Åke Christianson hade berättat om förloppet och att han därför kom att göra på annat sätt. Under den paus som följde samtalade han dock återigen med både Seppo Penttinen och Sven-Åke Christianson som påminde honom om vad de tidigare hade berättat. Även Jan Olsson och Seppo Penttinen har vid möte med kommissionen berättat att Seppo Penttinen pratade med Sture Bergwall efter detta första rekonstruk-

tionsförsök. Såväl Seppo Penttinen som Sven-Åke Christianson har uppgett att de inte lämnade några uppgifter till Sture Bergwall om det faktiska förloppet.

När inspelningen återupptogs förklarade en speakerröst i den redigerade filmen att Sture Bergwall ville göra om rekonstruktionen eftersom den inte blev korrekt i början. Skälet till det angavs vara att han hade upplevt en så stark ångest över att det hela, i det korrekta fallet, ”skulle ha sett allt för planlagt ut”. När det första försöket avbröts hade han enligt speakerrösten upprepat: ”Det stämmer inte, det stämmer inte.”

Vid det andra rekonstruktionsförsöket började Sture Bergwall med att berätta att han och JF hade lossat på yttertältets markförankringar vid tältets västra och norra sida. Figuranten JF gick då fram och lossade på yttertältet och vek dessutom upp den nedersta yttertältduken en bit. Sture Bergwall visade sedan hur han och JF högg genom innertältets västra långsida nära marken och genom den norra gaveln. Han ställde sig därefter vid tältöppningen för att visa hur han tog sig in i tältet. Sture Bergwall sade att han skulle vilja ta sig in genom öppningen, antingen genom att öppna med kniv eller genom en öppen ingång. Seppo Penttinen frågade då om han var osäker på om det verkligen var så, varpå Sture Bergwall svarade ja. Kort därefter frågade Seppo Penttinen om han visste om angreppet mot kvinnan skedde från den sidan eller om det skedde från sidan där revan fanns. Sture Bergwall sade då att han blev osäker och ändrade sig till att han gick in från revan, det vill säga från tältets norra sida. Seppo Penttinen föreslog därefter att de skulle skära upp revan på tältets norra gavel. När Sture Bergwall tog sig in genom revan tyckte han inte att det stämde med kropparnas läge, bland annat eftersom mannens huvud kom så nära, och fortsatte att vara tveksam till hur han hade tagit sig in i tältet. Efter att ha skurit en ny reva längre österut på norrgaveln tog han sig in därifrån i stället. Han fick dock riva upp tältduken ytterligare för att komma in med hela kroppen. Inifrån tältet beskrev han hugg mot kvinnans överkropp, kvinnans buk och hals, mannens hals och kvinnans bäcken.

Därefter stod han utanför tältet vid den västra långsidan och utdelade ytterligare hugg mot Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis när tältet hade fallit ihop.

Avseende de inledande huggen på mannen, som skett genom tältduken på den västra långsidan nära marken, visade Sture Bergwall på Seppo Penttinen hur han högg mot magtrakten. Sture Bergwall var tydlig med att han inte stördes av revbenen.

Sture Bergwall berättade att JF använde en sten mot någon av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis genom tältduken. Sture Bergwall visste inte mot vem stenen hade använts och sade att han inte såg när det skedde. På uppmaning pekade han trots det ut ungefär var på tältet stenen hade använts. Seppo Penttinen sade då att han förmodade, baserat på hur Sture Bergwall pekade, att det var mannen som träffades av stenen. Sture Bergwall höll med.

På fråga från Anders Eriksson om någon av personerna försökte försvara sig sade Sture Bergwall att kvinnan, men inte mannen, försökte försvara sig. Mannen hade rört sin högra arm, men det uppfattade han inte som en försvarsrörelse.

Seppo Penttinen visade sedan sakerna som fanns i tältet och frågade Sture Bergwall om de hade ställt upp sakerna rätt och om Sture Bergwall kände igen dem. Efter ett samtal om tillhörigheterna avslutades rekonstruktionen på mordplatsen.

Den 11 juli 1995 genomfördes en vallning inom Gällivare polisområde. Protokollet från vallningen saknar en redogörelse för vilka som närvarade. Av uppgifter i protokollet kan dock utläsas att i vart fall Birgitta Stähle och Christer van der Kwast, överåklagare och förundersökningsledare, närvarade. Enligt Gunnar Lundgrens egna uppgifter vid möte med kommissionen närvarade även han. Vid vallningen berättade Sture Bergwall om vad han och JF hade gjort före och efter mordet. Sture Bergwall berättade bland annat att de hade ätit middag med Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis vid tältplatsen och att han hade tyckt att kvinnan såg grotesk ut och därför velat döda henne. Han pekade även bland annat ut ett hus i Messaure som den ”gammelmansbostad” han tidigare nämnt i förhör.

Den 22 augusti 1995 närvarade Birgitta Stähle som förhörsvittne. Claes Borgström, som nu hade förordnats som Sture Bergwalls offentlige försvarare, närvarade inte. Sture Bergwall informerades om att polisen hade förhört den man som bodde i det hus i Messaure som Sture Bergwall vid vallningen hade pekade ut, och att mannen hade förnekat all inblandning i mordet. Sture Bergwall berättade att han och JF planerade att begå brott för att komma

över pengar. Huset i Messaure skulle utgöra deras bas. Det var möjligt att han cyklade från Gällivare till Jokkmokk efter mordet.

7.2.3 Övrig utredning

Utredning avseende misstanken mot JF

Under 1995 genomförde polisen diverse undersökningar och höll ett flertal förhör med anhöriga och bekanta till JF för att kartlägga vad han hade gjort vid tiden för mordet. JF hördes av polisen vid tre tillfällen; i maj, juni och september 1995. Dessutom hölls ett konfrontationsförhör med både JF och Sture Bergwall den 12 oktober 1995. Efter konfrontationsförhöret ringde JF och lämnade ytterligare uppgifter till polisen.

I september 1995 kontaktades polisen av JF:s före detta hustru, som även tidigare hade hörts. Hon berättade att hon under sommaren 1984 möjligen hade tagits in på Södersjukhusets psykiatriska akutmottagning i Stockholm och att JF hade varit med henne då. Journalanteckningar från mottagningen inhämtades och inkom till Rikskriminalpolisen den 26 september 1995. Av journalanteckningarna framgår att hon på kvällen den 13 juli 1984 hade kommit till akutmottagningen i sällskap med sin pojkvän.

JF förnekade i förhören konsekvent all inblandning i mordet och förnekade även att han kände Sture Bergwall. Efter att under konfrontationsförhöret ha fått information om uppgiften om besöket vid Södersjukhuset uppgav han att han mycket väl mindes detta och lämnade även ytterligare detaljer om händelsen.

Under konfrontationsförhöret uppgav Sture Bergwall bland annat att han och JF hade badat bastu tillsammans, varpå JF frågade om Sture Bergwall visste vad han hade för tatueringar på ryggen och ena benet. När Sture Bergwall inte kunde svara konstaterade JF att motiven var ganska unika och att man inte skulle glömma motiven om man hade sett dem.

Trots att JF förnekade allt samröre med Sture Bergwall vidhöll Sture Bergwall att JF var hans medgärningsman.

I den sammanfattning av polisutredningen som återfinns i förundersökningsprotokollet står, angående utredningen om JF, att JF och Sture Bergwall under en period 1972–1973 vistades på Sidsjöns sjukhus i Sundsvall, dock inte på samma avdelning. Det angavs

vidare att ett stort antal förhör och kontroller hade genomförts i syfte att klarlägga var JF hade vistats vid tiden för mordet men att något totalt klarläggande inte hade gått att uppnå. Varken i denna sammanfattning eller i den särskilda sammanställning avseende JF som i december 1995 gavs in till tingsrätten inför huvudförhandlingen redovisades dock att det fanns uppgifter som talade för att JF hade varit på Södersjukhuset i Stockholm kvällen den 13 juli 1984.

Övriga förhör

I januari 1995 hölls ett polisförhör med AH, som den 16 juli 1984 hade polisanmält att hennes treväxlade damcykel hade blivit stulen på gatan i centrala Jokkmokk. Cykeln stals troligtvis den 13 eller 14 juli 1984. Cykeln hade fel på växlarna, eventuellt var det tvåans växel som krånglade. Förhör hölls även med tre män från Stockholm som hade besökt AH i Jokkmokk den aktuella perioden. Förhören hölls i syfte att fastställa tiden för cykelstölden.

HL, som hade studerat på Samernas Folkhögskola i Jokkmokk samtidigt som Sture Bergwall i början av 1970-talet, hördes med anledning av att Sture Bergwall i förhör uppgett att han sett HL på Konsum i Jokkmokk. I ett förhör i juli 1995 uppgav HL att han inte hade något minne av att ha träffat Sture Bergwall den aktuella tiden, men att det inte var otroligt att han då hade handlat på Konsum.

KR, som även hon hade studerat på Samernas Folkhögskola i Jokkmokk samtidigt som Sture Bergwall i början av 1970-talet, hördes vid ett flertal tillfällen under 1995 med anledning av att Sture Bergwall i förhör hade uppgett att han träffat henne på muséet i Jokkmokk. Hon berättade att de hade mött varandra en sommar på Gällivare tågstation och att det kunde ha varit 1984 eller 1987.

Vid vallningen pekade Sture Bergwall ut ett hus i Messaure. I det huset bodde enligt Sture Bergwall den man som han och JF hade besökt och som följde med när de senare återvände till mordplatsen. Förhör hölls med denne man, som förnekade all inblandning i gärningen och dessutom uppgav att han inte kände till vare sig Sture Bergwall eller JF.

Härutöver hölls förhör med personer från citykonditoriet i Jokkmokk, Folkhögskolan i Jokkmokk och med boende i Messaure.

Teknisk utredning

Fingeravtryck som hade säkrats vid brottsplatsundersökningen på vissa av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis tillhörigheter jämfördes med Sture Bergwalls och JF:s fingeravtryck, men visade inte någon överensstämmelse med dessa. Av materialet har vi inte kunnat utläsa att man i övrigt gjort några DNA-undersökningar eller andra tekniska utredningar för att bedöma Sture Bergwalls koppling till mordet.

7.2.4 Särskilt om advokaterna, de sakkunniga och vården under förundersökningen

Advokaterna

Gunnar Lundgren närvarade vid de flesta förhören med Sture Bergwall samt vid rekonstruktionen och vallningen. Han närvarade dock inte vid de tillfällen som Sture Bergwall själv ringde upp Seppo Penttinen och lämnade uppgifter. Han närvarade inte heller vid förhöret den 21 februari 1995.

På Sture Bergwalls begäran entledigades Gunnar Lundgren den 31 juli 1995 och Claes Borgström förordnades i stället som Sture Bergwalls offentlige försvarare.

Vid förhöret den 22 augusti 1995 närvarade inte Claes Borgström. Claes Borgström närvarade dock vid konfrontationsförhöret med Sture Bergwall och JF den 12 oktober 1995.

De sakkunniga

Sven-Åke Christianson medverkade under förundersökningen vid rekonstruktionen och vallningen. Under förundersökningen anlätades han även som rådgivare åt polis och åklagare. För en närmare redogörelse för vad Sven-Åke Christianson, Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och Sture Bergwall har berättat om Sven-Åke Christiansons rådgivande roll och om Sven-Åke Christiansons

egna kontakter med Sture Bergwall hänvisas till redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, avsnitt 6.2.4.

Anders Eriksson utförde den rättsmedicinska obduktionen av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis. Han deltog även vid rekonstruktionen med Sture Bergwall samt vid den rekonstruktion på polisstationen i Luleå som genomfördes den 17 mars 1994. Han upprättade vidare, tillsammans med underläkaren Christina Ekström, ett rättsmedicinskt utlåtande, se nedan avsnitt 7.3.1.

Vården

Birgitta Ståhle närvarade vid förhöret den 12 december 1994 i syfte att redogöra för uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat under terapisaamtal med henne.

Den 3 mars 1995 ringde Birgitta Ståhle till Seppo Penttinen och berättade att Sture Bergwall under terapi hade lämnat uppgifter om de erkända mordena. Med Sture Bergwalls medgivande berättade hon även vad Sture Bergwall hade sagt.

Birgitta Ståhle närvarade vid rekonstruktionen och vallningen den 10 och 11 juli 1995. Hon närvarade därutöver som förhörsvittne vid förhöret den 22 augusti 1995 och även vid konfrontationsförhöret mellan Sture Bergwall och JF den 12 oktober 1995. Av protokollet från konfrontationsförhöret framgår dock inte anledningen till hennes medverkan.

I enlighet med vad som redovisats närmare i redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, se avsnitt 6.2.4, har såväl Birgitta Ståhle som Christer van der Kwast och Seppo Penttinen vid möten med kommissionen uppgett att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet och att samtliga var noga med att upprätthålla skiljelinjen däremellan. Under samma avsnitt framgår vidare att Sture Bergwall vid möte med kommissionen har förmedlat en motsatt uppfattning och berättat att det förelåg ett nära samarbete och informationsutbyte mellan polis, åklagare och psykoterapeuter.

Av journalanteckningar från Sätters sjukhus från den aktuella tiden framgår bland annat följande. Enligt en journalanteckning gjord av Birgitta Ståhle den 2 mars 1995 träffades Sture Bergwall och Birgitta Ståhle för terapisaamtal tre gånger i veckan. De fortsatte

då arbetet med att ”se de tidigare sammanhangen och hur dessa har återgestaltats i vuxen ålder”. Birgitta Ståhle beskrev att detta skedde parallellt med polisförhören. Nya minnen om våld mot vuxna hade kommit upp och den informationen hade överlämnats till polis och åklagare för vidare utredning. De bilder och minnesfragment som kom upp i terapin klarnade enligt Birgitta Ståhle allt mer och sammanhangen kring mordet blev vartefter också tydligare. Senare i mars 1995 skrev Birgitta Ståhle att en anslagstavla på Sture Bergwalls rum, som enligt Sture Bergwall själv tydliggjorde var han befann sig i den terapeutiska processen, hade fotograferats av Seppo Penttinen eftersom den ansågs vara av polisiär betydelse. I en journalanteckning från den 12 juli 1995 uppgav Birgitta Ståhle att Sture Bergwall hade kunnat genomföra första dagen av rekonstruktionen i Gällivare på ett mycket tillfredsställande sätt. Genom en inledande regression hade han fått kontakt med hela händelsen och kunde därmed ta fram en hel minnesbild.

Överläkaren Staffan Persson skrev i en journalanteckning från den 19 juli 1995 att det inte fanns någon annan väg framåt än att successivt bearbeta allt som skett i samverkan med åklagarmyndigheten. Arbetet skedde enligt Staffan Persson ”givetvis var för sig, men mot samma mål”. Den 6 september 1995 antecknade psykologen Eva Sivertsson att hon hade haft kontinuerlig kontakt med Sture Bergwall sedan 1992 när hon arbetade som skötare på dennes avdelning. Under sommaren 1993, 1994 och 1995 hade hon dessutom haft samtal med Sture Bergwall under Birgitta Ståhles semester. Hon beskrev att hon var insatt i vad som skedde i den terapeutiska processen och i polisutredningarna och uppgav sig därför kunna finnas till hands för Sture Bergwall när Birgitta Ståhle inte var tillgänglig. Sedan november 1994 träffade hon Sture Bergwall en gång i veckan för samtal.

Enligt en journalanteckning av Birgitta Ståhle från den 13 oktober 1995 fick Sture Bergwall fortsatt terapi tre gånger i veckan. Långa perioder hade de dessutom daglig kontakt.

7.3 Tingsrättsprocessen

7.3.1 Förberedelsen inför huvudförhandlingen

Eftersom JF tidigare hade varit medmisstänkt för mordet på Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis hade tingsrätten förordnat en offentlig försvarare för honom. När åklagaren beslutade att lägga ned åtalet mot honom underrättades tingsrätten om det. Som skäl för nedläggningsbeslutet angav åklagaren att Sture Bergwalls uppgifter, mot JF:s bestridande, inte kunde anses utgöra tillräcklig bevisning. Eftersom det inte heller fanns teknisk bevisning eller annan bevisning kunde brott inte styrkas beträffande JF. Efter att tingsrätten förelagt JF att yttra sig över beslutet svarade JF att han inte hade någonting att invända mot att förundersökningen lades ned, men att han avsåg att stämma Sture Bergwall för falsk angivelse.

Tingsrätten, lagmannen Roland Åkne, inhämtade ett utlåtande enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus, Erik Kall. Utlåtandet skulle enligt tingsrätten avse huruvida det fanns medicinska förutsättningar att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Någon ny rättspsykiatrisk undersökning inhämtades inte av tingsrätten.

Sedan åklagaren begärt att tingsrätten skulle utse en sakkunnig i psykologi och föreslagit Sven-Åke Christianson, förordnade tingsrätten, lagmannen Roland Åkne, Sven-Åke Christianson att såsom domstolssakkunnig i psykologi lämna ett utlåtande om Sture Bergwalls allmänna minnesfunktioner och betingelserna för Sture Bergwalls utsaga i psykologiskt avseende. Sven-Åke Christianson inkom med två yttranden till domstolen, dels ”Sakkunnigutlåtande rörande allmänna minnesfunktioner hos Thomas Quick” av den 2 januari 1996, dels ”Sakkunnigytrande angående betingelser för Thomas Quicks utsaga i psykologiskt avseende” av den 2 januari 1996.

Yttrandet om minnesfunktioner är i stort sett identiskt med det som gavs in inför Charles Zelmanovits-rättegången, se avsnitt 6.3.1, med tillägget att Sture Bergwall även genom en mängd intervjuer under 1995 hade visat en mycket god förmåga att minnas tidiga personliga upplevelser.

Innehållet i det andra yttrandet är mer omfattande men liknar i stora delar det som gavs in inför Charles Zelmanovits-rättegången, se avsnitt 6.3.1. I sammanfattningen, som är ny, står det följande.

Sammantaget visar forskningen att vi oftast minns centrala, personliga detaljer från starka känslomässiga upplevelser, dvs det kärnfulla i händelsen, ofta detaljer som är relaterade till handlingar och personer. Forskningen visar också att även om man inte minns vad som inträffat före eller efter en traumatisk händelse är det fullt möjligt att detaljerat återge en traumatisk upplevelse eller en handling som ett mord. Våldsbrott är starka känsloladdade händelser för gärningsmannen och även denne minns centrala detaljer, speciellt handlingar som har stark symbolisk, känslomässig innebörd. Den symboliska innebörden av mordet är ofta kopplad till tidigare traumatiska händelser och berättandet om dessa upplevelser blir ofta mycket svårt. Även objekt och detaljer som i sig kan vara neutrala men är kopplade till det mest symboliska kan vara svåra att berätta om. På grund av det starka känslotillståndet blir kringomständigheterna svåra att bevara. I mitt yttrande har jag även diskuterat olika former av falska erkännanden [...]. Samtliga former av falska erkännanden stämmer dåligt in på de betingelser som gäller för Thomas Quicks erkännande och berättelse angående Appojauremorden.

En knapp vecka före huvudförhandlingen gav åklagaren in ett utlåtande utfärdat den 29 december 1995 av Anders Eriksson och Christina Ekström. I utlåtandet gjordes en jämförelse mellan de skador och karaktäristika som Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis hade uppvisat och de uppgifter som framkommit vid rekonstruktion och förhör med Sture Bergwall. I utlåtandet redovisades inte vilka förhör som låg till grund för utlåtandet och inte heller hur läkarna hade tagit del av dessa. I stället hänvisades det till ”de tillgängliga skriftliga och muntligt förmedlade förhörsuppgifterna”. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen berättat att han skickade Sture Bergwalls slutliga förhörsuppgifter i uppspaltad form till Anders Eriksson för att fynden skulle jämföras mot de uppgifterna.

Utlåtandet utmynnade i en bedömning av huruvida de uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat kunde vara riktiga eller inte. Nedan citeras delar av utlåtandet. Från texten har av läsvänlighetsskäl tagits bort löpande hänvisningar till skadornas numrering i obduktionsprotokollet.

UTLÅTANDE

beträffande mannens skador

att Quicks uppgifter om mannen avseende dels skadornas lokalisering, dels frånvaron av skador på strupen, dels sårkanalernas riktningar på överkroppens framsida/sida respektive baksida, dels kroppsläget, överensstämmer väl med fynden vid obduktionen av Marinus Stegehuis;

att Quicks påpekande vid rekonstruktionen att de inledande huggen mot mannen inte stördes av revben stämmer väl med fynden vid obduktionen av Marinus Stegehuis (frånsett att det förelåg genomskärning av det sjunde revbenets brosk på höger sida);

att Quicks uppgifter om att mannen gjort avvärjningsrörelser med den högra armen stämmer väl överens med förekomsten av s k avvärjningsskador på Marinus Stegehuis övre extremiteter, framförallt den högra;

att det, med hänsyn till förekomsten av skärande våld på bålen framsida och den högra övre extremiteten hos Marinus Stegehuis och frånvaron av sådant våld på hans rygg, framstår som sannolikt att de förstnämnda skadorna uppkommit när han varit rörligare – och därmed tidsmässigt föregått de sistnämnda – vilket överensstämmer med Quicks uppgifter om tidsordningen hos de skador som tillfogats mannen;

att Quick inte redogjort för två av de skador som påvisats vid obduktionen av Marinus Stegehuis, nämligen en skada i nacken och en skada i den vänstra handen, men dessa skador täcks ändå delvis av Quicks redogörelse;

att de skador på mannen som Quick uppger har uppkommit genom slag med en sten är väl förenliga med Marinus Stegehuis ansiktsskador och hans trasiga överkäksprotes;

att Quicks beskrivning av mannens utseende m.m. stämmer väl överens med Marinus Stegehuis så när som på kroppslängden;

att Quicks uppgifter om att mannens rörelser var mycket begränsade kan vara förenliga med Marinus Stegehuis kroppsläge vid anträffandet;

beträffande kvinnan

att Quicks uppgifter om flertalet skador på kvinnan stämmer väl överens med fynden vid obduktionen av Janny Stegehuis;

att skadan på kvinnan i närheten av bukregionen kan vara samma skada mot kvinnans vänstra höft som Quick uppger att han utdelat genom att stöta kniven 'i botten', vilket kan stämma med en skada vid den vänstra höften på Janny Stegehuis; men Quicks uppgifter om kvinnan angående dels skador på armarna, dels skador i ansiktet stämmer inte överens med obduktionsfynden, dock förekom skador på den vänstra överarmen nära axelpartiet;

att Quicks uppgifter om hugg mot kvinnan i en upprätt ställning kan, med hänsyn till sårkanalernas riktning, vara förenliga med två skador på Janny Stegehuis överkropp;

att Quicks uppgifter om kvinnans utseende m.m. stämmer, förutom hårlängden, väl överens med Janny Stegehuis;

att Quicks uppgifter om kvinnans kroppsläge stämmer till största delen väl överens med Janny Stegehuis kroppsläge, så när som på uppgiften angående den vänstra armens läge där dock armens läge kan förklaras av uppgiften om att han dragit kvinnan mot sig;

beträffande mannen och kvinnan

att kropparnas inbördes läge på fyndplatsen överensstämmer med Quicks uppgifter;

att Quicks uppgifter om fördelningen av antalet hugg på mannen och kvinnan stämmer överens med obduktionsfynden så tillvida att antalet skarpkantade skador på Marinus Stegehuis var fler än på Janny Stegehuis, men med den procentuella fördelningen 56 % respektive 44 %;

att antalet skador på hård kroppsvävnad var fler hos Janny Stegehuis än hos Marinus Stegehuis, vilket stämmer väl överens med Quicks uppgifter om skadorna på mannen och kvinnan;

att Quicks uppgifter om dels ordningsföljden av huggen mot mannen i förhållande till huggen mot kvinnan, dels att kvinnan 'kämpade' mer än mannen inte går att bedöma med ledning av obduktionsfynden;

beträffande mordvapen

[---]

övrigt

att Quicks uppgift om händelseförloppets varaktighet är sannolik; att antalet gärningsmän inte kan avgöras utifrån obduktionsfynden.

7.3.2 Huvudförhandlingen

Huvudförhandling i målet hölls vid Gällivare tingsrätt den 9, 10 och 11 januari 1996. Domare vid rättegången var lagmannen Roland Åkne. Av domen och huvudförhandlingsprotokollet framgår följande.

Vid huvudförhandlingen hördes, utöver Sture Bergwall, vittnena KR och HL, Sture Bergwalls tidigare studiekamrater, den kvinna som bestulits på sin cykel, AH, Seppo Penttinen, Jan Olsson och kriminalinspektörerna Sture Pettersson och Tony B Johansson. Som partssakkunnig hördes Anders Eriksson och som domstols-sakkunnig Sven-Åke Christianson.

Parterna framställde sina yrkanden och Sture Bergwall uppgav att han erkände gärningarna. Åklagaren Christer van der Kwast utvecklade sin talan och lämnade först en bakgrundsredogörelse. I domen finns därefter följande redogörelse för åklagarens sakframställning.

Av vad som därefter framkommit synes Quick ha sammanträffat med makarna Stegehuis på platsen, därvid de – möjligen tillsammans med Quick – under kvällen ätit en enklare måltid. Quick har senare gömt sig i närheten av tältet intill dess att makarna Stegehuis gått och lagt sig. Han har därefter lossat yttertältets förankringar, lyft upp en del av yttertältet samt sedan med kniv inlett ett angrepp mot makarna med början genom att hugga kniven genom duken till det sålunda delvis frilagda innertältet. Marinus Stegehuis har även företett en krosskada i ansiktet. Två – eventuellt tre – knivar har kommit till användning. En av dessa knivar – en filékniv tillhörig makarna – återfanns senare utanför tältet. Knivbladet var avbrutet. I slutskedet har Quick, som dessförinnan genom en reva tagit sig in i tältet och också där utdelat knivhugg mot makarna, dragit ner yttertältet så att det kommit att täcka innertältet. Visst gods medtogs från brottsplatsen, bl.a. två väskor. Dessa väskor påträffades senare vid Renhagen utefter Vägen Västerut. En av makarna Stegehuis tillhörig kassettradio påträffades den 27 maj 1985 norr om Vittangi och en kameraväska med kamera och objektiv, också tillhörande makarna, har sedermera påträffats hos en hälare i Stockholm. Quick har vid förhör uppgivit att också en annan, av honom namngiven person – i det följande benämnd JF – skulle ha varit med honom vid förövandet av ifrågavarande gärningar. Då någon teknisk bevisning som binder denne person vid gärningen inte föreligger har förundersökning vad gäller nämnde JF lagts ned.

Åklagaren återopade och föredrog bland annat brottsplatsundersökningsprotokoll, obduktionsprotokoll och dödsbevis samt förevisade väskor, kniv och presenterade undersökningsresultat från skador och fettfläckar på tältdukarna. Åklagaren föredrog även diverse bevisning till styrkande av vad Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis hade företagit sig den 11–12 juli 1984, bland annat Janny Stegehuis dagbok.

Av protokollet framgår att Claes Borgström yttrade sig sakframställningsvis men vad han sade framgår inte av domen.

Vittnesförhör hölls därefter med Sture Pettersson, som redogjorde för hur det såg ut på brottsplatsen och visade fotografier därifrån.

Sakkunnigförhör hölls med Anders Eriksson, som redogjorde för skadorna på Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis. I samband

med förhöret visade han bland annat bilder från den rekonstruktion som gjordes på polisstationen i Luleå den 17 mars 1994. Beträffande hans och Christina Ekströms utlåtande beslutade tingsrätten att det skulle anses upptaget vid huvudförhandlingen utan att det lästes upp.

Förhör hölls med Sture Bergwall, som berättade väsentligen följande. Inledningsvis följer ett sammandrag av vad som framgår av tingsrättens dom.

Han lärde känna KR och HL i början av 1970-talet vid Samernas folkhögskola i Jokkmokk. Han umgicks då även med en man som hette JF. Sommaren 1984 åkte han från Falun till Jokkmokk för att komma i kontakt med någon yngre pojke som han avsåg att döda. I Jokkmokk försökte han undvika att bli igenkänd. I något skede tillgrep han en treväxlad damcykel, troligen utanför samemuséet. Han minns att det var något fel på en av cykelns växlar. Med cykeln begav han sig strax utanför Jokkmokk och mötte några pojkar. Han var sedan inne på Domus och såg HL, men lyckades undvika att träffa honom. På ett café träffade han JF. Han följde med i JF:s bil till Messaure. De besökte en man och drack sprit. Nästa dag på eftermiddagen åkte de till tältplatsen, där JF kände till att paret vistades. Han fick uppfattningen att en av de pojkar han tidigare hade träffat var paret's son. När paret sade att de inte hade någon son blev han fruktansvärt uppbragd eftersom han uppfattade att kvinnan förnekade sin son. Sture Bergwall "förde över" sin ilska till JF genom att säga att paret satt och pratade illa om honom. Han gjorde det för att få JF att "spela med" i det som Sture Bergwall ville, nämligen att döda paret. Beslutet om dödandet fattade man på platsen. JF tog bilen till Porjus eller Messaure för att hämta någon form av skjutvapen. Sture Bergwall blev kvar i närheten. Två timmar senare kom JF tillbaka. Paret var då inne i tältet. JF hade inte med sig något skjutvapen men däremot en morakniv. Sture Bergwall hade en egen kniv som var bredare och större.

Nedan följer ett citat från den fortsatta redogörelsen för Sture Bergwalls uppgifter i tingsrättens dom.

Han yttrade till JF: 'Jag dödar mannen först – sedan blir det inte några problem.' JF ryckte så bort det som höll yttertältet och lyfte upp duken cirka 40 cm så att en del av innertältets duk frilades. Quick kunde då se en kontur innanför tältduken. Han uppfattade att det var konturen av mannen, vilken låg så att han hade ena armen mot innertältets vägg. Quick ställde sig på knä och riktade hugget med

kraft under mannens arm mot armvecket. Han kände sig lugn, beslut-sam och oövervinnerlig. Han upplevde att det första hugget – utdelat med hans kniv – trängde djupt in utan att träffa något revben och han upplevde att redan detta hugg dödade mannen. Han har en minnesbild av ljudet i samband med träff genom tältduken och därefter in i mannen. JF gjorde härefter en reva i tältduken på tältets bakre kort-sida. Quick tog sig nu in i tältet genom revan varvid tältet, som inte längre stod stadigt, rasade ned över honom. Inne i tältet såg han kvin-nan i halvsittande ställning. Hon var fruktansvärt rädd. Han högg mot henne. Hon överlevde de första huggen och i något skede drog han henne mot sig ett stycke varefter han fortsatte att tilldela henne hugg. Hans tanke var att förstöra hennes ansikte. Kvinnans slutliga läge blev att hon kom att ligga mot mannen i en slags fosterställning. Han an-grep härefter återigen mannen och tillfogade denne ett hugg i halsen. Hans avsikt var att skilja huvudet från kroppen. Han kan inte nu för-klara varför han inte fullföljde detta förehavande. Härefter sträckte han sig över mannen och fortsatte att utdela hugg mot kvinnan. Där-vid råkade han genom ett 'misshugg' träffa mannen i ena benet. Han kan under den tid som han var inne i tältet ha utdelat 10–12 st kniv-hugg, varav kanske sju mot kvinnan och fem mot mannen. I övrigt har knivhugg utdelats när han befunnit sig utanför tältet. Han har vid ut-förandet av ifrågavarande gärningar använt dels sin egen kniv, dels ock en paret tillhörig kniv, som han fann inne i tältet. Det rörde sig i förevarande fall även om knivhugg mot mannens och kvinnans huvu-den. När han härefter kom ut ur tältet fattade han tag i en tung sten och slog denna mot den plats på tältduken under vilken mannens huvud då befann sig. Sedan Quick tagit sig ut ur innetältet drog han yttertältets duk över innetältet varefter han försökte resa upp tältet. – Inne i tältet hittade han en kameraväska, innehållande kamera, objektiv m.m. Tillsammans med JF begav han sig nu till bilen och lämnade platsen. JF tog därvid med sig två väskor. Dessa slängde Quick sedan ut från bilen till höger om vägen under färd i riktning mot Porjus. Man hämtade den man som de tidigare hade besökt i Messaure och åter-vände till platsen för händelserna. JF visade mannen i fråga vad som kunde ske. Mannen 'var som tyst och stum'. De lämnade platsen varvid den nyss nämnda kameraväskan medtogs. Quick blev skjutsad till Gällivare, där han blev avsläppt. [---] I Gällivare sammanträffade Quick med KR. Detta skedde troligen på järnvägsstationen i Gällivare. Hon berättade om någon utställning, som hon hade haft i Stockholm. Han lämnade sedan Gällivare med tåg. Han hade därefter inte någon kontakt med JF och eftersom han ville förskjuta det inträffade tog han aldrig del av den massmediala redovisningen av händelserna vid Appo-jaure. – Vad han nu berättat är baserat på klara minnesbilder, dock kan vissa detaljvikelser förekomma.

Vittnesförhör hölls med KR, som i huvudsak berättade på samma sätt som i polisförhören.

Vittnesförhör hölls med AH, som berättade att hon i Jokkmokk hade blivit av med sin treväxlade damcykel på vilken tvåans växel inte gick att använda. Hon anmälde cykeln stulen en knapp vecka därefter. Åklagaren anmärkte i anslutning till förhöret att cykeln anmäls stulen den 16 juli 1984.

Vittnesförhör hölls med HL, som berättade att han befann sig i Jokkmokk vid nu ifrågavarande tid och att det var troligt att han därvid vid något tillfälle varit inne i Domusaffären.

Vittnesförhör hölls med Seppo Penttinen, till styrkande av hur Sture Bergwalls uppgifter framkommit under utredningen. Nedan följer ett citat av delar av redogörelsen för förhöret i tingsrättens dom.

Det hela inleddes med att Quick hade låtit meddela att han hade börjat få minnesbilder avseende dessa mord. Quicks sätt att berätta visade sig vara detsamma som i tidigare mål. Han redogjorde för vissa minnesfragment men under förhörens gång 'öppnades' händelseförloppet mer och mer.

Berättelsen var från början ingalunda sammanhängande. Han uppgav själv att han på grund av sina ångestkänslor måste skydda sitt inre jag genom att hitta på någonting, som gränsade till sanningen. Redan vid påföljande förhör korrigerade han emellertid någon tidigare lämnad uppgift. – Quicks minnesbilder är enligt Penttinens uppfattning klara och distinkta vad gäller de centrala delarna i en händelse. Däremot är mera perifera omständigheter, t.ex. resor till och från en plats, tämligen diffusa i hans berättande. [---] Vad gäller platsen för ifrågavarande gärningar lämnade Quick redan vid förhör den 23 november 1994 uppgifter samt en detaljerad skiss av tältplatsen och av vägen som leder dit. Han beskrev vidare markförhållanden där tältet stod, befintligheten av en sittplats bestående av stockar samt avståndet mellan sjön, tältet och makarnas bil. Vidare beskrev han tältet, hur detta var förankrat i marken ävensom att förankringen hade lossats eller ryckts loss i anslutning till brottet. Han kunde vidare beskriva packning, skor och sovsäckstäckan ävensom att tältets golv bestod av plast. Vid förhör den 23 november och den 19 december 1994 omnämnde Quick att tältduken skars upp och att det uppstod längre revor samt en mindre reva på den plats, där han högg mot mannen. Beträffande själva brotten berättade Quick att man hade frilagt innertältduken varefter han sett mannens kontur avteckna sig mot tältduken [---]. I ett tidigt skede – den 12 december 1994 – berättade Quick om en sten, som dunkades mot mannen och åstadkom en krosskada [---]. Han lämnade även en beskrivning av makarnas utseende och deras positioner i tältet. Nu redovisade uppgifter lämnades helt spontant. Enligt Penttinen finns ingen skiljaktighet mellan det som Quick tidigare – under förundersökningen – slutligt berättat och vad han redovisat vid huvudförhandlingen.

Rekonstruktionen den 10 juli 1995 förevisades genom uppspelning av 16 utvalda sekvenser från videoinspelningen. Samtidigt presenterades en fotobilaga med stillbilder från rekonstruktionsfilmen. Av en ingiven handling framgår vilka sekvenser från filmen som visades. Det första rekonstruktionsförsöket som avbröts finns inte med bland dessa sekvenser och tycks därför inte ha visats för rätten.

Det framgår inte av materialet att tingsrätten informerades om förutsättningarna för rekonstruktionen, det vill säga att tält, figuranter och diverse detaljer hade placerats utan direkta instruktioner från Sture Bergwall. I domen har tingsrätten antecknat att Sture Bergwall vid rekonstruktionen korrigerade sina tidigare under förundersökningen lämnade uppgifter om makarnas läge i tältet.

Sakkunnigförhör hölls med Sven-Åke Christianson. Rätten beslutade att Sven-Åke Christiansons utlåtanden skulle anses upptagna vid huvudförhandlingen utan att de lästes upp. Sven-Åke Christianson uppgav bland annat att minnet fungerar annorlunda när det gäller traumatiska, starka känslomässiga upplevelser. Den omständigheten att man tenderar att hålla obehagliga händelser ifrån sig gör att händelserna isoleras. Det finns därför få kontaktvägar till minnena. Ett sätt att återskapa kontaktvägarna är att rekonstruera det yttre sammanhanget. Det man bäst kommer ihåg är centrala detaljer och handlingar. Däremot minns man inte speciellt bra sådana händelser och skeenden som inträffat före eller efter en traumatisk händelse. Mer perifera detaljer som tidpunkter, avstånd, höger eller vänster faller ofta i glömska.

Vittnesförhör hölls med Jan Olsson. I samband med vittnesförhöret förevisade Jan Olsson och Anders Eriksson de 16 filmsekvenserna från rekonstruktionen en gång till, och i anslutning till det även fotografier på overhead. Jan Olsson uppgav i förhöret att det i allt väsentligt förelåg överensstämmelse mellan å ena sidan Sture Bergwalls agerande och dennes uppgifter vid rekonstruktionen och å andra sidan de faktiska förhållanden som brottsplatsundersökningen utvisade. Han anmärkte även att det var förvånansvärt att Sture Bergwall hade kunnat minnas så många detaljer om händelserna. Anders Eriksson har vid möte med kommissionen uppgett att han och Jan Olsson för rätten även visade en film som de klippt ihop med rekonstruktionsmaterial, kriminaltekniska fynd och obduktionsfynd. Varken den eller de overheadbilder som visades har återfunnits i tingsrättens akt.

Vittnesförhör hölls med Tony B Johansson till utvisande av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis färdsträckor.

Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen berättat att han även förde bevisning om vilka media och tidningar som Sture Bergwall hade tillgång till. Detta framgår dock inte av dokumentationen från huvudförhandlingen och något sådant material har inte heller återfunnits i tingsrättens akt.

Sture Bergwall hördes om sina levnadsomständigheter. Bakom stängda dörrar föredrogs rättspsykiatriska utlåtanden av Marianne Kristiansson den 25 mars 1991 och av Otto Brundin den 16 mars 1970. Därefter föredrogs utlåtandet av Erik Kall, som tingsrätten, enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning, inhämtat för bedömning av huruvida det fanns förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Erik Kall uttalade bland annat att Sture Bergwall bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning vid såväl tiden för utlåtandet som vid tiden för den aktuella gärningen och att det fanns medicinska förutsättningar för att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård.

Parterna slutförde sin talan och förhandlingen förklarades avslutad.

I samband med resningsprocessen har det framkommit att det, samtidigt som huvudförhandlingen pågick, till tingsrätten inkom en skrift av Nils Wiklund, legitimerad psykolog, docent i rättspsykologi och specialist i klinisk psykologi. Nils Wiklund skrev att han önskade fästa tingsrättens uppmärksamhet på de risker som fanns med falska minnesbilder framkallade genom terapisamtal och beskrev detta närmare. Om det förelåg risk för terapiframkallade minnesbilder ansåg Nils Wiklund att utsagorna borde underkastas sakkunniggranskning av psykolog med vittnespsykologisk universitetsutbildning för granskning av utsagornas uppkomstbetingelser. Detta utlåtande återfinns inte i tingsrättens akt och det är inte heller upptaget i tingsrättens dagboksblad eller huvudförhandlingsprotokoll.

7.3.3 Gällivare tingsrätts dom

Tingsrätten, lagmannen Roland Åkne och tre nämndemän, meddelade dom den 25 januari 1996. Under rubriken ”Tingsrättens överväganden” redovisade tingsrätten skälen för den fällande domen.

Tingsrätten konstaterade först att Sture Bergwall hade erkänt gärningarna, men att det inte var tillräckligt för en fällande dom. Tingsrätten konstaterade även att den endast hade att pröva om gärningsmannen var identisk med Sture Bergwall, eftersom förundersökningen mot JF hade lagts ned.

Tingsrätten ansåg att det genom vittnena AH:s och HL:s uppgifter var bekräftat att Sture Bergwall hade vistats i Jokkmokk i tiden strax före brotten begicks.

Tingsrätten skrev därefter följande.

[...] kan till en början konstateras att ingenting framkommit som kan ge stöd för antagande att Quicks under förundersökningen lämnade uppgifter skulle grunda sig på information utifrån. Likväl har Quick enligt Penttinsens vittnesmål redan den 23 november 1994 och således långt i tiden före den rekonstruktion som sedermera verkställdes vid Appojaure kunnat upprätta en detaljerad skiss av tältplatsen, vägen till denna samt lämna uppgifter om tältets utseende och dess förankring i marken, hur förankringen lossats ävensom en hel del andra detaljer. Vid senare förhörstillfällen har Quick, enligt Penttinen, spontant lämnat uppgifter om tillvägagångssätt vid gärningarnas förövande och skadebilden samt det sätt på vilken Marinus Stegehuis åsamkades den av rättsläkaren konstaterade krosskadan i ansiktet. Quick har därefter, såväl vid den verkställda rekonstruktionen och vid huvudförhandlingen i allt väsentligt vidhållit sina tidigare lämnade uppgifter.

Utöver det nu redovisade må beaktas att Quick, såvitt framkommit genom Jan Olssons vittnesmål, vid förhör och rekonstruktionen kunnat lämna uppgifter, som i alla väsentliga delar stämmer överens med de fynd och iakttagelser som gjordes vid brottsplatsundersökning och som, enligt vad som får anses utrett, till stora delar inte varit kända för allmänheten.

Redan det nu anförda utgör därför ett mycket starkt stöd för riktigheten av Quicks uppgifter inte bara att han befunnit sig på brottsplatsen vid ifrågavarande tillfälle utan även att han förövat de gärningar som avses med åtalet.

Till det nu redovisade kommer att de uppgifter, som Quick vid förhör och rekonstruktion lämnat rörande makarna Stegehuis skador, enligt Anders Eriksson till alla delar överensstämmer med den skadebild som Janny Stegehuis uppvisade vid obduktionen samt att Quick också beträffande Marinus Stegehuis förmått förklara samtliga skador så när som på en skada på vänster hand och en nackskada.

Slutligen må i sammanhanget beaktas vad Christianson uppgivit om Quicks minnesfunktioner samt sin uppfattning därom, att ingenting framkommit som ger stöd för att det från Quicks sida skulle föreligga ett falskt erkännande.

På grund av det nu anförda finner tingsrätten att det är ställt utom varje rimligt tvivel att Quick begått nu ifrågavarande gärningar. Omständigheterna vid förövande av brotten har varit sådana att dessa är att bedöma som mord.

Tingsrätten dömde Sture Bergwall för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning och biföll dödsbonas skadeståndsyrkanden.

Som bilaga till domen bifogades Anders Erikssons och Christina Ekströms utlåtande.

7.4 Resningsprocessen

7.4.1 Inledning

Efter att Sture Bergwall i juni 2001 dömts för mordet på Johan Asplund, och därmed genom sex domar var dömd för mord på åtta personer, valde han att inte medverka i ytterligare polisutredningar om erkända mord för vilka åtal ännu inte hade väckts. Han var fortsatt intagen på Sätters sjukhus för rättspsykiatrisk vård men avböjde ytterligare terapisaftal. Den tid som följde har Sture Bergwall själv valt att kalla för ”de sju tysta åren”.

Efter att journalisten Hannes Råstam tagit kontakt med Sture Bergwall gjorde Hannes Råstam två uppmärksammade dokumentärer om Sture Bergwall som sändes i SVT:s Dokument inifrån i december 2008. I dokumentärerna tog Sture Bergwall tillbaka sina erkännanden av samtliga mord han tidigare erkänt. Kritik riktades mot såväl rättsprocesserna som mot vården av Sture Bergwall.

I april 2009 ansökte Sture Bergwall om resning avseende mordet på Yenon Levi. Resningsansökningen beviljades i december 2009. Resningsansökningar kom därefter att ges in för alla morddomarna, varav den sista gavs in den 12 juni 2012. Samtliga resningsansökningar beviljades. Två av resningsansökningarna gjordes av åklagare och resterande av Sture Bergwall.

7.4.2 Åklagarens resningsansökan

Den 18 juni 2012 gav chefsåklagare Kristian Augustsson vid Riksenheten för polismål in en ansökan om resning till Hovrätten för Övre Norrland. Han yrkade att hovrätten skulle bevilja resning av Gällivare tingsrätts dom till förmån för Sture Bergwall och förordna att målet skulle tas upp på nytt av Gällivare tingsrätt.

Som grund för resningsansökningen anförde han att Sture Bergwall hade återtagit sitt erkännande och förklarat att han var oskyldig. Han angav att det återtagna erkännandet fick stöd av sådana nya omständigheter och bevis som till följd av särskilda omständigheter var ägnade att framkalla tvivelsmål om Sture Bergwalls skuld till brotten.

I resningsansökningen anfördes sammanfattningsvis följande. De uppgifter som lämnades i tingsrätten gav inte en korrekt bild av hur berättelserna hade lämnats under förundersökningen. Under förundersökningen lämnade Sture Bergwall ett flertal oriktiga och ibland motstridiga uppgifter rörande centrala förhållanden. Om Sture Bergwalls olika uppgifter i sin helhet hade varit kända för tingsrätten hade detta kunnat påverka tingsrättens bedömning av tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter. Detsamma gällde för uppgifterna om vad som varit känt för allmänheten och om Sture Bergwalls möjlighet att ta del av publicerat material. De nya omständigheter och bevis som åberopas i resningsansökan har inte tidigare förebringats. Hade så varit fallet hade Sture Bergwall troligen frikänts. I vart fall innebar det åberopade, i förening med det återtagna erkännandet, att det reste sådana tvivel i skuldfrågan att det under alla omständigheter förelåg synnerliga skäl att pröva målet på nytt.

Ett stort antal exempel lades fram på omständigheter från förundersökningen som, enligt åklagaren, felaktigt inte hade redovisats för tingsrätten.

Ytterligare kritik som framfördes var att tingsrätten inte hade informerats om resultatet av den polisutredning som gjorts i tiden före Sture Bergwalls erkännande. Vidare anfördes att tingsrätten inte fått del av sammanställningen över vad som publicerats i massmedia om mordet och inte heller informerats om Sture Bergwalls tillgång till och intresse för medierapportering.

I resningsansökan påtalades även tveksamheter om tidpunkten för cykeltillgreppet och att påståendet om att Sture Bergwall mött KR när han skulle ta tåget från Gällivare till Falun var oförenligt med att cykeln hade återfunnits i Jokkmokk. Omfattande bevisning åberopades.

7.4.3 Sture Bergwalls yttrande

Den 16 november 2012 inkom Sture Bergwall genom ombudet advokaten Thomas Olsson med ett yttrande, en så kallad förklaring, till resningsansökan. Han anslöt sig till yrkandet om resning och yrkade för egen del att åtalet skulle ogillas och det enskilda anspråket lämnas utan bifall och i andra hand att målet skulle tas upp på nytt i Gällivare tingsrätt.

Sture Bergwall anslöt sig till de grunder som åklagaren hade åberopat, men lyfte därutöver fram ytterligare omständigheter från förundersökningen som inte hade presenterats för tingsrätten.

I förklaringen redogjordes också för att erkännandena i huvudsak uppkommit som en följd av den terapi och medicinering Sture Bergwall fått på Sätters sjukhus. Även Sture Bergwall åberopade omfattande bevisning.

7.4.4 Hovrättens för Övre Norrland beslut

Den 1 februari 2013 beviljade Hovrätten för Övre Norrland, hovrättspresidenten Margareta Bergström samt hovrättsråden Susanne Möller och Tom Madell, resning i såväl ansvarsdelen som skadeståndsdelen och förordnade att målet skulle tas upp på nytt av Gällivare tingsrätt. Som skäl för beslutet anförde hovrätten bland annat följande.

I sina överväganden konstaterade Gällivare tingsrätt först att Sture Bergwall erkänt gärningarna. Tingsrättens bevisvärdering, såsom den återges i domen, byggde till stor del på hans egna uppgifter och erkännandet vid huvudförhandlingen. Det fanns också viss stödbevisning i form av vittnesiakttagelser och rättsmedicinska utlåtanden.

Den omständigheten att Sture Bergwall erkände gärningen vid huvudförhandlingen måste ha påverkat hur utredningsmaterialet presenterades under huvudförhandlingen. I resningsärendet framgår att vissa delar av utredningsmaterialet, som i belysning av att han nu förnekar gär-

ningen kan bedömas vara relevant, inte förebringades under huvudförhandlingen.

Av förhör och annan utredning under förundersökningen framgår att Sture Bergwall inledningsvis och senare lämnade olika, felaktiga och sinsemellan motstridiga uppgifter om händelseförloppet. Det framgår också att uppgifter om mordet publicerades i olika media och att Sture Bergwall hade möjlighet att ta del av sådana uppgifter.

Från förhöret i tingsrätten med Seppo Penttinen har bl.a. refererats att han berättat att Sture Bergwalls minnesbilder växte fram under förundersökningen, att Sture Bergwall inte från början berättade sammanhängande samt vid efterföljande förhör korrigerade någon tidigare lämnad uppgift. Enligt Seppo Penttinens redovisade uppfattning var Sture Bergwalls minnesbilder dock klara och distinkta vad gäller de centrala delarna i en händelse. Däremot var mera perifera omständigheter, exempelvis avseende resor till och från en plats, tämligen diffusa i Sture Bergwalls berättelser. Tingsrätten antecknade att uppgifterna lämnades spontant och att det enligt Seppo Penttinen inte fanns någon skillnad mellan det som Sture Bergwall berättade under förundersökningen och vid huvudförhandlingen.

Det framgår inte av domen att Sture Bergwalls inledningsvis och under utredningens gång lämnade felaktiga eller förändrade uppgifter redovisades för tingsrätten på sådant sätt att rätten hade möjlighet att beakta hur dessa utvecklats och förändrats under utredningens gång.

Om Sture Bergwalls olika uppgifter i större utsträckning hade varit kända för tingsrätten, hade detta kunnat påverka tingsrättens bedömning av tillförlitligheten av de uppgifter Sture Bergwall lämnade. Det samma gäller för uppgifterna om att Sture Bergwalls mentala och intellektuella förmåga kan ha varit kraftigt nedsatt till följd av den suggestiva terapiformen i kombination med tilldelning av narkotiska läkemedel.

Av det rättspsykiatriska utlåtandet av den 31 mars 2009¹ framgår att risken för falska erkännanden är förhöjd hos en person som under påverkan av de aktuella preparaten genomgår en suggestiv psykoterapi vars syfte är att väcka bortträngda minnen, i synnerhet om de genomförs hos en sårbar tvångsvårdad person som lider av en allvarlig psykisk störning. Vidare framhålls att bensodiazepiner är kända för att [ge] psykiska biverkningar i form av depersonalisation, förvirring och hallucinationer.

Sture Bergwall dömdes under åren 1994–2001 vid sex tillfällen för totalt åtta mord. Efter ansökan från Sture Bergwall har resning hitills beviljats i fyra fall [...]. I dessa fall har de mot Sture Bergwall inledda förundersökningarna lagts ned. Detta förhållande äger viss relevans för trovärdigheten av Sture Bergwalls uppgifter allmänt sett.

---

¹ Det utlåtande som här avses är ett utlåtande av Anna Dåderman, docent i psykologi vid Stockholms universitet, se avsnitt 3.3.2, 4.4.1 och 4.5.1. Utlåtandet gavs in av Sture Bergwall under resningsprocessen.

För det fall att det som nu har framkommit i resningsärendet och här har redovisats hade varit känt för tingsrätten, är det sannolikt att det inte skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen. Med hänsyn till att saken inte kan anses vara uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.

Hovrätten bedömde det därefter som sannolikt att utgången i skadeståndsdelen skulle ha blivit en annan om de nya omständigheterna som låg till grund för resningen i ansvarsdelen hade lagts fram i den tidigare rättegången. Resning beviljades därför även i skadeståndsdelen.

7.5 Gällivare tingsrätts frikännande dom

Sedan resningsbeslutet meddelats beslutade åklagaren att lägga ned åtalet mot Sture Bergwall eftersom det saknades tillräckliga skäl för att Sture Bergwall hade begått de åtalade gärningarna. På grund därav yrkade Sture Bergwall att tingsrätten skulle meddela en frikännande dom. Åklagaren förklarade att han inte hade någon erinran mot att frikännande dom meddelades. Dödsbona efter Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis bereddes tillfälle att yttra sig.

I dom den 25 juli 2013 meddelade tingsrätten, rådmannen Niklas Lind, att åtalet ogillades och att dödsbonas skadeståndstalan avskrevs från vidare handläggning. Som skäl anförde tingsrätten att eftersom åklagaren hade lagt ned åtalet, dödsbona efter Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis inte hade övertagit åtalet och då Sture Bergwall hade yrkat frikännande dom, skulle frikännande dom meddelas. Eftersom ingen av parterna hade yrkat att talan om de enskilda anspråken skulle handläggas som särskilda mål i den för tvistemål stadgade ordningen, ansågs målsägandenas talan förfallen.

7.6 Kommissionens iakttagelser och bedömningar

7.6.1 Brottsutredningens och förhörens genomförande

Förhørsledaren Seppo Penttinen har i huvudsak ställt frågor på ett öppet sätt utan allt för många ledande frågor. Vid vissa tillfällen har han dock under förhören kommit att ge Sture Bergwall en ny upp-

gift eller en fingervisning om att något Sture Bergwall sagt tidigare varit fel. Detta tycks sedan ha föranlett Sture Bergwall att antingen omedelbart därefter, eller vid ett senare tillfälle, anpassa sin berättelse. Som exempel på sådan informationsöverföring kan nämnas följande.

När Seppo Penttinen påstod att Sture Bergwall hade varit osäker på om han tagit en herr- eller damcykel, ändrade sig Sture Bergwall och sade att han tagit en damcykel. Någon tvekan hos Sture Bergwall när han berättade om herrcykeln kan dock inte utläsas av förhöret. När Sture Bergwall berättade att de använt våld mot paret genom att lyfta en tung sak, frågade Seppo Penttinen om det var en sten, varvid Sture Bergwall nickade. Han höll därefter fast vid att det var en sten som de hade använt. När Sture Bergwall berättade att han, av skäl som han inte kunde förklara, hade skurit upp längre revor i tältduken fick han frågan om avsikten var att komma in och titta i tältet. Sture Bergwall nekade först till det, men kom senare att berätta att han hade gått in i tältet genom en reva. När Seppo Penttinen sade att han upplevt en osäkerhet hos Sture Bergwall när denne vid ett tidigare tillfälle hade placerat tältduksrevan på en skiss, bekräftade Sture Bergwall den osäkerheten. Sture Bergwall kom senare att ändra uppgiften om revans placering. När Seppo Penttinen frågade Sture Bergwall om han kände någon som hette JLAF (det vill säga JF) svarade Sture Bergwall inte annat än att han trodde att han hade träffat honom. I nästa förhör uppgav dock Sture Bergwall att denne var hans medgärningsman.

En ytterligare iakttagelse avseende förhören är att Sture Bergwall vid många tillfällen lämnade både felaktiga och sinsemellan motstridiga uppgifter utan att i tillräcklig utsträckning konfronteras med det. Seppo Penttinen tycks i stället ha fokuserat på, och hållit fast vid, de uppgifter som kom att bli rätt. Dessa uppgifter har Seppo Penttinen sedan valt att återkomma till och ställa ytterligare frågor om. Det förefaller inte som att Sture Bergwall i tillräcklig mån behövde förklara varför han tidigare hade lämnat andra uppgifter som stämde mindre väl.

En anledning till det kan ha varit att Sture Bergwall under brottsutredningarna förmedlade att han hade svårt att minnas och berätta om mordet och att han i vissa fall medvetet sade fel för att ”tygla sin ångest”. Sådana felaktiga uppgifter kallade han för ”medvetna avvikelser”, se avsnitt 13.1 och 13.2.2. Att Sture Bergwall

medvetet lämnade felaktiga uppgifter under förundersökningen uppgav även Seppo Penttinen när han hördes under huvudförhandlingen, se avsnitt 7.3.2.

Trots den betydelse det hade för utredningen att Sture Bergwall lämnade så många kontrollerbara uppgifter som möjligt vidtog åklagaren inte några åtgärder för att förhindra Sture Bergwalls tillgång till massmedia och externa kontakter. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att ett häktningsbeslut inte hade gynnat Sture Bergwalls vilja att berätta och att det dessutom, på grund av utredningarnas omfattning, hade blivit en allt för lång häktningstid. Med tanke på att Sture Bergwall redan var föremål för tvångsvård och därigenom begränsad i sin rörelsefrihet ifrågasätter vi inte åklagarens beslut att inte begära Sture Bergwall häktad, men konstaterar att det därmed inte fanns några egentliga begränsningar i Sture Bergwalls informationstillgång. Detta borde, liksom den omständigheten att det var känt att Sture Bergwall tog del av vad som rapporterades om fallet i massmedia, i högre grad än vad som tycks ha varit fallet ha påverkat åklagarens bedömning av vilken tilltro man kunde ha till Sture Bergwalls uppgifter.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att han och Seppo Penttinen hade en förtroendefull relation. Enligt Sture Bergwall upplevde han aldrig att han behövde oroa sig inför förhör eller vallningar eftersom han visste att han skulle få hjälp med att få uppgifterna rätt. Under pågående förundersökningar förmedlade dessutom Seppo Penttinen, enligt Sture Bergwall, vid några tillfällen uppgifter till Sture Bergwall om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som Sture Bergwall inte tidigare hade berättat om. Enligt Sture Bergwall hände det även att Seppo Penttinen förmedlade sådana uppgifter till Birgitta Ståhle för att Sture Bergwall i terapin skulle kunna bearbeta uppgifterna där. Sture Bergwall har uppgett att hans uppfattning är att Seppo Penttinen i grunden ville väl och att Seppo Penttinen agerade i enlighet med Sven-Åke Christiansons instruktioner för hur utredningsarbetet skulle gå till. Såväl Seppo Penttinen som Birgitta Ståhle har dock tillbakavisat påståendet att Seppo Penttinen förmedlade uppgifter och Sven-Åke Christianson har uppgett att han inte gav några sådana instruktioner.

7.6.2 Rekonstruktionen den 10 juli 1995

Inför rekonstruktionen på brottsplatsen placerades tält, bil, figurer och diverse utrustning helt i överensstämmelse med hur det faktiskt hade sett ut på brottsplatsen när Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis hittades. Denna metod kan ifrågasättas eftersom en rekonstruktion är till just för att pröva den misstänktes uppgifter mot resultatet av brottsplatsundersökningen, se avsnitt 3.2.1. Särskilt olämplig blir metoden i en situation som denna, det vill säga när en person har erkänt ett allvarligt brott och det saknas teknisk bevisning och vittnesuppgifter som stöder erkännandet. Genom rekonstruktionsmetoden fick Sture Bergwall klarhet i hur tältet såg ut och var placerat, hur Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis hade legat i tältet, vilka tillhörigheter de haft och hur tillhörigheterna sett ut.

Jan Olsson, som var med vid rekonstruktionen, har vid möte med kommissionen berättat att han upplevde förfarandet som helt obegripligt och att det dessutom var tvärtemot rikspolisstyrelsens instruktioner.

Vid ett tillfälle under rekonstruktionen gav Seppo Penttinen medvetet eller omedvetet Sture Bergwall en fingervisning om hur gärningsmannen sannolikt hade betett sig. Detta inträffade vid det andra rekonstruktionsförsöket när Sture Bergwall ställde sig vid tältöppningen för att visa hur han tog sig in i tältet. Sture Bergwall sade att han skulle vilja ta sig in genom öppningen, antingen genom att öppna med kniv eller genom en öppen ingång. Seppo Penttinen frågade då om han var osäker på om det verkligen var så, varpå Sture Bergwall svarade ja. Kort därefter frågade Seppo Penttinen om Sture Bergwall visste om angreppet mot kvinnan skedde från den sidan där tältöppningen var eller om det skedde från den motsatta sidan (där revan fanns). Sture Bergwall sade då att han blev osäker och ändrade sig sedan till att han gick in genom revan, det vill säga från tältets norra sida. Att Sture Bergwall ändrade sig på detta sätt blev avgörande för att hans uppgifter skulle kunna anses stämma med vad brottsplatsundersökningen hade visat.

I övrigt tycks rekonstruktionen i huvudsak ha genomförts väl. Seppo Penttinen har varit till synes avvaktande och följsam i förhållande till hur Sture Bergwall agerade och berättade. Det ska dock tilläggas att rekonstruktionsfilmen inte utvisar allt som hände under

rekonstruktionen. Den ljud- och bildinspelning som finns i tingsrättens akt är klippt, bland annat mellan det första och det andra rekonstruktionsförsöket. Vad som skedde i tiden däremellan saknar vi därför kännedom om. Jan Olsson, Sture Bergwall och Seppo Penttinen har vid möte med kommissionen berättat att Seppo Penttinen under den paus som uppstod talade med Sture Bergwall. Enligt Sture Bergwall var även Sven-Åke Christianson med vid detta tillfälle. Sture Bergwalls uppgift om att han, dels under detta samtal men även vid ett tidigare tillfälle, fick information som hjälpte honom i det fortsatta agerandet har dock tillbakavisats av såväl Seppo Penttinen som Sven-Åke Christianson.

I enlighet med vad Jan Olsson har berättat vid möte med kommissionen ansåg han att det andra rekonstruktionsförsöket stämde allt för väl med hans egen rapport om hur det hade kunnat gå till för att vara helt trovärdig.

7.6.3 Vad fick tingsrätten veta?

Den information som vi har om vad som framkom under huvudförhandlingen baseras i huvudsak på vad som har antecknats i tingsrättens dom och huvudförhandlingsprotokoll. Vi har därtill fått viss information vid våra möten med de olika aktörerna. Såväl Christer van der Kwast som Claes Borgström och Seppo Penttinen har vid kommissionens möten med dem påtalat att mycket kom fram vid huvudförhandlingarna som inte kan utläsas av tingsrättens dom och protokoll. Christer van der Kwast har dessutom varit av uppfattningen att domstolarna inte tillräckligt väl har redogjort i domarna för alla omständigheter som lades fram. Även om så varit fallet kan vi vid en genomgång av materialet inte dra någon annan slutsats än att tingsrätten fick en bristfällig och ensidig information om vad som förekommit under förundersökningen. Tingsrätten tycks inte heller i tillräcklig omfattning ha informerats om att det funnits uppgifter i förundersökningen som talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Information som hade kunnat få betydelse för tingsrättens bedömning av Sture Bergwalls skuld har med andra ord, i strid mot objektivitetsprincipen, inte förmedlats vid huvudförhandlingen.

Som exempel på uppgifter som sannolikt bidragit till att ge domstolen en felaktig bedömningsgrund kan nämnas följande.

Seppo Penttinen berättade i förhöret att Sture Bergwalls minnesbilder hade varit klara och distinkta vad gällde de centrala delarna av händelseförloppet, trots att så inte kunde sägas ha varit fallet. Seppo Penttinen berättade även att Sture Bergwall hade gjort en skiss och platsbeskrivning under förhöret den 23 november 1994. Han tycks dock inte ha berättat att skissen och beskrivningen i många avseenden inte stämde med de faktiska förhållandena. Seppo Penttinen berättade vidare att Sture Bergwall hade lämnat en beskrivning av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis utseende och position i tältet. Han berättade dock inte att beskrivningen av makarnas utseende påtagligt skiljde sig från hur de faktiskt hade sett ut.

I motsats till vad Seppo Penttinen uppgav vid huvudförhandlingen beskrev Sture Bergwall inte inledningsvis att tältets förankring hade lossats eller ryckts loss i anslutning till brottet, utan tvärtom att han inte hade gjort någon observation av att några fästen hade lossnat.

Som ytterligare exempel på uppgifter som borde ha kommit till tingsrättens kännedom kan nämnas följande. Sture Bergwalls berättelser om mordet uppkom inte spontant, utan som en följd av att en journalist hade frågat honom om det pågick någon förundersökning mot honom angående mordet. Sture Bergwall berättade inte självmant att tillhygget var en sten, och var inte heller konsekvent i mot vem stenen hade använts. Tingsrätten tycks inte heller ha fått kännedom om att Sture Bergwall ända fram till huvudförhandlingen hade uppgett att det var JF och inte han själv som hade använt stenen. Under hela förundersökningen sade Sture Bergwall att Janny Stegehuis, men inte Marinus Stegehuis, hade försökt försvara sig, något som inte stämde med att det endast var Marinus Stegehuis som hade avvärjningsskador. Sture Bergwall hade dessutom ändrat sig beträffande många detaljer under förhörens gång, exempelvis om huruvida han stal en damcykel eller en herrcykel, var revan i tältduken var placerad, hur han tog sig till och från Appojaure, om han hade någon medgärningsman eller inte och om han gick in i tältet genom revan eller genom tältöppningen.

Tingsrätten verkar inte heller ha fått kännedom om att Sture Bergwall, vid det första rekonstruktionsförsöket, hade agerat helt

annorlunda än vid det andra rekonstruktionsförsöket. Slutligen framgår det inte att tingsrätten fick veta att fingeravtryck som hade säkrats på bland annat den upphittade kassetbandspelaren och den upphittade väskan inte överensstämde med vare sig Sture Bergwalls eller JF:s fingeravtryck.

Till detta kommer att Jan Olsson vid möte med kommissionen har berättat att han och en kollega under utredningens gång upprättade ett tilläggsprotokoll angående den soppåse som stod upp i tältet när den inledande brottsplatsundersökningen gjordes. Det faktum att soppåsen inte hade vält när Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis knivhöggs talade enligt dem för att gärningsmannen aldrig hade varit inne i tältet, tvärt emot vad Sture Bergwall berättade. Den slutsatsen presenterades i tilläggsprotokollet. Tilläggsprotokollet finns dock inte nämnt i vare sig domen eller huvudförhandlingsprotokollet. Tilläggsprotokollet har inte heller återfunnits i förundersökningsmaterialet.

Enligt vad som kan utläsas av materialet synes JF:s närmare inställning till anklagelserna samt uppgiften om att han under kvällen den 13 juli 1984 hade befunnit sig på Södersjukhuset i Stockholm inte ha redovisats för tingsrätten.

7.6.4 Advokaterna

Av det material som vi har haft tillgång till har vi inte kunnat utläsa annat än att Gunnar Lundgren under förundersökningen, och Claes Borgström under förundersökningen och huvudförhandlingen, var relativt passiva. De framförde inga invändningar mot förundersökningens genomförande och påtalade inte heller några skäl till varför Sture Bergwalls erkännande kunde vara falskt. Vid huvudförhandlingen gjorde Claes Borgström inte heller rätten uppmärksam på omständigheter eller bevis som åklagaren inte presenterade för rätten. Beträffande Gunnar Lundgren stämmer dessa iakttagelser väl med hur han själv, vid möte med kommissionen, har beskrivit att han utförde sitt uppdrag. Claes Borgström har dock berättat att han under huvudförhandlingen var både aktiv och ifrågasättande, något som även Christer van der Kwast har bekräftat.

I enlighet med vad som redovisats ovan (avsnitt 3.2.3) är advokatens främsta skyldighet att visa trohet och lojalitet mot sin klient

och att tillvarata dennes intressen, utan att främja orätt. Den negativa sanningsplikt som en offentlig försvarare har gentemot domstolen innebär inte annat än att advokaten inte får lämna eller stödja en uppgift som han eller hon med säkerhet vet är osann.

Gunnar Lundgren har vid möte med kommissionen uppgett att han inte förrän vid rekonstruktionen, strax innan försvararuppdraget upphörde, började känna visst tvivel om huruvida erkännandet var riktigt. Claes Borgström har å sin sida uppgett att hans uppfattning var att Sture Bergwall var skyldig till mordet. I utförandet av försvararuppdraget hade därmed såväl Gunnar Lundgren som Claes Borgström att utgå från Sture Bergwalls erkännande och företräda Sture Bergwall med utgångspunkt i dennes önskan att bli dömd. Även om det finns utrymme för diskussion i fråga om hur lojalitetsplikten kan hanteras i de fall som klienten är exempelvis psykiskt sjuk, saknas det därför skäl att kritisera Gunnar Lundgrens och Claes Borgströms agerande under förundersökningen och huvudförhandlingen.

När en advokat är ombud i en rättegång är han eller hon även skyldig att iaktta vad rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Advokaten bör därutöver tillse att gällande regler och föreskrifter följs under förundersökningen och huvudförhandlingen så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Det har således funnits utrymme för Gunnar Lundgren att, under rekonstruktionen i Appojaure, invända mot hur delar av rekonstruktionen genomfördes, framför allt det förhållandet att tält och övrig utrustning placerades i enlighet med de faktiska förhållandena och inte utifrån Sture Bergwalls instruktioner.

Det har även funnits utrymme för Claes Borgström att bland annat invända mot förordnandet av Sven-Åke Christianson som domstolssakkunnig på grund av gällande jävsregler för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4 och 7.6.5.

Några sådana invändningar tycks dock inte ha gjorts, vilket visserligen även det kan ha varit en följd av överväganden utifrån lojalitetsplikten.

7.6.5 De sakkunniga

Anders Eriksson hördes som partssakkunnig i målet. Anders Eriksson utförde den rättsmedicinska obduktionen av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis i juli 1984 och närvarade vid dels rekonstruktionen den 17 mars 1994 på polisstationen i Luleå, dels rekonstruktionen i Appojaure den 10 juli 1995. Han upprättade även, på åklagarens begäran, tillsammans med Christina Ekström ett särskilt utlåtande. I utlåtandet jämfördes skador och karaktäristika som Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis hade uppvisat med de uppgifter som framkommit vid rekonstruktion och förhör med Sture Bergwall. Enligt Christer van der Kwast fick Anders Eriksson och Christina Ekström tillgång till förhörsuppgifterna på sådant sätt att Christer van der Kwast skickade dem en sammanställning av Sture Bergwalls slutliga förhörsuppgifter.

Utlåtandet bygger på rättsmedicinska bedömningar som i sig får förutsättas vara riktiga. Flera slutsatser i utlåtandet ger dock en bild av att Sture Bergwalls uppgifter stämde bättre överens med de faktiska förhållandena än vad som egentligen var fallet. Redan det faktum att det endast var Sture Bergwalls slutliga förhörsuppgifter som bedömdes innebär att utlåtandet påvisar en träffsäkerhet hos Sture Bergwall som egentligen inte fanns. Det är en brist i utlåtandet och i åklagarens presentation av det att det inte tydligare redovisades att det hade skett ett urval av förhörsuppgifterna och hur detta urval hade gjorts. Ansvar för att utlåtandet baserades på ett rättvisande underlag var dock åklagarens.

Nedan följer exempel på sådana slutsatser som ger en bild av att Sture Bergwalls uppgifter stämde bättre med de faktiska förhållandena än vad som egentligen var fallet.

Såvitt gäller bedömningen av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis skador bygger utlåtandet på att Sture Bergwall uppgett att mannen låg till vänster i tältet och kvinnan till höger (från öppningen sett), trots att det var först vid rekonstruktionen som Sture Bergwall möjligen kunde sägas ha placerat makarna på det sättet.

Om Marinus Stegehuis skriver läkarna bland annat att hans avväringsskador stämmer väl överens med Sture Bergwalls uppgifter om att mannen gjort avväring rörelser, trots att Sture Bergwall vid upprepade förhörstillfällen, och även vid rekonstruktionen, tvärtom sade att mannen inte hade försökt försvara sig. I utlåtandet

står att de skador som Sture Bergwall uppgett har uppkommit genom slag med en sten är väl förenliga med mannens ansiktsskador och hans trasiga överkåksprotes. Detta trots att Sture Bergwall inte självmant berättade om en sten samt att han vid rekonstruktionen sade att han inte såg när slaget utdelades, att han var osäker på vem av Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis som fick slaget och var det träffade. Om Janny Stegehuis skriver läkarna bland annat att Sture Bergwalls uppgifter om flertalet skador på kvinnan stämmer väl överens med fynden vid obduktionen. Detta trots att Sture Bergwall till exempel i förhöret den 9 februari 1995 sade att han inte trodde att kvinnan kunde ha fått några skador på ryggen, ett ställe där många hugg hade utdelats.

I utlåtandet står vidare att Sture Bergwalls beskrivning av mannens utseende med mera stämmer väl överens med Marinus Stegehuis så när som på kroppslängden. Detta trots att Sture Bergwall hade uppgett att Marinus Stegehuis, som var cirka 167 centimeter lång med en snarast något tunn kroppsbyggnad och kort mörkblont hår, var mörk och i hans egen längd men kraftigare, dock med smal kroppsbyggnad. Om Sture Bergwalls beskrivning av kvinnans utseende står att den stämmer väl överens med Janny Stegehuis förutom hårlängden. Detta trots att Sture Bergwall uppgett att Janny Stegehuis, som hade kort, starkt gråsprängt hår och på bilderna ger intryck av att vara kort och ganska tunn, hade långt mörkt hår, var ganska lång och kraftigt byggd utan att vara tjock.

Ytterligare en iakttagelse såvitt gäller Anders Erikssons roll som sakkunnig rör den redogörelse som han och Jan Olsson tillsammans presenterade vid huvudförhandlingen. Redogörelsen bestod bland annat av filmsekvenser från rekonstruktionen, kriminaltekniska fynd och obduktionsfynd. Det är tydligt att det uppstått ett nära samarbete mellan sakkunnig rättsläkare och åklagare och polis. Det finns i sig inte skäl att kritisera ett sådant samarbete. Däremot ställer det stora krav på den sakkunnige att agera i enlighet med sin profession och att inte agera partiskt.

Sven-Åke Christianson hördes som domstolssakkunnig i målet. Han var under förundersökningarna anlitad som rådgivare åt polis och åklagare och närvarade även vid rekonstruktioner och vallningar. Inom ramen för den egna forskningen hade han dessutom egna samtal med Sture Bergwall. Redan dessa förhållanden är ägnade att inge vissa betänkligheter kring risken för sammanbland-

ning med de olika roller han påtagit sig. Trots detta åtog han sig uppdraget som domstolssakkunnig, vilket måste anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. Även Christer van der Kwast, som initierade förordnandet, borde ha uppmärksammat jävssituationen och insett det olämpliga i förordnandet.

Vissa av Sven-Åke Christiansons råd innebar att man under förundersökningen frångick sedvanliga rutiner för hur vallningar och rekonstruktioner bör genomföras. Flera av de aktörer vi samtalat med har uppgett att det vid rekonstruktionen i Appojaure var på Sven-Åke Christiansons inrådan som figuranter, tält och övriga tillhörigheter placerades utan instruktioner från Sture Bergwall.

I sakkunnigutlåtandet uppgav Sven-Åke Christianson bland annat att mord kan ses som berättelser om händelser, om trauman och om gömda minnen samt att mordet blir det omedvetna språk genom vilka upplevelserna kan uttryckas. Denna uppfattning anses i vart fall i dag kontroversiell och det vetenskapliga stödet för det kan därför möjligen ifrågasättas.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen berättat att det hände att Sven-Åke Christianson under deras samtal förmedlade uppgifter från förundersökningarna till honom. Sture Bergwall har även uppgett att Sven-Åke Christianson i sin rådgivande roll gentemot polis och åklagare förespråkade metoden att låta Sture Bergwall få kännedom om uppgifter från förundersökningen. Detta har dock tillbakavisats av Sven-Åke Christianson.

7.6.6 Vården

Birgitta Ståhle närvarade vid tre av polisförhören. Vid ett av förhören redogjorde hon för uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat till henne under terapisaftal eftersom Sture Bergwall uppgett att han inte själv förmådde att lämna uppgifterna igen. Vid ett annat tillfälle ringde Birgitta Ståhle till Seppo Penttinen och vidareförmedlade – med Sture Bergwalls medgivande – uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat under terapin. Härutöver närvarade Birgitta Ståhle vid rekonstruktionen och vid vallningen.

I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 7.2.4, har Birgitta Ståhle, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast uppgett att det fanns en tydlig skiljelinje mellan brottsutredningen och terapin.

Deras uppgifter motsägs av vad Sture Bergwall har berättat om bland annat hur uppgifter från förundersökningen förmedlades till honom via terapin. Ord står därmed mot ord.

Utifrån vad som framkommit vid vår granskning är det svårt att dra någon annan slutsats än att det i vart fall tycks ha förekommit kontakter mellan vården och brottsutredningen. Innehållet i journalanteckningarna och det faktum att Birgitta Ståhle lämnade uppgifter från terapisaftalen utvisar att de morderkännanden som för närvarande utreddes även behandlades i terapin samt att uppgifter förmedlades från terapin till utredarna. Utifrån vad psykologen Eva Sivertsson skrev tycks det dessutom som att i vart fall hon hade skaffat sig en inblick i polisutredningen. Den information som fördes mellan brottsutredningarna och psykoterapin tycks emellertid i stor utsträckning ha förmedlats av Sture Bergwall själv.

7.6.7 Tingsrättens processledning och bevisprövning

Processledning

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten åklagaren att, på ett sätt som torde stå i strid med principen om bevisomedelbarhet och principen om det bästa bevismedlet, höra Seppo Penttinen om hur Sture Bergwalls uppgifter hade kommit fram under utredningen. Under förhöret lämnade Seppo Penttinen detaljerade uppgifter om vad Sture Bergwall hade berättat under förundersökningen och hänvisade bland annat till en skiss som Sture Bergwall hade upprättat. Eftersom tingsrätten, på grund av målets speciella karaktär, behövde få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början överensstämde med faktiska fynd och omständigheter får det anses ha funnits visst fog för beslutet att tillåta bevisningen. Följden blev dock att tingsrätten fick en allt för tillrättalagd bild av Sture Bergwalls uppgifter, som av Seppo Penttinen beskrevs som mer detaljrika och korrekta än vad de egentligen var. Om tingsrätten, i samband med förhöret, hade begärt att få granska bakgrundsmaterialet till vissa för bevisvärderingen betydelsefulla uppgifter hade tingsrätten inte enbart behövt förlita sig på Seppo Penttinens uppgifter. Som exempel hade tingsrätten kunnat be att få titta på den upprättade skissen och på de mer specifika förhörs-

uppgifter som Seppo Penttinen berättade om. Någon sådan granskning av bakgrundsmaterialet tycks dock inte ha skett.

Vidare förordnade tingsrätten, efter hemställan från åklagaren, Sven-Åke Christianson som domstolssakkunnig i målet. Som påpekats ovan, avsnitt 7.6.5, måste förordnandet anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga. Av det tillgängliga materialet framgår dock inte om tingsrätten, vid tiden för förordnandet, kände till Sven-Åke Christiansons rådgivande roll under förundersökningen eller det faktum att denne inom ramen för sin forskning hade haft egna samtal med Sture Bergwall. Det bör dock åligga den domare som förordnar en domstolssakkunnig att utreda lämpligheten i förordnandet. Om så hade skett torde följderna ha blivit att Sven-Åke Christianson inte hade förordnats som domstolssakkunnig utan att åklagaren i stället hade åberopat honom som partssakkunnig.

Inför domstolens bedömning i påföljdsfrågan valde tingsrätten att inhämta ett yttrande från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus i stället för att förordna om en ny rättspsykiatrisk undersökning. Lagen tillåter visserligen ett sådant förfarande. Det hade dock förflutit mer än fyra år sedan det senaste rättspsykiatriska utlåtandet utfärdades. Den nya brottsligheten var dessutom av betydligt mer allvarlig art och påstods ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa. Det synes därför kunna ifrågasättas om det inte hade varit lämpligare att låta Sture Bergwall genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning.

Bevisprövning

Tingsrätten stod inför en ovanlig situation med en tilltalad som tio år efter gärningstillfället självmant erkände två mord och med en åklagare och en försvarare som båda argumenterade för en fällande dom. Gärningsmannen var dessutom sedan tidigare dömd för ytterligare ett mord, även det med utgångspunkt i hans egna erkännanden. Inte desto mindre hade tingsrätten att pröva om det var ställt utom rimligt tvivel att Sture Bergwall hade begått gärningarna eller, med andra ord, om det framstod som så osannolikt att det hade gått till på annat sätt än vad åklagaren gjort gällande att det kunde betraktas som uteslutet.

Som ett led i den bedömningen hade rätten, för att kunna bedöma tillförlitligheten i åklagarens uppgifter, att ta ställning till huruvida åklagarens utredning och den åberopade bevisningen var tillräckligt robust. En sådan prövning är i många avseenden nära sammankopplad med bevisvärderingen men innebär i sig ett ställningstagande till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad är kontrollerade mot kända fakta och om utredningen är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte kan riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Huruvida tingsrätten gjorde en sådan prövning, och hur tingsrätten i så fall resonerade, framgår inte av domen.

En viktig utgångspunkt för prövningen av utredningens robusthet borde dock ha varit att det saknades såväl teknisk bevisning som vittnen till stöd för åklagarens gärningspåstående. Den bevisning som fanns bestod av kontroller av Sture Bergwalls egna uppgifter mot kända omständigheter och faktiska fynd. Förundersökningen mot den påstådde medgärningsmannen JF hade lagts ned med det angivna skälet att Sture Bergwalls uppgifter, mot JF:s bestridande, inte kunde anses utgöra tillräcklig bevisning mot JF. Förhör hade inte heller åberopats med JF vid huvudförhandlingen. Utifrån Sture Bergwalls egen redogörelse för händelseförloppet var dock JF:s medverkan av avgörande betydelse för gärningen eftersom Sture Bergwall uppgav att det var JF som hade bestämt att de skulle åka till platsen och att det var med JF:s bil och med JF som förare som de tagit sig dit. JF hade även haft med sig en av knivarna. Att JF inte hördes vid huvudförhandlingen för att ge sin version av det påstådda händelseförloppet utgjorde därför en brist i utredningen.

Vi saknar kännedom om huruvida tingsrätten informerades om utredningsresultatet beträffande mannen i Messaure. Oaktat hur det förhåller sig med den saken kan det konstateras att Sture Bergwalls uppgifter om denne mans medverkan inte bekräftades av den utredning som lades fram för rätten.

Såvitt framgår av dokumentationen från huvudförhandlingen visades enbart 16 stycken kortare sekvenser från rekonstruktionsfilmen för tingsrätten. Genom att inte se hela filmen har tingsrätten saknat möjlighet att bedöma genomförandet av rekonstruktionen och inte heller fått en fullständig bild av vad som framkom vid den.

Den utredning som fanns om Sture Bergwalls livsföring och göranden vid den aktuella tiden var mycket begränsad, varför det inte kan anses utrett huruvida han hade haft faktisk möjlighet att befinna sig i Appojaure vid tiden för mordet.

De nu omnämnda utredningsbristerna borde tydligare ha uppmärksamrats i tingsrättens dom och då särskilt utifrån hur bristerna inverkade på bevisvärderingen.

Beträffande tingsrättens redogörelse för värderingen av den framlagda bevisningen kan följande iakttagelser göras.

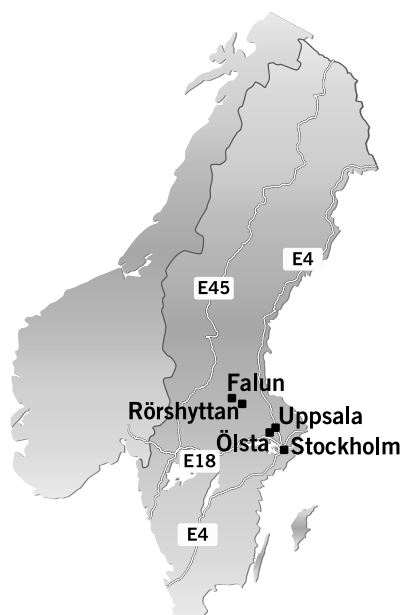
Tingsrätten angav att det genom vittnena AH:s och HL:s uppgifter var bekräftat att Sture Bergwall hade vistats i Jokkmokk strax innan brotten begicks. På vilket sätt tingsrätten, utifrån deras vittnesuppgifter, kunde komma fram till den slutsatsen kan inte utläsas av domen och är dessutom svårt att förstå. Av domen framgår inte heller vilka uppgifter som legat till grund för tingsrättens konstaterande att det inte framkommit någonting som gav stöd för antagandet att Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningen grundade sig på information utifrån.

Utöver bland annat Jan Olssons och Anders Erikssons uppgifter fäste tingsrätten även vikt vid vad Seppo Penttinen hade berättat om vad Sture Bergwall uppgett i förhören under förundersökningen. Tingsrätten noterade att Sture Bergwall enligt Seppo Penttinen hade upprättat en detaljerad skiss över tältplatsen och att Sture Bergwall hade kunnat berätta om vissa angivna detaljer. Tingsrätten förde dock inte något resonemang om vilket bevisvärde som rätteligen kunde tillmätas uppgifterna som inte i någon del tycks ha kontrollerats mot bakgrundsmaterialet.

8 Yenon Levi

8.1 Inledning

Lördagen den 11 juni 1988 klockan 21.00 anträffade en privatperson kroppen efter den avlidne 24-årige israeliske medborgaren Yenon Levi intill en skogsbilväg i Rörshyttan, Hedemora kommun. Kroppen låg på den östra sidan av skogsbilvägen med huvudet mot norr och med ansiktet vänt ut mot vägen. Kroppen uppvisade flera skador, bland annat en skada vid vänster tinning. Kriminaltekniker och rättsläkare kom till platsen påföljande dag.

8.2 Förundersökningen

8.2.1 Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande

Polisförhör

En förundersökning inleddes och genom förhör med Yenon Levis svenska släktingar, föräldrar och personer som hade samtalat med eller iakttagit Yenon Levi i tiden kring försvinnandet konstaterades följande. Yenon Levi kom till Sverige den 3 maj 1988. Han hade besökt släkt i Stockholm och rest runt i Skandinavien. På morgonen den 5 juni 1988 anlände han med tåg från Narvik till Stockholms central. Mellan klockan 11.00–12.00 besökte han en restaurang i Kungshallen och pratade med en av servitörerna på hebreiska. Han talade därefter med en hallinspektör på centralen om en tågavgång och hade setts tillsammans med tre ”araber”. Den sista kända iakttagelsen var när han på eftermiddagen samma dag eller påföljande morgon växlade in resecheckar på centralstationen.

Genom förhör med Yenon Levis föräldrar framkom bland annat att han hade skickat brev från Sverige där han skrev att han hade köpt ”två träknivar snidade på ett speciellt sätt”. De berättade att Yenon Levi talade hebreiska, lite arabiska, studerade tyska och förstod engelska. Föräldrarna uppgav att glasögonen som hade hittats vid fyndplatsen inte var Yenon Levis. Yenon Levis packning, som aldrig har anträffats, bestod av en blå ryggsäck innehållande bland annat sovsäck, bruna vandringskängor och kamera.

Teknisk undersökning

Av brottsplatsundersökningen som genomfördes av bland annat kriminalinspektören Östen Eliasson, kriminalavdelningen, tekniska roteln, Avesta polisdistrikt den 12 juni 1988 framgick att Yenon Levi hade anträffats på östra sidan intill en skogsbilväg, cirka 350 meter från länsväg 762 mellan Rörshyttan och Ångsnäs. Skogsbilvägen var totalt 750 meter lång och 125 meter in på skogsbilvägen fanns en trevägskorsning. Den södra vägen ledde fram till fyndplatsen. Yenon Levi låg på sin högra sida i framstupa sidoläge med höger huvudhalva vilande mot marken och ansiktet riktat mot skogsbilvägen.

I närheten av kroppen låg en 118 centimeter lång, svängd träpåke som vägde cirka tre och halvt kilo och saknade bark. Cirka tio meter från kroppen anträffades ett par glasögon, intryckta i marken. I anslutning till kroppen anträffades bland annat ett cigarettpaket.

Yenon Levi var 165 centimeter lång, mager och med svart hår. På överkroppen var han klädd i en blå stickad tröja, gul långärmad skjorta som var knäppt framtill och gråvit brynja. Han hade fritids-skor, strumpor, kalsonger och ”vita kaki-jeans” med ett brett läderbälte. I bältet satt ett tomt Nikon kamerafodral. Närmast kroppen hade han en midjeväska. På vänster handled satt en klocka av märket Citizen, med ett öppnat metallarmband. Urverket gick och visade rätt tid och datum.

Glasögonen som återfanns på fyndplatsen undersöktes av polisen och dess ursprung kartlades. Det framkom bland annat att det aktuella märket importerades från Japan till Sverige mellan 1983–1987 och att den aktuella modellen bara hade sålts på Åhlénsvaruhuset. Glasögonen var av låg kvalitet. Glasögonen bedömdes vara cirka tio år gamla. Utifrån bland annat styrkan på glasen gjordes bedömningen att personen som hade burit glasögonen troligen var mellan 45 och 55 år. Av utseendet på glasögonen kunde man också konstatera att bäraren sannolikt hade ett mycket brett ansikte och kraftig näsa.

Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) gjorde flera undersökningar av sådant som hade framkommit vid den tekniska utredningen, bland annat undersöktes träpåken, Yenon Levis kläder och skor. Av ett sakkunnigutlåtande från SKL daterat den 25 juli 1988 framgick att det var humant blod på påken och på Yenon Levis skor men att blodet inte kunde typbestämmas. Det gick inte att avgöra om påken hade använts som mordvapen.

I ett sakkunnigutlåtande den 8 november 1988 konstaterade SKL en 20 millimeter lång skada i brynjans högra sida som torde ha åstadkommit med ett eggvasst verktyg. Det fanns indikation på blodförekomst på midjeväskan och livremmen. På tröjan, skjortan, kamerafodralet, kalsongerna och skorna påvisades humant blod, som inte kunde typbestämmas. På brynjan och byxorna påvisades humant blod som inte kunde uteslutas komma från Yenon Levi.

Rättsmedicinsk undersökning

Vid den rättsmedicinska obduktionen som genomfördes den 14 juni 1988 av avdelningsläkaren Herman Högstorp framkom bland annat följande. Kroppen var stadd i framskriden förruttelse med fluglarvsangrepp. Det fanns skador på huvudet i form av sårskada vid det vänstra ögonbrynet, vänstra örat och bak på höger sida av hjässan. Det fanns även sprickbildning i skalltakets högra bakre del och i den vänstra delen av skallbasen, brott i det vänstra tinningbenet och i ansiktets skelett. Hjärnan var söndertrasad. På den högra axeln fanns det rispor i huden och på den vänstra axeln en underhudsblödning. Det fanns skador i bålen, flera revbensbrott, leverbristningar och högersidig njurbristning. Höger tarmbensskovel var helt avbruten. I buken fanns cirka en halv liter blod och det fanns blod i urinblåsan. Det fanns hudavskrapningar bland annat på bröstet, buken, högra höften, högra ljumskan, båda underbenen, vänstra knät, vänstra underarmen och vänstra handflatan. Det framkom också att Yenon Levi var omskuren.

Av det rättsmedicinska utlåtandet daterat den 9 september 1988 framgår att skallskadorna i kombination med skadorna på bålen med åtföljande inre skador väl förklarade dödsfallet. Skadorna var orsakade av trubbigt yttre våld, som mot vänster tinningregion kunde ha varit enskilt eller upprepat kraftigt trubbigt våld medan skadorna baktill höger i hjässan sannolikt var en följd av enskilt kraftigt trubbigt våld.

I dödsbeviset antecknades att sannolikt dödsdatum var någon gång mellan den 8–10 juni 1988.

Livsmedelsverket undersökte innehållet i Yenon Levis magsäck och fann ett tunt skikt av smet som innehöll stärkelsekorn från spannmål, troligen efter konsumtion av bröd.

Misstankarna under förundersökningen

Efter omfattande utredningsåtgärder delgavs en tunisisk medborgare, född 1941 och bosatt i Borlänge, den 29 maj 1991 misstanke om mord på Yenon Levi. Mannen förnekade gärningen. En viktig del i utredningen mot mannen blev glasögonen från fyndplatsen. Mannens pass beslagtogs och i ett sakkunnigutlåtande från SKL daterat den 14 februari 1991 var SKL:s slutsats att ”starka skäl talar

för att” glasögonen från fyndplatsen var ett och samma par glasögon som glasögonen mannen bar på passfotot.¹ I ett intyg från Hoya-optikslip AB den 21 maj 1991 intygades att glasögonen på passfotot och glasögonen på ett fotografi som tagits när den misstänkte mannen bar de upphittade glasögonen hade ”lika” styrka.

Den misstänkte mannen dömdes under utredningstiden i ett annat ärende för anstiftan till försök till mord och utvisades efter avtjänat straff. Det sista förhöret med mannen om mordet på Yenon Levi ägde rum i februari 1993. Förundersökningen fortsatte dock och förhör hölls med personer med kännedom om mannens förehavanden. Den 6 maj 1994 lade chefsåklagaren i Avesta ned förundersökningen med motiveringen att brott inte kunde styrkas.

8.2.2 Polisförhör, vallning och rekonstruktioner med Sture Bergwall

Under perioden december 1995 till december 1996 hölls elva förhör med Sture Bergwall. Dessförinnan hade Sture Bergwall vid telefonsamtal till kriminalinspektören Seppo Penttinen börjat lämna uppgifter om mordet. Det förekom under förundersökningen ett flertal sådana telefonsamtal mellan Seppo Penttinen och Sture Bergwall, vilka huvudsakligen initierades av Sture Bergwall. Det har hållits ett så kallat konfrontationsförhör där Sture Bergwall förevisats glasögon och armbandsur, en vallning och två rekonstruktioner, i Ölsta och vid fyndplatsen i Rörshyttan.

Förhören är nedtecknade i dialogform. De uppgifter som framkommit vid telefonkontakter eller vid förhör och vallningar i andra ärenden har nedtecknats som referat i promemorior. Det finns tolv sådana promemorior i förundersökningsprotokollet. Förhören, promemoriorna och vallningsprotokollen omfattar över 400 sidor.

Vid samtliga förhör har Seppo Penttinen varit förhørsledare och vid de flesta förhören har även kriminalinspektören Anna Wikström varit förhørsledare. Såvitt annat inte särskilt anges nedan under respektive förhör närvarade Sture Bergwall, Seppo Penttinen, Anna Wikström och Sture Bergwalls offentlige försvarare advokaten Claes Borgström.

---

¹ På SKL:s sexgradiga utlåtandeskala var ”starka skäl talar för att” den näst högsta graden av säkerhet.

Av en promemoria framgår att Sture Bergwall **den 19 augusti 1995** ringde upp Seppo Penttinen och berättade att han hade haft en medhjälpare vid mordet på den israeliske mannen i Dalarna. De hade träffat israelen i närheten av järnvägsstationen i Uppsala. Medhjälparen hade pratat engelska med mannen som hade erbjudits skjuts. De hade åkt mot Garpenberg. Själva mordet gick till så att han höll i mannen samtidigt som medgärningsmannen slog dels med knytnävarna, dels med ett tungt föremål från bagageluckan. Det skulle inte finnas några skärskador på kroppen. Kroppen lämnades på platsen där de hade slagit honom. Kroppen låg mer på rygg än på sidan och definitivt inte på magen. Sture Bergwall berättade också att han hade följt det som skrevs om fallet i media men att han inte hade läst allt och skyggat för bilderna.

Av en promemoria framkom att Sture Bergwall ringde till Seppo Penttinen **den 14 november 1995** för att erkänna ett mord. Han hade sökt men inte fått tag på Claes Borgström och behövde berätta om mordet. Seppo Penttinen uppmanade honom att tala med försvararen. Senare samma kväll ringde Seppo Penttinen upp Sture Bergwall som berättade att han hade talat med Claes Borgström. Sture Bergwall berättade att han hade mördat en israelisk man i Dalarna. Mordplatsen var en skogsbilväg efter sträckningen Hedemora–Långshyttan. Han hade nämnt händelsen i terapin som ”Shalom-händelsen”. De hade färdats i bil och Yenon Levi hade fått ta emot ”några rejäla magpumpare och slogs ihjäl på pannan”. Som tillhygge användes ett redskap från bilen. Mordet ägde rum utanför bilen ett stycke upp efter skogsbilvägen. Efter mordet lades kroppen i bilen och kördes längre ned efter samma väg. Kroppen placerades vid vägkanten. Mordet skedde en onsdag eller torsdag.

Av en promemoria **den 27 november 1995** framgår att Seppo Penttinen ringt upp Sture Bergwall och nämnt att åtskilligt stått att läsa i media om händelsen vilket kunde vara en nackdel i utredningssammanhang. Sture Bergwall sade då ”kontrollera vilken sorts klocka han hade”.

Det första polisförhöret hölls **den 7 december 1995** och Sture Bergwall berättade att händelsen hade funnits med honom en längre tid. Vid rekonstruktionen i Appojaure hade han vagt nämnt ”Shalom-händelsen” för Sven-Åke Christianson. Därefter hade han förmodligen pratat en del med Birgitta Ståhle om händelsen var-efter vissa detaljer hade klarnat. Han berättade i sak att han hade

träffat Yenon Levi i Uppsala och berättat om gruvan i Falun. De pratade engelska. Yenon Levi blev intresserad av att se gruvan och följde med honom i bilen. Hans avsikt var att skada Yenon Levi. Han körde mot Långshyttan och där följde de en väg åt höger och kom fram till en skogsbilväg. De körde en bra bit på skogsbilvägen, klev ur bilen och Yenon Levi slogs ihjäl. Han lyfte in Yenon Levi i bilen, vände bilen och åkte tillbaka. Han stannade efter ett tag och drog ut Yenon Levi, som placerades vid vägkanten. Sture Bergwall ritade en skiss över placeringen av vilken framgång att huvudet låg mot bilens färdriktning. Han hade varit ensam vid händelsen. Yenon Levi hade med sig en trunk.

En bit in i förhöret ändrade Sture Bergwall platsen där mordet hade skett och förlade det till en sommarstuga vid Ölsta. Han ändrade också det tillhygge han hade använt mot Yenon Levi. Yenon Levi tilldelades några kraftiga slag i magen och dödades med ett eller två slag med en sten mot vänstra tinningen.

Yenon Levi fick eventuellt även en krosskada på högra handen eller handleden och en skada på vänster axel. Yenon Levi lades på en filt i bagageluckan. Han körde mot Rörshyttan och svängde ”till vänster höger” in på en skogsbilväg när han hade passerat Rörshyttan. Han körde i ett svagt uppförslut på skogsbilvägen, vände bilen och dumpade kroppen 200–300 meter före korsningen till den stora vägen. Kroppen hamnade i vägkanten med ansiktet mot vägen, mer på rygg än sidan. Han tog ut Yenon Levis gråa trunk från bilen och åkte iväg. De färdades i en ljusgrön Volvo.

Yenon Levi var klädd i t-tröja, sandfärgade byxor och hade en armbandsklocka med läderarmband. Seppo Penttinen frågade Sture Bergwall vad det var som gjorde att han mindes att det var ett läderarmband på klockan. Sture Bergwall svarade att det var för att han övervägde om han skulle knäppa upp den och ta den med sig. Han bekräftade att han hade läst om händelsen i lokaltidningarna. Han visade upp filten som han hade använt vid gärningen.

Av en promemoria framgår att Sture Bergwall **den 17 januari 1996** ringde upp Seppo Penttinen för att berätta att Yenon Levi hade fått en skada på axeln.

Den 26 januari 1996 berättade Sture Bergwall i förhör att det inte hade förekommit något våld mot Yenon Levi i Ölsta. I stället hade Yenon Levi dödats längre upp på den skogsbilväg där han senare lämnades. Han åkte sju–åtta kilometer på skogsbilvägen. De

gick ur bilen och det uppstod ett slagsmål mellan honom och Yenon Levi som måste ha lett till blåmärken på Yenon Levis armar. Under slagsmålet föll Yenon Levi omkull och skadade högra axeln och blev sittande. Han slog ett ”stötande slag” med stor kraft mitt i Yenon Levis mage. Omedelbart därefter svingade han domkraften i Yenon Levis huvud, på vänster sida, så att denne dog. Skadan i huvudet blev djup och han blödde från vänster öra. Blodet rann ned för halsen och färgade t-tröjan.

Kroppen lades i bilen. Han körde tillbaka fyra–fem kilometer på skogsbilvägen innan han drog ut kroppen och lade den på höger sida från länsvägen sett med huvudet uppåt i färdriktningen. Han lämnade kvar Yenon Levis rygsäck och plastpåse på platsen.

Seppo Penttinen frågade om berättelsen som Sture Bergwall hade lämnat vid förhöret innehöll någon form av medveten avvikelse och i sådant fall vilken del som var det. Sture Bergwall svarade:

I och urlastningen i bilen, jag skulle inte vilja kalla det för en avvikelse men det är... av skilda skäl har lite svårare för att redogöra för det exakta händelseförloppet.

Sture Bergwall berättade också att uppgiften om Ölsta i det förra förhöret var en avvikelse från hans sida.

Sture Bergwall berättade att han samma dag hade läst om fallet i Dala-Demokraten.

Seppo Penttinen återkom flera gånger till hur långt på skogsbilvägen som Sture Bergwall hade kört. Sture Bergwall vidhöll att han hade kört tre–fyra kilometer med den döda kroppen innan den dumpades. Seppo Penttinen påminde Sture Bergwall om att han tidigare hade dragit en parallell till hur långt han hade kört när de var i Piteå i Charles Zelmanovits-ärendet. Seppo Penttinen beskrev till slut att Sture Bergwall hade kört sammanlagt en kilometer i Piteå. Sture Bergwall ändrade sig därefter och sade att det i kroppen kändes som att han hade kört en lika lång sträcka i det här fallet.

Yenon Levi hade varit klädd i en beige t-tröja med en kamelfärgad tröja utanpå och kakifärgade jeans. På Yenon Levis packning låg en grönbå poplinjacka. Framsidan på tröjan missfärgades av blodet och det blev en mörk fläck på byxorna i lårhöjd. Han rörde vid Yenon Levis ena ankel, smalben och nyckelben när denne var död. Yenon Levi hade hår upp till och runt naveln men inte något

hår på bröstet. Även Yenon Levis handled hade varit behårad. Seppo Penttinen frågade Sture Bergwall hur han kunde komma åt att känna på Yenon Levis kropp med tanke på att han var påklädd och frågade om Yenon Levi till exempel hade haft någon livrem vilket Sture Bergwall trodde sig minnas.

Seppo Penttinen ställde sedan frågor om hur långt Sture Bergwall hade kommit i minnesprocessen och om det fanns mer inom honom som kunde värkas fram.

Sture Bergwall berättade att han efter händelsen hade åkt hem till Grycksbo och att han kom dit vid åtta–nio på kvällen. Han hade återvänt till platsen dagen därpå och då hade Yenon Levis ansikte varit förändrat, det hade vridits och det hade växt ut lite skäggstubb. När förhöret avslutades delgavs Sture Bergwall misstanke om mordet på Yenon Levi. Under förhöret fick Sture Bergwall peka ut resvägen på en karta och kommenterade då bland annat de olika ortsnamnen.

Den 29 januari 1996 upprättades en promemoria av vilken det framgår att Sture Bergwall hade ringt upp Seppo Penttinen och berättat att han och medbrottslingen hade tagit ut kroppen från bilen och stjälpit av kroppen som hamnade på sidan. Han hade utdelat ett karateslag mot vänstra sidan av Yenon Levis hals. Slaget träffade mot nyckelbenet och axeln.

Vid förhöret **den 5 februari 1996** närvarade även överåklagaren Christer van der Kwast. Sture Bergwall berättade att ett slagsmål hade utbrutit längre upp på skogsbilvägen. Yenon Levi hade försökt springa därifrån men hade fångats in, fallit och slagit i höger axel. Han slog Yenon Levi med domkraften i magen så att denne föll ihop. Medgärningsmannen reste upp Yenon Levi. Han slog ett karateslag mot Yenon Levis vänstra sida av axeln/nyckelbenet. Medgärningsmannen hämtade en röd domkraft med spröt från bilen. Han svingade domkraften mot Yenon Levis huvud och denne dog. Det syntes på huvudet var han hade träffat med domkraften och det blödde från Yenon Levis öra.

De hämtade en filt från bilen och lade Yenon Levi på den. De lade filten och kroppen i baksätet och körde en bit på skogsbilvägen. De drog ut Yenon Levi ur bilen med hjälp av filten och kroppen lämnades där den hamnade, med ansiktet vänt ut mot vägen med vänster sida uppåt. Yenon Levis packning lämnades vid kroppen. En grön anteckningsbok åkte ur packningen och hamnade bredvid kroppen.

De återvände till Falun och träffade MS vid 20-tiden. Han återvände till fyndplatsen trettio timmar senare och såg att kroppen hade förändrats. Han såg också att Yenon Levi hade en skjorta på sig, vilket han inte hade sett tidigare.

Det utdelades bara ett slag mot Yenon Levis huvud och det var med domkraften. Seppo Penttinen frågade om medgärningsmannen hade utdelat några slag mot ryggsidan. Sture Bergwall bekräftade att medgärningsmannen hade slagit Yenon Levi på ryggen mot njurarna. Inga stenar hade använts.

Christer van der Kwast frågade Sture Bergwall om han hade använt någon kniv mot Yenon Levi vilket denne förnekade. Åklagaren frågade då om någon kniv hade använts efter att Yenon Levi hade dödats vilket Sture Bergwall inte kunde minnas. Christer van der Kwast ställde därefter frågan om något annat tillhygge än domkraften hade använts mot Yenon Levi vilket Sture Bergwall besvarade nekande.

Angående Yenon Levis behåring berättade Sture Bergwall att han hade varit svagt behårad på bröstet, mera hårig på magen och relativt kraftigt behårad på armarna ut på handlederna. Han hade känt på Yenon Levis mage med händerna.

Christer van der Kwast ställde upprepade frågor om var Yenon Levis packning hade tagit vägen. Sture Bergwall vidhöll att den hade lämnats kvar på platsen. Till slut upplyste Christer van der Kwast Sture Bergwall om att packningen inte hade återfunnits och att den hade eftersökts i stor omfattning. Enligt Christer van der Kwast fanns det då bara två alternativ. Antingen hade Sture Bergwall eller medgärningsmannen tagit packningen eller så hade någon annan kommit och tagit den. Christer van der Kwast menade att Sture Bergwall självklart måste ha en uppfattning om var packningen hade tagit vägen och sade att om Sture Bergwall berättade det skulle utredningsvägen kortas ned. Åklagaren frågade om det var MA som var medgärningsmannen. Sture Bergwall ville inte besvara den frågan.

I förhör **den 16 februari 1996** berättade Sture Bergwall att skälet till besöket i Uppsala var att han och medgärningsmannen hade besökt hans bror Sten-Ove Bergwall under förmiddagen den aktuella dagen. På vägen till Garphyttan gjorde de ett uppehåll i Ölsta. Varken Sture Bergwall, medgärningsmannen eller Yenon Levi åt någon mat under dagen. Det var troligen en söndag. Seppo Penttinen

frågade varför han nu ändrade den tidigare uppgiften om att händelsen hade inträffat en dag mitt i veckan. Sture Bergwall svarade inte på frågan men berättade att det hade blivit mer skador i Yenon Levis ansikte än vad han tidigare hade uppgett. Ansiktet var illa tilltygat med flera sår och blödningar. Medgärningsmannen slog Yenon Levi mot hakan och näsan med knytnävarna samt använde ett tillhygge mot pannan, strax ovanför ögonbrynet. Ögonbrynet hade blött mycket.

Därefter ville Sture Bergwall att Seppo Penttinen skulle ställa frågor rörande medgärningsmannen. Han ville att Seppo Penttinen skulle nämna fyra olika, valfria, namn varefter Sture Bergwall skulle svara ja eller nej på frågan om det var medgärningsmannen. Efter att ha svarat nej på två namnförslag svarade han ”det ligger nära till hand ja” när Seppo Penttinen nämnde MA:s namn. Han bekräftade att medgärningsmannen var MA och beskrev därefter återigen händelseförloppet på skogsbilvägen.

MA hade tagit upp en sten eller järnbit som han hade slagit mot Yenon Levis panna. Detta skedde före Sture Bergwalls dödande slag med domkraften mot huvudet. MA utdelade några hårda spårkar mot kroppen när den låg på marken.

Yenon Levis packning hade följt med tillbaka till Falun. MA lade packningen i Sture Bergwalls förråd. Det var möjligt att han därefter tog packningen till Ölsta. I packningen, som han inte var intresserad av, fanns kamerautrustning med ett band där det stod Nikon på. Sture Bergwall associerade Yenon Levis armbandsklocka till en Camelklocka. Yenon Levi hade en allt för varm stickad tröja på sig.

Den 23 februari 1996 hölls ett förhör där Sture Bergwall inledningsvis berättade att han numera trodde att händelsen hade ägt rum i mitten av en vecka. Sture Bergwall lämnade därefter en ny berättelse om hur de hade träffat Yenon Levi. Han berättade att de hade ställt bilen på långtidsparkeringen i Uppsala och tagit pendeltåget till Stockholm. Tanken var att de skulle resa vidare till Södertälje med pendeltåg. De kom till Stockholms central vid halv nio-tio. Efter ungefär fyrtiofem minuter fick de syn på Yenon Levi inne på centralen. De såg hur han löste en biljett till Uppsala och följde efter honom på pendeltåget. På perrongen i Uppsala tog de kontakt med honom och erbjöd honom skjuts. Trots att han följde med frivilligt, tvingade de med honom under knivhot. De gick på varsin

sida om Yenon Levi med varsin kniv. Yenon Levi satte sig i framsätet och de band ihop hans händer med skjorttyg. De stannade i Ölsta. Yenon Levi försökte fly men de hann ikapp honom. Det utbröt ett slagsmål och Yenon Levi fick en knivskada högt upp på bröstet som gjorde att han blödde rikligt. MA höll fast Yenon Levi medan Sture Bergwall slog honom mot buken med en kofot och utdelade ett dödande slag med kofoten mot tinningen. Det utdelades även knytnävsslag mot ansiktet. Yenon Levi hade trillat omkull och slagit i axeln. Kofoten hade MA hämtat i ett uthus på gården. De lyfte in honom på en filt i bilen och körde mot Garpenberg och letade efter en skogsbilväg. De körde upp på skogsbilvägen och lyfte ut kroppen innan de vände bilen.

Sture Bergwall fick ytterligare frågor om vilket våld som hade utdelats mot Yenon Levi och förklarade då att Yenon Levi inte hade dött i Ölsta men att de trodde det när de åkte därifrån. I bilen hörde de ett gurglande ljud från kroppen. De stannade på skogsbilvägen och lade ned Yenon Levi väldigt nära bilen. Han var medvetslös. De sparkade på kroppen och slog ett slag mot höger sida av hjässan med "ett relativt skarpt redskap" varefter Yenon Levi dog.

MA tog med sig packningen och lade den i Sture Bergwalls förråd. MA hade varit intresserad av kameror och hade en systemkamera. De besökte inte Sten-Ove Bergwall den aktuella dagen.

Av en promemoria daterad den 26 februari 1996 framgår att Sture Bergwall ringde upp Seppo Penttinen sent på kvällen efter förhöret **den 23 februari 1996** och berättade att bilen som hade använts vid tillfället var hans Mazda 929.

Den 24 februari 1996 skrev Sture Bergwall ett brev till Birgitta Ståhle som finns med i förundersökningsprotokollet under avsnittet med förhören med Sture Bergwall. Det är i huvudsak en skriftlig redogörelse över det som han hade berättat i det förra förhöret. Utöver vad som framgår av det förhöret skrev Sture Bergwall bland annat följande. Anledningen till att de skulle åka till Södertälje var att han skulle visa MA ett gömsle. På plats i Ölsta sprang MA till vedboden och hämtade en kofot som han räckte Sture Bergwall. Han svingade kofoten i luften och Yenon Levi föll omkull. Yenon Levi försökte fly men de hann upp honom och Sture Bergwall stampade med kraft mot hans mage. Den tidigare uppgiften om att han hade använt ett verktyg mot Yenon Levis mage var fel. Yenon Levis tröjor var blodiga eftersom kniven hade använts mot hans

bröst. MA sparkade mot den liggande kroppen. De körde iväg. Vid Stjärnsund hittade de en skogsbilväg som de svängde in på. De fortsatte en eller två kilometer på skogsbilvägen, stannade bilen och lade Yenon Levi på marken bredvid vägen. MA slog ihjäl Yenon Levi med en spade i bakhuvudet.

Vid förhöret **den 15 mars 1996** närvarade inte Claes Borgström. Skötaren Eva Burgman närvarade som förhörsvittne. Förhöret inleddes med att Seppo Penttinen ville att Sture Bergwall skulle berätta mer om gömslet i Södertälje som han hade beskrivit i brevet till Birgitta Stähle. Sture Bergwall uppgav att gömslet fortfarande fanns kvar och att det gick att göra fynd där. Han ville inte berätta vilka fall gömslet hade anknytning till. Han berättade att Yenon Levi hade haft åtminstone tre plast- eller papperskassar i händerna på perrongen i Uppsala och den övriga packningen på ryggen.

Seppo Penttinen ställde sedan frågor utifrån uppgifterna i brevet till Birgitta Stähle och Sture Bergwall förklarade att Yenon Levi föll när han svingade kofoten mot honom, inte för att han träffade, utan för att han försökte ducka undan. Han stampade Yenon Levi i buken en gång och sedan några fler gånger när han hade hamnat på rygg. MA utdelade det dödande slaget på den plats som Yenon Levi lämnades. Slaget utdelades rakt uppifrån och ned med ett föremål som fanns antingen i packningen eller i bilen. Föremålet hade ett lädermaterial som Sture Bergwall först knäppte upp. Skaftet var kort och av trä och föremålet var som en campingyx. Han var rädd för att huvudet skulle delas av slaget som orsakade en långsgående djup skada uppe på hjässan. Packningen bar de båda ned i Sture Bergwalls förråd innan de åkte till MS. Därefter tog MA hand om packningen.

Anna Wikström upprättade **den 15 mars 1996** en promemoria av vilken framgår att Sture Bergwall den dagen hade hörts i ett annat ärende och då uppgett att Yenon Levis packning kunde ha lämnats i ett förvaringsutrymme i MS:s bostad, till exempel i garaget.

Den 21 mars 1996 upprättades en promemoria av vilken det framgår att Sture Bergwall hade lämnat ett meddelande per telefon till Seppo Penttinen om att de direkt efter att de dödat Yenon Levi i Rörshyttan hade åkt till Grycksbo och träffat MS, som hade haft hand om Sture Bergwalls hundar.

Den 19 april 1996 genomfördes en **vallning** i bil i området kring fyndplatsen. Avsikten med vallningen var, enligt en kortfattad pro-

memoria från vallningen, att Sture Bergwall skulle peka ut brottsplatsen. Något sammanfattande protokoll från vallningen har inte återfunnits i förundersökningsmaterialet och det finns inte någon fullständig redogörelse för vilka som närvarade. Av dokumentationen framgår dock att bland annat även Christer van der Kwast och Birgitta Ståhle närvarade. Vallningen videodokumenterades och en redigerad version visades sedan för tingsrätten. Vi har haft tillgång till både den oredigerade och den redigerade vallningsfilmen.

Av promemorian framgår att Sture Bergwall agerade i enlighet med sitt reaktionsmönster och att han påtalade att det var aktuell skogsbilväg som de kom till. Under en promenad på skogsbilvägen agerade Sture Bergwall ånyo enligt sitt reaktionsmönster genom ”skyggande rörelser med huvudet” i höjd med det vägavsnitt där kroppen hade anträffats. Sture Bergwall visade var kroppen hade lämnats (vilket var motsatt sida i jämförelse med var den hade hittats). Efter vallningen upplyste Christer van der Kwast Sture Bergwall om att han hade pekat ut rätt plats i höjddled men att han hade placerat kroppen på fel sida om skogsvägen.

Den redigerade videofilmen inleddes med att en speakerröst berättade att Sture Bergwall hade anvisat skogsbilvägen och inne på skogsbilvägen anvisat vilken väg de skulle välja vid en trevägskorsning och slutligen pekat ut brottsplatsen. Den första sekvensen i filmen visade de stillastående vallningsfordonen vid uppfarten till skogsbilvägen. Därefter sade Sture Bergwall ”vi bör titta här”. Vad som föranlett bilarna att stanna framgår inte. Efter en kortare sträcka på skogsbilvägen sade Seppo Penttinen vid trevägskorsningen: ”Vänster. Sture Bergwall pekar att vi ska köra vänster här”. Efter ytterligare körsträcka sade Seppo Penttinen ”gör du något tecken?”. Sture Bergwall är inte filmad på sådant sätt att det går att se om han pekade eller gjorde några andra tecken.

Vid en promenad längs skogsbilvägen konstaterade Sture Bergwall att de hade gått för långt och ville vända och gå tillbaka i riktning mot länsvägen. Sture Bergwall pekade sedan ut platsen. Platsen var markerad med gula, långa plastband fastknutna i ett mindre träd. Speakerrösten uppgav att plastbanden som syntes vid den utpekade platsen var uppsatta av markägaren. Sture Bergwall uppgav att han var säker på att han pekade ut rätt sida av vägen.

På den oredigerade vallningsfilmen filmas hur fordonen körs längs länsvägen. Precis innan avtagsvägen till skogsbilvägen är det

ett avbrott i filmen i några sekunder. När bild och ljud återkommer hörs Seppo Penttinen säga ”ska vi köra upp den här vägen?” varefter Sture Bergwall säger ”vi bör titta här”. Sture Bergwalls kommentar var det som inledde den redigerade filmen, det vill säga den filmen som tingsrätten fick se. Om Sture Bergwall dessförinnan hade tagit något annat initiativ till att köra upp på skogsbilvägen framgår således inte av någon inspelning. Sture Bergwalls reaktioner som beskrivs i promemorian syns inte på videofilmen.

Seppo Penttinen skrev i en promemoria **den 3 maj 1996** att Sture Bergwall vid en vallning i ett annat ärende den 25 april 1996 uppgett att han tagit en kniv från Yenon Levis packning som var större än en morakniv med ljust handtag, en slidkniv.

Den 20 maj 1996 genomfördes en **rekonstruktion** i Ölsta och Rörshyttan. I förundersökningsprotokollet finns det en utskrift från ljudupptagningen från rekonstruktionen och ett protokoll med fotografier från vallningen upprättat av Östen Eliasson. Det saknas en fullständig redogörelse för vilka som närvarade vid rekonstruktionen men det framgår att bland annat även Birgitta Ståhle närvarade. Rekonstruktionen videofilmades men videofilmen saknas i förundersökningsmaterialet som gavs in till tingsrätten. Vi har tagit del av videofilmen.

I Ölsta berättade Sture Bergwall hur han hade lossat handfängslet och att Yenon Levi då försökte springa iväg, föll och skadade axeln. Yenon Levi fick också en knivskada mot halsen eller högt uppe på bröstbenet. MA höll fast Yenon Levi bakifrån när Sture Bergwall utdelade knytnävslag mot ansiktet. Han fick en våldsam spark i magtrakten och föll. När han låg på rygg stampade Sture Bergwall honom i magen och utdelade sedan ett slag med en sten mot huvudet. Huvudslaget orsakade en intryckt skålformad skada och det rann blod ur örat. De upplevde att Yenon Levi var död. De bar kroppen mot myren i närheten men orkade bara en bit och bestämde sig i stället för att köra den till Falun och begrava den där. MA hade dessförinnan hämtat en kofot som han lade i bagageluckan tillsammans med Yenon Levis packning. I bilen började Yenon Levi kräkas, hostade blod och det kom ljud från honom. Yenon Levi hade haft en kamera hängde över axeln i ett brett band när de kom till Ölsta. Den hamnade sedan i bagageluckan.

Vallningen fortsatte därefter på skogsbilvägen i Rörshyttan. Bilen stannade i färdriktningen. De tog ut Yenon Levi som restes

upp men ramlade ihop igen. Någon slog ett slag som träffade baktill med en kofot eller en spade. Sture Bergwall uppgav att han tog på sig det slaget. Yenon Levi dog då. Han kände med handen under tröjorna och förde handen uppåt på magen och bröstet. Det fanns hår på magen och på bröstet. Han kände också på nyckelbenet och fotankeln. Kroppen lades vid sidan av vägen på högra kroppssidan med huvudet mot norr. Han sparkade på kroppen även efter att Yenon Levi hade dött. Han mindes armbandsklockan med ett läderarmband, inte något stålarmband.

Sture Bergwall visade sedan vad han gjorde med kroppen när han återkom ett dygn senare. Vid rekonstruktionen lade sig figuranten ned på marken. Sture Bergwall sade då:

Ja. Just det. Ska du ta av dej glasögonen för dom ligger där. Ja, det är klart, försök och slappna av i kroppen, så ska jag göra dom rörelser jag gjorde då, när jag kommer tillbaka, dom här klämrörelserna, jag för dej tillbaka, ser ansiktet, oh ja, på det här viset.

Mot slutet av rekonstruktionen återkom Seppo Penttinen till glasögonen.

F [Seppo Penttinen]: Du sa nånting som jag fundera på, varför du kommentera det, beträffande glasögonen, du sa att dom ligger här, sa du. Dom ligger ju här. Är det nånting som du kom att tänka på eller är det nånting som du funderar kring eller var det nånting annat?

Q [Sture Bergwall]: Ja, dom låg ju.. Nej, jag vet inte varför jag sa det.

F: Är det svårighet att berätta det.

Q: Nej då.

W [Anna Wikström]: Vad menar du ..ohörbart..

Q: Ja, han hade ju inte glasögonen på. Han var glasögonlös alltså.

F: Hade han glasögon.

Q: Nej, det tror jag inte.

F: Vad är det som gör att du reagerade just över glasögonen?

Q: Jag fick en föreställning om att, när jag såg glasögonen på honom, att dom fanns vid sidan om, men det vet jag ingenting om.

Den 22 augusti 1996 berättade Sture Bergwall i förhör att Yenon Levi hade varit vid medvetande när de kom till skogsbilvägen och tagit några steg när han kom utanför bilen. Han hade tagit tag i Yenon Levis huvud och knyckt det kraftigt bakåt vilket hade gjort att han föll ihop medvetslös. Yenon Levi hade hamnat närmare vägkanten än vad han hade visat vid rekonstruktionen den 20 maj

1996. Yenon Levi hade en rejäl, blödande skada på halsen som hade uppstått under färden från Uppsala till Ölsta. När det gällde skadornas uppkomst hade en kofot, sparkar med skor och i Ölsta också en sten kommit till användning. Kofoten hade använts mot huvudet och stenen mot tinningen. Sture Bergwall mindes inte att han tidigare hade talat om två olika skador mot huvudet.

Seppo Penttinen tog under förhöret upp den omständigheten att Sture Bergwall vid rekonstruktionen hade reagerat när figuranten hade tagit av sig sina glasögon. Därefter följde många frågor kring glasögonen och varför Sture Bergwall hade reagerat på dem under rekonstruktionen. Sture Bergwall svarade till slut att han reagerade eftersom han inte hade hittat sina glasögon när han skulle köra från Rörshyttan vilket försvårade bilkörningen.

Han hade inte hanterat Yenon Levis packning och visste inte vad den innehöll.

Han dödade Yenon Levi vid skogsbilvägen i Rörshyttan genom ett slag mot huvudet, med foten eller med en spade. Efter ytterligare frågor bestämde han sig för att det var med en spark mot huvudet. Seppo Penttinen betonade att han nu måste berätta vad han mindes och att de inte kunde hålla på med detta längre. Sture Bergwall uppgav då att MA hade slagit Yenon Levi men han hade inte utdelat det dödande slaget. Sture Bergwall kunde inte berätta mer om händelsen.

Yenon Levis kamera, en systemkamera med lösa objektiv, fanns utanför packningen, hängandes över Yenon Levis axel. Vid Rörshyttan såg han två grovstickade tröjor i packningen. Yenon Levi hade en jacka med dragkedja i poplinter på sig fram till Ölsta. Han hade också haft på sig en blårutig skjorta i flanelltyg.

Vid förhöret **den 5 september 1996** närvarade inte Anna Wikström. Sture Bergwall berättade bland annat följande. Han hade gjort en "avvikelse" vid rekonstruktionen när det gällde hur figuranten hade placerats. Avvikelsen bestod i att kroppen i själva verket hade rört sig precis innan döden och att det borde ha satt spår i markvegetationen runt omkring. Kroppen hade krampat vid det sista slaget. Det sista och dödande slaget hade han utdelat med en sten större än en knytnäve. Det hade träffat baktill på höger sida av hjässan. Precis innan hade han slagit en domkraft som träffade Yenon Levis vänstra tinning. Han hade utdelat ett slag, inte lika kraftigt, mot Yenon Levis huvud i Ölsta. I Ölsta hade Yenon Levi dessutom

sparkats våldsamt i magtrakten vilket hade lett till att han föll omkull. Under resan från Uppsala till Ölsta utövade MA våld med en kniv mot Yenon Levi. Våldet orsakade skadan på Yenon Levis hals. Hela förloppet på skogsbilvägen i Rörshyttan tog tio minuter. MA plockade under tiden med Yenon Levis packning som bland annat bestod av kläder, tältduk, anteckningsblock och pass. Yenon Levis två tröjor var inte nedstoppade i byxorna och han hade traditionella joggingskor, troligen Adidas.

Under förhöret lade sig Sture Bergwall ned i den position som kroppen hade haft och Seppo Penttinen beskrev att han låg i framstupa sidoläge med ryggsidan ut mot vägen.

Den 20 september 1996 berättade Sture Bergwall i förhör att det sista och dödande slaget var ett svingande slag med en domkraft mot huvudets vänstra sida. Innan dess hade han slagit Yenon Levi med en sten eller med ett torkat trästycke i samma storlek som ett vedträ. Längden på trästycket var femton centimeter och omfånget ungefär som en kopp. Slaget hade träffat i ansiktet. På fråga hur säker han var på detta svarade han att han var säker på att han använde ett föremål från marken men osäker på om det var en sten eller trästycke. Seppo Penttinen uppgav att Sture Bergwall vid flera tillfällen tidigare hade pratat om ett slag som hade orsakat en gli-pande skada i bakhuvudet. Sture Bergwall var dock tveksam till om han hade utdelat något sådant slag. Seppo Penttinen frågade då om han hade några klara minnesbilder av slagen mot huvudet. Sture Bergwall svarade ”Nej jag kan inte ha helt klara bilder av det eftersom vi är två stycken på plats”. Slaget mot Yenon Levis huvud i Ölsta hade bara orsakat en ytlig skada.

På förmiddagen **den 4 oktober 1996** hölls ett sakkonfrontationsförhör med Sture Bergwall. Enligt protokollet från förhöret och enligt en promemoria av Seppo Penttinen daterad den 18 februari 1997 förevisades Sture Bergwall tio armbandsur, samtliga begagnade. Inför konfrontationen fick Sture Bergwall veta att ett av uren var det som Yenon Levi hade haft kring handleden. Sture Bergwall noterade att urverket på en av klockorna gick medan övriga ur stod still, vilket irriterade honom. Minnesbilderna var diffusa och Sture Bergwall uppgav att han inte såg klockan framför sig. Han resonerade kring klockornas tyngd och armband och valde till slut en Rolexklocka med vit urtavla och länkarband i stål.

Yenon Levis klocka var en Citizenklocka med vit urtavla och länkarmband i stål. Det var också på Yenon Levis klocka som urverket gick. I förundersökningsprotokollet finns endast en bild på den klocka som Sture Bergwall pekade ut och någon jämförelse mellan likheten kan därför inte göras.

Sture Bergwall förevisades också tio par nya glasögon. Inför visningen fick Sture Bergwall veta att en av glasögonbågarna i modellen liknade den båge som hade anknytning till Rörshyttan. Sture Bergwall valde ett par som liknade glasögonen i modellen men menade att färgen i verkligheten hade varit mörkare. När konfrontationsförhöret var avslutat och efter lunchuppehållet uppgav Sture Bergwall enligt en promemoria att glasögonen som han hade pekat ut var något för ljusa i färgen i förhållande till de han sammankopplade med mordet på Yenon Levi.

Senare på eftermiddagen **den 4 oktober 1996** genomfördes, på Sture Bergwalls begäran, en **rekonstruktion** på fyndplatsen. Enligt ett protokoll över rekonstruktionen närvarade även Birgitta Ståhle, kriminalkommissarien Jan Olsson. Rekonstruktionen filmades och en redigerad film från den visades för tingsrätten. En utskrift från rekonstruktionen finns med i tingsrättens material.

Av den redigerade filmen framgår att Sture Bergwall inledningsvis förklarade att han vid den förra rekonstruktionen hade varit i en stressituation och ätit ”lyckopiller” vilket hade en avstängande effekt på honom. Han åt inte dessa piller längre. Han överlämnade ett handskrivet dokument rörande händelseförloppet utifall att han inte skulle klara av att visa händelseförloppet under rekonstruktionen.

Yenon Levi hade ont i magen när de tog ut honom från bilen på skogsbilvägen. Han slog Yenon Levi med en grov träbit på höger sida av huvudet. Den redigerade filmen bröts och i stället visades i bild ett infällt foto på Sture Bergwall med klisterlappar på kroppen. Enligt speakerrösten var klisterlapparna placerade på Sture Bergwalls kropp utifrån var han vid rekonstruktionen hade visat att skador uppstått. Fotografiet på Sture Bergwall var taget efter rekonstruktionstillfället och infällt i rekonstruktionsfilmen. Enligt vår uppfattning går det inte att avgöra om klisterlapparnas placering på Sture Bergwall överensstämde med vad han faktiskt demonstrerade vid själva rekonstruktionen.

Sture Bergwall uppgav att Yenon Levi hade sårskador i ansiktet, en skada på halsen som blödde och att han blödde kraftigt där slaget

hade träffat. Träffmålet hade varit av vedstruktur i en storlek som gjorde att han kunde hålla i det med en hand. Av videofilmen framgår att Seppo Penttinen måttade med armarna samtidigt som han frågade om Sture Bergwall såg något som längdmässigt stämde överens med föremålet. Sture Bergwall tog därefter upp en träpinne i ungefär samma längd som Seppo Penttinen hade måttat. I den skriftliga redogörelsen som Sture Bergwall hade överlämnat stod enbart att han hade tagit upp ett föremål från marken som han hade slagit Yenon Levi med.

Yenon Levi gick över till den västra sidan av vägen. Enligt Sture Bergwall hade MA hämtat ett redskap i bilen. Sture Bergwall slog ett svingande, mycket kraftigt slag med redskapet mot baksidan av huvudet. Kroppen kastades omkull av slaget. Den redigerade filmen bröts och i stället visades i bild ett infällt foto på Sture Bergwall med en klisterlapp fastsatt på vänster sida av Sture Bergwalls huvud. Enligt speakerrösten visade klisterlappen var det andra slaget hade träffat, enligt Sture Bergwalls uppfattning. Enligt vår uppfattning visar videofilmen från rekonstruktionen inte att slaget träffade på vänster sida av huvudet. I stället ser det ut som att Sture Bergwall vid rekonstruktionen visade en träff i bakhuvudet.

Verktyget togs med i bilen. I den skriftliga redogörelsen hade Sture Bergwall angett att verktyget var en domkraft. Kroppen lades på höger sida med ansiktet mot vägen. Sture Bergwall kände med handen på nyckelbenet och på den behårade magen.

Av videofilmen framgår att Sture Bergwall plockade upp ännu en träpinne från marken och uppgav att den visade rätt grovlek. Vedytan var öppen. Seppo Penttinen frågade om han menade att den var utan bark, vilket Sture Bergwall bekräftade.

Efter rekonstruktionen den 4 oktober 1996 upprättade Seppo Penttinen en promemoria daterad **den 7 oktober 1996** av vilken framgår att Sture Bergwall innan rekonstruktionen hade framfört önskemål om att få se en originaldomkraft till en Mazda 929. Vid rekonstruktionen hade han fått hålla i en sådan och hade då uppgett att vikt känslan var korrekt men att han saknade de ”spröt” längst ut i domkraftens förlängning som domkraften han använde mot Yenon Levi hade haft.

Förhöret **den 27 november 1996** inleddes med att Seppo Penttinen ville reda ut omständigheterna kring glasögonen som tidigare hade diskuterats. Sture Bergwall berättade att MA vid tillfället hade an-

vänt glasögonen som maskering men att han inte visste om de hade kvarlämnats eller var de hade hamnat. MA hade inte glasögon i vanliga fall. Han slog mot Yenon Levi med påken på sätt som han hade visat vid rekonstruktionen. Slagen utdelades med både knuffkraft, det vill säga mindre kraft, och med relativt stor kraft med stören mot sidan. Det borde ha lett till skador i vart fall på Yenon Levis sida. När Yenon Levi var död skedde sexuella aktiviteter mellan Sture Bergwall och MA, men inte direkt vid kroppen. De, främst MA, samlade ihop Yenon Levis packning. Seppo Penttinen upplyste om att packningen hade omtalats i media och att det bland annat hade nämnts någon form av skor i grövre kvalitet. Sture Bergwall hade inget minne av några sådana skor.

Sture Bergwall beskrev att han hade sparkat och stampat mot buken när de var i Ölsta. Seppo Penttinen frågade om det fanns någon differens mellan det han hade berättat och verkligheten. Sture Bergwall uppgav att han hade överbetonat omfattningen och kraften i våldet mot magen men det var ändå så pass att Yenon Levi hade blivit medvetslös i Ölsta. Yenon Levi hade legat på rygg när han stampade honom i buken. Därefter frågade Seppo Penttinen om det var något som förmörkade hans minne.

Q [Sture Bergwall]: Min kommentar till det, det är att våldsanvändningen sker i huvudsak på plats i Rörshyttan.

P [Seppo Penttinen]: Ja, hur skall vi tolka det. Du har beskrivit vid rekonstruktionen, att det sker de här sparkarna och stampningarna mot buken i.....

Q: Ölsta.

P: Ölsta. Förflyttas den våldsanvändningen till Rörshyttan?

Q: Ja, större delen av den, ja.

P: Sker sparkar och stampningar mot Levi i Rörshyttan?

Q: (tystnad) Ja, självfallet.

Sture Bergwall vidhöll att de hade varit i Ölsta och att Yenon Levi hade försökt springa från dem och trillat och skadat axeln. Sture Bergwall mindes stampningen som skedde uppifrån och ner mot bukens mjukdelar.

Sture Bergwall berättade att de borde ta fasta på den första spontana berättelsen som han hade lämnat för ett år sedan och det han nu berättade, då dessa berättelser skulle vara samstämmiga. Det

han hade sagt under ”mellanberättandet” sades för att han ville komma ifrån händelsen och skydda MA.

Anna Wikström upplyste Sture Bergwall om att MS hade uppgett att han vid något tillfälle hade visat henne ett par skor och frågade om han kunde minnas det tillfället. Sture Bergwall svarade först att det var MA:s skor som han hade visat MS. Senare i förhöret beskrev han att han sommaren 1988 hade visat MS ett par bruna vandrarkängor i läder. Seppo Penttinen återkopplade att Sture Bergwall tidigare hade sagt att han tog en kniv med träskaft ur Yenon Levis packning som kom till användning mot Therese Johannessen, men Sture Bergwall kunde inte beskriva knivens utseende.

På direkt fråga om Sture Bergwall hade vistats en längre tid med Yenon Levi i Ölsta än vad han hade berättat och om det möjligen fanns ett annat inledande händelseförlopp än det han hade uppgett svarade Sture Bergwall nej och senare att han inte kunde berätta det.

Den 11 december 1996 hölls det sista förhöret med Sture Bergwall i utredningen. Vid förhöret närvarade Birgitta Ståhle men inte Claes Borgström. Enligt förhørsprotokollet var förhöret en slutlig sammanfattning av Sture Bergwalls samlade ståndpunkt av mordet. Han hade innan förhöret tagit del av videoupptagningen från rekonstruktionen den 4 oktober 1996. Under förhöret gick man igen om vad Sture Bergwall hade visat vid rekonstruktionen vad gällde skador och våld. Sture Bergwall bekräftade att detta stämde med det verkliga händelseförloppet. Därutöver berättade han bland annat följande. Det våld som hade utdelats i Ölsta bestod av en stampning i buken när Yenon Levi låg på rygg. Huvudskadorna uppkom i Rörshyttan. Skadan på höger sida var mer öppen och orsakade ett kraftigt blodflöde som delvis doldes av håret. Slaget mot vänster sida svingades med ett slagträ och krossade pannbenet. Seppo Penttinen upplyste om att han vid rekonstruktionen hade uppgett och visat att han hade använt en domkraft vid slaget mot vänster sida. Sture Bergwall sade att han hade använt en träpåk vid båda huvudskadorna men det hade funnits med en domkraft på platsen som dock inte hade använts. Träpåken saknade bark.

Det hade riktats stickande rörelser med kniv mot Yenon Levis bröstorg, strax under hakan, mot tyg. Blodet som fanns på kläderna kom från det våldet men också från skadorna i huvudet. Det var MA som använde kniven.

Han hade ingen närmare minnesbild av den kniv han hade tagit från Yenon Levis packning, men mindes att knivskaftet var ljusst. På fråga om var man hade sådana knivar svarade han att han förknippade knivens utseende med samemiljön.

Under de fyra–fem timmar som han och MA hade varit tillsammans med Yenon Levi hade denne inte ätit något. Mot slutet av förhöret ville Seppo Penttinen att Sture Bergwall skulle förklara varför han hade lämnat olika uppgifter under utredningen och frågade följande.

P [Seppo Penttinen]: Kan du lämna en egen förklaring till varför du i vissa förhör lämnar lite varierande uppgifter i förhållande till den här sammanfattningen som vi gör idag, är det din slutliga ståndpunkt om jag har fattat det rätt.

Q: [Sture Bergwall]: Det har ju flera skäl tror jag, dels har det med medgärningsmannens medverkan att göra, dels har det också med min egen identifikation med offret, det vill säga Yenon Levi.

P: Ser du specifikt vad det är som styr dig, att ibland säga någonting som du sedan ändrar. Finns det en medvetenhet i det här eller är det någonting som sker av, är det andra mekanismer som styr det.

Q: Ja, det kan vara svårt att mäta graden av medvetenhet och andra mekanismer. Det finns alltså en utpräglad vilja att berätta om den här händelsen, samtidigt som det finns en motstridig vilja också att skydda sig ifrån den och att skydda medgärningsmannen, och det här tillsammans gör berättandet komplicerat.

P: Så dels vill du erkänna inför oss och dels så vill du på något vis undvika det?

Q: Ja.

P: Jag vet inte, eftersom Birgitta Ståhle sitter här, din terapeut, jag vet inte om du har någon åsikt i det här sammanhanget, just i det här Stures sätt att berätta, om du vill (ohörbart) i förhöret eller inte, du har möjligheten att i så fall att uttrycka dig.

Q: Jo då, det kan få vara med i förhöret, eftersom Birgitta och jag tillsammans har pratat om dom här svårigheterna.

S [Birgitta Ståhle]: Vi har ju inte pratat om exakt detaljer, men däremot så har vi pratat om dom här allmänna svårigheterna som finns tillsammans och gör det komplicerat, att vilja berätta, att vilja klarlägga och samtidigt alla dom mekanismerna som hindrar klarläggandet. Dels innebörden av att MA finns med och den, vad ska vi säga, också symboliska innebörd han har som person och som personen också i övrigt vad han har för betydelse. Och dels att händelsen i sig väcker så mycket av ångest, så att där finns mycket mekanismer som förändrar verkligen hela tiden.

Efter förhöret berättade Sture Bergwall att han i Ölsta hade han sett att Yenon Levi var omskuren.

8.2.3 Övrig utredning

Förhör med MA

MA hördes av polisen vid tre tillfällen efter att Sture Bergwall angett honom som medgärningsman: den 22 maj 1996, den 20 november 1996 och den 26 februari 1997. Han delgavs misstanke om medhjälp till mord i samband med förhöret i november 1996. I förundersökningsprotokollet finns även tidigare förhör med MA från andra ärenden då han hördes om sin relation till Sture Bergwall.

MA förnekade konsekvent att han hade något att göra med mordet på Yenon Levi. Han uppgav att en tänkbar anledning till varför Sture Bergwall angav honom som medgärningsman var för att hämnas att han efter rättegången om bankrånet inte ville ha någon kontakt med Sture Bergwall, trots att Sture Bergwall ville det.

Från mitten av 1980-talet fram till bankrånet hade han haft en omfattande kontakt med Sture Bergwall och under 1988–1989 hade han tidvis bott hos honom. Hans flickvän vid den tiden var MS. Han berättade att MS alltjämt stod under inflytande av Sture Bergwall, som hon fortfarande hade kontakt med. Han berättade vidare att han hade förstått att MS hade förmedlat Sture Bergwalls falska påstående om att han och Sture Bergwall hade begått två mord i Norge till polisen. Sture Bergwall pratade skrattretande dålig engelska.

Förhör med MS

MS hördes vid två tillfällen efter det att Sture Bergwall erkänt mordet på Yenon Levi: den 18 januari och 6 mars 1996. Hon hördes även dessförinnan i andra ärenden om Sture Bergwalls olika förehavanden. Två sådana förhör från våren 1995 finns i förundersökningsprotokollet.

I förhör den 25 maj 1995 berättade hon att hon hade regelbunden kontakt med Sture Bergwall, dels per telefon, dels besökte hon honom. Hon hade aldrig varit Sture Bergwall behjälplig med att skaffa information, tidningar eller annat. Han hade heller aldrig bett henne att göra så. Under den tid som Sture Bergwall hade permissioner utan övervakning besökte de några gånger sjukhusbiblioteket på Sätters sjukhus tillsammans.

Vid förhör den 18 januari 1996 berättade hon att hon inte kunde erinra sig några speciella minnesbilder från sommaren 1988, då hon hade varit fjorton år. Under den tid hon kände MA hade hon bara sett en mindre sportryggsäck hos honom, som hon visade foto på vid förhörstillfället. Hon hade aldrig sett någon annan ryggsäck hos MA. Han gick alltid klädd i gymnastikskor och hon hade aldrig sett några kängor bland hans tillhörigheter. När det gällde Sture Bergwall hade hon sett ett par gröna kängor som möjligen var av textil.

Den 6 mars 1996 hördes MS igen sedan hon hade kontaktat polisen för att hon ville lämna ytterligare uppgifter. Hon berättade då att hon nu kunde, om än diffust, redogöra för en, möjligen mörk, ryggsäck och ett par kängor som troligen var kopplade till varandra och till sommaren 1988.

Övriga förhör

Förhör hölls med MA:s föräldrar och syskon som samtliga beskrev att Sture Bergwall umgicks mycket med MA från mitten av 1980-talet och fram till bankrånet. Under den nu aktuella perioden bodde MA stundtals hos Sture Bergwall. Sture Bergwall hade haft viss tillgång till familjens fritidshus i Ölsta. Sture Bergwall utövade stort inflytande över MA som följde Sture Bergwalls vilja. De beskrev Sture Bergwall som mytoman och manipulativ. Samtliga ifrågasatte att Sture Bergwall hade begått något av de våldsbrott han påstått. Det kan anmärkas att inget av förhören med MA:s familjemedlemmar tar upp det förhållandet att Sture Bergwall tillvitat MA delaktighet i mordet på Yenon Levi.

Det hölls förhör bland annat med personer som, när de var tonåringar under den aktuella perioden, ofta hade besökt Sture Bergwall i bostaden. Av förhören framgår bland annat att Sture Bergwall företog konsertresor med ungdomarna till Stockholm och att de då ibland parkerade bilen vid stationen i Uppsala och tog Uppsala-pendeln till Stockholm.

Teknisk utredning efter Sture Bergwalls erkännande

Av ett sakkunnigutlåtande daterat den 7 januari 1997 framgår att SKL undersökte om det förekom blod, sperma eller sekret/DNA som kunde komma från Sture Bergwall eller Yenon Levi på bland annat Yenon Levis kläder, hårstrån, träpåken, glasögonen, armbandsuret och en filt. Vidare undersöktes bland annat miljöspår från fyndplatsen och Ölsta, hårstrån samt tolkades blodspår på Yenon Levis brynja. Slutsatsen var att de DNA- och blodspår som SKL fann på det undersökta materialet inte kom från Sture Bergwall. SKL kunde inte besvara om byxorna och skorna hade varit i direkt kontakt med marken vid Ölsta och det framkom inte något som kunde visa att besudlingen på byxans vänsterknä var avsatt på mer än en plats. Det förekom blodindikation på bland annat träpåken men blod kunde inte påvisas på filten eller glasögonen. Filten hade beslagtagits från Sture Bergwall som hade uppgett att Yenon Levi hade legat på den filten i samband med händelsen. De fibrer som hade säkrats från Yenon Levi jämfördes med fibrerna på filten men inga överensstämmande fibrer kunde iakttas. Det kunde inte påvisas någon sperma på något av det undersökta materialet.

SKL undersökte också om besudlingarna på insidan av brynjan vid halslinningen var blod och om blodet i så fall kunde komma från Sture Bergwall och vad som var den troligaste orsaken till hur besudlingarna hade uppkommit. SKL:s slutsats redovisades i ett sakkunnigutlåtande daterat den 9 april 1997 av vilket framgår att det på insidan av brynjan iakttagits blodlika besudlingar som delvis hade avsatts vid smetande kontakt med föremål eller liknande som hade varit besudlat med smetande ämne såsom inte helt stelnat blod. Det fanns skäl som talade för att i vart fall en av besudlingarna var blod men SKL kunde inte besvara frågan om besudlingarna kom från kontakt med en blodbesudlad hand. Det var inte heller möjligt att bedöma hur besudlingarna hade avsatts.

Det gjordes också en ny undersökning av de upphittade glasögonen. Det har under resningsprocessen framkommit att polisen i en skrivelse till SKL den 15 januari 1997 ställde frågan om det fanns någon annan undersökningsmetod som kunde förändra undersökningsresultatet från SKL:s tidigare undersökning av glasögonen och

passfotografiet 1991.² SKL svarade att det inte fanns några sådana andra metoder för motsvarande undersökning. Korrespondensen finns inte med i förundersökningsprotokollet.

Den 24 januari 1997 fick i stället tekniska roteln vid länskriminalpolisen i Stockholm ett skriftligt uppdrag att jämföra glasögonen från fyndplatsen med passfotot på den tidigare misstänkte mannen, och en muntlig förfrågan om det gick att avgöra vilken styrka glasögonen på passfotot hade genom att granska passfotot. Tekniska roteln konsulterade i sin tur en optiker. Tekniska roteln slutsats var att glasögonen på passfotografiet och de från fyndplatsen uppvisade fler olikheter än likheter beträffande mönsterpassningen och att det inte var möjligt att avgöra glasens styrka genom att granska passfotografiet.

Kriminaltekniska analyser

I resningsärendet har framkommit att Jan Olsson och Östen Eliasson, som utförde brottsplatsundersökningen i juni 1988, gjorde en gemensam genomgång och analys av det kriminaltekniska materialet från 1988 och då bildade sig en uppfattning om ett troligt händelseförlopp [analys 1]. Resultatet av analys 1 fick övriga personer i utredningen del av först efter rekonstruktionen den 20 maj 1996. Efter den rekonstruktionen gjorde Jan Olsson och Östen Eliasson en ”kriminalteknisk utvärdering” av Sture Bergwalls uppgifter och agerande vid rekonstruktionen. Deras utvärdering visade inte på någon större överensstämmelse mellan analys 1 och Sture Bergwalls redogörelse för händelseförloppet.

En liknande kriminalteknisk analys gjordes efter rekonstruktionen med Sture Bergwall den 4 oktober 1996. Även den analysen visade på bristande överensstämmelse mellan Sture Bergwalls beskrivning av händelseförloppet och analys 1, om än att Sture Bergwall vid den rekonstruktionen beskrev ett händelseförlopp som mer liknade det som Jan Olsson och Östen Eliasson hade beskrivit i sin analys.

---

² Se vad som redovisas ovan under ”Misstankarna under förundersökningen” om SKL:s utlåtande av den 14 februari 1991.

I en skrivelse daterad den 31 januari 1997 till Christer van der Kwast framförde Jan Olsson ”funderingar runt ärendet och som gör mig så osäker på Q:s skuld i mordet på Levi”. Av skrivelsen framgår att Jan Olsson framförde att Sture Bergwall vid den första rekonstruktionen ”visade stora avvikelser från den analys vi genomfört” [analys 1] och att han kände oro för att Sture Bergwall inhämtade kunskap om händelseförloppet genom att läsa av förhörsledarens reaktioner. Vidare anförde Jan Olsson att Sture Bergwall vid den andra rekonstruktionen visade ett händelseförlopp ”som närmast sig den analys av händelseförloppet vi genomfört” [analys 1]. Som exempel nämnde Jan Olsson att Sture Bergwall hade talat om att en påk, fri från bark, i rätt grovlek och längd hade använts mot Yenon Levi och att Sture Bergwall vid den rekonstruktionen hade placerade kroppen närmare fyndplatsen och i rätt riktning men att Sture Bergwalls uppgifter om händelseförloppet ändå inte påtagligt visade att Sture Bergwall hade varit på platsen när Yenon Levi slogs ihjäl. Jan Olsson påtalade också att resultatet av analys 1 inte var känd för övriga som deltog i rekonstruktionen den 20 maj 1996, men att de kände till analys 1 och dess slutsatser vid rekonstruktionen den 4 oktober 1996.

Varken analys 1, de två kriminaltekniska analyserna av Sture Bergwalls uppgifter efter rekonstruktionerna eller skrivelsen från Jan Olsson återfinns i förundersökningsprotokollet, men har getts in i samband med resningsprocessen.

Rättsmedicinskt utlåtande

Efter en muntlig framställan från Christer van der Kwast om en jämförelse mellan obduktionsfynden och Sture Bergwalls uppgifter om utövat våld mot Yenon Levi lämnade Anders Eriksson, överläkare vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska avdelningen Umeå, den 28 februari 1997 ett utlåtande. Som underlag för bedömningen hade han bland annat obduktionsprotokoll med foton, protokoll, videofilm och foton från rekonstruktionen den 4 oktober 1996 samt protokoll och foton från förhör med Sture Bergwall den 11 december 1996. Han hade även fått muntlig information inför upprättandet av yttrandet vid ett möte den 27 januari 1997 med Seppo Penttinen och Anna Wikström och ett fax med komplette-

rande förklaringar till förhörsuppgifterna från den 4 oktober 1996 av Seppo Penttinen. Enligt utlåtandet hade underläkaren Christina Ekström deltagit i beredningen av ärendet.

Anders Eriksson och Christina Ekström hade dock dessförinnan upprättat ett annat rättsmedicinskt utlåtande som är daterat den 17 november 1996. Det utlåtandet hade bland annat Seppo Penttinen och Christer van der Kwast fått ta del av vid ett möte i januari 1997 och lämnat synpunkter på. Även det utlåtandet tillkom efter en framställan av Christer van der Kwast som hade begärt ett utlåtande rörande samstämmigheten mellan Sture Bergwalls uppgifter och fynden vid obduktionen av Yenon Levi. Underlaget för bedömningen i det utlåtandet var mer omfattande och skilde sig från det senare utlåtandet bland annat på sådant sätt att samtliga förhör som dithills hade hållits med Sture Bergwall i ärendet, protokoll och videofilmer från rekonstruktionerna den 20 maj och den 4 oktober 1996 samt information som erhållits av Jan Olsson den 14 maj 1996 fanns med och beaktades. Christina Ekström närvarade dessutom personligen vid rekonstruktionen den 4 oktober 1996.

Slutsatsen i de båda utlåtandena skiljer sig delvis åt, särskilt vad gäller samstämmigheten mellan fynden på Yenon Levis kropp och Sture Bergwalls uppgifter om utövat våld. I det första utlåtandet konstaterades att Sture Bergwalls olika versioner av händelseförloppet inte alltid stämde medicinskt och att en del versioner inte stämde med skadorna på Yenon Levis kropp. Det är bara utlåtandet från februari 1997 som finns med i förundersökningsprotokollet och som presenterades för tingsrätten.

I det sista utlåtandet, från den 28 februari 1997, sammanfattades först de fynd som gjorts vid obduktionen och Sture Bergwalls uppgifter om våldsanvändningen från rekonstruktionen den 4 oktober 1996 och vid förhör den 11 december 1996. Därefter framgår bland annat följande. De löpande hänvisningarna till obduktionsprotokollet, förhöret och rekonstruktionen har tagits bort.

Överväganden avseende Quicks uppgifter i relation till fynden vid obduktionen av den döda kroppen efter Yenon Levi

Den döda kroppen efter Levi har företett hudskador uppkomna genom trubbigt våld, vilka är förenliga med att de kan ha uppkommit i samband med handgemäng, och detta överensstämmer med Quicks uppgifter om ett slagsmål, sparkar och slag med händer. Även de revbens-

brott som den döda kroppen efter Levi har företett kan ha uppkommit i samband med slag och/eller sparkar, vilket överensstämmer med Quicks uppgifter.

Den döda kroppen efter Levi har vidare företett skador på händerna och på underarmarna, vilka kan representera s.k. avvärjningsskador, och detta överensstämmer med Quicks uppgifter om att ynglingen värjt sig och gjort motstånd.

Quicks uppgifter om att ynglingen hade smärtor i den högra axeln kan motsvaras av skador på den högra axelns ovansida på den döda kroppen efter Levi. Det går dock inte att bedöma om dessa skador har gett upphov till smärtor eller inte. Skadornas lokalisation på axelns ovansida kan tala för att skadorna har uppkommit genom ett slag snarare än genom ett fall.

De inre bukskador den döda kroppen efter Levi har företett kan ha uppkommit på det sätt som Quick har uppgett, i form av stampning mot buken då ynglingen låg på rygg och/eller genom stöt/stötar med slagträ/träpåk.

En stöt som Quick uppger att han har utdelat med slagträet/träpåken mot den högra sidan av ynglingens bål kan ge upphov till revbensbrott, vilket den döda kroppen efter Levi har företett på höger sida.

En stöt som Quick beskriver att han har utdelat mot ynglingens bål strax till höger om medellinjen och nedom ett plan genom naveln kan ha förorsakat en ytlig hudavskrapning och rödbrun missfärgning i detta område på den döda kroppen efter Levi.

Några skador på ryggen har den döda kroppen efter Levi inte företett. Quicks uppgifter om våld mot ynglingens rygg är dock inte sådana att man otvetydigt kan dra den slutsatsen att denna våldsutövning måste ha lett till någon skada.

Det antal slag (två) som Quick har uppgett att han har utdelat med slagträet/träpåken mot ynglingens huvud överensstämmer med antalet skadeområden på huvudet av den döda kroppen efter Levi.

Lokalisationen av den skada som enligt Quick har uppkommit på ynglingens huvud efter det första slaget med slagträet/träpåken överensstämmer med lokalisationen av en skada på den döda kroppen efter Levi, även om Quick placerar skadan något högre upp på hjässan än vad fallet var på den döda kroppen efter Levi.

Även Quicks beskrivning av den skada som uppkom efter det första slaget med slagträet/träpåken mot ynglingens huvud överensstämmer med utseendet av skadan baktill på hjässan på den döda kroppen efter Levi.

Lokalisationen av den skada som enligt Quick har uppkommit efter det andra slaget med slagträet/träpåken mot ynglingens huvud överensstämmer med fynd på den döda kroppen efter Levi vad avser sidolokalisationen, det vill säga lokalisation till vänster om medellinjen. Dock placerar Quick skadecentrum något längre fram mot pannan än vad fallet var på den döda kroppen efter Levi. Quicks uppgift om att det andra slaget utdelats framifrån överensstämmer med fynden på den

döda kroppen efter Levi, medan Quicks uppgift om att ynglingens ”pannben” krossas inte är anatomiskt korrekt i förhållande till de fynd som gjordes på den döda kroppen efter Levi.

Quicks uppgift om hörbara ljud när ynglingens skalle krossades framstår som trovärdiga i relation till de skador som den döda kroppen efter Levi företedde.

Quicks uppgifter om att ynglingen dör sedan det sista slaget har utdelats mot ynglingens huvud överensstämmer med att den döda kroppen har företett omedelbart dödliga skullskador. Den döda kroppen efter Levi har även företett dödliga inre bukskador, men dessa skador var inte omedelbart dödande.

Våld mot huvudet kan ge upphov till kramper i kroppen, vilket överensstämmer med Quicks uppgifter.

Quicks uppgifter om att ynglingen har tilldelats knivstick mot halsen och bröstet bekräftas inte av fynden på den döda kroppen efter Levi, där några skador som kan associeras till skarpt våld inte kunnat påvisas. Det måste dock noteras att den ursprungliga karaktären av skadorna i huden vid den vänstra delen av underkäken inte kan bedömas p.g.a. angrepp av fluglarver efter döden.

Den döda kroppen av Levi har företett överhudsavskrapningar i höftregionerna, men inga sårskador som kan ha gett upphov till mer än obetydlig blödning, vilket inte överensstämmer med Quicks uppgifter om en blödning från den ena höften.

Den döda kroppen efter Levi har företett en intorkad missfärgning på den högra handledens lillfingersida, vilket kan överensstämma med Quicks uppgift om en inte närmare beskriven skada på den ena handleden.

Den döda kroppen efter Levi har inte företett några skador på halsens framsida över strupen, vilket inte överensstämmer med Quicks uppgifter om en skada i det här området.

På grund av förruttnelse går det inte att bedöma om den döda kroppen efter Levi har företett skador uppkomna efter dödens inträde, förutom de av fluglarver åstadkomna skadorna, varför Quicks uppgift om att medgärningsmannen sparkar mot den döda kroppen inte kan bedömas.

Quicks uppgift om att ynglingens ansikte var blodigt överensstämmer med fynd av intorkat blod i ansiktet på den döda kroppen efter Levi. Quicks mer detaljerade beskrivning av blodbesudlingar över den nedre delen av ansiktets vänstra halva överensstämmer med det blodflöde som kan förväntas vid den typ av våld mot skallen som Levi utsatts för och från de skador som den döda kroppen efter Levi uppvisat, liksom med den typ av våldsutövning som Quick beskrivit. Härvid kan nämligen förväntas ett blodflöde ur den vänstra yttre hörselgången.

Quicks uppgift att ynglingen inte har ätit någonting under fyra timmars tid överensstämmer med den nästan totala frånvaron av magsäcksinnehåll hos den döda kroppen efter Levi.

Quicks uppgift om att den döda kroppen var tung och stel överensstämmer med den likstelhet som inträder efter att en kropp legat död den tid som Quick uppgett.

Av tillgängliga fotografier på den döda kroppen efter Levi kan inte någon säker skäggväxt ses, varför Quicks uppgift om att ynglingens skägg skall ha vuxit efter döden är svårbedömd.

Quicks beskrivning att den döda kroppen var gulblek kan överensstämma med utseendet på en död kropps hudfärg. Quicks uppgift om att ynglingen var omskuren överensstämmer med fynden på den döda kroppen efter Levi.

Sammanfattning

Samtliga skador som den döda kroppen efter Levi har företett har uppkommit genom inverkan av trubbigt föremål och kan överensstämma med Quicks uppgifter om användandet av ett slagträ/träpåk, sparkar och slag. De skallskador den döda kroppen efter Levi har företett med krossskador och brott i skall- och ansiktsben talar starkt för att gärningsmannen har använt ett tillhygge, vilket stämmer överens med Quicks uppgifter.

Quick har uppgett precisa lokalisationer för två skador på huvudet, vilka i huvudsak stämmer överens med två skadeområden på huvudet av den döda kroppen efter Levi. Vidare har Quick preciserat två områden på ynglingens bål som har tilldelats slag med slagträet/träpåken, vilka överensstämmer med revbensbrott på höger sida och hudskador på buken på den döda kroppen efter Levi. Skadelokalisationerna överensstämmer också med de inre skador i buken som Levi företett, medan arten och graden av dessa inre skador bättre överensstämmer med Quicks uppgifter om ”stampning”. Dessutom har Quick preciserat en skada på den ena handleden, vilken överensstämmer med en skada på den högra handleden på den döda kroppen efter Levi. Quick har också preciserat lokaliseringen av smärtor i den högra axeln, som ynglingen skall ha ådragit sig efter ett fall. Det fanns skador på den högra axeln på den döda kroppen efter Levi, men det kan inte avgöras i vilken utsträckning Levi har upplevt smärtor. Skador på händer och underarmar på den döda kroppen efter Levi kan representera s.k. avvärjningsskador, vilket överensstämmer med Quicks uppgifter om att ynglingen har värjt sig.

Quicks beskrivning av blodbesudlingar i ansiktet på ynglingen överensstämmer med fynden på den döda kroppen efter Levi. Detaljbeskrivningarna av blod till synes kommande från den vänstra yttre hörselgången överensstämmer med att sådana blödningar kan förväntas vid den skadebild som den döda kroppen efter Levi företett.

Quicks uppgift om att våld mot skallen har lett till kramper framstår som rimlig, liksom hans uppgift om att det andra slaget mot huvudet skulle ha lett till döden.

Quick har beskrivit våld mot ryggen på ynglingen, men det fanns inga skador på ryggen på den döda kroppen efter Levi. Det av Quick beskrivna våldet mot ynglingens rygg behöver dock inte ha gett upp-

hov till skador. Quicks uppgift om blödning från den ena höften motsvaras inte av någon blödande skada på den döda kroppen efter Levi.

Quick har inte övertygande redogjort för något våld som skulle kunna ha förorsakat brottet i den högra tarmbensvingen på den döda kroppen efter Levi.

Quick har, förutom uppgifter om skador orsakade av trubbigt våld, också uppgett att ynglingen åsamkats skador genom inverkan av kniv. Några skador orsakade av eggvassa föremål har inte kunnat påvisas på den döda kroppen efter Levi, men det finns skador i huden i anslutning till den vänstra delen av underkäken, vars ursprungliga karaktär inte kan avgöras.

Övrigt

Av en promemoria upprättad av polisinspektör Lennart Jarlheim, polismyndigheten Dalarna, den 9 april 1996 framgår att Sture Bergwall inte ägde någon bil vid tiden för gärningen men att han i april 1988 hade köpt en mörkblå Mazda 929 kombi som han en vecka senare sålde till MA:s mor BA. Av förhör med BA framgick att Sture Bergwall måste ha skrivit över bilen på henne utan hennes vetskap.

Under den aktuella tiden drev Sture Bergwall en kioskrörelse i Grycksbo tillsammans med BA. Av en promemoria av Anna Wikström den 17 januari 1997 framgår att BA uppgett att man inte av bokföringen med säkerhet kunde veta om den som bokfört dagskassan var den som arbetade den aktuella dagen. Vid en genomgång av kioskrörelsens bokföring redovisade Anna Wikström i en promemoria den 22 januari 1997 att det var Sture Bergwall som hade fört in dagskassorna för perioden 3–7, 9 och 11 juni 1988 i bokföringen. Enligt verifikat undertecknade av Sture Bergwall lämnade han dagskassorna till en servicebox i banken som hade registrerat kassorna dagen efter inlämnandet. Den 8 och 10 juni 1988 var det BA som bokförde kassan och lämnade den till banken.

8.2.4 Särskilt om advokaten, den sakkunnige och vården under förundersökningen

Advokaten

Claes Borgström närvarade vid samtliga förhör med undantag för förhören den 15 mars och den 11 december 1996. Han närvarade även vid vallningen och rekonstruktionerna. Claes Borgström närvarade inte vid telefonsamtalen mellan Sture Bergwall och Seppo Penttinen. Det framgår dock att Sture Bergwall inför vissa telefonsamtal hade pratat med Claes Borgström som kände till att Sture Bergwall tänkte kontakta Seppo Penttinen.

Den sakkunnige

Anders Eriksson upprättade det rättsmedicinska utlåtandet av den 28 februari 1997 och medverkade vid flera möten med bland annat Christer van der Kwast och Seppo Penttinen inför upprättandet av det utlåtandet. De lämnade dessutom synpunkter till Anders Eriksson både muntligen och skriftligen som Anders Eriksson antecknade att han beaktade inför upprättandet av det slutliga utlåtandet. Anders Eriksson medverkade även vid upprättandet av det första rättsmedicinska utlåtandet daterat den 17 november 1996, som byggde på ett delvis annat underlag.

Vidare framgår av förundersökningsmaterialet att han hade varit inblandad i diskussioner med bland annat utredarna om förekomsten av falska erkännanden och att han även på annat sätt synes ha varit involverad löpande i utredningen på ett sätt som inte har haft direkt koppling till hans kompetens som rättsläkare.

Anders Eriksson har vid möte med kommissionen uppgett att det första utlåtandet som han och Christina Ekström upprättade var ett arbetsmaterial som diskuterades vid ett möte där bland annat Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och han själv deltog. Syftet med mötet var att kontrollera om yttrandet baserades på korrekta uppgifter och att de inte hade missförstått Sture Bergwalls uppgifter. Mötet mynnade ut i att Christer van der Kwast bad dem upprätta ett nytt yttrande baserat på uppgifterna från slutförhöret med Sture Bergwall. Enligt Anders Eriksson är detta inte ett ovanligt tillvägagångssätt, det förekommer att en rättsläkare antingen skriver ett nytt yttrande eller kompletterar det befintliga yttrandet.

Vården

Birgitta Ståhle medverkade vid vallningen och rekonstruktionerna. Hennes deltagande synes främst ha skett som stöd för Sture Bergwall. Hon närvarade vid förhöret den 11 december 1996 och berättade då bland annat om Sture Bergwalls svårigheter med att vilja berätta men samtidigt hindras att berätta och om MA:s symboliska innebörd.

I enlighet med vad som redovisats närmare i redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, se avsnitt 6.2.4, har såväl Birgitta Ståhle som Christer van der Kwast och Seppo Penttinen vid möten med kommissionen uppgett att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet och att samtliga var noga med att upprätthålla skiljelinjen mellan dessa båda delar. Under samma avsnitt framgår vidare att Sture Bergwall vid möte med kommissionen har förmedlat en motsatt uppfattning och berättat att det förelåg ett nära samarbete och informationsutbyte mellan polis, åklagare och terapeuter.

Den 25 januari 1996 meddelades domen rörande Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis. Förundersökningen i det nu aktuella ärendet hade då redan inletts. Beträffande innehållet i journalanteckningarna från Sätters sjukhus fram till januari 1996 hänvisas till redogörelsen för Marinus och Janny Stegehuis-ärendet, avsnitt 7.2.4. Av journalanteckningarna för tiden därefter framgår bland annat följande.

Den 8 mars 1996 beskrev Birgitta Ståhle att Sture Bergwall erhöll fortsatt terapi tre gånger i veckan och att det dessutom förekom ytterligare täta kontakter av stödjande funktion. Det pågick en gradvis självutveckling som enligt Birgitta Ståhle innebar att det gick att arbeta vidare både terapeutiskt och med utredningarna. Avdelningsföreståndaren Bengt Eklund antecknade i journalen att det den 23 och 26 april hade genomförts vallningar i Norge [bland annat Therese Johannessen-ärendet] vilket hade varit mycket jobbiga dagar för Sture Bergwall med stundvis starkt ångest och regression. Den 21 maj 1996 noterade Bengt Eklund i journalen att rekonstruktionen den 20 maj 1996 inte hade medfört några ångestattacker eller regressioner.

Enligt en journalanteckning av Birgitta Ståhle i september 1996 fortsatte terapin med Sture Bergwall tre gånger i veckan. Den 20 september 1996 antecknade skötaren Mikael Lindgren i journalen

att Sture Bergwall innan polisförhöret den dagen hade mått väldigt dåligt och att förhöret fick avbrytas.

I slutet av oktober 1996 beskrev Birgitta Ståhle att terapin fortsatte tre gånger i veckan och att det efter semesteruppehållet hade skett en kvalitativ förändring och att terapin till sin karaktär var mycket intensiv. I terapin behandlades ett svårt material. Hon upplevde att Sture Bergwall hade ökad verklighetskontakt och att han hade bättre möjligheter att uttrycka äkta känslor kring sin tidiga och nuvarande situation. Hon beskrev att Sture Bergwall efter rekonstruktionen i oktober 1996 befann sig i en tung existentiell situation, att hans berättande behövdes för att han själv skulle er-hålla liv men att berättandet också innebar att han såg ”en hel hög med lik framför sig”.

Den 24 november 1996 noterade Mikael Lindgren i journalen att Sture Bergwall vid midnatt hade glidit in i olika personligheter, bland annat Ellington, och pratat engelska. Birgitta Ståhle skrev i journalen i mars 1997 att terapin fortsatte tre gånger i veckan och att Sture Bergwall upplevde sig själv som passiv. Skälet till passivitet var att det fanns så mycket som han behövde uttrycka men att det innebar svårigheter eftersom berättande ledde till att fler mord utreddes och avslutades. Det antecknades senare i mars 1997 att Sture Bergwall hade berättat att polisen letade efter saker i terrängen som hade med brottsutredningen att göra men att han hoppades att polisen inte skulle göra några fynd [troligen avses Therese Johannessen-ärendet]. Vid en behandlingskonferens den 22 april 1997 noterade Birgitta Ståhle i journalen att den kommande rättegången i maj 1997 var av central betydelse för det fortsatta terapeutiska arbetet. I journalen sammanfattades senare rättegångs-dagarna och det noterades att Sture Bergwall till och från hade haft stark ångest.

8.3 Tingsrättsprocessen

8.3.1 Förberedelsen inför huvudförhandlingen

Eftersom MA tidigare varit medmisstänkt för mordet på Yenon Levi hade tingsrätten förordnat en offentlig försvarare för honom. När Christer van der Kwast beslutade att lägga ned förundersökningen mot honom underrättades tingsrätten om det. Som skäl för

nedläggningsbeslutet angav åklagaren att brott inte kunde styrkas eftersom MA förnekade inblandning och teknisk bevisning eller annat som visade att han hade varit delaktig saknades.

Den 10 april 1997 åtalade Christer van der Kwast Sture Bergwall för mordet på Yenon Levi vid Hedemora tingsrätt. Det framkom i en skrivelse från åklagaren att Yenon Levis föräldrar önskade framställa skadeståndsanspråk mot Sture Bergwall men något sådant inkom aldrig till tingsrätten.

Tingsrätten, tf. rådmannen Lennart Furufors, förordnade den av åklagaren som vittne återopade rättsläkaren Anders Eriksson som domstolssakkunnig i målet.

Tingsrätten, Lennart Furufors, förelade chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus att avge utlåtande enligt 4 § [3 §] andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning om de medicinska förutsättningarna för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Någon ny rättspsykiatrisk undersökning inhämtades inte av tingsrätten.

8.3.2 Huvudförhandlingen

Hedemora tingsrätt höll huvudförhandling i målet den 5–7 maj 1997. Domare vid rättegången var Lennart Furufors.

Vid huvudförhandlingen hördes, utöver Sture Bergwall, som vittnen Seppo Penttinen, Östen Eliasson och Birgitta Ståhle. Som domstolssakkunnig hördes Anders Eriksson.

Av domen och huvudförhandlingsprotokollet framgår väsentligen följande. Christer van der Kwast framställde sina yrkanden och Sture Bergwall uppgav att han erkände gärningen.

Åklagaren utvecklade sin talan. Efter en redogörelse för Yenon Levis förehavanden innan försvinnandet och när han påträffades uppgav han följande.

Våren 1993 tog Thomas Quick kontakt med polis för att lämna upplysningar. Detta blev inledningen till att han kom att erkänna ett femtontal mord, bland dem det nu aktuella. Av dessa har utredningar avseende fem personer hittills slutförts. Ett av dem, nu preskriberat, skall ha begåtts i Växjö 1964. [...] Inledningsvis delgavs i denna utredning misstanke om brott också mot MA, utpekad av Thomas Quick som medgärningsman. Förundersökningen mot MA lades emellertid ned och åklagaren har förklarat, att ett förhör med MA i detta mål inte skulle tillföra något av betydelse.

Åklagaren visade bland annat foton av Yenon Levi på fyndplatsen, foton av hans kläder, obduktionsfoton och foton från den sista rekonstruktionen samt föredrog delvis bland annat platsundersökningsprotokollet, sakkunnigutlåtanden från SKL rörande undersökning av träpåk, skor, kläder, säkrade spår och glasögonen samt obduktionsprotokollet och dödsbeviset. Tingsrätten tittade på träpåken och armbandsuret.

Claes Borgström ingav och föredrog delar av ett yttrande daterat den 30 april 1997 som han hade inhämtat från Erik Kall, chefsöverläkaren vid Rättspsykiatriska kliniken vid Sätters sjukhus. I yttrandet uttalade Erik Kall bland annat att det efter en genomgång av Sture Bergwalls sjukhistoria rådde full samstämmighet mellan de gärningar han hade tillstått och hans tidigare symtombild, bland annat grav personlighetsstörning sedan tonåren och att han hade begått ett lustmordförsök som 19-åring.³

Förhör hölls med Sture Bergwall både före och efter förhöret med Seppo Penttinen. Vad han sade vid det första respektive andra förhörstillfället framgår inte. I domen redovisades hans uppgifter enligt följande.

Alltsedan barndomen har han lidit av ångest. Enligt ett av honom känt mönster stegras denna ångest ibland, något som kan beskrivas som en annalkande fara. Denna försöker han fly undan samtidigt som han medvetet eller omedvetet vill se vari faran består. Faran utgörs av en fantasi att döda eller en lust att begå mord. Genom sådana gärningar kan han, utan att använda ord, berätta om upplevelser han tidigare varit med om eller i närheten av. När han dödade första gången genomled han sin barndoms trauma. Andra gången återupplevde han dessutom det första mordet. [...] I början av juni 1988 kände han av denna ångeststegring och beslöt sig för att resa till ett "gömsle" i Södertälje för att där avvärja den annalkande faran. Han vill inte närmare beskriva detta gömsle, men det finns i en tanke, i en fantasi mellan honom och MA. Med sig på resan hade han MA, som då var 16 år gammal. Denne hade sedan hösten 1984 vistats hos honom under längre tider. [...] De reste med hans bil, en fyrdörrars Mazda 929 [...] till Uppsala, där de långtidsparkerade bilen mitt emot stationsbyggnaden [...]. Vid resor till Stockholm brukade de ställa bilen där. Det var fortfarande förmiddag när de kom fram till centralstationen i Stockholm, varifrån de avsett att med pendeltåg fortsätta färden till Södertälje. Vid ett cirkelformat räcke i stationens entréhall uppmärksammade de den för dem obekante Yenon Levi. Dennes späda figur och sydländska utseende väckte

---

³ Se angående Sture Bergwalls tidigare brottslighet i avsnitt 4.2.

hans intresse. Vidare noterade han att Yenon Levi var på resande fot. Bilden av ett tänkbart offer växte fram och samtidigt ökade lusten att döda. De funderade på om Yenon Levi var homosexuell och kunde på avstånd se att Yenon Levi löste biljett till Uppsala, varvid de beslöt sig för att följa efter. På perrongen i Uppsala gick de ifatt Yenon Levi och började tala med denne på olika språk. De erbjöd sig att visa Dalarna, men Yenon Levi var avvisande. Gående på var sin sida om Yenon Levi slöt de upp allt tätare med följd att denne hamnade i en tvångssituation. Där man korsar spåren tvingade de Yenon Levi att följa med [...] i riktning mot parkeringen. Han har inga egna minnesbilder om eller när en kniv därvid skulle ha använts. Yenon Levi påkallade inte någon uppmärksamhet. Framme vid bilen hade Yenon Levi inget val. De satte Yenon Levi i höger framsäte. Yenon Levis packning lade de i baksätet eller i bagageutrymmet. Han körde och MA satte sig bakom Yenon Levi. Resan gick mot en fritidsfastighet i Ölsta [...]. Ingen av dem åt under färden [...]. Under resan förekom ljudlig och tyst kommunikation mellan honom och MA. Innebörden av denna var att de hade ett tänkbart mordoffer. MA hade en kniv framme och förde den mot Yenon Levis hals och haka. Framme i Ölsta ville han [...] dämpa den mycket starka rädsla Yenon Levi gav uttryck för. Yenon Levi talade om svenskarnas friare syn på sex. Uppenbarligen insåg Yenon Levi att han var homosexuell och sade sig ha samma läggning. Om det var sant eller om det sades på grund av rädsla vet han inte. De gick i alla fall in i köket och onanerade tillsammans. Därvid noterade han att Yenon Levi var omskuren. [...] Ute på gården igen var Yenon Levi mycket rädd och gjorde ett försök att fly [...] han hann snart ifatt Yenon Levi, som föll omkull i en spiralrörelse och slog i axel och huvud; pannan blödde. När Yenon Levi låg på rygg stampade han kraftigt med foten mot dennes buk. Han upplevde att sparken träffade särskilt hårt, eftersom det var fast mark under Yenon Levi. Denne föreföll livlös [...] de bestämde sig för att föra den till Jungfruberget i Falun. De lade Yenon Levi i baksätet under en filt med huvudet bakom föraren. Yenon Levis packning, som hade tagits ur bilen i Ölsta, togs med på resan. Efter en halvtimme [...] började Yenon Levi ge ljud ifrån sig och [...] röra sig. [...] Vid en vägskylt som det stod Grangärde eller möjligen Garpenberg på tog de av från riksvägen i syfte att gena mot Falun. Yenon Levi rörde sig alltmör och hade uppenbart ont. De följde vägen mot Stjärnsund och beslöt sig för att stanna vid första bästa skogsbilväg. Relativt snart fann de en lämplig skogsväg. [...] De stannade bilen längs med vägen. När de drog ut Yenon Levi hade dennes medvetenhetsgrad ökat betydligt. Yenon Levi stod på benen i en fallknivliknande ställning. Stämningen var aggressiv och riktad mot Yenon Levi, som rörde sig försiktigt. Han hittade ett kraftigt trästycke av vedkaraktär utan bark, varmed han utdelade ett hårt slag mot Yenon Levis huvuds högra sida. Av detta blev Yenon Levi än ostadigare och han stöttade Yenon Levi när denne "raglade" omkring på platsen. Yenon Levi gjorde härefter någon form av flyktförsök och gick över vägen i en halvcirkelformad rörelse. Han utdelade då ett par stötar med träpåken mot Yenon Levis

högra sida. Yenon Levi föll därefter ned på marken och när denne låg ned, blödande och "krampande", utdelade han ett nytt slag mot vänster sida av Yenon Levis huvud med kraftigt blodflöde från vänster öra som följd. Yenon Levi krampade ytterligare en gång, varefter han avled. Då kroppen efter Yenon Levi låg alltför synligt, bar han och MA den en bit in i skogen. Kroppen kom att hamna i en hukande ställning. Han lade då kroppen i det "bekväma" läge som man senare skulle finna den. [...] När MA gick mot bilen och hämtade en domkraft kände han ett ögonblick att han var i MA:s kropp. En känsla av rädsla att förlora Yenon Levi uppstod, och han sade åt MA att de skulle stycka kroppen. MA blev då mycket upprörd och skrek åt honom att han var sjuk. De lämnade platsen ungefär 20 minuter efter det att de anlät och under resan hem till Grycksbo gjorde han allt för att överbrygga den spricka som uppstått mellan honom och MA. Framkomna vid 20.00-tiden möttes de av MS. [...] Hon såg sannolikt att de bar ned Yenon Levis packning i källaren. Packningen öppnades aldrig helt, men han har minnesbilder av att ha visat MS ett par kängor. Yenon Levi hade ett par knivar på sig, en av dem i sameslöjdstil. Dessa förvarade han ett antal dagar under ett badkar. Under en senare resa, till Norge, tog han dem med sig. Kameran som Yenon Levi skulle ha haft med sig minns han inte. [...] han återvände till skogsbilvägen påföljande morgon. Att döda är att ge liv. [...] Som ett resultat av föregående dags strid var offrets tröjor uppdragna ur byxorna. Där kände han med handen på den döda kroppen under tröjan ned mot magtrakten, över fotanklarna och på Yenon Levis armbandsur. Det sistnämnda fångade hans intresse, stort och klumpigt som det var när det hängde långt ned på Yenon Levis smala handled. [...] Vid denna tid bodde han i Grycksbo i närheten av Falun och drev en kiosk [...] tillsammans med MA:s mor. [...] Av bokföring kunde inte utläsas hur man arbetat, eftersom de manipulerade med dagskassor och redovisning [...] Efter dådet kände han ett starkt kontrollbehov och läste mycket om det inträffade. Därvid upprördes han bl.a. av att journalister skrev att kroppen slängts ut från en bil. [...] Han har inte sett de avsnitt av TV-programmet Efterlyst som behandlade denna händelse. Anledningen till att han angav brottsplatsen till fel sida av vägen och att han inledningsvis talade om att han slagit med en sten och en domkraft är att han har svårt att närma sig dessa händelser. Han väljer en taktik – medvetet eller omedvetet – att kalla saker vid annat namn, ett sätt att undvika kollaps. [...] En del fakta har han med avsikt låtit bli att berätta om av det skälet att han inte vill agera åklagare gentemot MA. De glasögon som fanns på platsen köpte han eller MA sannolikt på en bensinstation. Dessa användes som ett slags förklädnad. Att han nu berättar om det som inträffat beror på att han vill ta ansvar för det som gjorts.

En redigerad videoinspelning från vallningen den 19 april 1996 och rekonstruktionen den 4 oktober 1996 visades.

Vittnesförhör hölls med Seppo Penttinen som berättade att han hade lett förhören med Sture Bergwall sedan 1993 och att Sture Bergwall inte hade varit aktuell i utredningen kring mordet på Yenon Levi förrän han själv erkände. I domen har redovisats att han beträffande förundersökningens genomförande berättade följande.

Thomas Quick hade förhållandevis väl utpekad platsen under förhör. I Rörshyttan pekades platsen ut under stora ångestsymptom men fel sida vägen angavs. Yenon Levis skada på vänster sida huvudet har Thomas Quick beskrivit på samma sätt under alla förhör. Den på höger sida berättade Thomas Quick om vid förhör hållet den 23 februari 1996. Ordningsföljden mellan slagen har varit densamma hela tiden. Också bukskadan samt axelskadan föranledd av fallet har beskrivits under längre tid. Thomas Quick har talat om knivstick mot hals men haft olika versioner om vilka skador dessa orsakat. Inledningsvis talade Thomas Quick om att slagen utdelades med en domkraft. Fälgkors, kofot och sten har också nämnts. I mars 1996 antyddes att det var ett föremål av trä och under hösten talades endast om trä. Han fick intrycket av att Thomas Quick hela tiden vetat om att det var en träpåk men av ångest avstått från att berätta[...]. Vid det sista förhöret [...] berättade Thomas Quick att Yenon Levi var omskuren. Yenon Levis klädsel beskrevs väl. Thomas Quick sade att Yenon Levi bar en beige-färgad t-tröja, en för årstiden alltför varm stickad tröja samt ytterligare en tröja; att Yenon Levi bar tre tröjor nämndes tidigt i utredningen. Byxorna skulle ha varit sand- eller kakifärgade med vida byxben nedtill. Den 7 december 1995 talade Thomas Quick om att det var en glipa mellan byxa och tröjor. Jackan skulle ha varit av poplintyg, fodrad och med glatt yta[...]. I en annan utredning har Thomas Quick omnämnt en ljus slidkniv av sameslöjd. Thomas Quick beskrev en kamera i fodral och att remmen satt i kameran och inte i fodralet. Felaktigt talade Thomas Quick om att det var en systemkamera. Thomas Quick beskrev kängorna och berättade vidare att man på brottsplatsen kastat ut Yenon Levis tillhörigheter, däribland penna och mynt[...]. Vid rekonstruktion den 20 maj 1996 skulle en av deltagarna lägga ifrån sig sina glasögon. Thomas Quick uppmärksammade dessa och berättade att ”de fanns här”. Den 4 oktober 1996 förevisades Thomas Quick tio par nya glasögon. Denne pekade då ut det par som var likadant som det på platsen funna. Vid något tillfälle sade Thomas Quick att de skulle kontrollera vilket slags armbandsur Yenon Levi bar. Den 7 december 1995 beskrev Thomas Quick armbandsuret som för stort till Yenon Levis handled. Man visade Thomas Quick [...] tio olika armbandsur, däribland Yenon Levis. När de lagt dem framför Thomas Quick såg han att ett av uren gick, det som hade tillhört Yenon Levi. Thomas Quick noterade direkt att ett av uren var i gång och sade sig störas av det. Efter att ha känt på dem valde Thomas Quick ut en s.k. Rolexkopia och sade att den var mest lik av de tio. Yenon Levis armbandsur

var av fabrikat Citizen. Både den och Rolex-kopian hade vit urtavla och armband av stål. [...] Under arbetets gång har rätt förundersökningssekreteress. Thomas Quick har fått kännedom endast om att MS nämnt något om skor och att han vid utpekande av platsen var på rätt plats men fel sida vägen. Thomas Quick har ändrat uppgifter under utredningens gång, men dessa ändringar har han gjort utan påverkan. Således kan inte ”felaktigheter” ha stått klara för Thomas Quick genom att man enträget upprepat samma fråga eller genom att man frågat om han varit säker på sina svar. Thomas Quick brottades under förhören med svår ångest; det blev ibland nödvändigt med minutlånga pauser. [...] Genomgående hade Thomas Quick lättare att beskriva centrala moment. I fråga om ej så ”laddade” händelser kunde minnesbilderna vara mer diffusa.

Vittnesförhör hölls med Östen Eliasson som berättade att han var med vid den ursprungliga platsundersökningen och att Sture Bergwall relativt väl hade kunnat visa på en trädstam hur grov träpåken var. I samband med förhöret föredrogs och visades delar av platsundersökningsprotokollet och foton.

Sakkunnigförhör hölls med överläkaren Anders Eriksson, som förevisade bilder över skadorna och redogjorde för innehållet i sitt sakkunnigutlåtande. Därutöver uppgav han att det inte hade gått att fastställa exakt dödsdatum. Kroppen hade legat på platsen två-tre dygn. Efter det andra slaget mot huvudet hade hjärnan upphört att fungera och hjärtat kan därefter ha slagit i tre minuter.

Vittnesförhör hölls med Birgitta Stähle. Förhöret återopades av Sture Bergwall till belysande av att han inte i terapin fått någon information, direkt eller indirekt, som han sedan hade kunnat använda för att lämna felaktiga och sanningslösa uppgifter om den åtalade gärningen. Birgitta Stähle berättade bland annat att hon hade varit noga med att skilja mellan brottsutredningarna och terapin och att hon inte heller hade känt till innehållet i brottsutredningarna som pågått parallellt. Hon hade närvarat vid en vallning och ett förhör.

Uppgiften från Yenon Levis mor om att Yenon Levi i present till föräldrarna hade köpt två knivar lästes upp. Åklagaren avstod från det vittnesförhör med MS som han hade återopat.

Sture Bergwall hördes om sina levnadsomständigheter. Ett utdrag ur belastningsregistret föredrogs. Vidare föredrogs yttrande av överläkaren vid Sätters sjukhus Jon Gunnlaugsson som tingsrätten med stöd av 4 § [3 §] andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning inhämtat för bedömning av om det fanns förutsättningar

för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Jon Gunnlaugsson uttalade bland annat att Sture Bergwall hade begått den åtalade gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning som han alltjämt led av. Det var fortsatt påkallat att Sture Bergwall var intagen för rättspsykiatrisk vård under en längre tid.

Parterna slutförde sin talan och förhandlingen förklarades avslutad.

8.3.3 Falu tingsrätts dom

Tingsrätten, tf. rådmannen Lennart Furufors med nämnd, meddelade dom den 28 maj 1997. Tingsrätten inledde med att konstatera att i ett mål om så här grov brottslighet gjorde sig kravet på fullständig utredning starkt gällande, och ett erkännande kunde inte läggas till grund för en fällande dom om inte åtalet fick stöd av andra omständigheter. Tingsrätten konstaterade vidare att det inte hade förebringats någon bevisning som direkt band Sture Bergwall till gärningen. Tingsrätten prövade först om det skulle kunna finnas skäl för Sture Bergwall att lämna ett oriktigt erkännande. Tingsrätten kom sammantaget fram till att det inte fanns något som tydde på att så var fallet och skrev följande.

Ett motiv kunde vara att han skulle vilja skydda någon. Såvitt framkommit hade utredningsarbetet mer eller mindre avstannat vid tiden för Thomas Quicks erkännande. Det fanns således ingen misstänkt att skydda. Hade han haft för avsikt att hjälpa någon, hade han sannolikt inte som medgärningsman utpekat MA, vilken förnekade all kännedom om händelsen. Utredningen om Thomas Quicks personliga förhållanden har varit omfattande. Inget i denna talar emellertid för att han skulle ha svårt att skilja mellan fantasi och verklighet. Inte heller finns det beaktansvärda skäl att anta att han skulle vilja uppnå någon form av herostratisk ryktbarhet. Mot bakgrund av vad Birgitta Ståhle och Seppo Penttinen berättat – rätten saknar anledning att ifrågasätta riktigheten av deras uppgifter – är det inte troligt att erkännandet skulle ha motiverats av en i och för sig rimlig längtan att då och då komma bort från sjukhusmiljön.

Tingsrätten prövade därefter vad Sture Bergwall erkänt och berättat och jämförde det med vad som kommit fram genom annan bevisning i målet. Tingsrätten skrev följande.

Genom vittnesmålet med Seppo Penttinen är utrett att förhören hållits på ett föredömligt sätt utan inslag av t.ex. ledande frågor eller enträgna upprepningar. Förundersökningssekretess har rått. Det finns inte skäl att anta att han under terapin skulle ha kunnat ta del av fakta beträffande polisens olika fynd. Nämnas skall dock att han inte varit underkastad något slags restriktioner under sin vistelse på Sätters sjukhus.

Thomas Quicks berättelse inför rätten har varit väl sammanhängande och fri från direkta motsägelser. Han har dock varit något vag beträffande ändamålet med resan till Södertälje och därtill ovillig att närmare förklara vari ”gömslet” bestod. Uppgiften resväg kan förefalla något märklig om än inte orimlig vid en resa från Grycksbo till Södertälje, när man har tillgång till bil. Samma förhåller det sig med uppgiften om hur de förmådde Yenon Levi att följa med till parkeringen från den sällan folktomma stationen i Uppsala samt vad som nämndes om glasögonen. Här skall dock vägas in Thomas Quicks uppgift om att han inte vill agera åklagare gentemot MA samt vad Seppo Penttinen berättat om att Thomas Quicks minnesbilder varit bättre i fråga om centrala händelseförlopp, vilket är begripligt i all synnerhet som det är fråga om en händelse som skall ha ägt rum för nio år sedan. Vart Yenon Levis packning tog vägen har Thomas Quick inte nämnt. Skulle han ha lämnat en påhittad berättelse, hade han emellertid kunnat säga att han gjort sig av med den, vilket sannolikt hade varit svårt att vederlägga.

Tydligen har den slutliga versionen vuxit fram efter flera förhör. Thomas Quick har berättat att det berott på svårigheter att närma sig vissa detaljer. I massmedia beskrevs tidigt att Yenon Levi misshandlats till döds med en träpåk. Hade Thomas Quick haft avsikten att vilseleda genom att oriktigt påta sig ansvaret för gärningen, hade han sannolikt inte tvekat att tala om en träpåk i stället för sten, kofot och domkraft. Efter att vid förhör ha pekat ut fyndplatsen till rätt sida vägen, valde han vid rekonstruktionen fel sida under påstående att han känt vända för att ange det rätta förhållandet. Dessa omständigheter sammantagna med att han under utredningens gång utan påverkan till slut lämnat en version som väl överensstämmt med verkliga förhållanden samt med beaktande av att det inte förefaller orimligt att det skulle vara förenat med obehag att konfronteras med liknande händelser, medför att det finns skäl att sätta tilltro till hans förklaring till att han ibland lämnat missvisande uppgifter.

Allmänt sett kan sägas, att det måste vara mycket svårt att oriktigt redogöra på ett sätt som så väl överensstämmer med verkliga förhållanden, även om man tagit del av många uppgifter i massmedia. Här kan tilläggas, att de sistnämnda inte i alla avseenden varit helt korrekta.

Brottsplatsen är belägen cirka 400 meter från länsvägen i Rörshyttan. Den uppgiften har förekommit i massmedia. Vidare har i TV-programmet ”Efterlyst” den 17 maj 1991 visats ett flygfoto med platsen inringad. En bit in på skogsvägen finns ett vägskal. Thomas Quick valde vid rekonstruktion rätt riktning. Därefter pekade han ut platsen där kroppen efter Yenon Levi legat med en avvikelse om cirka fem meter från den verkliga fyndplatsen men på fel sida vägen. Emellertid

hade han vid tidigare förhör angivit rätt sida. Skogsvägen har få eller inga särskilda riktmärken som kan utgöra stöd för minnet. Stor vikt bör fästas vid att Thomas Quick med så stort mått av säkerhet utpekade platsen.

Med hög grad av tillförlitlighet har Thomas Quick beskrivit Yenen Levis klädsel. Kängorna har förekommit på bild i massmedia. Att byxorna hade vida ben nedtill och att Yenen Levi hade tre plagg under jackan har däremot inte, efter vad som får anses utrett, varit känt för allmänheten, något som förstärker intrycket av att Thomas Quick återgivit något självupplevt.

Att Thomas Quick pekade ut ett armbandsur som var snarlikt med det verkliga är inte utan betydelse. Av hans korrekta utpekande av glasögonen får dock slutsatser dras med stor försiktighet, eftersom dessa förekommit på bild i massmedia. Thomas Quick har nämnt en kniv av sameslöjd och Yenen Levis mor har berättat att sonen i brev beskrivit en liknande. Det har inte framkommit, att detta varit känt för allmänheten, varför Thomas Quicks uppgift härvidlag är särskilt betydelsefull.

Efter undersökning har man kunnat fastställa att den i beslag tagna träpåken använts vid gärningen. Som tidigare nämnts har den omtalats i massmedia. Den omständigheten att påken saknade bark, en uppgift som Thomas Quick lämnat, har allmänheten dock inte, såvitt känt, kunnat skaffa sig vetskap om.

Som framgått av Anders Erikssons utlåtande stämmer Thomas Quicks beskrivning av skadorna väl överens med obduktionsresultaten. Också beträffande skadorna har information förekommit i massmedia. Denna har dock varit förhållandevis allmänt hållen. Thomas Quicks uppgifter i detta avseende talar för att han är gärningsmannen.

Tingsrättens slutsats var att Sture Bergwalls berättelse hade ett högt bevisvärde och att det genom erkännandet och övrig utredning var ställt utom rimligt tvivel att han hade begått den åtalade gärningen. Tingsrätten dömde Sture Bergwall för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

8.4 Resningsprocessen

8.4.1 Inledning

Efter att Sture Bergwall i juni 2001 dömts för mordet på Johan Asplund, och därmed genom sex domar var dömd för mord på åtta personer, valde han att inte medverka i ytterligare polisutredningar om erkända mord för vilka åtal ännu inte hade väckts. Han var fortsatt intagen på Sätters sjukhus för rättspsykiatrisk vård men av-

böjde ytterligare terapismtal. Den tid som följde har Sture Bergwall själv valt att kalla för ”de sju tysta åren”.

Efter att journalisten Hannes Råstam tagit kontakt med Sture Bergwall gjorde Hannes Råstam två uppmärksammade dokumentärer om Sture Bergwall som sändes i SVT:s Dokument inifrån i december 2008. I dokumentärerna tog Sture Bergwall tillbaka sina erkännanden av samtliga mord han tidigare erkänt. Kritik riktades mot såväl rättsprocesserna som mot vården av Sture Bergwall.

8.4.2 Sture Bergwalls resningsansökan

Den 20 april 2009 gav Sture Bergwalls ombud advokaterna Thomas Olsson och Martin Cullberg in en ansökan om resning till Svea hovrätt avseende mordet på Yenon Levi. Resningsansökan var den första av sex resningsansökningar rörande mord som skulle komma att ges in. Sture Bergwall yrkade att hovrätten skulle bevilja resning i målet och att åtalet för mord på Yenon Levi skulle ogillas.

Som grund anförde Sture Bergwall han hade återtagit sitt tidigare erkännande och numera förnekade mordet på Yenon Levi. Han uppgav att Seppo Penttinen under ed hade avgett en falsk ut-saga som kunde antas ha inverkat på utgången i målet. Han åbe-ropade även nya omständigheter och bevis som visade att det ursprungliga erkännandet inte var tillförlitligt och anförde att om detta hade förebringats hade det sannolikt lett till att han hade frikänts. Han angav att han hade förvägrats en rättvis rättegång då åklagaren i väsentlig mån åsidosatt sin objektivitetsplikt genom att påverka utredningen och underlåta att redovisa relevant utredningsmaterial i förundersökningen och i domstolen. I vart fall fanns det med hän-syn till de nytillkommande omständigheterna och bevisen och om-ständigheterna i övrigt synnerliga skäl att pröva frågan om han hade begått mordet.

Som skäl för resning anfördes sammanfattningsvis följande. Ytterst grundade sig resningsansökan på att han hade återtagit sitt erkännande. Förhållandena vid tillkomsten av erkännandet var så-dana att tillförlitligheten av erkännandet kunde ifrågasättas. Också hans närmast totala oförmåga att under förundersökningen lämna en klar, detaljerad och sammanhängande redogörelse för händelse-förloppet talade mot riktigheten av hans erkännande. Hans olika

och sinsemellan motstridiga versioner av hur mordet skulle ha gått till vederlades av utredningsmaterialet. Att hans erkännanden ansågs grundas på bortträngda minnen som återvunnits i terapi redovisades inte. Inte heller redovisades att han under samma tid bevisligen lämnat falska erkännanden avseende andra mord och att han falskt beskyllt andra för allvarliga brott. Rättsmedicinska och kriminaltekniska bedömningar som talade mot hans uppgifter redovisades inte för tingsrätten. Åklagaren åsidosatte sin objektivitetsplikt genom att utan sakliga skäl begränsa underlaget för det rättsmedicinska utlåtandet den 28 februari 1997 och därigenom få ett starkare stöd för åtalet än vad förundersökningsmaterialet gav skäl för. Det ursprungliga utlåtandet från den 17 november 1996, vars slutsatser var ofördelaktiga för åklagaren, redovisades inte.

Vid rättegången lämnade Sture Bergwall flera oriktiga uppgifter om bland annat skador i pannan, Yenon Levis position vid det sista slaget och införskaffandet av glasögonen som återfunnits på platsen. Även Seppo Penttinen lämnade felaktiga uppgifter om bland annat hur Sture Bergwall under förundersökningen beskrivit Yenon Levis klädsel, våldsutövningen och skador som uppkommit. Eftersom ingen av parterna i målet bemötte dessa uppgifter kom de att läggas till grund för tingsrättens bedömning. Åklagaren redovisade inte heller utredningsmaterial som talade för en annan gärningsman. Anklagelserna avsåg ett mycket allvarligt brott och riktades mot en psykiskt sjuk och neddrogad person. Det måste ha förelagat ett starkt intresse från rättssäkerhetssynpunkt att domstolen gavs en möjlighet att fullt ut pröva riktigheten i Sture Bergwalls erkännande. Till följd av parternas passivitet, och främst åklagarens åsidosättande av sin objektivitetsplikt, förvägrades Sture Bergwall en rättvis rättegång. Ytterligare exempel lades fram på omständigheter från förundersökningen som felaktigt inte hade redovisats för tingsrätten. Omfattande bevisning åberopades.

8.4.3 Åklagarens yttrande

Den 31 juli 2009 inkom överåklagaren Björn Ericson med ett yttrande, en så kallad förklaring, till resningsansökan och anförde att han inte motsatte sig att resning beviljades. Förundersökningen i målet hade återupptagits och kompletterande förhör hade hållits,

bland annat ett med Sture Bergwall. Åklagaren hade berett Christer van der Kwast och Seppo Penttinen möjlighet att yttra sig över resningsansökan och deras yttranden var bilagda Björn Ericsons yttrande. I yttrandena bemötte Christer van der Kwast och Seppo Penttinen vissa uppgifter i resningsansökan. Grunderna och omständigheterna som fördes fram i resningsansökan kommenterades av Björn Ericson som också hänvisade till Christer van der Kwasts och Seppo Penttinens yttranden.

I ett flertal avseenden ansåg åklagaren att det som framfördes inte utgjorde skäl för resning. Åklagaren ansåg att de åberopade omständigheterna och bevisen inte medförde att det kunde anses sannolikt att Sture Bergwall, om omständigheterna och bevisen hade varit kända för tingsrätten, skulle ha frikänts. Samtidigt fördes fram omständigheter i utredningsmaterialet som borde ha redovisats för tingsrätten. Det påpekades att det hade varit en obalans i processen till följd av erkännandet vilket hade lett till att domstolens underlag begränsats. Även om tingsrätten aktivt hade kontrollerat informationen hade det inte varit rimligt att begära att det skulle ha skett på detaljnivå vid en huvudförhandling. Åklagaren motsatte sig mot den bakgrunden inte att resning beviljades med tillämpning av den så kallade tilläggsregeln.

8.4.4 Svea hovrätts beslut

Den 17 december 2009 beviljade Svea hovrätt, hovrättspresidenten Fredrik Wersäll, hovrättsrådet Johan Arvidsson och tf. hovrättsassessorn Marcus Isgren, Sture Bergwall resning och förordnade att målet skulle tas upp på nytt av Falu tingsrätt. Som skäl för beslutet anförde hovrätten bland annat följande.

Frågan om resning på grund av nya omständigheter och bevis

[---]

Hovrättens bedömning

[---] Tingsrätten har prövat målet efter en muntlig förhandling, där Sture Bergwall erkände det mord han åtalades för. Vid förhandlingen hördes, förutom Sture Bergwall, ett antal vittnen. Domen grundas dock i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

Det ligger i sakens natur att förutsättningarna för att i efterhand och inom ramen för en i grunden skriftlig process av det slag som resningsförfarandet utgör göra en ny bedömning av tillförlitligheten och trovärdigheten av muntliga utsagor som avgetts under huvud-

förhandlingen är starkt begränsade. Detta gäller inte minst i detta mål, med tanke på den tid som förflutit och med beaktande av den komplexa bevisbild som förelåg. Domstolens avgörande kan ha påverkats av olika faktorer och nyanser i utsagorna och i annat som förekommit under huvudförhandlingen som inte till alla delar låtit sig beskrivas i domskälen.

[---] Det i resningsärendet åberopade materialet består i inte obetydliga delar av uppgifter som förelåg redan vid tidpunkten för den tidigare rättegången, men som inte redovisades vid tingsrätten. Hovrätten konstaterar i detta sammanhang att nyhetskravet i resningsbestämmelsen är att uppfatta på det sättet att nyhetsvärdet av en viss omständighet upphör endast om den presenterats vid rättegången (se Cars, a.a., s. 170).

Den helt övervägande delen av det nya material som åberopats i resningsärendet har inte någon direkt bevisbetydelse för gärningspåståendet. Generellt kan sägas att vad som åberopas i resningsärendet inte på något tydligt sätt kastar något nytt ljus över händelseförloppet. Det nya materialets betydelse består i stället främst av att det kan påverka värderingen av styrkan i den utredning som låg till grund för den fällande domen. Vid bedömningen av vilket värde det nya materialet ska tillmätas kan konstateras att frågan om Sture Bergwalls uppgifter var tillförlitliga var avgörande för tingsrättens ställningstagande att han skulle dömas för gärningen. Det saknades helt stödbevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet.

Den omständigheten att Sture Bergwall erkände gärningen vid huvudförhandlingen torde av naturliga skäl ha påverkat hur utredningsmaterialet presenterades under huvudförhandlingen. I resningsärendet framgår att vissa delar av utredningsmaterialet, som i belysning av att han nu förnekar gärningen kan bedömas vara av relevans, inte kom att beröras under huvudförhandlingen. Detta är förklarligt mot bakgrund av Sture Bergwalls inställning.

Av tingsrättens dom framgår dock att tingsrätten utgick ifrån att Sture Bergwalls erkännande av gärningen inte var tillräckligt för en fällande dom. Tingsrätten prövade i domen om de uppgifter som Sture Bergwall lämnat, jämförda med vad som kommit fram under polisutredningen och med viss hänsyn till vad som varit känt för allmänheten, tillsammans med erkännandet utgjorde tillräcklig bevisning för en fällande dom. Stor vikt synes ha fästs vid att vissa uppgifter uppenbarligen bedömdes vara sådana att i stort sett bara gärningsmannen kan ha känt till dem. Tingsrätten kände vid prövningen till att Sture Bergwall var allvarligt psykiskt sjuk och att han medicinerade. Enbart den omständigheten att Sture Bergwall nu återtagit sitt erkännande utgör mot denna bakgrund inte skäl för resning.

Detta förhållande måste emellertid anses vara ägnat att minska den allmänna tilltron till Sture Bergwalls uppgifter. I samma riktning talar, som åklagaren anför, de uppgifter som Sture Bergwall lämnat om

mord på två pojkar som var försvunna i Norge och som, enligt vad som framgått, inte var kända för tingsrätten.

Av särskild betydelse blir vid detta förhållande tillförlitligheten av vad Sture Bergwall i tingsrätten anfört om de centrala delarna av händelseförloppet. Hovrätten gör i detta avseende följande bedömning.

Sture Bergwall lämnade under utredningen olika och motstridiga uppgifter om det mord han erkände, som mordplats, mordvapen och tillvägagångssätt. Som också åklagaren anfört kan det dock inte anses framgå av tingsrättens dom och protokoll att Sture Bergwalls olika uppgifter redovisades för tingsrätten i en sådan utsträckning att tingsrätten, vid bedömningen av tillförlitligheten av hans uppgifter, fullt ut hade möjlighet att beakta hur dessa uppgifter utvecklats och förändrats under utredningens gång. Det innebär att det kan antas att tingsrättens tillförlitlighetsbedömning skulle ha kunnat påverkas av ytterligare information om Sture Bergwalls olika uppgifter i dessa avseenden under förundersökningen. Detsamma måste, som också åklagaren påpekat, antas gälla information om hur Sture Bergwalls berättelse om den inledande kontakten med Yenon Levi och hur dennes packning hantlerades växt fram och ändrats.

Hovrätten tar därutöver särskilt fasta på följande omständigheter.

Av vad som framkommit i resningsärendet får anses framgå att den av tingsrätten redovisade uppfattningen att Sture Bergwall med hög grad av tillförlitlighet beskrivit Yenon Levis klädsel inte är en rättvisande sammanfattning av Sture Bergwalls uppgifter om denna under förundersökningen.

I ljuset av vad åklagaren anfört framstår Sture Bergwalls uppgift om en kniv i sameslöjd, vilken tingsrätten särskilt beaktat, som mindre betydelsefull än vad tingsrätten utgått ifrån.

Eftersom tingsrätten uttryckligen beaktade att Sture Bergwall pekat ut ett armbandsur som var snarlikt det verkliga, måste det antas att tingsrättens bedömning hade kunnat påverkas om tingsrätten fått reda på att Sture Bergwall under hela förundersökningen beskrivit klockan på ett helt annat sätt än den han valde vid konfrontationen.

Enligt hovrättens bedömning utgör vidare den omständigheten att det rättsmedicinska utlåtandet den 17 november 1996 inte redovisades i förundersökningen eller ens överlämnades till försvaret ett förhållande som, åtminstone i efterhand, kan kritiserats (jfr 23 kap. 4 § rättegångsbalken och JO 2007/08 s. 100 och 134). Utlåtandet kunde ha haft betydelse för tingsrättens bedömning, åtminstone på det sättet att de båda utlåtandena tillsammans illustrerar att man, beroende på hur man tolkar de skilda uppgifter Sture Bergwall lämnat under förundersökningen, kan komma till olika slutsatser.

Även om slutsatser av detta slag, som ovan angivits, måste göras med försiktighet måste vad som framkommit i resningsärendet sägas leda till att den allmänna tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter och särskilt tillförlitligheten av uppgifterna om de centrala delarna av händelseförloppet påverkats negativt. Med beaktande av det bevisläge som förelåg i målet är vad som framkommit sammantaget sådant att

det enligt hovrättens mening väcker tvivel om Sture Bergwalls skuld till det brott som han dömts för. Med hänsyn också till att Sture Bergwall dömts för ett mycket allvarligt brott får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om ansvar för brottet. Resning bör därför beviljas.

8.5 Falu tingsrätts frikännande dom

Sedan resningsbeslutet meddelats lade chefsåklagaren Eva Finné ned åtalet mot Sture Bergwall med motiveringen att en fällande dom inte längre kunde förväntas utifrån det nuvarande bevisläget. Sture Bergwall yrkade frikännande dom.

I dom den 3 september 2010 ogillade tingsrätten, lagmannen Lars Eklycke, åtalet och anförde bland annat att hovrättens beslut att bevilja resning i målet och förordna att det skulle återupptas vid tingsrätten måste anses innebära att åklagaren, trots ordalydelsen i 20 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken, hade möjlighet att lägga ner åtalet.

8.6 Kommissionens iakttagelser och bedömningar

8.6.1 Brottsutredningens och förhörens genomförande

Vid de första förhören uppmanade Seppo Penttinen Sture Bergwall att berätta spontant om händelsen. Det gjorde Sture Bergwall men berättelsen var varken stabil eller sammanhängande utan förändrades väsentligt under utredningens gång. Från början uppgav Sture Bergwall att han hade haft en medgärningsman. Efter några förhör berättade han i stället att han hade varit ensam. Slutligen återkom medgärningsmannen i hans berättelse. Christer van der Kwast frågade i samband med det om han avsåg MA, vilket Sture Bergwall i ett senare förhör bekräftade. Hans uppgifter har vidare förändrats vad gäller var och när de träffade Yenon Levi, vart han fördes, vilket våld som utövades mot honom och med vilka redskap, var våldet utövades och var han dog, hur kroppen placerades och vad som hände med hans tillhörigheter. Uppgifterna har ofta varierat under ett och samma förhör.

Trots att de centrala uppgifterna i händelseförloppet genomgående förändrades och Sture Bergwall ofta lämnade uppgifter som

motsades av utredningen förefaller det som att Sture Bergwall inte i tillräcklig omfattning konfronterades med detta. En anledning till att Sture Bergwall inte behövde förklara de felaktiga uppgifterna kan ha varit att Sture Bergwall under brottsutredningarna förmedlade att han hade svårt att minnas och berätta om mordet och att han i vissa fall medvetet sade fel för att ”tygla sin ångest”. Sådana felaktiga uppgifter kallade han för ”medvetna avvikelser”, se avsnitt 13.1 och 13.2.2. Vid något tillfälle under den aktuella förundersökningen frågade Seppo Penttinen om Sture Bergwalls uppgifter var någon form av medveten avvikelse från Sture Bergwalls sida.

Det kan noteras att förhørsledarna hade en annan inställning till vilken betydelse ändrade uppgifter under utredningens gång hade i förhållande till MA än i förhållande till Sture Bergwall. I förhören med MA upplystes han om att hans trovärdighet minskade i och med att han lämnade olika utsagor bland annat om relationen till Sture Bergwall.

I några fall, där Sture Bergwalls uppgifter vederlagts av tekniska fynd, har förhørsledaren och åklagaren underrättat Sture Bergwall om felaktigheter och föreslagit alternativ som stämde med utredningen. Detta har fått Sture Bergwall att anpassa sina uppgifter. Som exempel kan nämnas när Christer van der Kwast berättade för Sture Bergwall att uppgiften om att packningen hade lämnats på brottsplatsen inte stämde, varvid Sture Bergwall omedelbart ändrade sig och i stället uppgav att medgärningsmannen hade tagit hand om den. Detsamma gäller den 750 meter långa skogsbilvägen som Sture Bergwall berättade att han hade kört sju-åtta kilometer på. Efter att Seppo Penttinen upplyst honom om att han tidigare hade sagt att han hade kört ungefär lika långt som i ett annat ärende, där han hade kört en kilometer, kortade Sture Bergwall ned körsträckan väsentligt. Christer van der Kwast upplyste också Sture Bergwall om att han vid vallningen i april 1996 hade placerat fyndplatsen på fel sida om vägen, vilket Sture Bergwall sedan justerade i de efterföljande förhören.

Genom ledande frågor från Seppo Penttinen, kring det som Sture Bergwall beskrev som ett vedträ, berättade han mot slutet av utredningen om en träpåk utan bark.

Genom att upprepa och återkomma till vissa detaljer i Sture Bergwalls berättelse och lämna andra helt därhän, kan Sture Bergwall ha uppfattat det som att förhørsledarna betonade för honom vilka

uppgifter som var väsentliga för utredningen. Detta gällde även uppgifter där Sture Bergwall hade uttryckt sig mycket vagt eller på ett annat sätt än hur förhørsledaren tolkade uppgiften. Som exempel kan nämnas hur uppgiften om glasögonen växte fram genom frågor från Seppo Penttinen, trots att det är tveksamt om Sture Bergwall verkligen kommenterade glasögonen på det sättet och med den betydelsen som Seppo Penttinen gjorde gällande i förhören som följde rekonstruktionen i maj 1996.

Av förhören framgår också att Seppo Penttinen genom frågor kommit att antyda omständigheter möjligen i syfte att förmå Sture Bergwall att justera sina uppgifter. Ett sådant exempel rör dödstillpunkten. Sture Bergwall hade nämligen uppgett att han hade träffat Yenon Levi på Stockholms centralstation och dödat honom senare samma dag. I förhören hade han lämnat varierande uppgifter om tidpunkten för mötet och angett såväl lördag, söndag, onsdag och torsdag som alternativa dagar. Den sista kända iakttagelsen av Yenon Levi gjordes på centralstationen den 5 eller 6 juni (söndag eller måndag). Av dödsbeviset framgick dock att han hade dött någon gång mellan den 8–10 juni (onsdag–fredag). Mot bakgrund av att Sture Bergwall uppgett att han dödat Yenon Levi samma dag och vad som i utredningen framkommit om när Yenon Levi senast sågs ställde Seppo Penttinen frågor till Sture Bergwall om han möjligen hade varit tillsammans längre tid med Yenon Levi innan han dog än vad han tidigare uppgett. Trots frågor om detta gick det utifrån Sture Bergwalls uppgifter av händelseförloppet inte att få någon förklaring till Yenon Levis förehavanden under tiden från den sista iakttagelsen av honom fram till den tidpunkt då han sannolikt avled. Detta påverkade hur gärningsbeskrivningen utformades, se även nedan 8.6.3.

Vid sakkonfrontationsförhöret den 4 oktober 1996 fick Sture Bergwall titta på tio armbandsur, varav ett hade tillhört Yenon Levi. Sture Bergwall pekade inte ut Yenon Levis armbandsur utan ett annat. Förundersökningsprotokollet innehåller enbart fotografiet på den klocka som Sture Bergwall pekade ut och inte på de övriga nio klockorna. Det framgår således inte av protokollet om någon av de klockor som visades för Sture Bergwall motsvarade den beskrivning av Yenon Levis klocka som han hade lämnat innan konfrontationen. Det går inte heller av förundersökningsprotokollet att dra några slutsatser när det gäller likheten mellan den utpekade klockan

och Yenon Levis klocka. Det sätt som förundersökningsprotokollet har utformats på innebär i detta avseende en brist som gör värdet av utpekandet svårbedömt.

Under förundersökningen gjorde Jan Olsson och Östen Eliasson en genomgång och analys av det kriminaltekniska materialet från 1988 och fick därigenom en bild av händelseförloppet när Yenon Levi mördades, se ovan 8.2.3. Efter den första rekonstruktionen med Sture Bergwall gjorde de en kriminalteknisk analys av hans uppgifter och agerande som visade på stora avvikelser från deras första analys av ett troligt händelseförlopp. En liknande kriminalteknisk analys gjorde de efter rekonstruktionen den 4 oktober 1996 som visade att Sture Bergwalls redogörelse då hade närmat sig deras första analys av händelseförloppet. Både Jan Olsson och Östen Eliasson arbetade i brottsutredningen med kriminaltekniska frågor men hade såvitt framkommit inte fått något särskilt uppdrag från Christer van der Kwast att göra dessa analyser. Christer van der Kwast hade dock fått del av deras synpunkter och analyser, men valde att inte ta med det materialet i förundersökningsprotokollet. Att analyserna genomförts har i stället framkommit i samband med resningsprocessen. Att kriminaltekniskt utredningsmaterial, som får anses vara relevant för utredningen, inte tas med i förundersökningsprotokollet måste anses vara en brist.

Det har framkommit att utredarna kände till att Sture Bergwall tog del av vad som rapporterades i media om fallet. Trots den betydelse det hade för utredningen att Sture Bergwall lämnade så många kontrollerbara uppgifter som möjligt vidtog åklagaren inte några åtgärder för att begränsa Sture Bergwalls tillgång till massmedia och externa kontakter. Det var till exempel känt för utredarna att Sture Bergwall hade kontakt med MS, vars uppgifter hade betydelse för utredningen. MS ändrade dessutom sina uppgifter under utredningens gång på ett sådant sätt att hon senare delvis kunde bekräfta Sture Bergwalls uppgifter genom att säga att hon mindes att hon sett en ryggsäck och kängor vid den aktuella tiden. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att ett häktningsbeslut inte hade gynnat Sture Bergwalls vilja att berätta och att det dessutom, på grund av utredningarnas omfattning, hade blivit en allt för lång häktningstid. Med tanke på att Sture Bergwall redan var föremål för tvångsvård och därigenom begränsad i sin rörelsefrihet ifrågasätter vi inte åklagarens beslut att inte begära Sture

Bergwall häktad, men konstaterar att det därmed inte fanns några egentliga begränsningar i Sture Bergwalls informationstillgång. Detta borde, liksom att det var känt att Sture Bergwall tog del av vad som rapporterades i massmedia, i högre grad än vad som tycks ha varit fallet ha påverkat åklagarens bedömning av vilken tilltro man kunde ha till Sture Bergwalls uppgifter.

Det framgår inte av förundersökningsprotokollet att det gjordes några undersökningar där man jämförde MA:s DNA-profil mot de tekniska fynden. Det får med hänsyn till MA:s betydelse i utredningen anses vara en brist.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att han och Seppo Penttinen hade en förtroendefull relation. Enligt Sture Bergwall upplevde han aldrig att han behövde oroa sig inför förhör eller vallningar eftersom han visste att han skulle få hjälp med att få uppgifterna rätt. Under pågående förundersökningar förmedlade dessutom Seppo Penttinen, enligt Sture Bergwall, vid några tillfällen uppgifter från förundersökningen till Sture Bergwall om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som Sture Bergwall inte tidigare hade berättat om. Enligt Sture Bergwall hände det även att Seppo Penttinen förmedlade sådana uppgifter till Birgitta Ståhle för att Sture Bergwall i terapin skulle kunna bearbeta uppgifterna där. Sture Bergwalls uppfattning är dock att Seppo Penttinen i grunden ville väl och att Seppo Penttinen agerade i enlighet med Sven-Åke Christiansons instruktioner för hur utredningsarbetet skulle gå till. Seppo Penttinen har dock tillbakavisat påståendet att han förmedlade uppgifter och Sven-Åke Christianson har uppgett att han inte gav några sådana instruktioner.

8.6.2 Vallning och rekonstruktioner

Inför vallningen på fyndplatsen den 19 april 1996 fick Sture Bergwall ta del av kartor över det aktuella området och fick därigenom en möjlighet att lokalisera fyndplatsen i förväg. Eftersom vallningens huvudsakliga syfte var att Sture Bergwall skulle peka ut platsen där kroppen hade lämnats kan förfarandet ifrågasättas. Därtill kommer att det varken av den redigerade eller oredigerade vallningsfilmen framgår att Sture Bergwall över huvud taget pekade ut skogsbilvägen vid vallningen. Med hänsyn till hur Sture Bergwall

beskrivit skogsbilvägens geografiska läge under förhören kan det ifrågasättas om man enbart utifrån hans beskrivning hade kunnat hitta till fyndplatsen. Genom att studera vallningsfilmen som visades för tingsrätten går det inte att se om Sture Bergwall agerade på något särskilt sätt vid trevägskorsningen på skogsbilvägen. Det enda som framgår är att Seppo Penttinen berättade att Sture Bergwall pekade åt ett visst håll. Av vallningsfilmerna framgår inte heller att Sture Bergwall reagerade på något särskilt sätt när fyndplatsen på skogsbilvägen passerades. Intrycket är i stället att han inte omedelbart kände igen platsen, utan gick fram och tillbaka på skogsbilvägen innan han stannade upp vid några gula plastband som fanns i skogen på grund av pågående avverkning. Han pekade till slut visserligen ut en plats elva meter från fyndplatsen men på fel sida av vägen.

Även vid rekonstruktionen den 20 maj 1996 placerade Sture Bergwall kroppen på fel plats och i fel läge. Han berättade felaktigt vilka föremål som hade blivit kvar på platsen och beskrev klockan på fel sätt. Inte heller händelseförloppet som Sture Bergwall beskrev stämde med de aktiviteter som fynden på brottsplatsen pekade på. Att Sture Bergwall kommenterade att figuranten tog av sig sina glasögon när denne skulle lägga sig ned uppmärksammades av Seppo Penttinen och gavs stor betydelse i det efterföljande förhöret. Enligt vår uppfattning verkar dock Sture Bergwalls kommentar snarare hängt samman med hur figuranten agerade och att denne hade glasögon på sig, än att glasögonen hade något med mordet på Yenon Levi att göra. Sture Bergwall hade dessförinnan inte heller nämnt några glasögon. Händelsen ledde senare fram till att det hölls ett sakkonfrontationsförhör med Sture Bergwall där han förevisades bland annat de upphittade glasögonen.

Inför rekonstruktionen den 4 oktober 1996 hade Seppo Penttinen och Anna Wikström fått del av Jan Olssons och Östen Eliassons analys av ett troligt händelseförlopp.

Genom de inklippta fotona av Sture Bergwall i den redigerade filmen från rekonstruktionen den 4 oktober 1996 framställs de skador som uppstått på ett delvis missvisande sätt. Vi har till exempel inte med någon säkerhet kunnat se på videofilmen att han visade ett andra slag som träffade vid vänstra sidan av huvudet, vilket speakerrösten beskrev, och som sedan förtydligades genom det in-

fällda fotot där skadans placering angavs. I stället ser det ut som att han på videofilmen visade ett slag som träffade i bakhuvudet.

När det gäller Sture Bergwalls uppgifter om träpåkens storlek och utseende framgår det av videofilmerna att Seppo Penttinen mättade den faktiska påkens ungefärliga längd med händerna, samtidigt som han frågade Sture Bergwall om han kunde berätta hur stor träpåken var. Sture Bergwall hittade sedan direkt en träpinne i rätt längd. Det kan inte uteslutas att Seppo Penttinens agerande bidrog till att Sture Bergwall hittade en längdmässigt passande träpinne.

8.6.3 Vad fick tingsrätten veta?

Som tidigare påpekats gäller även i detta ärende att den information som vi har om vad som framkom under huvudförhandlingen i huvudsak baseras på vad som antecknats i tingsrättens dom och huvudförhandlingsprotokoll. Vi har därutöver fått viss information vid våra möten med Christer van der Kwast, Seppo Penttinen, Claes Borgström och Lennart Furufors. De har alla berättat att mer information kom fram än vad som kan utläsas av handlingarna. Även om så har varit fallet kan vi efter vår granskning av materialet inte dra någon annan slutsats än att den information som tingsrätten fick om förundersökningen och hur den hade bedrivits var bristfällig. Tingsrätten tycks inte heller i tillräcklig omfattning ha informerats om att det fanns uppgifter i förundersökningen som talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Information som hade kunnat få betydelse för tingsrättens bedömning av Sture Bergwalls skuld har med andra ord inte förmedlats vid huvudförhandlingen.

Som exempel på sådant som sannolikt bidragit till att ge domstolen en felaktig bedömningsgrund kan nämnas följande.

Av tingsrättens dom framkommer att Seppo Penttinen vittnade om att Sture Bergwalls uppgifter varierat under utredningens gång i flera avseenden, till exempel när det gällde tillhyggen och att Sture Bergwall inledningsvis pekade ut fel sida av vägen. Varken av det förhöret eller i övrigt framgår dock att tingsrätten fick reda på i vilken utsträckning som Sture Bergwall under förundersökningen hade lämnat olika och motstridiga uppgifter i väsentliga delar av händelseförloppet. Som exempel kan nämnas de olika uppgifterna om förekomsten av en medgärningsman, var och när de träffade

Yenon Levi, mordplatsen, tillvägagångssättet vid mordet och hur kroppen placerades. Inte heller framkom i tingsrätten att Sture Bergwall inför vallningen hade fått se kartor över området.

Seppo Penttinen har dessutom berättat att Sture Bergwall pekade ut Yenon Levis skada på vänster sida av huvudet på samma sätt under alla förhör och att ordningsföljden mellan slagen var detsamma hela tiden, trots att så inte var fallet. Han har vidare berättat att Sture Bergwall utan påverkan ändrat sina uppgifter, vilket får anses vara en missvisande beskrivning. Tvärtom kände både Seppo Penttinen och Christer van der Kwast till att Sture Bergwalls uppgifter om till exempel Yenon Levis packning helt ändrades efter att han upplysts om att packningen inte hade återfunnits vid kroppen.

Seppo Penttinen beskrev också i vittnesförhøret att Sture Bergwall hade lämnat uppgifter om ett armbandsur och beskrev den sakkonfrontation som hade ägt rum, vid vilken Sture Bergwall hade valt en klocka som liknade Yenon Levis. Däremot fick tingsrätten inte reda på att Sture Bergwall under hela förundersökningen hade beskrivit klockan på ett sätt som helt skilde sig från utseendet på den klocka som han valde vid konfrontationen.

Sture Bergwall lämnade därtill ytterligare nya uppgifter i samband med att han hördes i tingsrätten. Bland annat uppgiften om att Yenon Levi fick en blödande skada i pannan när han föll omkull i Ölsta och att det sista slaget utdelades när Yenon Levi låg ned på marken och krampade. Trots att åklagaren visste att uppgifterna var nya, och i viss mån stred mot det rättsmedicinska utlåtandet, uppmärksammades inte tingsrätten på detta. I tingsrätten kunde Sture Bergwall inte erinra sig att Yenon Levi hade haft en kamera, trots att han tämligen ingående under förundersökningen hade beskrivit detta.

Av dödsbeviset framgår att Yenon Levi sannolikt avled någon gång mellan den 8–10 juni. Sture Bergwall kom dock under polisförhøren att lämna en rad olika uppgifter om vilken dag Yenon Levi dödades. Detta föranledde åklagaren att utforma gärningsbeskrivningen på ett sådant sätt att den omfattade ett längre tidsintervall för när gärningen begåtts, nämligen under tiden den 5–11 juni, än vad som fanns stöd för i den rättsmedicinska utredningen.

Det har genom resningsprocessen framkommit att det rättsmedicinska utlåtande som föredrogs i tingsrätten föregicks av ett annat utlåtande. I det första utlåtandet drogs delvis andra slutsatser

om överensställningen mellan de rättsmedicinska fynden och Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningen. Varken förekomsten av ett tidigare utlåtande eller det förhållandet att slutsatserna blev annorlunda när underlaget för bedömningen begränsades redovisades för tingsrätten. Det första utlåtandet redovisades inte heller i förundersökningsprotokollet. Vid tingsrättens bedömning kunde även det första utlåtandet ha haft betydelse, åtminstone på sättet att det belyser att man kan komma till olika slutsatser beroende på hur man tolkar Sture Bergwalls uppgifter i förundersökningen och vilka av hans uppgifter som används. Att ett utlåtande avgränsas till vissa frågeställningar eller att underlaget begränsas kan i sig accepteras men ett sådant tillvägagångssätt bör, bland annat utifrån åklagarens objektivitetsplikt, öppet redovisas för domstolen. Även om det av utlåtandet framgick vilka förhör det byggde på redovisades inte för tingsrätten att det var känt att ett mer omfattande förhör underlag rent faktiskt hade lett till andra slutsatser.

Vidare har först genom resningsprocessen framkommit att det under förundersökningen genomfördes kriminaltekniska analyser av Sture Bergwalls uppgifter om händelseförloppet som inte visade på någon större överensstämmelse med den analys av händelseförloppet som gjorts innan rekonstruktionerna. Analyserna har inte tagits med i förundersökningsprotokollet och har inte heller på annat sätt redovisats för tingsrätten. Östen Eliasson hördes i tingsrätten men av domen framgår det inte att han berättade om eller fick frågor om dessa analyser.

8.6.4 Advokaten

Av det material som vi har tillgång till har vi inte kunnat utläsa annat än att Claes Borgström var relativt passiv under såväl förundersökningen som vid huvudförhandlingen. Han framförde inga invändningar mot förundersökningens genomförande, påtalade skäl till varför Sture Bergwalls erkännande kunde vara falskt eller gjorde rätten uppmärksam på omständigheter eller bevis som inte presenterades för rätten. Claes Borgström har dock vid möte med kommissionen berättat att han under huvudförhandlingen var aktiv och ifrågasättande, något som även Christer van der Kwast har bekräftat.

I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 3.2.3, är advokatens främsta skyldighet att visa trohet och lojalitet mot sin klient

och att tillvarata dennes intressen, utan att främja orätt. Den negativa sanningsplikt som en offentlig försvarare har gentemot domstolen innebär dock inte annat än att advokaten inte får lämna eller stödja en uppgift som han eller hon med säkerhet vet är osann.

Claes Borgström har vid möte med kommissionen uppgett att hans uppfattning var att Sture Bergwall var skyldig till mordet. I utförandet av försvararuppdraget hade han därmed att utgå från Sture Bergwalls erkännande och företråda Sture Bergwall med utgångspunkt i dennes önskan att bli dömd. Även om det finns utrymme för diskussion i fråga om hur lojalitetsplikten bör hanteras i de fall som klienten är exempelvis psykiskt sjuk saknas det därför skäl att kritisera Claes Borgströms agerande under förundersökningen och huvudförhandlingen.

När en advokat är ombud i en rättegång är han eller hon även skyldig att iaktta vad rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Advokaten bör även tillse att gällande regler och föreskrifter följs under förundersökningen och huvudförhandlingen så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Det har således funnits utrymme för Claes Borgström att bland annat invända mot att tingsrätten, trots reglerna om jäv för domstolssakkunniga, förordnande Anders Eriksson som domstolssakkunnig, se avsnitt 3.2.4. Någon sådan invändning gjordes inte, tvärtom medgav Claes Borgström att Anders Eriksson förordnades. Även det kan dock ha varit en följd av överväganden utifrån lojalitetsplikten.

Claes Borgström borde ha kontrollerat att innehållet i yttrandet av Erik Kall var riktigt innan han föredrog det vid huvudförhandlingen. Av yttrandet framgår bland annat att Sture Bergwall som 19-åring hade begått ett lustmordsförsök. Med hänsyn till att det åtal som därvid avsågs, försök till dråp, ogillades av domstolen kan Erik Kalls slutsats om att Sture Bergwall gjort sig skyldig till ett lustmordförsök ifrågasättas.

8.6.5 Den sakkunnige

Anders Eriksson deltog under förundersökningen vid upprättandet av två olika rättsmedicinska utlåtanden om samstämmigheten mellan de rättsmedicinska fynden vid obduktionen och Sture Bergwalls uppgifter om våldsutövningen och vilka skador den medfört. Båda utlåtandena upprättades på uppdrag av Christer van der Kwast.

Som framgått ovan under avsnitt 8.2.3 byggde det första utlåtandet på ett bredare underlag då samtliga Sture Bergwalls dittills lämnade uppgifter under förundersökningen ingick. Underlaget till det andra utlåtandet bestod enbart av de uppgifter Sture Bergwall lämnat i det sista förhøret och vid den sista rekonstruktionen. Genom att underlaget till det andra utlåtandet begränsades visade slutsatserna i utlåtandet en bättre överensstämmelse mellan Sture Bergwalls uppgifter och de rättsmedicinska fynden än i det första utlåtandet som baserades på ett bredare underlag. Det första utlåtandet presenterades aldrig för tingsrätten.

Med hänsyn till att Anders Eriksson, genom sin medverkan i det första utlåtandet, kände till att slutsatserna i utlåtandet varierade om underlaget begränsades och vilken betydelse detta hade för utredningen skulle det kunna ifrågasättas om han genom att upprätta flera utlåtanden levt upp till kraven på professionalitet och objektivitet.

Anders Eriksson åtog sig därefter uppdraget som domstolssakkunnig. Mot bakgrund av hans medverkan under denna och tidigare förundersökningar samt att han på uppdrag av åklagaren avgett utlåtanden under förundersökningen kan det lämpliga i ett sådant förordnande ifrågasättas, se avsnitt 3.2.4. Att Anders Eriksson vid huvudförhandlingen presenterade utlåtande nummer två utan att uppmärksamma tingsrätten på att han i ett tidigare utlåtande hade kommit till delvis andra slutsatser väcker dessutom frågan om Anders Eriksson vid utförandet av uppdraget har varit opartisk på det sätt som en sakkunnig bör vara.

8.6.6 Vården

När Birgitta Ståhle vittnade under huvudförhandlingen berättade hon att hon hade varit noga med att skilja mellan brottsutredningarna och terapin och att hon inte kände till innehållet i brottsutredningen. Det framgår dock av Sture Bergwalls uppgifter i förhör att han inledningsvis hade berättat om gärningen för henne och att det var så den hade klarnat för honom. Det har också framkommit att Sture Bergwall skrev brev till Birgitta Ståhle med detaljer om hur mordet hade gått till. Hur hon hanterade dessa uppgifter framgår dock inte av materialet.

Vid ett förhör med Sture Bergwall där Birgitta Ståhle närvarade berättade hon om Sture Bergwalls svårigheter, men vilja, att berätta om gärningen och uppgav att hon kände till att MA hade en särskild betydelse för Sture Bergwall.

I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 8.2.4, har Birgitta Ståhle, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast uppgett att det fanns en tydlig skiljelinje mellan brottsutredningen och terapin. Deras uppgifter motsägs av vad Sture Bergwall har berättat om bland annat hur uppgifter från förundersökningen förmedlades till honom via terapin. Ord står därmed mot ord.

Av innehållet i journalanteckningarna och förhörsutskriften framgår att morderkännandet behandlades i terapin parallellt med polisutredningen och att Birgitta Ståhle vid något tillfälle lämnade uppgifter från psykoterapin vidare till polisen. Det är mot den bakgrunden svårt att dra någon annan slutsats än att det i vart fall tycks ha förekommit kontakter mellan vården och brottsutredningen. Den information som fördes mellan brottsutredningarna och psykoterapin tycks emellertid i stor utsträckning ha förmedlats av Sture Bergwall själv.

8.6.7 Tingsrättens processledning och bevisprövning

Processledning

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten åklagaren, på ett sätt som torde stå i strid med principen om bevisomedelbarhet och principen om det bästa bevismedlet, att höra Seppo Penttinen om hur Sture Bergwalls uppgifter hade kommit fram under förundersökningen. Under förhöret lämnade Seppo Penttinen detaljerade uppgifter om vad Sture Bergwall hade berättat vid polisförhöret. Han beskrev bland annat att Sture Bergwall hade pekat ut ett par glasögon som var likadana som de som hade hittats vid fyndplatsen och att han hade pekat ut ett armbandsur som var likt Yenon Levis. Eftersom tingsrätten på grund av målets speciella karaktär behövde få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början överensstämde med faktiska fynd och omständigheter får det anses ha funnits visst fog för beslutet att tillåta bevisningen. Följden blev dock att tingsrätten fick en allt för tillrättalagd bild av Sture Bergwalls uppgifter och att dessa framstod som mer

sammanhängande och korrekta i de centrala delarna än vad de egentligen var. Om tingsrätten, i samband med förhöret, hade begärt att få granska bakgrundsmaterialet till vissa för bevisvärderingen betydelsefulla uppgifter hade tingsrätten inte enbart behövt förlita sig på Seppo Penttinens egen sammanfattande tolkning. Tingsrätten hade till exempel kunnat be att få titta på sakkonfrontationsmaterialet rörande glasögonen och armbandsuret för att direkt kunna bedöma värdet av Sture Bergwalls utpekande. När det gäller armbandsuret verkar tingsrätten enbart ha hållit syn på den klocka som hittades på fyndplatsen men inte på de övriga som ingick vid sakkonfrontationen. Inte heller i övrigt verkar någon granskning av bakgrundsmaterialet ha skett.

Vidare tillät tingsrätten att Sture Bergwall hördes både före och efter förhöret med Seppo Penttinen. Mot bakgrund av hur Sture Bergwalls redogörelse är redovisad i tingsrättens dom saknar vi kännedom om vilka uppgifter som Sture Bergwall lämnade före respektive efter att han hade tagit del av Seppo Penttinens förhör. Det kan dock inte uteslutas att Sture Bergwalls uppgifter inför rätten påverkades av att han hade tagit del av Seppo Penttinens redogörelse av vad som framkommit under förundersökningen.

En viktig uppgift för domstolen vid den materiella processledningen är att utreda oklarheter i det som läggs fram. En omständighet som tingsrätten närmare hade kunnat utreda gällde tidpunkten för när Yenon Levi hade dödats. I stämningsansökan hade nämligen angivits ett längre tidsintervall än vad det medicinska underlaget gav stöd för. Det framgår inte att tingsrätten utredde denna diskrepans.

Inför huvudförhandlingen förordnade tingsrätten Anders Eriksson som domstolssakkunnig i målet. Han hade dessförinnan åberopats av åklagaren som vittne, det vill säga partssakkunnig. Åklagaren uppgav inför förordnandet att Anders Eriksson hade anlitats under förundersökningen och avgett ett utlåtande som åberopades i målet. Trots att tingsrätten alltså kände till att han medverkat under förundersökningen och att han hade åberopats som partssakkunnig förordnades han som domstolssakkunnig. Förordnandet får anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga. Tingsrätten preciserade inte heller sakkunniguppdraget. Även det strider mot reglerna för sakkunnigförordnanden, se avsnitt 3.2.4.

Inför tingsrättens bedömning i påföljdsfrågan valde tingsrätten att inhämta ett yttrande från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus i stället för att förordna om en ny rättspsykiatrisk undersökning. Lagen tillåter visserligen ett sådant förfarande. Det hade dock förlutit mer än sex år sedan den senaste rättspsykiatriska undersökningen. Sture Bergwall hade därefter dömts för flera mord utan att någon sådan undersökning genomförts. Den nya brottsligheten var av betydligt mer allvarlig art och påstods ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa. Det kan därför ifrågasättas om det inte hade varit lämpligare att låta Sture Bergwall genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning.

Bevisprövning

Tingsrätten stod inför en ovanlig situation med en tilltalad som nio år efter gärningstillfället självmant erkände mord och med en åklagare och en försvarare som båda argumenterade för en fällande dom. Den tilltalade var dessutom sedan tidigare dömd för ytterligare tre mord, även de med utgångspunkt i hans egna erkännanden. Inte desto mindre hade tingsrätten att pröva om det var ställt utom rimligt tvivel att Sture Bergwall hade begått mordet på Yenon Levi eller, med andra ord, om ett alternativt händelseförlopp framstod som så osannolikt att det kunde betraktas som uteslutet.

Som ett led i den bedömningen hade rätten, för att kunna värdera tillförlitligheten i åklagarens uppgifter, att ta ställning till huruvida åklagarens utredning och den återopade bevisningen var tillräckligt robust. En sådan prövning är i många avseenden nära sammankopplad med bevisvärderingen men innebär i sig ett ställningstagande till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad är kontrollerade mot kända fakta och om utredningen är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte kan riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Huruvida tingsrätten gjorde en sådan prövning, och hur tingsrätten i så fall resonerade, framgår inte av domen.

En viktig utgångspunkt för prövningen av utredningens robusthet borde ha varit att det saknades såväl teknisk bevisning som vittnen till stöd för åklagarens gärningspåstående. Den bevisning som fanns bestod av kontroller av Sture Bergwalls egna uppgifter

mot kända omständigheter och faktiska fynd. Den utredning som fanns om Sture Bergwalls förehavanden under de aktuella dagarna var begränsad, varför utredningen av om han haft faktisk möjlighet att befinna sig i Rörshyttan vid tiden för mordet var bristfällig.

Förundersökningen mot den utpekade medgärningsmannen MA hade lagts ned eftersom brott inte kunde styrkas mot hans förnekande och teknisk bevisning eller annat som visade att han hade varit delaktig saknades. MA åberopades inte som vittne vid huvudförhandlingen. Domaren Lennart Furufors uppgav vid möte med kommissionen att rätten övervägde att höra MA, men när parterna inte ansåg det nödvändigt och uppgav att MA inte visste något om händelsen kallades han inte ex officio av domstolen. Utifrån Sture Bergwalls egen redogörelse för händelseförloppet var dock MA:s medverkan av avgörande betydelse för gärningens genomförande. Att MA inte hördes vid huvudförhandlingen för att ge sin version av det påstådda händelseförloppet utgjorde därför en stor brist i utredningen. Även den omständigheten att det inte fanns någon undersökning där MA:s DNA-profil jämfördes mot de tekniska fynden är en brist i utredningen.

I vallningsfilmen som tingsrätten fick se var några viktiga moment, till exempel när man stannade och svängde upp vid den aktuella skogsbilvägen, bara beskrivna av en speakerröst och framgick inte av filmen. I förundersökningen saknades vidare kriminaltekniska analyser av den genomförda vallningen och rekonstruktionerna och alltså en analys av i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter överensstämde med det händelseförlopp som med hänsyn till de kriminaltekniska fynden var det mest sannolika. Slutligen var den utredning som fanns rörande tidigare misstankar mot en alternativ gärningsman mycket begränsat redovisad.

Samtliga nu angivna utredningsbrister borde ha uppmärksamats och analyserats i tingsrättens dom. Den analysen borde särskilt ha innefattat hur dessa brister inverkade på värderingen av Sture Bergwalls övriga uppgifter.

Beträffande tingsrättens redogörelse för bevisvärderingen kan följande iakttagelser göras.

Tingsrätten prövade erkännandet i två steg. Först prövades om det fanns skäl för Sture Bergwall att lämna ett oriktigt erkännande. Tingsrätten kom fram till att det inte fanns något som tydde på att så var fallet. Tingsrätten hänvisade i den delen till en omfattande

utredning om hans personliga förhållanden som talade för att han inte hade svårt att skilja mellan fantasi och verklighet. Av domen framgår dock inte vilken utredning som tingsrätten avsåg. Det framgår inte heller hur tingsrätten kom fram till slutsatsen att det inte förelåg beaktansvärda skäl att anta att Sture Bergwall erkände för att uppnå herostratisk ryktbarhet. Genom Birgitta Ståhles och Seppo Penttinens vittnesmål konstaterade tingsrätten att det inte var troligt att han erkände utifrån en längtan att då och då komma bort från sjukhusmiljön. På vilket sätt tingsrätten, utifrån Seppo Penttinens och Birgitta Ståhles uppgifter, kunde dra den slutsatsen kan dock inte utläsas av domen.

Tingsrätten prövade därefter erkännandets tillförlitlighet. Tingsrättens slutsats var att Sture Bergwalls berättelse hade ett högt bevisvärde och att det genom erkännandet och övrig utredning var ställt utom rimligt tvivel att han begått den åtalade gärningen. Tingsrätten inledde den prövningen med att konstatera att det genom Seppo Penttinens vittnesmål var utrett att polisförhören med Sture Bergwall genomförts på ett föredömligt sätt utan inslag av till exempel ledande frågor eller upprepningar. På vilket sätt tingsrätten enbart utifrån Seppo Penttinens uppgifter om att det förhöll sig så, kunde komma till den slutsatsen har tingsrätten inte närmare redovisat i domen. Av domen framgår inte heller vad som legat till grund för tingsrättens bedömning att det inte fanns skäl att anta att Sture Bergwall hade kunnat ta del av fakta rörande polisens fynd genom terapin.

Därefter prövade tingsrätten Sture Bergwalls uppgifter mot övrig utredning. Tingsrätten tog särskilt fasta på dels att han hade pekat ut platsen med stort mått av säkerhet, dels att hans uppgifter om Yenon Levis klädsel, klocka och innehav av en kniv i sameslöjd, att träpåken saknade bark samt skadebilden på Yenon Levis kropp stämde med faktiska förhållanden. Såsom Sture Bergwalls uppgifter återgivits i tingsrättens dom framgår dock att han inte lämnade några närmare uppgifter om dessa omständigheter, bortsett från ”trästycke av vedkaraktär utan bark”, vid förhandlingen. I stället förefaller uppgifterna komma från vad framför allt Seppo Penttinen men även Anders Eriksson uppgett i tingsrätten.

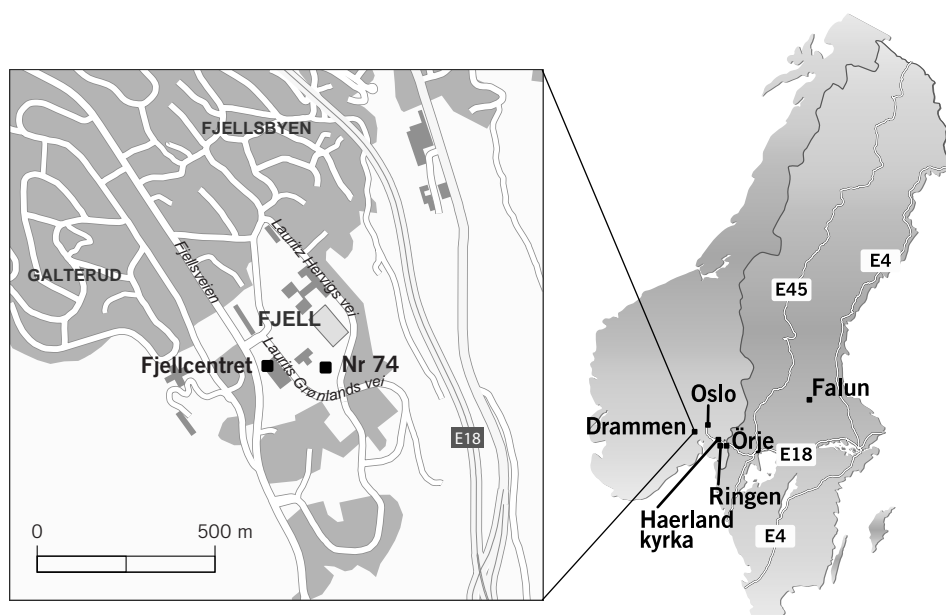
Seppo Penttinen har i sitt vittnesmål redogjort för vad Sture Bergwall uppgett under förundersökningen, det vill säga andrahandsuppgifter. Tingsrätten gör i domskälen inte någon åtskillnad

mellan uppgifterna efter deras ursprung, utan de prövas genomgående som omständigheter som Sture Bergwalls ansågs ha erkänt. Tingsrätten förde inte heller något resonemang om hur bevisvärdet påverkades av att uppgifterna huvudsakligen var andrahandsuppgifter, som inte heller kontrollerades mot bakgrundsmaterialet.

Det framstår avslutningsvis som anmärkningsvärt att tingsrätten förbigick frågan om när Yenon Levi dödades och varför gärningsbeskrivningen angav ett längre tidsspann än vad det rättsmedicinska utlåtandet gav utrymme för.

9 Therese Johannessen

9.1 Inledning

Nioåriga Therese Johannessen försvann från bostadsområdet Fjell i Drammen i Norge strax efter klockan 20.00 söndagen den 3 juli 1988. Försvinnandet anmäldes till polisen samma kväll. En omfattande eftersökning inleddes och Therese Johannessen efterlystes även internationellt. Under det första året arbetade ett hundratal poliser med utredningen men det gick aldrig att klarlägga hur Therese Johannessen försvunnit och vad som skett med henne.

När försvinnandet anmäldes angavs bland annat att Therese Johannessen hade långt mörkt hår med lugg och att hon saknade en framtand i överkäken och att en var på utväxt. Hon var vid försvinnandet klädd i rosa t-shirt utan krage med text på bröstet, mörkblå jeanskjol, rosa läderskärp, rosa strumpor, enfärgade gröna trosor och rosa mockasiner med fransar och ett runt, flerfärgat spänne framtill. Hon bar en armbandsklocka med röd urtavla och vitt läderarmband. Håret var uppsatt i en hästsvans med en vit gumminodd och blått hårspänne. Det framkom inte att hon hade några ärr eller eksem.

9.2 Förundersökningen

9.2.1 Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande

Utredningen kring Therese Johannessen har beskrivits som den mest omfattande polisutredningen av sin tid i norsk historia. Det första årets polisarbete redovisades i en översiktsrapport från den 6 augusti 1989. Rapporten finns med i förundersökningsprotokollet.

Av rapporten framgår att Therese Johannessen bodde i ett flerfamiljshus, på Lauritz Hervigs vei nära Fjellcentret i höghusområdet Fjell, utanför Drammen.¹ Genom Fjell gick två huvudvägar och Therese Johannessen bodde vid den ena. De två vägarna bildade en åtta i området som korsade varandra i närheten av Johannessens bostadshus. Korsningen var emellertid vid en viadukt där Lauritz Hervigs vei gick över den andra vägen utan möjlighet att här med bil ta sig från den ena vägen till den andra. Vid Fjellcentret fanns det bland annat en videoaffär som sålde kioskvaror.

Av meteorologiska data som inhämtades framgår att det i Fjellområdet regnade mellan klockan 19.30 och 21.30 och att det kom en kraftig regnskur några minuter efter klockan 19.30 och en andra regnskur strax efter klockan 20.20.

Vidare framgår att det gjordes en rundfrågning hos samtliga boende i Fjell, cirka 5 000 personer. Formella polisförhör hölls med alla boende i Therese Johannessens bostadshus och med de som

---

¹ Drammen ligger fem mil sydväst om Oslo och ungefär femtio mil från Falun.

hade varit på besök den 3 juli 1988. Även närstående till Therese Johannessen hördes. Efter ett års polisutredning fanns totalt 10 640 personer och 4 145 fordon beskrivna i utredningen. Man hade registrerat 13 685 observationer av personer och fordon i närområdet till Fjell.

Det gjordes flera observationer av Therese Johannessen den aktuella dagen. De som hade särskild betydelse var följande. Genom förhör dagen efter försvinnandet med den då 16-åriga CB, som arbetade i videoaffären på Fjellcentret aktuell kväll, framgick att Therese Johannessen hade varit i butiken flera gånger mellan klockan 18 och 19 och att hon kom dit ensam en sista gång klockan 19. Hon handlade då choklad och läsk som lades i en bärpåse. När Therese Johannessen lämnade affären sista gången tog hon vägen ned för trappan till parkeringshuset under Fjellcentret, vilket enligt CB, var en ovanlig väg för henne att gå. Vanligtvis brukade Therese Johannessen ta vägen över gångbron hem.

Under kvällen hade Therese Johannessen lekt med tre andra barn, bland annat sin syster. Strax före klockan 20 lämnade de tre barnen Therese Johannessen utanför bostadshuset för att gå upp till Fjellcentret och handla. Vid tidpunkten stod Therese Johannessens mamma ILJ på balkongen och såg när barnen gick till och kom tillbaka från Fjellcentret.

Av utredningen framgick vidare att flera personer dagarna innan Therese Johannessen försvann hade iakttagit en röd Volvo som körde omkring långsamt i Fjell. Ett vittne, SAM, som tidigare hade sett Volvon såg även den aktuella kvällen, omkring klockan 20.00 eller direkt därefter, Volvon körande i riktning mot Therese Johannessens bostad. Klockan 20.05 såg ett annat vittne, RH, en röd Volvo komma körande sakta och parkera utanför Therese Johannessens bostadshus. Den manlige föraren lämnade bilen och gick till uppgången där familjen Johannessen bodde.

En granne, EHB, observerade omkring klockan 20.10 att Therese Johannessen och en man stod och pratade med varandra på norska inne i trapphuset. Grannen hade uppfattat att mannen försökte övertala Therese Johannessen att följa med honom. I översiktsrapporten konstaterades att det med överväldigande grad av säkerhet var den sista kända observationen av Therese Johannessen. Therese Johannessens mamma kom ned till porten klockan 20.15 för att hämta döttrarna och då var Therese Johannessen försvunnen.

Mannen i trappuppgången och den röda Volvon efterlystes men har aldrig identifierats. Huvudteorin i efterforskningen var att mannen i trappuppgången hade tagit med sig Therese Johannessen i Volvon. Under perioden 1990–1993 minskade utredningsinsatserna bortsett från att ett par namngivna personer utreddes och att ett spår till Pakistan undersöktes. Efter 1993 och fram till Sture Bergwalls erkännande 1996 bedrevs i princip ingen aktiv efterforskning.

9.2.2 Polisförhör och vallningar med Sture Bergwall

Förundersökningen pågick från februari 1996 till februari 1998. Vid två olika tillfällen genomfördes vallningar i Norge och man genomförde en vallning i ett skogsområde tio mil söder om Säter. Under den här perioden hölls 25 förhör med Sture Bergwall, varav fyra i samband med vallningarna i Norge, och en sakkonfrontation. I förundersökningsprotokollet finns även delgivningsförhöret från mars 1998. Förhören är huvudsakligen nedtecknade i dialogform. Utöver förhörsutskrifterna innehåller förundersökningsprotokollet femton promemorior upprättade av Seppo Penttinen och Anna Wikström. Förhören och promemoriorna omfattar över 800 sidor i förundersökningsprotokollet. Därtill kommer ett mycket omfattande material från norsk polis.

Vid förhören med Sture Bergwall var kriminalinspektörerna Seppo Penttinen och Anna Wikström förhörsledare. Såvitt annat inte särskilt anges nedan närvarade Sture Bergwall, Seppo Penttinen, Anna Wikström och Sture Bergwalls offentlige försvarare advokaten Claes Borgström vid förhören.

Av en promemoria **den 9 februari 1996** framgår att chefspsykologen vid Sätters sjukhus och Sture Bergwalls terapeut Birgitta Ståhle vid ett grupptelefonsamtal, som hon påkallat, mellan henne, Sture Bergwall, Seppo Penttinen och Claes Borgström berättade att det i terapin framkommit ett ostrukturerat material där omständigheterna varit osammanhängande och förvridna. På Sture Bergwalls avdelning fanns en anställd som var gravid som hette Therese. Sture Bergwall kallade det kommande barnet för ”lilla Therese”. Detta fick Sture Bergwall att göra associationer till bland annat ”Norgehändelserna”. Vid samtalet uppgav Sture Bergwall att namnet Therese hade ”stark betydelse”.

Den 23 februari hölls ett förhör angående "Norgehändelser" som är medtaget transumt i förundersökningsprotokollet. Inledningsvis hänvisades till en norsk kartbild och en ansiktsbild på en flicka som Sture Bergwall hade på sitt rum. Seppo Penttinen hänvisade till att Sture Bergwall vid ett tidigare förhör [i en annan utredning] associerade till orten Dresden och sedan skulle ha nämnt Drammen. Seppo Penttinen frågade om något hade skett i Drammen och Sture Bergwall bekräftade att något hade skett i närheten av Drammen. Sture Bergwall uppgav att namnet "Errolf Lynn" dök upp, som en ordlek, eftersom det liknade namnet på en ort i närheten av Drammen. Sture Bergwall uppgav att han, ensam, hade begått ett brott mot flickan på bilden sommaren 1989. Flickan hade varit 8–9 år och begravts i ett grustag.

Den 24 februari 1996 skrev Sture Bergwall ett brev till Birgitta Ståhle. Ett utdrag av brevet finns med i förundersökningsprotokollet under förhörsavsnittet. I brevet avhandlades andra saker men en mening av intresse för utredningen redovisades: "Jag kommer att tänka på Therese och hur ensam hon såg ut när hon gick mot ställningarna."

Den 15 mars 1996 hölls ett förhör rörande "de norska flyktingpojarna" som är medtaget transumt i förundersökningsprotokollet [se nedan avsnitt 9.6.3 rörande pojkarna]. Claes Borgström närvarade inte vid förhöret. Sture Bergwall berättade att Drammen hade anknytning till flickan och att det fanns en skylt med ett ortsnamn som började på F. Seppo Penttinen frågade vilken anknytning det hade till "Terese" och Sture Bergwall berättade att hon var där. Han berättade vidare att flickan var på väg mot några ställningar. På höger sida låg enfamiljshus och flickan hade gått över en väg in på den gröna sidan. Hon var i 10-årsåldern och händelsen hade inträffat sommaren före bankrånet, sommaren 1990. Han hade kört dit i en grön Honda Civic.

Under förhöret sade Seppo Penttinen "Du sa fjäll?" varefter förhöret avbröts eftersom Sture Bergwall mådde dåligt. Att Sture Bergwall sagt fjäll framgår emellertid inte av förhörsutskriften. När förhöret återupptogs tio minuter senare frågade Seppo Penttinen "menar du att Fjäll är den plats då där du träffade flickan?" vilket Sture Bergwall bekräftade. Han måktade inte med att lämna mer information vid tillfället.

Den 20 mars 1996 hölls ett förhör där även Birgitta Ståhle, men inte Claes Borgström, närvarade. Sture Bergwall berättade att händelsen hade inträffat sommaren 1990, året efter händelsen med de norska pojkarna och före bankrånet han begått med MA.

Han kom ensam till platsen i en liten mörkgrön Honda. Vädet var hyggligt med moln ganska högt upp. Det var mitt på dagen. Platsen bestod av ett hundratal äldre enfamiljsbostäder, inga hyreshus, och det var väldigt litet. Husen låg utspridda i området, det såg ut ungefär som Bispberg utanför Säter.² Det fanns en affär eller en bank ovanför platsen där han träffade flickan. Han åkte ned från affären och hade husen högt upp, på en brink, på höger sida. På den vänstra sidan, där han såg flickan, fanns det ingen bebyggelse. Han såg henne från bilen.

Flickan var blond med axellångt rakt hår, hade stora framtänder och var lite knubbig i ansiktet. Hon var klädd i rosa mjukisbyxor och någon slags jacka. Hon hade en kofta med barnsliga knappar med en t-tröja under. Hennes trosor hade ett barnsligt tryck och hon saknade smycken. Han mindes inte vad hon hade för skor, men strumporna var lite för grova för skorna. Kanske hade hon en liten väska med sig. Hon bar en liten flickklocka med ljusgrönt eller rosa smalt läderarmband med enkelt spänne. Han tog senare med sig klockan, krossade den och placerade den synligt i närheten av Dalarnas museum.

När han fick syn på Therese Johannessen var hon ensam och på väg mot några ställningar. Han stannade bilen, rusade fram och bar henne till bilen. Det gick väldigt fort. Hon lades på golvet i framsätet och var medtagen efter överfallet. Det var svårt att förstå vad hon sade, hon talade inte riksnorska. Hon sade att hon var nio år. Han lämnade platsen på en gång.

Han åkte tillbaka samma väg som han hade kommit. Från stora vägen, i riktning mot svenska gränsen, svängde han av till vänster till en grå träkyrka. De gick ur bilen och i närheten av kyrkan, mot skogen, fanns ett valv av spröd grönska, en naturlig formation, inget anlagt, där han ströp henne. Efteråt slog han hennes huvud hårt mot en sten på marken. Han klädde av henne och lade in både flickan och kläderna i bilen. Han körde 15–20 mil eller sju–åtta mil, gjorde en vänstersväng över riksvägen, in på en grusväg. Efter

---

² Bispberg är en by i bruksmiljö med bland annat byggnader från 1700- och 1800-talen.

kanske ett par kilometer kom han fram till ett sand- eller grustag där flickan begravdes relativt ytligt.

Seppo Penttinen frågade om berättelsen innehöll några medvetna avvikelser och undrade om det han berättade överensstämde med verkligheten. Sture Bergwall berättade att han associerade till en händelse med två sommarbarn som hade bott i hans familj och att foton han hade på anslagstavlan i rummet kunde förvilliga honom. Miljöbeskrivningen av området stämde dock väl enligt Sture Bergwall.

Av en promemoria framgår att Sture Bergwall **den 23 mars 1996** ringde upp Seppo Penttinen i bostaden och berättade att han hade lämnat en medveten avvikelse rörande tidpunkten för händelsen i de tidigare förhören. Händelsen hade i själva verket ägt rum i nära anslutning till Yenon Levi-händelsen. Avvikelsen påverkade också uppgiften om hans bilinnehav vid tiden för brottet. Han hade fått allt fler minnesbilder av händelsen och var angelägen om att förmedla dessa uppgifter direkt vid samtalet för att inte åter gömma undan händelsen.

Den 3 april 1996 hölls ett förhör som dels rörde de norska flyktingpojckarna, dels det aktuella ärendet. Claes Borgström närvarade inte vid förhöret. Inledningsvis uppgav Seppo Penttinen att Sture Bergwalls erkännande hade varit omskrivet i media och ville att Sture Bergwall skulle redogöra för om han hade tagit del av detta. Sture Bergwall berättade att han hade tagit del av vad som hade skrivits och att han bland annat hade sett bilderna på Therese Johannessen. Han konstaterade att den uppgift han nu hade lämnat om tidpunkten för händelsen stämde med det som media uppgav. Han hade också erbjudit journalister att lämna intervjuer mot betalning. Sådana kontakter hade förekommit i tiden kring förhöret. Han berättade att han hade erhållit fax från norska journalister. På fråga från Seppo Penttinen uppgav Sture Bergwall att det var uteslutet att de norska journalisterna hade lämnat över information om de norska händelserna till honom vid dessa kontakter.

Det framgick att Sture Bergwall genom de publicerade uppgifterna fått klart för sig att hans tidigare beskrivning av miljön där Therese Johannessen försvann och hans beskrivning av hennes utseende var fel. Han berättade att han genom tidningsuppgifterna hade förstått att husen hade flera våningar och sade:

Det är något olika höjd på våningarna, men det här ... eller på husen, antalet våningar på husen ner i komplexet ... men det här huset som ... den här flickan kommer ut ifrån ... om det är åtta våningar eller om det är sju eller om det är elva våningar eller ... du, det har jag ingen aning om.

Han förklarade att han hade beskrivit Therese Johannessen som blond när hon i själva verket var mörkhårig eftersom han i terapin först hade framkallat hennes ansikte som en negativ bild, som sedan måste framkallas som en film, och då blev det mörka ljust och det ljusa blev mörkt. Han var medveten om att hans tidigare miljöbeskrivning avvek från hur det hade sett ut på platsen. Han sade nu att området i själva verket liknade Herrhagen i Falun.³ Det fanns slanter och en ställning av något slag i området. Under förhöret ritade Sture Bergwall en skiss över Fjell och berättade att han hade stannat sin bil vid ena kortsidan av det hus där Therese Johannessen bodde. Han fick syn på henne när hon kom ut ur en port eller från det andra hörnet av huset. Han körde fram bilen en bit, rusade ut, tog tag i henne och rusade tillbaka till bilen och körde därifrån. Det skedde ett kraftigt våld mot Therese Johannessen när hon fördes in i bilen. Hon lades på golvet i framsätet. Han kom inte ihåg vilken väg han körde därifrån.

Seppo Penttinen frågade om han kunde nämna något om färger när det gäller fastigheterna, men det kunde han inte. Tillfrågad om vilket fordon han använde hänvisade Sture Bergwall till att han hade läst i tidningarna om en grön Mazda och att han därför trodde att han hade haft sin blå Mazda. Han var osäker på bilen eftersom han kunde ha påverkats av tidningsuppgifterna.

Efteråt körde han norrut upp till Röros, över till Sverige och ned mot Mora. Efter en timmes körning från Oslo norrut kom han till en liten, typisk norsk kyrka, belägen på vänster sida. Till höger om kyrkan fanns en bersåhäck, eventuellt av syrener. Det fanns ingen annan bebyggelse i anslutning till kyrkan. Therese Johannessen dödades vid kyrkan.

Efteråt fortsatte han utmed samma väg, gjorde en avstickare till en mindre väg och körde sex-sju kilometer till ett grustag, stort som en fotbollsplan, utan byggnader eller verksamhet där Therese

---

³ Herrhagen är ett bostadsområde utanför Falun med flervåningshus.

Johannessen lämnades. Han körde sedan hela natten och kom till Sågmyra förmiddagen därpå.

Under förhöret delgavs Sture Bergwall misstanke om mord på Therese Johannessen.

Den 23–26 april 1996 vallades Sture Bergwall i bland annat Norge. Vallningsresan berörde både Therese Johannessen och de norska flyktingpojarna [se nedan 9.6.3]. Vallningarna den 25 och 26 april berörde huvudsakligen Therese Johannessen. Vallningsresan filmades och vi har haft tillgång till de oredigerade filminspelningarna och till de delar som visades för tingsrätten vid huvudförhandlingen. I förundersökningsprotokollet finns utskrifter från ljudupptagningar vid vallningsresan och från förhör som hölls i samband med vallningarna. Det finns också intaget en sammanfattande rapport av norska polismän som deltog samt några promemorior om saker Sture Bergwall uppgett efter att vallningen avslutats. Det framgår att även bland annat biträdande överåklagare Christer van der Kwast, Birgitta Ståhle, avdelningsföreståndaren vid Sätters sjukhus Bengt Eklund och två norska polismän som senare hördes i huvudförhandlingen, Håkon Gröttland och Ole Thomas Bjercknes, närvarade.

Syftet med resan var att Sture Bergwall skulle ges möjlighet att beskriva de olika händelseförloppen. Det framgår att Sture Bergwall hade tillgång till kartmaterial under resan. När vallningsekipaget den 24 april 1996 hade kommit in i Norge och passerat ”porten Örje” reagerade Sture Bergwall på en vit kyrka [Klund kyrka] och sade att han kände igen kyrkan. Han ville inte titta närmare på kyrkan vid tillfället men tyckte att de skulle återvända dit senare under resan. Sture Bergwall berättade dock att det inte var vid den kyrkan som han hade dödat Therese Johannessen.

Den 25 april 1996 inleddes vallningen i bil från Ullevåls sjukhus, där Sture Bergwall bodde under vallningsresan, och avsikten var att Sture Bergwall skulle hitta till Fjell. Sture Bergwall hade markerat fyra kyrkor på en karta över området. Under bilresan anmärkte han att det var helt annat väder – dimmigt, grått och regnigt – jämfört med då han tog med sig Therese Johannessen. Då hade det varit sommar, klart och med god sikt.

Vid vallningen ville Sture Bergwall att de skulle åka genom Drammen centrum. Efter ett tag avbröts färden och Christer van der Kwast lät underrätta Sture Bergwall om att de var på väg åt fel

håll i förhållande till Fjell och det bestämdes att man i stället skulle börja från järnvägen. Under resan hade Sture Bergwall sagt sig leta efter järnvägsspår utan att hitta sådana. Av den norska rapporten framgår att vägen därefter var skyltad till Fjell, vilket även kommenterades. Sture Bergwall reagerade vid en bro som gick över järnvägsspåren. När de kom till Fjell, passerade de Fjellcentret som var skyltat ”Fjellsenter”.

Därefter körde de runt på gatorna i Fjell och Seppo Penttinen kommenterade att Sture Bergwall hade svårt att orientera sig i området. Sture Bergwall berättade att han hade varit i området ungefär 15–20 minuter. Han hade gått omkring och varit framme vid några portar. Han upptäckte Therese Johannessen när hon kom runt hörnet på en fastighet. Han sprang mot henne, tog tag i henne, och sprang därefter tillbaka med henne till bilen. Bilen hade han parkerat på Fjellcentrets parkeringsplats med fronten mot lekplatsen. Seppo Penttinen kommenterade att han då hade sprungit ganska långt med Therese Johannessen vilket Sture Bergwall inte höll med om. De diskuterade om det var 50, 75 eller 100 meter.

Sture Bergwall pekade till slut ut ”dom aktuella huskropparna” och ett buskage, som Seppo Penttinen korrigerade till en grandunge, i en slänt. Han hade fört Therese Johannessen till grandungen och hon slogs medvetlös. Seppo Penttinen frågade hur Sture Bergwall kunde vara säker på att det var rätt grandunge och frågade om något hade förändrats i området sedan dess. Sture Bergwall kunde inte komma på om det skett någon förändring.

Q [Sture Bergwall]: Mmm, mmm, jag minns inte exakt att ... huset har dom färger dom har, de har nu, äh ...

S [Seppo Penttinen]: Vad skulle du vilja ha att det är för färg, i så fall om det är en förändring?

Q: Jag skulle vilja ha till vita balkonggavlar ... sen får du komma ihåg också att, att träden här ... och allting var ju.. en annan färg, det var ju grönt ... äh, det stör i viss mån ... också minnesbilden.

Den andra delen av vallningen fortsatte på eftermiddagen den 25 april 1996. Bilresan började från Drammens polisstation och man körde mot Mysen. Sture Bergwall berättade att när han lämnade Fjell låg Therese Johannessen medvetlös i baksätet med en tröja över sig. Vid vallningen stannade man vid rastplatsen Mona-utsikten. Sture Bergwall bekräftade att han hade varit med Therese Johannessen på rastplatsen. Han hade stannat där eftersom hon

började kvickna till. Han hade knutit ihop hennes armar mot kroppen med hjälp av tröjärmarna och benen med en plastpåse. Hon hade en skada i bakhuvudet som hon hade fått då han slog hennes huvud mot en sten i en slänt i Fjell. Stenen var förankrad i marken och stor som hennes huvud.

Sture Bergwall ville därefter att vallningen skulle fortsätta till någon av de kyrkor som han hade markerat på kartan när vallningsresan började. När sällskapet närmade sig Haerland kyrka ville Sture Bergwall stanna. Kyrkan låg cirka 150 meter in från vägen. Sture Bergwall bekräftade att det var rätt kyrka och att det var där, vid några större stenbänkar, som Therese Johannessen hade dödat med kniv. Sture Bergwall hade enligt den norska rapporten reagerat på kyrkan när de passerade kyrkan två dagar tidigare men då inte velat stanna.

Therese Johannessen hade varit klädd i mjukisbyxor, mjukisströja och trosor med små figurer på. Det hade förvånat honom att hon pratade norska eftersom hon inte såg norsk ut. Sture Bergwall bekräftade att han hade sett bilderna på Therese Johannessen i tidningarna.

Efter vallningen vid kyrkan på väg tillbaka mot Oslo berättade Sture Bergwall att det låg sju–tio lösa, sågade bräder i slänten i Fjell. När han kom till Fjellcentret såg han en pojke. Han stannade bilen, klev ur, och han och pojken tittade på varandra i säkert en minut.

Den 26 april 1996 startade vallningen med ett stopp vid rastplatsen Mona-utsikten längs E18 och fortsatte sen med ett kort stopp vid Haerland kyrka. Avsikten med vallningen var att Sture Bergwall skulle visa platsen där han lämnade Therese Johannessen. Vallningen fortsatte mot den svenska gränsen och Sture Bergwall kommenterade Seppo Penttinens fråga om varför han tittade åt höger med att han letade efter en väg och sade ”vi närmar oss gränsen och jag måste ju hitta en väg innan ...”. Strax därefter körde man in höger på en grusväg som låg nära kyrkan [Klund kyrka] som man hade passerat två dagar tidigare när man kom från Sverige. Sture Bergwall bekräftade att bommen som fanns över grusvägen även hade funnits 1988 men att den hade varit antingen olåst eller stått öppen. Det framgår att Sture Bergwall letade efter ett grustag.

Vallningen fortsatte längs grusvägen till en T-korsning, där Sture Bergwall ville åka till höger. Innan dess hade man passerat

tjärnen Ringen. Sture Bergwall mådde psykiskt dåligt vid vallningen och pratade stundtals osammanhängande. Man befann sig nu i Örjeskogen.

Vallningen fortsatte med att Sture Bergwall gick upp på en höjd tillsammans med Seppo Penttinen, Anna Wikström, Claes Borgström och Birgitta Ståhle. De gick sedan ned mot tjärnen. Sture Bergwall fick ett utbrott, brottades ned av Seppo Penttinen, skrek och morrade. I utskriften är det noterat att Sture Bergwall blev ”Ellington”. Det framgår inte av videoinspelningen att han själv sade det. Sture Bergwalls utbrott visades i en sex minuter lång videosekvens för tingsrätten vid huvudförhandlingen.

Sture Bergwall förklarade sedan att det var på den här platsen flickan hade gömts och sade att han hade gömt kroppsdelar i tjärnen. Sture Bergwall pratade sedan enskilt med sin försvarare som efteråt berättade att Therese Johannessen hade massakrerats och resterna hade lagts i en försänkning i närheten. Det fanns inga större kroppsdelar kvar. Därefter hade Sture Bergwall efterhand hämtat kroppsdelar, simmat ut mitt i tjärnen och släppt dem. En del kroppsdelar hade sjunkit mot botten, andra kunde ha flutit bort mot olika håll.

Att han tidigare hade uppgett att han lämnat Therese Johannessen vid ett grustag var enligt Sture Bergwall en avvikelse. Det var i stället helt säkert att han hade lagt kroppsdelarna på platsen de var på, varav några i tjärnen.

I en promemoria rörande vallningen den 25 april 1996 och daterad **den 3 maj 1996** redovisade Seppo Penttinen att Sture Bergwall under återresan till Oslo [som inte spelades in] hade uppgett att Therese Johannessen kanske hade något annat än skor på fötterna, ”trä någonting” och att han hade en minnesbild av att hon kunde ha haft en mindre ärrbildning på armen, som var relativt färsk. Han kunde inte beskriva detta närmare. Vidare framgår att Sture Bergwall, efter vallningen i Fjell, hade berättat att det i slänten i Fjell, där Therese Johannessen slogs medvetlös, fanns en jordfast sten.

Den 11 maj 1996 vallades Sture Bergwall i Lindesberg i ärendet om de norska flyktingpojarna. Vid tillfället hölls ett förhör med Sture Bergwall där även frågor ställdes rörande Therese Johannessen. Det framgår inte om Claes Borgström närvarade vid förhöret. Seppo Penttinen inledde förhöret med att beskriva att Sture Bergwall, vid vallningen i Fjell, uppgett att han hade backat ner bilen på vägen de promenerade på vid vallningen. Sture Bergwall svarade att det var

uppgiften om slänten som var det väsentliga. Seppo Penttinen frågade hur det hade sett ut nedanför slänten och Sture Bergwall svarade att där fanns en väg men att det var slänten han hade en klar minnesbild av. Seppo Penttinen frågade om detta skulle tolkas som att det var en tveksamhet om det hade gått till som vid vallningen eller att det kunde finnas en alternativ väg, till exempel den vägen som gick nedanför slänten. Sture Bergwall svarade att det kunde det vara.

På fråga om väderförhållandena vid den aktuella tiden svarade Sture Bergwall nu att han främst mindes händelsen vid tjärnen och att det då hade varit grått, lite morgonkallt, dimkallt väder. Han hade ingen uppfattning om det var torrt i markerna eller nederbörd när han kom till Fjell. Sture Bergwall uppgav att han hade svårt att skilja på vädret vid händelsen och det vid vallningen.

Innan Therese Johannessen hade förts in i bilen hade han slagit hennes huvud mot en sten i slänten i Fjell. Han mindes inte om han hade passerat någon vägtullstation kring Drammen och hade inte något minne av hur han körde för att komma till Fjell, annat än att det fanns en järnväg i Drammen.

Sture Bergwall uppgav att det var en tillfällighet, planlöst åkande, som gjorde att han hamnade i södra Norge. När Seppo Penttinen då sade att han kunde se på Sture Bergwall att det fanns något han inte kunde förmedla vid tillfället svarade Sture Bergwall till slut att det i området fanns en landskapstyp som han på något vis sökte sig till.

Förhöret fortsatte med frågor om resan till Örjeskogen. Sture Bergwall berättade att han körde in på en väg innan han kom fram till Örjeskogen vid tjärnen. När det gällde vägbommen uppgav han: ”Den fanns säkert men att den var öppen. Jag kan inte minnas att jag, jag forcerar absolut ingen bom.” På fråga uppgav han att bommen inte fanns som någon klar minnesbild hos honom. Han berättade att han inte hade lämnat Therese Johannessen på någon grusplan, stor som en fotbollsplan, som han hade sagt tidigare.

Sture Bergwall berättade vidare att han vid tjärnen finfördelade kroppen med hjälp av kniv, såg och hammare. Kraniet förstördes helt och benpiporna separerades. Han samlade ihop kroppsdelarna på en plastsäck och bar i omgångar ner kvarlevorna till tjärnen, simmade ut och lämnade dem där. En del delar sjönk, andra delar flöt bort. Plastsäcken tog han med sig hem liksom de verktyg han

använt. Han tog med sig en del av kroppen, men ville inte berätta vilken. Den detaljen hade han pratat om i terapin med Birgitta Ståhle. Kroppsdelen delades i små bitar och släpptes utanför ett par affärer vid ett köpcenter i Falun. Verktygen lades i vanliga plastpåsar och slängdes i sopnedkast i ett hyreshusområde i Falun.

Vid förhör **den 13 maj 1996** närvarade även Birgitta Ståhle som samma förmiddag hade kontaktat Seppo Penttinen och berättat att Sture Bergwall ville lämna ytterligare uppgifter. Sture Bergwall började med att säga att han hade haft med sig en medgärningsman, MA, i Norge när Therese Johannessen fördes bort och dödades. På grund av den spricka som hade uppstått mellan Sture Bergwall och MA vid mordet på Yenon Levi ville Sture Bergwall åka till Norge med MA för att hela deras symbios. Det tidigare uppgivna händelseförloppet rörande Therese Johannessen stämde så när som att MA hade hjälpt till att bära in flickan i bilen och hade förgripit sig sexuellt på henne vid Mona-utsikten. På fråga från Seppo Penttinen var bilen stod när Therese Johannessen bars in i bilen bekräftade Sture Bergwall att bilen hela tiden hade stått nedanför slänten. Han hade berättat en annan historia tidigare för att skydda MA.

Seppo Penttinen återkom med upprepade frågor om väderleken och Sture Bergwall uppgav att det hade varit mulet med antydning till regn men att den uppgiften kunde vara en sammanblandning med den fukt som fanns vid tjärnen. Balkongerna i Fjell hade en annan färgnyans än vad han sett vid vallningen.

Senare under förhöret sade han att MA inte gick ur bilen, utan bara var beredd att assistera honom. Själv gick han upp och fick då syn på Therese Johannessen.

MA hjälpte till att tvätta bort blod vid kyrkogården. De skyddade bilen från blod genom att använda ”säckmaterial”. MA var inte aktiv vid tjärnen, men såg vad som hände. Therese Johannessens kläder togs med till Sverige liksom verktygen som hade använts. Han mindes distinkt att hon var klädd i rosa byxor och trosor med figurer på. Hon hade en grön t-tröjsliknande tröja med bokstäver eller något på. Han mindes inte hennes skor.

Under förhöret berättade Sture Bergwall att mordet på Therese Johannessen inte läkte den skada som uppstått mellan honom och MA utan de åkte på nytt till Norge i mars–april 1989. Vid det tillfället dödade MA en yngling vid en flyktingförläggning, Ali, vilket för Sture Bergwall kändes som en försoning från MA:s sida. För-

höret innehåller ett långt avsnitt som avser flyktingpojkena. Sture Bergwall berättade också om en annan pojke i Norge, Doschka, som han och MA träffade i Drammen 1990. Pojken togs med till Jungfruberget i Falun där han dödades. Doschka placerades sedan på ungefär samma ställe som Johan Asplund, i Ryggen.

Av en promemoria daterad **den 14 maj 1996** framgår att Christer van der Kwast direkt efter förhöret den 13 maj 1996 hade haft ett samtal med Sture Bergwall där åklagaren hade betonat vikten av konkreta fysiska fynd och att Sture Bergwall skulle lämna klara uppgifter var kroppsdelar kunde anträffas. Sture Bergwall reagerade kraftigt på förtydligandena och lämnade rummet i affekt. Vid samtalet hade även Birgitta Ståhle närvarat.

Av en promemoria daterad **den 15 maj 1996** framgår att Sture Bergwall ringde upp Seppo Penttinen och berättade att t-tröjan hade varit rosa. Den rosa färgen var knuten till tröjan och inte till byxorna.

Enligt ett transumt utdrag från rekonstruktionen i Yenon Levi-ärendet **den 20 maj 1996** sade Sture Bergwall ”Vi lossa ju också benen när dom är bundna med det här rosa skärpet.” Uttalandet ansågs ha koppling till Therese Johannessen-utredningen.

I en promemoria framgår att Sture Bergwall **den 3 juni 1996** vid telefonsamtal med Anna Wikström uppgett att han under dagen hade träffat Sven-Åke Christianson och att minnesfragment hade ”dykt upp”. Dels hade han erinrat sig att Therese Johannessen hade gett ifrån sig astmaliknande ljud när han tog tag i henne och förde henne till bilen och att ljudet återkommit vid Haerland kyrka, dels att han eller MA hade ristat in en symbol i ett lövträd nära vägen ovanför tjärnen. Symbolen var ett snett liggande Y. Han beskrev noggrant hur symbolen såg ut och dess mått. Anna Wikström dokumenterade symbolen på en skiss och Sture Bergwall uppmanades att upprätta och spara motsvarande skiss. Den skiss som Sture Bergwall sade sig ha upprättat omhändertogs aldrig av utredarna.

Vid förhör **den 22 augusti 1996** ville Seppo Penttinen ha en förklaring till varför det inte hade gjorts några fynd i den tjärn som Sture Bergwall hade pekat ut vid vallningen och som norska polisen nu hade tömt och slamsugit, se nedan 9.2.3. Sture Bergwall berättade då att bara inälvsdelar – tarmar och lungvävnader – lämnades i tjärnen. Den övriga kroppen togs med i en säck och placerades till slut

i ett nedlagt grustag. Grustaget, ungefär tio gånger tio meter stort, låg längre in i Norge, längs E18. Sture Bergwall uttryckte att det fanns en oro att det skulle finnas associationer till en händelse i Höör som gjorde att han inte kunde berätta allt under vallningen på plats. Therese Johannessen hade dödats vid Haerland kyrka.

Vid förhöret **den 5 september 1996** närvarade inte Anna Wikström. Förhöret inleddes med att Seppo Penttinen uppgav att Sture Bergwall hade påtalat vissa omständigheter som skiljde sig från tiden för händelsen och vallningen i Fjell. Sture Bergwall kunde inte komma ihåg vad det kunde vara fråga om och Seppo Penttinen påtalade att han vid vallningen hade sagt något om balkongerna. Sture Bergwall bekräftade att de hade haft en annan färg vid detta tillfälle och att det hade legat enstaka brädor i slänten och en större staplad bräd-samling längre upp i slänten vilket det inte hade gjort vid vallningen. Dessa brädor motsvarade ett lastbilslass eller mindre. Vid vallningen hade han också sett en gångväg i slänten som inte hade funnits 1988. Vid vallningen hade han inte sett någon bank, men han hade ett minne från 1988 om en bank i Fjell.

Vid förhöret hade Sture Bergwall tillgång till ett översiktsfoto över området taget 1988 som han använde för att placera ut var han hade placerat bilen och hur han hade gått i området. Han beskrev att han parkerade bilen vid den högra gaveln av en fastighet [som var centrerad på översiktsfotot och som var den fastighet där Therese Johannessen bodde]. Han hade svårt att beskriva hur han hade flyttat bilen inom området. Han gick sedan ut i området bakom fastigheten. Därifrån såg han Therese Johannessen komma runt den motsatta husgaveln. Han gick emot henne, grep tag i henne och tog henne ner till slänten strax intill. Hon fick ett astma-anfall och andades tungt med pipandning. Therese Johannessen hade en liten påse i handen. Hon slogs medvetslös mot en sten i slänten. Hon bars in i bilen som var parkerad ungefär fem meter från slänten och de åkte därifrån.

Den 6 september 1996 berättade Sture Bergwall att han tankade i Drammenområdet på väg till Fjell. Han fick ytterligare frågor om hur bilen hade parkerats i Fjell och berättade att bilen hela tiden hade stått på vägen nedanför slänten. Under tiden som Therese Johannessen låg i slänten flyttades bilen en liten bit närmare den plats där hon lyftes in i bilen. Det låg lösa brädor i slänten och en brädstapel på endera sidan om slänten. Han berättade vidare att han

hade svårt att sära på minnesbilderna från vallningen och från tillfället 1988.

Han stod vid lekplatsen när han såg Therese Johannessen komma runt hörnet på fastigheten. De möttes en bit framför fastigheten. Han pratade några ord med henne, lyfte upp henne och skyndade i riktning mot bilen via slänten. Therese Johannessen kippade efter andan och det kom ett väsande ljud. Bilen kördes fram och hon togs in i bilen. Therese Johannessen hade något i handen när hon kom gående, kanske en mindre plastpåse. Han visste inte var påsen hade tagit vägen.

Seppo Penttinen frågade åter vad som hände i slänten och Sture Bergwall tillade att han i ett snabbt skede dunkade Therese Johannessens huvud mot en sten så att hon svimmade. De lade först Therese Johannessen på golvet i baksätet och lyfte sedan upp henne i baksätet under färden.

Sture Bergwall berättade att han vid vallningen hade sett att det fanns en prästbostad bredvid Haerland kyrka, något som han inte mindes från tiden för händelsen. Han hade upplevt området kring kyrkan som mer öppet vid vallningen. Vid händelsen hade där funnits en granhäck, träd eller kanske en uthusbyggnad som gjorde området ”mindre öppet”. Vid en av stenkistorna utanför kyrkan blev kroppen ”oerhört skändad”. Kroppsdelarna placerades i två plastsäckar som togs med i bilen. Bål, ben och huvud placerades i den ena säcken. Huvudet hade skilts från kroppen. De var vid kyrkan vid sju-åttatiden på kvällen. Det blev mycket blod vid stenhällen som de städade upp med händerna. Det fanns inga synliga spår kvar när de åkte därifrån.

Han upplevde Therese Johannessens skor som vuxenskor, med spänne och täckt tåparti. Skorna var svarta och lackade. Hon hade vita eller rosa sockar. Skospännena borde finnas kvar vid tjärnen. Vid Mona-utsikten delades Therese Johannessens byxor eller kjol med en kniv men hon var påklädd när de kom till kyrkan. Han använde såg och jaktkniv vid styckningen. Seppo Penttinen återkom med frågor kring att Sture Bergwall tidigare nämnt att Therese Johannessen hade haft ärrbildning på armen eller armarna. Sture Bergwall hade inget minne av att han nämnt detta och uppgav att han kopplade samman ärrbildning med Johan Asplund.

Han tyckte det var konstigt att polisen inte hade hittat inristningen i trädet vid tjärnen.

När de lämnade tjärnen, och åkte mot grustaget, körde de förbi en gård med ett grönt hus och det stod en äldre man utanför huset. Huset låg längs en grusväg varifrån även Klund kyrka kunde ses. De körde på grusvägen och till slut kom de till ett grustag med finare sand med berghällar på ena sidan. Vid det grustaget hade resterna efter Therese Johannessen begravts. En kroppsdel hade han tagit med till Falun.

Under förhöret ritade Sture Bergwall skisser av Therese Johannessens skor, plastpåsen hon bar och Haerland kyrka och markerade på en karta var grustaget fanns. Det framgår att Sture Bergwall under förhöret hade tillgång till karta och fotografi över Fjell från 1988 samt ett fotografi över Haerland kyrka taget tidigare under sommaren 1996.

Vid förhöret **den 20 september 1996** ville Seppo Penttinen inledningsvis att Sture Bergwall skulle beskriva de kläder Therese Johannessen hade haft på sig vid försvinnandet. Sture Bergwall blev överraskad av frågan och ville hellre tala om vad som hände vid kyrkan. Det ställdes därefter inte några frågor om Therese Johannessens klädsel. Under förhöret hade Sture Bergwall tillgång till ett flygfoto från 1988 och en mindre färgbild. Sture Bergwall vidhöll att kroppen delvis styckats vid Haerland kyrka, efter mordet, och att inre organ och det som städats upp från platsen hade lagts i en plastsäck som förslöts. Övriga delar av kroppen lades i en annan plastsäck som inte gick att försluta.

Den 14 oktober 1996 hölls ett förhör med Sture Bergwall som inledningsvis bad att få se på ett foto på den ”vita kyrkan på andra sidan sjön” [Klund kyrka]. Seppo Penttinen ifrågasatte anledningen och Sture Bergwall uppgav att kyrkan hade central betydelse men att han inte mindes hur kyrkan eller dess omgivning såg ut. Kopplingen till Therese Johannessen bestod i att kyrkan syntes när de åkte upp till tjärnen. Han kunde inte närmare beskriva det gröna huset han tidigare omtalat annat än att det var ett äldre tvåvåningshus med en äldre man utanför som låg på åkermark. Han hade svårt att beskriva färdvägen från Haerland kyrka. Från tjärnen transporterades kroppsdelarna i bil till två fyndplatser där kroppen var gömd. Sture Bergwall ville inte beskriva dessa platser närmare vid förhöret. Han vidhöll att det skulle finnas ett träd med markering vid tjärnen och intygade att detta inte var något han iakttagit vid själva vallningen.

Senare under förhöret uppgav Sture Bergwall att det gröna huset syntes efter grustaget, och inte före, som han tidigare uppgett. Seppo Penttinen frågade vilken betydelse T-korsningen från vallningen hade för betydelse och varför han hade tvekat när de kom dit. Sture Bergwall sade att T-korsningen inte hade någon betydelse.

Seppo Penttinen övergick sedan till att ställa frågor om Therese Johannessens klädsel och sade att Sture Bergwall tidigare uppgett att han skar upp hennes kjol. Sture Bergwall hade inga minnen av det. Seppo Penttinen frågade åter ”varför man var tvungen att skära i den där kjolen?” och Sture Bergwall sade att det var någon form av plast, ett skärp eller något sådant. Även Sture Bergwall talade därefter om kjol. Vidare berättade han att hon hade haft en kortärmad t-tröja med någon typ av krage, ett hårbånd som var ett par tre centimeter brett, svarta skor med ett band över och ett spänne med metallclips och en mörk kjol. Han hade inget minne av några strumpor utan lutade åt att hon hade någon typ av strumpbyxa. Han vidhöll att hon bar på en plastpåse.

Därefter ställde Seppo Penttinen frågor om Therese Johannessen armar.

F [Seppo Penttinen]: Jag har ställt till, frågan till dig tidigare du nämnde någonting under den här vallningen, att du hade ett minne kring hennes armar, någon form av hudåkomma eller något liknande?

Q [Sture Bergwall]: Jag har inte sagt att..., lite flammiga.

F: Ja, men du har inte beskrivit det såsom, du har inte beskrivit det konkret med hur du menar, du har sagt att du har ett minne kring det här?

Q: Ja.

F: Kan du utveckla det så är det bra?

Q: Det är en, en flammighet. Nu hoppas jag att vi menar samma sak med flammighet.

F: Är det någonting som är hastigt övergående eller är det någonting som är bestående, någonting som hon, är det en sjukdom eller är det någonting som är naturlig flammighet just för stunden eller?

Q: Det vet jag inte, det vet jag inte, det kan också vara en flammighet för stunden. Det kan också vara någonting som hon har för det är en tydlig, en tydlig flammighet just.

F: Du visar på ovansidan på din arm nu?

Q: Ja.

F: Är det där du ser det eller är det över hela armen eller är det på båda armarna?

Q: Det är på båda armarna, ja.

[...]

F: Är det runt om hela armen eller är det, är det någonting som är fläckvis eller?

Q: Det är en fläck, en fläckvis rödhet då. Om du tänker dig en person som, i affekt, rodnar kraftigt på halsen får ju precis just den flammigheten som hon hade på armarna. Det är den flammigheten jag är ute efter eller som, som jag försöker beskriva.

Förhöret avslutades med att Claes Borgström ställde frågor om Sture Bergwalls möjligheter att lämna konkreta anvisningar för fynd. Sture Bergwall sade att han hade minnesbilder, varvid Claes Borgström konstaterade att det inte var på grund av minnesproblem som han inte berättade utan att det låg på ett annat plan. Seppo Penttinen frågade om det fanns någon annan metod de kunde använda för att underlätta för Sture Bergwall att berätta.

Av en promemoria framgår att det hölls ett möte **den 20 februari 1997** med Sture Bergwall, Claes Borgström och Seppo Penttinen på Sätters sjukhus för att diskutera möjligheterna att komma vidare i utredningarna kring offer vars kvarlevor var gömda. Sture Bergwall uppgav att han ibland gjorde avvikelser från den kronologiska ordningsföljden i en händelsekedja och ville i viss mån bli ”styrd av utredarna för att komma in i ordningen igen”. De ovidkommande sidospåren hade dock ett syfte och det var viktigt att utredarna var vaksamma på det budskap detta kunde innebära.

För att kunna närma sig gömslen av kvarlevor föreslog Sture Bergwall att han först skulle få besöka aktuella platser och sedan, efter att platserna videofilmats, skulle han ytterligare begränsa området där kvarlevor kunde återfinnas. Han kunde lämna uppgifter som klarlade att han var rätt gärningsman när det gällde Therese Johannessen om han vallades i området kring tjärnen, där han tidigare hade vallats.

Av en promemoria **den 27 mars 1997** framgår att Sture Bergwall på förmiddagen den 26 mars 1997 fått se en videoupptagning från en vallning med honom i mars 1997 i Bergsgården/Grycksbo-området. Syftet med videovisningen var att Sture Bergwall skulle begränsa de filmade områdena och därigenom peka ut konkreta fyndplatser. Seppo Penttinen antecknade att Sture Bergwall under videovisningen fick ångest men att det inte gick att konstatera vid vilka videoavsnitt som reaktionen var som starkast. Ångesten gjorde att

Sture Bergwall hade svårt lämna någon ytterligare information. Claes Borgström närvarade inte vid videovisningen.

Efter videovisningen **den 26 mars 1997** hölls ett förhör med Sture Bergwall. Claes Borgström närvarade inte vid förhöret. Sture Bergwall berättade att det skedde fysisk aktivitet med Therese Johannessen i närheten av en klippformation som låg nära T-korsningen. Han kunde inte berätta om aktiviteten. Med klippformationen som utgångspunkt hade han hanterat kroppsdelarna på en plats han ännu inte nämnt. Platsen låg mellan tjärnen och T-korsningen. Sture Bergwall vidhöll att ytterligare styckning av kroppen hade skett vid tjärnen och att han hade simmat ut med kroppsdelar.

Han berättade att det låg ett gömsle en bit från grustaget, som i sin tur gick att se från vägen. Han kunde inte säga vilka kroppsdelar som skulle gå att finna i gömslet. Det var större kroppsdelar, som lårben och underben. Huvudet fanns intakt för sig i ett gömsle i närheten. Vissa kroppsdelar, händerna, tog han med sig hem och de hamnade i Grycksbo-området, men på ett annat ställe än där de hade varit vid vallningen och videofilmat. Han tog också med sig flickans könsorgan och placerade det utanför köpcentrat i Falun. Han hade redan berättat om detta i terapin.

Under förhöret kom frågan om trädstammen med markering upp, och den omständigheten att Sture Bergwall aldrig hade visat hur markeringen såg ut. Han hade bara beskrivit den muntligen för Anna Wikström. Det framgick att Sture Bergwall aldrig fått se den skiss som Anna Wikström hade ritat vid samtalet och Sture Bergwall hade inte orkat spara den skiss som han hade gjort under samtalet. Sture Bergwall ombads vid förhöret att på nytt rita upp markeringen men kunde inte göra det eftersom han inte längre hade någon minnesbild av hur markeringen sett ut. Han vidhöll att markeringen fanns vid tjärnen.

Av en promemoria **den 15 april 1997** framgår att Seppo Penttinen besökte Sture Bergwall som berättade att han hade dirigerat dem åt fel håll, åt höger, i T-korsningen i Örjeskogen som de hade stannat vid under vallningen i april 1996. De skulle ha åkt till vänster vilket ledde till en klippformation som såg ut som en näsa. En del av näsan var kal. Näsan stack ut från en brant vägg. Han ville inte ha några ytterligare frågor om detta vägavsnitt. På frågor förnekade Sture Bergwall att han hade haft svårigheter att orientera sig vid vallningen eller att det fanns risk för sammanblandning av minnes-

bilder. Han hade vetat hur de skulle åka vid vallningen. Han menade att det egentligen inte fanns några felaktigheter i berättelsen kring Therese Johannessen.

Förhöret **den 14 maj 1997** handlade i allt väsentligt om händelserna i Örjeskogen och var Sture Bergwall hade hanterat kroppsdelarna. Han vidhöll uppgifterna om vad som lagts i tjärnen och att markeringen i trädet hade skett vid tjärnen. Vidare berättade han att han hade lagt kroppsdelar även vid klippformationen med näsan och dessförinnan ”hanterat” kroppsdelarna på platsen. Han uppgav att det var möjligt för honom att hitta till klippformationen, minnesbilderna var bra, men att han inte visste om han skulle orka det. Anna Wikström föreslog att Sven-Åke Christianson kunde vara med och hitta en strategi för detta. På fråga uppgav Sture Bergwall att det han hade sagt under förhöret inte utgjorde några medvetna avvikelser.

I förhöret **den 20 maj 1997** inledde Seppo Penttinen med att lämna en sammanfattning av vad Sture Bergwall hittills hade berättat om händelsen. Sture Bergwall hade uttryckt önskemål om en sådan sammanfattning eftersom han inte hade tillgång till förhörprotokollen. Förhöret övergick sedan till att Sture Bergwall skulle sätta ut olika referenspunkter för gömslen i Örjeskogen på en skiss som han tidigare hade ritat.

Sture Bergwall berättade att han hade lämnat ett verktyg, inte nedgrävt eller undangömt, mellan gömslet vid klippformationen och bilen. Han visste inte vad för slags verktyg det var, det kunde vara allt ifrån såg till spade.

Tillfrågad om det fotomaterial han hade på anslagstavlan i sitt rum bekräftade Sture Bergwall att det hade funnits bilder med anknytning till händelserna i Örjeskogen. Han hade kanske varit tillbaka vid något gömsle efteråt och fotograferat. Bilderna hade han förstört föregående sommar.

Seppo Penttinen ville att Sture Bergwall skulle försäkra dem om att en ny vallning i Norge skulle innebära att fynd skulle göras och frågade om det ovillkorligen var så att Sture Bergwall inte hade flyttat kroppsdelarna därifrån i efterhand. Sture Bergwall vägrade att villkora några svar men ansåg att det var meningsfullt att göra en ny vallning.

På frågor från försvararen vidhöll Sture Bergwall att markeringen i trädet fanns vid tjärnen. Sture Bergwall uppmanades att rita

en skiss av markeringen. Innan Sture Bergwall ritade upp markeringen förklarade Seppo Penttinen att Sture Bergwall tidigare hade sagt att markeringen var i brösthöjd. Sture Bergwall uppgav att trädet hade varit lika grovt som hans lår. Barken var avskrapad med en kniv. Enligt Sture Bergwalls skiss bestod markeringen av ett lodrätt streck följt av två snedställda streck som korsade det lodräta. I förhöret framkom att han veckan därpå skulle träffa Sven-Åke Christianson.

Av en promemoria framgår att Sture Bergwall **vallades den 2 juni 1997** i ett skogsområde tio kilometer söder om Säter. Vid vallningen närvarade även bland annat Sven-Åke Christianson. Syftet med vallningen var att Sture Bergwall skulle visa terrängförhållanden som kunde motsvara faktiska förhållanden i Örjeskogen, där kvarlevor skulle finnas.

Av en promemoria **den 6 juni 1997** framgår att Sture Bergwall vid vallningen den 2 juni hade informerats, efter samråd med Sven-Åke Christianson, om att polisen hade hittat ett träd med markering som kunde motsvara Sture Bergwalls beskrivning men på en annan plats än tjärnen. Sture Bergwall fick inte reda på var trädet hade hittats annat än att det fanns i anslutning till det vägsystem som han hade beskrivit tidigare.

Den 11 juni 1997 vallades Sture Bergwall i Örjeskogen. På Sture Bergwalls begäran gjordes ingen videoinspelning, utan enbart en ljudupptagning, av vallningen. Ljudupptagningen finns nedtecknad och är, liksom tre promemorior över vallningen, införda i förundersökningsprotokollet. I protokollet finns också en "egenrapport" över vallningen upprättad av de norska polismännen Ole Thomas Bjerknes och Håkan Gröttland. Avsikten med vallningen var att Sture Bergwall skulle lokalisera de två särskilda platser där han hade lämnat kvarlevor efter Therese Johannessen, som han hade berättat om i förhör efter den föregående vallningen. Sven-Åke Christianson hade förberett skriftliga riktlinjer för vallningen, se nedan under 9.2.4. Vid vallningen deltog även bland annat Christer van der Kwast, Sven-Åke Christianson, Birgitta Ståhle, Bengt Eklund samt tre norska polismän som senare hördes vid huvudförhandlingen, Ole Thomas Bjerknes, Håkan Gröttland och Knut K Staknes.

Innan vallningen hade man kommit överens med Sture Bergwall om att han skulle bli körd till skogsbilvägen som ledde fram till

tjärnen Ringen, och efter en paus där köras till tjärnen och sedan vidare till T-korsningen. Först därifrån skulle Sture Bergwall visa den fortsatta vägen.

Vid T-korsningen ville Sture Bergwall ta till vänster. Efter några hundra meter kom man fram till en vändplats [Skumpen] och Sture Bergwall berättade att de var framme och nära ett gömsle, han ville inte berätta vilken kroppsdel som fanns vid gömslet. Han berättade vidare att han hade använt en kniv och två sågar vid styckningen. Dels en smäckrare, som var likadan som den han hade använt i Piteå [Charles Zelmanovits], dels en med handtag och ett mer stabilt, tjugo centimeter långt blad. Seppo Penttinen sade att Sture Bergwall nämnt att någonting av föremålen hade blivit kvar vilket Sture Bergwall inte visste något om.

Sture Bergwall berättade att trädet med markeringen fanns nära T-korsningen. Han upplystes om att ett träd hade anträffats innan vallningen, som kunde motsvara den beskrivning han gett. Han fick också veta att björken hade forslats bort och fick se den kvarvarande stubben. Sture Bergwall uppgav att han begravt Therese Johannessens högerhand två meter från den nedtagna björken.

Seppo Penttinen återkom mot slutet av vallningen till kniven och sågarna och sade att han hade förstått på Sture Bergwall att det hade blivit föremål kvar på platsen, något som Sture Bergwall inte mindes. Sture Bergwall började i stället tala om ett tvinnat snöre som eventuellt kunde finnas kvar.

Den 4 juli 1997 hölls ett förhör som Sture Bergwall hade påkallat sedan han på morgonen samma dag hade underrättats om att inga fynd hade gjorts vid grävningar i Örjeskogen. Utöver Sture Bergwall närvarade enbart Anna Wikström vid förhöret. Sture Bergwall berättade att han hade läst vad norska tidningar skrev om vallningen och utredningen. Han berättade vidare att han förde daganteckningar som han skulle redovisa för Birgitta Stähle efter semestern och läste ur dem vid förhöret.

Det hade slagit honom att MA kanske hade varit tillbaka och undanröjt kroppsdelar för att klara sig. Han hade också funderat på om det var så att han själv hade gjort återbesök på platsen. Om han hade varit tillbaka så hade han inte haft några problem att hitta gömslet, den hemliga platsen, där huvudet var gömt. Den platsen var orörd och den kände inte MA till.

Det framkom också att Sture Bergwall tidigare på dagen hade träffat Sven-Åke Christianson som hade visat känslomässig förståelse. Sven-Åke Christianson hade, enligt Sture Bergwall, upplevt det som arbetsamt att inget fynd hade gjorts i Norge. Anna Wikström beskrev i förhöret utredningen som ”ett mycket, mycket annorlunda samarbete som vi bedriver”.

Nästa förhör hölls fyra månader senare, **den 30 oktober 1997**. Inför det förhöret hade Sture Bergwall fått tillgång till utskrifterna av samtliga förhör och promemorior med uppgifter han lämnat i ärendet. Han informerades inledningsvis att starka skäl talade för att han hade varit i Fjell, omkring Haerland kyrka och i Örjeskogen. Därefter förevisades Sture Bergwall samma flygfoto som tidigare över Haerland kyrka från 1996 och vidhöll, med viss osäkerhet, att han mindes en häck eller en berså. Therese Johannessen hade dödats vid kyrkan.

Therese Johannessen hade ett kulört hårband och var klädd i ljusgrön t-tröja med en liten krage med bokstäver på, mörk kjol, troligen strumpbyxor, inte bara ben, och ett plastskärp, möjligen svart och skor. På fråga om han mindes ett skospänne bekräftade han det men mindes inte om det var ett äkta skospänne eller en dekoration. Spännet satt på ett smalt band. Han beskrev, på fråga, att hon hade kraftiga hudrodnader, markerad flammighet, vid armvecken.

Sture Bergwall beskrev därefter att han hade återvänt till platsen ungefär tio–tolv månader senare och hittat gömslet. Seppo Penttinen ställde upprepade frågor om vad han hade gjort med kroppsdelarna som fanns i gömslet och hur han hade hanterat dem, om han hade hanterat dem på något sätt som han ännu inte hade berättat om. Sture Bergwall uppgav då att han hade bränt allt på ett bål vid en sten vid vändplanen. Det hade tagit flera timmar att elda upp kvarlevorna.

Samma eftermiddag, **den 30 oktober 1997**, hölls ett nytt förhör med Sture Bergwall. Inledningsvis uppgav Seppo Penttinen att Sture Bergwall tidigare hade berättat att verktyg kunde ha lämnats kvar i Örjeskogen. Sture Bergwall var osäker på detta ”Det kan ha lämnats verktyg... likaväl som dom kan ha tagits med också.” Därefter ställdes upprepade frågor, delvis ledande, kring vad för slags sågar han hade använt. Sture Bergwall uppgav att den ena var samma slags såg som hade använts i Piteå [bågsåg]. Seppo Penttinen frågade

”Den här knivsågen är den alltielt eller är det någon form av utbytbara delar på den eller?” och Sture Bergwall svarade ”Det tors jag inte säga, jag uppfattade den som alltielt alltså”. Av utredningen framgår att ett bågfilmsblad hade anträffats i närheten av vändplatsen Torget den 21 maj 1997, se nedan 9.2.3.

Under förhöret utvidgades antalet eldningsplatser från en till två. Det som återstod efter eldandet var aska och knytnävsstora restprodukter som han rakade ihop. Vid förhöret ville han inte gå in på vad han gjort med resterna utan svarade bara att det var borta.

Under förhöret fick Sture Bergwall veta att man hade hittat en filt i området. Han hade ingen minnesbild av att en filt hade använts men det fanns filter i bilen. Anna Wikström sade då ”Det vill säga att du har tagit med dig ut eller så?” och Sture Bergwall svarade ”I så fall har jag tagit dom med ut för att sitta på inte att bära kroppsdelar.” Sture Bergwall erinrade sig att det hade funnits en filt av plädtyp med fransar i kanterna i bilen. Han hade kört sin gröna Volvo.

Av en promemoria **den 4 november 1997** anges de markeringar som Sture Bergwall gjorde på fotot över Haerland kyrka om bilens placering vid kyrkan.

I förhör **den 10 november 1997** berättade Sture Bergwall bland annat följande. Han återvände i maj året därpå till Örjeskogen, troligen i en grön Volvo. När Therese Johannessen dödades hade han haft en Mazda, som fick förstöras eftersom det kom blod i den.

Vid återvändandet sökte han upp gömslena. Han använde tre eldningsplatser för att elda upp kroppsdelarna. Han vidhöll att han tog med sig några kroppsdelar till Falun i enlighet med vad han tidigare uppgett. Vid den större eldningsplatsen använde han sig av ett finmaskigt stålnät ungefär 70×70 centimeter, med en millimeter stora maskor. Resterna från eldningen rakades ihop och lades på nätet, som han tog med sig. Resterna kastades längs med hemvägen. Han tog även med sig ett av skospännena, ett måste därför ha blivit kvar. Han var alltså osäker på om han hade använt någon bilpläd.

Under en paus i förhöret hade Seppo Penttinen varit i kontakt med Christer van der Kwast som hade beslutat att Sture Bergwall skulle få del av uppgiften att man vid teknisk undersökning hade ”gjort fynd av benrest som är kopplat till en yngre person”.

Den 19 december 1997 hölls ett förhör där Anna Wikström inte närvarade. Sture Bergwall berättade bland annat att resterna efter eldningen fyllde en tredjedel av en större plastkasse. Han var osäker på vilken väg han hade åkt tillbaka efter återvändandet och kunde inte beskriva var restprodukterna hade hamnat. Vid återvändandet skedde ytterligare ett mord, Douska, som också brändes. MA var med vid återvändandet.

Sture Bergwall hade läst om benbiten i tidningen och konstaterade att den upphittade benbiten måste ha hittats på ”den centrala bränningsplatsen” och inte på det ställe som hade angetts i massmedia. Han mindes inte om han hade använt någon pläd, kanske för att sitta på.

Sture Bergwall vidhöll att MA hade varit med vid mordet. MA hade stått vid slänten i Fjell när han tog Therese Johannessen. Han hade berättat mer om MA:s agerande för Sven-Åke Christianson och hänvisade till det samtalet.

Den 19 december 1997 genomfördes en sakkonfrontation med Sture Bergwall som förevisades tio olika skospännen. Ett av skospännena var identiskt med det spänne som hade varit på Therese Johannessens skor, vilket Sture Bergwall upplystes om innan konfrontationen. Sture Bergwall uppgav att nummer 2 och 9 var mest lika spännet och att nummer 4 hade samma färg som kragen på Therese Johannessens t-tröja. Av ett fotografi i förundersökningsprotokollet framgår att nummer 4 var det identiska spännet.

Den 11 mars 1998 hölls ett delgivningsförhör med Sture Bergwall. Vid förhöret närvarade inte Anna Wikström men kriminalkommisarien Stellan Söderman. Det framgick att Sture Bergwall hade delgetts utredningen den 24 februari 1998 och att han hade gått igenom förundersökningsprotokollet, vissa delar med hjälp av norsk tolk.

9.2.3 Övrig utredning

Förhör

Under förundersökningen mot Sture Bergwall hördes ett stort antal personer, framför allt med anknytning till de olika platserna i Fjell, Haerland kyrka och Örjeområdet. De hördes särskilt om hur miljön hade sett ut på platserna i juli 1988.

Therese Johannessens mamma, ILJ, hördes den 13 augusti 1996 och berättade bland annat att dottern hade atopiskt eksem som gav utslag på kroppen. Utslagen kunde kliä och medförde ibland att dottern kliade så att det blev sår som så småningom ledde till ärrbildning. Utslagen kom särskilt på insidan av armbågen. ILJ kunde inte säga om Therese Johannessen hade haft utslag, sår eller ärr dagen då hon försvann.

Therese Johannessens läkare, barnläkaren Thor Baekken, hördes den 8 november 1996 och den 14 januari 1998. Vid förhören uppgav han bland annat att han i april 1988 hade behandlat Therese Johannessen för "elveblest" [näselfeber] och hade då inte noterat något särskilt om hennes eksem. Han hade tidigare, senast 27 maj 1987, behandlat hennes atopiska eksem som då inte hade varit särskilt utbredd. Therese Johannessens eksem kunde visa sig i avgränsade fläckar vid arm- och knäveckan. Han bekräftade att eksemen kunde ge klåda, som i sin tur kunde ge sår och ärr. Therese Johannessen var allergisk mot bland annat gräs och björk vilket skulle kunna utlösa astma och förklara pipljuden Sture Bergwall hade hört.

Den av Sture Bergwall angivna medgärningsmannen, MA, hördes i ärendet den 28 januari 1998. MA förnekade att han hade något med mordet på Therese Johannessen att göra och uppgav att han aldrig hade varit i Norge tillsammans med Sture Bergwall.

Den unga kvinnan CB, som arbetade i videobutiken den aktuella kvällen, hade hörts flera gånger i direkt anslutning till försvinnandet. Hon hördes också den 23 april 1997. Vid det förhöret hänvisade hon till de uppgifter hon lämnat i det första förhöret som hölls med henne. Hon mindes alltjämt att Therese Johannessen hade varit i butiken flera gånger den aktuella dagen och att hon efter det sista besöket hade gått ned för trappan till garaget under butiken. Hon hade reagerat på att Therese Johannessen valde den vägen.

Den 1 juli 1996 hördes NS som uppgav att balkongerna på Therese Johannessens bostadshus hade varit vita 1988. De målades gul-orangea 1989.

Trädgårdsanläggaren RL hördes den 2 juli 1996 och uppgav att han sommaren 1988 arbetade med att anlägga lekplatsen i Fjell. Han förde dagbok över bygget. Av dagboken och en faktura fram-

gick att det levererades tryckimpregnerade plankor till området den 5 juli 1988 men att det innan dess fanns avsågade pålar kring bygget.

LI hördes bland annat den 8 maj 1996 och berättade att han hade sett en blodfläck vid Haerland kyrka sommaren 1988.

Teknisk utredning efter Sture Bergwalls erkännande

Efter vallningen av Sture Bergwall i april 1996 genomfördes flera kriminaltekniska undersökningar vid bland annat Fjell, Haerland kyrka och Ringen tjärn, Skumpen, Torget och Hammaråsen i Örjeområdet.

Upphittad plank

Av den tekniska utredningen framgår att polisen den 5 mars 1997 fann en 170 centimeter lång tryckimpregnerad plank och den 18 april 1997 flera jordfasta stenar i den slänt Sture Bergwall pekat ut i Fjell. Plankan analyserades den 21 mars 1997 av Yngvar Gauslaa vid Norges Landbrukshøgskole som kom fram till att plankan troligen hade legat på platsen i sju till femton år.

Trädet med markering

Vid undersökningar i Örjeskogen den 23 oktober 1996 hittade norsk polis en del av en björkstam. Björken var tio centimeter i diameter. På stammens ena sida fanns en 55 centimeter lång sammanhängande skada. Övre delen av skadan bestod av en skärskada in till stammen. Nedre delen av skadan var mer oregelbunden och hade minst sex tvärgående rispor/hugg. Under skadan fanns långa vertikala skrapmärken som bedömdes kunna komma från skogsavverkning eller från en älg. På motsatta sidan stammen, i samma område, fanns två vertikala skärskador, 20 respektive sju centimeter långa. Av utredningen framgår att det pågick avverkning i området fram till mitten av maj 1988.

Trädstammen undersöktes av professorn i botanisk ekologi Mikael Ohlson vid Norges Landbrukshøgskole som i ett yttrande den 11 november 1996 uttalade att skadan på björkstammen uppkommit 1988.

Den upphittade pläden

Den 26 september 1996 markerade en norsk polissökhund vid en pläd i närheten av vändplatsen Skumpen. Yngvar Gauslaa vid Norges Landbrukshögskole bedömde i ett utlåtande den 24 oktober 1996 att pläden hade legat på platsen i sju till åtta år, det vill säga sedan 1987–1989. Se även avsnittet *Hundsökingsatser* nedan.

Tömningen av tjärnen

Efter vallningen i Örjeskogen i april 1996 och de efterföljande förhören beslutade norsk polis att tjärnen Ringen skulle slamsugas. Allt löst bottensediment pumpades upp genom ett rör och silades genom galler fyra gånger. Allt större än en centimeter fångades upp i gallren. Arbetet var mycket omfattande och pågick från den 28 maj till den 17 juli 1996. Professor Per Holck vid Anatomiska institutet vid Universitetet i Oslo konstaterade i ett utlåtande den 19 juli 1996 att inga fynd av organiska eller oorganiska människorester hade gjorts och hans slutsats var att det var osannolikt att något lik hade dumpats i tjärnen.

Det upphittade bågfilmsbladet

Den 21 maj 1997 genomfördes en platsundersökning på Torget och med hjälp av metalldetektor hittades ett bågfilmsblad. Detta undersöktes vid Universitetet i Oslo som i ett utlåtande den 10 oktober 1997 uppgav att det inte förekom någon indikation på närvaro av blod eller humant material på sågbladet. Vid en teknisk undersökning av bågfilmsbladet konstaterades att det fanns orangea och blå lackrester på bladet som var tillverkat före 1992.

Undersökningen av förkolnat material

Vid platsundersökningen på Torget den 21 maj 1997 säkrades också förkolnat material. Materialet undersöktes av Per Holck som i ett utlåtande den 20 januari 1998 bland annat uttalade rörande två av bitarna (F9 och F12) i materialet att det på grund av storleken och

formen med all sannolikhet var benbitar från en människa, troligen en individ mellan 5 och 15 år.

Den 10 januari 1998 lämnades fyra av föremålen över till professor Richard Helmer vid Institut für Angewandte Forensische Medizin und Angewandte Forensische Anthropologie i Tyskland. I ett utlåtande den 23 januari 1998 uttalade Richard Helmer att en av benbitarna sannolikt var en benpipa som härstammade från ett barn.

Efter att Sture Bergwall ansökt om resning och förundersökningen återupptagits undersökte SKL och Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet de aktuella fynden. SKL:s slutsats, som redovisades i ett utlåtande den 31 mars 2010, var att materialen inte var av ben. Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet kom till samma slutsats som SKL.

Hundsökingsatser

Ett stort antal hundsökningar gjordes på olika platser i Örje. Sökningarna utfördes av en finsk polisliksökhund, norska polishundar och den svenska liksökhunden Zampo. Den norska polishunden Oscar markerade den 26 september 1996 på ett ställe i närheten av vändplatsen Skumpen i Örjeskogen. På platsen hittades en pläd. Hundföraren noterade i sin rapport att hunden vid den tidpunkten inte var färdigutbildad liksökhund och att det därför inte gick att dra någon säker slutsats om han hade markerat för likdoft när han hittade pläden. Vid ett senare söktillfälle markerade Oscar åter på platsen där pläden hade hittats. Hundföraren noterade i rapporten att Oscar hade markerat som vid likdoft men att det inte gick att säkert fastslå att han hade känt likdoft eftersom inga likfynd av människa eller djur gjordes på platsen.

Även sökhunden Zampo gjorde ett flertal markeringar på olika platser i Örjeskogen, dock utan att några fynd gjordes som kunde sättas i samband med Therese Johannessens försvinnande.

Övrigt

Under den aktuella tiden drev Sture Bergwall en kioskrörelse i Grycksbo tillsammans med BA. Under förundersökningen gjordes försök att klarlägga om Sture Bergwall hade arbetat i kiosken under aktuell tid. I en promemoria av Anna Wikström daterad den 17 januari 1997 framgår att BA vid samtal med henne samma dag uppgett att det av bokföringen inte gick att med säkerhet veta om den som bokfört dagskassan också var den som arbetade aktuell dag. Efter en genomgång av kioskens bokföring redovisade Anna Wikström i en promemoria den 22 januari 1997 att det var BA som hade fört in dagskassan i bokföringen för perioden 1–6 juli 1988.

Under resningsprocessen framkom ytterligare en promemoria av Anna Wikström, som dock inte återfinns i förundersökningsprotokollet. Promemorian har en faxstämpel utvisande att den sändes till Krimpol Sundsvall den 16 januari 1997. Av promemorian framgår att det var Sture Bergwall som skrev ut insättningsnotorna till banken för dagskassorna avseende den 2 och 3 juli 1988 samt att han felaktigt fört in dagskassorna avseende 1–4 juli 1988 på juni månads uppslag i kassadagboken. Det framgick att banken hade stämplat insättningarna måndagen den 4 juli 1988. Vidare framgick att BA hade strukit över Sture Bergwalls felaktiga notering om dagskassorna för 1–4 juli på juni månads blad och fört över dessa till rätt månad, det vill säga juli 1988, men utan att ange att det var Sture Bergwall som hade gjort den ursprungliga noteringen om dagskassan för de aktuella datumen.

I promemorian från den 17 januari 1997, alltså dagen efter promemorian som finns med i förundersökningsprotokollet, framgår inte om BA vid samtalet den dagen fick några frågor om felskrivningen i kassadagboken. I promemorian daterad den 22 januari 1997 har dessa omständigheter utelämnats. När förundersökningen återupptogs under resningsprocessen hördes BA som bekräftade att det var Sture Bergwall som hade fört in dagskassorna för 1–4 juli 1988 och att det hade skett på fel månad varefter hon förde över dem till rätt månadsuppslag.

Av en promemoria upprättad av polisinspektören Lennart Jarlheim den 30 maj 1996 framgår att Sture Bergwall i april 1988 köpte en mörkblå Mazda kombi.

9.2.4 Särskilt om advokaten, de sakkunniga och vården under förundersökningen

Advokaten

Claes Borgström närvarade vid det inledande telefongruppsamtalet den 9 februari 1996 men inte vid tre av de fyra förhör som hölls innan Sture Bergwall vallades i Norge. Han närvarade således inte när Sture Bergwall lämnade sin första berättelse om Therese Johannessen och försvinnandet. Claes Borgström närvarade i övrigt vid förhören under utredningen, bortsett från den 26 mars och 4 juli 1997. Han närvarade inte vid samtalet som Christer van der Kwast hade med Sture Bergwall den 13 maj 1996, när Sture Bergwall ringde upp Seppo Penttinen eller vid Seppo Penttinen besök hos Sture Bergwall den 15 april 1997. Han närvarade vid vallningarna.

De sakkunniga

Sven-Åke Christianson, professor i psykologi vid Stockholms universitet, anlätades under förundersökningen som rådgivare åt polis och åklagare. Inför vallningen den 11 juni 1997 upprättade han riktlinjer för vallningen. Det anges i riktlinjerna att dessa upprättades i samarbete med Sture Bergwall. I riktlinjerna beskrevs detaljerat hur polisen skulle ställa frågor och hur de skulle förhålla sig till Sture Bergwall under vallningen. Det angavs bland annat följande.

När TQ går vidare, kan han behöva stanna till för att se sig omkring och rekognosera, men också för att reagera på det han ser. I detta skede är det viktigt att alla runt omkring är observanta och ser vad TQ har för sig. TQ vill leda sig själv och andra till platsen genom att på olika sätt tipsa, t ex genom att titta åt ett visst håll. Man kan då fråga: "Nu tittar du åt det där hållet, varför gjorde du det?"

Ett tänkt händelseförlopp utifrån vissa platser beskrevs också ingående.

TQ är minnesmässigt osäker på var trädet finns med inristningen. Han har utgått ifrån att det är vid tjärnen, men är osäker. Om trädet hittats av polisen ska man ändå ställa frågan till TQ vid tjärnen. TQ vill känna efter om han minns vid tjärnen. Om han inte minns, fråga inte mer utan gå vidare. Om TQ blir desorienterad, åker på fel väg och inte alls känner igen sig, kan han behöva någon form av lotsning. [...] Om han är vilsen skulle eventuella fynd gjorda av polisen, t ex om trädet med

inristningen hittats eller klippputs-kottet, kunna vara utmärkta utgångspunkter. TQ:s föreställning är dock att han kommer att kunna leda oss fram till platsen utan problem.

Det beskrevs vidare att Sture Bergwall skulle försäkras fri tillgång till medicin under vallningen och att han i händelse av att Therese Johannessens kropp återfanns skulle ges en möjlighet att gräva upp kroppen och få en ”privat stund” där han ”rent fysiskt får känna på en benbit, exempelvis ett revben”. Riktlinjerna syftade till att Sture Bergwall skulle kunna närma sig platsen/platserna där Therese Johannessen var begravd.

Sven-Åke Christianson närvarade själv vid vallningen. Av ljudutskrifterna framgår att han under vallningen hade enskilda samtal med Sture Bergwall. Det framgår också att Seppo Penttinen rådfrågade honom under vallningen, bland annat om man skulle berättat för Sture Bergwall att trädet med markering hade hittats. Man både berättade för Sture Bergwall om trädet och visade honom var fyndet hade gjorts. Sven-Åke Christianson närvarade också vid den förberedande vallningen i Sverige den 2 juni 1997.

Det framgår att Sven-Åke Christianson träffade Sture Bergwall på Säter vid ett flertal tillfällen under den tid som förundersökningen pågick och att de då diskuterade Therese Johannessen-ärendet. Av förundersökningsprotokollet framgår att Sven-Åke Christianson under pågående förundersökning fick del av förundersökningsmaterial i form av utskrifterna av Sture Bergwalls förhör och promemorior. Anledningen till att förundersökningsmaterial lämnades ut till honom framgår inte.

I förundersökningen är ett ”sammandrag av samtal” mellan Sven-Åke Christianson och Sture Bergwall den 1 december 1997 medtaget. Samtalet spelades in och är utskrivet av Seppo Penttinen. Samtalet rörde bland annat ”den känslomässiga bindningen mellan MA och Sture Bergwall” och MA:s delaktighet i mordet på Therese Johannessen. Det hade bland annat varit MA:s närvaro i Norge som avgjorde att offret blev en flicka. MA dominerade händelseförloppet i Fjell och fram till Mona-utsikten men det var Sture Bergwall som angrep och fångade in Therese Johannessen. MA våldtog henne vid Mona-utsikten. Till följd av skadorna hon då fick och efter våldet i slänten i Fjell var hon döende redan där.

För en närmare redogörelse för vad Sven-Åke Christianson, Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och Sture Bergwall har

berättat om Sven-Åke Christiansons rådgivande roll och om Sven-Åke Christiansons egna kontakter med Sture Bergwall hänvisas till redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, avsnitt 6.2.4.

Per Holck anlätades av åklagaren under förundersökningen och upprättade ett utlåtande rörande det förkolnade materialet och deltog i arbetet när tjärnen ”tömdes”.

Richard Helmer anlätades av åklagaren under förundersökningen och upprättade ett utlåtande rörande det förkolnade materialet.

Thor Baekken, Therese Johannessens läkare, hördes under förundersökningen om Therese Johannessen hade eksem och lämnade upplysningar om atopiskt eksem i allmänhet.

Vården

Birgitta Ståhle initierade och närvarade vid det inledande telefonsamtalet i Therese Johannessen-ärendet. Vid det samtalet ringde hon till Seppo Penttinen och berättade att Sture Bergwall hade lämnat osammanhängande uppgifter i terapin och att han gjorde associationer kring en gravid vårdare som hette Therese.

Hon närvarade vid förhören den 20 mars och 13 maj 1996 samt vid Christer van der Kwasts samtal med Sture Bergwall på kvällen den 13 maj 1996. Hon medverkade vid samtliga vallningar utom den 2 juni 1997. Hennes deltagande synes främst ha varit som stöd för Sture Bergwall. Under vallningen den 11 juni 1997 hade hon både enskilda samtal och samtal tillsammans med Sven-Åke Christianson med Sture Bergwall. Även *Bengt Eklund* närvarade vid vallningarna.

I enlighet med vad som redovisats närmare i redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, se avsnitt 6.2.4, har såväl *Birgitta Ståhle* som *Christer van der Kwast* och *Seppo Penttinen* vid möten med kommissionen uppgett att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet och att samtliga var noga med att upprätthålla skiljelinjen mellan dessa båda delar. Under samma avsnitt framgår vidare att Sture Bergwall vid möte med kommissionen har förmedlat en motsatt uppfattning och berättat att det förelåg ett nära samarbete och informationsutbyte mellan polis, åklagare och terapeuter.

Beträffande innehållet i journalanteckningarna från Säter under 1996 och fram till maj 1997 hänvisas till redogörelsen för Yenon

Levi-ärendet, avsnitt 8.2.4. Av journalanteckningarna för tiden där-
efter framgår bland annat följande. Den 7 juni 1997 noterade vårda-
ren Mikael Lindgren att Sture Bergwall under natten hade glidit in i
olika personligheter varav den mest framträdande var ”Cliff”. Sture
Bergwall hade varit ironisk och överlägsen när han talade om
”Sture”, skrev spegelvända meddelanden baklänges och på engelska.
I en journalanteckning en vecka senare noterades att Sture Bergwall
hade vallats i Norge den 11 juni 1997 och att vallningen hade varit
mycket påfrestande med ångest, spänning och psykosomatisering.

I juli 1997 antecknade psykologen Eva Sivertsson att hon hade
träffat Sture Bergwall för stödsamtal två gånger per vecka under
Birgitta Ståhles månadslånga semester och att Sture Bergwall hade
varit mycket kontakt- och hjälpsökande. Han hade försökt, men
haft svårt för, att vila från tankarna kring polisutredningarna. Sär-
skilt vallningen i Norge i juni hade varit svår att hantera men ut-
flykterna med personalen under sommaren hade hjälpt honom.

Den 9 september 1997 antecknade chefsöverläkaren Erik Kall att
Sture Bergwall var ganska stabil men att det var en fortsatt mycket
traumatisk process att genomgå i terapin och att ett extremt svårt
material hade kommit fram. Den 12 september 1997 antecknade
Mikael Lindgren att förhöret som ägt rum samma dag fick avbrytas
flera gånger då Sture Bergwall uttryckt att hans huvud höll på att
sprängas. Han hade efteråt känt sig plågad av minnesbilder från de
händelser som hade avhandlats vid förhöret. I slutet av september
1997 noterade Bengt Eklund att den senaste veckans händelser
kring polisutredningen gjort Sture Bergwall mycket skakad och
skör. Han hade fått mer medicin än vanligt för att klara sig igenom
dagarna. Det noterades den 10 november 1997 att polisförhöret
under dagen lett till starka ångestattacker under kvällen.

Den 16 december 1997 beskrev Birgitta Ståhle att Sture Bergwall
hade fortsatt terapi tre gånger per vecka samt ytterligare kontakter
när extra insatser hade behövts. I terapin hade händelser från när
Sture Bergwall var 8 och 12 år framträtt. Hon noterade att man
förväntade sig åtal i Therese Johannessen-ärendet i januari 1998.

Den 18 januari 1998 antecknade Mikael Lindgren att Sture
Bergwall under natten hade glidit in i olika personligheter, främst
”Cliff”. I journalen den 12 maj 1998 sammanfattades rättegångs-
dagarna i Therese Johannessen-ärendet och det noterades att Sture
Bergwall hade haft konstant mycket hög ångest.

I en journalanteckning den 2 juli 1998 beskrev Birgitta Ståhle bland annat att Therese Johannessen-utredningen var avslutad och att det hade varit den hittills tyngsta och svåraste utredningen. Hon beskrev att de inför rättegången hade använt sig av förundersökningen i terapin på ett aktivt sätt. Det hade visat sig vara konstruktivt att gå in i den och se och förstå det som beskrevs i utredningen. Hon beskrev också att Sture Bergwalls livsberättelse hade blivit mer hel och att han därför tydligare kunde se den egna tidiga utsattheten och att den erfarenheten gestaltades genom de brott han dömts för. Birgitta Ståhle skrev också att det under våren hade blivit möjligt att ”förtydliga 2 linjer eller stråk i de brottsliga gärningar han erkänt”.

9.3 Tingsrättsprocessen

9.3.1 Förberedelsen inför huvudförhandlingen

Den 9 mars 1998 hemställde den norska riksadvokaten att svensk åklagare skulle överta lagföringen av Sture Bergwall avseende mordet på Therese Johannessen. Framställningen bifölls av Christer van der Kwast samma dag och den 13 mars 1998 åtalade han Sture Bergwall för mord på Therese Johannessen vid Hedemora tingsrätt.

På åklagarens begäran förordnade tingsrätten, tf. rådmannen Lennart Furufors, professorerna Per Holck och Richard Helmer som domstolssakkunniga i målet. Åklagaren upplyste om att de båda hade anlitats under utredningen och avgett utlåtanden som hade bifogats förundersökningsprotokollet men att det var angeläget att de även hördes muntligen och som domstolssakkunniga. Tingsrätten, genom Lennart Furufors, förordnade också läkaren Thor Baekken som domstolssakkunnig.

Åklagaren gav in ett förslag på förhandlingsordning som bland annat innebar att de fyra norska polismännen skulle få avge sina vittnesmål tillsammans och mot varandra.

Tingsrätten, genom Lennart Furufors, hemställde att chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus skulle avge utlåtande enligt 4 § [3 §] andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning om de medicinska förutsättningarna för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Någon ny rättspsykiatrisk undersökning inhämtades inte av tingsrätten.

9.3.2 Huvudförhandlingen

Hedemora tingsrätt höll huvudförhandling i målet den 28–30 april samt den 4–5 maj 1998. Domare vid rättegången var lagmannen Mats Friberg och tf. rådmannen Lennart Furufors. Vid huvudförhandlingen hördes, utöver Sture Bergwall, som målsägande Therese Johannessens mor ILJ, och som vittnen de norska polis-männen Håkon Gröttland, Ole Thomas Bjerknes, Knut K Staknes och Tore Per Bakken, hundföraren JS med sökhunden Zampo, Anna Wikström, Lennart Jarlheim, Birgitta Ståhle, Bengt Eklund och en man, LI, om blod vid Haerland kyrka. Som partssakkunnig åberopad av åklagaren hördes Sven-Åke Christianson och som domstolssakkunniga Per Holck, Richard Helmer och Thor Baekken.

Av domen och huvudförhandlingsprotokollet framgår väsentligen följande.

Christer van der Kwast framställde sina yrkanden och Sture Bergwall uppgav att han erkände gärningen. Åklagaren utvecklade sin talan. Vad han uppgav har inte redovisats i tingsrättens dom. Åklagaren visade en videospelning från vallningen den 25–26 april 1996 och åberopade bland annat skisser med markeringar, teknisk utredning rörande brädan och björken samt fotografier från Fjell och Haerland kyrka.

Claes Borgström utvecklade därefter Sture Bergwalls talan, vilken inte har redovisats i tingsrättens dom.

Målsägandeförhör hölls med ILJ angående dottern och omständigheterna kring hennes försvinnande. Hennes berättelse är inte redovisad i domen.

Förhör hölls med Sture Bergwall vid fyra tillfällen under förhandlingsdagarna varav tre av tillfällena var efter att de norska polismännen hörts om utredningen. I domen redovisades hans uppgifter enligt följande.

I samband med ett mord på Yenon Levi [...] uppstod en stark känslomässig spricka mellan honom och MA, en vän till honom som vid denna tid var 16 år gammal och som deltog i det mordet. De befann sig efter mordet i en fantasivärld med "destruktiva tankar" som gick ut på att döda en pojke. Han hade för sin del två syften med dessa fantasier: att fjärma sig och MA från mordet och att knyta MA närmare sig igen. De beslöt sig för att fara till Norge och reste i början av juli 1988. "Destrutiva resor" [...] till Norge hade tidigare förekommit. I smyg packade han ned en kniv som han tagit från Yenon Levi, ett par andra knivar, några sågar samt plastsäckar. Han tog också med sig norska

registreringskyltar. I en blå Mazda-kombi som ägdes av MA:s mor men disponerades av honom for de på väg E18 mot Oslo. I Mysen bytte de skyltar på bilen och fortsatte mot Drammen, där de aktivt började söka ett offer. Han såg en pojke i åldern tolv till tretton år och han talade en kort stund med denne. När han föreslog att de skulle ta med pojken sade MA nej, och de körde vidare. Efter att ha tankat på Shell stannade de slutligen vid ett köpcenter i stadsdelen Fjell. Även om han inte minns att det regnade, låg skyarna mörka när de kom fram till Fjell. Klockan var halv åtta eller åtta och få människor syntes till. Bilen parkerades vid Fjellcentret. Intill fanns något som liknade en lekplats, som inte var färdig. Han minns väl hur lösa plankor låg spridda i området. På andra ställen låg de i ordning, upplagda i travar. I Fjellcentret fanns en bank. Balkongerna på bostadshuset intill var vita. De såg från bilen en flicka som det skulle visa sig var Therese och de beslöt sig för att "ta henne". Hon bar på en liten vit påse med något tungt i; hon svängde med den när hon gick. Hennes hår var något längre än på de bilder som visats i media. Om det var uppsatt eller inte kan han inte minnas. Hon såg sydländsk ut, och han blev förvånad över att hon talade norska. Han gick ut ur bilen och följde efter henne på en stig. I en slyig slänt drog han ned henne och slog henne medvetlös mot en sten som låg fast i marken. Det sista hon sade var: "mor, mor". Han hörde också ett pipande andningsljud, ungefär som ett astmaanfall. Redan då lade han märke till att hennes armveck hade röda, relativt stora fläckar som såg ut som eksem. Stora skospännen minns han också. Han var inte rädd för att bli upptäckt eftersom han kände sig oöverbärande. I detta skede var han rimligt orienterad i tid och rum men inom sig djupt desorienterad, närmast psykotisk. Det är farligt att minnas henne, eftersom hon då blir levande för honom. Flickan lades i bilen, och de lämnade Drammen och körde mot Oslo. Besöket i Fjell varade högst 20 minuter. Vid Monautsikten verkade Therese vakna till. De parkerade bilen längst fram på rastplatsen i syfte att undgå upptäckt, och han band flickans armar och ben tätt mot hennes kropp. Han kände en stark besvikelse över att offret inte blev en pojke. MA våldförde sig på flickan i bilen på denna plats. Under det att MA gjorde detta hade denne en blick av stark aggression och förtvivlan. Från den stunden kände han att han åter hade kontroll över MA och han bestämde sig för att döda flickan. Färden fortsatte mot Haerlands kyrka där de stannade. Flickan som fortfarande verkade medvetlös bars ut, och han dödade henne där dels genom strypning, dels med en kniv. Mycket blod rann från flickans kropp. Han orkar inte närmare redogöra för hur det gick till. Detta var vid tiotiden eller elvatiden på kvällen. Det var fortfarande ljus. Han bar henne in i en dunge där det fanns stenblock. Där tog han ut de inre organen på flickan och lade dem i en plastpåse. Att han gjorde så berodde på att han ville komma in till hennes ryggrad för att på så sätt "fånga ångesten i ryggraden" eller med andra ord fånga den rädsla han tidigare sett i MA:s ögon. Resten av kroppen lade han i en annan plastpåse, varefter han placerade båda påsarna i bilens lastutrymme, gömda under

en pläd. Han återvände till stenblocken och skrapade bort blodet från stenarna. Hans tanke hade varit att begrava henne i en granberså i närheten av kyrkan. [...] Risken för att hon där skulle bli upptäckt var emellertid stor. De körde vidare och i närheten av Örje svängde han in på den grusväg som i utredningen kallas Ringenveien. Efter någon kilometer kom de fram till en bergskant, varifrån man kunde se en tjärn. Han bar upp flickan till bergskanten och i en bergsskred genomfördes viss styckning av kroppen. Kroppsdelarna bar han sedan ned till tjärnen, tog av sig sina kläder, simmade ut och sänkte mjukdelarna mitt i tjärnen. Resten av kroppen lades tillbaka i bilen. Kläderna, som MA hade tagit hand om, grävdes ned någonstans i området kring tjärnen. De fortsatte färden längs Ringenveien och körde förbi ett grönt hus. Utanför detta såg de en man i sjuttioårs-åldern. Han tänkte att han skulle döda mannen på vägen tillbaka, eftersom han var rädd att denne sett dem, men mannen hade då gått in i huset. Vid en vägbom strax efter huset måste de vända och de körde sedan vidare till Torget. Där styckades resten av flickans kropp och gömdes vissa kroppsdelar på ett visst sätt bland annat med stenar i botten och torra kvistar över som skulle förhindra såväl angrepp av djur som förruttnelse. Han hade då inte någon tanke på att åka tillbaka till denna plats. Medvetet lämnades ett sågblad vid en bäck. Tanken var att om någon hittade bladet så skulle personen inte veta vad det hade varit med om, ett slags triumferande. De for vidare till Skumpen där pläden, som han hade huggit i med kniv, lämnades; huggen var kopplade till aggressivitet. Vid "kal sten" gömde han flickans händer samt ristade han in ett märke i en björk. Syftet med denna inristning var dels att kunna återfinna platsen, dels [...] att en betraktare inte skulle veta vad inristningen betydde. Huvudet gömde han på Hammeråsen utefter Lysevannsveien. Andra kroppsdelar gömdes också vid Skumpen. Under hemfärden upplevde båda brottet starkt samtidigt som de sköt det från sig. Han återvände till bostaden i Grycksbo på morgonen den 4 juli någon gång mellan kl 8 och 10; han har starka minnesbilder av nattfukt på marken. Bilen var nedsölad med blod, varför han beslöt sig för att göra sig av med den. Tillsammans med MA [...] krockade de kort tid efter Norgeresan bilen förd av MA mot en sten och ett träd vid en grusväg utanför Grycksbo. – Fantasier kring brott ledde fram mot en ny handling. I april och maj 1989 fantiserade han mer och mer om lustmord gällande pojkar, en fantasi han inte orkade bära på. Han företog tillsammans med MA en ny resa som även den råkade bli till Norge. En pojke, "Dusjka", plockades upp och fördes till Ringenveien. Vid Skumpen dödade han pojken. Om kroppsdelar från Dusjka finns kvar på platsen vill han inte uppge. Han är dock öppen för att det vid Skumpen finns kroppsdelar från andra än Therese. I hans fantasier fanns en föreställning om att Therese skulle försvinna för alltid, något som hängde samman med dels övergrepp han utsatts för i tidig ålder, dels det våldförande MA utsatt henne för. Han sökte därför i maj 1989 upp gömställena och lade kroppsdelarna, vilka hade bevarats olika väl, på ett finmaskigt nät som han inhandlat i en järnaffär i Falun. Därefter

gjorde han upp eld. [...] Det tog många timmar innan bitarna förvandlades till aska. Denna och kvarvarande benbitar skrapade han ihop i en påse som han tog med sig. Idag finns inget kvar av Therese. Om det skulle finnas människodelar kvar vid Torget måste dessa härröra från Therese. Eldandet kan ha omfattat även huvudet; det finns i varje fall inte kvar. Det finns ingen risk för att han skulle sammanblanda Therese med Dusjka. Delar av dödade pojkar vill han gärna bevara, eftersom dessa, till skillnad från vad som är fallet med kroppsdelar från flickor, har ett starkt symbolvärde för honom. Han skräms av tanken på att huvudet är borta liksom av tanken att det inte är möjligt för de anhöriga att begrava flickan. – Vid den tiden drev han tillsammans med MA:s mor en kioskrörelse. Av dess bokföring kan emellertid inte några säkra slutsatser dras i frågan om vem som tjänstgjorde vid tiden för Thereses försvinnande, eftersom de inte redovisade alla intäkter och då de skrev insättningsnotor i förväg. Han har inget minne av att han läst något om det inträffade före erkännandet. Efter det att han berättat om händelsen hade han ett stort kontrollbehov och läste om den i tidningar. Med tiden har detta behov avtagit och han reagerar inte längre på felaktigheter som förekommer i media. Han läser regelbundet Dagens Nyheter och Dala-Demokraten, ibland köper han kvällstidningarna Aftonbladet eller Expressen. I ett tidigt skede av utredningen gällande honom sände en norsk journalist ett exemplar av Verdens Gang till honom. – Han erkänner det han gjort sig skyldig till av moraliska skäl. Det han gjort är fruktansvärt och han tänker på Thereses moder och andra anhöriga [...]. Han vill ge besked vad som rent faktiskt har hänt. Det är förenat med stora mödor att se och återuppleva det som hänt. Av den anledningen tar det tid att lämna en berättelse. Han är också angelägen att berättelsen skall bli riktig; i ett sanningsforum som detta – domstolen – får det inte förekomma några felaktigheter. Under utredningens gång har han aldrig avsiktligt lämnat felaktiga uppgifter, även om sådana har förekommit. Detta hänger samman med att han aldrig kan försonas med det han gjort; det som faktiskt hänt får inte vara sant. Han har inte läst utskrifterna av sina egna förhör eftersom det är alltför plågsamt.

Av domen framgår att Sture Bergwall senare under förhandlingen berättade att det endast hade varit ögonen som lades i tjärnen. Vidare framgår att han ytterligare senare under förhandlingen nämnde att aska från kroppen sänktes ned i vattnet och att han blev förkrossad när polisen inte fann några kroppsdelar i tjärnen.

Under två dagar följde vittnesförhör vid flera tillfällen med Ole Thomas Bjercknes, Håkon Gröttland, Knut Staknes och Tore Bakken. Av domen framgår att tingsrätten godtog att polismännen genomgående redogjorde för vad andra personer hade sagt under förundersökningen. Dessa andra personer hördes följaktligen inte själva under huvudförhandlingen.

Ole Thomas Bjerknes och Håkon Gröttland hördes angående omständigheterna i samband med försvinnandet samt om vilka kontroller som skett beträffande Fjell, Mona-utsikten, Haerland kyrka och Örjeskogen. Ole Thomas Bjerknes hördes också om vad som förekommit i norsk media avseende utredningen. I samband med att polismännen hördes hänvisades till ett stort antal förhör med olika personer i förundersökningsprotokollet. Det hänvisades också till förhör med Sture Bergwall den 30 oktober 1997 och den 19 december 1997. I samband med förhören visades bland annat foton av Fjell och Therese Johannessens kläder samt ett flertal av Sture Bergwalls skisser från förhören.

Knut Staknes och Tore Bakken hördes om vad som framkommit vid tekniska undersökningar vid Fjell, Haerland kyrka och Örjeskogen. I samband med att Knut Staknes hördes visades fotografier på stenarna och plankan som hittades i slänten i Fjell samt foton av bågfilmsbladet som hittades vid Torget i Örjeskogen. I samband med att Tore Bakken hördes visades foton från Haerland kyrka, tjärnen Ringen med omgivning, Torget och Skumpen.

Tingsrätten tittade bland annat på kläder identiska med de som Therese Johannessen burit vid försvinnandet samt på ett bågfilmsblad, en bit av en plastpåse och det analyserade förkolnade materialet. Det visades videoupptagningar från Skumpen och Torget. Dessa videoupptagningar återfinns inte i det material som vi har tagit del av. Domen innehåller inga referat från förhören och det framgår inte heller på annat sätt vad var och en av polismännen berättade. Däremot har tingsrätten i domen under tre avsnitt: Fjell, Mona-utsikten/Haerland kyrka och Örje, i sin bedömning vävt in vad de fyra norska polismännen berättade.

Sakkunnigförhör hölls med domstolssakkunnige Per Holck som presenterade sitt sakkunnigutlåtande och visade bilder på benknotor och skelettdelar. Det han uppgav vid förhandlingen har i domen vävts in i tingsrättens bedömning som redovisades under avsnittet Örje.

Sakkunnigförhör hölls med domstolssakkunnige Richard Helmer som presenterade sitt sakkunnigutlåtande och visade bendelar. Hans uppgifter vid förhandlingen har i domen vävts in i tingsrättens bedömning som redovisades under avsnittet Örje.

Tingsrätten efterhörde parternas inställning till att höra den av Sture Bergwall uppgivna medgärningsmannen MA. Parterna mot-

satte sig att MA skulle höras i målet. Påföljande dag underrättades parterna om att rätten inte på eget initiativ avsåg att höra MA.

Tingsrätten noterade att omständigheterna kring polisförhöret med LI hade varit oklara och beslutade att på eget initiativ höra LI rörande hans iakttagelser av blod utanför Haerland kyrka. Av domen framgår att LI vid förhöret berättade att han var synsk och att hans hund sommaren 1988 spårade upp blodfläckar utanför Haerland kyrka.

På åklagarens begäran hölls vittnesförhör med Lennart Jarlheim som berättade att Sture Bergwalls Mazda anmäldes krockad den 9 juli 1988, varefter skrotningsintyg inkom till bilregistret den 12 augusti 1988. Enligt personal vid bildemonteringen hade bilen pressats och forslats bort. Åklagaren återopade i anslutning till förhöret skriftliga handlingar rörande bilen och skrotningen av den samma.

På åklagarens begäran hölls vittnesförhör med hundföraren JS. I samband med förhöret visades videoupptagningar av hundsök i Örjeskogen. Det framgår inte av domen vad JS berättade.

Sakkunnigförhör hölls med domstolssakkunnige Thor Baekken som visade diabilder på atopiskt eksem.

På åklagarens begäran hölls vittnesförhör med Anna Wikström som redogjorde för vad som var känt om utredningen i svensk media. Hon berättade att Sture Bergwall bland annat hade kunnat ta del av att Therese Johannessen bodde i Fjell, hennes ålder samt att hon hade en glugg mellan tänderna. I norsk media hade försvinnandet ägnats stor uppmärksamhet. Fotografier och två teckningar föreställande Therese Johannessen hade publicerats liksom bilder över Fjell. Det hade inte framkommit att tröjan hade text, eller information om skospännena, bältets material eller att hon hade eksem. Det förekom inte heller uppgifter om en bank och ett daghem i Fjellcentret, färgen på balkongerna, uppgifter om plankor och stenar i slänten. Det hade skrivits mycket om tjärnen i media men inte någon uppgift som Sture Bergwall kunde använda sig av. Vidare berättade hon att man av bokföringen i kiosken som Sture Bergwall drev inte kunde dra några säkra slutsatser om hans arbetstider och att det således hade varit möjligt för honom att vara i Norge den aktuella tiden.

Sakkunnigförhör hölls på åklagarens begäran med partssakkunnige Sven-Åke Christianson. Av domen framgår att Sven-Åke

Christianson hade testat Sture Bergwalls minnesfunktioner som var normala. Han uppgav att planerade och traumatiska händelser bevarades väl i minnet, men att det fanns skyddsmekanismer som omedvetet verkade för att förtränga minnesbilder. I Sture Bergwalls fall hade händelserna ett starkt symbolvärde vilket medförde att förmågan att minnas sköts på framtiden. Detta innebar att Sture Bergwall behövde flera försök för att nå fram. Som gärningsman var Sture Bergwall en noggrann iakttagare.

Vittnesförhör hölls på Sture Bergwalls begäran med Birgitta Ståhle som bland annat berättade att Sture Bergwall gradvis hade närmat sig händelserna och att det krävde stort mod och styrka. Vissa detaljer var svåra att berätta om. Vidare framkom att terapin inte styrdes av henne. Sture Bergwall berättade fritt utan att detaljfrågor ställdes. Hon kände inte till vad som framkommit i polisutredningen utan det var först vid huvudförhandlingen som hon hade förstått vad som hänt.

Vittnesförhör hölls på Sture Bergwalls begäran med Bengt Eklund som bland annat berättade att Sture Bergwalls erkännanden inte föreföll utgöra lustupplevelser utan att han reagerade med skam och skuld. Sture Bergwall hade tillgång till TV, telefon och tidningar men inte internet.

Sture Bergwall hördes om sina levnadsomständigheter. Ett utdrag ur belastningsregistret föredrogs. Vidare föredrogs yttrande av chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus, Erik Kall, som tingsrätten med stöd av 4 § [3 §] andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning inhämtat för bedömning av om det fanns förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Erik Kall uttalade bland annat att Sture Bergwall hade begått den åtalade gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning som han alltjämt led av. Det fanns medicinska förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 § brottsbalken.

Claes Borgström föredrog delar av ett yttrande daterat den 30 april 1997 som han hade inhämtat från Erik Kall. I yttrandet uttalade Erik Kall bland annat att det efter en genomgång av Sture Bergwalls sjukhistoria rädde full samstämmighet mellan de gärningar han hade tillstått och hans tidigare symtombild, bland annat grav personlighetsstörning sedan tonåren och att han hade begått ett mordförsök som 19-åring.

Parterna slutförde sin talan och förhandlingen förklarades avslutad.

9.3.3 Hedemora tingsrätts dom

Tingsrätten, lagmannen Mats Friberg och tf. rådmannen Lennart Furufors med nämnd, meddelade dom den 2 juni 1998.

Tingsrättens bedömning har delvis vävts in med vad de personer som hördes vid huvudförhandlingen berättade. Av domen framgår inledningsvis följande.

Rätten kommer härefter i tre avsnitt Fjell, Monautsikten/Haerlands kyrka och Örje, att – så långt det är möjligt – jämföra Thomas Quicks uppgifter lämnade vid polisförhör med vad som faktiskt framkommit vid den omfattande utredningen i syfte att utröna vad som kan binda Thomas Quick till Therese och vad som kan binda honom till tid och plats. [...] Om inte annat anges bygger uppgifterna på vad de fyra norska polismännen berättat.

Fjell: ILJ har berättat att Therese vid sjutiden den ifrågavarande kvällen fått 16 kr 50 öre av sina morföräldrar, att dottern senare gick till en kiosk i Fjellcentret för att handla och att hon därefter inte sett till Therese. Enligt modern var Therese klädd i en rosa t-tröja, jeanskjol med rosa bälte, rosa sockor och rosa skor av mockasintyp försedda med spänne. Vidare hade hon enligt modern ett armbandsur med röd rem som hade en inskärning i form av en häst samt ett örhänge med en vit sten. ILJ har vidare beskrivit att dottern hade svart hår, kort vid öronen och i övrigt axellångt, att detta möjligen var uppsatt i en hästsvans, att framtänderna inte hade vuxit ut helt samt att flickan besvärades av böjveckseksem, något som behandlades med salva och som förbättrades sommartid, även om ärren syntes. En expedit på Fjellcentret har berättat att Therese köpte en flaska Coca Cola och en bit choklad och att varorna lades i en plastkasse. Expediten har vidare sagt att hon därefter gick ut för att röka och då såg att Therese gick traporna ned mot ett parkeringsgarage i anslutning till kiosken, det vill säga den ena av de två i det närmaste parallella gångvägar till hemmet hon hade att välja mellan. Vid denna tid var få människor ute eftersom Drammen hade drabbats av de kraftigaste skyfallen på tio år, ett kl 19.30 som varade två till tre minuter och ett kl 19.40 som pågick lika länge. I media har förekommit dels ett fotografi av Therese taget omkring ett år före försvinnandet, dels två teckningar utvisande bland annat hur hon var klädd. Sommaren 1988 hade hon längre hår än på fotografiet. Teckningarna är felaktiga såtillvida att hon i verkligheten hade en t-tröja och inte en tenniströja; alltså en tröja utan krage. Vidare hade hon spännen på mockasinerna. ILJ hade med polisens hjälp införskaffat kläder identiska med dem som Therese bar vid för-

svinnandet. När Thomas Quick berättade att skorna hade spänne blev de tveksamma. De letade därför fram de inköpta mockasinerna och kunde konstatera att dessa hade spännen. Vid konfrontation valde Thomas Quick ut två av de tio spännena. Av dessa två var ett identiskt med dem som Therese hade burit. När det gäller skorna har Thomas Quicks uppgifter varierat en hel del, från läderskor till lackskor, dock har han aldrig nämnt mockasiner. Han har sagt att Therese bar mjukisbyxor. I själva verket hade hon på sig en jeanskjol. Bältet beskrev Thomas Quick som rosa och av konstmaterial. Inledningsvis talade han om en jacka, därefter endast om en rosa tröja. Han har varit osäker på om det varit en t-tröja eller en tennis-tröja. I maj 1996 visade norsk TV hur tröjan såg ut. Vid förhör hållet den 30 oktober förra året berättade Thomas Quick att det fanns en text på tröjan, något som stämmer. Hans uppgift om att klockremmen var smalare vid spännet är riktig. Thomas Quick har talat om att Therese hade en hårsnodd eller ett spänne i håret. Inledningsvis berättade han att flickan var blond, en uppgift som han emellertid senare rättade till att hon hade svart hår. Thomas Quick berättade att hårlängden var längre och tänderna mer utvuxna än på de bilder som visats. [...] Vidare nämnde han redan vid förhör hållet den 24 mars 1996 att hon hade ärr efter eksem – flammigheter – i armvecken, en uppgift som inte var känd för polisen och som visade sig vara riktig. Detta har också bekräftats genom förhör med Thor Baekken. Däremot har Thomas Quicks uppgift om att Therese utstötte astmaliknande pip ljud när han angrep henne inte kunnat sättas i samband med någon sjukdom. Thomas Quick har berättat att Therese bar på en påse som hon svängde med; det fanns något tungt i den. Vad den innehöll har han dock inte berättat. Före första vallningen ritade han en skiss av bostadsområdet där Therese bodde och försvann som stämmer väl överens med verkliga förhållanden. Vid vallningen, som genomfördes i kraftig dimma, hade Thomas Quick svårt att hitta från Drammen till Fjell, något som för övrigt inte är så lätt. På väg mot området förde han in dem på en gata som fick användas endast av kollektivtrafik. År 1988 var denna dock en av flera allmänna vägar till Fjell. Först körde de förbi den aktuella platsen, men senare sade Thomas Quick att fortsatt färd inom detta område var ointressant och anvisade vägen tillbaka till Fjellcentret. Parkeringsplatsen var asfalterad och han påpekade, vilket visade sig vara riktigt, att den 1988 var belagd med grus. Han sade att han inte kände igen färgen på balkongerna; de borde ha varit vita och inte gula. Det visade sig att dessa 1989 hade målats om från vitt. Thomas Quick har talat om en byggarbetsplats eller en lekplats utanför Fjellcentret. Vid den tiden höll man på att bygga en lekplats. Han har vidare berättat om plankor som låg utspridda och plankor lagda i ordning [...]. Vaktmästaren som klippte gräs sommaren 1988 var irriterad över att byggarbetarna lät plankor ligga utspridda. Byggarbetarna i sin tur klagade på att barnen lekte med deras byggmateriel. Det fanns, enligt fakturor, vid den tiden en hög plankor på sätt Thomas Quick beskrivit, vilka hade levererats en vecka före Thereses försvinnande. Polis fann en plankor på platsen

direkt i anslutning till den plats Thomas Quick sagt sig ha slagit Thereses huvud mot en sten. Enligt tekniker hade plankan legat där sju till femton år. Thomas Quick talade om att det fanns en bank i centret. Där fanns då en sparbank som stängdes 1990. Han berättade även om en skylt till ett barndaghem. En sådan fanns men togs bort 1993. Thomas Quicks beskrivning av vilken väg Therese tog från Fjellcentret stämmer väl överens med expeditens uppgift. Man har funnit stenar i den slänt, där Thomas Quick påstår att han slagit Therese medvetlös. [---]

Sammantaget finner rätten att Thomas Quicks beskrivning av Therese, med något undantag, är väl förenlig med vad polis kunnat kontrollera och att flera av dessa omständigheter inte förekommit i media. De uppgifter han lämnat om platsen talar med styrka för att han varit där vid den ifrågavarande tiden.

Monautsikten/Haerlands kyrka: Thomas Quick angav korrekt avståndet mellan Drammen och Monautsikten. Vad som skulle ha förekommit där har inte varit möjligt att kontrollera. Det har dock inte framkommit något som talar mot Thomas Quicks berättelse. Uppgiften om var han skulle ha dödat flickan har under förhören varierat mellan Monautsikten och Haerlands kyrka. Likaså har han varit oklar om han dödat henne med kniv eller strypt henne, vilket i så fall skulle ha skett med hennes eget bälte. Han kunde ange hur långt det var mellan Monautsikten och Haerlands kyrka. Ett av husen – prästbostaden – sade sig Thomas Quick inte känna igen. Detta hade uppförts 1994, vilket Thomas Quick senare fick reda på. Den berså Thomas Quick talade om kunde överensstämma med en plantering av småtallar som var tänkt som en minneslund. Denna formation togs bort 1991. Thomas Quicks tidsangivelse när han var på platsen har under utredningens gång varierat mellan kl 20 och senare; det skulle dock alltid ha varit ljus ute. Valda delar av området har utan resultat genomsökts av liksökshunden Zampo. Vid stenblocken har ett område grävts upp och analyserats utan resultat. Området i övrigt har också genomsökts utan att utredningen har kunnat tillföras något av intresse. Kontroll från polisens sida har skett av de tidsangivelser LI sagt sig stödjade sina minnesbilder på. Vad som framkommit vid denna kontroll har föranlett tveksamhet om tidsangivelserna varit korrekta. I media hade inte Haerlands kyrka satts i samband med polisutredningen förrän den blev aktuell i Thomas Quicks berättelse.

Sammantaget finner rätten i denna del att Thomas Quick lämnat uppgifter som ger starkt stöd för att han varit vid Haerlands kyrka omkring den ifrågavarande tiden. Även om det framkommit att Zampo är en hund med ett exceptionellt välutvecklat luktsinne kan inte några bestämda slutsatser dras av det förhållandet att hunden inte gjort några markeringar. [---]

Örje: Thomas Quick har sagt att Thereses kropp inte togs med till Sverige. Vid ett annat polisförhör har han sagt att någon del togs med till Sverige. En mil efter Haerlands kyrka anvisade han Ringenområdet

Han sade att man skulle se en kraftstation vid avfarten. Wiigs kraftstation kan ses vid avfarten. Ringenveien och Lysevannsveien uppgav han vara tillsammans fem till sju kilometer lång. I verkligheten är sträckan tretton till fjorton kilometer. Området besöks sällan av människor. Någon gång 1988 eller 1989 avverkades där en del skog. Det hände då att skogsarbetarna gjorde upp eldar. Vid vallningen stannade de framför en vägbom vid infarten till Ringenveien. Thomas Quick sade sig inte minnas att vägen var avspärrad. Vid kontroll med markägaren har det visat sig att det 1988 var möjligt att passera bommen på utsidan. Vidare pågick vid den tiden underhållsarbeten vid kraftstationen, varför bommen kunde ha varit öppen. Thomas Quick gjorde gällande att gruset på vägen såg annorlunda ut 1988. Det visade sig att en stenkrossanläggning hade öppnats i närheten och att vägen belagts med nytt grus efter 1988. De stannade under vallningen vid Ringentjärnen och Thomas Quick gav intryck av att hela kroppen efter Therese hade sänkts i tjärnen; så berättade han inledningsvis. Tidigare hade han talat om att kroppen lagts i ett grustag. Området runt tjärnen genomsöktes med metalldetektor och hund utan resultat. I april 1996 tömdes tjärnen [...] och dess innehåll genomsöktes två gånger ned till en sockerbits storlek utan resultat. I bottenlagret grävdes det bland stammar och kvistar så djupt att man kom 10 000 år tillbaka i tiden. Thomas Quick kommenterade aldrig det förhållandet att inget påträffades i tjärnen; uppgiften om att han skulle ha lagt endast hennes ögon där har lämnats först vid huvudförhandlingen. I stället började han berätta om ett område i närheten där det fanns ett träd med en markering. Området kallas Skumpen. Thomas Quick beskrev att det där fanns en vändplats där en bil lätt kunde vända, vilket visade sig vara riktigt. Polis fann där, intill ”kal sten”, ett träd med inristning som var lik den som Thomas Quick hade ritat och även beskrivit vid ett polisförhör och som enligt [...] professor [...] Mikael Ohlson, bedömdes vara gjord 1988. När Thomas Quick vid vallningen förgäves sökte trädet fick han reda på att det hade fällts av polis. [...] Därefter anvisade Thomas Quick ett område som kallas för Torget, där huvuddelen av Thereses kropp skulle ligga. Enligt honom skulle man bli tvungen att svänga tvärt för att komma in på avfarten till Torget. Så var inte fallet vid vallningen, men det visade sig att en ny tillfartsväg hade gjorts från det hållet så att tillfartsvägarna bildade formen av ett Y. Det var, enligt Thomas Quick, möjligt för en bil att vända vid slutet av vägen, vilket stämde. Hösten 1996 fann polisen en pläd vid Torget. Detta nämndes för Thomas Quick, som sedan beskrev den nöjaktigt och med förvånansvärd exakthet pekade ut var den legat. På platsen hade Zampo gjort en markering. Tekniker fann elva djurhår på filten men inget spår av människa. [...] Ett bågfilmsblad hittades med hjälp av en metalldetektor vid den plats Thomas Quick beskrivit. Detta skulle med stor sannolikhet ha varit tillverkat [...] före 1992. Thomas Quick hade då talat om att han lämnat ett redskap. [...] Efter en tid kom det fram att det var en såg han menade. Hunden Zampo markerade på flera ställen och dessa visade sig vara de eldplatser som Thomas Quick hade

märkt ut på en skiss. Zampo fann även organiska rester vid Skumpen. Vid Torget upphittades bitar som kunde vara rester av ben. Thomas Quick har sagt att det kunde vara ett lårben. Bitarna har undersökts av professorerna Per Holck och Richard Helmer. Båda är eniga i sina slutsatser att bitarna, i varje fall den största av dem, med stor sannolikhet härstammar från en människa, troligen en yngre person; att med DNA-analys bestämma från vilken individ biten kommer är inte möjligt eftersom DNA förstörs vid upphettning. I den största biten finns, enligt dem, spår av ett skärande föremål, snittet är i vart fall inte naturligt. Richard Helmer har, med hänvisning till snittets utseende, hållit det för mindre sannolikt att yxa eller kniv använts; det bör enligt honom vara ett snitt från en såg. Denne har vidare berättat att han på den biten sett tillväxtskarvar, vilket talar för att den härrör från en överarm eller ett lårben. Per Holck har dessutom uppgivit att ögon är en av de kroppsdelar som är svårast att bevara, till exempel i vatten.

På en av eldplatserna hittades även små metallbitar som skulle kunna komma från ett sådant metallnät som Thomas Quick beskrivit. Thomas Quick hade sagt att Thereses huvud fanns på Hammeråsen utefter Lysevannsveien. På detta ställe gjordes emellertid inte några fynd av Zampo eller på annat sätt. Thomas Quick berättade att man på väg ut från området passerade en stuga som skulle vara grön och med stående panel. Vid denna skulle han ha sett en man i sjuttioårsåldern. Panelen var mycket riktigt stående, men färgen var röd. Taket var dock grönt och huset omgavs av gröna träd, varför huset säkert gav ett grönt intryck. År 1989 hade plattor på huset målats om från grönt till svart. Vid den ifrågavarande tiden hyrdes huset av en familj [...] En av dem var då 69 år. [---]

Inte heller Ørje hade nämnts i media; polisen hade stora svårigheter att finna en karta över området. Thomas Quick blev förvånad över vad han läste i tidningar om att likdelar hittats vid Skumpen. Det var då inte allmänt bekant att utgrävningar ägde rum vid Torget, varför journalister misstog sig.

Rätten finner i denna del att många omständigheter knyter Thomas Quick till Ørjeskogen vid den aktuella tiden. Vad som framkommit talar med betydande styrka för att rester efter en ung människa påträffats i området. Från vem bitarna kommer har dock inte gått att fastställa. Hans berättelse om vad han skulle ha gjort med kroppen efter Therese eller resterna av densamma har varit förhållandevis vag. Härvid har Tomas Quick framhållit att det varit svårt att närma sig sådana fruktansvärda detaljer.

När det sedan gällde om Sture Bergwall hade begått gärningen redovisade tingsrätten följande överväganden.

Thomas Quicks erkännande utgör det enda beviset i målet som direkt talar för att Therese skulle ha utsatts för den gärning åklagaren beskrivit och för att Thomas Quick skulle vara gärningsmannen. För fällande dom är emellertid inte ett erkännande i sig tillräckligt. Det krävs att

det vinner stöd av övrig utredning. Detta krav varierar beroende på brottets svårhetsgrad och gör sig särskilt starkt gällande när det gäller åtal för mord. Än högre blir kravet i förevarande fall eftersom det inte genom den övriga utredningen varit möjligt att fastslå vad som hänt Therese. Rättens uppgift blir således att pröva bevisvärdet av erkännandet mot bakgrund av den utredning som förebringats i målet. Om bevisvärdet är så högt att det är ställt utom rimligt tvivel att Thomas Quick begått den åtalade gärningen, skall åtalet bifallas. Här bör framhållas, att det i målet skall bevisas endast att Thomas Quick begått den av åklagaren påstådda gärningen. Vad som ägt rum exempelvis i Örjeskogen eller exakt vad polis där funnit kan därför inte vara av avgörande betydelse, utan det är ägnat att belysa frågan om Thomas Quicks erkännande kan vara riktigt.

Den information om händelsen som Thomas Quick kunnat erhålla genom media har – såvitt framkommit – varit begränsad. De personer som haft kontakt med Thomas Quick under polisutredningen och som hörts i målet har samtliga hållit för uteslutet att han genom dem skulle ha erhållit kunskap om olika fakta. Inget har heller framkommit som gör att det finns anledning att tro att Thomas Quick på annat sätt fått tillgång till information och därvid kunnat delges detaljer och omständigheter av särskild betydelse i målet. Thomas Quick blev aktuell i polisutredningen i februari 1996, således tre år efter det att han under terapi börjat berätta och drygt ett år efter den första domen som grundades på hans erkännande, något som borde minska riskerna för att Thomas Quick genom förhørsledarna skulle ha fått tillgång till uppgifter om utredningen. Mot bakgrund av det anförda bedömer rätten möjligheterna att Thomas Quick skulle ha kunnat få kännedom om speciella uppgifter rörande Therese och vad som framkommit under polisutredningen rörande förhållanden som inte förekommit i media som i det närmaste obefintliga.

En fråga som inställer sig är om och i så fall hur en person kan lägga märke till och efter så lång tid beskriva detaljer. Här om har Thomas Quick själv berättat att han kommer ihåg alla traumatiska händelser när han begått brott av liknande slag och även detaljer. I ljuset av vad Sven-Åke Christianson berättat framstår inte Thomas Quicks förmåga att minnas, som det kan tyckas, tämligen obetydliga detaljer som onormal, utan tvärtom som rimlig.

Under utredningens gång fram till dess Thomas Quick 1996 började berätta om händelsen har inte någon misstänkt funnits. Therese har varit försvunnen i snart tio år. Vidare bör framhållas att det inte framkommit något som tyder på att Thomas Quick – medvetet eller omedvetet – skulle ha skäl att lämna ett falskt erkännande, exempelvis för att skydda den verkliga gärningsmannen, få uppmärksamhet, ta på sig andras skuld eller tidvis under olika utredningars gång kunna komma ifrån en måhända trist tillvaro på Sätters sjukhus eller uppnå någon form av herostratisk ryktbarhet. Inte heller kan det hållas för orimligt att en gärningsman erkänner av moraliska skäl; detta får gälla även med beaktande av Thomas Quicks sinnesbeskaffenhet. Det bör härvid

framhållas att han på Sätters sjukhus under en följd av år undergått behandling.

Att Thomas Quick 1988 av en eller annan anledning utan att ha haft med försvinnandet att göra skulle ha samlat detaljerad information om Therese och hennes försvinnande för att åtta år senare erkänna att han berövat henne livet ter sig i hög grad verklighetsfrämmande.

Som framkommit tidigare har Thomas Quick inte lämnat en fullständig berättelse från början. Vidare har han några gånger, i och för sig såvitt framkommit utan påverkan, ändrat sina uppgifter. Mot bakgrund av vad Sven-Åke Christianson och Birgitta Ståhle berättat om minnesfunktioner och om hur terapin bedrivits behöver detta emellertid inte vara ägnat att minska tilltron till Thomas Quicks uppgifter.

Av stor betydelse för rättens prövning är främst omständigheter som kan knyta Thomas Quick till Therese och omständigheter som medger slutsatsen att han varit på platserna vid den ifrågavarande tiden.

Genom den utredning som förebringats rörande Fjell – där Thomas Quick beskrivit detaljer angående området, några delvis unika för platsen vid tiden ifråga – kan det rimligen inte förhålla sig på annat sätt än att Thomas Quick varit där vid tiden för eller i nära anslutning till Thereses försvinnande.

Visserligen har Thomas Quick lämnat varierande och i en del avseenden felaktiga uppgifter om Thereses utseende och klädsel och det kan inte helt uteslutas – trots vad som ovan anförts – att han skulle ha kunnat skaffa sig eller bibringats uppgifter om i varje fall vissa förhållanden angående henne som sedan gjort att han slutligen kunnat lämna en i det närmaste korrekt beskrivning av Thereses utseende och klädsel. En alldeles speciell omständighet är dock hans uppgift om Thereses böjveckseksem. Detta hade inte varit känt ens för polisen, och Thereses mor hade inte lämnat uppgifter härom förrän polisen tillfrågade henne efter det att Thomas Quick omtalat detta. Vidare beaktar rätten särskilt Thomas Quicks angivande av platsen där han skulle ha gripit tag i flickan, vilket stämmer väl med vad utredningen i övrigt ger vid handen. Även andra uppgifter från Thomas Quick som beskrivits ovan talar med styrka för att han rimligen måste ha träffat Therese. Genom de alldeles speciella uppgifter Thomas Quick lämnat om Therese och Fjell i förening med det förhållandet att Therese försvann vid detta tillfälle, finner rätten klarlagt att Thomas Quick måste i enlighet med sitt erkännande ha rövat bort Therese. Att Thomas Quick berättat att en annan person skulle ha varit med vid tillfället föranleder inte till annan bedömning.

De uppgifter Thomas Quick lämnat rörande Fjell och Therese har mycket stor betydelse i målet. Så långt har det funnits förhållandevis gott om uppgifter som polis har kunnat kontrollera. Det fortsatta händelseförloppet bygger enbart på Thomas Quicks berättelse. Vid Haerlands kyrka har Thomas Quick väl kunnat beskriva hur platsen såg ut 1988, något som talar för att han varit där vid den tiden. På samma sätt förhåller det sig med omgivningarna i Örjeskogen. Han har varit vag beträffande uppgifterna som rör tjärnen, något som måhända

kan förklaras av vad som framkommit om hans svårigheter att närma sig plågsamma minnesbilder. Särskilt i beaktande av vad Thomas Quick berättat om att han 1989 dödat en pojke han kallar Dusjka och ännu inte velat uppge vad som hänt med denne samtidigt som han sagt sig inte utesluta att andra kroppsdelar än sådana från Therese kan ha gömmts vid Skumpen samt hans uppgift om att han gärna vill bevara kroppsdelar, låt vara från pojkar, kan inte tilltro helt säkert sättas till hans berättelse om att benbitarna funna vid Torget kommer från Therese. Även om de rester av organiskt material och de föremål man funnit i nämnda skog således inte kan binda Thomas Quick till Therese, talar de dock i någon mån för att hans berättelse är riktig. Det är utrett att Mazda-bilen anmäldes krockad mindre än en vecka efter Thereses försvinnande, något som är väl förenligt med Thomas Quicks berättelse.

Efter att Thomas Quick 1970 begått ett mordförsök yttrade en läkare i ett rättspsykiatriskt utlåtande bland annat att Thomas Quick var en sadistisk pedofil som var utomordentligt farlig till annans säkerhet och att det var fråga om ett lustmordförsök. Vid rättspsykiatrisk undersökning genomförd i mars 1991 hade Thomas Quick den kliniska diagnosen personlighetsstörning på borderline-nivå kombinerad med allvarlig impulskontrollstörning och sexuellt perverterat beteende med sado-masochistiska drag. Dessa diagnoser talar inte emot att Thomas Quick skulle vara kapabel att begå den gärning åklagaren lagt honom till last, även om det nu rör en flicka.

Tingsrättens slutsats var att Sture Bergwalls erkännande vann stöd av övrig utredning i sådan grad att det var ställt utom rimligt tvivel att han hade begått den åtalade gärningen. Tingsrätten dömde Sture Bergwall för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

9.4 Resningsprocessen

9.4.1 Inledning

Efter att Sture Bergwall i juni 2001 dömts för mordet på Johan Asplund, och därmed genom sex domar var dömd för mord på åtta personer, valde han att inte medverka i ytterligare polisutredningar om erkända mord för vilka åtal ännu inte hade väckts. Han var fortsatt intagen på Sätters sjukhus för rättspsykiatrisk vård men avböjde ytterligare terapisaftal. Den tid som följde har Sture Bergwall själv valt att kalla för ”de sju tysta åren”.

Efter att journalisten Hannes Råstam tagit kontakt med Sture Bergwall gjorde Hannes Råstam två uppmärksammade dokumentärer om Sture Bergwall som sändes i SVT:s program Dokument inifrån i december 2008. I dokumentärerna tog Sture Bergwall tillbaka sina erkännanden. Kritik riktades mot såväl rättsprocesserna som mot vården av Sture Bergwall.

I april 2009 ansökte Sture Bergwall om resning avseende mordet på Yenon Levi. Resningsansökan beviljades i december 2009. Resningsansökningar kom därefter att ges in för alla morddomarna, den sista gavs in den 12 juni 2012. Två av resningsansökningarna gjordes av åklagare och resterande av Sture Bergwall. Samtliga resningsansökningar beviljades.

9.4.2 Sture Bergwalls resningsansökan

Den 20 april 2010 gav Sture Bergwalls ombud advokaterna Thomas Olsson och Martin Cullberg in en ansökan om resning till Svea hovrätt avseende mordet på Therese Johannessen. Sture Bergwall yrkade att hovrätten skulle bevilja resning i målet och ogilla åtalet för mord.

Som grund anförde Sture Bergwall han hade återtagit sitt tidigare erkännande och numera förnekade mordet på Therese Johannessen. Han åberopade nya omständigheter och bevis som enligt Sture Bergwall visade att det ursprungliga erkännandet inte var tillförlitligt och anförde att om de hade förebringats hade det sannolikt lett till att han hade frikänts. Han angav att det i vart fall fanns, med hänsyn till de nytillkommande omständigheterna och bevisen och omständigheterna i övrigt, synnerliga skäl att pröva frågan om han hade begått mordet.

Som skäl för resning anfördes sammanfattningsvis följande. Ytterst grundade sig resningsansökan på att han hade återtagit sitt erkännande. Förhållandena vid tillkomsten av erkännandet var sådana att tillförlitligheten av erkännandet kunde ifrågasättas. I polisförhören lämnade han genomgående felaktiga och sinsemellan motsägelsefulla uppgifter rörande centrala förhållanden i händelseförloppet, vilka kunde vederläggas av utredningen. Uppgifterna visade i sig att han saknade egna minnesbilder av ett verkligt händelseförlopp. Han anpassade i stället sina uppgifter efter den infor-

mation han erhöill och till de utredningsresultat som redovisades för honom. Dessa förhållanden redovisades inte för tingsrätten. Enligt Sture Bergwall bibringades tingsrätten under huvudförhandlingen en i allt väsentligt felaktig uppfattning om vad han faktiskt hade uppgett under förundersökningen. I domskälen redovisade tingsrätten ett flertal uppgifter som tillskrevs Sture Bergwall och som ansågs bekräftas av utredningen, men dessa uppgifter var felaktigt redovisade vid rättegången. Det framgår inte av domen vem som lämnade dessa felaktiga uppgifter.

Sture Bergwall åberopade även ett tillkommande material som enligt Sture Bergwall bland annat visade att han med största sannolikhet arbetade den aktuella kvällen, att bevisningen rörande den återfunna benbiten var vilseledande samt att vittnesuppgifter kring tidpunkten för Therese Johannessens försvinnande uteslöt honom som gärningsman. Han åberopade utredningar rörande den medicinska behandling han erhöillit på Sätters sjukhus vilket enligt Sture Bergwall bland annat utvisade att det förelåg en förhöjd risk för falska erkännanden. Denna risk bekräftades enligt Sture Bergwall genom att han under samma tid bevisligen hade lämnat falska erkännanden avseende andra mord och att han falskt beskyllt andra för sådana handlingar. Han anförde att Sven-Åke Christiansons förklaringar till Sture Bergwalls sätt att berätta med avvikelser och ändrade uppgifter saknade stöd i beprövad vetenskap och erfarenhet och att förklaringarna i centrala delar var vilseledande.

Sture Bergwall menade att en direkt bidragande orsak till tingsrättens bedömning var att åklagaren åsidosatt sin objektivitetsplikt vilket medförde att Sture Bergwall förvägrades en rättvis rättegång. Sture Bergwall presenterade en stor mängd ytterligare omständigheter som legat till grund för tingsrättens bedömning men som kunde ifrågasättas. Sture Bergwall åberopade omfattande bevisning.

9.4.3 Åklagarens yttrande

Den 25 augusti 2010 gav överåklagaren Björn Ericson in ett yttrande, en så kallad förklaring, till resningsansökan och anförde att han inte motsatte sig att resning beviljades och att ansvarsfrågan i målet prövades på nytt. Förundersökningen i målet hade återupptagits och viss kompletterande utredning verkställt, bland annat

förhör med Sture Bergwall. Åklagaren hade berett Seppo Penttinen möjlighet att yttra sig över resningsansökan och ett sådant yttrande var bilagt åklagarens yttrande. Förhören med Sture Bergwall under förundersökningen genomgicks detaljerat och kommenterades särskilt. Grunderna och omständigheterna som fördes fram i resningsansökan kommenterades. I några avseenden ansåg åklagaren att det som framfördes inte utgjorde skäl för resning. Åklagaren anslöt sig till Sture Bergwalls uppfattning beträffande ett stort antal av de i resningsansökningen presenterade omständigheterna och framförde omständigheter i utredningsmaterialet som borde ha redovisats för tingsrätten. Åklagaren menade också att det förelåg en ny omständighet i målet, resultatet av undersökningen av det brända materialet, som inte kunde underskattas.

Enligt åklagaren var omständigheterna i målet sådana att de var ägnade att kasta tvivel över skuldfrågan och mot den bakgrunden motsatte sig åklagaren inte att resning beviljades. Även åklagaren åberopade omfattande bevisning.

9.4.4 Svea hovrätts beslut

Den 24 september 2010 beviljade Svea hovrätt, hovrättslagmannen Göran Karlstedt, hovrättsrådet Joakim Zetterstedt och tf. hovrättsassessorn Jennie Dackmar, Sture Bergwall resning och förordnade att målet skulle tas upp på nytt av Falu tingsrätt. Som skäl för beslutet anförde hovrätten bland annat följande.

Tingsrätten har prövat målet efter en muntlig förhandling, där Sture Bergwall erkände och medgav ansvar för det mord han åtalats för. Domen grundas i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

Det ligger i sakens natur att förutsättningarna är starkt begränsade att i efterhand och inom ramen för en i grunden skriftlig process av det slag som resningsförfarandet utgör, göra en ny bedömning av trovärdigheten och tillförlitligheten av muntliga utsagor som avgetts under huvudförhandlingen. En utgångspunkt för prövningen i resningsfrågan är också att det i resningsförfarandet inte ska göras någon ny bevisvärdering av det material som domstolen grundat sitt avgörande på. Detta följer av att det i princip krävs nya omständigheter eller nya bevis för att resning såväl enligt huvudregeln som enligt tillägsregeln ska kunna beviljas.

Indirekt kan dock domstolens bevisvärdering, såsom den återges i domen, ha stor betydelse för bedömningen av resningsfrågan på det sättet att ju mer övertygande den ursprungliga bevisningen framstår,

desto mer krävs för att resning ska beviljas. På motsatt sätt gäller att ju svagare den ursprungliga bevisningen framstår, desto mindre av nya omständigheter kan fordras för att resning ska beviljas.

Det som återopas i resningsärendet kastar inte något tydligt nytt ljus över händelseförloppet. Betydelsen av vad som framkommit torde mera ligga i att det kan påverka värderingen av styrkan i den utredning som låg till grund för den fällande domen. Som nämnts erkände Sture Bergwall gärningen vid huvudförhandlingen. Hans uppgifter synes ha varit helt avgörande för tingsrättens ställningstagande att han skulle dömas för gärningen. Det saknades helt stödbevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet. Det hade inte heller genom utredningen i övrigt varit möjligt att fastslå vad som hänt målsäganden.

Av tingsrättens dom framgår att tingsrätten utgick från att Sture Bergwalls erkännande inte var tillräckligt för en fällande dom. Tingsrätten prövade i domen om de uppgifter som Sture Bergwall lämnat, bl.a. genom en jämförelse med vad som kommit fram under polisutredningen och vad som varit känt för allmänheten, kunde tillsammans med erkännandet utgöra tillräcklig bevisning för en fällande dom. Enbart den omständigheten att Sture Bergwall nu återtagit sitt erkännande utgör inte skäl för resning[...].

Tingsrätten har i domen antecknat att åtskilliga polisförhör hållits med Sture Bergwall och tingsrätten synes ha uppfattat det så att Sture Bergwall först berättat en torftig berättelse som genom många förhör successivt byggts på till en mera fullödlig berättelse. Åklagaren har efter en analys av förundersökningsmaterialet anfört att han inte anser att detta är en korrekt bild av utredningen utan att det i stället förhåller sig på det sättet att Sture Bergwall lämnat torftiga berättelser som efterhand ändrats och anpassats till utredningsläget utan att för den skull bli fylligare; det är inte fråga om en berättelse som utvecklas utan om en som ständigt ändras. Enligt åklagaren har Sture Bergwall inte på ett tillförlitligt sätt kunnat redogöra för hur han rövade bort målsäganden. Åklagaren menar vidare att Sture Bergwall inte kunnat lämna en sammanhållen och spontan beskrivning av hur målsäganden var klädd vid försvinnandet och inte heller på ett trovärdigt sätt kunnat berätta vad han gjort med kvarlevorna.

I sistnämnda hänseende har tingsrätten fäst avseende bl.a. vid förkolnat material som säkrats vid en platsundersökning. Som berörts ovan fanns ingen objektiv bevisning om vad som hänt målsäganden men enligt ett utlåtande kunde det förkolnade materialet vara rester från ett barn. Tingsrätten ansåg att vad som framkommit talade med betydande styrka för att rester efter en ung människa påträffats i området och tingsrätten gjorde bedömningen att förekomsten av det nämnda materialet, även om det inte kunde binda Sture Bergwall till målsäganden, ändå i någon mån talade för att Sture Bergwalls berättelse var riktig.

Sedan förundersökningen återupptagits har [...] SKL fått i uppdrag att på nytt undersöka de aktuella fynden. SKL:s slutsats [...] är att

materialen inte utgörs av ben. Åklagaren har gjort bedömningen att det inte i dag går att göra gällande att det är fråga om rester efter en människa som påträffats.

Vid tiden för den påtalade gärningen drev Sture Bergwall en kiosk tillsammans med BA. Enligt en kassadagbok har Sture Bergwall fört in dagskassor från kiosken från den 1 juli t.o.m. den 4 juli 1988 men av misstag på samma upplägg som för juni månad, något som BA uppmärksammat och fört över siffrorna till ett nytt upplägg för juli månad. Åklagaren har anfört att intrycket av bokföringen är att Sture Bergwall befann sig hemma i Grycksbo och deltog i kioskarbetet vid tiden för den påstådda gärningen (den 3 juli 1988) och att han följaktligen då inte samtidigt kan ha varit i Norge och mördat målsäganden.

Att dessa förhållanden varit kända i utredningen framgår av en anträffad promemoria som dock inte finns redovisad i förundersökningen. I förundersökningen redovisades i stället en annan promemoria. I den anges med hänvisning till det av BA rättade dagboksbladet att BA manuellt fört in dagskassan i bokföringen från den 1 juli till den 6 juli. Något formellt förhör hölls inte med BA under förundersökningen men polisen synes ha visat upp det aktuella dagboksbladet för henne och hon ska ha uppgett att man inte av kassadagboken med säkerhet kan avgöra vem som arbetat i kiosken en viss dag. Åklagaren har anfört att det hade varit angeläget att försöka utreda alibi frågan i grunden, i vart fall genom ett ingående förhör med BA. Enligt åklagaren har tingsrätten inte i tillräcklig grad haft möjlighet att pröva bevisvärdet av ovan nämnda anteckningar, vilka som nämnts kan ge intrycket av att Sture Bergwall befann sig i Grycksbo vid gärningstillfället.

Enligt hovrättens mening är ovan berörda omständigheter sedda i ljuset av det bevisläge som förelåg i målet ägnade att väcka tvivel om Sture Bergwalls skuld till det brott som han dömts för. Med hänsyn också till att Sture Bergwall dömts för ett mycket allvarligt brott får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om ansvar för brottet. Resning bör därför beviljas.

9.5 Falu tingsrätts frikännande dom

Sedan resningsbeslutet meddelats lade extra åklagare Olle Sohlberg ned åtalet mot Sture Bergwall. Beslutet motiverades bland annat med att han efter en genomgång av utredningen i målet gjort bedömningen att bevisläget var sådant att det mot Sture Bergwalls bestridande inte gick att bevisa att denne hade begått brottet. Sture Bergwall yrkade frikännande dom och målsägandena valde att inte överta åtalet. I dom den 10 juni 2011 ogillade tingsrätten, rådmannen Hans Holback, åtalet.

9.6 Kommissionens iakttagelser och bedömningar

9.6.1 Brottsutredningens och förhörens genomförande

Under förundersökningen hölls tjugofem förhör med Sture Bergwall, vilket i sig får anses anmärkningsvärt vid ett erkänt brott med en gärningsman som själv önskade bli åtalad och dömd.

I de två inledande förhören som hölls med Sture Bergwall lämnade han, i allt väsentligt, helt felaktiga uppgifter om sådant som gick att kontrollera mot faktiska förhållanden, såsom Therese Johannessens utseende och klädsel samt om miljön i Fjell. Han förlade dessutom händelsen till fel år och fel tidpunkt på dygnet samt angav fel väder. Intrycket av de inledande förhören är att Sture Bergwall inte hade någon kunskap alls om vare sig försvinnandet, Therese Johannessen eller den geografiska platsen.

Parallellt med att polisutredningen pågick hade Sture Bergwall tillgång till vad massmedia publicerade om fallet, vilket utredarna var medvetna om. Av förhören framgår att han tog intryck av det han läste och han justerade flera gånger sina uppgifter i efterföljande förhör. Det var till exempel genom tidningsuppgifter som han hade förstått att han beskrivit såväl Fjells bebyggelse som Therese Johannessens utseende felaktigt. Trots den betydelse det hade för utredningen att Sture Bergwall lämnade så många kontrollerbara uppgifter som möjligt vidtog åklagaren inte några åtgärder för att förhindra Sture Bergwalls tillgång till massmedia och externa kontakter. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att det inte hade gynnat Sture Bergwalls vilja att berätta om han hade häktats, och att det dessutom, på grund av utredningarnas omfattning, hade blivit en allt för lång häktningstid. Med tanke på att Sture Bergwall redan var föremål för tvångsvård och därigenom begränsad i sin rörelsefrihet ifrågasätter vi inte åklagarens beslut att inte begära Sture Bergwall häktad, men konstaterar att det därmed inte fanns några egentliga begränsningar i Sture Bergwalls informationstillgång. Detta borde, liksom den omständigheten att det var känt att Sture Bergwall tog del av vad som rapporterades i massmedia, i högre grad än vad som tycks ha varit fallet ha påverkat åklagarens bedömning av vilken tilltro man kunde ha till Sture Bergwalls uppgifter.

Utöver att uppgifterna anpassades efter vad som framkom i media, förändrades Sture Bergwalls uppgifter också utifrån vad som

hände i polisutredningen. Ett tydligt exempel på detta är uppgifterna om hur Therese Johannessens kvarlevor hanterades och var de slutligen hamnade. Från början hade Therese Johannessen begravts i ett grustag som Sture Bergwall sedan inte hittade till vid vallningen. Han ändrade då sin berättelse, under vallningen, och uppgav att kroppen hade styckats och sänkts i den tjärn som fanns i området. Efter att tjärnen slamsugits, och inga fynd gjorts, anpassade han än en gång sin berättelse efter de ändrade förutsättningarna och berättade i stället att merparten av kvarlevorna hade eldats upp. Några kvarlevor hade tagits med till Sverige.

Trots att Sture Bergwall ofta lämnade uppgifter som antingen motsades av utredningen eller av hans tidigare lämnade uppgifter, ifrågasatte eller konfronterade utredarna honom inte i tillräcklig omfattning med detta. Han synes inte heller i tillräcklig mån ha konfronterats med de uppgifter som fanns i den tidigare utredningen om Therese Johannessens förhållanden innan hon försvann. Inte heller ställdes det i tillräcklig omfattning följdfrågor kring mer svårförklarliga omständigheter som hur Sture Bergwall med händerna hade kunnat städa bort blodet vid Haerland kyrka eller hur det gick till när kroppen styckades och eldades upp.

Intrycket av utredningen är att förekomsten av felaktiga, ändrade och tillkommande uppgifter inte ansågs förringa uppgifternas trovärdighet i allmänhet utan att det snarare var något som utredarna förväntade sig. En anledning till att Sture Bergwall inte i tillräcklig utsträckning behövde förklara de felaktiga uppgifterna kan ha varit att Sture Bergwall under brottsutredningarna förmedlade att han hade svårt att minnas och berätta om mordet och att han i vissa fall medvetet sade fel för att ”tygla sin ångest”. Sådana felaktiga uppgifter kallade han för ”medvetna avvikelser”, se avsnitt 13.1 och 13.2.2.

Utredarna ställde också vid flera tillfällen frågan till Sture Bergwall om han hade lämnat någon medveten avvikelse. Exempelvis frågade Seppo Penttinen mot slutet av det andra förhöret om Sture Bergwalls uppgifter stämde med verkliga förhållanden och om han hade lämnat några medvetna avvikelser. Sture Bergwall svarade då att i vart fall miljöbeskrivningen var riktig. Sture Bergwall kunde tre dagar senare berätta att han vid förhöret hade lämnat en medveten avvikelse rörande årtalet. Årtalet hade samtidigt varit omskrivet i media.

I vissa situationer har förhørsledaren korrigerat honom och föreslagit andra svarsalternativ varefter Sture Bergwall under ett och samma förhör ändrat sin berättelse. Som exempel kan nämnas uppgifterna om vilket våld han utdelade mot Therese Johannessen i Fjell och var bilen parkerades i Fjell. När hans egna uppgifter inte gick ihop med vad som var möjligt på platsen föreslog förhørsledaren helt enkelt att bilen hade stått på ett annat ställe, närmare slänten.

Utredarna förde också själva in nya uppgifter i förhören. Ett sådant exempel är att de berättade för Sture Bergwall om fyndet av en pläd i Örjeskogen. Sture Bergwall hade dessförinnan inte nämnt något om en pläd. Efter den upplysningen och genom återkommande frågor kom Sture Bergwall att berätta om en pläd.

Sture Bergwalls uppgift om att han eller MA hade gjort en inristning i ett träd vid tjärnen lämnades till Anna Wikström per telefon den 3 juni 1996. Under samtalet ritade Anna Wikström en skiss utifrån Sture Bergwalls beskrivning. Det framgår att även Sture Bergwall ritade en skiss av inristningen under samtalet. I förundersökningsprotokollet finns dock bara Anna Wikströms skiss. Sture Bergwalls skiss omhändertogs aldrig av utredarna. När Sture Bergwall den 26 mars 1997 uppmanades att rita en ny skiss mindes han inte hur inristningen hade sett ut men vidhöll att trädet fanns vid tjärnen. Två månader senare, den 20 maj 1997, mindes han inristningen och ritade en ny skiss men var nu osäker på var trädet fanns. Av utredningen framgår att polisen den 23 oktober 1996 hittade en björk med skador på stammen. Björken hittades inte i anslutning till tjärnen.

Det är oklart varför sakkonfrontationsförhöret rörande skospännet genomfördes med Sture Bergwall. Innan dess hade Sture Bergwall inte korrekt beskrivit typen av sko som Therese Johannessen haft och inte heller närmare beskrivit skospännet. Trots det förevisades Sture Bergwall tio olika spännen och fick inför visningen reda på att ett av spännena var identiskt med Therese Johannessens spänne. Han kunde inte identifiera spännet vid konfrontationen.

Genom att förhørsledaren upprepade och återkom till vissa frågor, särskilt om vädret, kom Sture Bergwall att anpassa uppgiften så att den bättre stämde med verkliga förhållanden. Det kan inte heller uteslutas att sättet att återkomma till vissa uppgifter sände en signal till Sture Bergwall om att en viss uppgift inte stämde eller

hade stor betydelse för utredningen. De uppgifter som förhørsledarna endast visade litet eller inget intresse för, som till exempel att Sture Bergwall och en pojke hade tittat på varandra under en längre tid i Fjell, återkom Sture Bergwall inte till igen.

De utredningsinsatser som föränleddes av att Sture Bergwall uppgav att det hade funnits en medgärningsman är, såvitt framkommit, begränsade. Det framgår inte om några åtgärder genomfördes för att kartlägga om det ens hade varit möjligt för MA att vara i Norge vid det aktuella tillfället. MA hördes endast om misstankarna vid ett tillfälle, och det nästan två år efter att Sture Bergwall hade beskrivit hans medverkan och en månad innan förundersökningen avslutades.

En grundläggande förutsättning för att Sture Bergwall skulle kunna vara rätt gärningsman var att han inte samtidigt befann sig någon annanstans. Viss utredning i syfte att kartlägga hans alibi genomfördes. Det som i någon mån talade för att han faktiskt hade arbetat i kiosken i Grycksbo aktuell dag, och som presenterades i en promemoria, lämnades av oklar anledning utanför förundersökningsprotokollet. Det hölls inte heller något formellt förhör med BA, vilket möjligen hade kunnat bringa klarhet i frågan.

Omständigheter från den ursprungliga förundersökningen som talade mot att Sture Bergwall hade med försvinnandet att göra, såsom vittnesiakttagelserna om mannen i trapphuset och i den röda Volvon, verkar inte ha fått något genomslag i förundersökningen mot Sture Bergwall. Sture Bergwall synes inte heller ha konfronterats med dessa uppgifter.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att han och Seppo Penttinen hade en förtroendefull relation. Enligt Sture Bergwall upplevde han aldrig att han behövde oroa sig inför förhör eller vallningar eftersom han visste att han skulle få hjälp med att få uppgifterna rätt. Under pågående förundersökningar förmedlade dessutom Seppo Penttinen, enligt Sture Bergwall, vid några tillfällen uppgifter från förundersökningen till Sture Bergwall om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som Sture Bergwall inte tidigare hade berättat om. Enligt Sture Bergwall hände det även att Seppo Penttinen förmedlade sådana uppgifter till Birgitta Ståhle för att Sture Bergwall i terapin skulle kunna bearbeta uppgifterna där. Sture Bergwalls uppfattning är dock att Seppo Penttinen i grunden ville väl och att Seppo Penttinen agerade i enlighet med

Sven-Åke Christiansons instruktioner för hur utredningsarbetet skulle gå till. Både Seppo Penttinen och Birgitta Ståhle har tillbakavisat påståendet att Seppo Penttinen förmedlade uppgifter och Sven-Åke Christianson har uppgett att han inte gav några sådana instruktioner.

9.6.2 Vallningar

Sture Bergwall vallades i Fjell med flera platser redan den 25–26 april 1996. Innan dess hade han inte korrekt beskrivit hur det såg ut i höghusområdet. Han hade inte heller lämnat någon klar och entydig bild av händelseförloppet i Fjell eller när Therese Johannessen dödades. En tidig vallning på plats kan i en brottsutredning visserligen bidra till att detaljer från händelsen framträder klarare men ökar också risken för att en berättelse anpassas till de iakttagelser som görs. Det är därför viktigt att det innan vallningen finns tillräckligt med konkreta uppgifter att stämma av emot, se avsnitt 3.2.1. Sådana konkreta uppgifter kan inte anses ha förelegat vid den tidpunkt som Sture Bergwall vallades på platsen. Med hänsyn härtill kan man fråga sig om det var ändamålsenligt att genomföra vallningen så tidigt i utredningen.

Intrycket av materialet från vallningarna i april 1996 är att Sture Bergwall gav ett allt igenom desorienterat intryck och att han i flera väsentliga avseenden förändrade sin berättelse i förhållande till hur den hade varit innan vallningen. Vid en vallning är utgångspunkten att den som vallas från ett visst utgångsläge förväntas kunna leda förhørsledaren till en plats av betydelse för utredningen och där peka ut vad han sett och gjort, se avsnitt 3.2.1. Vallningarna med Sture Bergwall genomfördes inte på det sättet. Som exempel på detta kan följande nämnas.

Under vallningsresans första dag kunde Sture Bergwall inte hitta från Drammen till Fjell. Den resväg han anvisade fick därför avbrytas och han dirigerades åt rätt håll efter beslut av Christer van der Kwast. Från det nya utgångsläget var vägen till Fjell skyltad.

Inte heller när de kom till Fjell kunde Sture Bergwall visa var han hade kört utan anvisade en väg som ledde ut ur området. Av vallningsdokumentationen framgår vidare att man körde omkring i hela bostadsområdet och att Therese Johannessens bostadshus och

den slänt som han senare pekade ut passerades två gånger utan att Sture Bergwall reagerade på det.

Det kan också anmärkas att den videofilm som visades för tingsrätten inte omfattar vallningen i Fjell trots att det får anses vara den mest väsentliga platsen i utredningen och att det således borde haft stor betydelse för tingsrätten att se hur Sture Bergwall agerade när han vallades i Fjell.

Innan vallningen hade Sture Bergwall uppgett att Therese Johannessen ströps vid en liten, grå, typisk norsk träkyrka på vänster sida i färdriktningen och en timmes bilresa norrut från Oslo. I samband med vallningsresan till Norge hade han dessutom, på en karta, markerat flera kyrkor som han menade var intressanta. En av dessa kyrkor var Haerland kyrka.

Intrycket från vallningen är att Sture Bergwall, utan att lämna närmare anvisningar, därefter kördes till Haerland kyrka. Bortsett från att denna kyrka, tillsammans med flera andra, hade markerats som särskilt intressant, fanns det ingenting i hans tidigare förhörsuppgifter som pekade mot den kyrkan. Haerland kyrka var en vit träkyrka belägen cirka en timmes bilresa sydväst om Oslo på höger sida i färdriktningen mot Sverige.

På plats vid Haerland kyrka uppgav Sture Bergwall att Therese Johannessen hade dödats vid stenbänkarna. De stora och iögonfallande stenbänkarna som fanns vid kyrkan hade han inte tidigare nämnt. Hela förfarandet kan ifrågasättas då ett av syftena med vallningen måste ha varit att Sture Bergwall skulle anvisa den plats som han tidigare hade beskrivit och på den platsen återskapa händelseförloppet på sådant sätt att det ledde till att konkreta fynd kunde göras.

Sture Bergwall hade inte heller innan vallningen nämnt eller beskrivit Mona-utsikten och platserna i Örjeskogen. Inför vallningen hade han beskrivit att han begravt Therese Johannessen i ett grustag. Vid vallningen letade Sture Bergwall intensivt efter en grusväg som kunde leda till ett grustag. Till slut, när man närmade sig den svenska gränsen, pekade han ut en grusväg som dock inte ledde till något grustag. Trots det fortsatte vallningen men då på en plats som han inte tidigare hade beskrivit. Efter ett utbrott där han stampade i marken, morrade, skrek och slutligen brottades ned ändrade han sin berättelse och uppgav att kroppen hade styckats och lagts i den tjärn som syntes från platsen de stod på. Det fram-

står som att Sture Bergwall i den situationen anpassade sina uppgifter utifrån de ändrade förutsättningarna som rådde på platsen. Han uppgav att uppgiften om grustaget hade varit en avvikelse från hans sida.

Efter att vallningen den 25 april 1996 var avslutad och Sture Bergwall återfördes till Oslo ska han, enligt en promemoria i utredningen, sagt att Therese Johannessen hade en ärrbildning på höger arm som han inte närmare kunde beskriva. Sture Bergwalls uppgift är, såvitt framkommit, inte med på någon ljudupptagning och är inte heller nedtecknad i dialogform. Det är därför inte möjligt att avgöra hur Sture Bergwall uttryckte denna, möjligen unika, uppgift. Enligt promemorian ställdes det inte några frågor till Sture Bergwall i anslutning till uttalandet.

Inför vallningen i juni 1997 fick Sture Bergwall besked om att polisen hade hittat ett träd med en markering på men att trädet inte hade hittats vid tjärnen, vilket var den plats som Sture Bergwall vid upprepade tillfällen sedan juni 1996 hade angett. Sture Bergwall fick del av den informationen efter att utredarna samrått med Sven-Åke Christianson. Vid vallningen fördes han till platsen där trädet hade hittats. Förfarandet var helt i enlighet med Sven-Åke Christiansons instruktioner inför vallningen. Tillvägagångssättet kan inte anses ha varit i enlighet med instruktionerna om hur en vallning bör genomföras, se avsnitt 3.2.1. I tingsrättens dom antecknades att det var Sture Bergwall som hade berättat om ett område som kallades Skumpen och att det där fanns ett träd med en markering. Det besked som tingsrätten erhöll om vad Sture Bergwall uppgett om trädets placering kan mot bakgrund härav inte anses korrekt.

9.6.3 Vad fick tingsrätten veta?

Den information som vi har om vad som framkom under huvudförhandlingen baseras i huvudsak på vad som antecknats i tingsrättens dom och förhandlingsprotokoll. Vi har därutöver fått viss information vid våra möten med Christer van der Kwast, Seppo Penttinen, Claes Borgström, Lennart Furufors och Mats Friberg. De har alla berättat att mer information kom fram än vad som kan utläsas av domen och protokollet. Även om så har varit fallet kan vi efter vår granskning av materialet inte dra någon annan slutsats än

att den information som tingsrätten fick om utredningen och hur förundersökningen hade bedrivits var missvisande och i flera avseenden felaktig.

Tingsrätten tycks inte i tillräcklig omfattning ha informerats om att uppgifter i förundersökningen från tiden innan Sture Bergwall var misstänkt snarast talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Information som hade kunnat få betydelse för tingsrättens bedömning av Sture Bergwalls skuld har med andra ord, i strid mot objektivitetsprincipen, inte förmedlats vid huvudförhandlingen. Som exempel på uppgifter som sannolikt bidragit till att ge domstolen en felaktig bedömningsgrund kan följande nämnas.

I domen framgår att tingsrätten kände till att Sture Bergwall hade lämnat varierande och delvis felaktiga uppgifter om Therese Johannessens utseende och klädsel men att uppgifterna till slut hade blivit nästan korrekt. Tingsrätten anförde också att ändringarna hade skett utan påverkan från annan. Vad tingsrätten inte tycks ha fått reda på är dock i vilken omfattning som Sture Bergwall lämnat felaktiga och sinsemellan motsägelsefulla uppgifter, hur uppgifterna löpande ändrades samt att Sture Bergwall i viss mån anpassade sig utifrån hur frågorna ställdes. Det framgår till exempel inte att tingsrätten fick reda på att Sture Bergwall i de första förhören och fram till dess att han fick se en bild av Therese Johannessen i tidningen inte lämnade en enda korrekt uppgift om hennes utseende och klädsel.

I domen har tingsrätten gjort en jämförelse mellan Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningen mot kända fakta som bygger på vad de norska polismännen uppgett. Tingsrätten tycks därvid inte ha fått en helt korrekt bild av de uppgifter som Sture Bergwall lämnat under förundersökningen. Det anges till exempel felaktigt att Sture Bergwall hade lämnat korrekta uppgifter om bland annat böjveckseksemen, en rosa tröja med text, skospännena och armbandsklockan.

Tingsrätten fick inte heller reda på att Sture Bergwall vid det sista polisförhöret som handlade om Therese Johannessens klädsel felaktigt vidhöll att hon hade haft en ljusgrön t-tröja med krage. På kragen hade det funnits små bokstavsfigurer. De felaktiga uppgifterna om t-tröjan hade dessförinnan publicerats i media. Uppgiften till tingsrätten om att Sture Bergwall hade korrekt beskrivit att Therese Johannessen hade en rosa tröja med bokstäver på får

således anses missvisande. Vidare tycks tingsrätten inte ha fått reda på att Sture Bergwall genomgående under förundersökningen hade beskrivit fel färg på Therese Johannessens klockarmband. Han hade visserligen lämnat den korrekta uppgiften att Therese Johannessens klockrem var smalare vid spännet men han nämnde inte att klockan hade en röd urtavla, något som får anses särskiljande för hennes klocka.

Tingsrätten fick vidare missvisande uppgifter om Sture Bergwalls utpekande av Therese Johannessens skospännen. Av domen framgår att Sture Bergwall valde ut två skospännen varav ett var identiskt med det som fanns på Therese Johannessens skor. Vad tingsrätten inte fick reda på var att Sture Bergwall i själva verket hade uppgett att två av spännena han förevisades liknade Therese Johannessens spänne och att ett tredje spänne, det identiska, valdes ut med motiveringen att det hade samma färg som kragen på hennes t-tröja. Det identiska spännet liknade inte i något avseende de två andra utpekade spännena.

I tingsrätten redovisades att Sture Bergwall vid förhör redan i mars 1996 uppgett att Therese Johannessen hade ärr efter eksem, flammigheter, i armvecken. Den beskrivningen får anses missvisande. Första gången som Sture Bergwall nämnde något om ärr var efter att vallningen den 25 april 1996 hade avslutats. Enligt en promemoria av Seppo Penttinen nämnde Sture Bergwall då en ärrbildning på höger arm som han inte närmare kunde beskriva. Nästa gång Sture Bergwall hördes om saken kunde han inte ens minnas att han hade talat om ärrbildning. Vid det laget hade Therese Johannessens mamma dessutom hörts och uppgett att Therese Johannessen hade eksem som kunde ge ärr. I förhör därefter använde Seppo Penttinen pluralformen armarna och gjorde gällande att Sture Bergwall hade nämnt en hudåkomma eller liknande. Sture Bergwall beskrev då en flammighet på ovansidan av armarna. Det som Sture Bergwall uppgav vid huvudförhandlingen, att han redan i Fjell sett röda fläckar i hennes armveck, var en ny uppgift. Det kan påpekas att han då hade tagit del av förundersökningsprotokollet och åklagarens sakframställan.

Enligt tingsrättens dom beskrev polismännen att Sture Bergwall hade lämnat korrekta uppgifter med anknytning till Fjell. Bland annat sades att det fanns fakturor som bekräftade Sture Bergwalls uppgifter om att det hade legat plankor i området. Enligt polis-

männen hade plankorna levererats innan försvinnandet. Fakturorna som hänvisades till utvisade dock att plankorna levererades först den 5 juli 1988, alltså efter försvinnandet.

Av domen framgår vidare att polismännen uppgett att expediten CB hade berättat att Therese Johannessen köpte vissa varor och att expediten sedan såg henne gå iväg i en riktning som var väl förenlig med Sture Bergwalls uppgifter. Såsom tingsrätten återgivit polismännens uppgifter om vad CB hade berättat verkar poliserna dock ha utelämnat att CB:s iakttagelse gjordes en timme före försvinnandet och att den därmed knappast kunde anses stämma väl överens med Sture Bergwalls uppgifter.

Det framgår inte att tingsrätten fick reda på att Sture Bergwall innan vallningen till Haerland kyrka hade beskrivit kyrkan där han dödade Therese Johannessen på ett sätt som talade mot att det var Haerland kyrka han beskrev, bland annat eftersom kyrkan skulle ligga en timme norrut från Oslo. I stället tycks tingsrätten ha bibringats uppfattningen att Sture Bergwalls uppgifter enbart hade varierat på ett sådant sätt att han antingen hade dödat henne vid Mona-utsikten eller vid Haerland kyrka.

Tingsrätten verkar inte ha fått reda på att trädet med markeringen inte hittades på den plats som Sture Bergwall angett under förundersökningen. Inte heller verkar tingsrätten ha fått reda på att Sture Bergwall fördes till den plats där polisen hade hittat ett träd med markering. Av domen framgår felaktigt att Sture Bergwall hade beskrivit att trädet fanns vid Skumpen.

Tingsrätten verkar inte heller ha informerats om att Sture Bergwall inte hade nämnt en pläd förrän utredarna upplyste honom om att en sådan hade hittats. Han kunde därtill beskriva pläden först efter det att han hade fått del av förundersökningen. Av domen framgår att polisen under utredningen hittade ett bågfilmsblad på en plats som Sture Bergwall hade pekat ut. Detta är dock en felaktig uppgift. Sture Bergwall hade heller aldrig nämnt att han använt eller medfört en bågfil utan i stället berättat om en bågsåg och en stick-såg.

Av Sture Bergwalls egna uppgifter vid huvudförhandlingen framgick att han hade sett Therese Johannessen komma gåendes på en stig med en påse i handen när han satt i bilen vid Fjellcentret och att han då följde efter henne och drog ned henne i en slänt. Det framgår inte att tingsrätten fick reda på vad den tidiga utredningen

funnit om Therese Johannessens förehavanden precis innan försvinnandet. Den sista kända iakttagelsen hade gjorts inne i trapphuset, minuter innan hennes mamma konstaterade att hon var borta. Det fanns inget stöd i den utredningen för att hon under dessa minuter hade varit ute och promenerat i närheten av Fjellcentret.

En avgörande faktor för att Sture Bergwall skulle kunna ha dödat Therese Johannessen den 3 juli 1988 var att han inte samtidigt arbetade i kiosken i Grycksbo. Anna Wikström vittnade i tingsrätten om att man av bokföringen i kiosken inte kunde dra några säkra slutsatser om arbetstiderna och att det var möjligt att Sture Bergwall hade varit i Norge. Dock framgår av en promemoria som Anna Wikström hade upprättat, men som inte medtagits i förundersökningsprotokollet, att det var Sture Bergwall som förde in dagskassan för den 3 juli 1988 i kassaboken men att det skett på fel månad, nämligen för juni månad 1988. Detta redovisades inte för tingsrätten.

Slutligen har tingsrätten inte fått kännedom om att Sture Bergwall parallellt med den aktuella utredningen också erkände mord på två utländska pojkar i Norge och att omfattande utredningsåtgärder, inkluderande vallningar i Norge och Sverige, genomförts i syfte att hitta deras kvarlevor. Sture Bergwall delgavs misstanke om mord på pojkarna alternativt medhjälp till mord på den ena. Sture Bergwall pekade också ut en av pojkarna vid en fotokonfrontation. Till slut visade det sig emellertid att pojkarna hade lämnat Norge och att de alltjämt levde. Även om uppgifterna i sig inte berör det aktuella ärendet kunde uppgifterna ha haft betydelse för tingsrättens bedömning av Sture Bergwalls trovärdighet att han parallellt med utredningen lämnade detaljerade uppgifter om mord som han uppenbarligen inte hade begått. Tingsrätten uttalade särskilt i domen att det inte framkommit något som tydde på att Sture Bergwall, medvetet eller omedvetet, hade skäl att lämna ett falskt erkännande.

9.6.4 Advokaten

Av det material som vi har tillgång till har vi inte kunnat utläsa annat än att Claes Borgström var relativt passiv under såväl förundersökningen som vid huvudförhandlingen. Han framförde inga invändningar mot förundersökningens genomförande, påtalade inte skäl till varför Sture Bergwalls erkännande kunde vara falskt och gjorde heller inte rätten uppmärksam på omständigheter eller bevis som inte presenterades för rätten. Claes Borgström har dock vid möte med kommissionen berättat att han under huvudförhandlingen var aktiv och ifrågasättande, något som även Christer van der Kwast har bekräftat.

I enlighet med vad som redovisats i avsnitt 3.2.3 är advokatens främsta skyldighet att visa trohet och lojalitet mot sin klient och att tillvarata dennes intressen, utan att främja orätt. Den negativa sanningsskyldighet som en offentlig försvarare har gentemot domstolen innebär inte annat än att advokaten inte får lämna eller stödja en uppgift som han eller hon med säkerhet vet är osann.

Claes Borgström har vid möte med kommissionen uppgett att hans uppfattning var att Sture Bergwall var skyldig till mordet. I utförandet av försvararuppdraget hade han därmed att utgå från Sture Bergwalls erkännande och företräda Sture Bergwall med utgångspunkt i dennes önskan att bli dömd. Även om det finns utrymme för diskussion i fråga om hur lojalitetsplikten kan hanteras i de fall som klienten är exempelvis psykiskt sjuk, saknas det därför skäl att kritisera Claes Borgströms agerande under utredningen och huvudförhandlingen.

När en advokat är ombud i en rättegång är han eller hon även skyldig att iakta vad rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Advokaten bör även tillse att gällande regler och föreskrifter följs under förundersökningen och huvudförhandlingen så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Det har således funnits utrymme för Claes Borgström att bland annat invända mot att Per Holck, Richard Helmer och Thor Baekken förordnades som domstolssakkunniga trots reglerna om jäv för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. Någon sådan invändning tycks dock inte ha gjorts, vilket visserligen även det kan ha varit en följd av överväganden utifrån lojalitetsplikten.

Claes Borgström borde slutligen ha kontrollerat att innehållet i yttrandet av Erik Kall var riktigt innan han återopade det vid huvudförhandlingen. Av yttrandet framgår bland annat att Sture Bergwall som 19-åring begått ett lustmordsförsök. Eftersom det åtal som därvid avsågs, försök till dråp, ogillades av domstolen kan Erik Kalls slutsats om lustmordförsök ifrågasättas.

9.6.5 De sakkunniga

Sven-Åke Christianson hördes som partssakkunnig i tingsrätten. Han uppträdde under förundersökningen som rådgivare åt polis och åklagare men hade även ett flertal egna möten med Sture Bergwall på Sätters sjukhus om brottsutredningen parallellt med att den pågick. Därtill kommer att han inom ramen för den egna forskningen hade samtal med Sture Bergwall flera gånger varje år. Redan dessa förhållanden är ägnade att inge vissa betänkligheter kring risken för sammanblandning mellan de olika roller han påtagit sig.

Det kan också konstateras att *Sven-Åke Christiansons* råd bland annat innebar att man under förundersökningen frångick sedvanliga rutiner för hur vallningar och rekonstruktioner bör genomföras. Ett exempel är de riktlinjer som *Sven-Åke Christianson* i samarbete med Sture Bergwall upprättade inför vallningen i Norge om hur denna skulle genomföras. I riktlinjerna förespråkade *Sven-Åke Christianson* att Sture Bergwall skulle få ta del av vad som framkommit under polisutredningen, till exempel föreslog han att Sture Bergwall skulle få reda på om trädet med markeringen hade hittats. Efter att *Seppo Penttinen* samrått med *Sven-Åke Christianson* under vallningen fick Sture Bergwall också reda på att ett träd hade hittats och leddes till platsen där fyndet hade gjorts.

I riktlinjerna uppmanade han vidare utredarna att under vallningen vara observanta på Sture Bergwalls kroppsspråk. Han påpekade också att Sture Bergwall genom att titta åt ett visst håll kunde leda utredarna vidare om de uppmärksammade honom på när han gjorde så. Att dessa riktlinjer följdes framgår av olika förhör och promemorior där förhørsledarna, främst *Seppo Penttinen*, ofta var uppmärksam på hur Sture Bergwall såg sig omkring och uppträdde. Att på det sättet betona vikten av att försöka förstå och tolka vad

Sture Bergwall möjligen förmedlade får anses innebära en stor risk för feltolkningar som kan leda brottsutredningen fel.

Riktlinjerna innehöll också rådet att Sture Bergwall om Therese Johannessens kvarlevor hittades, skulle ges möjlighet att gräva upp kroppen och få en ”privat stund” med den. Han skulle även fysiskt få känna på en benbit. Rådet får anses helt avvika från sedvanliga rutiner om hur en vallning bör genomföras.

Per Holck och *Richard Helmer*, som bägge biträtt åklagaren med sakkunskap under förundersökningen, åtog sig uppdrag som domstolssakkunniga. Mot bakgrund av deras medverkan under förundersökningen och att de avgett utlåtanden i målet kan det lämpliga i sakkunnigförordnandena ifrågasättas, se avsnitt 3.2.4. Även *Christer van der Kwast*, som initierade förordnandena, borde ha uppmärksammat den eventuella jävssituation som uppstått och i stället åberopat dem som partssakkunniga.

Samma förhållanden gäller *Thor Baekken*, Therese Johannessens läkare. Han hade också hörts under förundersökningen och biträtt utredarna med sakkunskap om eksem. Trots det åtog han sig uppdraget som domstolssakkunnig. Han hade dessförinnan åberopats som partssakkunnigt vittne av åklagaren. Det lämpliga i ett sådant förordnande kan ifrågasättas, se avsnitt 3.2.4.

9.6.6 Vården

Av utredningen framgår att Birgitta Ståhle var relativt väl insatt i förundersökningen. Utöver att hon deltagit vid några förhör och vid vallningarna, framgår exempelvis av journalanteckningen den 2 juli 1998 att Birgitta Ståhle och Sture Bergwall inför huvudförhandlingen hade använt sig av förundersökningen i terapin på ett aktivt sätt och att det, enligt Birgitta Ståhle, hade varit konstruktivt att förstå det som beskrevs i utredningen. Trots detta uppgav hon vid huvudförhandlingen att hon inte visste vad som framkommit i polisutredningen och att det var först då, vid förhandlingen, som hon bättre förstod vad som hänt.

I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 9.2.4, har Birgitta Ståhle, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast uppgett att det fanns en tydlig skiljelinje mellan brottsutredningen och terapin. Deras uppgifter motsägs av vad Sture Bergwall har berättat

om bland annat hur uppgifter från förundersökningen förmedlades till honom via terapin. Ord står därmed mot ord.

Av journalanteckningarna framgår inte bara att de morderkännanden som för närvarande utreddes även behandlades i psykoterapin. Brottsutredningens olika stadier tycks dessutom ha påverkat terapins utformning och omfattning, till exempel inför huvudförhandlingen. Det är därför svårt att dra någon annan slutsats än att det i vart fall tycks ha förekommit kontakter mellan vården och brottsutredningen. Den information som fördes mellan brottsutredningarna och psykoterapin tycks emellertid i stor utsträckning ha förmedlats av Sture Bergwall själv.

9.6.7 Tingsrättens processledning och bevisprövning

Processledningen

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten åklagaren att, på ett sätt som torde stå i strid med principen om bevisomedelbarhet och principen om det bästa bevismedlet, höra polismännen Ole Thomas Bjerknes, Håkon Gröttland, Knut Staknes och Tore Bakken om vad Sture Bergwall uppgett i polisförhören. Eftersom tingsrätten, på grund av målets speciella karaktär, behövde få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början överensstämde med faktiska omständigheter får det anses ha funnits visst fog för beslutet att tillåta bevisningen. Följden blev dock att tingsrätten fick en allt för tillrättalagd bild av vilka uppgifter Sture Bergwall hade lämnat under förundersökningen. Om tingsrätten i samband med förhören med polismännen hade granskat bakgrundsmaterialet till vissa för bevisvärderingen betydelsefulla uppgifter hade den inte enbart behövt förlita sig på polismännens egna tolkningar och sammanfattningar av förhören. Det kan i sammanhanget anmärkas att polismännen som hördes endast i begränsad utsträckning själva hade närvarat vid polisförhören med Sture Bergwall. Som exempel hade tingsrätten kunnat be att få titta på underlaget till sakkonfrontationsförhöret rörande Therese Johannessens skospännen och på fakturorna rörande plankorna som polismännen refererade till under förhöret med dem. Någon sådan granskning av bakgrundsmaterialet verkar dock inte ha skett.

Tingsrätten tillät vidare att polismännen hördes om vad andra vittnen hade uppgett under förundersökningen, till exempel expediten CB i videoaffären i Fjellcentret samt vaktmästaren och byggarbetarna i Fjell, i stället för att dessa personer hördes inför tingsrätten om sina iakttagelser. Det framgår inte att det fanns något hinder mot att höra vittnena inför rätten. Vid en närmare granskning av förundersökningsprotokollet kan vi, beträffande CB:s uppgifter, konstatera att polismännens redogörelser avvek från vad CB hade uppgett under förundersökningen.

Vidare förordnade tingsrätten, efter hemställan från åklagaren, Per Holck och Richard Helmer som domstolssakkunniga i målet. Som påpekats ovan, avsnitt 9.6.5, kan det lämpliga i förordnandena ifrågasättas. Åklagaren uppgav inför förordnandena att de båda hade anlitats under förundersökningen och avgett utlåtanden samt att det var angeläget att de hördes som domstolssakkunniga. Trots att tingsrätten alltså kände till att de medverkat under förundersökningen förordnades de som domstolssakkunniga. I tingsrättens förordnande preciserades inte heller vad de skulle uttala sig om, se avsnitt 3.2.4.

Tingsrätten förordnade också Thor Baekken som domstolssakkunnig trots att han hade åberopats som vittne av åklagaren. Varför tingsrätten, med kunskap om den förbindelse som fanns mellan utredningen och Thor Baekken, valde att förordna honom som domstolssakkunnig framgår inte av beslutet. Det framgår inte heller om vad han skulle uttala sig. Det lämpliga i även det förordnandet kan ifrågasättas.

Inför tingsrättens bedömning i påföljdsfrågan valde tingsrätten att inhämta ett yttrande från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus i stället för att förordna om en ny rättspsykiatrisk undersökning, se avsnitt 3.2.6. Det hade dock förflutit sju år sedan den senaste rättspsykiatriska undersökningen. Sture Bergwall hade därefter dömts för flera mord utan att någon sådan genomförts. Den nya brottsligheten var dessutom av betydligt mer allvarlig art och påstods ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa. Det kan därför ifrågasättas om det inte hade varit lämpligare att låta Sture Bergwall genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning.

Bevisprövningen

Tingsrätten stod inför en ovanlig situation med en tilltalad som tio år efter det påstådda gärningstillfället självmant erkände mord och med en åklagare och försvarare som båda argumenterade för en fällande dom. Den tilltalade var dessutom sedan tidigare dömd för ytterligare fyra mord, även de med utgångspunkt i hans egna erkännanden. Inte desto mindre hade tingsrätten att pröva om det var ställt utom rimligt tvivel att ett mord hade blivit begånget och att Sture Bergwall var skyldig till detta eller, med andra ord, om det framstod som så osannolikt att det hade gått till på annat sätt än vad åklagaren gjort gällande att det kunde betraktas som uteslutet.

Som ett led i den bedömningen hade rätten, för att kunna bedöma tillförlitligheten i åklagarens uppgifter, att ta ställning till om åklagarens utredning och den åberopade bevisningen var tillräckligt robust. En sådan prövning är i många avseenden nära sammankopplad med bevisvärderingen men innebär i sig ett ställningstagande till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräcklig hög grad var kontrollerade mot kända fakta och om utredningen var så noggrant genomförd att ytterligare utredning inte kunde riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Huruvida tingsrätten gjorde en sådan prövning, och hur tingsrätten i sådant fall resonerade, framgår inte av domen. Dock hörde tingsrätten, möjligen som ett led i att kontrollera utredningen, på eget initiativ vittnet LI om eventuell blodförekomst vid Haerland kyrka.

En viktig utgångspunkt för prövningen av utredningens robusthet borde dock ha varit att det inte var klarlagt att ett dödsfall hade inträffat samt att det saknades såväl teknisk bevisning i reell mening som vittnesuppgifter som band Sture Bergwall till gärningen och platsen. Den tekniska bevisning som fanns tillgänglig vid tidpunkten för tingsrättens prövning bestod i huvudsak av vissa brända bitar som påträffats och som misstänktes vara benbitar från ett barn, utan att någon koppling mellan bitarna och Therese Johannessen hade kunnat fastställas. Bevisningen bestod i stället huvudsakligen av kontroller av Sture Bergwalls egna uppgifter mot kända omständigheter. Den utredning som fanns om Sture Bergwalls förehavanden vid den aktuella tiden var mycket begränsad, varför utredningen om han hade haft faktisk möjlighet att befinna sig i Norge vid tiden för försvinnandet var bristfällig.

Misstankarna mot den utpekade medgärningsmannen MA hade lagts ned. MA hördes inte vid huvudförhandlingen. Utifrån Sture Bergwalls egen redogörelse för händelseförloppet hade dock MA:s medverkan betydelse för gärningen på sådant sätt att Sture Bergwall uppgett att de tillsammans hade beslutat sig för att genomföra den ”destruktiva resan” till Norge och gemensamt beslutat att ”ta” Therese Johannessen när de såg henne. MA hade dessutom hjälpt till vid hanteringen av Therese Johannessen efter att Sture Bergwall hade dödat henne och sett på när Sture Bergwall dödade, styckade och eldade upp kroppen. Vallningsfilmen som visades för tingsrätten innehöll en kort sekvens från när Sture Bergwall befann sig i terrängen utanför Haerland kyrka samt Sture Bergwalls sammanbrott i närheten av tjärnen Ringen. Den för prövningen relevanta frågan om och i sådant fall hur Sture Bergwall hade anvisat vägen till Fjell och hans agerande i Fjell framgick emellertid inte av filmen.

Samtliga nu angivna utredningsbrister är sådana som tingsrätten borde ha uppmärksammat och analyserat i domen. Den analysen borde särskilt ha innefattat hur dessa brister inverkad på värderingen av Sture Bergwalls övriga uppgifter.

Beträffande tingsrättens redogörelse för bevisvärderingen kan bland annat följande iakttagelser göras.

Tingsrätten kom inledningsvis fram till att det inte framkommit något som tydde på att Sture Bergwall hade skäl att lämna ett oriktigt erkännande. Vad tingsrätten byggde den slutsatsen på har inte närmare redovisats i domen. Vidare höll tingsrätten det för utslutet att Sture Bergwall hade erhållit information av särskild betydelse i ärendet genom media, förhørsledarna eller i terapin. Tingsrättens bedömning härom grundade sig huvudsakligen på vad utredarna och Birgitta Ståhle uppgett. Tingsrätten har dock inte närmare redovisat i vad mån dessa personer faktiskt kunde ha kännedom om de här förhållandena eller om några särskilda överväganden gjordes beträffande tillförlitligheten i Birgitta Ståhles bedömning att hon inte överfört några uppgifter till Sture Bergwall.

Det framgår att tingsrätten lade stor vikt vid att Sture Bergwall rätt kunde beskriva Therese Johannessens klädsel och utseende samt hur det såg ut i Fjell. Det kan dock konstateras att Sture Bergwall inte lämnade några närmare signalementsuppgifter eller någon mer ingående beskrivning av Fjell vid huvudförhandlingen. Uppgifterna framkom i stället huvudsakligen vid förhören med

polismännen, det vill säga genom andrahandsuppgifter. Det framgår inte hur tingsrätten värderade detta faktum i sin bevisvärdering.

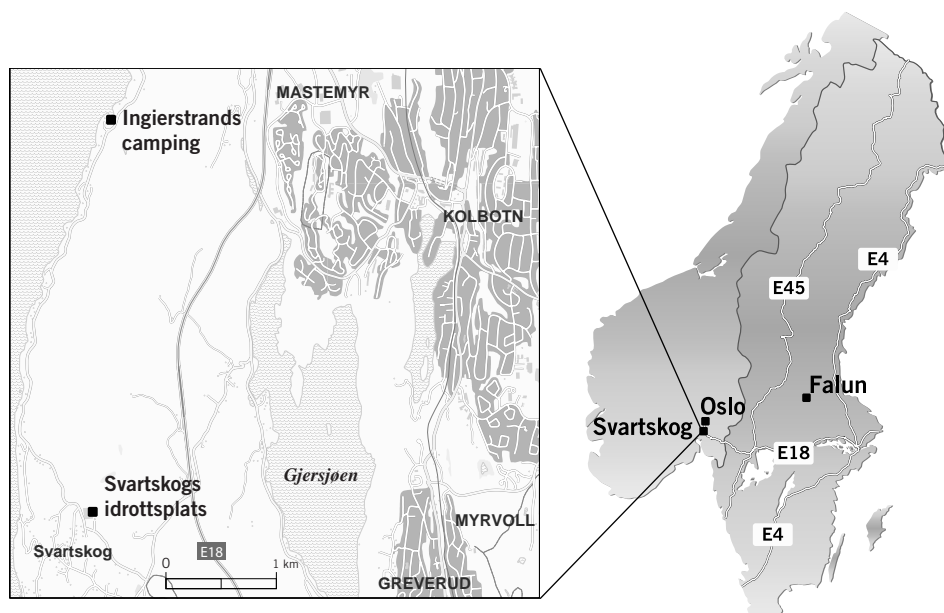
Det kan vidare konstateras att det av tingsrättens bedömning inte framgår hur Sture Bergwalls uppgifter om olika detaljer i Fjell kunde kopplas till den tid, omkring klockan 20, som Therese Johannessen försvann.

Tingsrätten ansåg vidare att Sture Bergwalls beskrivning av Haerland kyrka och omgivningarna i Örjeskogen talade för att han hade varit där vid den aktuella tiden. Tingsrätten ansåg också att benbitarna man fann vid Skumpen i någon mån talade för att hans berättelse var riktig. Tingsrätten har dock inte närmare angivit vad i Sture Bergwalls beskrivning av Haerland kyrka som gav belägg för att han hade varit där vid den aktuella tiden eller vilka omständigheter, utöver det brända benmaterialet, som knöt honom till platsen. Framför allt har tingsrätten inte närmare förklarat på vilket sätt som Sture Bergwalls uppgifter om Therese Johannessen och de olika platserna gav stöd för att Sture Bergwall hade fört bort Therese Johannessen från Fjell med våld, mördat henne vid Haerland kyrka och hanterat hennes kropp i Örjeskogen.

Tingsrätten har inte heller fört något resonemang om huruvida tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter, och åtalet i stort, påverkades av den omständigheten att den medgärningsman han angett varit delaktig i gärningen inte hördes och än mindre var åtalad för brott.

10 Trine Jensen

10.1 Inledning

Fredagen den 21 augusti 1981 försvann den sjuttonårige Trine Jensen från centrala Oslo. Hon var senast sedd av sin mamma klockan 15.50, varefter hon troligen hade gått för att köpa en jacka. Klockan 16.30 hade hon stämt träff med en vän, men dök inte upp.

I personefterlysningen angavs att Trine Jensen hade mörkblont hår ner till skulderna, var klädd i en vit tröja med blå ränder, blå jeans, vita träskor och bar på en blå nylonbag.

Den 11 oktober 1981 hittades hon av en förbipasserande liggandes död i en skog cirka 200 meter sydost om Svartskog idrottsplats i Oppedgård kommun, cirka två mil söder om centrala Oslo. Hon låg under en gran delvis på höger sida med huvud och bröst ned mot marken. Hon hade på sig behå och tröja, båda oskadda, men var i övrigt avklädd. Bredvid henne återfanns träskor, strumpor och en blå nylonbag. Runt Trine Jensens hals satt nylonbagens ena handtag, avrivet från bagen. Handtaget var gjort till en löpsnara som hade låsts med en enkel knut. Den ena änden hade därefter lagts ännu en gång runt halsen och knutits med tre enkla knutar.

10.2 Förundersökningen

10.2.1 Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande

Teknisk och rättsmedicinsk undersökning

Vid den obduktion som genomfördes den 12 oktober 1981 framkom bland annat att kroppen var klädd i en ljus tröja med blå tvärränder och en behå, som var oskadd. Vid halsen fanns ett trasigt halsband. Ett tygband, cirka 2–3 centimeter brett, var knutet runt halsen. Det fanns könshår på vänster pekfinger och mellan två av den högra handens fingrar. Kroppen var stadd i framskriden förruttnelse och saknade stora delar av överkroppens och huvudets mjukdelar. Även de inre organen i brösthålan och bukhålan saknades. Kroppen var bättre bevarad från midjehöjd och nedåt. I det högra tinningbenet fanns en frakturlinje, den vänstra kindknotan var lossbruten och överkäken var avskild från resten av kraniet. Det fanns inga skador på halskotpelaren, revbenen eller bröstbenet. Det fanns inte heller några synliga skador i eller omkring de yttre könsorganen.

I sammanfattningen av den rättsmedicinska undersökningen från den 12 oktober 1981 framgår bland annat *att* det fanns tecken på trubbigt våld med brott i ansiktsskelettet, separation av överkäken och det vänstra kindbenet, avsaknad av ledhuvudena på underkäken, brottlinje i den högra tinningregionen och brott i botten på den högra ögonhålan, och *att* dödsorsaken inte kunde fastställas med säkerhet eftersom skadorna i ansiktbenen knappast

varit dödliga men att, eftersom en snara var knuten runt halsen, det kunde antas att dödsorsaken var strypning.

Den snara som Trine Jensen hade runt halsen undersöktes av Ola Storruste, studieinspektör vid Oslo Sjömansskola. Av utlåtandet, daterat den 2 juni 1982, framgick att snaran var knuten som en löpsnara som hade låsts med en enkel knut. Den ena änden hade därefter lagts ännu en gång runt halsen och knutits med tre enkla knutar, varav de första två bildade en kärringknut.

På Trine Jensens kropp och tillhörigheter säkrades fingeravtryck och hårstrån.

Enligt brottsplatsundersökningen tydde spåren vid platsen och på liket på att Trine Jensen hade blivit utsatt för sexuella handlingar.

Polisförhör

En mycket stor mängd förhör hölls med vittnen, vänner, bekanta och närstående till Trine Jensen. Av förhören framgår att bland annat följande iakttagelser hade gjorts vid aktuell tid och plats. En man i en bil hade ropat till sig en ung kvinna, lik Trine Jensen, som därefter hade följt med i mannens bil. Flera vittnen hade iakttagit en vinglig bilkörning. Uppgifterna om bilkörningen skilde sig åt i detaljer, men flera hade berättat att bilen var en röd Opel Kadett, att föraren var en man som betedde sig märkligt och att passageraren var en ung kvinna med långt mörkt hår.

Övrigt

I en sammanställning över vidtagna utredningsåtgärder upprättad av norsk polis i samband med att åtalet överlämnades till den svenska åklagarmyndigheten, redovisades att utredningen hade lett till att flera grova våldtäkter mot prostituerade i Oslo klarades upp. Den man som i oktober 1981 greps och sedermera dömdes för dessa brott körde vid tiden en röd Ford Escort. Mannen kunde dock inte bindas till mordet på Trine Jensen. Av sammanställningen framgår att totalt 322 vittnen hördes under perioden augusti 1981 till juni 1994. I tiden därefter skedde inga utredningsåtgärder förrän i oktober 1996 när Sture Bergwall började berätta om mordet på Trine Jensen.

10.2.2 Polisförhör, vallningar och rekonstruktion med Sture Bergwall

Under perioden oktober 1996 till mars 2000 hölls elva förhör med Sture Bergwall. Fyra av dessa är endast medtagna transumt i förundersökningen. Skälet till det framgår inte och dessa förhör har inte heller återfunnits i de övriga förundersökningsprotokoll som vi har gått igenom.

Förhören är nedtecknade i dialogform och omfattar cirka 150 sidor. Såvitt annat inte anges nedan under respektive förhör närvarade kriminalinspektör Seppo Penttinen, Sture Bergwall och Sture Bergwalls offentlige försvarare Claes Borgström. Beträffande de förhör som medtagits transumt framgår dock inte vilka som närvarade.

Under förundersökningen genomfördes även vallningar i Oslo och i trakterna kring mordplatsen samt en rekonstruktion vid och i anslutning till mordplatsen.

Den 4 oktober 1996 hölls ett mycket kort förhör med Sture Bergwall sedan han bett om att få lämna upplysningar till polisen. Vid förhöret närvarade inte Claes Borgström. Sture Bergwall berättade att han sommaren 1981 hade åkt till Oslo och fört bort och mördat en kvinna i övre tonåren vid namn Trine Jensen.

Den 24 april 1998 hölls ett förhör med Sture Bergwall som endast är medtaget transumt i förundersökningsprotokollet. Sture Bergwall uppgav att han ville vara väldigt försiktig med huruvida han var skyldig till mordet på Trine Jensen och sade att det fanns många frågetecken. Han såg en bild, som kanske var en fantasibild, av att han körde in på en skogsväg och passerade en röd byggnad. Kroppen fanns kanske en kilometer därifrån och låg naken på mage i ett område nordost om Oslo. Med hjälp av en karta pekade han ut området Kongsvinger, som ligger cirka 10 mil nordost om Oslo.

Den 27 januari 1999 hölls ett förhör med Sture Bergwall som endast är medtaget transumt i förundersökningsprotokollet. Han berättade bland annat följande. Kroppen, som var avklädd, placerades ganska nära ett uthus som han passerade på vägen. Han skändade kroppen på olika sätt. Kroppen låg i sidled med ryggen åt en liten skogsväg. Han träffade Trine Jensen i centrala Oslo.

Den 10 februari 1999 hölls ett förhör med Sture Bergwall som endast är medtaget transumt i förundersökningsprotokollet. På

fråga hur Trine Jensen dödades svarade Sture Bergwall att om det var samma person de pratade om, så dödades hon genom kraftigt våld mot den bakre delen av huvudet vid ”krönet”. Han kallade detta för den dödliga skadan. Trine Jensen fick även andra skador av blesstyrkaraktär. När han skulle visa var dessa skador fanns pekade han på hakan, underläppen och mungipan. Mot den högra axeln hade det skett trubbigt våld. Han uppgav sig inte veta om det hade hänt något i bilen eller var dödandet inträffade. Det fanns även skador mot ryggen och benen men inte mot magen. På frågan om det var omfattande skador på benen svarade han att om han vore polis och såg skadorna så skulle han fråga sig varför benen var så pass skadade.

Hon dödades på samma plats som hon lämnades. På frågan om det var Trine Jensen han pratade om svarade han att det ju också kunde vara någon annan eftersom Trine Jensen kunde vara ett namn som massmedialt hade inplanterats i honom.

Han hade en väldigt stark minnesbild av att de nyss beskrivna skadorna var de som fanns på kroppen.

Den 22 mars 1999 hölls ett förhör med Sture Bergwall som endast är medtaget transumt i förundersökningsprotokollet. Han ritade två skisser. Den ena skissen visade var kroppen låg i förhållande till Oslo. Väderstrecken framgår dock inte av skissen. Den andra skissen visade en avtagsväg rakt västerut från ”Oslovägen”. Det tycks som att han nu uppgav att han färdats söderut från Oslo. Vid avtagsvägen, som var en skogsbilväg, låg det ett grått uthus på höger sida. Efter en uppförsbacke och en nedförsbacke låg kroppen på höger sida om vägen. Han förknippade detta med Trine Jensen och sade att det var henne han tänkte på. Kroppen låg mellan två och fem kilometer in på avtagsvägen. Kroppen låg i en svacka ett tiotal meter från vägen, där bilen var parkerad. Det fanns ingen bebyggelse i närheten och det grå uthuset låg långt från platsen.

Den 17 maj 1999 närvarade även kriminalkommissarie Jan Karlsson som förhørsledare tillsammans med Seppo Penttinen. Sture Bergwall berättade bland annat följande. Av en slump tog Trine Jensen kontakt med honom när han satt i en bil i Oslo. Han upplevde att hon gjorde en sexuell invit som tände hans vrede och han erbjöd henne skjuts. Hans avsikt var att döda henne. När de var på väg ut ur Oslo ville hon att han skulle stanna bilen och gjorde en ansats att öppna dörren. Då uppstod det bråk. Han

ryckte hennes högra hand mot sig och hon blev omtumlad av det. Så småningom såg han avtagsvägen till höger och åkte in där. Han ritade en skiss över hur det såg ut på platsen. På skissen skrev han "attack som innebär stor skada i magtrakten". Därefter var hon någorlunda vid liv tills hon hamnade på den slutgiltiga platsen. Det skedde inget sexuellt. Han vidgick att han sett bilder i media på Trine Jensen och berättade att han då hade känt igen henne som den kvinna han tagit livet av. Han delgavs därefter misstanke för mord på Trine Jensen.

Av en promemoria daterad den 28 maj 1999 framgår att Seppo Penttinen den 27 maj 1999 ringde till Sture Bergwall för att inför vallningen få uppgifter om vilka kläder och föremål som Sture Bergwall kopplade till Trine Jensen. Sture Bergwall berättade att han hade färdats i en röd Opel Kadett Caravan av -75 eller -76 års modell. Trine Jensen hade en ljus handväska som var mer fyrkantig än avlång, cirka 15–20 centimeter tjock och med remmar i sådan längd att man kunde bära väskan i handen och över axeln. Han var säker på att Trine Jensen hade en midjekort jacka eller kavaj, men mest troligt en jacka. Han mindes det som att hon hade skor med klack som gjorde henne längre. Minnet av benkläderna var vagt och innehöll även ett minne av att han hade sprättat upp något kring kläderna med kniv.

Han berättade att reportern Kåre Hundstad på tidningen Se och Hör hade skickat en artikel till honom om Trine Jensen.

Den 3 juni 1999 berättade Sture Bergwall bland annat följande. När de parkerat vid platsen sade han åt henne att gå ut. De gick över vägen och in i ett skogsparti. De gick därefter mot det uthus han tidigare hade pratat om. På fråga om det fanns något annat i miljön som han fäst sig vid svarade han nej. På vägen mot uthuset attackerade han henne flera gånger och hon fick kraftiga slag mot kroppen. I ett skede föll hon på grund av att han hade en kniv framme. Hon blev liggandes svårt skadad. Kniven träffade framför allt på framsidan i bröstpartiet och magpartiet. Hon dog på den plats där han lämnade henne. Han berättade att han särskilt kom ihåg handväskan och remmen och att han höll i remmen. Remmen var ett par centimeter bred och av läder eller skinn. På fråga vad som hände med remmen sade han att han skulle kunna säga att han band fotlederna med den men att det var en felaktig uppgift. Hon

var rädd när han höll i remmen. Han antog att remmen hade hittats vid kroppen och att den hade hamnat som väskan, intill henne.

På fråga hur han körde ut från Oslo berättade han att han körde mot E18 och svängde höger. Vid en förortsbebyggelse tog han vänster. Från den vägen svängde han höger och därefter så småningom höger igen.

I media hade han enbart sett Trine Jensens namn och ansiktsfotografier av henne. I den artikel han fått från Kåre Hundstad på Se och Hör hade Kåre Hundstad klippt bort vissa partier för att inte riskera att överföra information.

Den 16 och 17 augusti 1999 genomfördes vallningar och en rekonstruktion i Norge. Vallningen inleddes i bil från Säter mot Oslo. Avsikten var att Sture Bergwall skulle visa fyndplatsen och var han mötte Trine Jensen samt lämna kompletterande förhörsuppgifter. Något sammanfattande protokoll från vallningarna och rekonstruktionen har inte återfunnits i förundersökningsmaterialet och inte heller någon fullständig redogörelse för vilka som närvarade. Av dokumentationen framgår dock att bland annat även Christer van der Kwast, biträdande överåklagare och förundersökningsledare, Birgitta Ståhle, legitimerad psykolog och Sture Bergwalls psykiater, Claes Borgström, Sture Bergwalls offentlige försvarare, och Sven-Åke Christianson, professor i psykologi vid Stockholms universitet, närvarade.

Genomförandet dokumenterades genom videoinspelning och ljudupptagning. Vi har haft tillgång till de oredigerade vallningsfilmerna och den redigerade vallnings- och rekonstruktionsfilm som förevisades för tingsrätten vid huvudförhandlingen. Vi har även haft tillgång till merparten av utskriften från ljudupptagningarna.

Av de oredigerade vallningsfilmerna framgår inledningsvis att de färdades på E18 mot Oslo. Sture Bergwall berättade att han i samband med mordet på Trine Jensen hade passerat en järnväg ett par gånger. Vid ett tillfälle passerade de ett ortsnamn som han kände igen och reagerade på och behövde strax därefter stanna till vid en parkeringsficka för att hämta andan. Reaktionen på ortsnamnet är den enda sekvens från vallningen den 16 augusti 1999 som är med på den redigerade vallningsfilmen.

Av den oredigerade vallningsfilmen framgår även att Sture Bergwall reagerade när de en stund senare passerade en järnvägsbro.

De svängde av vid järnvägsbron och åkte runt i området. Denna sekvens redovisas närmare i redogörelsen för Gry Storvik-ärendet, avsnitt 11.2.2.

Därefter körde de ännu en stund, varefter Sture Bergwall uppgav att han inte kände sig orienterad. Vallningen avbröts strax därefter.

Den 17 augusti 1999 genomfördes en vallning i bil med utgångspunkt från järnvägsstationen i Oslo. Av utskriften från ljudupptagningen och den oredigerade vallningsfilmen framgår bland annat följande.

Syftet med vallningen var att Sture Bergwall skulle visa var han hade mött Trine Jensen. Efter att ha kört runt en lång stund och vid två tillfällen återvänt till järnvägsstationen för att börja om, ringade Sture Bergwall till slut in ett område som intressant. Han nämnde gatorna Kirkegatan och Kongens gata, varvid Seppo Penttinen föreslog att de i det området skulle parkera den bil som tagits med för vallningen.

Det parkerades därefter en bil av äldre modell, sannolikt en Opel Kadett, längs en gata i centrum. Av ett separat protokoll framgår att Sture Bergwall, Claes Borgström och Seppo Penttinen satte sig i bilen som stod parkerad på ”Kirkeveien” [det som avsågs bör ha varit Kirkegatan] och att syftet med det var att underlätta Sture Bergwalls förmåga att minnas. Sture Bergwall berättade bland annat att han hade parkerat bilen ”på det här viset så att säga”, att han hade suttit i bilen när Trine Jensen passerade och att han hade bett henne följa med för att visa vägen till slottet.

I den redigerade filmen beskrevs detta med en filmsekvens av en karta med Skippergatan markerad och därefter en filmsekvens som visade den gamla bilen. Samtidigt berättade en speakerröst att Sture Bergwall hade pekat ut Skippergatan som den plats där han mött Trine Jensen. Speakerrösten sade även att den för vallningen medtagna bilen hade parkerats i korsningen Skippergatan/Prinsens gate efter anvisning av Sture Bergwall. Om, och i så fall när, Sture Bergwall lämnade en sådan anvisning framgår inte av materialet. Det kan dock påpekas att denna korsning låg mycket nära en butik som Trine Jensens mamma hade antagit att Trine Jensen varit på väg till strax innan försvinnandet.

Härefter beslutade man sig för att åka till den plats där vallningen hade avbrutits dagen innan. När de tagit sig dit och sedan kört runt ett tag förklarade Sture Bergwall att han inte var oriente-

rad. Seppo Penttinen gick då ut ur bilen och samtalade med någon. När han återvände berättade han att de skulle vända tillbaka till en korsning där de tidigare hade varit, men att de nu i stället skulle ta till vänster i korsningen ”eftersom du tittade stadigt åt det hållet”.

Under färden passerade de vatten, vilket Sture Bergwall sade var ”ett igenkännande”. När de åkt vidare ett tag konstaterade Seppo Penttinen att de nu var vid en utfart till E18 och sade: ”Christer hade en åsikt om att du borde stanna här i, i den här regionen, om du kan vika av lite grand?” De parkerade vid Ingierstrands camping och stängde av inspelningsen. Efter pausen körde de, utan anvisningar från Sture Bergwall, tillbaka samma väg som de kom från.

I den redigerade filmen återgavs denna sekvens på det sättet att speakerrösten berättade att Sture Bergwall hade svårt att orientera sig men att området hade varit föremål för omfattande nybyggnation av fastigheter och vägnät. Man hade därför valt att i stället utgå från avfarten från E18 vid Ingierstrands camping.

Efter att ha lämnat campingen och kört en stund visade Sture Bergwall att de skulle ta höger in på en mindre väg, vilket de gjorde. Vid denna avfart kan man, när man ser filmen, ana att det står ”Svartskog” på en vägskylt. Så småningom kom de fram till infarten till Svartskog idrottsplats. Strax innan avfarten sänkte föraren hastigheten och i höjd med avfarten var farten låg. Sture Bergwall gjorde en oklar rörelse med handen, varvid Seppo Penttinen frågade om de skulle stanna. De åkte dock en bit till innan Sture Bergwall ville vända. Han pekade sedan vänster in till Svartskog idrottsplats. Han ledde dem till en plats där de parkerade bilen.

Denna sekvens visades i sin helhet på den redigerade filmen. Omedelbart innan visades dock även en sekvens när Sture Bergwall gjorde ett ”igenkännande” vid vattnet. Denna sekvens är dock tidsmässigt felaktigt inklippt eftersom igenkännandet skedde innan pausen vid campingen.

När det gäller Sture Bergwalls anvisning av fyndplatsen och den efterföljande rekonstruktionen har vi enbart haft tillgång till den redigerade vallnings- och rekonstruktionsfilmen samt utskriften från ljudupptagningen. Utskriften från ljudupptagningen omfattar dock händelseförloppet i sin helhet. Av dokumentationen framgår bland annat följande.

Efter att ha vandrat runt en stund i terrängen pekade Sture Bergwall ut en plats som fyndplatsen. Platsen var dock fel. Christer van der Kwast bad då att få prata med Seppo Penttinen och sade:

Nu går vi ner där det är, och så kan du be honom beskriva, vi är rimligt nära, nu får någon visa exakt var det är, och här blir det svårt, vi vill veta vad som hände, så hjälper vi till med ...

Detta uttalande finns dock inte med på den redigerade filmen.

En tekniker anvisade därefter rätt plats, som enligt speaker-rösten låg cirka 30 meter från den plats som Sture Bergwall hade anvisat. De återvände sedan till parkeringen och kameran zoomade in en gren som hängde ut över vägen och som Sture Bergwall hade angett var en riktningspil mot fyndplatsen.

Vid parkeringen visade Sture Bergwall i den för vallningen medtagna bilen på en figurant hur han under färd hade ryckt till sig Trine Jensen och senare även slagit hennes huvud mot sätet. Han visade även att han snurrat handtagen till Trine Jensens väska runt hennes handleder genom att helt enkelt tvinna handtagen några varv. Därefter demonstrerade han hur han vid Svartskog hade tagit ut Trine Jensen ur bilen och slagit hennes huvud mot bilens tak. Sedan hade han fört henne med sig ut i terrängen. Under detta förlopp var Trine Jensens händer enligt Sture Bergwall hårt fasthållna med hjälp av väskans handtag. Av filmen framgår dock att handtagen ideligen lossnade från figurantens handleder.

Enligt speakerrösten förflyttade de sig sedan 75 meter. Sture Bergwall berättade och visade att han på den platsen hade snurrat loss väskan från Trine Jensens händer och med sina händer attackerat ena sidan av hennes huvud. När hon föll fortsatte han att attackera kroppen och Trine Jensen blev avsvimmad. Speakerrösten tillade att Sture Bergwall senare under vallningen uppgett att han på denna plats även hade klätt av Trine Jensen på underkroppen, försökt att strypa henne och dessutom fört in ett slätt föremål i hennes slida.

Nästa sekvens finns inte med på den redigerade filmen, men av utskriften från ljudupptagningen framgår att Sture Bergwall berättade att han bar Trine Jensen till en plats där han slog mot hennes mage. Han tog ett grepp runt halsen med tummarna mot varandra och klämde med våldsam kraft. Effekten blev att hon tömde blåsan och tarmen. Efter den attacken var hon död. Han bar henne sedan till fyndplatsen.

I den redigerade filmen återgavs detta på det sättet att speaker-rösten berättade att Sture Bergwall hade sagt att han slagit Trine Jensen i magen och tagit strypgrepp, men att han i ett senare skede förklarade att slaget i magen egentligen var att han skadat Trine Jensen i slidan med ett slätt föremål. Speakerrösten redovisade dock inte uppgiften om att Trine Jensen dog.

Sture Bergwall bar sedan dockan genom ganska tät sly till den fyndplats som han tidigare hade förevisats. Speakerrösten uppgav att Sture Bergwall under färden hade demonstrerat hur han med kraft slagit Trine Jensens huvud mot trädstammarna men att detta inte tydligt framgick av filmen.

Vid fyndplatsen placerade Sture Bergwall figuranten sittandes med ryggen mot en trädstam och beskrev att han rev mot Trine Jensens tröja och övriga kläder samt öppnade byxlinningen. Det skedde också ytterligare våld mot kroppen och mot ansiktet som redan var väldigt skadat. Det var mycket blod på tröjan och byxorna. Han vräkte ner henne på mage, tog ut väskans innehåll och mindes fantasin kring att trä väskhandtaget runt hennes huvud och lyfta upp kroppen genom att hålla i väskan. Han tog därefter kvistar och grenar och täckte över kroppen.

Av utskriften från ljudupptagningen framgår att Sture Bergwall även berättade att Trine Jensens ben kändes lealösa och att han inte trodde att det enbart berodde på döden utan misstänkte att det uppstått ett brott på benen och möjligen även på armarna. Denna sekvens finns inte med på den redigerade filmen.

Sture Bergwall berättade att hans främsta minne om kroppens placering var att benen låg runt stammen. På fråga om han tyckte att uppgifterna om klädseln stämde med vad han hade sagt i förhör svarade han att han tyckte att figurantens kläder stämde bättre än dockans. Han tyckte vidare att han hade tömt ut vad han kunde dra sig till minnes beträffande väskan och remmen.

När byxlinningen var öppen fanns en tanke att skära av könshår men han trodde inte att det hade skett. Han hade dock haft könshår i handen. Vid den tidigare platsen hade han fört in ett slätt föremål i hennes slida. Han kom inte ihåg om byxorna då var avtagna eller uppknäppta. Han hade även skändat Trine Jensens bröst, vilket innebar att han slog mot dem. Härefter tog man en kort paus.

När filmningen återupptogs berättade speakerrösten att den väska som hade köpts in till vallningen markant avvek från den som Trine Jensen hade haft beträffande kvalitet, hållfasthet och handtagens längd. Seppo Penttinen påminde därefter Sture Bergwall om att han tidigare i förhör hade berättat om remmen och remmens längd och frågade vad han nu kom ihåg. Sture Bergwall svarade att Trine Jensen var väldigt rädd för remmen. Han hade även ett minne av att han hade lossat remmen från väskan men att han inte visste om det var korrekt. På frågan hur det i så fall gick till svarade han att han inte såg det praktiska och att det var en praktisk omöjlighet att använda remmen som han mindes, nämligen att han snärtade henne med den. Sture Bergwall sade att det inte gick att slita loss remmen, varvid Seppo Penttinen frågade: ”Inte på något sätt?” och ”Skulle det vara ett alternativ att göra på det sättet?”. Sture Bergwall sade dock att han inte mindes, och med detta avslutades filmen.

Av utskriften från ljudupptagningen framgår att Sture Bergwall därefter även berättade att hans verkliga minnesbild var att han hade använt remmen mot benen. Han ombads visa vad det blev för sorts ”bindning” och uppmanades att visa med sin egen livrem. Vad han gjorde med livremmen framgår inte av utskriften på annat sätt än att han pratade om en enkel knut.

Seppo Penttinen sade sedan:

Det är ju så, kan ju informera dig om då, när man anträffar den här kroppen så är den avklädd till en viss del, och det tycker jag att du ska berätta i så fall, vilka plagg som finns på och vilka som är avtagna.

Sture Bergwall svarade att det var byxplaggen som var av och att tröjan var sönderriven. Han berättade även att behån var uppsprättad. Därefter avslutades rekonstruktionen.

Av en promemoria daterad den 19 augusti 1999 framgår att Sture Bergwall efter avslutad vallning överlämnade en papperslapp till Seppo Penttinen. På papperslappen stod det att han vid den första attacken knöt Trine Jensens händer bakom ryggen för att kunna attackera hennes kön. Remmen användes första gången i bilen och satt då på väskan.

Av en promemoria daterad den 28 augusti 1999 framgår att Birgitta Ståhle samma dag ringde Seppo Penttinen och berättade att Sture Bergwall hade bett henne att vidareförmedla uppgifter till Seppo Penttinen. Hon berättade bland annat följande. På plats 1

skedde en misshandel. På plats 2 togs byxor och trosor av och en attack skedde mot Trine Jensens kön genom att ett knivskaft fördes in i hennes slida och anus. Han slet upp remmen från den ena sidan av väskan och drog den runt hennes hals. Han bar henne därefter ner till slänten och skar av remmen från väskan. Han gjorde en strypattack mot halsen med händerna och använde därefter remmen för att strypa henne. Han mindes inte om han sedan lossade remmen och lade den på kroppen.

Samma dag ringde Seppo Penttinen till Sture Bergwall, som bland annat berättade att han knöt remmen runt halsen men att han inte klart kunde minnas om han gjorde en löpsnara eller någon annan knut.

Den 1 september 1999 närvarade även Christer van der Kwast. Sture Bergwall berättade väsentligen på samma sätt som framgår av promemorian från den 28 augusti 1999. Han trodde att Trine Jensen dog när snaran knöts runt halsen. Det var nog en löpsnara han gjorde, men han mindes det inte distinkt.

På fråga hur han skulle göra en löpsnara svarade han att han skulle göra en enkel knut och sen trä remmen genom knuten. Han ombads att visa på ett snöre och förhöret avbröts. När förhöret återupptogs hade Sture Bergwall gjort en löpsnara. Seppo Penttinen berättade att det var en löpsnara med ytterligare en knut så att löpsnaran blev fixerad. På fråga hur remmen var åtsnörd första gången, vid plats 2, sade Sture Bergwall att den då var hårt virad åtminstone två varv runt halsen. Snaran analyserades senare av Kai Jensen vid Norsk Sjöfartsmuseum, se avsnitt 10.2.3.

Sture Bergwall berättade att kläderna på överkroppen inte togs av och att han hade haft lite av hennes könshår i sin hand på plats 3 men att han inte visste om han skurit eller ryckt loss det. Han ritade en skiss som utvisade kroppens placering så att kroppen låg på marken med benen mot trädet. Av skissen framgår inte om kroppen låg på rygg eller på mage. Han berättade att benen låg runt trädet. Seppo Penttinen påminde honom om att han tidigare hade jämfört Trine Jensens placering med Yenon Levis. Här efter följer ett citat ur förhöret:

SP [Seppo Penttinen]: Nu låg ju, som jag minns det i vart fall Yenon Levi på sidan, och det är där jag ställer frågan, i förhållande till det här trädet kan du säga, vilken del av kroppen som vetter emot trädet, om vi har trädet som en central punkt i terrängen.

TQ [Sture Bergwall]: Hmm.

SP: Ser du detta?

TQ: Ja, jag ser fantasibilden och då är fötterna mot trädet. Om det är det du frågar efter?

SP: Jag frågar alltså om du skulle... om du utgår ifrån att det här bordet är ett träd som står rakt upp, och så skall du placera den här kroppen som du säger ligger i närheten av den position som Yenon Levi hade, och Yenon Levi låg, kommer du ihåg det?

TQ: Han låg så (visar att YL låg på höger sida).

SP: På höger sida, det är det som du visar?

TQ: Ja.

SP: Och vilken sida på hennes kropp är i anslutning i riktning mot trädet, framsidan eller är det... eller är det ryggsidan som är emot.

TQ: Det är ju framsidan då... och ryggsidan mot slänten så att säga.

Han berättade att han hade haft en avsikt att återvända till platsen senare, men sade:

Jag hitt ... det finns en avsikt att återvända till platsen ehh ... men det sker en, jag hittar inte tillbaks, det sker ungefär samma desorientering som skedde när vi skulle ut till den här platsen.

Han ville inte säga vem som ägde bilen han använt, men berättade att han hade fått disponera den utan tidsbegränsning.

Sture Bergwall nämnde sedan en artikel som Gubb Jan [Gubb Jan Stigson, journalist på Dala-Demokraten] hade skrivit efter vällningen.

Den 8 november 1999 vidhöll Sture Bergwall att kniven hade använts för att skära av väskans handtag från dess ena infästning.

Den 12 mars 2000 förevisades fotomaterial för Sture Bergwall i ärendena avseende Trine Jensen och Gry Storvik. Närvarande var även Birgitta Ståhle och den norske polismannen Wiggo Lundamo. Claes Borgström närvarade inte. I den promemoria som upprättades beskrevs förfarandet på följande sätt.

Fotografierna har valts ut av utredningspersonal och delar av dem är övertäckta innan de presenteras. Detta görs i avsikt att ytterligare öka Thomas Quicks minnesförmåga inför ett mer detaljerat förhör nästkommande dag.

Sture Bergwall fick se två foton på Trine Jensen, foto 1 a och foto 1 b, vilka bifogats till promemorian. Foto 1 a visar den döda kroppen liggandes på höger sida med bröstet delvis mot marken och magen i riktning mot ett träd. Foto 1 b är en närbild av samma motiv.

På foto 1 b syns även bland annat Trine Jensens väska. Underkroppen är bar.

Sture Bergwall kommenterade foto 1 a med att det träd som syntes borde vara det träd som hade fallit omkull vid tiden för vallningen och att han inte kunde se de grenar som han tidigare berättat att han lagt över kroppen. Foto 1 b kommenterade han med att han mindes hennes ”benkläder” som helare och att han så väl mindes närheten till trädstammen. [Sture Bergwalls kommentar om benkläder berodde sannolikt på att det på fotografiet kan se ut som att Trine Jensen har ljusa byxor på sig. Underkroppen var dock helt bar.]

Vilka delar av fotografierna som täcktes över framgår inte, men av Sture Bergwalls kommentarer att döma fick han i vart fall se hela kroppen och trädet den låg vid.

I protokollet antecknades avslutningsvis att Sture Bergwall, efter att det skett en telefonkontakt med Christer van der Kwast, informerades om att foto 1 b, ”ur ljussättningssynpunkt samt i förhållande till att kroppen anträffats efter lång tid, i sig kan vara missvisande när det gäller omständigheter kring kläder och kroppen i övrigt”.

Den 13 mars 2000 närvarade även den norske polismannen Wiggo Lundamo. Sture Bergwall berättade bland annat att Trine Jensen hade haft en tunn halskedja som definitivt inte blivit kvar på platsen eftersom han tog den med sig.

Sture Bergwall informerades om att det hade gjorts en massiv sökning efter den bil som han sagt sig ha kört, men att man trots det inte hade hittat något fordon som kunde knytas till honom. På fråga om han hade svenska eller norska skyltar till bilen sade han att det definitivt hade varit norska skyltar eftersom han ville smälta in i den norska trafiken.

10.2.3 Övrig utredning

Teknisk utredning

De fingeravtryck och hårstrån som tidigare hade säkrats vid brottsplatsen jämfördes med Sture Bergwalls men bedömdes inte komma från honom.

I rapporter från Kriminalpolitisen daterade den 3 och den 8 april 2000 redovisades genomförda undersökningar av det material som hade återfunnits på platsen. Slutsatsen var att inga kriminaltekniska spår med säkerhet kunde knyta någon person till gärningen. Blodspår hade eftersökts på trosorna, behån och tröjan utan resultat. Beträffande nylonbagen redovisades att det ena handtaget som hade varit fastsytt i väskan saknades, att det fanns trådr rester på den plats där handtaget hade suttit och att tråden med all sannolikhet hade rivits av.

Kai Jensen vid Norsk Sjöfartsmuseum anlätades för att jämföra den ursprungliga snaran med den snara som Sture Bergwall hade knutit under förhöret den 1 september 1999. Av yttrandet daterat den 20 januari 2000 framgår att båda snarorna var lagda med en överhandsknop, men att den ursprungliga snaran hade två öglor [runt halsen] medan den som Sture Bergwall knutit hade en ögla. Bortsett från det var knutarna som lagts utanpå öglorna lika.

Kai Jensen fick därefter i uppdrag att göra en utvidgad undersökning av snarorna. Av tilläggsrapporten daterad den 28 februari 2000 kan sammanfattningsvis utläsas att snarorna skiljde sig åt på det sättet att den extraknut som Sture Bergwall hade gjort om snaran inte innebar att den halande änden av repet fixerades [vilket alltså innebar att repet kunde löpa fritt]. På den ursprungliga snaran hade den halande änden fixerats med först en knut, sedan lagts ännu en gång runt halsen och därefter lästs med två överhandsknutar.

Rättsmedicinskt utlåtande

På uppdrag av Christer van der Kwast lämnade Anders Eriksson, överläkare vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska avdelningen, Umeå, och Kari Ormstad, førsteamanuensis, Rättsmedicinsk institutt, Oslo, ett yttrande rörande samstämmigheten mellan Sture Bergwalls uppgifter och fynden från den rättsmedicinska utredningen. Som underlag för bedömningen hade de, utöver bland annat obduktionsprotokoll, fotografier av fynden och annat utredningsmaterial, haft tillgång till en handling benämnd "Underlag för bedömning av skadebild kontra Thomas Quicks uppgifter i förhör och vid rekonstruktion", skriven av Seppo Penttinen den 29 september 1999. De

hade även fått muntlig information inför upprättandet av yttrandet vid tre möten, varav det sista hölls den 3 mars 2000. Vid de två första mötena närvarade endast Anders Eriksson. Yttrandet är daterat den 3 mars 2000.

Det har vidare framkommit att Seppo Penttinen den 2 februari 2000 fick ett utkast av yttrandet, vilket han lämnade skriftliga synpunkter på. Synpunkterna och de ändringar dessa föranledde var enbart marginella.

I det slutliga yttrandet sammanfattades först de fynd som hade gjorts vid fyndplatsen och obduktionen. Därefter framgår bland annat följande. För att underlätta läsningen har de löpande hänvisningarna till skadornas numrering i obduktionsprotokollet tagits bort.

D. Uppgifter lämnade av Thomas Quick

Förhörsuppgifter från Thomas Quick, sammanfattade i skrivelse daterad den 29 september 1999, undertecknad Seppo Penttinen. De skriftliga uppgifterna har förtydligats med muntliga uppgifter.

1. Under en bilfärd med kvinnan som passagerare i det högra framsätet tar han tag i hennes högra handled och 'rycker med våldsamt kraft' så att den vänstra sidan av hennes huvud träffar Quicks högra axel och ryggstödet på förarsätet.
2. I samband med ett stopp efter vägen slår han kraftiga slag med sin högra armbåge mot hennes vänstra ansiktshalva så att hon blir 'i princip medvetslös'. Kvinnan har i ett senare skede kvicknat till och kan då med stöd stå på egna ben utanför bilen.
3. Quick binder hennes handleder med handtagen från en bag.
4. Quick trycker upp kvinnan mot bilens högra sida och dunkar hennes huvud med våldsamt kraft mot biltaket så att hennes högra öra, högra kind och hakan träffar biltaket, dock inte pannan. Yttre blödning uppkommer.
5. Kvinnan attackerar senare stående med knytnävsslag mot hennes högra axel och den högra sidan av hennes huvud med våldsamt kraft så att hon faller omkull av detta. Ånyo skall blodvite ha uppstått men Quick ser inga sårskador.
6. Quick tar loss den ena handtagsremmen från väskan och drar åt den runt kvinnans hals så att hon rosslar.
7. Kvinnan tilldelas knytnävsslag mot bröstet och hon har även fortsatt rosslande andning. Byxor och trosor tas av.
8. Quick uppger att han infört ett knivskaft i kvinnans slida och anus, men är inte helt tydlig på punkten om även knivbladet förts in i slidan.

9. Quick uppger vidare att han kan ha utdelat flera knivhugg mot kroppen, dock är han inte säker på var dessa kan ha träffat. I första hand anser han att eventuella hugg kan ha träffat buken och den nedre delen av bröstkorgen.
10. I samband med användandet av kniven och/eller knivskaftet mot underlivet tömmer kvinnan sin urinblåsa.
11. Under förflyttning till den slutliga fyndplatsen tar Quick bort remmen från halsen. Under denna förflyttning bär Quick kvinnans kropp, varvid den vänstra sidan av kvinnans huvud slås mot trädstammar som passeras.
12. På fyndplatsen kopplar Quick ett kraftigt strupgrepp med sina egna tummar ovanpå varandra och tar sedan den nu helt frigjorda handtagsremmen och knyter runt hennes hals så att en löpsnara bildas. När han knyter denna rem lyfter han hennes kropp genom att dra i remmen. Löpsnaran fixeras genom ytterligare en knut. Kvinnan avlider i samband med detta och tömmer därvid 'övriga kroppsvätskor'. Med detta uttryck menar Quick på direkt fråga att även avföring töms.
13. Quick uppger även att han i något skede skär loss, eller rycker loss, könshår från kvinnan.
14. Den totala tidsutdräkten för de händelser som utspelar sig sedan de båda kommit ut ur bilen uppges till 50–60 minuter.
15. Enligt Quick kan det möjligen ha uppstått frakturer på något ben eller någon arm då han uppfattar att kvinnan är 'lealös' i någon extremitet.

E. Överväganden rörande sambanden mellan fynd och förhörsuppgifter

Tolkning av fynden

1. Graden av förruttelse av den döda kroppen efter Jensen kan överensstämma med att hon avlidit kort tid (som mest någon vecka) efter försvinnandet den 21 augusti 1981.
2. Fyndet av en dubbel snara med liten diameter runt den döda kroppens hals överensstämmer med Quicks beskrivning av att en snara dragits åt runt kvinnans hals.
3. Fyndet av könshår på den döda kroppens båda händer har osäkert samband med Quicks uppgifter om att han skurit loss eller ryckt loss könshår. Könshår kan eventuellt ha avsatts på Jensens fingrar efter döden, då det av fotografierna från fyndplatsen tycks vara så att hennes händer kan ha befunnit sig nära könsbehåringen.
4. Fyndet av frakturlinjer i skallen, främst frakturen i det högra tinningbenet, kan ha uppkommit i samband med det av Quick beskrivna upprepade våldet mot kvinnans huvud. Av dessa olika förlopp torde våld mot biltaket vara mer sannolikt som orsak till ska-

dan, särskilt som detta våld beskrivs ha utövats mot ansiktets högra sida, men också då våldsinverkan enligt denna beskrivning sannolikt utövats med större kraft.

5. Tolkningen att dödsorsaken kan ha varit kvävning med snara överensstämmer med Quicks uppgifter med samma innebörd.

Tolkning av förhörsuppgifter

6. Den av Quick beskrivna sammanbindningen av kvinnans handleder motsvaras inte av några påvisbara skador på den döda kroppen, men kan inte heller förväntas ge synliga skador i skelettstrukturerna eller ens i mjukdelarna.
7. Det av Quick beskrivna våldet mot kvinnans högra handled och den vänstra sidan av hennes huvud motsvaras inte av några påvisbara skador på den döda kroppen, men kan inte heller förväntas ge synliga skador i skelettstrukturerna.
8. Det av Quick beskrivna våldet mot bröstet har inte gett några påvisbara skador på den döda kroppen, men kan inte heller förväntas ge skador på skelettstrukturerna. Då mjukdelar saknas kan det inte bedömas om skador uppkommit i dessa.
9. Den av Quick beskrivna knivanvändningen med införing av ett knivskaft i slida och anus motsvaras inte av några skador på den döda kroppen efter Jensen, dock gör fynden på den döda kroppen det helt osannolikt att knivbladet har införts i slida och/eller anus.
10. De av Quick beskrivna möjliga knivhuggen mot kroppen motsvaras inte av några fynd på den döda kroppen efter Jensen. Då emellertid mjukdelar inom bröstkorg och buk saknas på den döda kroppen kan det varken uteslutas eller bekräftas att kniv har träffat de angivna regionerna.
11. Den av Quick uppgivna avgången av urin och avföring kan överensstämma med reaktionerna hos en person som blir medvetslös eller som avlider.
12. Den av Quick beskrivna våldsanvändningen mot kvinnans hals motsvaras inte av några påvisbara skador på de återfunna skelettstrukturerna i halsen, men detta kan heller inte förväntas. Det bör noteras att tungbenet möjligen kan ha skadats, men att den döda kroppens tungben inte har påträffats.
13. Quicks uppgifter om 'lealöshet' i extremiteterna motsvaras inte av några frakturer i extremiteterna. Dock kan intrycket av 'lealöshet' väl förklaras av den slapphet som inträder i en medvetslös och/eller död kropp.
14. Övriga av Quick lämnade förhörsuppgifter har kommenterats ovan under rubriken Tolkning av fynden.

F. Sammanfattande bedömning

Med stöd av det ovanstående kan uttalas

att undersökningen av Jensens döda kropp och bedömningen av fynden försvarats på grund av framskriden förruttelse med avsaknad av tungben och delvis även mjukdelar;

att fynden på den döda kroppen efter Jensen, särskilt snaran runt halsen och brottsprickan i skallen, kan förklaras genom de av Quick lämnade förhörsuppgifterna;

att det inte på den döda kroppen efter Jensen gjorts fynd som står i strid med Quicks uppgifter;

att de av Quick lämnade uppgifterna kan överensstämma med de fynd som gjorts på den döda kroppen efter Jensen;

att det inte för oss har redovisats av Quick lämnade uppgifter som står i strid med de fynd som gjorts på den döda kroppen efter Jensen.

Övrigt

Av en promemoria upprättad av Seppo Penttinen den 14 april 2000 framgår att Sture Bergwall 1981 saknade anställning och fick sjukbidrag. Det fanns inga uppgifter om att han under den aktuella perioden hade vistats på behandlingsklinik eller tvångsvårdats. Han var inte registrerad på något motorfordon.

Av uppgifter från Trafiksäkerhetsverket i februari 1998 framgick att Sture Bergwall hade tagit körkort i mars 1987, att körkortet hade återkallats i mars 1993 och att förarbehörighet i tiden därefter saknats.

Vid en registerkontroll i mars 2000 av röda Opel Kadett Caravan, årsmodell 1975–76, framkom att det fanns nio sådana som vid tiden för registerkontrollen hade anknytning till Dalarna. Fordonsägarna till de bilarna kunde dock inte knytas till Sture Bergwall.

10.2.4 Särskilt om advokaten, de sakkunniga och vården under förundersökningen

Advokaten

Claes Borgström närvarade vid samtliga förhör med undantag för förhöret den 4 oktober 1996 och förhöret den 12 mars 2000 när Sture Bergwall förevisades fotomaterial. Han närvarade även vid vallningarna och rekonstruktionen.

De sakkunniga

Sven-Åke Christianson medverkade under förundersökningen vid vallningarna och rekonstruktionen. Under förundersökningen anlätades han även som rådgivare åt polis och åklagare. För en närmare redogörelse för vad Sven-Åke Christianson, Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och Sture Bergwall har berättat om Sven-Åke Christiansons rådgivande roll och om Sven-Åke Christiansons egna kontakter med Sture Bergwall hänvisas till redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, avsnitt 6.2.4.

Kari Ormstad upprättade tillsammans med Anders Eriksson det rättsmedicinska utlåtandet av den 3 mars 2000 och närvarade vid ett möte med utredarna som hölls samma dag. Inför upprättandet av utlåtandet träffade Anders Eriksson utredarna vid två tillfällen. Inför det slutliga yttrandet tillsände Kari Ormstad och Anders Eriksson utredarna ett utkast av yttrandet för eventuella synpunkter. Synpunkterna och de ändringar dessa föranledde var enbart marginella.

Vården

Birgitta Ståhle närvarade, såvitt framgår av dokumentationen, endast vid förhöret den 12 mars 2000 när Sture Bergwall förevisades fotomaterial. De förhör som endast medtagits transumt saknar dock uppgift om vilka som närvarade, varför detta inte kan sägas med säkerhet. Birgitta Ståhle närvarade även vid vallningen och rekonstruktionen, och synes då inte ha deltagit på annat sätt än som stöd åt Sture Bergwall. En dryg vecka efter rekonstruktionen

ringde Birgitta Ståhle upp Seppo Penttinen för att på uppmaning av Sture Bergwall återberätta vad Sture Bergwall under terapin hade sagt till henne om vissa detaljer i händelseförloppet.

I enlighet med vad som redovisats närmare i redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, se avsnitt 6.2.4, har såväl Birgitta Ståhle som Christer van der Kwast och Seppo Penttinen vid möten med kommissionen uppgett att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet och att samtliga var noga med att upprätthålla skiljelinjen däremellan. Under samma avsnitt framgår vidare att Sture Bergwall vid möte med kommissionen har förmedlat en motsatt uppfattning och berättat att det förelåg ett nära samarbete och informationsutbyte mellan polis, åklagare och psykoterapeuter.

Beträffande innehållet i journalanteckningarna från Sätters sjukhus under hösten 1996 och våren 1997 hänvisas till redogörelsen för Yenon Levi-ärendet, avsnitt 8.2.4. För tiden därefter och fram till juli 1998 hänvisas till redogörelsen för Therese Johannessen-ärendet, avsnitt 9.2.4.

Av journalanteckningarna för tiden efter juli 1998 framgår bland annat följande. I en journalanteckning från den 8 september 1998 antecknade tf. chefsöverläkaren Marcel Westerlund att frågan om Sture Bergwalls restriktioner hade diskuterats i samband med en länsrättsförhandling rörande fortsatt vård. Han överlämnade till chefsöverläkaren Erik Kall att ta upp frågan om restriktioner i samband med nästa behandlingskonferens. Det noterades också att patienter som är föremål för mordutredningar normalt har restriktioner men att Sture Bergwalls fall naturligtvis var mycket speciellt.

Den 12 februari 1999 och den 13 augusti 1999 beskrev Birgitta Ståhle i journalen att Sture Bergwall under hösten 1998 och våren 1999 hade fått fortsatt terapi tre gånger i veckan. Han hade bland annat presenterat en krönika över de mord han gjort sig skyldig till. I terapin behandlades de olika mordens skilda innebörd och känslomässiga bakgrund. Morden och utagerandet uppgavs följa två skilda stråk, dels pojkmorden, dels kvinnoöverfall och mord på kvinnor.

Den 1 september 1999 beskrev Birgitta Ståhle genomförandet av vallningarna och rekonstruktionen den 16–17 augusti 1999. Hennes uppfattning var att Sture Bergwall hade utvecklats så att han mer sammanhållet och koncentrerat kunde berätta, något som hade bekräftats av en polis som även medverkat vid andra rekonstruk-

tioner. Denne polis hade påpekat för Birgitta Ståhle att han såg en positiv förändring hos Sture Bergwall.

I en journalanteckning den 7 mars 2000 redovisade Birgitta Ståhle att det i november 1999 hade genomförts en rekonstruktion avseende mordet på en annan vuxen norsk kvinna. Sture Bergwall var enligt Birgitta Ståhle även vid denna rekonstruktion mycket koncentrerad och väl sammanhållen. Hon beskrev att det fortsatta terapeutiska arbetet hade inneburit ett vidgat och fördjupat seende och förståelse av de olika mordens innebörd och hur de tidiga erfarenheterna berättades och gestaltades i morden. Differentieringen av de olika morden hade varit viktig att arbeta med. Detta hade enligt Birgitta Ståhle blivit mycket tydligt i den skillnad som fanns mellan pojkmordens betydelse och innebörd och morden på kvinnor.

I en journalanteckning den 15 maj 2000 beskrev skötaren Eva Burgman att rättegångsdatum hade blivit bestämt [för åtalet avseende Trine Jensen och Gry Storvik] och att Sture Bergwall hade fått tillgång till utredningsmaterialet. Eva Burgman konstaterade att Sture Bergwall nu hade fått någonting att fokusera på vilket hade lett till att han någorlunda kunde hantera tillvaron.

I en journalanteckning den 30 juni 2000 beskrev Birgitta Ståhle att Sture Bergwall under perioden hade fått fortsatt terapi tre gånger i veckan. Beträffande rättegången i maj 2000 hade Sture Bergwall förmått genomföra den på ett betydligt mer sammanhållet sätt än tidigare. Hans egna berättelser av händelseförloppen var väldigt hela samt mycket detaljerade och utförliga. Den ena flickans mamma och den andra flickans målsägandebiträde hade bekräftat att hans berättande var värdefullt. Bekräftelsen var enligt Birgitta Ståhle värdefull även för det fortsatta arbetet.

10.3 Tingsrättsprocessen

10.3.1 Förberedelsen inför huvudförhandlingen

Den 3 maj 2000 anmodade norska Riksadvokatämbetet svensk åklagarmyndighet att överta lagföringen mot Sture Bergwall avseende mordet på Trine Jensen och Gry Storvik.

Den 5 maj 2000 åtalade överåklagaren Christer van der Kwast Sture Bergwall för mordet på Trine Jensen vid Falu tingsrätt. Samtidigt åtalade han även Sture Bergwall för mordet på Gry Storvik.

Åklagaren gav in ett förslag på förhandlingsordning till tingsrätten. Av detta framgår bland annat att han föreslog att Sture Bergwall, efter åklagarens och försvarets sakframställningar, skulle få lämna egna uppgifter. Efter det skulle vallnings- och rekonstruktionsfilmen förevisas och en "sammanställning" redovisas. Först därefter skulle förhöret med Sture Bergwall hållas. Christer van der Kwast förklarade att det enligt honom var av stor betydelse för ett adekvat förhör med Sture Bergwall att bevisningen togs upp i den angivna ordningen. Claes Borgström uppgavs vara införstådd med detta.

På åklagarens begäran förordnade tingsrätten, lagmannen Hans Sjöquist, den 9 maj 2000 Sven-Åke Christianson och Kari Ormstad som domstolssakkunniga i målet. Någon beskrivning av vad sakkunniguppdragen skulle innefatta lämnades inte i protokollet.

Tingsrätten hemställde, genom domstolssekreterare, att Erik Kall skulle inkomma med ett yttrande enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning. Någon ny rättspsykiatrisk undersökning inhämtades inte av tingsrätten.

Claes Borgström ingav en skrift till tingsrätten och informerade om att han en tid efter huvudförhandlingen skulle övergå till annan verksamhet och samtidigt begära sitt utträde ur Sveriges advokatsamfund. Med hänsyn till de speciella förhållanden som gällde för utredningarna ansåg han det synnerligen angeläget att advokaten Sten-Åke Larsson, som skulle överta uppdraget, redan nu förordnades att jämte honom biträda Sture Bergwall som offentlig försvarare.

Tingsrätten förordnade Sten-Åke Larsson som offentlig försvarare för Sture Bergwall.

10.3.2 Huvudförhandlingen

Huvudförhandlingen, som avsåg både Trine Jensen och Gry Storvik, hölls vid Falu tingsrätt den 18, 19, 22–24, 26, 29 och 30 maj 2000. Domare vid rättegången var lagmannen Hans Sjöquist och f.d. rådmannen Lars Rabe.

Vid huvudförhandlingen avseende mordet på Trine Jensen hördes, utöver Sture Bergwall, som vittnen de norska polismännen Viggo Reidar Jensen, Wiggo Lundamo, Fredrik Lillegård och Pål Bjelland samt Kai Jensen vid Norsk Sjöfartsmuseum. Som domstolssakkunnig hördes Kari Ormstad. Gemensamt för åtalerna avseende Trine Jensen och Gry Storvik hördes vittnena Seppo Penttinen, Birgitta Ståhle och Bengt Eklund, avdelningsföreståndare vid Sätters sjukhus samt domstolssakkunnige Sven-Åke Christianson.

Av domen och huvudförhandlingsprotokollet framgår, såvitt gäller mordet på Trine Jensen, väsentligen följande.

Åklagaren Christer van der Kwast gav in en sammanställning av uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat i förhör samt vid vallningarna och rekonstruktionen avseende mordet på Trine Jensen.

Åklagaren framställde sina yrkanden och Sture Bergwall uppgav att han erkände gärningen och medgav de enskilda anspråken.

Åklagaren utvecklade talan. Efter en inledande redogörelse för Trine Jensens försvinnande och utredningen före Sture Bergwalls erkännande uppgav han följande:

Thomas Quick dömdes 1970 för olika otukttsbrott till sluten psykiatrisk vård. Den undersökande läkaren beskrev honom som en sadistisk pedofil, som under vissa förhållanden var utomordentligt farlig för annans personliga säkerhet. Han skrevs ut 1977. År 1991 dömdes han för grovt rån till sluten psykiatrisk vård och har sedan dess varit intagen på Sätters sjukhus, där han undergår samtalsterapi. Under terapin anmälde han att han hade något att berätta för polisen rörande ett mord under senhösten 1980 på en ung pojke. I polisförhör som följde, framkom att Thomas Quick hade vissa kunskaper om omständigheterna kring Trine Jensens död. Norsk polis hörde Thomas Quick närmare härom. Han ville 'vallas' på de platser som var aktuella för att få bättre förutsättningar att berätta. Under vallning den 16 augusti 1999 för Thomas Quick och ett antal svenska poliser och andra personer i en bil som han vägledde praktiskt taget ända fram till platsen för fyndet av Trine Jensens lik.

Åklagaren förevisade bilder av Trine Jensen samt åberopade som bevisning vallnings- och rekonstruktionsfilmen och den ingivna sammanställningen av Sture Bergwalls uppgifter. Vallnings- och rekonstruktionsfilmen och sammanställningen åberopades till styrkande av att Sture Bergwall hade lämnat autentiska uppgifter som knöt honom till mordet som gärningsman.

Den åberopade sammanställningen bestod av två avsnitt, där avsnitt 1 beskrev ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan” och avsnitt 2 innehöll citat och sammanfattande beskrivningar ur förhören, vallningarna och rekonstruktionen under rubrikerna ”Plats för 1:a kontakt”, ”Gärningsmoment/modus”, ”Skadebild”, ”Föremål med anknytning till offret”, ”Områdesbeskrivning”, ”Kroppens slutgiltiga placering i terrängen”, ”Fordon” och ”Sammanfattning av rekonstruktionen på fyndplatsen”. Det angavs att det av avsnitt 2 framgick den utveckling som hade skett under hand i förhören.

Claes Borgström utvecklade Sture Bergwalls talan, vilken dock inte har redovisats i tingsrättens dom.

Av protokollet framgår att förhöret med Sture Bergwall hölls i två omgångar, det vill säga i princip i enlighet med vad Christer van der Kwast hade förespråkat i det under förberedelsen ingivna förslaget till förhandlingsplan. Tingsrätten biföll denna begäran efter att Claes Borgström sagt sig inte ha någon erinran mot förslaget.

Förhöret med Sture Bergwall inleddes.

Seppo Penttinen redogjorde därefter för omständigheterna vid inspelningen av vallnings- och rekonstruktionsfilmen, varefter filmen förevisades.

Åklagaren gav in en sammanställning över 29 mord som Sture Bergwall hade erkänt och föredrog därefter sammanställningen av Sture Bergwalls uppgifter. Han förevisade även ett fotografi av Yenon Levis döda kropp. Av huvudförhandlingsprotokollet framgår inte annat än att Sture Bergwall närvarade under denna redogörelse.

Nedan redovisas innehållet i avsnitt 1 av den sammanställning som åklagaren föredrog, och som uppgavs beskriva ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan”.

TQ disponerar Opel Kadett Caravan Combi, röd, 2 dörrars, av 1975–76 års modell. Bilägaren bekant till TQ, men anges ej av Quick. Quick uppehåller sig i de centrala delarna av Oslo. Parkerar bilen ej långt från

Oslo Central. Står med fronten i riktning in mot centrum, ser en biografskylt och en bankskylt. Vid vallningen den 18:e augusti anvisade han med viss osäkerhet korsningen Prinsensgate/Skippergaten som aktuellt område. Ser en person, som visar sig vara Trine, närma sig. Quick tar kontakt med henne genom att öppna passagerardörren och tilltala henne. Frågar efter vägen till slottet. Trine pekar ut riktningen. Quick övertalar Trine att stiga in i bilen för att visa honom vägen. [---]

Under färd ut från Oslo i riktning mot E18 får Quick för sig att Trine försöker att påkalla uppmärksamhet eller att ta sig ur bilen. Han rycker kraftigt i hennes högra handled och sliter henne med våldsamt kraft mot sin högra axel och mot förarsätets ryggstöd. Quick menar att Trine blev skadad av detta i axel och nacke.

Ett ytterligare ett stycke gör Quick ett stopp. Utdelar med knytnäve och med sin högra armbåge kraftiga slag mot Trines vänstra ansiktshalva. Trine blir allvarligt skadad. Quick tar på ett par Helly-Hansenhandskar [. . .]. Han trär även in hennes händer i handtagen till den väska som hon medför. Virar sedan handtagen runt handlederna och låser därigenom dessa.

Quick kommer fram till Bekkesteinsveien, en mindre grusväg i området Svartskog, några få kilometer utanför Oslo. Kör ner till en parkeringsplats i närheten av en mindre fotbollsplan. Intill parkeringen finns ett uthus. Vänder bilen och åker tillbaka ett hundratal meter, där han ånyo vänder och parkerar vid sidan av grusvägen i anslutning till en mindre kärr/traktorväg. Trine är vid medvetande, Quick går runt, tar ut henne via passagerardörren. Handtagsremmen finns kvar runt handlederna. Han trycker henne mot bilens högra sida och slår hennes huvud mot biltaket. Slaget/slagen träffar på höger sida av huvudet, men ej på pannan. Demonstrerar vid vallningen en träffyta som sträcker sig från örat och framåt, samt nedåt mot kind/haka. Trine blir skadad, Quick minns dock inte några synliga sårskador.

Han lättar på handtagsremmen, och kan därigenom få hennes högra arm runt sin egen hals. Väskans remmar vrids ånyo runt handlederna, och han stöttar henne då hon stapplande förs in på motsatt sida av vägen, mot en ängsmark. Trine och snubblar och tappar sina träskor. Quick plockar upp dessa och tar dem med sig. I bortre delen av ängsmarken får Trine ytterligare knytnävsslag mot huvud, bröst och axelparti. Hon tvingas därigenom ner på marken. Quick tar av hennes byxor och trosor. Sliter loss remmen från dess ena fäste, så att 'väskan dinglar'. Säger vid rekonstruktionen att han 'vill minnas att väskans remmar var längre', än den väska som används vid detta tillfälle. Drar remmen 2 varv runt hennes hals, så att hon får betydande problem med andningen. I detta skede för han in ett knivskaft i hennes slida och anus. Quick varierar sin version om knivanvändningen, det framgår inte med tydlighet om han avser själva knivbladet eller knivskaftet. Knivbladet är slipat som en stilett. Kniven kastar han så småningom på okänd plats.

Trine är svårt medtagen. Han lossar remmen runt hennes hals innan förflyttningen till fyndplatsen. Samlar ihop hennes byxor och trosor,

lägger dessa i väskan. Tar väskan och träskorna och lägger dessa ovanpå Trine. Lyfter, bär henne och föremålen nedför en sluttning till den plats där hon anträffas. Under bärandet, tappar han Trine vid ett eller flera tillfällen. Slår hennes huvud mot trädstammar. (Visar vid vallningen att stötarna träffar på vänster sida av huvudet).

Vid vallningen pekar han ut ett 'område' som ligger ca 30–35 meter från rätt fyndplats. Säger att det är så han minns platsen, men uttrycker även att han kan ha lagt kroppen något längre ner, i den slutande terrängen. Platserna utgör var för sig 2 terrasser, d.v.s. planar ut, i den annars nedåtsluttande terrängen mot idrottsplatsen/omklädningsrummet.

Quick har ritat skisser som visar att kroppen ligger 'i gammal skog', att den ligger i ett nedförslut i riktning mot ett uthus, att det finns en slyväxtlighet i närheten av uthuset. Att kroppen ligger i en svacka i terrängen.

Trine placeras inledningsvis med överkroppen stödd mot ett större träd. Han tar ett strypgrepp runt hennes hals, med tummarna omlott på framsidan av strupen. När Quick märker att hon håller på att dö, avbryter han strypattacken. Han ville 'spara' dödandet och utsätta henne 'för mera våld'. Han skär av remmen från väskan så att den frigörs helt. Väskan lämnas intill kroppen. Gör en strypsnara, som han trär runt Trines hals. Trine befinner sig nu i en position, där ansiktet är vänd mot marken. Quick lyfter, har 'löpsnarans ände i handen', huvudet 'hamnar i en onormal vinkel'. Quick avslutar med att göra ytterligare ett halvslag på remmen och säger att han på så sätt 'fixerar' knuten. Trine dör i detta skede.

Quick säger att han skurit av, eller ryckt en del könshår från Trine. Utesluter inte att några av dessa tagits med när han lämnade platsen. Trine var inte i stånd att skydda sig. Byxor och trosor tas upp från väskan och hamnar bredvid kroppen.[---]

Kroppen ligger i liknande ställning som han lämnade Yenon Levi, d.v.s. på höger sida i ett framstupa sidoläge. Quick minns att Trine hade en tunn halskedja, som han säger att han lämnar kvar på Trine, ändrar dock detta i sista förhöret. Har ett minne av halsbandet när han stryper henne.

Visar vid vallningen att han sliter och river i t-tröjan. Uppger även att han har ett minne av att ha använt kniv mot kläderna (pm 99-05-28). Säger att han lämnar kroppen med t-tröjan och BH:n på överkroppen. [---] Säger utöver detta att han vid tillfället var slätrakad. Att han vid den tiden brukade gå omkring i jeans, alltid t-tröja, möjligen med en utanpå-tröja. Att platsen inte var utsedd i förväg, att orsaken till att han var ned till fotbollsplanen och vände, berodde på att han sökte en lämplig plats, och att han fann det lämpligare uppe vid backkrönet, än längre ner. (förhör 2000-03-13)

Förhöret med Sture Bergwall återupptogs därefter.

Nedan följer ett citat av delar av redogörelsen för förhöret i tingsrättens dom.

1981 bodde han i Korsnäs tillsammans med sin mor. [...] Vardagen var präglad av stark ångest med tätt återkommande sexuella fantasier om att våldföra sig på människor. [...] Han beslöt att fara till Norge, där upptäcktsrisken var mindre, begå en handling och återvända till Sverige. Han lånade en bil av en bekant och tog med sig pengar, klädombyte, yxa, kniv och såg. Han hade fantasier om att förgripa sig på en pojke och sedan stycka honom. Han tog också med sig olika handskar för att inte lämna fingeravtryck. Vid Mysen, ungefär en mil in i Norge, hade han vid ett tidigare tillfälle i ett stenröse gömt stulna, norska registreringsskyltar som han monterade på bilen. För övrigt körde han i ett sträck och kom till Oslo vid lunchtid. Han ställde bilen i närheten av centralstationen och gick runt. Han satte sig i bilen och hade suttit i 45 minuter och väntat på en pojke när en ung flicka kom gående mot bilen.

Han kände en stark spänning och aggressivitet. [---] Det var inte svårt att få kontakt med flickan. Han frågade efter vägen till Slottet och bad henne sätta sig i bilen och följa med och visa. Hon steg in i bilen. Han körde bilen mot Slottet men efter en kort stund avvek han och började söka sig mot E 18 och Sverige. Flickan blev förskräckt. [---] Han uppfattade att hon försökte påkalla andra trafikanter uppmärksamhet och att hon försökte komma ur bilen. Han tog tag i hennes högra handled och ryckte henne mot sig. Hon ryckte tillbaks och han körde säkert vingligt. Han slog med handen mot hennes vänstra ansiktshalva och stannade bilen. Flickan hade en väska med bärremmar med sig. Han tog väskan och snurrade bärremmarna runt hennes handleder och hindrade henne på så sätt att komma ur bilen. Hon var omtumlad av det som skett och förhöll sig passiv. Han körde vidare. Hon satt lutad mot honom. Han sökte sig fram till en lämplig plats att stiga ur. Han hittade så småningom en skogsbilväg, som han minns mycket väl, och körde på tills den tog slut vid en idrottsplats, vände och körde tillbaka och vände igen för att han sett en lämplig plats. Han såg också en mindre väg. Han stannade bilen, steg ur, gick runt bilen, öppnade passagerardörren och bad flickan gå ur. Hon gjorde det. Han stängde dörren, tog tag i hennes huvud och slog med kraft hennes högra ansiktshalva mot biltaket. Flickan knäade, möjligen tappade hon medvetandet. Han hjälpte henne på benen, justerade remmarna och gick in med henne på den mindre vägen. Han rev loss den ena bärremmen från väskan och beordrade flickan att sätta sig ner. Han tog fram sin kniv som han hade i en slida innanför byxlinningen och hotade att strypa henne om hon inte gjorde som han sa åt henne. Han gjorde också en attack mot hennes hals med remmen så kraftigt att hennes ansiktsfärg ändrades. Han tog av henne träskor, byxor och trosor. Han riktade låtsashugg med kniven mot hennes mage och bröst. Hon hade då bara en T-tröja på sig. Han förde in knivens skaft i

hennes slida och hennes anus. Han tog remmen en gång till runt hennes hals och drog åt hårdare. Hans avsikt var att döda henne. Han ville för att vara säker på att inte upptäckas gå längre in i skogen. Han lade hennes saker i väskan och bar henne in i skogen. Han var i ett mycket aggressivt tillstånd och slog hennes huvud upprepade gånger med kraft mot unga trädstammar han passerade medan han gick med henne i famnen. Det var en svår och besvärlig promenad. Det sluttede kraftigt utför. Vid ett tillfälle tappade han henne och trampade på hennes arm och hennes klocka. Han tog av henne klockan och stoppade den i sin ficka. När han kom fram till den plats där hon senare hittades drog han av henne sockorna.

Han önskade att hennes medvetandegrad skulle öka. Han gjorde en löpsnara av bärremmen och lade runt hennes hals och lyfte upp kroppen med remmen ett antal gånger så att huvudet hängde på ett groteskt sätt. Hon rosslade och var tydligen vid liv. Han ville inte känna hudkontakt med henne. Han drog därför upp hennes ca för att försöka strypa henne med tröjans halslinning, men det lyckades inte. Han drog i stället åt löpsnaran. Flickan dog. I rädsla att hon skulle vakna till liv igen fixerade han löpsnareknuten med en annan, enkel knut. Ur väskan tog han fram hennes byxor och trosor och lade bredvid henne. [---] Hon låg i framstupa sidoläge i närheten av en trädstam. Han ryckte loss könshår från hennes kropp och droppade dem tillbaka mot kroppen. Han ville att kroppen skulle hittas, men inte omedelbart. Han samlade en del trädkvistar och lade över hennes kropp. Han såg hur kroppen lyste igenom den lätta täckningen. Han har ett bestämt minne av att hon hade en halskedja, som fanns kvar när han lämnade henne. Han gick till bilen. Han lade märke till en trädgren, som stack ut på ett särskilt sätt. Han ville kunna hitta tillbaka till platsen. Andra hållpunkter var ett vattendrag som han iakttagit på ditvägen och idrottsplatsen med två intilliggande uthus.

Enligt vad Christer van der Kwast har beskrivit i boken *Bortom rimligt tvivel: Thomas Quick och rättvisan* (2015) berättade Sture Bergwall även om sin förmåga att köra bil och uppgav att han hade lärt sig köra bil av en äldre kamrat vid femton, sexton års ålder men medvetet dolt detta för omgivningen. Detta framgår dock inte av tingsrättens dom.

Vittnesförhör hölls med Reidar Jensen angående den tekniska undersökningen av fyndplatsen och den utredning som företagits avseende tillvarataget material. Foton och kartor över fyndplatsen förevisades. Tingsrättens dom innehåller inga uppgifter från förhöret.

Tingsrätten fick se Trine Jensens bag, den rem hon hade haft runt halsen och även den bag som hade använts vid rekonstruktionen.

Härefter hölls ytterligare nio förhör med vittnen och sakkunniga. Delar av vad några av dessa berättade har återgetts i tingsrättens dom under rubriken ”Tingsrättens överväganden”.

Vittnesförhör hölls med Wiggo Lundamo, Fredrik Lillegård och Pål Bjelland angående omständigheterna vid Trine Jensens försvinnande, vad som framkommit under utredningen före Sture Bergwalls erkännande och vilka utredningsåtgärder som företagits med anledning av Sture Bergwalls uppgifter.

Sakkunnigförhör hölls med domstolssakkunnige Kari Ormstad, som förevisade fotografier och redogjorde för innehållet i hennes och Anders Erikssons utlåtande.

Vittnesförhör hölls med Kai Jensen, som redogjorde för sina utlåtanden och förevisade fotografier av snarorna. I anslutning till det visade åklagaren det snöre som Sture Bergwall hade använt vid ”rekonstruktionen av hur han anbringat remmen runt Trine Jensens hals”.

Kompletterande förhör hölls med Sture Bergwall.

Rättegången övergick sedan till att gå igenom utredningen avseende mordet på Gry Storvik.

Åklagaren gav in ”Resultat av undersökning om uppgifter i dags- och kvällstidningar om mordet på Trine Jensen och Gry Storvik.” Åklagaren föredrog en sammanställning av mediauppgifter.

Härefter hölls de förhör som åberopats till styrkande av båda åtalen.

Sakkunnigförhör hölls med domstolssakkunnige Sven-Åke Christianson. Förhöret åberopades som bevisning av både åklagaren och Sture Bergwall. Sven-Åke Christianson presenterade resultatet av ett av honom utfört test benämnt ”Test av pressmaterial i samband med utredningen av mordet på Trine Jensen och Gry Storvik”. Av den skriftliga redogörelsen för testet framgår att tio män (”förhörspersonerna”) den 25–28 maj 2000 fick kopior av norska tidningsurklipp om mordet på Trine Jensen och Gry Storvik. Med ledning därav skulle de var för sig detaljerat och övertygande beskriva hur mordet hade genomförts. Uppgifterna jämfördes sedan med de uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat till polisen i utredningen av brotten. Jämförelsen gjordes utifrån i huvudsak dels antal rätt i jämförelse med fakta, dels i jämförelse med pressuppgifter. I det ingivna testmaterialet angavs inte hur Sven-Åke Christianson hade fått del av Sture Bergwalls uppgifter. Sven-Åke

Christianson har dock vid möte med kommissionen berättat att Seppo Penttinen inför testet sammanställde och översände en lista med frågor som Sture Bergwall hade besvarat. Dessa frågor fick sedan även förhörspersonerna svara på. Frågorna återfinns i tingsrättsmaterialet men inte de erhållna svaren. Sture Bergwalls svar framgår dock, i vart fall delvis, av den skriftliga redogörelsen för testet under rubriken ”Resultat: Trine Jensen” som citeras nedan.

Jämförelse mellan Quicks utsaga och försökspersonernas utsagor beträffande de aspekter av TQ:s berättelse som beläggs av fakta och som inga förhörspersoner kunnat gissa sig till utifrån pressmaterialet.

TQ beskriver tillhörigheter hos Trine vid bortförandet: halsband och bh.

TQ anger att Trines kropp var placerad i framstupa sidoläge, att kläder, skor, plånbok, papper och kam varit utspridda runt kroppen, att väskan låg intill kroppen med remmen avsliten, att Trine endast var iklädd en t-tröja och bh när hon hittades.

TQ kände till att Trines kropp var ’symboliskt’ övertäckt med kvistar.

TQ var den enda som angav strypning med snara som primär dödsorsak.

TQ var den enda som nämnde väskan rem/band samt knutar på väskans rem.

TQ hittar platsen där Trines kropp lämnats, vet redan ute på vägen att en trädgren som hänger ut över vägen går i direkt riktning mot fyndplatsen.

Jämförelse mellan Quicks utsaga och försökspersonernas beträffande de aspekter av TQ:s berättelse som ej kunnat bekräftas/förkastas utifrån fakta.

TQ angav var bilen parkerades under mordet.

TQ angav skador efter remmen samt händerna på halsen.

TQ beskriver knytnävsslag mot axelpartiet, våld mot en arm (trampat på denna), slag mot Trines bröst, fört in ett slätt knivskaft i hennes slida, beskriver viss lealöshet hos Trine som om benet kan ha gått av.

Enligt Sven-Åke Christianson visade testet sammantaget att Sture Bergwall hade en bättre kännedom om Trine Jensens död jämfört med förhörspersonerna.

Vittnesförhör hölls med Seppo Penttinen. Förhöret återropades av Sture Bergwall under huvudförhandlingen men bevistemat framgår inte av protokollet.

Vittnesförhör hölls med Birgitta Ståhle. Förhöret var återoppat av Sture Bergwall för att visa att han inte hade fått någon information om brottsutredningarna genom henne och för att belysa de psykologiska betingelser som gällde när Sture Bergwall beskrev händelserna.

Vittnesförhör hölls med Bengt Eklund. Förhöret var återoppat av Sture Bergwall för att belysa bland annat hans tillgång till tidningar, radio och TV.

Sture Bergwall hördes om sina levnadsomständigheter. Därefter föredrogs yttrandet av Erik Kall, daterat den 16 maj 2000. Yttrandet hade tingsrätten, enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning, inhämtat för bedömning av om det fanns förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Erik Kall uttalade bland annat att Sture Bergwall hade begått den åtalade gärningen under inflytande av en allvarlig psykisk störning och att Sture Bergwall vid undersökningen alltjämt led av en allvarlig psykisk störning. På grund av den psykiska störningen fanns det risk för att Sture Bergwall skulle återfalla i brottslighet av allvarligt slag. Med hänsyn till Sture Bergwalls psykiska tillstånd var det fortsatt påkallat att han var intagen för rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Claes Borgström gav in ett utlåtande från Erik Kall av den 30 april 1997. I yttrandet uttalade Erik Kall bland annat att det efter en genomgång av Sture Bergwalls sjukhistoria rådde full samstämmighet mellan de gärningar han hade tillstått och hans tidigare symtombild, bland annat grav personlighetsstörning sedan tonåren och att han hade begått ett lustmordförsök som 19-åring.

Parterna slutförde sin talan och huvudförhandlingen förklarades avslutad.

10.3.3 Falu tingsrätts dom

Tingsrätten, lagmannen Hans Sjöquist och f.d. rådmannen Lars Rabe samt tre nämndemän, meddelade dom den 22 juni 2000. Nedan citeras tingsrättens bedömning av skuldfrågan beträffande Trine Jensen. I vissa delar avser bedömningen såväl mordet på Trine Jensen som mordet på Gry Storvik.

Det finns inte någon teknisk bevisning som binder Thomas Quick till brotten. Sedan han tagit kontakt med polisen har utredningen inriktats på att ställa hans uppgifter mot kontrollerbara fakta. Det finns ingenting i de objektiva fynd som redovisats i utredningen som på någon enda punkt strider mot innehållet i Thomas Quicks berättelse. Berättelsen är inte orimlig.

Stöd för att erkännandena är riktiga kan sökas i den omständigheten att Thomas Quick lämnat uppgifter om sakhållanden som inte kan ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagelser på plats. Omfattande utredning har förebragts om vilka detaljer i förundersökningarna om mordet som publicerats i framförallt norska tidningar. Bengt Eklund har omvitnat att Thomas Quick haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar och inte haft möjlighet att skaffa sig annat än någon enstaka tidning utan hans vetskap. De poliser som medverkat i förhör och vallning har uppgett att de inte förmedlat upplysningar om fynd eller vägval till Thomas Quick. Birgitta Ståhle har omvitnat att hon varit med på ett polisförhör när advokat Borgström var förhindrad men eljest inte, samt att hon funnits med som stöd åt Thomas Quick vid vallningar men utan att intervenera; hon har all sin faktakunskap från honom, han har inte fått någon extra information under terapisaletalen.

Sven-Åke Christianson har på psykologiska institutionen vid Stockholms universitet gjort ett test på tio manliga svensktalande personer i åldrarna 26 till 48 år. [...] De fick formulär med frågor om kontakten mellan offer och gärningsman, beskrivning av offret, fordon, transport, fyndområdet, offret och platsen där offret anträffats samt skadebilden. Testet tog sex timmar att genomföra. Svaren delades in i två kategorier. Antalet svar som var riktiga i jämförelse med fakta jämfördes med antalet svar som var riktiga i jämförelse med korrekta pressuppgifter. Antalen var rörande Trine 26.2 respektive 23.9 [...]. Skillnaderna mellan dessa värden är 2.3 (Trine) [...]. På motsvarande sätt jämfördes uppgifter som Thomas Quick lämnat under polisutredningen. Antalet uppgifter som var riktiga i jämförelse med fakta respektive korrekta pressuppgifter var 41 och 18 (Trine) [...]. Skillnaderna utgör rörande Trine 23 [...]. Skillnaden är alltså för Thomas Quicks del omkring tio gånger större än försökspersonernas. Resultatet medger slutsatsen att Thomas Quick har haft tillgång till avsevärt flera faktauppgifter än vad som publicerats i tidningarna.

Av de uppgifter som Thomas Quick har lämnat under förundersökningen är några särskilt anmärkningsvärda.

Intill Trine Jensens huvud påträffades ett band av textilmaterial, här rörande från den väska som Trine medfört, som var knutet till en ögla med 7 cm diameter. Bandet och ögla har såvitt kunnat påvisas inte avbildats eller omnämnts i offentliga beskrivningar av fyndplatsen. Kai Jensen, som analyserat knuten, har beskrivit den som en löpsnara gjord av en överhandsknop varefter den åtdragna snaran säkrats med två enkla halvslag, amatörmässigt lagda åt var sitt håll. Thomas Quick har vid en demonstration med ett betydligt smalare band, tydligt ett sko-

snöre, gjort en snara med knutar som i väsentliga delar överensstämde med knutarna på det påträffade bandet.

Vid vallning i augusti 1999, 18 år efter mordet på Trine Jensen, kunde Thomas Quick utan större tvekan vägleda bilen på några meter när ända fram till den plats där hon påträffats.

Vid värdering av den bevisning som således föreligger i målet bör även vägas in det förhållandet att såväl den psykiatriska som psykologiska bild som framkommer beträffande Thomas Quick visar att han inte varit främmande för att begå den typ av brott, varom nu är fråga. Birgitta Ståhles i målet avgivna utsaga bekräftar detta. Han har också tidigare dömts för fem mord. Redan 1970 betecknades han av undersökande läkare som sadistisk pedofil och vid rättspsykiatrisk undersökning 1991 framkom diagnosen Personlighetsstörning med personlighetsorganisation på borderlinenivå i kombination med allvarlig brist på impuls kontroll och sexuellt perverterat beteende med sadomasochistiska drag. I intyg utfärdat den 16 maj 2000 av chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus anges den aktuella diagnosen som Dissociativ personlighetsstörning och sexuell sadism.

Vid en samlad bedömning av vad som förekommit finner tingsrätten att Thomas Quicks erkännanden får stöd av utredningen i sådan grad att det är ställt utom rimligt tvivel att han begått de gärningar som åklagaren påstått. Omständigheterna är sådana att brotten skall bedömas som mord.

Tingsrätten dömde Sture Bergwall för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning och biföll målsägandens skadeståndsyrkande.

10.4 Resningsprocessen

10.4.1 Inledning

Efter att Sture Bergwall i juni 2001 dömts för mordet på Johan Asplund, och därmed genom sex domar var dömd för mord på åtta personer, valde han att inte medverka i ytterligare polisutredningar om erkända mord för vilka åtal ännu inte hade väckts. Han var fortsatt intagen på Sätters sjukhus för rättspsykiatrisk vård men avböjde ytterligare terapisaftal. Den tid som följde har Sture Bergwall själv valt att kalla för ”de sju tysta åren”.

Efter att journalisten Hannes Råstam tagit kontakt med Sture Bergwall gjorde Hannes Råstam två uppmärksammade dokumentärer om Sture Bergwall som sändes i SVT:s Dokument inifrån i december 2008. I dokumentärerna tog Sture Bergwall tillbaka sina

erkännanden av samtliga mord han tidigare erkänt. Kritik riktades mot såväl rättsprocesserna som mot vården av Sture Bergwall.

I april 2009 ansökte Sture Bergwall om resning avseende mordet på Yenon Levi. Resningsansökningen beviljades i december 2009. Resningsansökningar kom därefter att ges in för alla morddomarna, varav den sista gavs in den 12 juni 2012. Samtliga resningsansökningar beviljades. Två av resningsansökningarna gjordes av åklagare och resterande av Sture Bergwall.

10.4.2 Sture Bergwalls resningsansökan

Den 11 april 2011 gav Sture Bergwall genom ombuden Thomas Olsson och Martin Cullberg in en ansökan om resning till Svea hovrätt. Han yrkade att hovrätten skulle bevilja honom resning och ogilla åtalet och det enskilda anspråket. Resningsansökningen avsåg även mordet på Gry Storvik. Redogörelsen nedan avser enbart Trine Jensen.

Som grund anförde Sture Bergwall att han hade återtagit sina tidigare erkännanden och numera förnekade mordet på Trine Jensen. Sture Bergwall åberopade även nya omständigheter och bevis som utvisade att de ursprungliga erkännandena var falska och att han inte kunde ha utfört morden. De nya omständigheterna och bevisen hade inte förebringats tidigare och deras förebringande skulle sannolikt ha lett till att Sture Bergwall hade frikänts från ansvar för gärningarna. I vart fall fanns det med hänsyn till de nytillkommande omständigheterna och bevisen samt omständigheterna i övrigt, synnerliga skäl att pröva frågan om Sture Bergwall hade förövat gärningarna.

Som skäl för resning av morddomen avseende Trine Jensen anförde Sture Bergwall väsentligen följande.

Sture Bergwall lämnade under förundersökningen ett flertal oriktiga och sinsemellan motstridiga uppgifter rörande så pass centrala förhållanden som bland annat hur Trine Jensen dödades, vilka skador som åsamkades flickan och hur kroppen hanterades efter gärningen. Dessa brister i erkännandet har i allt väsentligt undanhållits tingsrätten genom bland annat förebringandet av en redigerad videoupptagning från vallningen den 17 augusti 1999 [...] och en missvisande sammanställning över Sture Bergwalls 'slutliga ståndpunkt' [...]

De under förundersökningen lämnade uppgifterna är sådana att de, i princip, utesluter Sture Bergwall som gärningsman.

Tingsrättens jämförelse av knutarna på den snara som Sture Bergwall tillverkade med knutarna på den snara som återfanns runt halsen på Trine Jensen synes grunda sig på uppgifter som lämnades av vittnet Kai Jensen. Påståendet om att det rör sig om väsentligen samma knutar är emellertid felaktigt och det vederläggs av såväl utlåtanden som fotografier i förundersökningen.

I verkligheten är Sture Bergwalls uppgifter om hanteringen av remmen och demonstrationen av snaran sådana att de talar mot honom som gärningsman.

Även tingsrättens bedömning av att Sture Bergwall kunde leda utredarna till fyndplatsen grundas på ett bristfälligt underlag. Av den ursprungliga vallningsfilmen framgår att det endast är efter ett antal ingripanden från utredarna som Sture Bergwall till slut når fram till platsen. Dessa ingripanden, som skedde bland annat när Sture Bergwall vid två tillfällen kört vilse och tappat orienteringen, var bortklippta på den videoupptagning som förebringades vid rättegången.

Innehållet i de ursprungliga vallningsfilmerna är sådant att det har betydelse för prövningen av erkännandet i så måtto att det visar att Sture Bergwall inte hade förmåga att återfinna fyndplatsen utan avsevärd hjälp från utredarna.

Vad avser resultatet av Sven-Åke Christiansons test visar en granskning av docenten Rickard L. Sjöberg att det är behäftat med så djupgående metodologiska brister att det inte kan läggas till grund för den slutsats som redovisats i tingsrättens dom. Resultatet av Rickard L. Sjöbergs granskning redovisas i ett utlåtande från den 23 mars 2011.

Vid hänvisningen till den psykiatriska och psykologiska bilden av Sture Bergwall synes tingsrätten inte ägt kännedom om att erkännandena ytterst grundade sig på bortträngda minnen, som återvunnits i en terapi där Sture Bergwalls mentala och intellektuella förmåga varit avsevärt nedsatta p.g.a. ett omfattande intag av narkotikaklassade läkemedel. Tingsrätten förefaller inte heller ha känt till det nära sambandet mellan terapin och förundersökningen. Tingsrättens möjligheter att pröva erkännandenas uppkomstbetingelser har därför varit mycket begränsade, för att inte säga obefintliga.

Tingsrätten har inte heller ägt kännedom om att Sture Bergwall bevisligen lämnat falska erkännanden rörande andra mord. [---]

Slutligen återopas det faktum att Sture Bergwall inte hade körkort år 1981 och att han enligt flera samstämmiga vittnen inte kunde köra bil vid tidpunkten för mordet på Trine Jensen. Denna omständighet var väl känd för utredarna, eftersom den utretts noga i ett annat ärende, men redovisades inte för tingsrätten i detta mål. Det innebär, i princip, att Sture Bergwall kan utslutas som gärningsman. I vart fall kan inte erkännandet vara riktigt.

Sture Bergwall presenterade därefter en stor mängd omständigheter som legat till grund för tingsrättens bedömning men som kunde ifrågasättas. Han redogjorde också för att erkännandena i huvudsak

uppkommit som en följd av den terapi och medicinering han fått på Sätters sjukhus. Slutligen presenterades ett antal fall i tiden efter det aktuella målet där Sture Bergwall hade lämnat falska erkännanden och även falskeligen tillvitat andra personer allvarlig brottslighet. Sture Bergwall åberopade omfattande bevisning.

10.4.3 Åklagarens yttrande

Den 22 augusti 2011 inkom tf. chefsåklagaren Bo Lindgren med ett yttrande, en så kallad förklaring, till resningsansökan och anförde att han ansåg att hovrätten borde bevilja resning till förmån för Sture Bergwall. Åklagaren anslöt sig till Sture Bergwalls uppfattning beträffande ett stort antal av de i resningsansökan presenterade omständigheterna. Även åklagaren åberopade omfattande bevisning. Åklagaren bifogade även en skrift från Seppo Penttinen, där denne bemötte vissa uppgifter i resningsansökan.

10.4.4 Svea hovrätts beslut

Den 5 april 2012 beviljade Svea hovrätt, hovrättsråden Linda Hallstedt och Christian von Szalay samt tf. hovrättsassessorn Elin Källberg, Sture Bergwall resning i såväl ansvarsdelen som skadeståndsdelen och förordnade att målet i dess helhet skulle tas upp på nytt av Falu tingsrätt.

Som skäl för bedömningen i ansvarsfrågan beträffande mordet på Trine Jensen anförde hovrätten följande. I vissa delar omfattade bedömningen såväl mordet på Trine Jensen som mordet på Gry Storvik.

Allmänt om Sture Bergwalls uppgifter

[---]

Hovrättens bedömning.

Av tillgängligt material framgår att Sture Bergwall under nu aktuella utredningar lämnat olika och motstridiga uppgifter om de mord han erkänt, bl.a. i fråga om mordvapen och tillvägagångssätt. Det framgår emellertid inte att tingsrätten fått materialet presenterat för sig i sådan utsträckning att det varit möjligt för tingsrätten att fullt ut bedöma omfattningen och karaktären av de ändrade uppgifterna. Tingsrätten synes med andra ord inte ha haft möjlighet att göra en fullständig analys av Sture Bergwalls uppgifter.

Vallningar

[---]

Hovrättens bedömning.

För att en domstol ska få möjlighet att bilda sig en egen uppfattning om vilka slutsatser som kan dras på grund av visst filmmaterial, t.ex. från en vallning, bör utgångspunkten normalt vara att återoplat filmmaterial förevisas i oredigerat skick. Det kan dock i vissa fall, t.ex. om materialet är mycket omfattande, vara godtagbart att endast en bearbetad version spelas upp. En förutsättning är då att den bearbetade versionen ger en rättvisande bild av det ursprungliga materialet.

Vid en jämförelse med det ursprungliga filmmaterialet kan det sättas i fråga om de bearbetade versionerna av vallningarna ger ett tillförlitligt underlag för de bedömningar som tingsrätten har gjort.

[---]

Sammanfattande bedömning

Vad som framkommit ovan medför sammanfattningsvis att tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter och då särskilt beträffande de centrala delarna av händelseförloppen kan ifrågasättas. Med beaktande av det bevisläge som förelåg kan det ifrågasättas om det skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten, om vad som framkommit i resningsärendet hade varit känt för tingsrätten.

Med hänsyn också till att de brott Sture Bergwall dömts för är mycket allvarliga får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen.

Hovrätten beviljade även resning i skadeståndsdelen.

10.5 Falu tingsrätts frikännande dom

Sedan resningsbeslutet meddelats beslutade åklagaren att lägga ned åtalet mot Sture Bergwall.

Målsägandena valde att inte överta åtalet eller begära att skadeståndstalan skulle handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen.

Som en följd av åklagarens beslut att lägga ned åtalet yrkade Sture Bergwall frikännande dom och att skadeståndsanspråken skulle lämnas utan bifall.

I dom den 23 november 2012 meddelade tingsrätten, rådmannen Hans Holback, att åtalet ogillades och skadeståndstalan avskrevs.

10.6 Kommissionens iakttagelser och bedömningar

10.6.1 Brottsutredningens och förhörens genomförande

Sture Bergwall har i förhören oftast varit knapphändig och inte lämnat någon längre och fritt berättad redogörelse för de mer centrala delarna av händelseförloppet. Merparten av de detaljuppgifter som till slut kommit fram är i stället ett resultat av direkta och inte sällan upprepade frågor från Seppo Penttinen. Frågorna har dock i huvudsak inte varit ledande.

I vissa fall har Seppo Penttinen hållit fast vid och gått vidare med en uppgift som Sture Bergwall från början varit mycket osäker på. Som exempel kan anges när Sture Bergwall efter rekonstruktionen berättade att han trodde att han gjort en löpsnara, men att han inte mindes det distinkt. Trots det ombads Sture Bergwall att visa hur han gjorde en löpsnara. Denna snara, som Sture Bergwall alltså från början inte gjorde för att visa hur han tagit livet av Trine Jensen utan för att visa hur han gjorde en löpsnara, kom sedan att analyseras av Kai Jensen och få betydelse vid tingsrättens bevisvärdering. I tingsrättens protokoll är förfarandet dessutom felaktigt benämnt som ”rekonstruktionen av hur han anbringat remmen runt Trine Jensens hals”.

Seppo Penttinen har vid några tillfällen även korrigerat Sture Bergwall när han berättade på ett sätt som inte överensstämde med de faktiska förhållandena. Ett exempel är när Sture Bergwall i förhöret efter vallningen berättade att Trine Jensen låg vid fyndplatsen med benen runt trädet. Seppo Penttinen påminde honom då om att han tidigare hade jämfört Trine Jensens placering med Yenon Levis och berättade att denne hade legat på sidan. Därefter frågade Seppo Penttinen om det var framsidan eller ryggsidan av Trine Jensens kropp som låg mot trädet. Av dessa alternativ, som alltså inte innefattade det svar Sture Bergwall nyss gett, valde Sture Bergwall att svara framsidan. Vid huvudförhandlingen förevisade åklagaren ett fotografi på Yenon Levis döda kropp.

Sent under förundersökningen genomfördes en förevisning av ett delvis övertäckt fotomaterial. Enligt protokollet skedde detta i avsikt att öka Sture Bergwalls minnesförmåga. Det lämpliga i att visa fotografier från en brottsplatsundersökning för att öka minnesförmågan hos en person som erkänt ett mord måste ifrågasättas.

Särskilt olämpligt är det när det saknas teknisk bevisning och vittnesuppgifter som binder personen till brottet.

Trots den betydelse det hade för utredningen att Sture Bergwall lämnade så många kontrollerbara uppgifter som möjligt vidtog åklagaren inte några åtgärder för att förhindra Sture Bergwalls tillgång till massmedia och externa kontakter. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att ett häktningsbeslut inte hade gynnat Sture Bergwalls vilja att berätta och att det dessutom, på grund av utredningarnas omfattning, hade blivit en allt för lång häktningstid. Med tanke på att Sture Bergwall redan var föremål för tvångsvård och därigenom begränsad i sin rörelsefrihet ifrågasätter vi inte åklagarens beslut att inte begära Sture Bergwall häktad, men konstaterar att det därmed inte fanns några egentliga begränsningar i Sture Bergwalls informationstillgång. Detta borde, liksom den omständigheten att det var känt att Sture Bergwall tog del av vad som rapporterades i massmedia, i högre grad än vad som tycks ha varit fallet ha påverkat åklagarens bedömning av vilken tilltro man kunde ha till Sture Bergwalls uppgifter.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att han och Seppo Penttinen hade en förtroendefull relation. Enligt Sture Bergwall upplevde han aldrig att han behövde oroa sig inför förhör eller vallningar eftersom han visste att han skulle få hjälp med att få uppgifterna rätt. Under pågående förundersökningar förmedlade dessutom Seppo Penttinen, enligt Sture Bergwall, vid några tillfällen uppgifter till Sture Bergwall om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som Sture Bergwall inte tidigare hade berättat om. Enligt Sture Bergwall hände det även att Seppo Penttinen förmedlade sådana uppgifter till Birgitta Stähle för att Sture Bergwall i terapin skulle kunna bearbeta uppgifterna där. Sture Bergwall har uppgett att hans uppfattning är att Seppo Penttinen i grunden ville väl och att Seppo Penttinen agerade i enlighet med Sven-Åke Christiansons instruktioner för hur utredningsarbetet skulle gå till. Såväl Seppo Penttinen som Birgitta Stähle har dock tillbakavisat påståendet att Seppo Penttinen förmedlade uppgifter och Sven-Åke Christianson har uppgett att han inte gav några sådana instruktioner.

10.6.2 Vallningarna och rekonstruktionen

Inför vallningarna och rekonstruktionen ringde Seppo Penttinen till Sture Bergwall för att få besked om kläder och föremål som Sture Bergwall kopplade till Trine Jensen. Trots att Sture Bergwall berättade om en midjekort jacka eller kavaj och en ljus fyrkantig handväska, vilken enligt uppgift i förhör några dagar senare hade remmar av skinn, köptes inte detta in. I stället införskaffades bland annat kläder och väska som i det närmaste helt överensstämde med de faktiska förhållandena, vilka Sture Bergwall dessförinnan inte hade känt till. Detta är en olämplig metod vid rekonstruktioner, inte minst med en misstänkt som erkänt ett allvarligt brott och när det saknas teknisk bevisning och vittnesuppgifter som binder personen till brottet, se avsnitt 3.2.1.

Vid vallningen i Oslo centrum nämnde Sture Bergwall Kirkegatan och Kongens gata som ett intressant område när han skulle visa den plats där han hade mött Trine Jensen. Vid Kirkegatan tycks också den bil ha parkerats som skulle hjälpa Sture Bergwall att minnas. Trots det sade speakerrösten i vallningsfilmen att Sture Bergwall hade pekat ut ett annat närliggande område. Det är svårt att frigöra sig från tanken att detta skedde eftersom det område som angavs i vallningsfilmen låg närmare den affär som Trine Jensen antogs ha varit på väg till innan hon försvann.

Av vallningsdokumentationen framgår att Sture Bergwall inte kunde visa vägen till fyndplatsen. Vid två olika tillfällen fick därför Seppo Penttinen instruktioner om nya platser att utgå från. Vid i vart fall ett av tillfällena lämnades instruktionen av Christer van der Kwast. När Sture Bergwall till slut hittade rätt väg finns det skäl att tro att detta berodde på att minst en vägskylt visade riktningen mot Svartskog. Sture Bergwall hade visserligen inte nämnt ortsnamnet Svartskog i förhör. Vid en genomgång av de tidningsartiklar som finns i förundersökningen kan man dock se att Svartskog ofta nämndes i samband med Trine Jensens försvinnande. Sture Bergwall har själv i förhör före vallningen berättat att han fått en artikel om Trine Jensen-fallet skickad till sig av en journalist.

Christer van der Kwasts besked till tingsrätten, att Sture Bergwall under bilfärden kunde visa vägen praktiskt taget ända fram till fyndplatsen, kan mot bakgrund härav inte anses rättvisande. Den

felaktiga uppgiften fick stor betydelse vid tingsrättens bevisvärdering.

Inte heller när de kommit till Svartskog kunde Sture Bergwall visa rätt väg genom skogen till fyndplatsen. Christer van der Kwast bad då en tekniker att anvisa platsen för Sture Bergwall.

Förutom att Sture Bergwall under rekonstruktionen gav ett desorienterat intryck lämnade han felaktiga besked om hur remmen hade hanterats och använts, han kunde inte visa hur han bundit Trine Jensens handleder hårt med väskan, han angav felaktig dödsorsak och berättade inte heller att vissa av Trine Jensens kläder var avtagna. I den del av rekonstruktionen som inte finns med på den redigerade filmen berättade Seppo Penttinen till slut för Sture Bergwall att kroppen var avklädd till viss del och bad honom säga vilka plagg som var avtagna. Sture Bergwall gav då visserligen rätt svar, men lämnade samtidigt de felaktiga beskederna att tröjan var sönderriven och behån uppsprättad.

10.6.3 Vad fick tingsrätten veta?

Den information som vi har om vad som framkom under huvudförhandlingen baseras i huvudsak på vad som framgår av tingsrättens dom, huvudförhandlingsprotokoll och övrigt aktmaterial. Vi har därtill fått viss information vid våra möten med de olika aktörerna. Såväl Christer van der Kwast som Claes Borgström, Sten-Åke Larsson och Seppo Penttinen har vid kommissionens möten med dem påtalat att mycket kom fram vid huvudförhandlingarna som inte kan utläsas av tingsrättens dom och protokoll. Christer van der Kwast har dessutom varit av uppfattningen att domstolarna inte tillräckligt väl i domarna redovisade alla omständigheter som lades fram. Även om så varit fallet kan vi vid en genomgång av materialet inte dra någon annan slutsats än att tingsrätten fick en bristfällig och ensidig information om vad som förekommit under förundersökningen. Tingsrätten tycks inte heller ha informerats om att det funnits uppgifter i förundersökningen som talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Information som hade kunnat få betydelse för rättens bedömning av Sture Bergwalls skuld har med andra ord inte förmedlats vid huvudförhandlingen.

Under huvudförhandlingen gav åklagaren in och åberopade som bevisning en sammanställning av uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat i förhör samt vid vallningarna och rekonstruktionen avseende mordet på Trine Jensen. I avsnitt 1 av sammanställningen redovisades ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan”. Dokumentet ger intryck av att vara en sammanhängande berättelse lämnad av Sture Bergwall. En genomgång av förhör, vallningarna och rekonstruktionen ger dock vid handen att uppgifterna i redogörelsen består av ett medvetet urval av uppgifter som Sture Bergwall vid olika tidpunkter och tillfällen har lämnat under utredningen. Enbart sådana uppgifter som stämt med de faktiska förhållandena har valts ut. Uppgifterna har därefter systematiserats i en logisk tidsföljd. Inte vid något tillfälle har Sture Bergwall sammanhängande berättat på det sätt som redovisas i dokumentet. Dokumentets innehåll är därför missvisande och tingsrätten har fått en felaktig bild av Sture Bergwalls berättelse.

Avsnitt 2 i sammanställningen bestod av olika korta citat och sammanfattningar från förhören, vallningarna och rekonstruktionen. Sammanställningen gav visserligen tingsrätten kännedom om att Sture Bergwall under förundersökningen hade ändrat sina uppgifter vid flera tillfällen. Ett flertal felaktiga uppgifter saknas dock. Som exempel kan anges att det under rubriken ”Skadebild” inte återfinns att Trine Jensen dog av kraftigt våld mot bakre delen av huvudet (förhöret den 10 februari 1999), att det fanns omfattande skador på benen (förhöret den 10 februari 1999) och att Sture Bergwall ströp Trine Jensen till döds innan han bar henne till fyndplatsen (rekonstruktionen den 17 augusti 1999). Vissa av dessa uppgifter redovisas dock i slutet av dokumentet, men då med förklaringen att Sture Bergwall vid de aktuella tillfällena lämnade uppgifter om ett flertal olika offer varför det kunde handla om en sammanblandning.

Av den redigerade vallnings- och rekonstruktionsfilm som spelades upp vid huvudförhandlingen framgår den osäkerhet som präglade Sture Bergwall under vallningen till fyndplatsen och vid rekonstruktionen. Till exempel framgår det av filmen att Sture Bergwall tycktes desorienterad, att han under vandringen i terrängen inte hittade fram till fyndplatsen, att han vid fyndplatsen var osäker på hur Trine Jensen låg och att han inte berättade vare sig att han tagit loss väskans handtag eller att han försökt strypa Trine Jensen med remmen.

Vad som inte framgår av den redigerade filmen är bland annat Sture Bergwalls osäkerhet när han skulle peka ut var han hade träffat Trine Jensen, att de gator han till slut nämnde var andra än de som markerats på kartan i filmen, att Sture Bergwall inledningsvis hade mycket svårt att visa rätt väg i bilen, att Sture Bergwall under rekonstruktionen visade att han hade strypt Trine Jensen med händerna så att hon dog och att han därefter bar henne till fyndplatsen, att hans verkliga minnesbild var att han hade använt remmen mot benen samt att han uppgav att tröjan var sönderriven och behån uppsprättad. Det framgår inte heller av filmen att Seppo Penttinen informerade Sture Bergwall om att Trine Jensen var delvis avklädd.

Det går inte att utifrån dokumentationen från huvudförhandlingen avgöra om tingsrätten fick kännedom om att Sture Bergwall under förundersökningen fick se fotografier från fyndplatsen. Eftersom det inte särskilt är omnämnt i tingsrättens överväganden finns det dock skäl att tro att tingsrätten inte kände till det.

Slutligen har en avgörande faktor för att Sture Bergwall skulle kunna begå mordet på det sätt han berättat varit att han kunde köra bil. Av förundersökningen framgår att han tog körkort först 1987, det vill säga sex år efter mordet på Trine Jensen. Av dokumentationen från huvudförhandlingen framgår det inte att tingsrätten informerades om det. Däremot har Christer van der Kwast uppgett att så skedde. I förundersökningen återfinns inte det förhör i Johan Asplund-utredningen som Seppo Penttinen höll med Sture Bergwalls syster EH 1993, i vilket hon berättade att hon inte sett Sture Bergwall köra bil förrän 1987.

10.6.4 Advokaten

Av det material som vi har haft tillgång till har vi inte kunnat utläsa annat än att Claes Borgström under förundersökningen och huvudförhandlingen, och Sten-Åke Larsson under huvudförhandlingen, var relativt passiva. De framförde inga invändningar mot förundersökningens genomförande, påtalade skäl till varför Sture Bergwalls erkännande kunde vara falskt eller gjorde rätten uppmärksam på omständigheter eller bevis som åklagaren under huvudförhandlingen inte presenterade för rätten. Claes Borgström har dock be-

rättat att han under huvudförhandlingen var både aktiv och ifrågasättande, något som även Christer van der Kwast har bekräftat.

I enlighet med vad som redovisats ovan (avsnitt 3.2.3) är advokatens främsta skyldighet att visa trohet och lojalitet mot sin klient och att tillvarata dennes intressen, utan att främja orätt. Den negativa sanningsplikt som en offentlig försvarare har gentemot domstolen innebär inte annat än att advokaten inte får lämna eller stödja en uppgift som han eller hon med säkerhet vet är osann.

Såväl Claes Borgström som Sten-Åke Larsson har vid möte med kommissionen uppgett att deras uppfattning var att Sture Bergwall var skyldig till mordet. I utförandet av försvararuppdraget hade de därmed att utgå från Sture Bergwalls erkännande och företräda Sture Bergwall med utgångspunkt i dennes önskan att bli dömd. Även om det finns utrymme för diskussion i fråga om hur lojalitetsplikten kan hanteras i de fall som klienten är exempelvis psykiskt sjuk, saknas det därför skäl att kritisera Claes Borgströms och Sten-Åke Larssons agerande under förundersökningen och huvudförhandlingen.

När en advokat är ombud i en rättegång är han eller hon även skyldig att iaktta vad rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Advokaten bör därutöver tillse att gällande regler och föreskrifter följs under förundersökningen och huvudförhandlingen så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Det har således funnits utrymme för Claes Borgström och Sten-Åke Larsson att bland annat invända mot att Sture Bergwall, i vart fall delvis, hördes först efter det att dokumentet ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan” hade lästs upp och vallnings- och rekonstruktionsfilmen visats. Även det faktum att åklagaren tilläts återropa sammanställningen av Sture Bergwalls uppgifter, i vilken bland annat ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan” ingick, som bevisning hade kunnat föranleda invändningar från försvaret. Detsamma gäller förordnandena av Sven-Åke Christianson och Kari Ormstad som domstolssakkunniga på grund av gällande jävsregler, se avsnitt 3.2.4 och 10.6.5. Några sådana invändningar tycks inte ha gjorts, vilket visserligen även det kan ha varit en följd av överväganden utifrån lojalitetsplikten.

Claes Borgström borde slutligen ha kontrollerat att innehållet i det av honom ingivna yttrandet av Erik Kall var riktigt innan han gav in det till tingsrätten. Av yttrandet framgår bland annat att

Sture Bergwall som 19-åring hade begått ett lustmordsförsök. Eftersom det avsedda åtalet, försök till dråp, ogillades av domstolen stämde inte uppgiften om lustmordsförsöket.

10.6.5 De sakkunniga

Kari Ormstad hördes som domstolssakkunnig i målet. Tillsammans med Anders Eriksson upprättade hon på åklagarens begäran ett utlåtande över samstämmigheten mellan Sture Bergwalls förhörsuppgifter och gjorda fynd. Till stöd för vad Sture Bergwall hade berättat i förhören fick de ett dokument upprättat av Seppo Penttinen. I utlåtandet redovisades uppgifter från det dokumentet. Uppgifterna företer stora likheter med de som återfinns i ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan”. Inför utlåtandets slutliga utformning förekom även andra kontakter med utredarna, vilket ledde till smärre förändringar i utlåtandet. Kari Ormstad åtog sig därefter, efter framställan från åklagaren, uppdraget som domstolssakkunnig. Mot bakgrund av att hon på uppdrag av åklagaren tidigare hade avgett ett utlåtande i målet kan det lämpliga i ett sådant förordnande ifrågasättas, se avsnitt 3.2.4. Även Christer van der Kwast, som initierade förordnandet, borde ha uppmärksammat det olämpliga i förordnandet.

Sven-Åke Christianson hördes som domstolssakkunnig i målet. Han var under förundersökningarna anlita som rådgivare åt polis och åklagare och närvarade även vid rekonstruktioner och vallningar. Inom ramen för den egna forskningen hade han dessutom egna samtal med Sture Bergwall. Redan dessa förhållanden är ägnade att inge vissa betänkligheter kring risken för sammanblandning med de olika roller han påtagit sig. Trots detta åtog han sig uppdraget som domstolssakkunnig, vilket måste anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. Även Christer van der Kwast, som initierade förordnandet, borde ha uppmärksammat jävssituationen och insett det olämpliga i förordnandet.

Av resultatet från det test som Sven-Åke Christianson presenterade vid huvudförhandlingen kan utläsas att Sven-Åke Christianson till Sture Bergwalls fördel bland annat valde att beakta att Sture Bergwall var den enda som hade berättat om Trine Jensens behå, halsband och väska, att hon endast hade haft tröja och behå på sig

när hon hittades, att kroppen varit symboliskt täckt med kvistar och att det hade funnits en gren vid vägen vars riktning gick mot fyndplatsen. Huruvida Sven-Åke Christianson även kände till att Sture Bergwall dessutom felaktigt hade berättat bland annat att såväl behån som tröjan var trasig och att väskan var mer fyrkantig än avlång framgår inte.

Sture Bergwalls möjlighet att berätta om detaljer var naturligtvis avsevärt bättre redan av det skälet att han hade fått detaljerade frågor vid många förhör samt varit på plats under vallningarna och rekonstruktionen och då bland annat sett grenen vid vägen. Någon hänsyn till det tycks Sven-Åke Christianson inte ha tagit vid utvärderingen av testet.

I samband med resningsprocessen har testet även kritiserats av Rickard L Sjöberg, docent i medicinsk psykologi.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen berättat att det hände att Sven-Åke Christianson under deras samtal förmedlade uppgifter från förundersökningarna till honom. Sture Bergwall har även uppgett att Sven-Åke Christianson i sin rådgivande roll gentemot polis och åklagare förespråkade metoden att låta Sture Bergwall få kännedom om uppgifter från förundersökningen. Detta har dock tillbakavisats av Sven-Åke Christianson.

10.6.6 Vården

Birgitta Ståhle närvarade vid förhöret när Sture Bergwall förevisades fotomaterial samt vid vallningarna och rekonstruktionen. Vid ett tillfälle ringde hon dessutom upp Seppo Penttinen och återgav vad Sture Bergwall hade berättat för henne om mordet under terapin. Samtalet skedde en dryg vecka efter rekonstruktionen och de nya uppgifter hon lämnade – att Sture Bergwall hade slitit upp remmen på väskan och därefter strypt Trine Jensen med den – fick stor betydelse för utredningen eftersom de överensstämde helt med vad den tekniska utredningen utvisade.

När Birgitta Ståhle hördes under rättegången vittnade hon om att hon inte hade överfört någon information under terapisaftalen. I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 10.2.4, har Birgitta Ståhle, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast uppgett att det fanns en tydlig skiljelinje mellan brottsutredningen och terapin.

Deras uppgifter motsägs av vad Sture Bergwall har berättat om bland annat hur uppgifter från förundersökningen förmedlades till honom via terapin. Ord står därmed mot ord.

Mot bakgrund av innehållet i journalanteckningarna och det faktum att Birgitta Ståhle ringde upp Seppo Penttinen för att lämna uppgifter om vad Sture Bergwall hade berättat under terapin är det dock svårt att dra någon annan slutsats än att det i vart fall tycks ha förekommit kontakter mellan vården och brottsutredningen. Den information som fördes mellan brottsutredningarna och psyko-terapin tycks emellertid i stor utsträckning ha förmedlats av Sture Bergwall själv.

10.6.7 Tingsrättens processledning och bevisprövning

Processledning

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten åklagaren att, på ett sätt som torde stå i strid med såväl muntlighetsprincipen som principerna om det bästa bevismaterialet och bevisomedelbarhet, åberopa en skriftlig sammanställning av Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningen, se avsnitt 10.6.3. Även om tingsrätten, på grund av målets speciella karaktär, behövde få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början överensstämde med faktiska fynd och omständigheter borde bevisningen inte ha tillåtits. Däremot hade sammanställningen kunnat föredras sakframställningsvis. Av sammanställningen fick tingsrätten en allt för tillrättalagd bild av Sture Bergwalls uppgifter, eftersom de i sammanställningen framstod som mer sammanhängande, logiska och korrekta än vad de egentligen var. Om tingsrätten, i samband med genomgången, hade begärt att få granska bakgrundsmaterialet till vissa för bevisvärderingen betydelsefulla uppgifter hade tingsrätten inte enbart behövt förlita sig på uppgifterna i sammanställningen. Någon sådan granskning tycks dock inte ha skett.

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten dessutom åklagaren att, i vart fall delvis, höra Sture Bergwall först efter det att sammanställningen hade lästs upp och vallnings- och rekonstruktionsfilmen visats. Även detta förfarande strider mot de nyss nämnda principerna. Det faktum att Sture Bergwall tycks ha närvarat under

framställningen riskerade dessutom att påverka innehållet i det efterföljande förhöret med honom.

Inför huvudförhandlingen förordnade tingsrätten, efter hemställan från åklagaren, Sven-Åke Christianson och Kari Ormstad som domstolssakkunniga i målet. Som påpekats ovan, avsnitt 10.6.5, måste i vart fall förordnandet av Sven-Åke Christianson anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga. Även lämpligheten i förordnandet av Kari Ormstad kan ifrågasättas av samma skäl. Av det tillgängliga materialet framgår inte om tingsrätten, vid tiden för förordnandet, kände till Sven-Åke Christiansons rådgivande roll under förundersökningen eller det faktum att denne inom ramen för sin forskning hade haft egna samtal med Sture Bergwall. Det bör dock åligga den domare som förordnar en domstolssakkunnig att utreda lämpligheten i förordnandet. Om så hade skett torde följderna ha blivit att Sven-Åke Christianson och Kari Ormstad inte hade förordnats som domstolssakkunniga utan att åklagaren i stället hade åberopat dem som partssakkunniga.

I förordnandena preciserade tingsrätten inte heller sakkunniguppgifterna. Även detta strider mot de regler som gäller för sakkunnigförordnanden, se avsnitt 3.2.4.

Inför domstolens bedömning i påföljdsfrågan valde tingsrätten att inhämta ett yttrande från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus i stället för att förordna om en ny rättspsykiatrisk undersökning. Lagen tillåter visserligen ett sådant förfarande. Det hade dock förflutit mer än nio år sedan det senaste rättspsykiatriska utlåtandet utfärdades. Den nya brottsligheten var dessutom av betydligt mer allvarlig art och påstods ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa. Det synes därför kunna ifrågasättas om det inte hade varit lämpligare att låta Sture Bergwall genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning.

Bevisprövning

Tingsrätten stod inför en ovanlig situation med en tilltalad som nästan 20 år respektive 15 år efter gärningstillfället självmant erkände två mord (det vill säga även Gry Storvik) och med en åklagare och en försvarare som båda argumenterade för en fällande dom. Gärningsmannen var dessutom sedan tidigare dömd för ytterligare

fem mord, även de med utgångspunkt i hans egna erkännanden. Inte desto mindre hade tingsrätten att pröva om det var ställt utom rimligt tvivel att Sture Bergwall hade begått mordet på Trine Jensen eller, med andra ord, om det framstod som så osannolikt att det hade gått till på annat sätt än vad åklagaren gjort gällande att det kunde betraktas som uteslutet.

Som ett led i den bedömningen hade rätten, för att kunna bedöma tillförlitligheten i åklagarens uppgifter, att ta ställning till huruvida åklagarens utredning och den åberopade bevisningen var tillräckligt robust. En sådan prövning innebär ett ställningstagande till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad är kontrollerade mot kända fakta och om utredningen är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte kan riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Huruvida tingsrätten gjorde en sådan prövning, och hur tingsrätten i så fall resonerade, framgår inte av domen.

En viktig utgångspunkt för prövningen av utredningens robusthet borde dock ha varit att det saknades såväl teknisk bevisning som vittnen till stöd för åklagarens gärningspåstående. Den bevisning som fanns bestod av kontroller av Sture Bergwalls egna uppgifter mot kända omständigheter och faktiska fynd. Den utredning som fanns om Sture Bergwalls livsföring och göranden vid den aktuella tiden var mycket begränsad, varför det inte kunde anses fullständigt utrett huruvida han hade haft faktisk möjlighet att befinna sig i Norge vid tiden för mordet. Huruvida tingsrätten hade informerats om resultatet av eftersökningen av den Opel Kadett som Sture Bergwall sagt sig ha lånat framgår inte. Oavsett vilket torde tingsrättens utgångspunkt ha varit att utredningen inte säkerställde att Sture Bergwall hade haft tillgång till en bil av den modell han själv angett. Beträffande vallnings- och rekonstruktionsfilmen var vissa moment enbart beskrivna av speakerrösten och framgick inte av filmen. Även detta har utgjort en brist.

De nu angivna utredningsbristerna borde tydligare ha uppmärksamats och analyserats i tingsrättens dom, och då särskilt utifrån hur bristerna inverkade på bevisvärderingen.

I tingsrättens redogörelse för värderingen av den framlagda bevisningen förde tingsrätten fram följande omständigheter till stöd för åklagarens gärningspåstående.

Tingsrätten uppgav att det inte fanns någonting i de objektiva fynd som hade redovisats som på någon enda punkt stred mot innehållet i Sture Bergwalls berättelse. Tingsrätten ansåg vidare att Sture Bergwall hade lämnat uppgifter om sakförhållanden som inte kunde ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagelser på plats. Tingsrätten konstaterade dessutom att de poliser som hade medverkat i utredningen och Birgitta Ståhle hade vittnat om att de inte förmedlat några uppgifter till Sture Bergwall. Enligt Bengt Eklund hade Sture Bergwall dessutom haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar.

Som särskilt anmärkningsvärda uppgifter från Sture Bergwall under förundersökningen pekade tingsrätten på dels att Sture Bergwall hade gjort en snara med knutar som enligt tingsrätten i väsentliga delar överensstämde med knutarna på det band som påträffats runt Trine Jensens hals, dels att Sture Bergwall vid vallningen hade kunnat vägleda bilen på några meter när ända fram till den plats där hon påträffats.

Slutligen väjde tingsrätten in att den psykiatriska och psykologiska bilden av Sture Bergwall var att han inte hade varit främmande för att begå mord. För den bedömningen hänvisade tingsrätten till Birgitta Ståhles vittnesmål, de fem tidigare morddomarna, de rättspsykiatriska utlåtandena från 1970 och 1991 samt Erik Kalls yttrande från maj 2000.

Utöver de två särskilt anmärkningsvärda omständigheterna preciserade tingsrätten inte närmare vilka uppgifter från Sture Bergwall som bedömdes stämma med de objektiva fynden och inte heller vilka objektiva fynd som avsågs. Sannolikt har dock bland annat Anders Erikssons och Kari Ormstads utlåtande legat till grund för den slutsatsen. Huruvida bedömningen av utlåtandet påverkades av det faktum att rättsläkarna inte själva hade tagit del av förhören med Sture Bergwall utan i stället utgått från ett dokument som sammanställts av Seppo Penttinen framgår inte av domen.

Det framgår vidare inte av domen vilka omständigheter, utöver de två som benämnts särskilt anmärkningsvärda, som tingsrätten ansåg att Sture Bergwall bara hade kunde känna till genom iakttagelser på plats. Däremot redovisade tingsrätten resultatet av Sven-Åke Christiansons test. Av domen kan det inte utläsas att tingsrätten gjorde någon egen bevisvärdering av testet som sådant eller av det resultat som det utvisade.

Tingsrätten har inte heller fört något resonemang om huruvida tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter i förhöret påverkades av det faktum att Sture Bergwall hördes, i vart fall delvis, först efter att åklagaren redogjort för ett urval av hans tidigare lämnade uppgifter och visat vallnings- och rekonstruktionsfilmen.

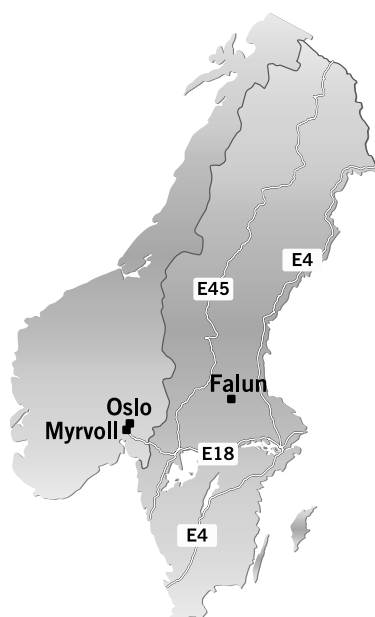
Det framgår inte heller huruvida tingsrätten gjorde några särskilda överväganden beträffande tillförlitligheten i polisernas och Birgitta Ståhles bedömningar att de inte hade förmedlat några uppgifter till Sture Bergwall.

Tingsrätten har vidare inte redovisat hur den värderade sådana uppgifter i utredningen som i varierande grad talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Som exempel på sådana uppgifter kan nämnas att han under rekonstruktionen inte berättade vare sig att han strypt Trine Jensen med väskremmen eller att han tillverkat en snara. Han sade inte heller att han hade tagit av Trine Jensen kläderna på underkroppen och gav en felaktig beskrivning av hennes placering vid fyndplatsen. Under rekonstruktionen berättade Sture Bergwall även att det hade funnits mycket blod på Trine Jensens byxor och tröja, något som inte stämde med fynden från den tekniska utredningen. Den tekniska utredningen visade även att de fingeravtryck och hårstrån som säkrats på brottsplatsen inte kom från Sture Bergwall.

Det är oklart huruvida tingsrätten informerades om Sture Bergwalls förmåga att köra bil. Om tingsrätten, i enlighet med vad Christer van der Kwast har uppgett, kände till att Sture Bergwall inte hade körkort hade det funnits skäl att analysera även det i domen.

11 Gry Storvik

11.1 Inledning

Den 25 juni 1985 hittades en död kvinna vid en grusbelagd parkeringsplats intill riksväg 152 i orten Myrvoll i Oppegård kommun, Norge. Efter identifiering med hjälp av fingeravtryck stod det klart att kvinnan hette Gry Storvik och var 24 år. När hon hittades var hon helt avklädd och låg på mage med armarna längs med kroppen.

I närheten av kroppen stod en mörkfärgad personbil parkerad med bakre delen mot den kant av parkeringsplatsen som gränsade till riksväg 152. Kroppen låg i ett område mellan parkeringen och

vägen med lägre växtlighet och sly. Bredvid och delvis under kroppen låg ett långt rep. Invid kroppen fanns även en kartongbit, några vanliga större stenar och något delvis ljust som av fotografierna att döma kan ha varit en del av en avsågad björkstam eller möjligen en sten. Vid en annan del av parkeringen fanns en mindre kulle på vilken det stod en kraftledningsstolpe.

Omfattande utredningsåtgärder vidtogs, men ledde inte till att någon gärningsman kunde bindas till brottet. Förundersökningen pågick fortfarande vid tiden för Sture Bergwalls erkännande. Efter 1990 tycks det dock inte ha vidtagits några aktiva efterforskningsåtgärder.

I tiden efter gärningen har parkeringsplatsen asfalterats och in till parkeringen har det byggts en Toyotaverkstad.

11.2 Förundersökningen

11.2.1 Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande

Teknisk och rättsmedicinsk undersökning

Av brottsplatsundersökningen framgår att Gry Storvik hittades vid den nordöstra kanten av parkeringsplatsen delvis under några buskar. Hon hade inga kläder på sig och låg på mage med armarna längs med kroppen och med höger sida av ansiktet mot marken. Hon bar guldfärgade smycken i form av ringar, ett armband och ett armbandsur. Hon hade utstruket blod på ryggen och blod under näsan. På halsen var huden missfärgad och det fanns sår på halsen och huvudet. Vid fötterna låg det bitar av pappkartong. Bredvid och delvis under kroppen fanns ett rep. Intill kanten av parkeringsplatsen stod en mörkfärgad personbil och det fanns fotavtryck och däckspår i gruset.

Vid den obduktion som genomfördes den 26 juni 1985 framkom bland annat följande. Kroppen hade måttlig likstelhet och det fanns likfläckar på ryggen, på lårens baksidor och på kroppens framsida. På ögonens bindhinnor och i ansiktshuden fanns många punktblödningar. Vid vänstra näsborren fanns blod som runnit. Det fanns även utsmetat intorkat blod i nacken, över stora delar av ryggen och på baksidan av höger lår. Under det högra örat fanns ett u-format sår. I den högra tinningregionen fanns ett krossår, ett

bågformat två centimeter långt sår samt en blödning. Det högra tinningbenet hade en fyra centimeter lång spricka och det fanns en blödning i huvudsvålen i pannan. I munhålan och i luftröret fanns något som såg ut som magsäcksinnehåll. Halsen hade två tvärlöpande fält som var lätt rödvioletta. Det ena fältet fanns på den högra sidan av halsen och var cirka tio centimeter långt och som mest två centimeter brett. Det andra fältet fanns till vänster om nacklinjen och var cirka sju centimeter långt och som mest tre centimeter brett. På ryggen fanns fyra röda eller rödvioletta märken, varav två på vardera sidan av mittlinjen vid korsryggen som mätte 3×4 centimeter respektive 2×3 centimeter. Undersökningen visade även att det fanns spermier i slidan.

Det rättsmedicinska utlåtandet av den 12 augusti 1985 redovisade slutsatsen att den omedelbara dödsorsaken sannolikt hade varit kvävning som en följd av tryck mot halsen eller mot näsa och mun och/eller inandning av maginnehåll. Huvudskadorna, som var orsakade av trubbigt och relativt kraftigt våld, kunde i sig ha varit livshotande och hade antagligen medverkat till dödsfallet.

Det utsmetade blodet och spermierna analyserades, varefter man kunde konstatera att både blodet och spermierna var av blodtyp A. Gry Storvik hade blodtyp 0, vilket innebar att blodet inte kom från henne.

Fotavtrycken och däckspåren säkrades och repet och kartongbiten undersöktes. Av en rapport upprättad av norsk polis den 10 juni 1986 framgår att det på grund av kroppens placering vid repet fanns rimlig grund att tro att repet hade kommit till platsen samtidigt som kroppen och att repet fallit ur gärningsmannens bil eller eventuellt använts på liket. Av en rapport upprättad av norsk polis den 24 januari 1989 framgår att utredningen visade att Gry Storvik hade blivit dödad på en annan plats än fyndplatsen och att kroppen kunde ha fraktats till parkeringsplatsen i en bil.

Polisförhör

En mycket stor mängd förhör hölls med vittnen, vänner, bekanta och närstående till Gry Storvik. Av förhören framgår bland annat att Gry Storvik hade varit prostituerad, att hon hade missbrukat narkotika och att hon vid tiden hade en stor narkotikaskuld.

Den 25 juni 1985 klockan 00.15 hade hon iakttagits av polis-
mannen Öivind Herstad i centrala Oslo. Det fanns även uppgifter
om att hon strax därefter, klockan 01.00, hade ätit en sallad på ett
café i närheten. Något senare hade hon satt sig på passagerarsidan i
en blå bil och lämnat platsen. Vid tiden för bortförandet hade hon
sannolikt varit klädd i en tvådelad sämskskinnsfärgad dräkt bestå-
ende av kjol, en kortare ärmlös topp och en ljus kavaj. Hon hade
även haft vita pumps.

11.2.2 Polisförhör, vallning och demonstrationsförhör med Sture Bergwall

Under perioden mars 1998 till mars 2000 hölls sju förhör med
Sture Bergwall. Ett av förhören har endast medtagits transumt i
förundersökningsprotokollet. Skälet till det framgår inte och för-
höret i sin helhet har inte heller återfunnits i de övriga förunder-
sökningsskottprotokoll som vi har gått igenom.

Förhören är nedtecknade i dialogform och omfattar cirka 200
sidor. Såvitt annat inte anges under respektive förhör närvarade
kriminalinspektör Seppo Penttinen, Sture Bergwall och Sture
Bergwalls offentlige försvarare Claes Borgström. Beträffande det
förhör som medtagits transumt framgår dock inte vilka som när-
varade.

Under förundersökningen genomfördes även en rekonstruk-
tion. I förundersökningen har man valt att kalla det för demonstra-
tionsförhör, varför även vi fortsättningsvis kommer att använda oss
av den benämningen. Vissa sekvenser av den vallning som gjordes i
Trine Jensen-ärendet kom att ingå i förundersökningen avseende
Gry Storvik.

Den 17 mars 1998 upprättades en promemoria av vilken det
framgår att Seppo Penttinen samma dag hade kontaktat Sture
Bergwall per telefon inför rättegången om mordet på Therese
Johannessen. Sture Bergwall hade då berättat att han natten till den
14 mars 1998 hade drömt om en norsk kvinna som kräkts och att
drömmen kunde ha samband med en i verkligheten upplevd hän-
delse.

Den 14 april 1998 upprättades en promemoria av Seppo
Penttinen. Av promemorian framgår att Sture Bergwall träffade
journalisten Kåre Hunstad den 6 april 1998 för en intervju.

Den 27 januari 1999 hölls ett förhör angående mordet på Trine Jensen. En del av förhöret kom att beröra Gry Storvik och finns därför medtaget transumt i förundersökningen. Sture Bergwall berättade om en kvinna som han hade strypt i en bil. Kvinnan kräcktes och dog i bilen. Kort därefter kom han till en parkeringsplats och öppnade dörren, sköt ut kroppen och åkte därifrån. Kvinnan var något yngre än Trine Jensen (som var 17 år). Hon hade något under armen, möjligen kläder, och dessutom en mindre väska som senare hamnade på parkeringen.

Han kom i kontakt med henne i samma stadsdel som han träffade Trine Jensen. Efter att ha bytt några ord följde hon med honom till bilen. Detta hände 1984 eller 1985.

Den 16 augusti 1999 genomfördes en vallning i bil från Säter mot Oslo för att Sture Bergwall skulle visa fyndplatsen i Trine Jensen-ärendet. Det har inte återfunnits något sammanfattande protokoll från vallningen och inte heller någon fullständig redogörelse för vilka som närvarade. Av dokumentationen framgår dock att bland annat Birgitta Ståhle, legitimerad psykolog och Sture Bergwalls psykoterapeut, Claes Borgström, Sture Bergwalls offentliga försvarare, och Sven-Åke Christianson, professor i psykologi vid Stockholms universitet, närvarade.

Vissa sekvenser av färden mot Oslo har kommit att ingå i förundersökningen avseende Gry Storvik-ärendet eftersom utredarna ansåg att Sture Bergwall under vallningen pekade ut fyndplatsen även för Gry Storvik. Utskriften från ljudupptagningen vid vallningen finns medtagen i förundersökningen enbart i de delar som tagits med i den redigerade vallnings- och demonstrationsfilmen. Andra delar av utskriften från ljudupptagningen återfinns i förundersökningen avseende Trine Jensen.

Den redigerade vallnings- och demonstrationsfilmen inleds med att en speakerröst berättar att Sture Bergwall, från avfarten mot orten Ski, genom sina vägval direkt hade lett dem till det för utredningen aktuella området. Där hade han företagit en rekognosering och sedan signalerat att han hade hamnat rätt. Det nämns även att området hade varit föremål för omfattande förändringar sedan 1985.

Av den oredigerade vallningsfilmen från denna färd framgår att Sture Bergwall bland annat berättade att han i samband med mordet på Trine Jensen hade passerat en järnväg ett par gånger. De passerade ett ortsnamn som han kände igen och reagerade på och

han behövde strax därefter stanna till vid en parkeringsficka för att hämta andan. Den första sekvens som tagits med i den redigerade vallningsfilmen är från denna parkeringsficka. Sture Bergwall berättade att han hade kört den aktuella vägsträckan vid två tillfällen och att han ena gången kom från ena hållet och andra gången från andra hållet. Han sade att han pratade om Trine. Seppo Penttinen frågade om färden åt det andra hållet gjordes i något annat ärende, och om det var före eller efter Trine Jensen. Sture Bergwall sade först att han inte tordes, men svarade sedan ”efter”. Nedan följer ett citat av utskriften från ljudupptagningen.

Q [Sture Bergwall]: (Ohörbart) jag tänkte åka tillbaka, när jag åkte ut från Oslo andra gången, tänkte jag åka samma väg, men, men kom ut på den vägen då och så åker jag tillbaka då känner jag igen att jag kommit den här vägen när jag kommer där nere, så åker jag tillbaka mot Oslo. Nu låter det kanske förvirrat, men..., förstår du ändå hur jag menar?

F [Seppo Penttinen]: Jag förstår hur du åker, men jag förstår inte vilken, vilken avsikt du åker den här vägen tillbaka, det har inte framgått?

Q: Vi, vi låter det komma.

Härefter är det klippt i den redigerade filmen. I nästa sekvens gav Sture Bergwall körinstruktioner till föraren och blev senare ledsen och sade att han kände igen sig.

Efter ytterligare ett klipp konstaterade han att ”här går ju järnvägen” och att det nu inte var ”så långt”. Efter att ha kört ytterligare en stund frystes bilden i den redigerade filmen och speaker-rösten berättade att de nu, efter en rad direkta och korrekta vägval mot fyndplatsen under en körtid om cirka 40 minuter, närmade sig Myrvoll där Gry Storvik hade anträffats död på en parkeringsplats. Filmen fortsatte sedan.

Vid en korsning stannade bilen och Seppo Penttinen frågade Sture Bergwall vart de skulle nu. Sture Bergwall blev ledsen och svarade först att han inte visste men sade sedan att de skulle rakt fram. Färden fortsatte. Seppo Penttinen påpekade att det var något med Sture Bergwall, men Sture Bergwall svarade att de skulle ta det i morgon. Därefter sades följande.

F [Seppo Penttinen]: Vill du titta hur det ser ut på andra sidan? Vi vänder och åker över bron där tror jag, om du vänder och så tar du över järnvägsbron, var det så du menade eller? Är det så du menar. (Ohörbart) nu åka tillbaka, är det så du menar?

Q [Sture Bergwall]: Ja.

Samtidigt som detta sades närmade de sig en byggnad, Toyotaverkstaden. På den redigerade filmen frystes bilden när Toyotaverkstaden syntes, samtidigt som speakerrösten sade att Sture Bergwall nu hade parkeringsplatsen rakt i blickfånget samt att det i området skett en omfattande förändring och bland annat byggts en Toyotaverkstad på parkeringen. Filmen fortsatte sedan och de svängde, åkte över en bro och vidare ett tag tills Sture Bergwall sade att han inte kände igen sig. De bestämde då att de skulle vända tillbaka. Efter ett tag hade de återigen Toyotaverkstaden framför sig och bilen stannade. Seppo Penttinen bad Sture Bergwall leda dem vidare och Sture Bergwall svarade först att han inte visste och sade sedan ”Här och i skogen eller tvärtom.” Efter att Sture Bergwall tittat lite snabbt till vänster frågade Seppo Penttinen om det var något han sökte. Sture Bergwall sade ja och att de kunde åka upp dit, samtidigt som han pekade till vänster. De svängde upp på en väg i närheten av Toyotaverkstaden, men vände snart tillbaka efter Sture Bergwalls anvisning.

Härefter avbröts filmen och en stillbild över parkeringsplatsen vid Toyotaverkstaden visades i stället. Samtidigt förklarade speakerrösten att den vy över parkeringsplatsen som nu visades var det som Sture Bergwall hade fäst deras uppmärksamhet på och att det var där Gry Storvik hade hittats. Därefter visades en karta där man markerat vägen, parkeringen och järnvägsbron samt ett foto över fyndplatsen. Speakerrösten avslutade med att förklara att detta visade utpekandet av platsen. Några ytterligare sekvenser från vallningen visades inte.

Av den oredigerade vallningsfilmen framgår inte att Sture Bergwall fäste utredarnas uppmärksamhet på parkeringsplatsen. Nedan följer ett citat från utskriften av ljudupptagningen direkt efter den sekvens där den redigerade filmen avbröts. Samtidigt som den citerade dialogen utspelade sig satt Sture Bergwall i bilen och pekade åt olika håll.

- TQ [Sture Bergwall]: Det är någonting här. [---]
- F [Seppo Penttinen]: Var någonstans? Du visar runt hela området, det?
- TQ: Nej, inte hela området.
- F: Vad är det för någonting då?
- TQ: Från boden...
- F: Va?
- TQ: ... bakom här dit och hit.
- F: Vad är det för något?
- TQ: Någonting.
- F: Vem... OHÖRBART ... det här området?
- TQ: Några år efter Trine.
- F: Några år efter Trine.
- TQ: Och sedan dit.
- F: Och sedan dit, nu pekar du vänster?
- TQ: Ja.
- F: Eller? Vad menar du med sedan dit?
- TQ: ... OHÖRBART ... tillbaka, alltså tillbaka till.
- F: Tillbaka till?
- TQ: Till Trine.
- F: Ska vi återvända tillbaka till Trine? Vart ska vi åka då? Vet du vilket håll vi kom ifrån?
- TQ: Nej, det vet jag inte riktigt.

Därefter lämnade de platsen. När de hade kört en stund sade Sture Bergwall att de inte befunnit sig så långt från Trineplatsen när de åkte över bron och parkeringen. På fråga var han hade sett en parkering sade han att det handlade om en parkering där de tidigare hade stannat för att han skulle hämta andan.

Den 1 september 1999 närvarade även Christer van der Kwast. Sture Bergwall delgavs misstanke om mordet på Gry Storvik, vilket Sture Bergwall kommenterade med att de ju hade passerat endast tio meter från platsen. Enligt en anteckning i protokollet avsåg han med den kommentaren den färd som han hade gjort i samband med vallningen den 16 augusti 1999.

Den 22 september 1999 närvarade även kriminalkommissarie Jan Karlsson som förhørsledare tillsammans med Seppo Penttinen. Seppo Penttinen bad Sture Bergwall berätta något om Gry Storvik. Sture Bergwall bad dock om specifika frågor, vilket han därefter fick. Sture Bergwall berättade att den plats han träffade Gry Storvik

på låg ett antal kvarter närmare Ullevål sjukhus än platsen där han träffade Trine Jensen. Seppo Penttinen tog fram en karta och stängde av bandspelaren. Seppo Penttinen berättade sedan att Sture Bergwall inte med säkerhet hade kunnat markera ut något område men att det rörde sig om en plats inom stadskärnan.

Sture Bergwall berättade att Gry Storvik hade guldörhängen, ett par armband och ett halsband som blev kvar på kroppen. Han kunde inte minnas vilken bil han hade kört, men han hade inte själv ägt någon bil. Bilen var parkerad på en byggtomt där det pågick byggverksamhet. Gry Storvik hade ljusa kläder och en ljus skinnjacka, möjligen i skinnimitation.

Seppo Penttinen påminde honom om att han under vallningen hade berättat att han eldat upp Gry Storviks kläder vid en kyrka. Sture Bergwall gjorde då en skiss och markerade platsen för det. Hon hade haft en blus och en jacka och däremellan någon konstig form av väst. Denna sekvens från vallningen har vi inte kunnat återfinna på vare sig den redigerade eller oredigerade vallningsfilmen och inte heller i de utskrifter från ljudupptagningen som återfunnits i förundersökningsprotokollen i ärendena avseende Gry Storvik och Trine Jensen. Möjligen avsåg Seppo Penttinen en vallning i Therese Johannessen-utredningen.

Sture Bergwall berättade att han dödade Gry Storvik med strypvåld i bilen utanför Oslo. Dessförinnan hade det inte förekommit något annat våld som syntes på kroppen. När han ströp henne kräcktes hon och det kom blod ur hennes näsa. Hon blev inte blodsprängd i huvudet utan bleknade. När han kände mot hennes näsa fanns det inget blod där. När Seppo Penttinen uppmärksammade honom på att han just hade berättat att det kom blod ur näsan vidhöll han dock att det inte fanns något blod.

Sent på kvällen kom han till den plats som de passerat vid vallningen. Han öppnade dörren till baksätet där Gry Storvik fanns, knuffade ut henne ur bilen och åkte därifrån. Hon hamnade på ett sätt som såg väldigt onaturligt ut, med onaturliga brytningar i armlen, ben, knäleder och så vidare. Hon låg i framstupaläge med delar av armarna under. Från armbågarna stack armarna ut. Även benen var förvridna. Huvudet låg bakåt med öppen mun.

Sture Bergwall ombads sedan berätta om platsen och ritade en skiss över området samt hänvisade till att journalisten Gubb Jan [Gubb Jan Stigson, journalist vid Dala-Demokraten] hade skrivit i

en artikel att det fanns en Toyotaverkstad där nu. Mordet skedde i bilen när de hade parkerat.

Under vallningen hade de passerat en nyasfalterad plan där det stod några människor. Han hade tänkt att det kunde ha varit fyndplatsen, men tittade sedan ner mot ett annat område och tänkte att det även kunde ha varit där. Om inte människorna hade stått vid den asfalterade planen hade han velat åka in där och i så fall sagt Gry Storvik. Människorna stod väldigt nära Gry Storvik.

När han drog henne ur bilen skedde det våld mot nacken som borde ha gett en förskjutningsskada. Han trodde att några föremål hade blivit kvar på platsen men kunde inte säga vad. Det fanns en stolpe i närheten där han parkerade men han mindes inte om den var tänd. Underlaget var inte asfalt, men relativt hårt, inte betong men han visste inte vad det kallades. Han lade Gry Storvik en till två meter framför bilens front.

Den 6 oktober 1999 berättade Sture Bergwall bland annat följande. Han kom till Oslo på eftermiddagen och träffade Gry Storvik när affärerna hade stängt men före midnatt. Dagen före förhöret hade han tillsammans med Birgitta Ståhle försökt erinra sig varför han gjorde resan.

Han slog Gry Storviks huvud mot instrumentbrädan eller dörrstolpen till höger om passagerarsätet och hon blev passiv, eventuellt medvetlös. Han såg sedan en skada på höger sida vid tinningen. Någon kilometer innan dumpningsplatsen stannade han och tvingade Gry Storvik att gå ur bilen, ta av sig kläderna och sedan gå in i bilen igen. Såvitt han mindes det hade hon fortfarande strumpor på sig.

När han kom till parkeringsplatsen parkerade han skymd bakom ett släp, kanske lastbilssläp, på en fredad plats. Han mindes ett ruckel eller en äldre byggnad i parkeringens vänstra hörn. Han gick ur bilen, öppnade dörren och ströp Gry Storvik när hon satt i baksätet tills hon kräcktes. Han tog därefter ett ännu kraftigare stryptag. Han förstod då att hon i ett tidigare skede redan hade dött och när hon kräcktes var hon redan medvetlös. Det fanns spår av kräkningen på hennes kropp.

När han drog och knuffade ut kroppen borde hon ha fått skrap-skador. Vid den andra stryptattacken blev hennes huvud lealöst och han upplevde att nacken skadades allvarligt. Hon hamnade med en onaturlig kroppsposition och med huvudet bakåtkastat. Han mindes

ett stickande våld på Gry Storviks vänstra eller högra sida som skett på en tidigare plats.

Underlaget på parkeringsplatsen var betongartat. Han mindes fläckar av kräkningen på marken men fick inte ihop det med att hon kräktes i bilen. Han fick ut henne ur bilen genom att gå runt bilen, öppna dörren och därifrån putta ut henne genom den andra öppningen.

Seppo Penttinen visade fotografier på området i nutid. Dessa har bifogats förhöret. Han bad Sture Bergwall att markera platsen och återberättade samtidigt för Sture Bergwall vad denne tidigare hade sagt om området och även hur de hade kört under vallningen. Sture Bergwall sade dock ingenting, varvid Seppo Penttinen föreslog att de skulle stänga av inspelningen för att Sture Bergwall skulle få orientera sig. När inspelningen återupptogs berättade Sture Bergwall att kroppens plats fanns på en bild som bestod av tre ihopsatta foton och som visade en stor del av parkeringsplatsen. Övriga bilder visade bland annat vägar in till platsen och en del av parkeringsplatsen intill Toyotaverkstaden.

Han kände inte igen kraftledningsstolpen på bilden men däremot kullen där kraftledningsstolpen stod och skogspartiet bakom. Denna plats stämde med det hörn han hade berättat om. På en skiss ritade han in kroppen vid kullen.

Hennes kläder låg i påsar och det tydligaste plagget för honom var den ljusa kavajliknande jackan. Det stickande våldet i sidan var utfört med kniv.

Senare den 6 oktober 1999 hölls ett fortsatt förhör sedan Sture Bergwall ringt och bett om ett sådant. Vid förhöret närvarade inte Claes Borgström, men däremot Birgitta Ståhle. Av förhöret framgår att Sture Bergwall, efter det förhör som hållits tidigare samma dag, hade blivit informerad om att Christer van der Kwast ansåg att hans berättelse inte var fullständig och att det fordrades ytterligare uppgifter. Sture Bergwall nämnde att Seppo Penttinen hade berättat att en norsk rättsmedicinare tittade på fallet och hänvisade till en lapp som Seppo Penttinen skrivit om ”skadebild o.s.v.”.

Sture Bergwall lämnade en lång redogörelse som han inledde med förklara att han kallade parkeringsplatsen för plats 2 och en annan plats inte långt därifrån för plats 1. Det som hände på plats 1 skede i allt väsentligt inne i bilen. Gry Storvik fanns då i baksätet med vissa kläder avrivna. Hon fick först ett knytnävsslag i bröst-

benet eller strax under, vilket ledde till att hon hostade blod. Han slog henne därefter i ansiktet mot kindknotorna, tog av henne kläderna och åkte sedan iväg med bilen för att fullfölja dödandet. Vid plats 2 tog han strypgreppen i baksätet och hon kräktes. Utanför bilen skede det ytterligare strypvåld och hon hade då kräkrester på kroppen och det fanns även kräkrester på marken.

Ett par timmar efter det inledande våldet i Oslo mot huvudet kom de till plats 1 eftersom det tog så lång tid att köra ”den här rundvägen till den här platsen”. På plats 1 var hon i dåligt skick och flyttades därför till baksätet. Avklädningen skedde i bilen. Han visste inte om hon var vid liv när de lämnade plats 1, men han uppfattade henne som levande när han ströp henne vid plats 2 eftersom hon kräktes. Han hade inte hållit strypgreppet länge när kräkningen kom. Han fortsatte sedan strypningen och upplevde då en knöl på hennes hals som om hon hade struma. Hennes ansikte blev inte rött och svullet när han ströp henne.

Det inledande våldet mot huvudet gick till så att han tog tag i hennes vänstra ansiktshalva och slog hennes huvud mot dörrstolpen. Han föreställde sig att det var det högra tinning-partiet som slog emot. Han berättade även om rivningsskador på axlar och kring nyckelbenen som hon fick när han rev av henne kläderna. Det fanns blod kring hennes läppar och i hennes mun. Hon hade blodklibb i håret.

Han hade ett minne av en kraftig skallning men sade samtidigt att han inte visste hur man gjorde när man skallade. Han kom dock sedan att berätta att han skallade henne när de skulle in i bilen i Oslo. Han träffade henne bakom höger öra högt upp mot huvudet och hon blev medvetslös. Det han tidigare hade berättat om dörrstolpen var fel.

På fråga om det var något i hennes huvud som gick sönder vid skallningen svarade han att han hade känt en slags mjukhet när han skallade.

På plats 2 parkerade han i en fredad del av området. Det fredade var något vitt och upphöjt, men han visste inte vad det var. Den belysningsarmatur som han tidigare hade nämnt fanns cirka tio till femton meter bort. Huvudet låg mot det vita, om det nu var vitt, och i riktning mot vägen. Både armarna och benen skevade på något vis. Sture Bergwall lade sig för att visa hur Gry Storvik hade legat på marken, vilket Seppo Penttinen beskrev som att Sture

Bergwall låg vriden på sidan med huvudet sträckt bakåt med vänster sida av huvudet ned mot marken. Handflatorna pekade uppåt och det var vinklat i armbågsleden. Även knät skevade uppåt. Sture Bergwall berättade även att belysningsarmaturen fanns till vänster om kroppen.

Av en promemoria daterad den 12 oktober 1999 framgår att Sture Bergwall samma dag hade ringt upp Seppo Penttinen och frågat om uppgifterna nu var tillräckliga eller om det krävdes ytterligare förhör. Seppo Penttinen svarade att han inte kände till de faktiska omständigheterna och att Sture Bergwalls uppgifter bedömdes av förundersökningsledaren och norsk utredningspersonal. Sture Bergwall uppgav då att han ville klargöra att Gry Storvik mördades på plats 1 och att han hade varit på plats 1 under tre eller fyra timmar innan han transporterade kroppen till fyndplatsen. Under dessa timmar åsamkade han kroppen skador. När han vid fyndplatsen tog ut kroppen ur bilen uppkom det dessutom skador på ryggen och på framsidan av kroppen.

Av en promemoria daterad den 14 oktober 1999 framgår att Seppo Penttinen skickade förhørsutskrifterna från den 22 september 1999 och den 6 oktober 1999 samt promemorian från den 12 oktober 1999 till Sven-Åke Christianson.

Den 20 oktober 1999 närvarade även kriminalkommissarie Jan Karlsson som förhørsledare tillsammans med Seppo Penttinen. Sture Bergwall hänvisade till ett samtal som han hade haft med Sven-Åke Christianson dagen före förhöret och berättade att han ville korrigeras lite. Han sade att Gry Storvik hade legat på ryggen vid parkeringsplatsen och att han visste det eftersom han hade noterat att hon hade blå-röda blåmärken på nedre delen av benen. Han mindes dock inte att han hade slagit mot benen.

På en kroppsskiss som Seppo Penttinen hade tagit med sig ritade Sture Bergwall in skallningsskadan som en rektangulär skada högt upp på bakre delen av huvudets högra sida. Han ritade även in ansiktsblessyrer vid kindkotorna från slag och tryck. Han uteslöt inte att hon hade fått en skada i gompriet.

När de kom till plats 1 hade han velat utöka skadan från skallningen. Hans spontana minne var att han hade använt en vedklubb mot huvudet, men trodde inte att det var rätt. Den bandspelar som fanns i förhørsrummet stämde dock med storleken på föremålet. Det blev en fördjupning i skallbenet och han förstod nu att

det var den skadan som hade lett till hennes död. På en skiss ritade han föremålet som en rektangel med måttangivelserna 25–30 centimeter på långsidorna och 6–8 centimeter på kortsidorna. Föremålet var kantigt och tungt. Inne i bilen på plats 1 fick hon armbågsstötar mot ansiktet och även strypvåldet och uppkastningen skedde där.

På plats 2 tog han än en gång stryptag och det var då han upplevde att hon hade struma. Den största kräkningen kom någon minut efter skallningen.

På plats 1 stack han henne i magtrakten när hon fortfarande levde. När hon var död ristade han med kniven mot hennes bröst. Han förde även in sin knutna näve i hennes slida när hon var död.

När han kom till plats 2 hade Gry Storvik varit död i tre till fyra timmar. Han släpade henne mot den vita formationen och lade henne i ryggläge. Bilden av att hon låg på rygg var tydlig eftersom han såg blåmärkena på benen. Seppo Penttinen påpekade att han hade ritat blåmärken både på framsidan och på baksidan av benen och påminde om att han tidigare hade berättat att hon legat på mage med armarna förvidna och senare kallat det framstupa läge. Sture Bergwall ändrade dock inte sin uppgift.

Han agerade inte sexuellt mot hennes underliv med sitt könsorgan. På frågor om det ändå kunde ha varit så svarade han till slut att han inte kunde utesluta det. Han mindes dock bara den knutna näven.

På plats 1 klädde han först av henne i bilen. Sedan skedde angreppet mot hennes könsorgan. Han slog henne också mot munnen så att det blev någon skada i gompartiet eller i någon tand. Det blödde från tandköttet.

Efter en paus sade Claes Borgström att Sture Bergwall ville att han skulle berätta att Sture Bergwall hade haft med sig en löspenis som han med våld fört in i Gry Storviks mun och slida. Sture Bergwall berättade att han av det fick utlösning i sina kläder. Därefter utdelade han slaget mot hennes huvud. Efter slaget blev hennes kropp omedelbart stel och sjönk inte ihop. Efter våldet mot munnen kom den andra kräkningen.

Det föremål han slog henne med i huvudet var något mellanting mellan en bilradio och en mindre kupévärmare. Slaget orsakade en krosskada där skallbenet gav vika.

På plats 2 var hennes kropp stel. Han sade återigen att hon låg på rygg med armarna i en konstig ställning. På fråga vad det vita på

platsen var svarade han att hans inre bild var att det var ett element, vilket det naturligtvis inte var, men kanske en sten eller ett hjulhus från en vit bil. Utöver det lastbilssläp eller den lastbil han berättat om fanns det även en vit bil på parkeringen. Möjligen hamnade kroppen mellan släpet och den vita bilen. Han ritade en skiss där kroppen låg på parkeringsplatsen alldeles intill den vita bilen. Huvudet låg mot parkeringens ena långsida och mot Oslovägen, som gick längs med parkeringen.

Av en promemoria daterad den 27 oktober 1999 framgår att Claes Borgström samma dag hade ringt upp Seppo Penttinen och uppgett att Sture Bergwall ville att han skulle förmedla följande. Före huvudslaget på plats 1 ströp han Gry Storvik med händerna och stoppade tyg i munnen. Han visste inte om dödsorsaken var strypning eller kvävning. Därefter använde han baksidan av en yxa med kort skaft mot huvudet. Han trodde att likstelheten uppkom efter strypningen.

Av en promemoria daterad den 4 november 1999 framgår att Seppo Penttinen samma dag hade ringt upp Sture Bergwall för att få information om eventuell utrustning inför ett förhör med en docka som förevisningsobjekt. Sture Bergwall sade att han ville ha med en presenning i grovt tyg som Gry Storvik hade stått och legat på.

Av en promemoria daterad den 9 november 1999 framgår att Seppo Penttinen, polismännen Jan Karlsson, Wiggo Lundamo, Fredrik Lillegård, Pål Bjelland samt Kari Ormstad, førsteamanuensis, Rättsmedicinsk institutt, Oslo, besökte Sture Bergwall vid Sätters sjukhus den 7 november 1999. Avsikten med besöket var att de tillsammans med Sture Bergwall skulle välja ut några terrängavsnitt där Sture Bergwall skulle demonstrera hur han hade utfört mordet på Gry Storvik. Sture Bergwall uppgav i samband därmed att han även ville ha med ett tygstycke av tunt och slätt material med löpsnaror i båda ändar.

Den 8 november 1999 genomfördes ett demonstrationsförhör där Sture Bergwall, vid en äng intill ett skogsparti i närheten av Sätters sjukhus, skulle visa hur han hade utfört mordet på Gry Storvik. Vid demonstrationsförhöret närvarade även Wiggo Lundamo, Anders Eriksson, överläkare vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska avdelningen, Umeå, och Kari Ormstad.

Demonstrationen inleddes med att Sture Bergwall stod vid en parkerad bil intill passagerardörren som var öppen. I passagerarsätet satt en docka. Sture Bergwall berättade att han, när han träffade Gry Storvik i Oslo och hon skulle sätta sig i bilen, hade skullat henne. Han visade det genom att buga med huvud och nacke mot dockan. Någon närmare demonstration av hur skullningen gick till gjordes inte.

Han berättade att han, under färden från Oslo när Gry Storvik kvicknade till, slog en eller två gånger med armbågen mot hennes vänstra kind. Seppo Penttinen påminde honom om att han i förhör även hade berättat att Gry Storvik kräkts i samband med att de satte sig i bilen. Sture Bergwall sade då att det kom senare.

Inför demonstrationen av vad som hade skett på plats 1 tog man fram ett medtaget tygstycke med färdigknutna löpsnorar i båda ändarna. Seppo Penttinen agerade figurant och satte sig på passagerarplatsen. Sture Bergwall visade och berättade att han hade trätt tygstyckets ena löpsnara runt Gry Storviks handled och den andra löpsnaran runt sin egen. Han hade sedan, med Gry Storvik efter sig, gått till bakluckan och tagit fram yxa och presenning. Eftersom Gry Storvik hade löpsnaran runt sin handled kunde hon inte springa iväg.

De förflyttade sig en bit. Sture Bergwall bredde ut presenningen och tog av löpsnaran från sin egen handled. På hans uppmaning hade Gry Storvik ställt sig på presenningen, tagit av sig kläderna och lagt dem i papperspåsar som han hade placerat strax intill. Därefter hade han beordrat henne ned på knä och fäst den andra löpsnaran runt den handled på Gry Storvik som fortfarande var fri. Tygstycket löpte bakom hennes rygg.

Hon placerades sedan på rygg varefter han förde yxan över hennes kropp utan att skada henne. Därefter tog han relativt hårt runt hennes hals. Han upplevde att halsen var svullen och det kom en spykaskad. Han ändrade greppet runt halsen och fullföljde strypningen med en kraft som var kolossal. Han förstod att hon var död. Hon var väldigt stel, som om det varit en spännfjäder i hennes nacke. Han blev förvirrad och osäker på om hon var död och lyfte därför upp hennes huvud, kände var blödningen i hårbotten fanns och slog där med yxans baksida.

Innan strypningen hade han tagit fram en löspenis i metall, sagt till Gry Storvik att gapa och känt hur löspenisen slog mot hennes tänder. Han såg en blödning och föreställde sig att någon tand eller

gommen hade skadats. Den blekhet i hennes ansikte som han tidigare hade berättat om kom efter det första stryptaget och innan kräkningen.

Cirka 15–20 minuter efter att hon dött våldförde han sig på henne sexuellt men fick inte utlösning.

Alldeles innan stryplingen tog han vad han förmodade var hennes trosor och förde in i hennes mun. På fråga hur det var med blödningar kring näsa och mun svarade han att det fanns sådana och att de kom efter hanteringen med massagestaven. Hon var även klibbig från skallningen. Därefter tog man paus. När filmningen återupptogs låg presenningen betydligt närmare bilen vilket enligt Sture Bergwall stämde bättre. Det hade varit komplicerat att flytta kroppen. Han visade på dockan att han hade stått bakom Gry Storvik, lyft henne under armarna, backat in mot bilens baksäte och själv satt sig där. Han lyckades dock inte på det sättet få in dockan i bilen, men sade att han hade fått in Gry Storvik lite längre. Han lyfte sedan in dockan så att den hamnade liggandes på vänster sida i baksätet. När han hade försökt att få fason på kroppen hade det känts som att han bröt av hennes arm. Han lade henne sedan på golvet i baksätet liggandes på vänster sida.

Presenningen, som hade urin, avföring, blod och uppkastningar på sig, vek han ihop så att kroppsvätskorna inte skulle rinna ut. Han lade presenningen och kassarna med kläder i bagageluckan och satte sig sedan vid en björk i tre eller fyra timmar innan han körde till parkeringen.

Demonstrationsförhöret fortsatte sedan på en ny plats, plats 2, och speakerrösten uppgav att fordonen hade placerats utifrån Sture Bergwalls anvisningar. Förutom den bil som skulle föreställa Sture Bergwalls stod en bil parkerad med fronten in mot parkeringens kant.

Sture Bergwall berättade att Gry Storviks kropp nu var ännu stelare och bar dockan ut ur bilen. Han lade den sedan efter viss tvekan på parkeringsytan längs den parkerade bilens vänstra sida nära fronten. Kroppen låg med höger sida mot marken och huvudet i riktning mot parkeringens kant.

Han hade velat att Gry Storvik skulle ligga med huvudet mot något vitt men kunde inte säga om det vita hade varit bilens hjulhus eller om det funnits någon formation eller sten som var vit. Han såg att Gry Storvik hade ett utbrett blåmärke bak på vänster höft

och lår och vänster armbågsled trots att han inte hade skadat henne där. Han vred därför över henne på vänster sida för att gömma blåmärkena, som var blåroda och inte konturskarpa.

Han berättade om en belysningsstolpe och visade var den hade funnits genom att peka långt bort till vänster om dockan.

Trots att han hade berättat att han inte fått utlösning under samlaget tillfrågades han återigen om det, varvid han upprört svarade att han inte vågade tänka den tanken och att han inte kunde ta till sig att det skett en utlösning. Seppo Penttinen frågade om de skulle tolka hans reaktion som att det var någonting som han inte orkade förmedla. Sture Bergwall svarade ”absolut inte”.

Av en promemoria daterad den 12 mars 2000 framgår att Sture Bergwall förevisades fotomaterial i ärendena avseende Trine Jensen och Gry Storvik. Närvarande var även Wiggo Lundamo och Birgitta Ståhle. I den promemoria som upprättades beskrevs förfarandet på följande sätt.

Fotografierna har valts ut av utredningspersonal och delar av dem är övertäckta innan de presenteras. Detta görs i avsikt att ytterligare öka Thomas Quicks minnesförmåga inför ett mer detaljerat förhör nästkommande dag.

Sture Bergwall fick se två foton från fyndplatsen vid parkeringen. Fotografierna har bifogats promemorian.

På foto 1 syns en del av parkeringsplatsen och, i ett hörn av den, en mörkfärgad bil som står parkerad med bakre delen mot parkeringsplatsens kant. Det finns hjulspår i gruset. Bakom bilen och parkeringsplatsen syns en väg och bakom vägen en mindre höjd med skog och några byggnader. Till höger om bilen, vid bilens vänstra sida, har en del av fotot maskerats.

Foto 2 är en närbild av den mörka bilen sedd från bilens vänstra sida. Bilens bakre del står mot terräng med sly och lägre växtlighet där parkeringen tar slut. På bilden syns även en del av ett längre rep och en träbit på parkeringsytan bredvid bilen. Terrängen med sly och lägre växtlighet var delvis maskerad.

Sture Bergwall kommenterade foto 1 med att han letade efter det vita. Han trodde först att kroppen hade fraktats iväg när fotot togs, men förstod sedan att en yta var maskerad. Han såg nu ”vrån” med bilen och tyckte att det han såg stämde bra i förhållande till bilen och höjden. Foto 2 kommenterade han med att han mindes

att han i skydd av bilen och lastbilssläpet kunde agera. Han hade under utredningstiden varit så fast vid ett lastbilssläp, vilket han nu konstaterade inte stämde utifrån de bilder han såg. Han pekade på repet och sade att han inte mindes att det lämnades så, men att han visste att det hade med brottet att göra. Den träbit som syntes hade han dock inte använt.

Den 13 mars 2000 hölls ett förhör med anledning av fotoförevisningen dagen innan. Även Wiggo Lundamo närvarade. Sture Bergwall berättade bland annat följande. Bilden av bilen, som han hade betecknat som ett lastbilssläp, var ett starkt igenkännande. Han hade dock blivit överraskad av att det inte var några släpmarken i marken från kroppen. Han kunde inte få ihop hanteringen av repet. När han fick frågan vad som dolde sig under maskeringen ville han att de skulle ta fram fotot igen, vilket de gjorde. Han sade sedan: ”Ja, självklart är det då, så framgår ju också av maskeringen, att kroppen ligger där”.

Han berättade även att det bredvid kroppen fanns annat som var tillhörigt Gry Storvik, ett bylte av kläder med mera. Han sade att han inte tidigare hade lämnat några uppgifter om var Gry Storviks kläder hade tagit vägen. Seppo Penttinen påminde honom då om vad han hade berättat i samband med vallningen när de åkte till Oslo och antydde att det kunde bli sammanblandningar med Trine Jensen. Seppo Penttinen valde därefter att gå över till att fråga om det fanns någon anledning till varför kroppen hade hamnat just där. Sture Bergwall hänvisade till det undanskymda läget och att det fanns en liten fördjupning där kroppen lades med huvudet mot bilen. Det låg även ett klädbylte där, men han reserverade sig samtidigt för en sammanblandning med Trine Jensen.

Kroppen hamnade i en förvriden ställning och han tog klädbyltet och lade det vid kroppen. Han var säker på att hon hade haft en klocka som blev kvar på kroppen.

Han fick därefter frågor om repet och Seppo Penttinen tog fram ett tredje fotografi, som bifogats förhørsprotokollet. Fotot är en närbild av Gry Storvik vid fyndplatsen liggandes avklädd på mage med höger kind mot marken och armarna längs med kroppen. På fotot syns även resten av det rep som fanns på foto 2. Intill kroppen finns några mellanstora stenar, något som liknar en bit kartong och, i höjd med rygglutet, något delvis ljust som kan ha varit en del av en avsågad björkstam eller möjligen en sten.

Sture Bergwall tittade på fotot och sade att han kände igen den vita stenen och armbandsuret. Han mindes dock att den vänstra armen var mer böjd. Han såg inte blåmärkena.

På fråga om han hade riktat något ytterligare våld på något sätt mot hennes hals svarade Sture Bergwall att han inte mindes i detalj hur han hade berättat om våldet mot halsen. Seppo Penttinen beskrev då vad Sture Bergwall hade berättat vid demonstrationsförhöret. Därefter frågade Seppo Penttinen igen om det skett någon annan våldsamt gärning mot den kroppsdelen, varvid Sture Bergwall svarade nej.

När han mötte Gry Storvik kom de överens om att ha sexuellt umgänge. Hans bil var en "fleradörrarsbil" i storlek som en Ford Granada, årsmodell 1979 eller 1980. Det kunde även ha varit en Opel.

Sture Bergwall beskrev och ritade en skiss över plats 1.

Han fick ännu en fråga om repet på fotot och associerade då till en tvättlina som han hade berättat om i Appojaure-utredningen. Han konstaterade även att en presenning kunde vara träd med linor.

11.2.3 Övrig utredning

Övriga förhör

Den 14 oktober 1999 höll norsk polis ett förhör med journalisten Kåre Hunstad på tidningen Se och Hör. Han berättade att Sture Bergwall, under en intervju i mars 1998, sagt att han i mitten av 1980-talet hade plockat upp en norsk flicka i Oslo som kräktes på honom. Kåre Hunstad hade frågat om det handlade om Gry Storvik och Sture Bergwall hade svarat ja. Sture Bergwall hade tidigare inte själv nämnt det namnet under intervjun.

Teknisk utredning

I en tillägsrapport upprättad av den norske polismannen Hroar Frydenlund den 17 mars 2000 redovisades vilka bedömningar som tidigare hade gjorts med anledning av de säkrade däckspåren och det upphittade repet. I rapporten klargjorde han att utredarna, uti-

från vad han mindes, hade kommit fram till att däckspåren inte hade kommit från något av de kända fordonen på platsen och att det hade gjorts försök med att få klarhet i vilken typ av däck som hade avsatt spåren. Beträffande repet hade det bedömts legat relativt länge på platsen eftersom det delvis hade vuxit gräs över det.

Av en rapport upprättad av den norske polismannen Fredrik Lillegård daterad den 12 april 2000 framgår att de säkrade däckspåren hade jämförts med det fordon som Sture Bergwall hade uppgett att han kört, en Ford Granada eller en Opel av motsvarande storlek. Varken däckbredd eller spårbredd på dessa bilar stämde dock överens med spåren.

De spermier och det utsmetade blod som tidigare hade säkrats jämfördes mot referensblodprov och referenshår från Sture Bergwall, lämnade i september och oktober 1999. I ett utlåtande från överingenjör Bente Mevåg, Rettsmedisinsk Institutt, Oslo, daterat den 14 april 2000, konstaterades att spermiernas DNA-profil inte överensstämde med Sture Bergwalls. Beträffande det utsmetade blodet konstaterades att detta visade på en blandning av DNA, dels av samma typ som spermierna, dels av ett okänt kvinnligt DNA som antogs komma från hanteringen vid den tidigare laboratorieundersökningen.

Rättsmedicinskt utlåtande

På uppdrag av Christer van der Kwast lämnade Anders Eriksson och Kari Ormstad ett yttrande daterat den 3 mars 2000 rörande samstämmigheten mellan Sture Bergwalls uppgifter och fynden från den rättsmedicinska utredningen. I yttrandet uppgavs att de som underlag för bedömningen hade haft tillgång till obduktionsprotokoll, brottsplatsundersökning, fotografier, analys av blodprov, referat från två samrådsmöten angående Gry Storvik den 4 respektive den 15 oktober 1999, referat från ett möte vid Rettsmedisinsk institutt den 30 oktober 1999 och ett videoband märkt "Anders Eriksson/Gry Storvik".

Referaten från mötena den 4, 15 och den 30 oktober 1999 återfinns inte i förundersökningsmaterialet, men har getts in i samband med resningsprocessen. Vid vår genomgång av referaten framgår att Seppo Penttinen, Jan Karlsson och Anders Eriksson närvarade

vid mötet den 30 oktober 1999. Under mötet konstaterades bland annat att Gry Storvik hade blodgrupp 0 och att det utsmetade blodet på hennes kropp och spermier var av blodtyp A. Det framgår även att det planerades ytterligare rättsgenetiska undersökningar av spermier. Sådana genomfördes och resulterade i utlåtandet daterat den 14 april 2000, se ovan.

Utöver mötet den 30 oktober 1999 hade Anders Eriksson deltagit vid ett möte med utredarna den 29 november 1999. Såväl Anders Eriksson som Kari Ormstad hade dessutom deltagit vid demonstrationsförhöret den 8 november 1999 och vid ett möte i Stockholm den 3 mars 2000. Av material som ingetts i samband med resningsprocessen har det framkommit att Seppo Penttinen lämnade kommentarer till ett utkast av yttrandet. Synpunkterna och de ändringar dessa föranledde var dock marginella.

I yttrandet sammanfattades först de fynd som hade gjorts vid fyndplatsen och obduktionen. Därefter sammanfattades de uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat, med förtydligandet att sammanfattningen baserades på demonstrationsförhöret. Redogörelsen för vad han sagt under demonstrationsförhöret överensstämmer i stora delar med vår redogörelse under avsnitt 11.2.2. I sammanfattningen saknades dock Sture Bergwalls uppgifter om att löspenisen kunde ha skadat Gry Storviks tand, att det i bilen hade känts som att han bröt av hennes arm och att Gry Storvik fick kräkningar på kroppen. Beträffande Sture Bergwalls svar på frågan om han fick utlösning i Gry Storvik angavs enbart att han inte klart hade besvarat frågan och att han hade sagt att det var svårt att tala om detta ämne. Om blåmärkena redovisades att Sture Bergwall sagt sig ha sett blåroda eller rödaktiga hudmissfärgningar, ”lika på ben och axel” och att han även observerat blåroda fläckar på underbenen ”fram som bak” från knänivå och nedåt.

Därefter gjordes en jämförelse mellan fynden och förhörsuppgifterna samt en sammanfattande bedömning, vilka redovisas nedan. För att underlätta läsningen har de löpande hänvisningarna till skadornas numrering i obduktionsprotokollet tagits bort.

E. Överväganden rörande sambanden mellan fynd och förhørsuppgifter

Tolkning av fynden

1. Fynden av likfläckar på såväl kroppens ryggsida som på kroppens buksida är förenliga med Thomas Quicks uppgifter att han flyttat den döda kroppen efter dödens inträde.
2. Bedömning av dödstillståndet i relation till de uppmätta kroppstemperaturerna är svår då omgivningstemperaturen har varit hög och varierande, och då kroppen dessutom möjligen utsatts för direkt solljus.
3. Fynden av punktformade blödningar är väl förenliga med Quicks uppgifter om strupgrepp och strypning, men överensstämmer inte direkt med Quicks uppgift om att ansiktet avbleknat. Avblekning av kvinnans ansikte kan dock eventuellt ha samband med illamående och kräkning. En teoretisk men osannolik möjlighet kan vara att det strupgrepp som tagits varit så effektivt att det initialt lett till en avblekning av ansiktshuden.
4. Fynden av uppkräkt magsäcksinnehåll i munhåla och luftvägar kan överensstämma med Quicks uppgift om att kvinnan kastat upp.
5. Fyndet av en krosskada i Storviks högra tinning/hjässregion med underliggande blodutådring, skallfraktur och krosskador i hjärnan är förenliga med Quicks uppgift om slag med tillhygge mot kvinnans huvud.
6. Fynden av skador på halsen kan överensstämma med Quicks uppgift om att han med egna händer utövade strypvåld mot kvinnans hals. Det bör dock noteras att vissa detaljer i fynden kan tyda på att även en snara kan ha använts eller att kläder kan ha åtdragits runt Storviks hals.
7. Förekomst av utsmetat blod på flera ställen på den döda kroppen är förenligt med Quicks uppgifter om yttre blödningar.
8. Fyndet av en blödning i huvudsvålen i Storviks panna är förenligt med Quicks uppgift om att han med sin armbåge stött mot kvinnans huvud.
9. Tecknen på annat trubbigt våld mot Storviks kropp är förenliga med t.ex. Quicks uppgift om samlag på hårt underlag.
10. [---] [Fynd som visar på att hon missbrukat narkotika.]
11. [---] [Fynd som visar på att hon ätit sallad.]
12. Förekomsten av spermier i Storviks slida talar starkt för att ett vaginalt samlag med sädesavgång ägt rum.
13. Fyndet att urinblåsan varit tom kan överensstämma med Quicks uppgift om att kvinnan uttömt sin urin på presenningen.
14. Slutsatsen rörande dödsorsaken är förenlig med Quicks uppgifter om förloppet fram till döden.

Tolkning av förhörsuppgifter

15. Quicks uppgift om att han skullat kvinnan mot högra delen av hennes huvud motsvaras inte säkert av några skador på Storviks döda kropp, men härav förorsakade blödningar kan dölja sig i de blödningar som iakttagits i anslutning till krossåret i övre delen av den högra tinningregionen.
16. Quicks uppgift om att han knutit en löpsnara runt kvinnans ena handled motsvaras inte av några beskrivna skador på Storviks döda kropp, men man kan inte heller förvänta sig att förfarandet skulle förorsaka några synliga skador.
17. Quicks uppgift om att han infört en löspenis i kvinnans mun varvid blödning uppstått motsvaras inte av några beskrivna fynd på Storviks döda kropp. Det är dock möjligt att små slemhinneskador i munnen på Storvik kan ha förbisetts vid obduktionen.
18. Quicks beskrivning av 'en knöl' någonstans på kvinnans hals motsvaras inte av något fynd på Storviks döda kropp, för såvitt inte 'knölen' motsvaras av kvinnans struphuvud.
19. Quicks uppgifter om att kroppen eller halsen/nacken upplevts som 'fjädrande' är svårtolkade och kan inte relateras till obduktionsfynden. Möjligen kan hans observation motsvaras av syrebristbetingat kramptillstånd i livets slutskede, eller av medveten muskelspänning som uttryck för avvärjningsförsök. Kortvariga generella kramper även kan inträda i samband med svåra hjärnskador, men Quicks uppgifter tycks inte överensstämma med ett sådant förlopp.
20. Quicks uppgifter om att den döda kroppens käke i något skede varit 'låst', och att kroppen varit stel och svårhanterlig när den skulle tas ut ur bilen överensstämmer väl med den normala uppkomsten och utvecklingen av likstelhet.
21. Quicks observation av hudmissfärgningar överensstämmer väl med den normala utvecklingen av likfläckar inom motsvarande kroppsregioner.
22. Övriga av Quick lämnade förhörsuppgifter har kommenterats ovan under rubriken Tolkning av fynden.

F. Sammanfattande bedömning

Med stöd av det ovanstående kan uttalas

att fynden på den döda kroppen efter Storvik, särskilt utbredningen av likfläckar och utvecklingen av likstelhet samt krosskadan i den högra hjässregionen, men även skadorna på halsen, blödningen i pannan, förekomsten av magsäcksinnehåll i luftvägarna, den tomma urinblåsan och förekomsten av spermier i slidan, kan förklaras genom de av Quick lämnade förhörsuppgifterna;

att det inte på den döda kroppen efter Storvik gjorts fynd som står i strid med Quicks uppgifter, möjligen kan dock fynden på halsen tala för att även en snara eller kläder kan ha åtsnörts runt Storviks hals;

att de av Quick lämnade uppgifterna, frånsett uppgiften om en knöl på halsen, kan överensstämma med de fynd som gjorts på den döda kroppen efter Storvik;

att även övriga uppgifter som lämnats av Quick kan framstå som rimliga utifrån medicinsk synvinkel.

Övrigt

Av en promemoria upprättad av Seppo Penttinen den 14 april 2000 framgår att Sture Bergwall 1985 drev en tobakshandel i Falun med sina bröder ÖB och Sten-Ove Bergwall. Det hade dock inte varit möjligt att i efterhand konstatera hur arbetsfördelningen var ordnad dagarna kring mordet på Gry Storvik. Det fanns inga uppgifter om att Sture Bergwall under den aktuella perioden hade vistats på behandlingsklinik eller tvångsvårdats. Han var inte registrerad på något motorfordon.

Av uppgifter från Trafiksäkerhetsverket i februari 1998 framgår att Sture Bergwall tog körkort i mars 1987, att körkortet återkallades i mars 1993 och att behörighet i tiden därefter saknats.

11.2.4 Särskilt om advokaten, de sakkunniga och vården under förundersökningen

Advokaten

Claes Borgström närvarade vid samtliga förhör med undantag för det andra förhöret den 6 oktober 1999 och förhöret den 12 mars 2000 när Sture Bergwall förevisades fotomaterial. Han närvarade inte heller vid det möte som hölls den 7 november 1999 inför demonstrationsförhöret med utredare, rättsläkare och Sture Bergwall. Claes Borgström närvarade vid vallningen och demonstrationsförhöret.

Den 27 oktober 1999 ringde Claes Borgström upp Seppo Penttinen för att, på uppdrag av Sture Bergwall, förmedla vissa uppgifter.

De sakkunniga

Sven-Åke Christianson närvarade vid vallningen men var, såvitt framgår av dokumentationen, inte aktiv under denna. Enligt uppgifterna i förhørsprotokollet närvarade han inte vid demonstrationsförhöret.

Av en promemoria daterad den 14 oktober 1999 framgår att Seppo Penttinen översände protokollen från förhören den 22 september 1999 och den 6 oktober 1999 samt promemorian av den 12 oktober 1999 till Sven-Åke Christianson. Skälet till det redovisades inte i promemorian.

Under förundersökningen anlätades Sven-Åke Christianson som rådgivare åt polis och åklagare. För en närmare redogörelse för vad Sven-Åke Christianson, Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och Sture Bergwall har berättat om Sven-Åke Christiansons rådgivande roll och om Sven-Åke Christiansons egna kontakter med Sture Bergwall hänvisas till redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, avsnitt 6.2.4.

Kari Ormstad upprättade tillsammans med Anders Eriksson det rättsmedicinska utlåtandet av den 3 mars 2000. Hon närvarade även vid det möte med utredarna som hölls samma dag. Inför upprättandet av utlåtandet hade Anders Eriksson deltagit vid ett möte vid Rettsmedisinsk institut den 30 oktober 1999 och därutöver träffat utredarna vid ett tillfälle. Inför det slutliga yttrandet fick Kari Ormstad och Anders Eriksson kommentarer från Seppo Penttinen som ledde till marginella justeringar. Kari Ormstad närvarade tillsammans med Anders Eriksson vid demonstrationsförhöret den 8 november 1999. Kari Ormstad var dessutom med vid besöket på Sätters sjukhus dagen innan demonstrationsförhöret för att, tillsammans med utredarna och Sture Bergwall, välja ut platsen för demonstrationsförhöret.

Vården

Birgitta Ståhle närvarade som förhörsvittne vid det andra förhöret den 6 oktober 1999. Birgitta Ståhle närvarade även när Sture Bergwall förevisades fotomaterial den 12 mars 2000 och vid vallningen. Såvitt framgår av uppgifterna i förhørsprotokollet närvarade hon inte vid demonstrationsförhöret.

Vid det första förhöret den 6 oktober 1999 berättade Sture Bergwall att han dagen innan förhöret tillsammans med Birgitta Ståhle hade försökt erinra sig varför han hade åkt till Oslo den aktuella dagen.

I enlighet med vad som redovisats närmare i redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, se avsnitt 6.2.4, har såväl Birgitta Ståhle som Christer van der Kwast och Seppo Penttinen vid möten med kommissionen uppgett att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet och att samtliga var noga med att upprätthålla skiljelinjen däremellan. Under samma avsnitt framgår vidare att Sture Bergwall vid möte med kommissionen har förmedlat en motsatt uppfattning och berättat att det förelåg ett nära samarbete och informationsutbyte mellan polis, åklagare och psykoterapeuter.

Beträffande innehållet i journalanteckningarna från Sätters sjukhus under den aktuella tiden hänvisas till redogörelsen i Trine Jensen-ärendet, avsnitt 10.2.4.

11.3 Tingsrättsprocessen

11.3.1 Förberedelsen inför huvudförhandlingen

Den 3 maj 2000 anmodade norska Riksadvokatämbetet svensk åklagarmyndighet att överta lagföringen mot Sture Bergwall avseende mordet på Trine Jensen och Gry Storvik.

Den 5 maj 2000 åtalade Christer van der Kwast Sture Bergwall för mordet på Gry Storvik vid Falu tingsrätt. Samtidigt åtalade han även Sture Bergwall för mordet på Trine Jensen. Åtalen handlades i samma mål.

Åklagaren gav in ett förslag på förhandlingsordning. Av detta framgår bland annat att han föreslog att Sture Bergwall, efter åklagarens och försvarets sakframställningar, skulle få lämna egna uppgifter. Efter det skulle vallnings- och demonstrationsfilmen förevisas och en ”sammanställning” redovisas. Först därefter skulle förhör hållas med Sture Bergwall. Christer van der Kwast förklarade att det enligt honom var av stor betydelse för ett adekvat förhör med Sture Bergwall att bevisningen togs upp i den angivna ordningen. Claes Borgström uppgavs vara införstådd med detta.

På åklagarens begäran förordnade tingsrätten, lagmannen Hans Sjöquist, den 9 maj 2000 Sven-Åke Christianson och Kari Ormstad som domstolssakkunniga i målet. Någon beskrivning av vad sakkunniguppdragen skulle innefatta lämnades inte i protokollet.

Tingsrätten hemställde, genom domstolssekreterare, att chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus, Erik Kall, skulle inkomma med ett yttrande enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning. Någon ny rättspsykiatrisk undersökning inhämtades inte av tingsrätten.

Claes Borgström inkom med en skrift där han hemställde att tingsrätten även skulle förordna advokaten Sten-Åke Larsson som offentlig försvarare för Sture Bergwall eftersom Claes Borgström snart skulle tillträda en ny tjänst, se redogörelsen för Trine Jensen, avsnitt 10.3.1. Tingsrätten förordnade därefter Sten-Åke Larsson som offentlig försvarare för Sture Bergwall.

11.3.2 Huvudförhandlingen

Huvudförhandlingen, som avsåg både Trine Jensen och Gry Storvik, hölls vid Falu tingsrätt den 18, 19, 22–24, 26, 29 och 30 maj 2000. Domare vid rättegången var lagmannen Hans Sjöquist och f.d. rådmannen Lars Rabe.

Vid huvudförhandlingen avseende mordet på Gry Storvik hördes, utöver Sture Bergwall, som vittnen de norska polismännen Wiggo Lundamo, Fredrik Lillegård, Pål Bjelland, Övind Herstad, Reidar Nilsen och Hroar Frydenlund samt Bente Mevåg, som jämfört spermernas DNA-profil med Sture Bergwalls. Som domstolssakkunnig hördes Kari Ormstad. Gemensamt för åtalerna avseende Trine Jensen och Gry Storvik hördes vittnena Seppo Penttinen, Birgitta Ståhle och Bengt Eklund, avdelningsföreståndare vid Sätters sjukhus samt domstolssakkunnige Sven-Åke Christianson.

Av domen och huvudförhandlingsprotokollet framgår, såvitt gäller mordet på Gry Storvik, väsentligen följande.

Åklagaren Christer van der Kwast framställde sina yrkanden och Sture Bergwall uppgav att han erkände gärningen och medgav de enskilda anspråken.

Därefter behandlades mordåtalet avseende Trine Jensen. I anslutning till det gav åklagaren, såvitt även berörde Gry Storvik, in dels

en sammanställning över av Sture Bergwall erkända mord, dels foton tagna vid den plats där Gry Storviks kropp hade påträffats. Tingsrätten övergick sedan till att behandla åtalet avseende Gry Storvik.

Åklagaren utvecklade sin talan. Efter en kortare redogörelse för Gry Storviks försvinnande och utredningen före Sture Bergwalls erkännande uppgav han följande.

Thomas Quick dömdes 1970 för olika otukttsbrott till sluten psykiatrisk vård. Den undersökande läkaren beskrev honom som en sadistisk pedofil, som under vissa förhållanden var utomordentligt farlig för annans personliga säkerhet. Han skrevs ut 1977. År 1991 dömdes han för grovt rån till sluten psykiatrisk vård och har sedan dess varit intagen på Sätters sjukhus, där han undergår samtalsterapi. [...] Under vallning den 16 augusti 1999[...] kom bilen att passera alldeles intill den parkeringsplats där Gry Storvik påträffats. Thomas Quick reagerade mycket starkt där. Ingen av de andra i bilen kände till detta fall. [...] Sedan hans uppgifter jämförts med kontrollerbara fakta fick Thomas Quick den 1 september 1999 del av misstanke om mord på Gry Storvik.

Åklagaren förevisade fotografier och åberopade som bevisning bland annat kartor, foton, resultat från brottsplatsundersökning och en sammanställning av uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat under förundersökningen. Sammanställningen bestod av två avsnitt. Avsnitt 1 beskrev "Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan" och avsnitt 2 innehöll citat och sammanfattande beskrivningar ur förhören, vallningen och demonstrationsförhöret under rubrikerna "Erkännandet", "Beskrivning av utseende", "Plats för 1:a kontakt", "Gärningsmoment", "Skadebild", "Kroppens position", "Plats 1", "Plats 2", "Fordon", "Föremål", "Tidpunkt" och "Resumé över förhör med förevisning 99-11-08". Det angavs att det av avsnitt 2 framgick den utveckling som hade skett under hand i förhören.

Claes Borgström utvecklade Sture Bergwalls talan, vilken dock inte har redovisats i tingsrättens dom.

Av protokollet framgår att förhöret med Sture Bergwall hölls i två omgångar, det vill säga i princip i enlighet med vad Christer van der Kwast hade förespråkat i det under förberedelsen ingivna förslaget till förhandlingsplan. Tingsrätten biföll Christer van der Kwasts begäran efter att Claes Borgström sagt sig inte ha någon erinran mot förslaget.

Förhöret med Sture Bergwall inleddes.

Åklagaren förevisade därefter videoinspelningen från vallningen och demonstrationsförhöret, flygfoton över vallningsplatsen samt föredrog sammanställningen av Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningen. Av huvudförhandlingsprotokollet framgår inte annat än att Sture Bergwall närvarade under denna redogörelse.

Nedan redovisas innehållet i avsnitt 1 av sammanställningen, vilken uppgavs beskriva ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan”.

Att han under tidig sommar 1985 kom till Oslo i bil. Fabrikatet kan ha varit Ford Granada eller Opel i samma storlek av årsmodell 1979–80. [---]

Under sen kväll, han gör gällande att det var före midnatt, tar han kontakt med Gry, i de kvarter där de prostituerade uppehåller sig. Vid vallningen i Oslo centrum anvisade han detta område som intressant i utredningen, och berättade i senare förhör att vi vid vallningen passerade mötesplatsen. [---]

I momentet när Gry satt sig på passagerarsätet, skallar Quick henne mot höger sida av huvudet/hjässan. Gry blir omtumlad. [...] I Oslos utkant blir Gry mer medveten om situationen. Quick utdelar då slag, ett eller flera, med sin högra armbåge mot hennes huvud. [---]

Efter ca 40–50 minuters körtid stannar han vid en plats som han i förhören kallar ’Plats 1’. [---] Quick binder nu fast Grys handled i en färdig löpsnara av tyg, med öglor i var sin ände. Den ena delen fäster han kring sin egen handled. Detta för att hindra henne från att fly. I bagaget hämtas en presenning, yxa samt en dildo i metall. Dessa saker ligger färdigt i kassar.

Presenningen lägger han ut några få meter från bilen. Han beordrar Gry att ta av kläderna och placera sig på presenningen. Vid avklädningen är hon frigjord från löpsnaran, men får efter detta den fäst runt sina handleder. Armarna blir låsta bakom kroppen, när hon beordras ner på rygg på presenningen.

Quick använder yxans egg i en hotande rörelse över Grys bröstparti, det uppkommer inga skador av detta. I ett senare skede tar han penisattrappen och för in den med kraft i hennes mun. Han minns blodförekomst kring munnen. Därefter stoppar han in tyg, ev. kan det ha varit trosorna, i Grys mun. Quick tar ett kraftigt grepp runt hennes hals, framifrån. Han upplever en svullnad på halsen i detta skede. Samtidigt kommer en ’spykaskad’ och Gry ’bleknar’.

Därpå skiftar han stryppgreppet, genom att med sin ena hand fatta tag bakom nacken och den andra framifrån över strupen, i en vridande rörelse. Han säger att han ’stryper med kolossal kraft’. [---] Efter stryppningen upplever Quick en ’dramatisk stelhet’ i hennes nacke. Han har svårigheter att få ner hennes huvud. Detta gör att han får för sig att hon inte är död. Han tar fram yxan, och slår med baksidan av yxhuvudet ett slag mot höger sida av huvudet/hjässan. Slaget utdelas

några få minuter efter strypningen. Quick kan inte klart ange om Gry avled som direkt följd av strypningen. Han säger dock att han inte upplevde någon kroppslig reaktion som följd av yxslaget. Han minns en klubbighet av blod i hennes hår av slaget. Som riktades mot samma område där han tidigare kallat henne. [...] Nästa moment är att Quick bänder isär hennes ben, och våldför sig sexuellt på henne. Under den förevisning som genomfördes lämnade Quick inte ett direkt klagörande svar på om han fick utlösning i henne. Hans reaktion kring frågeställningen gav dock intrycket att detta skett. [...] Quick drar nu Gry liggande på presenningen fram till bilens högra bakdörr. Presenningen är omedelbart intill bilen. Han sätter sig själv i baksätet och lyfter och drar Gry in i bilen. Han fattar tag under hennes armar och har hennes rygg mot sin kropp under detta agerande.

Quick säger att han upplever en stelhet i Grys kropp vid införandet i bilen, samt att han ser blod i hennes ansikte. Kroppen placeras liggande på vänster kroppshalva, mellan framstolar och baksäte. Gry blir liggande i bilen på detta sätt i ca 3–4 timmar, utan att någon aktivitet sker från Quicks sida. [---]

Vid vallningen, gav Quick direkta och fortlöpande korrekta anvisningar från E18, avfarten mot Ski, fram till fyndplatsen. På denna vägsträcka finns ett flertal korsningar med skilda vägvalsalternativ. Omfattande ombyggnationer av vägnät och bebyggelse längs hela sträckan och kring fyndplatsen. [...]

Han kör in på parkeringen, och parkerar sitt fordon i den bortre delen av parkeringen från infarten räknat, i anslutning till genomfartsvägen. Ritar detta på skiss. Fordonet ställs i anslutning till en parkerad bil och ett släpfordon. Ritar även detta på skiss och förevisar fordonens placering vid genomförd demonstration av händelseförloppet [...]. Quick upplever en stelhet i Grys kropp, vilket medför svårigheter att ta ut henne ur bilen. Han har vid förhören och vid förevisningen lämnat uppgifter om att kroppen bärs av honom ett fåtal meter till fyndplatsen. Vid sista förhöret antyder han att någon del av kroppen kan ha släpat i marken under förflyttningen. Vid detta förhör gör han på det foto som förevisas från fyndplatsen, markeringar om sitt eget fordon placering och körriktning, samt hur han går till platsen där kroppen lämnades.

Quick beskriver att han lämnar kroppen i en position där han ser 'utflytande blåmärken' på vänster höftparti och vänster axel. Han säger sig vara förvånad över dessa blåmärken, eftersom han inte utövat våld mot dessa regioner av kroppen. Han har inte varit entydig i sitt sätt att beskriva hur kroppen hamnar positionsmässigt. Vid demonstrationen lägger han den docka som används i ett framåtlutande sidoläge.

Quick säger att platsen där kroppen ligger utgör en liten 'fördjupning', och att kroppen hamnar med huvudet mot bilen som stod parkerad på platsen. Han har konsekvent beskrivit ett minne av något vitt i anslutning till kroppen, och säger sig få en bekräftelse på detta, när foto över fyndplatsen visas under det sista förhöret. Han påpekar då att

det intill kroppen finns en vitaktig sten, som han storleksmässigt beskrivit i förhör, som motsvarande en lampskärm i förhörsrummet. [---]

Quick har även ett minne av en belysningsarmatur som skall finnas till vänster om kroppen. Han har även talat om att ha upplevt ett gulaktigt ljus i anslutning till parkeringsområdet.

Förhöret med Sture Bergwall återupptogs. Nedan följer ett citat av delar av redogörelsen för förhöret i tingsrättens dom.

1985 bodde han i Falun och drev kioskrörelse tillsammans med sin bror. [...] En morgon var han i tvättstugan och skulle dra ett underlakan av gammal modell. Han fick ett 'tidsfall' och mindes sin barnoms vistelser i tvättstugan tillsammans med modern. Minnet väckte aggression och hämndbegär som förstärkte ensamhets känslan. Han lämnade omedelbart tvättstugan besluten att döda en kvinna. [...] Han for till Mysen i Norge och tog fram sina norska registrerings skyltar och monterade dem på bilen. Sent på kvällen kom han till Oslo [...]. Omkring midnatt såg han en kvinna som han uppfattade som stor och blond med kraftig utstrålning. De kom i samspråk. Han frågade efter sexuella tjänster. De promenerade nerför gatan till bilen. [...] När kvinnan var på väg in på passagerarsidan skallade han henne på höger sida relativt kraftigt för att försätta henne i ett tillstånd av oförmögenhet. Hon var på väg att falla ur bilen, han fick hjälpa henne in. Han fick ingen skada själv men upplevde att hon var i starkt chocktillstånd. Han satte sig i bilen, låste passagerardörren och for iväg mot E 18 och Örje vid svenska gränsen. Efter en stund kvicknade hon till. Han gav henne ett slag med armbågen i ansiktet. [---] Han hittade en liten avtagsväg, körde över en järnväg och parkerade bilen i ett undanskymt skogsbryn vid en äng intill järnvägen.

Klockan var strax efter ett på natten. I bilen hade han en i förväg iordningställd halsduk med en löpsnara i var ända. Ur bilen tog han yxan och halsduken. Han trädde löpsnarorna över sin och hennes handled, så att han skulle ha kontroll över hennes rörelser. Hon steg ur bilen. Han tog fram presenningen, som han bredde ut på marken intill bilen på passagerarsidan, och några kassar. Han hade yxan i handen och sa åt henne att ställa sig mitt på presenningen och klä av sig. Han lade hennes kläder i kassarna. Han tog loss löpsnararen från sin handled och bakband henne. Han beordrade henne ner på knä och att lägga sig ned. Medan hon låg på rygg förde han yxan, för att förstärka hotbilden, försiktigt utan att skada henne, över hennes nakna kropp. I en av kassarna hade han också med sig en löspenis av metall, som han förde in i hennes mun och sedan kastade tillbaka mot kassen. [...] Han tog ett mycket kraftigt strygrepp om hennes hals. Hon kräktes och bleknade kraftigt. Han behöll sitt grepp men vred händerna och fullföljde stryppningen. Han tog fram hennes trosor och stoppade i hennes mun för att inte riskera nya kräkningar. Han tänkte att nu var hon död, men hans rädsla sade något annat. Han tog yxan, kände med handen på hennes huvud och tyckte sig känna en svullnad efter

skallningen. Han slog med yxhuvudets baksida exakt mot det området ett mycket kraftigt slag. Han uppfattade en förslappning av hennes kropp i samband med slaget. Han våldförde sig på henne och förde in sin penis i hennes slida. Hans bestämda minnesbild är att han inte fick utlösning. [---] Han öppnade bakdörrarna, sköt fram framstolarna, drog presenningen närmare bilen och försökte lyfta in den döda kvinnan i bilen. Kroppen var då tung och stel och mycket svår att hantera. Han drog in den till en tredjedel genom höger bakdörr, gick runt bilen fortsatte att dra in henne, så att hon blev liggande med sin vänstra sida på golvet. [---]

Han körde iväg och kom till en parkeringsplats i ett samhälle. Där stod en mörk bil. Han körde fram till den och fann en fredad vrå där han kunde lyfta ut kroppen ur bilen. Han såg ett vitt föremål i en fördjupning mellan parkeringsplatsen och en väg som gick intill den. Han ville placera kroppen på eller invid det vita föremålet. Han associerade det till ett vitt element, mot vilket våld förekommit i hans barndom. Han öppnade bakdörren. Det var om möjligt ännu svårare att få den döda kroppen ur bilen än det varit att lyfta in den. Han bar kroppen till den lilla fördjupningen mellan parkeringsplatsen och vägbanken ovanför och placerade den i anslutning till det vita föremålet med huvudet nära den mörka bilen. Han blev förvånad att se blåmärken på hennes vänstra skuldra, sida, höft och ner på benen. Han hade inte utövat våld mot de delarna. Han såg en blödning från näsan. Han rättade till den döda kroppen och vänstra armen så att armbandsklockan blev synlig. [...] På hemvägen stannade han vid en kyrka och brände upp kvinnans kläder.

Enligt vad Christer van der Kwast har beskrivit i boken *Bortom rimligt tvivel: Thomas Quick och rättvisan* (2015) berättade Sture Bergwall även om sin förmåga att köra bil och uppgav att han hade lärt sig köra bil av en äldre kamrat vid femton, sexton års ålder men medvetet dolt detta för omgivningen. Detta framgår dock inte av tingsrättens dom.

Vittnesförhör hölls med polismännen Wiggo Lundamo, Fredrik Lillegård och Pål Bjelland. Dessa hördes om omständigheterna vid Gry Storviks försvinnande och anträffandet av hennes kropp, om vad som framkommit under utredningen före Sture Bergwalls erkännande och om vilka utredningsåtgärder som därefter företagits. I domen har tingsrätten under rubriken ”Tingsrättens överväganden” återgett delar av vad Pål Bjelland berättade.

Vittnesförhör hölls med polismannen Öivind Herstad om dennes iakttagelser av Gry Storvik den aktuella natten.

Sakkunnigförhör hölls med domstolssakkunnige Kari Ormstad, som förevisade fotografier och redogjorde för innehållet i hennes

och Anders Erikssons utlåtande. Delar av vad hon sade har återgetts i tingsrättens dom under rubriken ”Tingsrättens överväganden”.

Åklagaren gav in ”Resultat av undersökning om uppgifter i dags- och kvällstidningar om mordet på Trine Jensen och Gry Storvik”.

Vittnesförhör hölls med polismannen Reidar Nilsen angående den tekniska undersökningen av fyndplatsen och den utredning som företagits avseende tillvarataget material. Tingsrättens dom innehåller inga uppgifter från förhöret.

Vittnesförhör hölls även med Hroar Frydenlund. Förhöret åberopades av åklagaren under huvudförhandlingen och något bevisstema finns inte angivet i huvudförhandlingsprotokollet. Tingsrättens dom innehåller inga uppgifter från förhöret.

Vittnesförhör hölls per telefon med Bente Mevåg, som hade analyserat det utsmetade blodet och spermier i Gry Storvik. Förhöret åberopades av åklagaren under huvudförhandlingen och något bevisstema finns inte angivet i huvudförhandlingsprotokollet. Tingsrättens dom innehåller inga uppgifter från förhöret. Enligt vad Christer van der Kwast har beskrivit i boken *Bortom rimligt tvivel: Thomas Quick och rättvisan* (2015) åberopade han förhöret under huvudförhandlingen eftersom det under förhöret med Kari Ormstad uppkom en osäkerhet om huruvida det utsmetade blodet på Gry Storvik kunde vara Sture Bergwalls. Enligt Christer van der Kwast berättade Bente Mevåg i förhöret att det inte hade gått att få fram något DNA-resultat från blodresterna men att blodet var av blodgrupp A, det vill säga samma blodgrupp som Sture Bergwall hade men inte samma som Gry Storvik. (Att det inte hade gått att få fram något DNA-resultat från blodresterna synes dock inte överensstämma med vad som framgår av Bente Mevågs utlåtande, se avsnitt 11.2.3.) Enligt Christer van der Kwast berättade Bente Mevåg även att spermier i Gry Storvik inte kom från Sture Bergwall. Enligt Christer van der Kwast hade Kari Ormstad dessförinnan, under förhöret med henne, uppgett att spermiefyndet visade att Gry Storvik, som var prostituerad, hade haft samlag med någon annan än Sture Bergwall under någon av sina sista dagar i livet. Härigenom synes Kari Ormstad således ha korrigerat uppgiften i sitt och Anders Erikssons utlåtande om att förekomsten av spermier i Gry Storviks slida kunde förklaras genom Sture Bergwalls

uppgifter, se punkten F ”Sammanfattande bedömning”, avsnitt 11.2.3.

Åklagaren föredrog därefter en sammanställning av mediauppgifter.

Sakkunnigförhör hölls med domstolssakkunnige Sven-Åke Christianson. Förhöret åberopades som bevisning av både åklagaren och Sture Bergwall. Sven-Åke Christianson presenterade resultatet av ett av honom utfört test benämnt ”Test av pressmaterial i samband med utredningen av morderna på Trine Jensen och Gry Storvik”. Detta test beskrivs närmare i redogörelsen för Trine Jensen, avsnitt 10.3.2. Nedan redovisas testresultatet avseende Gry Storvik.

Centrala detaljer

De flesta av de detaljer TQ uppger har omnämnts i pressen, t ex den nakna kroppen, blodet i ansiktet. TQ har dock i sin berättelse beskrivit riktningen på blodet i ansiktet samt att det förekommer blåmärken på axelparti, höft och benen.

TQ beskriver samlag, vilket också nio förhörspersoner gör.

TQ känner till att kroppen befunnits på flera platser innan den slutgiltiga placeringen. Detta uppgav även samtliga förhörspersoner till frågan: Beskriv så detaljerat som möjligt hur kroppen transporterades till fyndplatsen.

[---]

TQ känner till att kroppen inte släpats utan burits. Förhörspersonerna använde följande formuleringar för hur kroppen avlämnades på fyndplatsen: bars (1), drogs/lyftes (2), dumpades (2), slängdes (3), lämnades (1), lades (1).

Jämförelse mellan Quicks utsaga och försökspersonernas utsagor beträffande de aspekter av TQ:s berättelse som beläggs av fakta och som inga förhörspersoner kunnat gissa sig till utifrån pressmaterialet

TQ redogör för kräkningen hos Gry. Ingen förhörsperson har omnämnt detta.

TQ känner till att Gry hade en blödande krosskada på hjässans högra sida (i pressuppgifterna fanns endast information om en ospecificerad huvudskada). TQ känner till placeringen och omfattningen av huvudskadan samt att slaget i huvudet gavs med ett kantigt föremål (yxa).

TQ har beskrivit att han hanterat kroppen på en presenning där in-torkning av kroppsvätskor hos kroppen skett.

TQ:s kännedom om förekomsten av det ’vita’ (vit sten) intill kroppen.

TQ:s beskrivning av likfläckamas utbredning stämmer väl överens med faktamässiga uppgifter vad gäller förloppen i fråga och hanteringstider av kroppen i olika positioner.

Enligt Sven-Åke Christianson visade testet sammantaget att Sture Bergwall hade en bättre kännedom om omständigheterna kring Gry Storviks död jämfört med förhörspersonerna.

Vittnesförhör hölls med Seppo Penttinen. Förhöret återropades av Sture Bergwall under huvudförhandlingen och bevisemat framgår inte av protokollet. Tingsrättens dom innehåller inga uppgifter från förhöret.

Vittnesförhör hölls med Birgitta Ståhle. Förhöret var återopat av Sture Bergwall för att visa av att han inte hade fått någon information om brottsutredningarna genom henne och för att belysa de psykologiska betingelser som gällde när Sture Bergwall beskrev händelserna. Delar av vad hon sade har återgetts i tingsrättens dom under rubriken "Tingsrättens överväganden".

Vittnesförhör hölls med Bengt Eklund. Förhöret var återopat av Sture Bergwall för att belysa bland annat hans tillgång till tidningar, radio och TV. Delar av vad han sade har återgetts i tingsrättens dom under rubriken "Tingsrättens överväganden". Sture Bergwall hördes om sina levnadsomständigheter. Därefter föredrogs yttrandet av Erik Kall, daterat den 16 maj 2000. Yttrandet hade tingsrätten, enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning, inhämtat för bedömning av om det fanns förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. Delar av innehållet i yttrandet redovisas i redogörelsen för Trine Jensen, avsnitt 10.3.2.

Claes Borgström gav in ett utlåtande av Erik Kall daterat den 30 april 1997. I yttrandet uttalade Erik Kall bland annat att det efter en genomgång av Sture Bergwalls sjukhistoria råde full samstämmighet mellan de gärningar han hade tillstått och hans tidigare symtombild, bland annat grav personlighetsstörning sedan tonåren och att han hade begått ett lustmordförsök som 19-åring.

Parterna slutförde sin talan och huvudförhandlingen förklarades avslutad.

11.3.3 Falu tingsrätts dom

Tingsrätten, lagmannen Hans Sjöquist och f.d. rådmannen Lars Rabe samt tre nämndemän, meddelade dom den 22 juni 2000. Nedan citeras tingsrättens bedömning av skuldfrågan beträffande Gry Storvik. I vissa delar avser bedömningen såväl mordet på Trine Jensen som mordet på Gry Storvik.

Det finns inte någon teknisk bevisning som binder Thomas Quick till brotten. Sedan han tagit kontakt med polisen har utredningen inriktats på att ställa hans uppgifter mot kontrollerbara fakta. Det finns ingen-ting i de objektiva fynd som redovisats i utredningen som på någon enda punkt strider mot innehållet i Thomas Quicks berättelse. Berättel-sen är inte orimlig.

Stöd för att erkännandena är riktiga kan sökas i den omständigheten att Thomas Quick lämnat uppgifter om sakförhållanden som inte kan ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagel-ser på plats. Omfattande utredning har förebragts om vilka detaljer i förundersökningarna om mordet som publicerats i framförallt norska tidningar. Bengt Eklund har omvitnat att Thomas Quick haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar och inte haft möjlighet att skaffa sig annat än någon enstaka tidning utan hans vetskap. De poliser som medverkat i förhör och vallning har uppgett att de inte förmedlat upplysningar om fynd eller vägval till Thomas Quick. Birgitta Ståhle har omvitnat att hon varit med på ett polisförhör när advokat Borgström var förhindrad men eljest inte, samt att hon funnits med som stöd åt Thomas Quick vid vallningar men utan att intervjua; hon har all sin faktakunskap från honom, han har inte fått någon extra information under terapisaftalen.

Sven-Åke Christianson har på psykologiska institutionen vid Stock-holms universitet gjort ett test på tio manliga svensktalande personer i åldrarna 26 till 48 år. [---] De fick formulär med frågor om kontakten mellan offer och gärningsman, beskrivning av offret, fordon, trans-port, fyndområdet, offret och platsen där offret anträffats samt skade-bilden. Testet tog sex timmar att genomföra. Svaren delades in i två kategorier. Antalet svar som var riktiga i jämförelse med fakta jämför-des med antalet svar som var riktiga i jämförelse med korrekta press-uppgifter. Antalen var rörande [...] Gry 26.6 respektive 25.4. Skillna-derna mellan dessa värden är [...] 1.2 (Gry). På motsvarande sätt jäm-fördes uppgifter som Thomas Quick lämnat under polisutredningen. Antalet uppgifter som var riktiga i jämförelse med fakta respektive korrekta pressuppgifter var [...] 35 och 25 (Gry). Skillnaderna utgör [...] rörande Gry 10. Skillnaden är alltså för Thomas Quicks del om-kring tio gånger större än försökspersonernas. Resultatet medger slut-satsen att Thomas Quick har haft tillgång till avsevärt flera faktaupp-gifter än vad som publicerats i tidningarna.

Av de uppgifter som Thomas Quick har lämnat under förundersökningen är några särskilt anmärkningsvärda.

Såvitt rör Gry Storvik har Pål Bjelland omvitnat att ingen av följande omständigheter, som Thomas Quick berättat om, har framgått av vad som publicerats i media: Placeringen av liket med huvudet nära den mörka bilen och intill ett vitt föremål som kan ha varit en sten, en lyktstolpe i närheten av och till vänster om liket, sedd från den plats där han ställt sin bil, ett bergsparti i den motsatta kanten av parkeringsplatsen och en kraftledningsstolpe vid utfarten från parkeringsplatsen.

Kari Ormstad har anfört att skrapmärken på Gry Storviks rygg är förenliga med Thomas Quicks uppgift att han bakkundit henne och lagt henne på rygg; märkena kan väl tänkas ha åstadkommit av hennes armbandsklocka. Kari Ormstad har också, förutom en krosskada i skallen, sett en blödning i pannloben, som av ett slag före döden med något som kan ha varit en kroppsdel. Dessa iakttagelser är väl förenliga med Thomas Quicks berättelse om hur han misshandlat Gry Storvik. De 'blåmärken' Thomas Quick sett har varit likfläckar. Thomas Quicks uppgift om kräkning bekräftas också av obduktionsresultatet. Vidare anmärker tingsrätten att videoupptagning från vallningen i bil av Thomas Quick i augusti 1999 på vägarna i den trakt där Gry Storvik påträffades död utvisar att Thomas Quick reagerade med stark upprördhet när bilen kom nära nedfarten till parkeringsplatsen.

Vid värdering av den bevisning som således föreligger i målet bör även vägas in det förhållandet att såväl den psykiatriska som psykologiska bild som framkommer beträffande Thomas Quick visar att han inte varit främmande för att begå den typ av brott, varom nu är fråga. Birgitta Ståhls i målet avgivna utsaga bekräftar detta. Han har också tidigare dömts för fem mord. Redan 1970 betecknades han av undersökande läkare som sadistisk pedofil och vid rättspsykiatrisk undersökning 1991 framkom diagnosen Personlighetsstörning med personlighetsorganisation på borderlinenivå i kombination med allvarlig brist på impulskontroll och sexuellt perverterat beteende med sadomasochistiska drag. I intyg utfärdat den 16 maj 2000 av chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus anges den aktuella diagnosen som Dissociativ personlighetsstörning och sexuell sadism.

Vid en samlad bedömning av vad som förekommit finner tingsrätten att Thomas Quicks erkännanden får stöd av utredningen i sådan grad att det är ställt utom rimligt tvivel att han begått de gärningar som åklagaren påstått. Omständigheterna är sådana att brotten skall bedömas som mord.

Tingsrätten dömde Sture Bergwall för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning och biföll målsägandenas skadeståndsyrkanden.

11.4 Resningsprocessen

11.4.1 Inledning

Efter att Sture Bergwall i juni 2001 dömts för mordet på Johan Asplund, och därmed genom sex domar var dömd för mord på åtta personer, valde han att inte medverka i ytterligare polisutredningar om erkända mord för vilka åtal ännu inte hade väckts. Han var fortsatt intagen på Sätters sjukhus för rättspsykiatrisk vård men avböjde ytterligare terapimöten. Den tid som följde har Sture Bergwall själv valt att kalla för ”de sju tysta åren”.

Efter att journalisten Hannes Råstam tagit kontakt med Sture Bergwall gjorde Hannes Råstam två uppmärksammade dokumentärer om Sture Bergwall som sändes i SVT:s Dokument inifrån i december 2008. I dokumentärerna tog Sture Bergwall tillbaka sina erkännanden av samtliga mord han tidigare erkänt. Kritik riktades mot såväl rättsprocesserna som mot vården av Sture Bergwall.

I april 2009 ansökte Sture Bergwall om resning avseende mordet på Yenon Levi. Resningsansökningen beviljades i december 2009. Resningsansökningar kom därefter att ges in för alla morddomarna, varav den sista gavs in den 12 juni 2012. Samtliga resningsansökningar beviljades. Två av resningsansökningarna gjordes av åklagare och resterande av Sture Bergwall.

11.4.2 Sture Bergwalls resningsansökan

Den 11 april 2011 gav Sture Bergwall genom ombuden Thomas Olsson och Martin Cullberg in en ansökan om resning till Svea hovrätt. Han yrkade att hovrätten skulle bevilja honom resning och ogilla åtalet och det enskilda anspråket. Resningsansökningen avsåg även mordet på Trine Jensen. Beträffande grunden för resningsansökan hänvisas till redogörelsen för Trine Jensen, avsnitt 10.4.2.

Som skäl för resning av morddomen avseende Gry Storvik anförde Sture Bergwall väsentligen följande.

Sture Bergwall lämnade under förundersökningen ett flertal oriktiga och sinsemellan motstridiga uppgifter rörande så pass centrala förhållanden som bland annat hur Gry Storvik dödades, vilka skador som åsamkades flickan och hur kroppen hanterades efter gärningen. Dessa brister i erkännandet har i allt väsentligt undanhållits tingsrätten genom bland annat förebringandet av en redigerad videoupptagning från vall-

ningen den 16 augusti 1999 och en missvisande sammanställning över Sture Bergwalls 'slutliga ståndpunkt'.

De under förundersökningen lämnade uppgifterna är sådana att de, i princip, utesluter Sture Bergwall som gärningsman.

De uppgifter rörande fyndplatsen, vilka ansågs särskilt anmärkningsvärda, redovisades för tingsrätten av vittnet Pål Bjelland. Enligt domen avsågs här sådana uppgifter som Sture Bergwall lämnat under förundersökningen. Innehållet i Pål Bjellands utsaga, sådan den antecknats i domen, är emellertid felaktigt i sak och synnerligen vilseledande. Sture Bergwall har inte spontant under förundersökningen nämnt de förhållanden som Pål Bjelland redovisar. Några av uppgifterna har han aldrig lämnat och andra har han gjorts uppmärksam på i samband med att fotografier från fyndplatsen förevisats honom. [---]

När det gäller uppgifterna rörande skadebilden som redovisades av rättsläkaren Kari Ormstad finns det en felaktig sakuppgift, nämligen att de 'blåmärken' Sture Bergwall uppgav sig ha sett skulle vara likfläckar. Därutöver redovisas bedömningar av några få skador som anses förenliga med Sture Bergwalls uppgifter.

Problemet med redovisningen av skadebilden och jämförelsen med Sture Bergwalls uppgifter är snarare att väsentliga omständigheter synes ha utelämnats. Kari Ormstad har tillsammans med rättsläkaren Anders Eriksson upprättat ett rättsmedicinskt utlåtande den 3 mars 2000. Av utlåtandet kan bland annat dras slutsatsen att Sture Bergwalls uppgifter om hur han ströp Gry Storvik inte överensstämmer med de rättsmedicinska fynden. Vidare synes det som om Sture Bergwalls uppgifter om hur han hanterade kroppen efter dödens inträde också vederläggs av de rättsmedicinska fynden. Slutligen framgår det även att Gry Storvik hade blod utsmetat på nacke och rygg från en annan person än sig själv, rimligtvis gärningsmannen. Inga av dessa omständigheter synes ha behandlats i sakkunnigförhöret med Kari Ormstad. [---]

Vad gäller frågan om Sture Bergwalls reaktioner i anslutning till fyndplatsen är den videoupptagning som förebringades vid huvudförhandlingen redigerad. Av den ursprungliga vallningsfilmen framgår att Sture Bergwall var väl bekant med ortsnamnet Myrvoll och var orten ligger. Vidare framgår att Sture Bergwall förklarade de reaktioner som tingsrätten lyfter fram i domskälen med att han då varit nära 'Trineplatsen'. Vidare framgår av den ursprungliga vallningsfilmen att informationen på den redigerade videoupptagningen om att Sture Bergwall ville göra utredarna uppmärksamma på parkeringsplatsen är osann eller, i vart fall, starkt missvisande. [---]

Vad avser resultatet av Sven-Åke Christiansons test visar en granskning av docenten Rickard L. Sjöberg att det är behäftat med så djupgående metodologiska brister att det inte kan läggas till grund för den slutsats som redovisats i tingsrättens dom. Resultatet av Rickard L. Sjöbergs granskning redovisas i ett utlåtande från den 23 mars 2011.

Vid hänvisningen till den psykiatriska och psykologiska bilden av Sture Bergwall synes tingsrätten inte ägt kännedom om att erkännandena ytterst grundade sig på bortträngda minnen, som återvunnits i en

terapi där Sture Bergwalls mentala och intellektuella förmåga varit avsevärt nedsatta p.g.a. ett omfattande intag av narkotikaklassade läkemedel. Tingsrätten förefaller inte heller ha känt till det nära sambandet mellan terapin och förundersökningen. Tingsrättens möjligheter att pröva erkännandenas uppkomstbetingelser har därför varit mycket begränsade, för att inte säga obefintliga.

Tingsrätten har inte heller ägt kännedom om att Sture Bergwall bevisligen lämnat falska erkännanden rörande andra mord. [---]

Slutligen åberopas det faktum att Sture Bergwall inte hade körkort år 1981 och att han enligt flera samstämmiga vittnen inte kunde köra bil vid tidpunkten för mordet på Trine Jensen. Denna omständighet var väl känd för utredarna, eftersom den utretts noga i ett annat ärende, men redovisades inte för tingsrätten i detta mål. Det innebär, i princip, att Sture Bergwall kan uteslutas som gärningsman. I vart fall kan inte erkännandet vara riktigt.

Sture Bergwall presenterade därefter en stor mängd omständigheter som legat till grund för tingsrättens bedömning men som kunde ifrågasättas. Han redogjorde också för att erkännandena i huvudsak uppkommit som en följd av den terapi och medicinering han fått på Sätters sjukhus. Slutligen presenterades ett antal fall i tiden efter det aktuella målet där Sture Bergwall lämnat falska erkännanden och även falskeligen tillvitvat andra personer allvarlig brottslighet. Sture Bergwall åberopade omfattande bevisning.

11.4.3 Åklagarens yttrande

Den 22 augusti 2011 inkom tf. chefsåklagaren Bo Lindgren med ett yttrande, en så kallad förklaring, till resningsansökan och anförde att han ansåg att hovrätten borde bevilja resning till förmån för Sture Bergwall. Åklagaren anslöt sig till Sture Bergwalls uppfattning beträffande ett stort antal av de i resningsansökningen presenterade omständigheterna. Även åklagaren åberopade omfattande bevisning.

11.4.4 Svea hovrätts beslut

Den 5 april 2012 beviljade Svea hovrätt, hovrättsråden Linda Hallstedt och Christian von Szalay samt tf. hovrättsassessorn Elin Källberg, Sture Bergwall resning i såväl ansvarsdelen som skadeståndsdelen och förordnade att målet i dess helhet skulle tas upp på nytt av Falu

tingsrätt. Hovrätten gjorde följande bedömning i ansvarsfrågan beträffande mordet på Gry Storvik. I vissa delar omfattade bedömningen såväl mordet på Trine Jensen som mordet på Gry Storvik.

Allmänt om Sture Bergwalls uppgifter

[---]

Hovrättens bedömning.

Av tillgängligt material framgår att Sture Bergwall under nu aktuella utredningar lämnat olika och motstridiga uppgifter om de mord han erkänt, bl.a. i fråga om mordvapen och tillvägagångssätt. Det framgår emellertid inte att tingsrätten fått materialet presenterat för sig i sådan utsträckning att det varit möjligt för tingsrätten att fullt ut bedöma omfattningen och karaktären av de ändrade uppgifterna. Tingsrätten synes med andra ord inte ha haft möjlighet att göra en fullständig analys av Sture Bergwalls uppgifter.

Vallningar

[---]

Hovrättens bedömning.

För att en domstol ska få möjlighet att bilda sig en egen uppfattning om vilka slutsatser som kan dras på grund av visst filmmaterial, t.ex. från en vallning, bör utgångspunkten normalt vara att återopat filmmaterial förevisas i oredigerat skick. Det kan dock i vissa fall, t.ex. om materialet är mycket omfattande, vara godtagbart att endast en bearbetad version spelas upp. En förutsättning är då att den bearbetade versionen ger en rättvisande bild av det ursprungliga materialet.

Vid en jämförelse med det ursprungliga filmmaterialet kan det sättas i fråga om de bearbetade versionerna av vallningarna ger ett tillförlitligt underlag för de bedömningar som tingsrätten har gjort.

Sture Bergwalls uppgifter om fyndplatsen (Gry Storvik)

[---]

Hovrättens bedömning.

Av innehållet från nu aktuella förhör från förundersökningen framstår det som om Sture Bergwall lämnat nu aktuella uppgifter först sedan han förevisats fotografier från fyndplatsen. Det framgår också av förhören att han inte velat kännas vid alla uppgifter, bl.a. förekomsten av kraftledningsstolpen. Tingsrätten synes emellertid vid huvudförhandlingen ha bibringats uppfattningen att Sture Bergwall lämnat alla nu aktuella uppgifter och därtill spontant. Det går under alla förhållanden inte att utläsa av domen att tingsrätten varit medveten om under vilka omständigheter som Sture Bergwall omnämnt uppgifterna. Även i nu berörda avseenden synes det alltså föreligga brister i det underlag som tingsrätten grundat sitt avgörande på.

Rättsmedicinskt utlåtande (Gry Storvik)

[---]

Hovrättens bedömning.

Av tillgängliga uppgifter framgår att det vid tidpunkten för huvudförhandlingen var känt att det blod som hade påträffats på Gry Storvik inte var hennes eget och att den sperma som hade påträffats i hennes underliv inte kom från Sture Bergwall. Med kunskap om nämnda förhållanden framstår ett par av de slutsatser som följer av rättsutlåtandet som orimliga, nämligen att förekomsten av blod på Gry Storvik skulle vara förenligt med Sture Bergwalls uppgifter om det våld han utsatt henne för och att förekomsten av spermier i Gry Storviks underliv skulle kunna få sin förklaring av de uppgifter som Sture Bergwall lämnat om sitt sexuella övergrepp på henne. Av det rättsmedicinska utlåtandet framgår vidare att det inte varit möjligt att dra någon säker slutsats om tidpunkten för Gry Storviks död. Av tillgängliga uppgifter från ett samrådsmöte mellan bl.a. rättsmedicinsk expertis från Oslo Universitet och Rättsmedicinalverket i Umeå, som föregick det rättsmedicinska utlåtandet, framgår emellertid att en uppskattning gjorts beträffande tidpunkten för Gry Storviks död och att den angetts till kl. 12.30 ± 3 timmar eller något tidigare. Sture Bergwalls uppgifter, som de kommit att nedtecknas i domen, går dock ut på att Gry Storvik skulle ha bragts om livet strax efter klockan ett på natten. Av tillgängligt underlag framgår inte om eller i vilken utsträckning ovan nämnda frågor rörande blod, sperma och tidpunkten för Gry Storviks död berördes vid huvudförhandlingen i tingsrätten. Det står emellertid klart att nu nämnda uppgifter är av central betydelse för bedömningen av tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter.

Sammanfattande bedömning

Vad som framkommit ovan medför sammanfattningsvis att tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter och då särskilt beträffande de centrala delarna av händelseförloppet kan ifrågasättas. Med beaktande av det bevisläge som förelåg kan det ifrågasättas om det skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten, om vad som framkommit i resningsärendet hade varit känt för tingsrätten.

Med hänsyn också till att de brott Sture Bergwall dömts för är mycket allvarliga får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen.

Hovrätten beviljade även resning i skadeståndsdelen.

11.5 Falu tingsrätts frikännande dom

Sedan resningsbeslutet meddelats beslutade åklagaren att lägga ned åtalet mot Sture Bergwall.

Målsägandena valde att inte överta åtalet och begärde inte heller att skadeståndstalan skulle handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen.

Som en följd av åklagarens beslut att lägga ned åtalet yrkade Sture Bergwall frikännande dom och att skadeståndsanspråken skulle lämnas utan bifall.

I dom den 23 november 2012 meddelade tingsrätten, rådmannen Hans Holback, att åtalet ogillades och skadeståndstalan avskrevs.

11.6 Kommissionens iakttagelser och bedömningar

11.6.1 Brottutredningens och förhörens genomförande

Under förhörens gång ändrades Sture Bergwalls uppgifter markant om hur det gick till när Gry Storvik dödades, var det skedde, vilka skador hon fick, hur Sture Bergwall hanterade kroppen samt diverse övriga kringomständigheter. Ibland har de uppgifter han lämnat om centrala delar av händelseförloppet skilt sig åt även under ett och samma förhör. Från att från början ha uppgett att Gry Storvik dog av strypning i bilen vid parkeringen kom han sedan att berätta att hon dog på plats 1 av ett slag i huvudet med en bandspelar/kupévärmare/radio. Slutligen uppgav han att slaget hade utdelats med en yxa men att hon inte hade dött av slaget utan av strypningen. Även andra omständigheter, som exempelvis när, varför och hur många gånger hon kräktes, vilken form av sexuellt våld han utövade mot Gry Storvik och var och hur hennes kläder togs av ändrades flera gånger under förundersökningens gång.

Trots de i hög grad varierande uppgifterna fick Sture Bergwall sällan några kritiska eller konfronterande frågor. Inte heller tycks det ha föranlett utredarna att i tillräcklig mån ifrågasätta riktigheten i Sture Bergwalls erkännande. I stället valde de att fokusera på de uppgifter som slutligen kom att bli rätt. En anledning till det kan ha varit att Sture Bergwall under brottutredningarna förmedlade att han hade svårt att minnas och berätta om mordet och att han i vissa fall medvetet sade fel för att ”tygla sin ångest”. Sådana fel-

aktiga uppgifter kallade han för ”medvetna avvikelser”, se avsnitt 13.1 och 13.2.2.

Sture Bergwall hade även stora svårigheter med att rätt beskriva sådant som var kontrollerbart mot faktiska förhållanden, såsom den exakta fyndplatsen, hur Gry Storvik hade legat vid den och vad som i övrigt hade funnits i anslutning till kroppen. I stället för att ta det till intäkt för att Sture Bergwall inte var rätt gärningsman försökte man vid flera tillfällen ”öka Sture Bergwalls minnesförmåga” genom att visa fotografier från fyndplatsen. Med hjälp av fotografierna fick han bland annat kännedom om var och på vilket sätt kroppen återfanns och hur det såg ut på fyndplatsen. I utredningen, som i huvudsak syftade till att kontrollera Sture Bergwalls uppgifter mot faktiska förhållanden, har metoden kommit att påverka slutresultatet.

Trots den betydelse det hade för utredningen att Sture Bergwall lämnade så många kontrollerbara uppgifter som möjligt vidtog åklagaren inte några åtgärder för att förhindra Sture Bergwalls tillgång till massmedia och externa kontakter. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att ett häktningsbeslut inte hade gynnat Sture Bergwalls vilja att berätta och att det dessutom, på grund av utredningarnas omfattning, hade blivit en allt för lång häktningstid. Med tanke på att Sture Bergwall redan var föremål för tvångsvård och därigenom begränsad i sin rörelsefrihet ifrågasätter vi inte åklagarens beslut att inte begära Sture Bergwall häktad, men konstaterar att det därmed inte fanns några egentliga begränsningar i Sture Bergwalls informationstillgång. Detta borde, liksom den omständigheten att det var känt att Sture Bergwall tog del av vad som rapporterades i massmedia, i högre grad än vad som tycks ha varit fallet ha påverkat åklagarens bedömning av vilken tilltro man kunde ha till Sture Bergwalls uppgifter.

Under polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande bedömdes repet vid fyndplatsen ha kommit till platsen samtidigt som kroppen. Av obduktionsprotokollet framgår dessutom att Gry Storvik hade två smala, längre märken på halsen. Det var därför inte långsökt att tro att repet hade använts runt Gry Storviks hals. Genom fotovisningen fick Sture Bergwall kännedom om att det hade funnits ett rep på platsen. Den 13 mars 2000 fick han sedan upprepade frågor om repet och om han eventuellt hade gjort något ytterligare mot Gry Storviks hals. Sture Bergwall lämnade dock

inga besked om att han hade använt repet. Fyra dagar senare tillkom den promemoria där Fredrik Lillegård förklarade att repet, utifrån vad han kunde minnas, av utredarna hade bedömts legat relativt länge på platsen vid tiden för gärningen.

På uppdrag av Christer van der Kwast lämnade Anders Eriksson och Kari Ormstad ett yttrande rörande samstämmigheten mellan Sture Bergwalls uppgifter och fynden från den rättsmedicinska utredningen. De enda uppgifter från Sture Bergwall som skulle bedömas var dock de som han hade lämnat vid demonstrationsförhöret. Flera skador som Sture Bergwall dessförinnan hade berättat om och som inte överensstämde med obduktionsfynden, som den allvarliga nackskadan, benbrott, knivskadorna och att han hade fört in sin näve i hennes slida, skulle därmed inte beaktas. Genom att på detta sätt begränsa Anders Erikssons och Kari Ormstads bedömningsmaterial blev slutsatserna i deras utlåtande sannolikt annorlunda än de annars skulle ha blivit.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att han och Seppo Penttinen hade en förtroendefull relation. Enligt Sture Bergwall upplevde han aldrig att han behövde oroa sig inför förhör eller vallningar eftersom han visste att han skulle få hjälp med att få uppgifterna rätt. Under pågående förundersökningar förmedlade dessutom Seppo Penttinen, enligt Sture Bergwall, vid några tillfällen uppgifter till Sture Bergwall om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som Sture Bergwall inte tidigare hade berättat om. Enligt Sture Bergwall hände det även att Seppo Penttinen förmedlade sådana uppgifter till Birgitta Ståhle för att Sture Bergwall i terapin skulle kunna bearbeta uppgifterna där. Sture Bergwall har uppgett att hans uppfattning är att Seppo Penttinen i grunden ville väl och agerade i enlighet med Sven-Åke Christiansons instruktioner för hur utredningsarbetet skulle gå till. Såväl Seppo Penttinen som Birgitta Ståhle har dock tillbakavisat påståendet att Seppo Penttinen förmedlade uppgifter och Sven-Åke Christianson har uppgett att han inte gav några sådana instruktioner.

11.6.2 Vallningen och demonstrationsförhöret

Vår bedömning är att den oredigerade vallningsfilmen ger intrycket att Sture Bergwall under vallningen var förhållandevis desorienterad. Vidare framgår det inte att han reagerade särskilt starkt vid det aktuella området kring Toyotaverkstaden och än mindre just kring parkeringsplatsen. Tvärtom tycks det snarast ha varit på Seppo Penttinen's inrådan som de svängde av i området. Vid ett tillfälle när de hade kört runt i området ett tag sade visserligen Sture Bergwall att det var "någonting" och att det skett "några år efter Trine". Han nämnde dock inte att det handlade om ett mord och inte heller att det avsåg Gry Storvik. Tvärtom sade han senare under vallningen att de, när de varit vid platsen, inte hade befunnit sig så långt från Trine-platsen. Att Sture Bergwall, på sätt som påstås i den redigerade vallningsfilmen, hade fäst utredarnas uppmärksamhet på att den aktuella parkeringsplatsen var mordplatsen för Gry Storvik framgår inte av vare sig den oredigerade vallningsfilmen eller av utskriften från ljudupptagningen. Den redigerade vallningsfilmen synes därför ha framställt och beskrivit färden i området på ett missvisande sätt.

Såvitt avser demonstrationsförhöret kan det noteras att Sture Bergwall inte själv fick göra löpsnarorna på det tygstycke han bett utredarna att ta med. Han behövde inte heller beskriva hur han hade utfört skallningen av Gry Storvik, trots att han själv i tidigare förhör hade sagt att han inte visste hur man gjorde när man skallade. Förfarandet förefaller märkligt eftersom demonstrationsförhörets syfte torde ha varit att kontrollera rimligheten och riktigheten i Sture Bergwalls uppgifter.

11.6.3 Vad fick tingsrätten veta?

Den information som vi har om vad som framkom under huvudförhandlingen baseras i huvudsak på vad som framgår av tingsrättens dom, huvudförhandlingsprotokoll och övrigt aktmaterial. Vi har därtill fått viss information vid våra möten med de olika aktörerna. Såväl Christer van der Kwast som Claes Borgström, Sten-Åke Larsson och Seppo Penttinen har vid kommissionens möten med dem påtalat att mycket kom fram vid huvudförhandlingarna som inte kan utläsas av tingsrättens dom och protokoll. Christer

van der Kwast har dessutom varit av uppfattningen att domstolarna inte tillräckligt väl i domarna redovisade alla omständigheter som lades fram. Även om så varit fallet kan vi vid en genomgång av materialet inte dra någon annan slutsats än att tingsrätten fick en bristfällig och ensidig information om vad som förekommit under förundersökningen. Tingsrätten tycks inte heller ha informerats om att det funnits uppgifter i förundersökningen som talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Information som hade kunnat få betydelse för rättens bedömning av Sture Bergwalls skuld har med andra ord inte förmedlats vid huvudförhandlingen.

Under huvudförhandlingen gav åklagaren in en sammanställning av uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat under förundersökningen. Del 1 av sammanställningen kallades ”Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan”. I huvudsak överensstämde denna med vad Sture Bergwall hade berättat vid demonstrationsförhöret. Ett antal för utredningen viktiga omständigheter var dock beskrivna på ett felaktigt eller missvisande sätt i enlighet med vad som redovisas i det följande.

Sture Bergwalls uppgifter om huruvida han fick utlösning i Gry Storvik beskrevs som att han hade gett intryck av att det skett, trots att han under demonstrationsförhöret nekade till det. Sture Bergwall uppgavs även ha pekat ut fyndplatsen vid vallningen trots att det inte framgår av den oredigerade filmen och trots att han inte nämnde vare sig att det rörde ett mord eller namnet Gry Storvik. När det gäller Sture Bergwalls placering av kroppen angavs enbart att han inte hade varit entydig i sitt sätt att beskriva placeringen och att han vid demonstrationsförhöret hade lagt dockan i framstupa sidoläge. Att inte någon av hans beskrivningar hade stämt med hur Gry Storvik återfunnits nämndes inte. Angående Sture Bergwalls uppgift om var på parkeringen Gry Storvik hade lämnats angavs enbart att han hade berättat om det och ritat skisser. Att uppgifterna och skisserna var fel påtalades inte. Om ”det vita”, som Gry Storviks huvud enligt Sture Bergwall skulle ligga i riktning mot, angavs att Sture Bergwall hade fått den uppgiften bekräftad när han såg ett foto av fyndplatsen. Det nämndes även att han hade sett en vitaktig sten på fotot. Vid vår granskning av fotografiet ser det vitaktiga snarast ut att vara en avsågad del av en björkstam, även om det inte går att avgöra med säkerhet. Någon tveksamhet kring huruvida det över huvud taget hade funnits någon vit sten angavs

dock inte. Inte heller att det enda som var någorlunda vitt på fotot inte låg i riktning mot huvudet utan i stället bredvid kroppen i höjd med ryggslutet. Sammanställningen har på nu redovisat sätt kommit att ge sken av att Sture Bergwall lämnade mer korrekta uppgifter än vad som faktiskt var fallet.

Del 2 av sammanställningen, som bestod av beskrivningar och korta citat ur förhören, gav tingsrätten information om att Sture Bergwall i många avseenden hade ändrat sina uppgifter under förhörens gång. Redogörelsen är till största delen riktig. Även i denna sammanställning återfinns dock de ovan redovisade felaktiga eller missvisande beskrivningarna. I sammanställningen redovisades inte heller att Sture Bergwall hade berättat att en tand kunde ha lossnat och att en arm och ett ben kanske hade brutits, skador som inte stämde med obduktionsfynden.

Det går inte att, utifrån dokumentationen från huvudförhandlingen, avgöra om tingsrätten fick kännedom om att Sture Bergwall under förundersökningen fick se fotografier från fyndplatsen. Det framgår inte heller om tingsrätten upplystes om att de säkrade däckspåren inte överensstämde med spåren från någon av de bilmodeller som Sture Bergwall hade sagt att han kört, eller att utredarna 1986 hade gjort bedömningen att repet, som Sture Bergwall inte berättade om, kom till fyndplatsen samtidigt som Gry Storvik. Eftersom omständigheterna inte finns omnämnda i tingsrättens överväganden finns det dock skäl att tro att tingsrätten inte kände till dem.

Slutligen har en avgörande faktor för att Sture Bergwall skulle kunna begå mordet på det sätt han berättat varit att han kunde köra bil. Av förundersökningen framgår att han tog körkort först 1987, det vill säga två år efter mordet på Gry Storvik. Av dokumentationen från huvudförhandlingen framgår det inte att tingsrätten informerades om det. Däremot har Christer van der Kwast uppgett att så skedde. I förundersökningen återfinns inte det förhör i Johan Asplund-utredningen som Seppo Penttinen höll med Sture Bergwalls syster EH 1993, i vilket hon berättade att hon inte sett Sture Bergwall köra bil förrän 1987.

11.6.4 Advokaterna

Angående iakttagelserna under denna rubrik hänvisas till redogörelsen för Trine Jensen-ärendet, avsnitt 10.6.4.

11.6.5 De sakkunniga

Kari Ormstad hördes som domstolssakkunnig i målet. Hon uppriktade tillsammans med Anders Eriksson på åklagarens begäran ett yttrande över samstämmigheten mellan Sture Bergwalls uppgifter vid demonstrationsförhört och fynden från den rättsmedicinska utredningen. Det framgår inte varför jämförelsen skedde enbart med uppgifterna från demonstrationsförhört. Följden blev dock att de i utlåtandet inte tog hänsyn till de i hög grad varierande och många gånger felaktiga uppgifterna i de tidigare förhören. Flera skador som Sture Bergwall dessförinnan hade berättat om och som inte överensstämde med obduktionsfynden, som den allvarliga nackskadan, benbrott, knivskadorna och att han hade fört in sin näve i hennes slida, beaktades inte. Ansvaret för att utlåtandet baserades på ett rättvisande underlag var dock åklagarens.

Yttrandets slutsatser, att fynden på kroppen kunde förklaras genom Sture Bergwalls uppgifter och att det på kroppen inte hade gjorts fynd som stod i strid med Sture Bergwalls uppgifter, kan ifrågasättas av bland annat följande skäl. Den tillgängliga dokumentationen utvisade att det utsmetade blodet på Gry Storviks kropp inte var hennes, Sture Bergwall synes inte ha gett någon rimlig förklaring till det blod som runnit från Gry Storviks näsa, fynden av punktformade blödningar överensstämde inte med uppgifterna om att ansiktet hade avbleknat och vissa detaljer tydde på att en snara eller kläder hade åtdragits runt Gry Storviks hals, något som Sture Bergwall inte hade berättat om.

Även slutsatsen att Sture Bergwalls uppgifter kunde överensstämma med fynden på kroppen, med undantag för den felaktiga uppgiften om en knöl på halsen, kan ifrågasättas. Detta eftersom Sture Bergwall under demonstrationsförhört sade att han föreställde sig att löspenisen hade skadat någon tand, att det i bilen kändes som att han bröt av Gry Storviks arm och att hon fick kräkningar på kroppen. Dessa uppgifter, som inte motsvarades av några fynd i obduktionsprotokollet, har dock utlämnats i utlåtandets

redogörelse för Sture Bergwalls uppgifter under demonstrationsförhöret.

Beträffande blåmärkena redovisades enbart att Sture Bergwall hade berättat om sådana på ben och axel och på underbenen fram och bak. Att Sture Bergwall, i strid med obduktionsfynden, egentligen hade berättat om ett utbrett blåmärke vid områdena kring vänster höft, vänster lår och vänster armbågsled redovisades inte. Eftersom såväl Kari Ormstad som Anders Eriksson närvarade under demonstrationsförhöret måste de ha känt till vad som sades vid detta.

Dessa påtalade brister i yttrandet har med stor sannolikhet bidragit till att tingsrätten uppfattade att Sture Bergwalls uppgifter överensstämde bättre med de faktiska förhållandena än vad som i verkligheten var fallet.

Efter att yttrandet upprättats åtog sig Kari Ormstad, efter framställan från åklagaren, uppdraget som domstolssakkunnig. Mot bakgrund av hennes tidigare inblandning i förundersökningen kan det lämpliga i ett sådant sakkunnigförordnande ifrågasättas, se avsnitt 3.2.4. Även Christer van der Kwast, som initierade förordnandet, borde ha uppmärksammat det olämpliga i förordnandet.

Sven-Åke Christianson hördes som domstolssakkunnig i målet. Han var under förundersökningarna anlita som rådgivare åt polis och åklagare och närvarade även vid rekonstruktioner och vallningar. Inom ramen för den egna forskningen hade han dessutom egna samtal med Sture Bergwall. Sture Bergwall och Sven-Åke Christianson förde dessutom egna samtal om Gry Storvik-utredningen, vilket framgår av förhöret den 20 oktober 1999. Vid tiden för det samtalet hade Sven-Åke Christianson fått tillsänt sig till tre förhör med Sture Bergwall och en promemoria från förundersökningen.

Redan dessa förhållanden är ägnade att inge vissa betänkligheter kring risken för sammanblandning med de olika roller han påtagit sig. Trots detta åtog han sig uppdraget som domstolssakkunnig, vilket måste anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. Även Christer van der Kwast, som initierade förordnandet, borde ha uppmärksammat jävssituationen och insett det olämpliga i förordnandet.

Av resultatet från det test som Sven-Åke Christianson presenterade vid huvudförhandlingen framgår att Sven-Åke Christianson till Sture Bergwalls fördel bland annat beaktade att Sture Bergwall

hade beskrivit riktningen på blodet i Gry Storviks ansikte, Sture Bergwalls uppgifter om att det hade förekommit blåmärken på axelparti, höft och benen, att Sture Bergwall hade känt till att kroppen inte hade släpats utan burits, att Sture Bergwall hade redogjort för kräkningen, att slaget i huvudet hade skett med ett kantigt föremål, att Sture Bergwall hade hanterat kroppen på en presenning, att han hade haft kännedom om det ”vita” och att beskrivningen av likfläckarnas utbredning stämde väl överens med faktamässiga uppgifter.

Sture Bergwalls möjlighet att berätta om dessa detaljer var naturligtvis avsevärt bättre redan av det skälet att han hade fått detaljerade frågor vid många förhör och sett flera fotografier av både fyndplatsen och kroppen. Någon hänsyn till det synes dock Sven-Åke Christianson inte ha tagit vid bedömningen av testresultatet.

Det kan dessutom ifrågasättas om uppgifterna om det ”vita”, användandet av en presenning och att kroppen hade släpats var omständigheter som bekräftades av utredningen. Sture Bergwalls beskrivningar av blodet i ansiktet och var blåmärkena fanns stod dessutom snarast i strid med obduktionsfynden. Trots detta ansågs uppgifterna tala för Sture Bergwall som gärningsman.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen berättat att det hände att Sven-Åke Christianson under deras samtal förmedlade uppgifter från förundersökningarna till honom. Sture Bergwall har även uppgett att Sven-Åke Christianson i sin rådgivande roll gentemot polis och åklagare förespråkade metoden att låta Sture Bergwall få kännedom om uppgifter från förundersökningen. Detta har dock tillbakavisats av Sven-Åke Christianson.

11.6.6 Vården

Birgitta Ståhle närvarade vid två av förhören med Sture Bergwall. Av ett annat förhör framgår det dessutom att Sture Bergwall och Birgitta Ståhle under terapin hade försökt komma fram till varför Sture Bergwall hade varit i Oslo vid tiden för brottet. Terapin kom på det sättet delvis att bedrivas även för att leda förundersökningen framåt.

I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 11.2.4, har Birgitta Ståhle, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast uppgett att det fanns en tydlig skiljelinje mellan brottsutredningen och terapin. Deras uppgifter motsägs av vad Sture Bergwall har berättat om bland annat hur uppgifter från förundersökningen förmedlades till honom via terapin. Ord står därmed mot ord.

Mot bakgrund av det ovan redovisade och innehållet i journalanteckningarna är det dock svårt att dra någon annan slutsats än att det i vart fall tycks ha förekommit kontakter mellan vården och brottsutredningen. Den information som fördes mellan brottsutredningarna och psykoterapin tycks emellertid i stor utsträckning ha förmedlats av Sture Bergwall själv.

11.6.7 Tingsrättens processledning och bevisprövning

Processledning

Angående iakttagelserna under denna rubrik hänvisas till redogörelsen för Trine Jensen-ärendet, avsnitt 10.6.7.

Bevisprövning

Tingsrätten stod inför en ovanlig situation med en tilltalad som nästan 15 år respektive 20 år efter gärningstillfället självmant erkände två mord (det vill säga även Trine Jensen) och med en åklagare och en försvarare som båda argumenterade för en fällande dom. Gärningsmannen var dessutom sedan tidigare dömd för ytterligare fem mord, även de med utgångspunkt i hans egna erkännanden. Inte desto mindre hade tingsrätten att pröva om det var ställt utom rimligt tvivel att Sture Bergwall hade begått mordet på Gry Storvik eller, med andra ord, om det framstod som så osannolikt att det hade gått till på annat sätt än vad åklagaren gjort gällande att det kunde betraktas som uteslutet.

Som ett led i den bedömningen hade rätten, för att kunna bedöma åklagarens uppgifter, att ta ställning till huruvida åklagarens utredning och den åberopade bevisningen var tillräckligt robust. En sådan prövning innebär ett ställningstagande till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad är kon-

trollerade mot kända fakta och om utredningen är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte kan riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Huruvida tingsrätten gjorde en sådan prövning, och hur tingsrätten i så fall resonerade, framgår inte av domen.

En viktig utgångspunkt för prövningen av utredningens robusthet borde dock ha varit att det saknades såväl teknisk bevisning som vittnen till stöd för åklagarens gärningspåstående. Den bevisning som fanns bestod av kontroller av Sture Bergwalls egna uppgifter mot kända omständigheter och faktiska fynd. Den utredning som fanns om Sture Bergwalls livsföring och göranden vid den aktuella tiden var mycket begränsad, varför det inte kunde anses fullständigt utrett huruvida han hade haft faktisk möjlighet att befinna sig i Norge vid tiden för mordet.

Huruvida tingsrätten hade informerats om att de säkrade däckspåren inte överensstämde med spåren från någon av de bilmodeller som Sture Bergwall hade sagt att han kört framgår inte. Oaktat hur det förhåller sig med det torde tingsrättens utgångspunkt ha varit att det i vart fall inte var klarlagt att Sture Bergwall hade haft tillgång till någon bil av de modeller han angett vid tiden för gärningen.

Av den redigerade vallningsfilmen framgår det inte att Sture Bergwall ledde utredarna rakt mot området där Gry Storvik hade blivit mördad och inte heller att han pekade ut fyndplatsen. I stället var det speakerrösten som uppgav att så hade skett.

De nu nämnda bristerna borde tydligare ha uppmärksammats och analyserats i tingsrättens dom, och då särskilt utifrån hur de inverkade på bevisvärderingen.

I tingsrättens redogörelse för värderingen av den framlagda bevisningen förde tingsrätten fram följande omständigheter till stöd för åklagarens gärningspåstående.

Tingsrätten uppgav att det inte fanns någonting i de objektiva fynd som hade redovisats som på någon enda punkt stred mot innehållet i Sture Bergwalls berättelse. Tingsrätten ansåg vidare att Sture Bergwall hade lämnat uppgifter om sakförhållanden som inte kunde ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagelser på plats. Tingsrätten konstaterade dessutom att de poliser som hade medverkat i utredningen och Birgitta Ståhle hade vittnat om att de inte förmedlat några uppgifter till Sture Bergwall.

Enligt Bengt Eklund hade Sture Bergwall dessutom haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar.

Vissa av de uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat under förundersökningen var enligt tingsrätten särskilt anmärkningsvärda. De första av dessa var att Pål Bjelland hade vittnat om att följande uppgifter från Sture Bergwall inte hade förekommit i media, nämligen att liket låg med huvudet nära den mörka bilen och intill ett vitt föremål, att det fanns en lyktstolpe i närheten av liket, att det fanns ett bergsparti i den motsatta kanten av parkeringsplatsen och att det fanns en kraftledningsstolpe vid utfarten från parkeringsplatsen. De andra anmärkningsvärda uppgifterna var att Kari Ormstad hade bedömt att skrapmärkena på Gry Storviks rygg, krosskadan i skallen, blödningen i pannloben, likfläckarna och det faktum att hon hade kräkts, väl stämde överens med vad Sture Bergwall hade berättat. Därutöver anmärkte tingsrätten att Sture Bergwall vid vallningen hade reagerat med stark upprördhet i närheten av parkeringsplatsen.

Tingsrätten redovisade även resultatet av Sven-Åke Christiansons test. Av domen kan dock inte utläsas att tingsrätten gjorde någon egen bevisvärdering av testet som sådant eller av det resultat som det utvisade.

Slutligen väjde tingsrätten in att den psykiatriska och psykologiska bilden av Sture Bergwall var att han inte hade varit främmande för att begå mord. För den bedömningen hänvisade tingsrätten till Birgitta Ståhles vittnesmål, de fem tidigare morddomarna, de rättspsykiatriska utlåtandena från 1970 och 1991 samt Erik Kalls yttrande från maj 2000.

I domen förde tingsrätten inte något resonemang om huruvida tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter i förhöret påverkades av det faktum att Sture Bergwall hördes, i vart fall delvis, först efter att åklagaren redogjort för ett urval av hans tidigare lämnade uppgifter och visat vallnings- och demonstrationsfilmen.

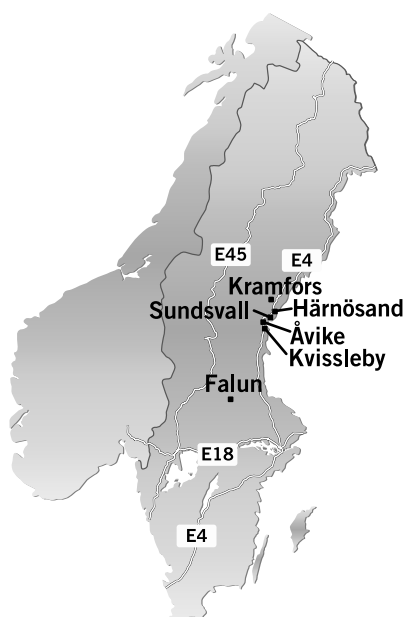
Det framgår inte heller huruvida tingsrätten gjorde några särskilda överväganden beträffande tillförlitligheten i polisernas och Birgitta Ståhles bedömningar att de inte hade förmedlat några uppgifter till Sture Bergwall.

Tingsrätten redovisade inte hur den värderade sådana uppgifter i utredningen som i varierande grad talade mot Sture Bergwall som gärningsman. Som exempel på sådana uppgifter kan nämnas att

spermierna i Gry Storvik inte kom från Sture Bergwall och att blodet på Gry Storvik varken kom från henne eller – enligt Bente Mevågs skriftliga utlåtande – från Sture Bergwall. I filmen från demonstrationsförhöret lämnade Sture Bergwall flera uppgifter som inte stämde med de faktiska fynden. Bland annat sade han att han hade stoppat in en löspenis i hennes mun och då kunde ha skadat någon tand, att det kändes som att han hade brutit av Gry Storviks arm, att Gry Storvik hade en knöl på halsen och att hon fick kräkningar på kroppen. Under demonstrationsförhöret vid plats 2, som skulle motsvara parkeringsplatsen, placerade han såväl bilen som dockan på ett sätt som inte motsvarades av de faktiska förhållandena. Även under förhöret vid tingsrätten vidhöll Sture Bergwall vissa omständigheter som enligt Anders Erikssons och Kari Ormstads yttrande i olika grad var svårförklarade eller inte överensstämde med obduktionsfynden. Sådana uppgifter var att Gry Storviks ansikte hade avbleknat när han ströp henne, att han hade skallat Gry Storvik och att han inte hade berättat om någon snara runt Gry Storviks hals.

Det är oklart huruvida tingsrätten informerades om Sture Bergwalls förmåga att köra bil. Om tingsrätten, i enlighet med vad Christer van der Kwast har uppgett, kände till att Sture Bergwall inte hade körkort hade det funnits skäl att analysera även det i domen.

12 Johan Asplund

12.1 Inledning

11-årige Johan Asplund försvann från bostadsområdet Bosvedjan i Sundsvall den 7 november 1980. Den sista iakttagelsen av honom gjordes av en 13-årig pojke som bodde på våningen ovanför familjen Asplund och som sett Johan Asplund stå i dörröppningen till lägenheten omkring klockan 07.55 den aktuella morgonen klädd i jeans, blå täckjacka och barhuvad. Någon gång klockan 8.00–8.05 ringde två systrar på hos Asplunds men ingen öppnade dörren. Senare samma eftermiddag upptäckte Johan Asplunds föräldrar att

Johan inte hade varit i skolan den dagen och anmälde försvinnandet till polisen.

I anmälan om försvunnen person angavs bland annat att Johan Asplund var 150 centimeter lång med ljust halvlångt nyklippt hår och att han var klädd i bruna allvädersstövlar, blå jeans, blå täckjacka med röd insida och rödaktig toppluva. Han bar en röd skolväska. Uppgifterna kompletterades senare av Johan Asplunds mamma Anna-Clara Asplund. Utöver det tidigare uppgivna hade Johan Asplund troligen haft röda skidhandskar, korta kalsonger, långkalsonger, vita eller blå strumpor och en rundhalsad blå långärmad tröja med text framtill. Toppluvan hade hittats i hemmet och det konstaterades att Johan Asplund sannolikt hade varit barhuvad.

12.2 Förundersökningen

12.2.1 Polisutredningen före Sture Bergwalls erkännande

En omfattande polisutredning inleddes varvid ett mycket stort antal personer hördes, skallgångskedjor upprättades och stora områden avsåktes utan att Johan Asplund eller hans kvarlevor hittades.

En tidigare partner till Anna-Clara Asplund delgavs misstanke om olaga frihetsberövande den 16 november 1980 men anhölls aldrig av åklagare. Så småningom avskrev åklagaren misstanken mot mannen med motiveringen att brott inte kunde styrkas. Johan Asplunds föräldrar väckte senare, med biträde av advokaten Per Svensson, enskilt åtal rörande människorov mot mannen. Den 12 april 1985 dömdes han av Sundsvalls tingsrätt för olaga frihetsberövande av Johan Asplund till fängelse två år. Sedan domen överklagats och åtalet utvidgats till att även omfatta bland annat mord ogillade hovrätten för Nedre Norrland åtalet i en dom den 9 april 1986.

12.2.2 Sture Bergwall berättar för vården

I en journalanteckning den 26 juni 1992 skrev överläkaren Göran Fransson att Sture Bergwall vid en badutflykt hade frågat en vårdare hur reaktionerna skulle bli om det visade sig att han hade gjort

något mycket grovt och uppgav som ledtråd bokstäverna mu. När Göran Fransson konfronterade Sture Bergwall med uppgifterna ville han inte förklara vad han avsett. Sture Bergwalls permissioner och frigång drogs in och han underrättades om att det skulle förbli så till dess att han förklarade vad han menat. Sture Bergwall beviljades full frigång igen den 7 juli 1992. Under hösten 1992 fram till februari 1993 har Sture Bergwall upprepade dags- och tvådagarspermissioner till bland annat Stockholm.

Den 15 februari 1993 antecknade Göran Fransson i journalen att Sture Bergwall till flera personer på avdelningen, bland annat till psykologen Birgitta Ståhle, uppgett att han begått två mord, ett för ungefär tio år sedan och ett när han var 16 år. Det rörde sig om två pojkar vars kroppar inte hade hittats. Göran Fransson informerade Sture Bergwall om att polisen måste underrättas och diskuterade därefter hur saken skulle hanteras med Socialstyrelsen. Socialstyrelsen delade Göran Franssons bedömning som var att ”det är av värde både terapeutiskt och för möjligheten att klara upp de här brotten att vi väntar lite”. Göran Fransson noterade även i journalen att han hade talat med polisen som också delade uppfattningen att han skulle avvakta med polisanmälan. Vid kommissionens möte med vårdpersonal som arbetade på Sätters sjukhus vid den här tiden framkom att Sture Bergwall till flera av vårdarna hade berättat om mordet för var och en av dem i enrum och sagt att de inte fick avslöja till någon annan vad han hade uppgett.

Efter ett samtal med Sture Bergwall en vecka senare noterade Göran Fransson i journalen att Sture Bergwall redan var tveksam till om det han hade berättat var riktigt. Sture Bergwall sade att han var rädd för att han inte kunde få fram tillräckligt med sakuppgifter och att det var som fantasier för honom. Han var oklar över om det verkligen hade inträffat men sade att fantasierna hade bekräftats som en följd av den pågående psykoterapin. Av journalen framgår att Sture Bergwall hade haft regelbundna psykoterapisamtal med Kjell Långbergs sedan september 1991 som successivt hade utökats och sedan mars 1992 ägde rum vid tre tillfällen i veckan. Göran Fransson antecknade också att Sture Bergwall hade berättat att han hade fantasier om ytterligare två manliga offer. Göran Fransson noterade att man skulle kontakta polisen för att de skulle skicka kvalificerade förhørsledare.

12.2.3 Polisförhör och vallningar med Sture Bergwall

Förundersökningen mot Sture Bergwall för mordet på Johan Asplund pågick under åtta år, 1993–2001. Det var det första mordet som Sture Bergwall erkände och det sista av de åtta mordena som han dömdes för. I förundersökningsprotokollet finns tjugofem förhör med Sture Bergwall och sex vallningsprotokoll. Därutöver finns ett flertal promemorior där Sture Bergwall vid förhör i andra ärenden eller vid telefonsamtal med Seppo Penttinen lämnat uppgifter om Johan Asplund. Förhören är huvudsakligen nedtecknade i dialogform. Några av förhören är transumt återgivna i förundersökningsprotokollet, vilket innebär att det saknas sidor från förhörprotokollet. Förhören med Sture Bergwall omfattar över 500 sidor.

Vid samtliga förhör utom det inledande har polisassistenten, sedermera, kriminalinspektören Seppo Penttinen varit förhørsledare och den som huvudsakligen ställt frågor till Sture Bergwall. Vid de flesta förhören har det dessutom deltagit ytterligare förhørsledare, som har varierat under åren, tillsammans med Seppo Penttinen. Under utredningen har Sture Bergwall haft tre olika offentliga försvarare, nämligen advokaten Gunnar Lundgren fram till den 28 juli 1995, därefter och fram till den 27 juni 2000 advokaten Claes Borgström och i tiden därefter advokaten Sten-Åke Larsson. Vid det första förhöret hade någon försvarare inte förordnats och förhöret hölls därför utan någon advokat närvarande.

Vallningar har skett på Stadsberget och i Bosvedjanområdet i Sundsvall, i Åvike- och Västansjö-området i Timrå kommun, i Ryggen-området öster om Falun och på Främby udde i Falun. Vid huvudförhandlingen visades en vallningsfilm som vi inte har haft tillgång till eftersom den inte har återfunnits i tingsrättens material. Utöver dessa vallningar genomförde Sture Bergwall tillsammans med vårdpersonal, utan polisens kännedom, två egna ”dagsutflykter”, dels till Sundsvall i oktober 1992, dels till Falu-området hösten 1993, som ett led i att hjälpa Sture Bergwall att minnas händelsen.

Såvitt annat inte särskilt anges nedan under respektive förhör närvarade Seppo Penttinen, Sture Bergwall och dennes offentliga försvarare.

Det första förhöret med Sture Bergwall hölls på Sätters sjukhus **den 1 mars 1993** av polisassistenten Jörgen Persson från Borlänge-polisen. Även Kjell Långbergs närvarade vid förhöret. Sture Bergwall

inledde förhöret med att berätta om svårigheterna för honom att tala om detta och att de gemensamt behövde hitta en metod för att han skulle kunna berätta. I sak berättade Sture Bergwall att han hade lånat en blå Volvo av en bekant som hette LT för en nattlig utflykt i november eller december 1980. Bilresan hade startat från Falun i kvällsmörkret, via Gävle, till Sundsvall.¹ Han kom till norra utkanten av Sundsvall vid fem eller sju på morgonen. Resan var en irr-färd och han hade inte från början vetat att han skulle hamna där. Han hade tidigare varit i Sundsvall men var inte särskilt bekant med staden. LT bodde i Falun med sin familj och de träffades i smyg vid Lugnetbadet. Han hade sagt till LT att han behövde låna bilen i ett dygn.

I Sundsvall parkerade han vid ett bostadsområde bredvid Obsvaruhuset. Området bestod av trevåningshus, en skola och ett litet köpcentrum. Han och Kjell Långbergs hade besökt platsen hösten 1992. Det var därför möjligt att han blandade ihop minnesbilderna från 1980 med besöket 1992.

När han hade parkerat bilen gick han till köpcentret för att leta efter en pojke. Han såg två pojkar komma gående, möjligen i sällskap med varandra. Pojkarna skildes åt. Den ena pojken, som var mörk med mörka kläder, gick därifrån. Han mindes inte mer om pojkens utseende. Den andre pojken, Johan Asplund, kom gående mot honom i en mörk, kanske blå, öppen täckjacka.

Han ropade till Johan Asplund att han hade kört på en katt och bad om hjälp. När Johan Asplund kom fram till bilen öppnade Sture Bergwall passagerardörren, tog tag i Johan Asplunds nacke, förde in honom i bilen och slog hans huvud i instrumentbrädan så att han förmodligen tuppade av. Han körde snabbt därifrån till Stadsberget.

På Stadsberget tog han med sig Johan Asplund in i skogen. Han hasade ned Johan Asplunds byxor. Han mindes inte vad Johan Asplund hade haft för byxor och kunde inte heller uttala sig om hans kalsonger. Han hasade ned allt Johan Asplund hade på sig. Han försökte våldta honom men vet inte om det lyckades. Samtidigt ströp han honom bakifrån. Johan Asplund tömde kroppsvätskorna på sig själv och på Sture Bergwall. Johan Asplund blödde från pannan. Sture Bergwall tog av Johan Asplund skorna och ben-

---

¹ Mellan Falun och Sundsvall är det ungefär 30 mil.

kläderna. Kläderna gömdes under några stenar. Han rullade in kroppen i en filt från bilen, lade den i baksätet och körde norrut mot Härnösand.

Han tog in på en mindre väg och gömde kroppen bland stenar. Han använde inte något föremål mot Johan Asplund. På hemresan gjorde han rent bilen. Det fanns blod på instrumentbrädan och på golvet vid passagerarsätet.

Mordet på Johan Asplund hade tidigare varit dolt för honom i det medvetna minnet men spärren och förträngningen, efter att han och terapeuterna hållit på länge och intensivt vid tre träffar i veckan, hade lossat och han visste till 80 procent att han hade dödat Johan Asplund.

Kjell Långbergs berättade att han innan resan 1992 hade tagit reda på var Johan Asplund hade bott och att han hade fått hjälpa Sture Bergwall att hitta till Bosvedjan. När de kom till köpcentret i Bosvedjan hade Sture Bergwall reagerat mycket starkt. Vid den resan besökte de även Stadsberget.

Sture Bergwall uppgav att han efter resan kände sig säker på att han hade dödat Johan Asplund. Han hade läst om fallet i tidningen men eftersom han inte hade vetat om att det var han som hade utfört gärningen gav han sig inte till känna.

Sture Bergwall trodde inte att han hade dödat ytterligare människor men kunde inte ”svara kategoriskt nej”. Han varnade för att det fanns risk för att han skulle gömma sina minnesbilder igen om polisutredningen skulle bli för pressande för honom.

Den 8 mars 1993 hölls det andra förhöret med Sture Bergwall. Förhørsledare var Seppo Penttinen och kriminalinspektören CG Carlsson, sedan ärendet överlämnats från Borlängepolisen till Sundsvallspolisen. Även Kjell Långbergs närvarade. Sture Bergwall berättade att han hade svårt att skilja sina minnesbilder av händelsen från resan med Kjell Långbergs. Han hade även svårt att beskriva hur han åkte när han kom till Sundsvall. Kjell Långbergs bröt in i förhöret och bekräftade att Sture Bergwall vid deras resa hade hittat fram till Obs-varuhuset.

Det framgick att Sture Bergwall hade följt ärendet kring Johan Asplunds försvinnande i media, han kunde bland annat beskriva hur Johan Asplund sett ut på tidningsbilder, och att han hade följt den tidigare brottmålsprocessen.

Sture Bergwall berättade att han halvvägs till Härnösand tog in till höger på en mindre väg och kom efter ett tag till ett stenrösligt område. Innan Sture Bergwall beskrev hur han gjorde sig av med kroppen sammanfattade Seppo Penttinen Sture Bergwalls uppgifter om vad som ditills framkommit och angav bland annat att Sture Bergwall hade iakttagit att det på vänster sida längs den mindre vägen fanns en ljusgrön enfamiljvilla. Uppgiften om en ljusgrön enfamiljvilla förekommer inte tidigare i förhöret eller materialet i övrigt. Det är oklart om Sture Bergwall själv nämnde uppgiften eller varifrån den kommer.

Sture Bergwall gömde Johan Asplunds insvepta kropp samt en penna i ett utrymme som han hade skapat med stenar två meter från bilen.

Johan Asplund hade ljust hår som var mer långt än kort. Han var rätt spenslig, inte kraftig utan normal med något rundade kinder. Johan Asplunds jacka var blå eller röd. Han kunde inte beskriva Johan Asplunds skor eller byxor. Johan Asplund hade en stickad mössa. Mot slutet av förhöret sade Seppo Penttinen ”Jag ställer en ledande fråga till dig då och frågar om han hade någon väska med sig?”. Sture Bergwall svarade ”Det vet jag inte.” Han hade inte berättat om händelsen för någon, eftersom händelsen var borta. Härefter följer ett citat ur förhöret.

C [CG Carlsson]: Så du menar när du kom till Falun då minns du inte att du hade varit i Sundsvall? Är det så du menar?

(Tyst en längre stund)

T [Sture Bergwall]: Det försvinner eller det förträngs eller vad vi ska kalla det då ganska snabbt. Eh, ja, jag vill inte gå in på att beskriva känslotillståndet så att säga, men, väl i Falun och dygnet, under dygnet som är efter det så att säga så är det borta.

C: Kan du förklara för oss varför du vill berätta det här nu, just idag? Är det det som har hänt nu under det här året tillsammans med läkaren här, vad är det som driver att berätta det här?

(Tyst en längre stund)

T: Det är framför allt (tyst en stund) det har alltså hänt väldigt mycket under den tid jag har varit här. Eh, jag har fått kontakt med en glömd barndom till exempel som jag har tidigare trott att jag inte har haft några barndomsminnen, vilket jag naturligtvis har och som har kommit fram. Det är en sak, dom här sakerna har också kommit fram under den här tiden här, eh. Basen i det här berättandet är en slag om jag får kalla det, eh, en för-(ohörbart)-tanke. Jag kan alltså inte längre, för att vara hel, för att kunna få vara en hel människa så måste jag ta till

mig det här också, jag kan alltså inte, (tyst en stund) ja, det är svårt att förklara.

Den 13 mars 1993 vallades Sture Bergwall på Stadsberget i Sundsvall och i Västansjö- och Åvike-området i Timrå kommun. Vid vallningen närvarande även Christer van der Kwast, Kjell Långbergs och Göran Fransson samt vårdare från Sätters sjukhus.

På Stadsberget visade han på ett ungefär ett område inom vilken radie Johan Asplund hade dödats samt kläderna och fotbeklädningen gömmts.

Vallningen fortsatte norrut mot Timrå och Sture Bergwall reagerade enligt vallningsprotokollet på färgen på ett ljusgrönt hus efter att de passerade Västansjö. Strax därefter kom de in på ett öppet område. Sture Bergwall bekräftade att det var rätt plats och återvände till bilen. Kjell Långbergs berättade att Sture Bergwall uppgett att det bara var Johan Asplunds huvud som hade gömmts på platsen.

Vid förhöret **den 16 mars 1993** närvarade även CG Karlsson och Göran Fransson. Sture Bergwall fick bland annat frågor om sin körförmåga. Han berättade att han tog körkort 1987 men att det förekom att han körde bil dessförinnan, några gånger per år, även om han inte hade någon större körvana. Han hade inga problem med körningen till Sundsvall.

Han träffade LT vid middagstid vid Lugnets badhus och lånade den ljusblå Volvon. Plåden han talat om tidigare var en ordinär bilklädsel med skumgummibotten.

På fråga om det fanns kvar något på platsen där Johan Asplund dödats svarade han:

T [Sture Bergwall]: Ja vad som finns kvar (tystnad) det kan alltså finnas lite blod kvar då men det mesta det plockade jag ju bort då med, hans egna kläder och (tystnad).

F [Seppo Penttinen]: När du säger någonting annat vad kan det vara för någonting som du säger?

T: Nej, det kan jag inte minnas.

F: Vet du vad det är fast du inte orkar berätta det? Jag skulle vara hemskt tacksam om du kunde på något sätt orka med den biten också.

[...]

F: Vill du att jag skall säga det istället?

T: Ja.

F: Du sade ju där att det var frågan om att det kunde ha blivit rester av tänder kvar.

T: Ja.

Seppo Penttinen ville att Sture Bergwall noggrannare skulle beskriva och visa hur han dödat Johan Asplund. Sture Bergwall kunde dock inte det.

Förhöret fortsatte med frågor om resan 1992.

F [Seppo Penttinen]: Fick du klart för dig var Johan bodde någonstans, i vilken fastighet han bodde när Kjell och du var där?

T [Sture Bergwall]: Ja jag visade ju Kjell på ett ungefär varifrån Johan kom då och sedan när vi lämnade området då berättade Kjell var han bodde.

F: Åkte ni förbi den platsen då, där fastigheten var?

T: Ja det gjorde vi, det stämmer.

Vid förhöret **den 17 mars 1993** närvarade även CG Carlsson och Kjell Långbergs. Sture Bergwall kunde inte beskriva hur den mörke pojken var klädd. Han tillfrågades om han kunde komma ihåg om Johan Asplund hade haft någon väska. Han mindes inte om Johan Asplund hade haft någon väska och kunde inte säga något mer om Johan Asplunds kläder än att han hade haft en mössa på sig.

Under förhöret kom vallningsresan upp och det ljusgröna huset diskuterades. Sture Bergwall uppgav att platsen som han hade pekat ut var den rätta. När Sture Bergwall beskrev hur han transporterat kroppen från bilen uttryckte han sig i "vi"-form men ville, efter enskilt samtal med Kjell Långbergs, inte utveckla detta närmare.

Sture Bergwall fick sedan en fråga om var han hade gömt Johan Asplunds huvud. Sture Bergwall ville att Kjell Långbergs skulle berätta det. Kjell Långbergs berättade därefter att Sture Bergwall hade uppgett att han inte hade gömt huvudet särskilt väl, utan att det lämnats delvis synligt.

På fråga om vad han använt när han delade kroppen kunde Sture Bergwall inte svara men sade att det han hade använt låg i vattnet vid Sandöbron. Sture Bergwall visste inte var resten av kroppen fanns. Seppo Penttinen uppmanade Sture Bergwall att "jobba fram det med läkaren så småningom".

Vid förhöret berättade Sture Bergwall han hade varit i Sundsvall och troligen även i Bosvedjan i samband med en rymning från Sätters sjukhus 1991.

Sture Bergwall underrättades om att LT i förhör förnekade att han lånat ut någon bil till honom. Sture Bergwall uppgav att han hade lånat LT:s bil flera gånger och att LT visste om att han ville låna bilen för att träffa yngre pojkar. LT hade inte varit med i Sundsvall. Seppo Penttinen påpekade att det fanns uppgifter om att Sture Bergwalls körförmåga när han tog körkort 1987 var skral. Sture Bergwall berättade att han inte hade kört så mycket bil före 1980.

Vid förhöret **den 18 mars 1993** närvarade inte Gunnar Lundgren men CG Carlsson och Kjell Långbergs. Sture Bergwall pekade ut en ljusblå färg som liknande den på LT:s Volvo. Han upplystes om att LT uppgett att han inte ägt någon ljusblå Volvo. Seppo Penttinen förklarade att det var osannolikt att Sture Bergwall skulle ha använt sig av LT:s bil och frågade om han i stället hade hyrt eller lånat någon annan bil vid tillfället. Sture Bergwall dementerade det. Föremålet som han hade kastat vid Sandöbron hade troligen funnits i bilen.

Efter en paus i förhöret antecknades följande.

Under pausen har det förts en diskussion mellan förhørsledarna, Sture och läkaren om vad det kan vara för sorts verktyg som kommit till användning i samband med att kroppen styckades. Sture har inte själv kunnat komma med några direkta förslag på vilken sorts verktyg som använts men i samband med att förhørsledarna presenterat olika alternativ, så har han sagt att vare sig kniv eller yxa är det första han kommer att tänka på. När vi nämner såg, får han synbarliga ångestsymtom och svarar inte på frågan. Som anledning till detta säger han att han i samband med att han tänker på verktyget får sådan starkt minnesbild av händelsen så att han inte i ord orkar uttala verktygets namn. På en direkt fråga ifrån C-G Karlsson, förhørsledare, om han fortfarande är övertygad om att han är gärningsman säger han att han är absolut säker på detta fortfarande. Han nämner även att han blev säker på att det vara han som var Johan Asplunds baneman i samband med att han företog sin resa till Sundsvall med läkaren Kjell Persson i november 1992.

Kjell Långbergs berättade att han under pausen hade föreslagit att det var en såg Sture Bergwall använt vilket denne hade bekräftat. Kjell Långbergs hade frågat Sture Bergwall om det var en bågsåg vilket även det bekräftades. Under det fortsatta förhöret mindes Sture Bergwall att bågsågen var ljusblå. Han visste inte var sågen blev av. Det var något annat han kastade från Sandöbron.

Han berättade att han efter Åvike, där Johan Asplunds huvud lämnats, åkte vidare mot Sandöbron. Han ville sedan inte berätta

mer utan vädjade till Kjell Långbergs att hjälpa honom berätta. Seppo Penttinen bröt in och uppgav att han under vallningen den 13 mars 1993 hade iakttagit att Sture Bergwall reagerade när de passerade ett berg vid Kvissleby. Han frågade Sture Bergwall om den platsen var av intresse i sammahanget. Sture Bergwall svarade ja. Därefter tog man en paus.

Efter pausen berättade Kjell Långbergs att Sture Bergwall under pausen hade berättat att han varit uppe på det aktuella berget och att en kropp fallit ut från berget. Han hade gått ned för branten och på något vis täckt över kroppen. Kjell Långbergs tillade att när Johan Asplund kastades utför berget så var det hela kroppen men utan huvud. Kjell Långbergs förklarade för förhørsledarna att det var svårt för Sture Bergwall att berätta om detta eftersom han ansåg att han borde ha tagit sitt liv vid berget.

Den 21 april 1993 hölls ett förhör med Sture Bergwall där även kriminalinspektören Björn Jonasson och Kjell Långbergs närvarade. Sture Bergwall berättade bland annat att de hade varit vid rätt plats under vallningen norr om Timrå [Åvike]. Det fanns inte skäl att besöka platsen igen. När Seppo Penttinen förde på tal att LT inte ägt någon blå Volvo 1980 förklarade Sture Bergwall att det var farligt för honom att nämna den exakta färgen på bilen och att han därför valde ett sidospår, men kunde inte ange någon alternativ färg.

Seppo Penttinen frågade om det skett ytterligare saker med Johan Asplunds kropp som Sture Bergwall inte nämnt tidigare, vilket besvarades jakande. Sture Bergwall berättade att hans tidigare uppgifter inte stämde. Kjell Långbergs sade att Sture Bergwall skulle korrigerat det han tidigare hade uppgivit som var fel. Sture Bergwall sade till Seppo Penttinen:

följer jag med i din berättelse så då stämmer inte min berättelse, det blir (ohörbart) det går inte att hantera.

Seppo Penttinen svarade:

[...] så tar du det enligt det som du anser är rätt idag och berätta den biten om hur du fraktade dit Johan, eller hur du betar dig där, enligt din egen version och fullständigt kopplar bort det du har sagt tidigare då så att det blir den här rätta versionen den här gången.

Förhöret fortsatte med att Gunnar Lundgren uppmanade Sture Bergwall att lämna detaljer om hur han hade hanterat Johan Asplunds huvud. Sture Bergwall berättade att de hade kört förbi det gröna huset och kommit till Åvike tidig förmiddag och att Johan Asplund då levde. På platsen tog han av kläderna som Johan Asplund hade på överkroppen. Han kunde inte beskriva kläderna men gissade att det var en tjockare tröja utanpå en tunnare skjorta. Seppo Penttinen frågade om tröjan var en collegetröja eller en stickad tröja och Sture Bergwall svarade ”Ja, precis”. Benkläderna och skorna fanns kvar på Stadsberget. Sture Bergwall lade ned Johan Asplund på marken, våldtog och ströp honom. Han misshandlade honom i ansiktet med två stora stenar.

På platsen hittade han en ljusgrön bågsåg som han använde för att skilja huvudet från kroppen. Han använde inget annat redskap men det fanns även med en morakniv. Seppo Penttinen sade:

Du har ju tidigare sagt då att det sker ytterligare saker här på den här platsen med kroppen, innebär det konkret att det sker mer uppdelningar av kroppen?

Detta bekräftades av Sture Bergwall.

Bålen och benen knöts in i bilklädseln och lades tillsammans med kniven och sågen i en pappkartong i bagageutrymmet. Händerna lades i papper inne i bilen. Huvudet lämnades kvar på platsen. Innan han lämnade platsen körde han fram och tillbaka för att dölja blodspåren på marken. Det lämnades inte kvar något utöver Johan Asplunds huvud.

Sture Bergwall åkte mot Härnösand utan några stopp. På fråga om han stannade på Sandöbron svarade han ja. De två stora sterna fanns med i kartongen. Seppo Penttinen sade:

Jag förmodar att du gör någonting speciellt då när du stiger ur bilen där då, din avsikt var ju naturligtvis att kanske dumpa av det här?

Sture Bergwall svarade ja.

Han körde upp på Sandöbron och vidare till infarten till Kramfors där han vände och körde tillbaka mot Sundsvall. Seppo Penttinen påpekade att han inte kom till Kramfors om han körde så vilket Sture Bergwall inte kommenterade ytterligare.

Han var påtagligt nedsölad. I höjd med Kvissleby stannade han och gick upp på den södra delen av berget Gumsekullen. Han hade

svårt att beskriva platsen utöver att det fanns skog. Bortsett från att Johan Asplund var tunnare i verkligheten än på korten i massmedia kunde Sture Bergwall inte säga något ytterligare om Johan Asplunds utseende. Förhöret avslutades eftersom Sture Bergwall ville samråda med Kjell Långbergs.

Av ett spaningsuppdrag från **den 22 april 1993** framgår att Sture Bergwall i samband med förhöret dagen innan hade överlämnat ett par röda kalsonger till utredarna med uppgift om att dessa eventuellt hade varit Johan Asplunds. Spaningsuppdraget finns inte med i förundersökningsprotokollet som ingavs till tingsrätten. Av en promemoria framgår att kalsongerna förevisades Anna-Clara Asplund den 12 maj 1993 varvid hon konstaterade att dessa sannolikt inte var sonens kalsonger och att de var för stora för att ha använts av honom. Enligt promemorian ska kalsongerna också ha tekniskt undersökts. Vad som eventuellt framkom vid den tekniska undersökningen framgår inte av förundersökningsprotokollet. Uppgiften om att kalsongerna överlämnats av Sture Bergwall, beslagtogs och undersökts återfinns inte i förundersökningsmaterialet utan det har framkommit under resningsprocessen. Anna-Clara Asplund har vid möte med kommissionen berättat att Seppo Penttinen visade ett par röda kalsonger som Sture Bergwall hade haft på sitt rum och som han hade sagt att han tagit från Johan Asplund. Kalsongerna hade enligt Anna-Clara Asplund inte varit Johan Asplunds.

Den 25 april 1993 hölls ett förhör med Sture Bergwall med förhørsledaren Björn Jonasson närvarande. En halvtimme in i förhöret anslöt Birgitta Ståhle. Sture Bergwall tillfrågades om han hade några problem att förflytta sig när han gömde huvudet. Han svarade nej. Seppo Penttinen frågade då:

Det fanns inget hinder i vägen i form av gårdsgård eller staket eller taggtråd?

Sture Bergwall mindes inte det. Seppo Penttinen påpekade att Sture Bergwall varit förberedd på att han skulle få de här frågorna och sade:

[...] det var ju den frågeställningen som du var villig att ställa upp på. Den informationen har du nu fått fram via Kjell också.

Under förhöret sade Seppo Penttinen också:

Jag har för mig att du förra gången nämnde någonting om att du stoppade ner någonting i en väska?

Sture Bergwall ställde sig frågande till det. Seppo Penttinen fortsatte:

Ja det är det som jag inte har riktigt klart för mig hur du menade då för det var ju alldeles i slutet av förhöret så nämnde du någonting om att du hade hanterat vissa klädesplagg och en väska, jag är inte heller säker på att det finns med i förhöret eller om det var en diskussion vi förde på sidan om sedan vi hade slagit av bandspelaren.

Sture Bergwall nekade till att han hade lagt något i en väska. Seppo Penttinen fortsatte att fråga om Sture Bergwall mindes väskan och hur den såg ut, vilket Sture Bergwall inte gjorde. Seppo Penttinen fortsatte med att fråga i vilket skede som Sture Bergwall lade något i väskan varvid Sture Bergwall till slut svarade:

I så fall är det i ett långt senare skede.

Sture Bergwall uppgav att han dumpade allt utom händerna i vattnet vid Sandöbron. Det var besvärligt att ta ut den tunga och uppblöta kartongen från bilen.

När Sture Bergwall fick en fråga om det gick att hitta Johan Asplunds händer ville han ta en paus. När förhöret återupptogs närvarade också Birgitta Ståhle. Sture Bergwall läste då upp anteckningar han hade gjort efter ett telefonsamtal med Kjell Långbergs. Han läste bland annat att den ena handen var gömd vid en bäckfåra vid Ryggen och att han hade slängt den andra handen vid Bergvik. Han skulle kunna visa dem platsen men uppgav att Kjell Långbergs i sådant fall måste närvara. Han sade att han skulle ta upp saken redan samma kväll med Kjell Långbergs.

Den 26 maj 1993 vallades Sture Bergwall i Ryggen-området i Seppo Penttinens, Björn Jonassons och Kjell Långbergs närvaro. Gunnar Lundgren närvarade inte. Vallningen inleddes med att Sture Bergwall och Kjell Långbergs, på Sture Bergwalls begäran, promenerade ensamma i drygt en och en halv timme för att Sture Bergwall skulle lokalisera sig i området. Därefter berättade Kjell Långbergs för polisen att Sture Bergwall var redo att visa var han hade gömt Johan Asplunds hand. Sture Bergwall tordes dock inte visa den exakta platsen. Han berättade att det hade funnits en väg-

bom i närheten. Efter nästan fyra timmar på platsen berättade Sture Bergwall att han inte alls hade gömt handen där de befann sig.

Under vallningen mindes han att han hade gömt morakniven på Hinsnoret i Falun innan han återlämnade bilen till LT. Vallningen avslutades med ett besök på Hinsnoret men Sture Bergwall var då inte säkert att det var rätt plats.

Av ett förhørsprotokoll framgår att Sture Bergwall hördes av Seppo Penttinen per telefon **den 28 maj 1993** och då beskrev att han vid Ryggen grävde en grop, tre–fyra decimeter djup i vattenlinjen vid dikeskanten, som han gömde Johan Asplunds hand i och täckte med stenar.

I en promemoria upprättad av Björn Jonasson framgår att Sture Bergwall hade hörts i ett annat ärende **den 27 september 1993**. Efter det förhöret hade Sture Bergwall haft nya uppgifter att lämna om var Johan Asplunds kropp hade tagit vägen. Han kunde dock inte berätta detta själv utan Kjell Långbergs fick lämna Sture Bergwalls uppgifter. Uppgifterna hade kommit fram under terapisaamtal med Kjell Långbergs. Kjell Långbergs berättade enligt promemorian att kartongen i bagageutrymmet hade varit så uppblött av blod att botten hade ramlat ut när han kastade kartongen från Sandöbron. I kartongen låg stenarna, kläderna och bågsågen. Kroppen, bålen, benen och armarna blev kvar i bagageutrymmet. Han gömde de kroppsdelarna i närheten av Ryggen, nära stället där den ena handen var gömd. Kroppen gömdes vid järnvägen i Ryggen, i eller vid ett skjul. Det antecknades att Sture Bergwall inte var mogen att själv förhöras om detta och att Sture Bergwall eller Kjell Långbergs skulle höra av sig när tiden var mogen för ett förhör.

Den 26 januari 1994 hölls ett förhör med Sture Bergwall som bland annat rörde Johan Asplund. Förhöret är på femtio sidor men endast åtta sidor finns med i förundersökningsprotokollet. Hela förhöret gavs in till domstolen i resningsprocessen.

Vid förhöret närvarade inledningsvis Seppo Penttinen, Björn Jonasson och Gunnar Lundgren. Efter ett tag anslöt även Kjell Långbergs. Det framgår att förhöret hade tillkommit på initiativ av Sture Bergwall som ville visa utredarna ett dokument som han hade i sin dator. Enligt Sture Bergwall bestod dokumentet av terapianteckningar med namn på flera offer och miljöbeskrivningar som han ansåg det angeläget för polisen att ta del av. Namnen hade kommit fram under terapisessioner. Han berättade om Alvar-

händelsen som enligt Sture Bergwall var ett mord som han begått 1967 på en person vid namn Alvar Larsson. Händelsen liknade Johan Asplund-händelsen. Han hade gått igenom Alvar-händelsen ”en hel del” tillsammans med Kjell Långbergs. Mordet på Alvar Larsson hade funnits med på Aftonbladets förstasida. Han uppgav att dokumentet handlade om starkt förträngda minnen från barn- domen och vuxenlivet. I sak berättade Sture Bergwall att han hade dumpat brödkartongen med Johan Asplunds ben från Sandöbron. Eftersom han inte kunde skiljas från bålen tog han med den till Ryggen och gömde den någon kilometer in i skogen.

Den 14 april 1994 hölls ett förhör med Sture Bergwall där även Birgitta Ståhle och Sven-Åke Christianson närvarade. Sture Bergwall berättade att han, Kjell Långbergs och Göran Fransson i oktober året innan hade rest till Ryggen-området. Skälet till resan var besvikelsen över att polisen inte hade hittat något efter han hade pekat ut platsen vid den tidigare vallningen i området. Vid oktoberresan hade han sett den exakta platsen där bålen var gömd.

Vid resan hade de även besökt platsen där Johan Asplunds ena hand var gömd. Han hade pekat ut platsen för läkarna. Han berättade att han hade gjort konkreta fynd på platsen och ville därefter lämna förhørsrummet så att Birgitta Ståhle, som närvarade, skulle berätta vad som hade hänt med fynden. Birgitta Ståhle berättade att Sture Bergwall hade hittat och visat upp benbitar från handen för läkarna. Han hade därefter svalt benbitarna.

Av en promemoria framgår att Sture Bergwall **den 21 augusti 1994** vallades i Charles Zelmanovits-ärendet. Han berättade då att han mindes en omständighet kring Johan Asplund. Av promemorian framgår att Sture Bergwall hade sagt ”Johan hade ett ärr”. Han ville inte berätta var ärrret fanns men han skulle återkomma till det. Det var första gången som Sture Bergwall berättade om denna omständighet.

I förhör **den 30 augusti 1994** berättade Sture Bergwall att Johan Asplund hade ett diagonalt operationslikt ärr på magen under naveln som var ungefär fem centimeter långt och två tändstickor brett. Ärrret var mörkare än övrig hud och markerat. Seppo Penttinen frågade om det var uteslutet att det var ett födelsemärke eller något i den riktningen samt om Sture Bergwall möjligen hade förväxlat Johan Asplund med någon annan person om det vid kontroll skulle visa sig att Johan Asplund inte hade ärrbildning.

På fråga om hur minnesbilden av äret hade dykt upp svarade Sture Bergwall:

Öh... jag tror utan att veta bestämt att det var din fråga eller ditt påstående eller att när du var här sist att du hade träffat hans mamma och öh... du nämnde nånting med utseende [...].

Seppo Penttinen frågade om det fanns någon annan omständighet på Johan Asplunds kropp som Sture Bergwall inte hade berättat om varvid Sture Bergwall först sade nej men sedan nämnde Johan Asplunds pung. Sture Bergwall hade svårt att förklara vad det var som var speciellt med pungen men hade en minnesbild av att hela pungen var indragen. Seppo Penttinen fortsatte att ställa frågor om saken och frågade till slut om det var någon skillnad på testiklarna. Sture Bergwall svarade:

Ja, det kan det vara, då m-men då är jag lite öh... mera osäker... öh... det är som om-om (tyst en stund) ja, som om ena, åtminstone ena pungen är... är uppdragen [...].

Sture Bergwall uppgav också att pungen var ”märkvärdigt ihopdragen”.

Beträffande Johan Asplunds kläder uppgav Sture Bergwall att han slängde Johan Asplunds stövlar och byxor i en vanlig soptunna, dels utmed vägen, dels hemma. Sture Bergwall påmindes om att han tidigare hade sagt att han gömt byxorna och stövlarna på Stadsberget. Sture Bergwall svarade att stövlarna, vanliga stövlar bruna eller gröna, gömdes när de stannade utmed vägen. Seppo Penttinen frågade om han mindes om Johan Asplund hade haft någon väska. Sture Bergwall mindes en väska men inte hur den såg ut. Seppo Penttinen ställde frågor om bland annat väskans färg, eventuella applikationer och storlek utan att Sture Bergwall visste något om detta.

Vid förhöret **den 20 september 1994** närvarade även Christer van der Kwast. Sture Bergwall berättade att den mörke pojken och Johan Asplund möjligen kom från samma port men på ett avstånd om cirka 25 meter från varandra. Han ropade till sig Johan Asplund. De gick runt bilen och passagerardörren öppnades av en person som satt vid ratten. Sture Bergwall kunde inte berätta vem den andre personen var men på förhørsledarens fråga om det var en mycket närstående person, uppkom enligt förhørsutskriften en

”synbarlig ångestreaktion” där ”hans svar dröjer och hans andhämtning blir mycket tung”. Sture Bergwall berättade att Johan Asplund fördes in i bilen, slogs mot instrumentbrädan och drogs över till baksätet där Sture Bergwall satt. Han och den andre personen hade varit överens om att hitta en pojke att förgripa sig på. Johan Asplund hade en blå eller röd täckjacka på sig och en tunnare, brunröd luva.

De åkte till Stadsberget. Han genomförde ett analt samlag med Johan Asplund. Han sa åt den andre personen att gömma klädespersedlarna under en sten. De satte sig i bilen och Johan Asplund hade enbart kläder på överdelen.

De körde till Åvike där Sture Bergwall ströp Johan Asplund framifrån. När Johan Asplund var död lades han på rygg på en bilpläd och kläddes av. Johan Asplund hade en enfärgad collegetröja under jackan. Kroppen styckades med hjälp av en medhavd större bågsåg med kraftig tandning och en kniv. Han avskilde först huvudet, som bars in i skogen. Sedan avskildes armar, ben och händer. Bålen, armarna, benen, sågen och pläden lades i en medhavd kartong. Händerna placerades i en mindre kartong. Vid Sandöbron lyftes bålen ur kartongen och placerades i baksätet insvept i Johan Asplunds jacka. Kartongen med innehåll slängdes över broräcket.

På morgonen kom de till Ryggen och parkerade vid järnvägen. Han begravnade bålen i en drygt tio centimeter djup grop som han grävde med händerna. Han täckte över med jord och mossa. Någon gång omkring 1989–1990 besökte Sture Bergwall platsen i sällskap med en annan person.

Sture Bergwall tog med sig den ena handen hem, den andra gömde han i en bäck i Ryggen. Handen kunde finnas i ett hus i Falun/Borlängetrakten, åtminstone fanns den där 1985.

Johan Asplunds ansikte var smalare i verkligheten än på bilderna i tidningarna. Det fanns två speciella omständigheter på Johan Asplunds kropp. Han beskrev kroppen som asymmetrisk med den markant indragna pungen. Sture Bergwall ritade en skiss över den ”ärrliknande faktor” som Johan Asplund hade på vänstra sidan av magen i närheten av ljumskvecket. Skissen var i naturlig storlek och ärret uppmättes till fem centimeter. Färgen var inflammatoriskt röd och till viss del ärrliknande.

Vid förhöret **den 12 oktober 1994** frågade Seppo Penttinen Sture Bergwall i vilket skede han uppmärksammades på att Johan

Asplund hade ”den här hudåkomman” och ville att Sture Bergwall skulle beskriva var hudåkomman fanns med lite mer exakthet. Sture Bergwall uppgav att det han tidigare uppgett var riktigt och sade att eventuella differenser inte innebar att hudåkomman hade varit placerad exempelvis upp vid skulderpartiet.

F [Seppo Penttinen]: Nej. Finns det nån möjlighet att det är på den andra sidan av kroppen. Du har sagt att det är på en bestämd sida om kroppens mittlinjer som du tog upp då.

TQ [Sture Bergwall]: Mm

F: Finns det nån möjlighet att det är på den andra sidan kroppen?

TQ: Jag tror att man alltid skall ha med i beräkningen att det kan vara ett spegel, spegelvänt förhållande.

Seppo Penttinen hänvisade vidare till att Sture Bergwall tidigare hade sagt att Johan Asplunds pung var asymmetrisk. Sture Bergwall uppgav att det var som om det varit en åverkan på huden på pungen. På fråga om det var någon skillnad i proportioner mellan högra och vänstra delen av könsorganet berättade Sture Bergwall att Johan Asplunds vänstra pungkula saknades.

Seppo Penttinen frågade vem som hade varit med Sture Bergwall vid bortförandet och förklarade att han hade förstått att Sture Bergwall hade berättat detta för Birgitta Ståhle. Sture Bergwall bekräftade att han hade berättat för Birgitta Ståhle men ville inte säga namnet vid förhöret.

Av en promemoria **den 9 november 1994** framkom att Sture Bergwall vid ett telefonsamtal med Seppo Penttinen ville göra ett förtydligande om hudåkomman på Johan Asplunds kropp. Anledningen till att Sture Bergwall tidigare hade sagt att det rörde sig om en ”ärrliknande skada” var att han egentligen skurit bort ett födelsemärke på kroppen. Den omständigheten att han hade skurit bort födelsemärket med kniv utgjorde i sig ett hinder för honom att nämna den riktiga omständigheten.

I förhör **den 10 april 1995**, där även Birgitta Ståhle närvarade, berättade Sture Bergwall att Sten-Ove Bergwall inte hade begått någon våldshandling mot Johan Asplund på Stadsberget. Det finns inte någon uppgift i förundersökningsprotokollet om att Sture Bergwall innan dess hade nämnt brodern i samband med mordet på Johan Asplund. Han berättade att brodern inte hade deltagit aktivt när han ströp Johan Asplund men att han på uppresan hade känt till

att de sökte efter en pojke. Brodern hade hetsat Sture Bergwall genom att säga ”visa att du vågar ta livet av en pojke” och hade på mordplatsen uppträtt överlägset och sagt ”döda honom nu då”. När Sture Bergwall styckade kroppen stod brodern tre–fyra meter från platsen och onanerade. Efteråt placerade de huvudet uppe på en berghäll.

Sten-Ove Bergwall tog sedan med sig huvudet och lade det på golvet i framsätet. De åkte till broderns bostad i Uppsala. Han visste inte vad som hade hänt med huvudet därefter. På morgonen åkte de tillsammans i LT:s bil till Ryggen där Sture Bergwall gömde resterande kroppsdelar.

Drygt tre år senare, **den 3 juni 1998**, hölls nästa förhör med Sture Bergwall som då hade fått Claes Borgström som offentlig försvarare. Vid förhöret närvarade som förhørsledare även kriminalkommissarien Stellan Söderman. Sture Bergwall berättade att han påbörjade resan från Korsnäs en sen höstdag. Han hade lånat en röd Volvo av LT. Han parkerade i en kurva nedanför skolan och bostadsområdet. Ur en port kom en mörkhårig pojke som vek av. Strax därefter kom en ljushårig pojke, Johan Asplund, ut ur en annan port lite närmare Sture Bergwall. Han berättade för Johan Asplund att han hade kört på en katt. Johan Asplund följde med till bilen. Han tog tag kring Johan Asplunds nacke, förde in honom i bilen och slog honom mot instrumentbrädan så han förlorade medvetandet. Han åkte till Stadsberget där han våldtog Johan Asplund.

Han körde till Ävike-området och stannade vid en plats där det stod en arbetarbod. Han ströp Johan Asplund. Huvudet avlägsnades och händerna togs bort. Bålen lades i en kartong, händerna i bilen. Han åkte därefter vidare till Sandöbron. Han slängde ned kartongen som innehöll något klädesplagg och verktyg men inga kroppsdelar. Han vände tillbaka mot Falun. I Norrala, på väg mot Bergvik, kastade han den vänstra handen.

Han kom till Ryggen-området någon gång mellan klockan 18 och 21. Högerhanden gömde han i en hålighet i bäcken vid Ryggen. Bålen placerades ute i skogen. Han var inte nöjd med bålen placering och hämtade en såg och mejsel. Han sågade av och gömde en del av bäckenbenet på platsen. Det som var kvar av bålen tog han med sig till Hovsjö Korsnäs där han begravde resterna i närheten av ett rött hus. Han hade med sig några kroppsdelar hem till huset som slutligen lämnades vid Jungfruberget. Det hade skett en senare

bearbetning av kroppsdelarna som Sture Bergwall inte ville beskriva vid förhöret. Någon del av Johan Asplund brändes. Han berättade att han skulle träffa Sven-Åke Christianson dagen därpå och att han tänkte ta upp detta med honom.

Johan Asplund hade en röd mössa, blå täckjacka, bruna stövlar, blå jeans och en väska, kanske en Kånken-ryggsäck. Närmast kroppen hade Johan Asplund kortkalsonger och en t-tröja. Sture Bergwall kunde inte minnas om han hade någon mer tröja på sig mellan täckjackan och t-tröjan. Johan Asplund hade inga handskar.

Johan Asplund hade ett relativt nyopererat pungbräck och båda testiklarna hade inte varit nere i pungen. Han hade ett några centimeter långt och rosafärgat operationsärr vid könsorganet. Förändringarna på ryggen fick Sture Bergwall att tänka på bältros och var som en rodnad, en mjällighet, en fnöskighet. Seppo Penttinen kallade det för hudåkomma.

På fråga om det fanns någon medgärningsman svarade Sture Bergwall att han nu valde att prata i jag-form. Han vågade inte berätta vilka föremål han använt på Johan Asplund. Han hade eldat på Johan Asplunds kropp vid Jungfruberget.

Seppo Penttinen återkom med frågor kring hudåkomman. Sture Bergwall hade inget minne av att han tidigare hade ritat en teckning av hudåkomman. Seppo Penttinen anknöt till att Sture Bergwall hade nämnt bältros och Sture Bergwall menade då att han hade försökt beskriva en mjällighet, fnöskighet, en lätt hudrodnad.

Målet med resan var Sundsvall eftersom det var en stad relativt långt bort som han ändå hade viss kännedom om. Det var en slump att han hamnade i Bosvedjan. Under tiden han var borta tog modern hand om hunden.

Vid resan med Kjell Långbergs var det Sture Bergwall som dirigerade dem till Bosvedjan och pekade ut Johan Asplunds fastighet. Sture Bergwall ritade i samband med förhöret skisser över Bosvedjan, Åvike och Jungfruberget.

Av en vallningspromemoria framgår att Sture Bergwall **vallades den 8 juni 1998** i Ryggen-området. Vallningspromemorian är transumt återgiven i förundersökningsprotokollet och det framgår inte vilka som närvarade vid tillfället. Av promemorian framgår att Sture Bergwall gick omkring i området kring ett vattendrag och berättade att han 1980 hade gjort vissa markeringar för att kunna hitta tillbaka till den aktuella platsen. 1980 hade han gått från strand-

kanten till ett närliggande skogsparti och ville att de åkte vidare dit, men med bil. Vid vallningen var skogsvägen avstängd med en bom och Sture Bergwall kommenterade att han inte kände igen vägbommen. Han berättade att han hade burit Johan Asplunds kropp från bilen och lagt den öppet i området. Han hade hämtat en såg och ett stämjärn och sågat av en bit av höftbenet som gömts i området. Resten av kroppen togs med tillbaka till bilen. Vid vallningen anvisade Sture Bergwall ytterligare platser i området, bland annat kring ett kalhygge.

Den 15 september 1998 hölls ett förhör med Sture Bergwall där även kriminalinspektören Anna Wikström närvarade som förhørsledare. Förhöret behandlade platser som Sture Bergwall nämnt i tidigare förhör och vid olika vallningar beskrivit och pekat ut som markområden med kvarlevor. Sture Bergwall uppgav att det i Ryggen-området fanns ett fingerben vid en bäck och en del av höftbenet vid en dalsänka nedanför ett jaktorn.

TVå år senare, **den 21 juni 2000**, hölls ett möte där Sture Bergwall och hans nya offentlige försvarare Sten-Åke Larsson samt Seppo Penttinen, Christer van der Kwast, kriminalkommissarien Jan Karlsson och Birgitta Ståhle närvarade. Mötet syftade till att klargöra Sture Bergwalls inställning till fortsatt utredningsarbete kring de mord för vilka åtal ännu inte hade väckts. Birgitta Ståhle lämnade ”en förklaring till den process som pågår inom terapin i avsikt att möjliggöra T Quicks berättande”. Sture Bergwall berättade att det hade hänt mycket 1981 och att detta hade varit tabubelagt för honom fram till nyligen då han hade berättat för Birgitta Ståhle om en specifik händelse som i sig hade utgjort en ”barriär” för att kunna peka ut gömslen av kvarlevor. Om han lyckades bryta igenom barriären skulle det möjliggöra ett dylikt utpekande. Birgitta Ståhle infogade enligt promemorian över mötet att ”det som T Quick beskrev som ett sätt att ta sig fram till ett utpekande av gömslen, genom att ta sig genom ”barriären”, ej var någon avvikelse från hans sida”. Sture Bergwall berättade också att det fanns möjlighet att hitta DNA från Johan Asplund.

I ett förhör **den 18 augusti 2000** diskuterades hur förutsättningarna skulle vara för att Sture Bergwall skulle komma vidare i Johan Asplund-utredningen. Närvarande vid förhöret som förhørsledare var även Jan Karlsson och den norske polismannen Wiggo Lundamo. Sture Bergwall beskrev att han alltså ville berätta men att han

under sommaren hade tvekat. Han föreslog att de kunde göra en rekonstruktion i Bosvedjan. På fråga vad som nu skilde sig åt från vad han tidigare hade berättat svarade han att det inte skilde sig så mycket men att en rekonstruktion kunde hjälpa honom peka ut var han hade dödat Johan Asplund och var kvarlevorna hade lämnats. Han jämförde med rekonstruktionen i Appojaure där han kunde berätta om de verkliga förhållandena först efter att han hade fått ut all sin ilska på platsen. Sture Bergwall bekräftade att det fanns avstämningmöjligheter i Åvike och att fynd kunde göras i Ryggenområdet och i Falun. Under åren hade Sture Bergwall kontrollerat att det fanns intakta skelettdelar kvar. Kraniet skulle kunna återfinnas i Sundsvall. Andra platser där Johan Asplunds skelettdelar fanns var vid Främby udde och Sågmyra.

Av en promemoria **den 24 augusti 2000** framkom att Sture Bergwall vid ett telefonsamtal med Seppo Penttinen framförde önskemål inför den kommande rekonstruktionen. Sture Bergwall ville bli transporterad till Kvissleby, strax söder om Sundsvall. Det var onödigt att odsla energi på ett besök på Stadsberget och tveksamt om man behövde besöka Åvike-området, eftersom det inte fanns några kvarlevor på dessa platser. Möjligen kunde man åka in på en väg som ledde till höger i ett vägkors, där de var under vallningen 1993. Längs den vägsträckan hade han gömt kraniet. Det fanns riktmärken som gjorde att han skulle finna platsen. Skulle han inte hitta platsen ville han åka till Falu-trakten, där det fanns ett säkrare gömsle. Fynd kunde göras i Ryggen-området, även om det var så litet att det kunde ha förstörts.

Av ett protokoll framgår att Sture Bergwall **vallades den 9 september 2000** i Bosvedjan, Stadsberget och Åvike-området. Av protokollet framgår inte vilka som närvarade. Sture Bergwall berättade att den mörke pojken kom ut först från en av portarna. Därefter kom Johan Asplund ut från en annan port. Han sade till Johan Asplund att han hade kört på en katt och Johan Asplund sprang mot honom. Han våldtog Johan Asplund på Stadsberget och gömde troligen Johan Asplunds kalsonger på platsen.

I Åvike-området berättade Sture Bergwall att han slog ned Johan Asplund utanför bilen och lade honom på en presenning från bilen. Han satte sig på Johan Asplund, tog fram en kniv som han slog Johan Asplund med, sprättade upp tröjan och öppnade byxorna. Han klädde av honom och upptäckte att Johan Asplund hade

ett nyopererat pungbräck. Han agerade mot Johan Asplunds könsorgan, både med händerna och med kniven. Han vände på Johan Asplund, onanerade och tog stryptag på honom.

Han märkte att Johan Asplund levde och gick tillbaka till bilen och hämtade en stor bågsåg. Han sågade sedan rakt igenom halskotpelaren och lösgjorde huvudet från kroppen med kniven. Han hämtade en brödkartong från bilen som han lade Johan Asplunds kläder i. Han tömde kroppen på blod och kroppsvätskor. Han virade in hela kroppen, förutom huvudet, i presenningen och lade den i bilen och åkte vidare till en sjö. Allt var med från platsen. På vägen tillbaka visade han en höjd som var av intresse.

Vid förhöret **den 10 september 2000**, dagen efter vallningen, närvarade även Jan Karlsson och Wiggo Lundamo. Sture Bergwall beskrev hur han efter att ha "frigjort" huvudet från kroppen åkte därifrån men vände tillbaka och tog ut huvudet ur bagageutrymmet. Han kastade ned huvudet för branten vid höjden som han hade pekat ut under vallningen dagen innan. Huvudet hamnade 25–40 meter nedanför branten. Han lämnade det i öppen dager. Han hade aldrig hämtat kraniet. Seppo Penttinen frågade om det inte hade varit stängt vid bommarna som de hade passerat vid vallningen. Sture Bergwall mindes inte att det hade varit några bommar på platsen 1980.

Seppo Penttinen frågade var resten av kroppen hamnade och påpekade att Sture Bergwall nämnt flera olika platser som han också hade vallats på. Nya platser, Främby udde och banvallen i Sågmyra, hade nämnts vid vallningen dagen innan. Han berättade att det i Ryggen-området borde finnas en liten del av kroppen kvar, men att de större fynden av till exempel bäckenben kunde göras vid Främby udde och i Sågmyra.

Av promemorian **den 14 september 2000** framkom att Sture Bergwall vid ett samtal med Seppo Penttinen och Jan Karlsson, men utan försvararen, beskrev att han behövde besöka tre olika platser. Platserna var en stig i Grycksbo, en järnvägsbank i Sågmyra och ett område på Främby udde. Steg två skulle sedan bli att successivt närma sig två av dessa platser och steg tre skulle bli ett utpekande av ett gömsle.

Den 27 september 2000 vallades Sture Bergwall vid Främby udde. Sten-Åke Larsson närvarade inte vid vallningen. Av en transumt återgiven vallningspromemoria framgår att Sture Bergwall

vallades från en båt på sjön Runn och sedan till fots längs en stig vid Främby udde. Sture Bergwall kommenterade och uppmärksammade ett flertal platser i området. Under återresan till Säter beskrev Sture Bergwall att han hade haft ögonkontakt med gömslet samt att han genom promenaden ”ringat in området där gömslet ligger”.

Vid förhöret **den 4 oktober 2000** närvarade även Jan Karlsson som förhørsledare. Sture Bergwall berättade att han vid vallningen i Grycksbo, Sågmyra och på Främby udde någon vecka innan hade fått visuell kontakt med bland annat Johan Asplunds kvarlevor. I nuläget kunde han inte peka ut något gömsle trots att han visste var det fanns. Det var psykologiska orsaker som hindrade honom och det kunde ta ytterligare månader innan det var möjligt.

Senare samma dag **den 4 oktober 2000** hölls ett kompletterande förhör med Sture Bergwall. På fråga om brodern hade medverkat förklarade Sture Bergwall att han inte mindes att han hade sagt det. Sten-Ove Bergwall medverkade inte när han dödade Johan Asplund eller gömde kroppsdelarna men var medveten om att det skedde. Brodern hade varit chaufför från Bosvedjan till Åvike och tillbaka till Falun. Även brodern ÖB kunde vara aktuell, men enbart i andra utredningar.

Av en promemoria daterad den 17 oktober 2000 framgår att Sture Bergwall **den 16 oktober 2000** fick se fotografier föreställande ett strandområde på Främby udde där sökhunden Zampo hade markerat några dagar tidigare. Närvarande vid fotovisningen var Seppo Penttinen och Jan Karlsson men inte Sten-Åke Larsson. När Sture Bergwall såg fotomaterialet ville han direkt åka till platsen för att begränsa sökområdet ytterligare.

Sture Bergwall **vallades** därför senare samma dag på Främby udde. Innan avfärd pratade han med Birgitta Ståhle. Vårdpersonal följde med vid vallningen. På plats berättade Sture Bergwall att det fanns en 4,3 centimeter lång del av ett underarmsben och en ländryggkota vid vattnet i närheten av en markant sten. Gömslet gjordes i juli 1990 och hade därefter aldrig öppnats. Bendelen var inte bränd. På strandkanten hade han hanterat delar av bålben och bröstben och täljt i dessa med kniv så flisor uppstått. Bålbenet och bröstbenet fanns inte kvar i området. Han instruerade hur sökylan kunde begränsas, vilket också markerades på ett fotografi. Sture Bergwall uppgav att Johan Asplund hade ovanligt kraftig befjuning och pekade på området nedanför nacken mot skulderbladen.

Vid förhöret **den 18 oktober 2000** deltog även Christer van der Kwast, Jan Karlsson och Birgitta Ståhle. Sten-Åke Larsson närvarade inte. Sture Bergwall upplystes om att polisen genomskökt och grävt ut det utpekade området vid stranden på Främby udde med vattensållar och sållbord men att inga fynd hade gjorts. Sture Bergwall menade att de inte hade letat tillräckligt länge och ville inte medverka i fler vallningar på platsen. Christer van der Kwast uppgav att det var helt avgörande för åtalsprövningen att det gjordes fynd och frågade om det fanns andra platser som Sture Bergwall kunde anvisa. Sture Bergwall ville inte göra det. Han förstod att det kanske inte skulle väckas åtal men lovade att vara oerhört koncentrerad i domstolen om åtal väcktes. Christer van der Kwast påpekade att de tidigare fallen hade byggt på ett antal avstämningsbara omständigheter men att det inte fanns så många sådana omständigheter i Johan Asplund-fallet.

Av en promemoria **den 19 oktober 2000** framgår att Birgitta Ståhle ringde till Seppo Penttinen för att Sture Bergwall ville veta resultatet av grävningarna vid Främby udde. Sture Bergwall informerades på telefon om att sökarbetet inte hade gett något resultat.

Den 23 oktober 2000 skickade Sten-Åke Larsson ett fax till polisen som var undertecknat av Sture Bergwall dagen innan, med rubriken "Iakttagelser i samband med bortrövandet av Johan Asplund". I faxet beskrevs bland annat att "den mörka pojken" hade svart, rakt hår och var iklädd en mörkgrå, stickad tröja, jeans, en väska av Fjällräven-typ och ljusa joggingsskor. Vid halv åtta hade en dam i 50-årsåldern med beige kappa gått över torget. Från hörnet av postbyggnaden hade det kommit en annan kvinna som ropade Lisa eller Elisabeth till damen som därefter hade väntat in kvinnan. På vägen upp från E4:an till Bosvedjan hade det stått en slamsugningsbil. Det hade varit dimmigt när Sture Bergwall åkte in i Sundsvall och ut till Bosvedjan. När han stod vid skolbyggnaden hade han hört ett buller som lät som ett dieselaggregat. Det hade kommit en ljushårig pojke i 16–17-årsåldern på moped. LT hade berättat för Sture Bergwall att han hade förgripit sig sexuellt på sina barn och den uppgiften hade Sture Bergwall använt mot LT. Det bifogades en skiss över Bosvedjan som Sture Bergwall hade gjort.

Den 24 oktober 2000 hölls ett förhör med Sture Bergwall som inte finns med i tingsrättens material men som vi ändå har haft tillgång till. Av förhöret framgår att Sture Bergwall såg en brunrod

tankbil när han parkerade i Bosvedjan. Färgen fick honom att associera till ett slamsugningsfordon. Han gick upp mot torget. Det kom en dam i 50-årsåldern som var prydligt klädd. En yngre kvinna i trettioårsåldern ropade "Lisa" eller "Elisabeth" efter damen. Kvinnorna gick mot köpcentret och klockan var omkring 7.20. Han körde upp mot skolan och parkerade. Sture Bergwall ställde sig mot en lång vägg vid skolan och hörde ett brummande ljud som från ett diesellaggregat. Han parkerade därefter utmed Bågevägen i höjd med nummer 35 och 39. Klockan närmade sig åtta. Den mörka pojken kom ut från port D. Han var cirka 12 år och klädd i grå tröja. Han bar en väska. Han gick efter pojken, som försvann. Johan Asplund kom ut från fastigheten och gick rakt emot honom. Han ropade efter Johan Asplund och på mindre än en minut hade de åkt därifrån. I förundersökningsprotokollet finns en skiss som Sture Bergwall ritade under förhöret av en tröja som "den mörke pojken" hade haft på sig. Vid en jämförelse mellan Sture Bergwalls skiss och fotografiet av SL:s tröja, som senare beslagtogs, kan konstateras att skissen skiljer sig från fotot. Skissen har en svart bredare rand runt magen/bröstat medan den beslagtagna tröjan har en bredare bård längs med halsöppningen. Det finns partier i svart kring armlut och nedtill på tröjan som har vissa likheter även om de är mer markanta på Sture Bergwalls skiss än på fotografiet.

Den 15 november 2000 genomfördes en fotokonfrontation vid vilken Jan Karlsson och de två norska polismännen Wiggo Lundamo och Sturla Osén närvarade. Vid fotokonfrontationen fick Sture Bergwall frågan om han kunde identifiera "den mörka pojken". Ett av fotografierna föreställde SL. Sture Bergwall pekade dock ut en annan pojke och uppgav att ytterligare två andra var intressanta.

Vid förhöret **den 7 februari 2001** närvarade Jan Karlsson men inte Sten-Åke Larsson. Sture Bergwall berättade att Sten-Ove Bergwall inte hade något med mordet på Johan Asplund att göra. Han förklarade att han hade ett par olika personligheter, bland annat en där han var Cliff. Han berättade:

när jag var uppe i Bosvedjan så är det helt klart att jag på grund av ångest och så vidare dissocierar, dvs. övergår i en Cliffgestalt, sen finns det många psykologiska förklaringsmekanismer till det som vi inte behöver gå in på nu [...] för att orka se den här Cliffgestalten så placerar jag Sten-Ove ovanpå honom [...] dvs. jag gör honom till Sten-Ove.

Han överlämnade en terapianteckning och ett psykologutlåtande av Louise Crona. Han menade att handlingarna var ett underlag för polisen att bättre förstå mekanismerna.

Den 21 mars 2001 hölls det sista förhören med Sture Bergwall. Sten-Åke Larsson närvarade inte vid det förhören vilket dock Birgitta Ståhle gjorde. Sture Bergwall berättade att hans hund troligen hade varit hos brodern ÖB, alternativt på hundpensionat i Smedsbotrakten, när han reste till Sundsvall i november 1980.

12.2.4 Förhör med övriga personer

Förhørsutskrifter från ett stort antal förhör med olika personer som hörts både i denna och i den ursprungliga förundersökningen finns med i förundersökningsprotokollet. Nedan är en redogörelse för vad några av dessa personer uppgett. Det har också framkommit att förhör har hållits i utredningen utan att dessa har tagits med i förundersökningsprotokollet. Det är inte känt för oss varför vissa förhör har utelämnats. Även några av dessa förhör redovisas nedan.

Sten-Ove Bergwall

Den 20 april 1995, det vill säga tio dagar efter att Sture Bergwall berättat att Sten-Ove Bergwall deltagit när Johan Asplund dödats, hördes Sten-Ove Bergwall. Förhöret finns inte med i förundersökningsprotokollet. I ingressen till förhöret anges att förhöret bland annat ingår i utredningen kring Johan Asplunds försvinnande. I förhöret togs inte anklagelserna mot Sten-Ove Bergwall upp. Förhöret behandlade i stället allmänna frågor om familjeförhållanden. Inte heller det andra förhöret med Sten-Ove Bergwall, den 3 september 1997, finns med i förundersökningsprotokollet. Förhöret hade samma karaktär och frågor som det första förhöret och behandlade inte heller det anklagelserna mot Sten-Ove Bergwall.

I förundersökningsprotokollet finns ett förhör med Sten-Ove Bergwall från den 11 januari 2001. I förhöret reflekterade han kring Sture Bergwalls körförmåga och konstaterade att han aldrig hade sett Sture Bergwall köra bil före 1986–1987 och att han trodde att Sture Bergwall inte ens kunde köra bil dessförinnan. Han kon-

fronterades med uppgiften att Sture Bergwall flera gånger hade gjort gällande att han hade varit med vid gärningen. Sten-Ove Bergwall förnekade all inblandning och kännedom om händelsen. Han delgavs inte misstanke om något brott.

Anna-Clara Asplund

Den 15 mars 1993 berättade Anna-Clara Asplund att Johan Asplund hade en röd axelremsväska som det stod ”Puma” på.

I förhöret den 1 september 1994 berättade hon att Johan Asplund hade ett födelsemärke på en plats nedanför midjan som var väl synligt. Hon ville inte i detalj redogöra för var på underkroppen det satt. Hon nämnde också att Johan Asplund hade ett pungbråck som yttrade sig som en svullnad på den ena testikeln. Månaderna innan försvinnandet hade bråcket inte varit synligt men svullnaden kunde framkallas av tryck, till exempel om jeansen suttit åt för hårt. Johan Asplund hade inte ärr av något slag.

Den 22 september 1994 berättade Anna-Clara Asplund att Johan Asplunds hudåkomma var belägen på ryggsidan, på höger skinka. Hon beskrev hudåkomman som en pigmentförändring som var smutsbrun i förhållande till omkringliggande hud med diffusa ytterkonturer. Huden inom det förändrade området var inte upphöjd, skrovlig eller på annat sätt avvikande från normal hud. Hudförändringen låg horisontellt i längdriktningen och det var utslutet att det såg ut som en ”diagonal bild på kroppen”. Hon ritade också en skiss i naturlig storlek av Johan Asplunds hudåkomma.

När Anna-Clara Asplund hördes den 19 januari 2001 berättade hon att fotografiet på Johan Asplund, som hade syns mycket i media, stämde väl med hur han såg ut vid försvinnandet. Bilden där Johan Asplund satt i fören på en båt, som också hade förekommit mycket i media, var väldigt lik Johan Asplund vid försvinnandet. Han hade varken magrat eller blivit större sedan fotografierna togs. Johan Asplund hade inte varit narig eller torr om händerna vid försvinnandet och han hade ingen kroppsbehåring. Johan Asplund hade en ”skugga bak på, lite ovanför ena skinkan”. Den var diffus och inte något riktigt födelsemärke. Hon kommenterade skissen hon hade gjort 1994 och menade att märket i verkligheten inte hade några kanter, det var mer diffust. Hon fick ta del av Sture Bergwalls

teckning av Johan Asplunds födelsemärke som hon menade inte alls liknade hur Johan Asplunds hudförändring hade sett ut i verkligheten. Johan Asplunds pungbräck hade troligen helt gått tillbaka och hade inte syntts alls på honom 1980.

Björn Asplund

Den 5 oktober 1994 hördes Johan Asplunds pappa Björn Asplund per telefon. Han berättade att han hade ett identiskt födelsemärke, på samma ställe på kroppen, som sonen hade haft. Märket var 2,5 centimeter långt och 6–8 millimeter brett. Det var inte någon skillnad på hudens struktur i förhållande till omgivande hud. Märket fanns på kroppens baksida, högt upp på höger kroppshalva, närmare ryggraden än höften.

LT

I förundersökningsprotokollet finns sex förhör med LT. LT uppgav sammanfattningsvis att han aldrig hade lånat ut någon bil till Sture Bergwall som heller aldrig hade bett om det. Han hade tidigare, kanske 1980, ägt en röd Volvo. Under en period hade han haft ett sexuellt förhållande med Sture Bergwall som Sture Bergwall dock aldrig hade hotat med att avslöja för hans dåvarande hustru.

Kjell Långbergs

Den 22 mars 1993 lämnade Kjell Långbergs en skriftlig redogörelse till polisen över resan till Sundsvall som han hade gjort med Sture Bergwall den 26 oktober 1992. Av redogörelsen framgår bland annat att avsikten med resan var att ge Sture Bergwall möjlighet att klargöra för sig själv om han var skyldig till mordet på Johan Asplund. Vidare framgår att när de kommit till Sundsvall var det Kjell Långbergs som föreslog att de skulle svänga in på avtagsvägen mot Bosvedjan. Sture Bergwall hade inte kunnat uppge om det var rätt eller fel väg. När de var framme i Bosvedjan hade Sture Bergwall känt igen sig och uttryckt att han var ”fullständigt övertygad” om att han hade dödat Johan Asplund.

Den 15 april 1994 hördes Kjell Långbergs. Han berättade bland annat att Sture Bergwall vid resan i oktober 1993 hade uppehållit sig vid en bäck som tidigare varit aktuell i ärendet. Han hade inte sett att Sture Bergwall stoppade något i munnen och Sture Bergwall berättade inte själv på plats att han hade gjort något fynd. Under bilresan tillbaka till Sätters sjukhus hade Sture Bergwall berättat att han hade hittat benbitar vid bäcken och att han hade svält dessa. Eftersom varken Kjell Långbergs eller Göran Fransson satte någon tilltro till dessa uppgifter undersöktes inte Sture Bergwall när de kom tillbaka till sjukhuset. Under förhöret förklarade Kjell Långbergs att ytterligare en promenad hade ägt rum vid resan för att Sture Bergwall skulle visa var bålen gömts. Sture Bergwall hade då, i ett psykotiskt tillstånd, promenerat fort in i ett skogsområde men plötsligt vänt om och förklarat att han inte klarade av att gå längre. Kjell Långbergs berättade också att han och Sture Bergwall vid ett annat tillfälle hade besökt en vindsvåning i en fastighet i Korsnäs där Sture Bergwall tidigare hade bott.

Övriga hörda

Sture Bergwalls syster EH hördes den 17 mars 1993 och den 21 februari 1995. Hon berättade om ett starkt minne från hösten 1980. Hon hade promenerat med modern som var förtvivlad över att Sture Bergwall inte var hemma i bostaden. Det var mycket sällsynt, om det över huvud taget förekom, att Sture Bergwall var borta från hemmet flera dagar. Vid promenaden hade Sture Bergwalls hund varit med. Hon hade inte sett Sture Bergwall köra bil före det att han fick sitt körkort 1987.

SL hördes som 13-åring av polisen den 12 och 20 november 1980 och berättade att han hade lämnat bostaden klockan 7.40 den aktuella morgonen. Han var osäker på hur han hade varit klädd men trodde att han hade haft mörk jacka, blå manchesterbyxor och blå-vita tennisskor och ingen väska. När SL hördes tjugo år senare, den 24 oktober 2000, fick han reda på att han i tidigare förhör hade uppgett att han lämnade bostaden klockan 7.40. Han sade då att det inte föreföll troligt eftersom hans minnesbild var att han ofta hade bråttom för att hinna med bussen klockan 8.00, men att han inte kunde säga hur det var just den aktuella dagen. Han mindes inte

hur han varit klädd och han hade aldrig haft någon väska av Fjällräventyp. Hans hår hade varit mörkbrunt och gått nedanför öronen.

ML, SL:s mor, hördes den 13 november 1980 och berättade att hon hade gått till sitt arbete klockan 7.10 den 7 november 1980. När hon hördes tjugo år senare, den 24 oktober 2000, berättade hon bland annat att SL ofta sprang till bussen som gick klockan 8.00 från Bosvedjans centrum. Det hade aldrig funnits någon väska från Fjällräven eller liknande i familjen. Hon hade stickat en tröja till SL som han använde under senhösten 1980. Hon beskrev och ritade en skiss över tröjan vid förhöret.

LL, med förnamnet Lisa, det vill säga samma namn som Sture Bergwall nämnde i faxmeddelandet, hördes den 9 november 2000 och berättade bland annat att hon i november 1980 hade varit 24 år och gravid. Barnet föddes i januari 1981. Vid den tiden arbetade hon i Ica-affären i Bosvedjan. Hon hade inget särskilt minne kopplat till den 7 november 1980, men om det var en fredag hade hon troligen arbetat. Hennes minnesbild var att hon oftast kom till arbetet omkring klockan 8.45 men att det inte var uteslutet att hon någon gång började redan klockan åtta.

BH hördes den 9 januari 2001 och berättade att han hade varit innehavare av Ica-affären i Bosvedjan 1980. Butiken öppnade klockan 9.30 på fredagar. Han mindes inte exakt när personalen började men uteslöt inte att det kunde ha börjat före klockan 8.00.

LÅ hördes den 27 oktober 2000 och berättade att han började som vaktmästare vid Bosvedjeskolan 1990. Skolans fläktsystem hade bytts ut 1995–1996. Det tidigare fläktaggregatet hade funnits centralt i skolkomplexet och hade startats automatiskt varje morgon omkring klockan 7.30, plus minus 15 minuter. Fläktsystemet hade förorsakat en hel del oväsen vid igångsättandet som hördes både i skolan och utomhus. Ljudet hade varit ”ett tungt ljud, ett rytmiskt ljud som arbetade för att komma igång” som kunde jämföras med när ett diesellok startade. Ljudet varade i 1–3 minuter.

TE hördes den 17 november 2000 och berättade att han var driftstekniker för Bosvedjanskolan sedan 1990 och att den ventilationsanläggning som fanns på skolan 1980 var utbytt. Fläkten till den tidigare anläggningen startades automatiskt klockan 7.15. När fläkten startades uppstod ”ett bullrande, gnisslande ljud som kan liknas vid start av en dieselmotor”. Ljudet pågick några minuter och hördes utanför skolbyggnaden.

LE hördes den 20 november 2000 och berättade att han arbetade på en firma som hade utfört stensättningsarbeten utanför Bosvedjeskolan fram till morgonen den 6 november 1980. På platsen hade man haft en rastkur som hade flyttats någon gång under dagen den 7 november 1980.

GB hördes den 19 december 2000 och berättade att han 1980 hade arbetat för kommunen med avloppsreningar och att det vid den tiden hade utförts ett flertal spolningar av ledningarna i Bosvedjan. Han visste dock inte om det skett någon sådan den 7 november 1980.

12.2.5 Övrig utredning

Mark- och platsundersökningar samt hundsökinsatser

Utifrån vad Sture Bergwall anvisat och beskrivit vid förhör och vallningar har ett stort antal mark- och platsundersökningar skett på olika ställen i och omkring Sundsvall, Timrå (Västansjö- och Åvike-området) och Falun sedan 1993. Det har också genomförts sökinsatser med hund på dessa platser. Den första hundsökinsatsen skedde den 16 mars 1993 när poliser vid tekniska enheten hos Sundsvallspolisen undersökte Åvike-området utan att något anträffades som kunde sättas i samband med Johan Asplunds försvinnande.

Senare hundsökinsatser har utförts av den privata hundföraren JS och hans hund Zampo. Zampo hade tränats av JS för att leta efter människor eller människolik både på land och i vatten. Zampo har markerat bland annat i Åvike-området och på Främby udde i Falun, men vid efterföljande markundersökningar har det inte gjorts några fynd som kunnat härledas till Johan Asplund, Sture Bergwall eller någon annan människa. På platser inom Åvike-området uppmättes även förhöjda fosfatvärden, se avsnittet nedan, och på några av dessa platser markerade Zampo, dock utan att efterföljande markundersökning resulterade i några fynd som kunde härledas till ärendet.

Fosfatanalys av jordprover

I ett yttrande av geologen Kjell Persson, Arkeologiska Forskningslaboratoriet, Stockholms universitet, den 27 september 1999 framgick att 301 jordprover från Åvike-området hade analyserats. I vissa av proverna hade förhöjda fosfatvärden uppmätts, varav ett prov visade på mycket förhöjda fosfatvärden. Området med högst uppmätt fosfathalt var enligt utlåtandet ”ett intressant område” som tydde på att deponering av organiskt material hade skett på platsen.

Sakkunnigutlåtande från SKL rörande Volvon

Av ett sakkunnigutlåtande från SKL daterat den 24 september 1993 framgår att laboratoriet undersökt den Volvo som LT ägt i november 1980 efter humant blod i kupén eller bagageutrymmet. Man hade testat fläckar på klädseln och ett intryckt område på instrumentbrädan samt ett stort antal prover från ytor i bagageutrymmet. Resultatet var att inget prov reagerade positivt för blod. Det noterades också att tiden som gått [13 år] inte var något hinder för möjligheten att hitta större mängder blod men att miljöfaktorer som temperatur och fuktighet påverkade möjligheten att erhålla positiv reaktion. Frånvaron av påvisbara blodbesudlingar uteslöt således inte förekomst av blod.

Sakkunnigutlåtanden från SKL rörande ”Tidens kalender 1980”

Från Sture Bergwall beslagtogs ”Tidens kalender 1980” vari Sture Bergwall hade gjort kortare väderleks- och daganteckningar. Vid datumet 7 november 1980 hade Sture Bergwall inte gjort någon väderleksanteckning [vilket skett för samtliga övriga datum i månaden] och antecknat ”M hem från 53:an trött men glad över att vara hemma” samt ritat en stjärna och ett plustecken eller kors i marginalen. Vid den 8 november 1980 hade han dessutom antecknat att en kvinna hälsade på med fika den dagen.

I ett sakkunnigutlåtande, som är daterat den 25 november 1994, drog SKL den slutsatsen att den översta marginalmarkeringen, stjärnan, var skriven med sammans pastatyp som en del av den övriga texten på uppslaget medan den nedre marginalmarkeringen, plus-

tecknet eller korset, var skriven med en annan pastatyp än övrig skrift på uppslaget. Det bedömdes inte som meningsfullt att med de vid tidpunkten tillgängliga metoderna göra en relativ åldersbestämning av de olika markeringarna. Kalendern undersöktes ånyo av SKL i februari 2001 med ändamålet att utröna om några raderingar eller ändringar gjorts på uppslaget för november månad. SKL:s slutsats var att några tecken på raderingar eller ändringar i de införda noteringarna inte hade påvisats.

Upplysningar från SMHI

Av meteorologiska data som inhämtades från SMHI framgår att de tre meteorologiska stationerna som fanns i Sundsvallstraken inte hade några observationer om dimma på morgonen den 7 november 1980. Ingen av mätstationerna hade dock överblick över den centrala delen av Sundsvall. Med hänsyn till att den relativa luftfuktigheten varit hög vid två av stationerna var det möjligt att dimma hade kunnat förekomma lokalt i Sundsvallsområdet vid det aktuella tillfället trots att inga observationer om detta förelåg.

Rättsmedicinalverkets sammanställning av medicinska data rörande Johan Asplund

Efter en muntlig förfrågan från Seppo Penttinen sammanställde underläkaren Christina Ekström och chefsöverläkaren Anders Eriksson vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska institutet, Umeå, kända medicinska data främst från journalhandlingar rörande Johan Asplund. De lämnade ett utlåtande som daterades den 8 augusti 1994. Då misstanke uppstod om att utlåtandet var fel-daterat utreddes detta av Anders Eriksson som menade att yttrandet troligen var lämnat i början av september 1994 men daterats felaktigt. De rätta förhållandena har inte gått att få klarhet i. Av utlåtandet framgår bland annat att Johan Asplund 1976 hade haft ett högersidigt hydrocele, så kallat vätskefyllt pungbräck, som dock aldrig opererades. Av yttrandet framgick också att det inte fanns några uppgifter om att Johan Asplund över huvud taget hade opererats varför han inte borde ha något operationsärr.

Rättsmedicinalverket yttrande angående hydrocele

Efter en muntlig begäran från Seppo Penttinen om att erhålla uppgifter om hydrocele lämnade överläkaren Mats Öström och underläkaren Bengt Marklund vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska avdelningen, Umeå ett skriftligt yttrande den 13 februari 2001 var det bland annat framgår att kyla och värme inte i någon nämnvärd omfattning påverkar hydrocele men att ökat tryck i buken kan medföra att hydrocelet blir större. Förändringen kan bli mycket påtaglig och kan på en timme utvecklas från en normalstor pung till att bli stort som ett hönsägg. Fyra fotografier på olika former av hydrocele bifogades.

12.2.6 Särskilt om advokaterna, de sakkunniga och vårderna under förundersökningen

Advokaterna

Vid förhöret den 1 mars 1993 hade någon offentlig försvarare inte förordnats för Sture Bergwall och någon advokat närvarade därför inte. Detta uppmärksammades av polisen mot mitten av förhöret men Sture Bergwall ansåg att det gick bra att han hördes utan en försvarares närvaro. Sture Bergwall har under den aktuella utredningen haft tre olika offentliga försvarare.

Sedan Gunnar Lundgren förordnades den 5 mars 1993 närvarade han vid så gott som alla de förhör som finns med i förundersökningsprotokollet fram till dess att han entledigades samt vid en av två vallningar under den tiden. Han entledigades den 28 juli 1995 när i stället Claes Borgström förordnades som Sture Bergwalls försvarare.

Claes Borgström medverkade vid de två förhör som enligt förundersökningsprotokollet hölls i ärendet under den tid som han var förordnad som försvarare. Av Claes Borgströms kostnadsräkning, men inte vallningsprotokollet, framgår att han närvarade vid vallningen den 8 juni 1998. Den 27 juni 2000 entledigades han och Sten-Åke Larsson förordnades som offentlig försvarare.

Sten-Åke Larsson medverkade enligt förundersökningsprotokollet vid ungefär hälften av förhören som hölls i ärendet sedan han förordnats. Han närvarade även vid mötet om Sture Bergwalls in-

ställning till fortsatta utredningar den 21 juni 2000. Faxet med Sture Bergwalls uppgifter från den 23 oktober 2000 skickades till polisen från Sten-Åke Larsson. Han kom dock inte att närvara vid de efterföljande förhören förutom vid fotokonfrontationen den 15 november 2000. Sten-Åke Larsson närvarade vid vallningen den 9 september 2000 men inte vid vallningarna den 27 september och den 16 oktober 2000.

De sakkunniga

Sven-Åke Christiansson, professor i psykologi vid Stockholms universitet, medverkade vid förhöret den 14 april 1994 och vid vallningen den 9 september 2000. I förhören med Sture Bergwall framkommer vid några tillfällen att Sture Bergwall hade pratat med Sven-Åke Christianson och att han skulle stämma av vissa uppgifter med honom. Det framgår också av journalerna från Sätters sjukhus att Sven-Åke Christianson besökte Sture Bergwall på sjukhuset. Sven-Åke Christianson uppgav vid huvudförhandlingen och vid kommissionens möte med honom att han inom ramen för den egna forskningen samtalade med Sture Bergwall två-tre gånger per år. Under förundersökningen anlätades han även som rådgivare åt polis och åklagare. För en närmare redogörelse för vad Sven-Åke Christianson, Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och Sture Bergwall har berättat om Sven-Åke Christiansons rådgivande roll och om Sven-Åke Christiansons egna kontakter med Sture Bergwall hänvisas till redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, avsnitt 6.2.4.

Mats Öström, överläkare vid Rättsmedicinalverket, Rättsmedicinska avdelningen i Umeå, lämnade ett yttrande om hydrocele till polisen.

Kjell Persson, geolog vid Arkeologiska Forskningslaboratoriet, Stockholms universitet, biträdde polis och åklagare med sakkunskap och genomförde fosfatanalyser av jordprover från Åvikeområdet.

Vården

Överläkaren Kjell Långbergs var Sture Bergwalls psykoterapeut fram till januari 1994 och medverkade under den tiden vid de flesta förhör som hölls med Sture Bergwall. Han var genomgående aktiv eller mycket aktiv vid förhören och lämnade själv ingående uppgifter under förhören med Sture Bergwall om resorna de gjort. Han lämnade också vid ett flertal tillfällen uppgifter under förhören om vad Sture Bergwall hade berättat i psykoterapin. Detta skedde på uppmaning av Sture Bergwall, men även spontant.

Kjell Långbergs och överläkaren Göran Fransson medverkade aktivt vid vallningen den 13 mars 1993 och ledde bland annat omkring Sture Bergwall på platsen. Kjell Långbergs förde också enskilda samtal med Sture Bergwall under vallningen som resulterade i nya uppgifter om kroppsdelar och gömslen. Kjell Långbergs medverkade även vid vallningen den 26 maj 1993 och var då mycket aktiv.

Kjell Långbergs gjorde tre egna resor med Sture Bergwall, varav i vart fall en efter det att förundersökningen inletts och utan polisens kännedom, nämligen resan i oktober 1993. Vid den resan var även Göran Fransson med. När resan i oktober 1993 blev känd för polisen förhöordes Kjell Långbergs av polisen.

Kjell Långbergs har vid möte med kommissionen berättat att han gjorde en resa med Sture Bergwall 1992 innan polisen kontaktades för att försöka få klarhet i om Sture Bergwalls uppgifter om mordet kunde vara sanna innan polisen blandades in. Den andra resan, i oktober 1993, skedde på Sture Bergwalls initiativ för att försöka hitta ett gömsle. Enligt Kjell Långbergs närvarade han enbart vid de två inledande förhören med Sture Bergwall och vid två vallningar och det i syfte att stötta Sture Bergwall.

Göran Fransson närvarade vid ett förhör med Sture Bergwall, den 16 mars 1993.

Psykologen Birgitta Ståhle blev Sture Bergwalls psykoterapeut under våren 1994. Innan dess närvarade hon vid ett förhör den 25 april 1993. Därefter närvarade hon vid förhör den 14 april 1994, den 10 april 1995, den 18 oktober 2000 och den 21 mars 2001. Även Birgitta Ståhle lämnade i Sture Bergwalls ställe uppgifter vid förhör. Birgitta Ståhle närvarade i början av ett möte den 21 juni 2000. Mötet syftade till att klargöra Sture Bergwalls inställning till fort-

satt utredningsarbete kring de mord för vilka åtal ännu inte väckts. Birgitta Ståhle lämnade vid mötet ”en förklaring till den process som pågår inom terapin i avsikt att möjliggöra T Quicks berättande”. Vid några tillfällen ringde Birgitta Ståhle även till Seppo Penttinen på Sture Bergwalls uppdrag för att bland annat fråga om utredningsresultat. Birgitta Ståhle närvarade vid vallningen den 27 september 2000.

I enlighet med vad som redovisats närmare i redogörelsen för Charles Zelmanovits-ärendet, se avsnitt 6.2.4, har såväl Birgitta Ståhle som Christer van der Kwast och Seppo Penttinen vid möten med kommissionen uppgett att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet och att samtliga var noga med att upprätthålla skiljelinjen mellan dessa båda delar. Under samma avsnitt framgår vidare att Sture Bergwall vid möte med kommissionen har förmedlat en motsatt uppfattning och berättat att det förelåg ett nära samarbete och informationsutbyte mellan polis, åklagare och terapeuter.

Av journalen från Sätters sjukhus från den tiden när förundersökningen inleddes framgår bland annat följande. Göran Fransson noterade att polisen hade hållit ett första förhör med Sture Bergwall i mars 1993 och att en vallning var inplanerad. Efter vallningen antecknade Göran Fransson att Sture Bergwall hade känt stark oro under resan till Sundsvall. Vid ett berg söder om staden [inte norra Stadsberget] hade Sture Bergwall fått en stark ångestattack ”som om något hänt där”. Det beskrevs att Sture Bergwall vid ankomst till norra Stadsberget hade haft en tilltagande mycket starkt ångest och tappat verklighetskontakten. Kjell Långbergs och Göran Fransson hade fått bära honom under armarna. I Ävike-området hade Sture Bergwall fått svåra bröstsmärtor och ett kraftigt ångestfall. Göran Fransson noterade i journalen att det plötsligt stod klart för Sture Bergwall att han hade delat kroppen och att han inte hade varit medveten om denna omständighet tidigare.

I maj 1993 skrev Kjell Långbergs att den senaste tidens terapi hade varit synnerligen stormande för Sture Bergwall som hade återupplevt plågsamma skräcksituationer från barndomen. Minnesbilderna från mordet på Johan Asplund hade trätt fram tydligare, från drömlika fantasier till tydliga, enstaka bilder. Dessa bilder hade sammanvävts med barndomsbilderna och mordet hade framstått som en psykologisk återgestaltning av barndomssituationen. Det

antecknades att Sture Bergwall genom resan till Sundsvall 1992 hade insett att han verkligen hade begått mordet på Johan Asplund, något Sture Bergwall innan dess hade varit osäker på. Kjell Långbergs noterade att det var otillfredsställande att inga fynd hade gjorts på brottsplatsen sedan polisutredningen inleddes.

Efter vallningen den 26 maj 1993, och sedan resultatlösa utgrävningar genomförts i det utpekade området, förde Kjell Långbergs och Christer van der Kwast samtal om den fortsatta utredningen. Christer van der Kwast hade uppgett att det som dittills hade framkommit inte räckte för åtal men att det inte var aktuellt att lägga ned polisutredningen. Kjell Långbergs noterade att polis och åklagare bedömde Sture Bergwalls uppgifter med varierande trovärdighet eftersom det saknades konkreta fynd eller detaljerade uppgifter som var uppenbart självupplevda.

I augusti 1993 flyttades Sture Bergwall till en annan avdelning på Sätters sjukhus eftersom hans farlighet bedömdes som betydligt reducerad. Under augusti–oktober 1993 hade Sture Bergwall upprepade dagpermissioner till Stockholm men också ett stort antal, ibland flera gånger i veckan, dagpermissioner till Hedemora, Borlänge och Avesta.

I början av 1994 avslutade både Kjell Långbergs och Göran Fransson sina anställningar vid Sätters sjukhus. Den 21 januari 1994 beslutade den nya chefsöverläkaren Göran Källberg att dra in Sture Bergwalls frigång som en följd av de pågående mordutredningarna. Den 26 januari 1994 hölls ett polisförhör med Sture Bergwall där han erkände mordet på Charles Zelmanovits. En närmare redogörelse för vad som framgår av journalanteckningarna från den tidpunkten lämnas i redogörelsen om Charles Zelmanovits-ärendet, se avsnitt 6.2.4. Förundersökningen om mordet på Johan Asplund pågick därefter parallellt med andra mordutredningar. När det gäller vad som framgår av journalanteckningarna fram till juni 2000, då domen rörande Trine Jensen och Gry Storvik meddelades, hänvisas till övriga mordutredningar under den tiden, se avsnitt 7.2.4, 8.2.4, 9.2.4 och 10.2.4. Av journalanteckningar i tiden därefter framgår bland annat följande. Efter rättegången rörande Trine Jensen och Gry Storvik antecknade Birgitta Stähle att terapin fortsatte tre gånger per vecka och att det skedde en konstruktiv utveckling inom terapin.

Den 8 augusti 2000 besökte Sven-Åke Christianson Sture Bergwall.

Birgitta Ståhle skrev i september 2000 att terapin under sommaren och hösten hade varit en svår period för Sture Bergwall på grund av fokuseringen på Johan Asplund-ärendet. Detta var särskilt svårt för honom eftersom det var ett pojkmord. Hon beskrev vidare att vallningen den 9 september 2000 hade varit en mycket svår både fysisk och psykisk ansträngning för Sture Bergwall. I journalen konstaterades att Sture Bergwall åt mycket vid behovs-medicin. Både Sture Bergwall och personalen ville försöka minska ned på den. Efter vallningen den 16 oktober 2000 hade Sture Bergwall samtalat med Birgitta Ståhle och uppvisat hög ångestnivå.

I slutet av november 2000 sammanfattade Birgitta Ståhle terapiarbetet som skett sedan slutet av september och beskrev att samtalsfrekvensen hade fortsatt tre gånger i veckan. Polisvallningarna hade enligt Birgitta Ståhle resulterat i en starkt aktiv och mycket konstruktiv inre terapeutisk process.

Den 16 februari 2001 skrev Birgitta Ståhle att det skett en psykoterapeutisk ”rivstart” efter juluppehållet och att det var fortsatt rättsligt fokus på Johan Asplund-utredningen. Hon skrev vidare ”Den psykoterapeutiska processen samt den rättsliga processens arbete går samman mer tydligare än tidigare.”

I slutet av april 2001 satte Göran Källberg ut all Sture Bergwalls vid behovs-medicinering och antecknade att vid behovs-medicineringen samt den ordinerade medicinen som Sture Bergwall hade haft under en längre period utgjorde en klart överskriden normaldos. Sture Bergwall var enligt anteckningen medveten om att han missbrukade medicinen men ville vänta till efter rättegången med att trappa ned. Chefsöverläkaren motsatte sig det och nedtrappningen inleddes. I maj 2001 antecknades att Sture Bergwall hade fått förundersökningsmaterialet inför huvudförhandlingen och att han läste in sig på det.

Efter huvudförhandlingen antecknades i journalen att Sture Bergwall hade påverkats dels av att bli förhörd, dels av att målsägandebiträdet ifrågasatte hans uppgifter. Det framgår att Sture Bergwall medicinerades under huvudförhandlingen och att han efter det egna förhöret mätte så dålig att han fick ledas ut ur rätts-salen.

Under juni månad 2001 påbörjades mot Sture Bergwalls vilja nedtrappningen av all medicinering. Sture Bergwall uppgav till Göran Källberg att han utan mediciner inte längre kunde medverka

i fortsatt terapi eller fortsatta polisförhör. Sture Bergwall beskrev sin situation som unik. Medicinen hade gjort att han vågade minnas och orka med polisförhören.

12.3 Tingsrättsprocessen

12.3.1 Förberedelsen inför huvudförhandlingen

Den 27 oktober 2000 förordnades advokaten Kerstin Koorti som målsägandebiträde för Björn Asplund och Anna-Clara Asplund.

Den 29 mars 2001 åtalade Christer van der Kwast Sture Bergwall för mordet på Johan Asplund. På åklagarens begäran förordnade tingsrätten, lagmannen Rolf Hammar, Sven-Åke Christianson, Kjell Persson och Mats Öström som domstolssakkunniga i målet. I samband med sin begäran uppgav åklagaren att Sven-Åke Christianson hade anlitats som sakkunnig under utredningen när det gällde förhörssituationer med Sture Bergwall, särskilt i samband med vallningar. Vidare beskrev åklagaren att även Kjell Persson hade biträtt med sakkunskap under förundersökningen. Det framgick av Mats Öströms utlåtande att han lämnat information om hydrocele till polisen under förundersökningen. Målsägandena yrkade att Sven-Åke Christianson skulle föreläggas att avge ett skriftligt sakkunnigutlåtande vilket tingsrätten, rådmannen Kristina Almqvist, avlog med motiveringen att det inte framkommit skäl som motiverade att ett skriftligt sakkunnigutlåtande inhämtades.

Tingsrätten, Rolf Hammar, inhämtade ett utlåtande enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus. Tingsrätten angav att utlåtandet skulle avse om det fanns medicinska förutsättningar att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Någon ny rättspsykiatrisk undersökning inhämtades inte av tingsrätten.

Johan Asplunds föräldrar biträdde åtalet. De önskade vissa kompletteringar av förundersökningen beträffande material som Kjell Långbergs inhämtat innan resan med Sture Bergwall 1992. Åklagaren motsatte sig kompletteringen och anförde bland annat att det inte fanns utrymme för en målsägande som biträdde åtalet att samtidigt verka för en frikännande dom och att det som åberopades inte gav stöd åt åtalet.

Kerstin Koorti vidhöll sitt yrkande och anförde följande.

I och med att målsägandena biträder åtalet inträder målsägandena [...] i rättegången som åklagarens medpart. Målsägandenas processuella ställning är därmed i stort sett densamma som åklagarens. [...] Och har möjlighet att framlägga annan utredning och argumentering än åklagaren. Av åtalet för mord mot den misstänkte framgår att åklagaren åberopar Sture Bergwalls erkännande till stöd för ansvarspåståendet. [...] För att inte riskera att domen rivs upp, p.g.a. bristfällig bevisföring och bevisprövning, så är målsägandena mycket angelägna om att den utredning som presenteras i rätten [...] är väl underbyggd och allsidigt belyser samtliga de omständigheter som kan påverka utgången i målet. Huruvida den bevisning som [...] kommer att åberopas av målsägandena endast kommer att ”ge stöd åt åtalet” i den bemärkelsen, som chefsåklagaren [...] åsyftar, nämligen ensidigt ge stöd åt en fällande dom, överläter målsägandena till domstolen att avgöra. [...] Med tanke på den objektivitet åklagaren är förpliktad att iakttaga [...] torde åklagaren inte kunna förelägga målsägandena att endast få åberopa bevisning som kan medföra en fällande dom för den misstänkte, eftersom inte heller åklagaren är bunden till en sådan ensidighet.

Det framgår inte att tingsrätten fattade något beslut i frågan huruvida förundersökningen skulle kompletteras.

12.3.2 Huvudförhandlingen

Sundsvall tingsrätt höll huvudförhandling i målet den 14–16, 18 och 21 maj 2001 i Stockholms tingsrätts säkerhetssal och i Sundsvalls tingsrätt. Domare vid rättegången var Rolf Hammar och Kristina Almqvist. Vid huvudförhandlingen hördes, utöver Sture Bergwall, målsägandena Anna-Clara Asplund och Björn Asplund, och som sakkunniga Sven-Åke Christianson, Kjell Persson och Mats Öström samt tjugofyra vittnen, däribland Seppo Penttinen, Jan Karlsson, Björn Jonasson, Kjell Långbergs, Birgitta Ståhle, avdelningsföreståndaren vid Sätters sjukhus Bengt Eklund, mannen som påstods ha lånat ut sin bil LT, grannpojken med tröjan SL och dennes mor ML, en kvinna med förnamnet Lisa LL, hundföraren JS, arkeologen RB samt BH, GB, LE, LÅ och TE som alla arbetade i Bosvedjan och ytterligare personer som hade rört sig i Bosvedjan. Av domen och huvudförhandlingsprotokollet framgår väsentligen följande.

Parterna framställde sina yrkanden och Sture Bergwall uppgav att han erkände gärningen och medgav skadeståndsyrkandena.

Christer van der Kwast utvecklade sin talan och visade samtidigt ett 70-tal overheadbilder med fotografier och kartbilder över olika områden som var aktuella i utredningen. Åklagarens sakframställning redovisades på följande sätt i domen.

Quick har dömts för sju mord begångna under 1980–90 talet. Beträffande Quicks agerande är det i samtliga fall så att han tilltalat sitt offer varefter han fått med sig dem till en plats där han berövat dem livet genom strypning eller slagvåld. I samband med gärningarna har Quick färdats långa sträckor. 1993 erkände Quick att han mördat Johan Asplund. Han har sedan efterhand successivt berättat om gärningen. Hans berättelse har i de centrala delarna, hur han bortfört och förgripit sig på Johan och slutligen dödat denne, varit densamma under hela utredningen. Quicks uppgifter har dock varierat beträffande vissa detaljer. Han har bl a i något skede berättat om en medgärningsman, vilken uppgift inte kunnat styrkas. Några kroppsdelar efter Johan har inte återfunnits. Quick har uppgivit att det skall finnas möjlighet att återfinna kroppsdelar, men han har inte förmått visa var sådana skulle kunna återfinnas. Quick har uppgett att han inför gärningen lånat ett fordon av en person vid namn LT. Denne har hörts och bestritt att han skulle ha lånat ut något fordon till Quick. Vid prövningen av Quicks erkännande skall vidare beaktas att Quick haft tillgång till information angående Johans försvinnande från tidningar, Tv och radio.

I den berättelse som Quick slutligen lämnat har han uppgivit att han lämnade sin bostad utanför Falun, där han bodde tillsammans med sin mor, på kvällen den 6 november 1980 i en lånad bil och begav sig till Sundsvall. Han anlände till bostadsområdet Bosvedjan omkring kl 07.20. Quick har berättat att han tilltalat Johan och fått med sig denne i den bil han färdades i. Mot bakgrund av de uppgifter som framkommit i polisutredningen har det konstaterats att det funnits möjlighet för Quick under en tid om 4–5 minuter att ta kontakt med Johan och få med sig denne från platsen utan att detta kunnat observeras av någon. [...] Johan var då han försvann klädd i jeans, blå jacka, dubbla tröjor och mössa. Han hade både korta och långa kalsonger på sig. Han hade ljust nyklippt hår och han hade en skolväska.

Quick har då han berättat om Bosvedjan lämnat vissa upplysningar som kunnat kontrolleras i utredningen. Han har bl a berättat att han sett två kvinnor och att han hört den ena kvinnan kalla den andra Lisa, att han stått vid en gavel utan fönster varvid han hört ljud från fläktar som gått igång och att det funnits en bil i området som troligen använts för slamsugning. Quick har vidare lämnat vissa medicinska uppgifter angående Johan. Han har berättat om ett födelsemärke och om avvikelser beträffande Johans pung. Vid kontroll har det framkommit att Johan lidit av pungbräck, en uppgift som inte framkommit i utredningarna tidigare. Uppgiften om födelsemärket har kontrollerats med Johans föräldrar.

Kerstin Koorti utvecklade målsägandens talan. Av domen framgår att målsägandena ifrågasatte riktigheten av Sture Bergwalls erkännande. Det anmärktes beträffande Sture Bergwalls beskrivning av Bosvedjan att han hade körts till området av sin dåvarande psykoterapeut Kjell Långbergs 1992. Sture Bergwall hade således haft möjlighet att göra iakttagelser av området före förundersökningen inleddes 1993. Enligt domen pekade Kerstin Koorti också på förhållanden i Sture Bergwalls utsagor som åklagaren redan hade pekat på och ifrågasatte om det hade varit möjligt att ha en bil uppställd på den plats på Bågevägen som Sture Bergwall angivit utan att den hade iakttagits av någon förbipasserande.

Sten-Åke Larsson utvecklade Sture Bergwalls talan. Han åberopade och föredrog ett yttrande av Erik Kall, chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus, daterat den 30 april 1997. Det är samma yttrande som åberopades av Sture Bergwall i flera andra rättegångar och som redovisas närmare i redogörelsen för Yenon Levi-ärendet, se 8.3.2. Sten-Åke Larsson föredrog och åberopade även ett psykologutlåtande av psykologen Louise Crona vid Rättsmedicinalverket daterat den 6 november 1996. Av sammanfattningen i yttrandet framgick bland annat att Sture Bergwalls personlighet var på borderlinenivå med stort behov av gränssättning av omgivningen. Det framgår också att Sten-Åke Larsson föredrog delar av förhöret där Sture Bergwall beskrev hur han felaktigt anklagat Sten-Ove Bergwall för delaktighet.

Ett kortare målsägandeförhör hölls dels med Anna-Clara Asplund, dels med Björn Asplund som båda bekräftade tidigare uppgivna förhållanden om dagen för Johan Asplunds försvinnande.

Förhör hölls med Sture Bergwall. I domen redovisades hans uppgifter enligt följande.

1980 bodde han tillsammans med sin mor i Korsnäs utanför Falun. [...] Han fantiserade dagligen om att begå våldhandlingar mot unga pojkar. Han hade mycket få kontakter med andra människor. Då och då träffade han andra män som hade samma intresse för unga pojkar som han själv hade. En sådan manlig bekant var LT, av vilken han lånade den bil, en röd Volvo, han använde vid färden till Sundsvall under natten mot den 7 november 1980. Han har tidigare under utredningen berättat att bilen var blå. Att han på detta sätt lämnat oriktiga uppgifter har berott på att han skrämts av att berätta, samtidigt som han velat berätta om Johan. LT ville först inte låna ut sin bil då dennes hustru skulle undra. För att förmå LT att låna ut bilen hotade han denne med att han annars skulle berätta för frun om LT:s intresse för

pojkar. Efter detta hot gick LT med på att låna ut bilen. [...] Sedan han fått bilen körde han till en butik, Falu Motor, där han inhandlade verktyg. Han minns att han köpte en spade och en såg. Hans avsikt var först att åka till Gävle. [...] När han kom till Gävle såg han inga ungdomar ute varför han fortsatte E 4:an norrut mot Sundsvall. När han hade kört ca 20 mil hemifrån stannade han och vilade en stund varefter han fortsatte att köra mot Sundsvall. Han minns att han tänkte att barnen snart skulle börja skolan, vilket gjorde att Sundsvall tidsmässigt passade bra. Han anlände till Sundsvall vid 07.00–07.15-tiden. Han körde inte in i staden utan fortsatte E4:an norrut och passerade Observarhuset. [...] han vände och kom till slut fram till Bosvedjan. Han parkerade bilen på parkeringen nedanför köpcentrat och gick upp mot detta. Då han stod mellan affärsbyggnaden och en intilliggande byggnad såg han två kvinnor, en äldre och en yngre, närma sig och han hörde den äldre ropa ”hej Lisa” till den yngre. ... Han åkte upp till skolan och ställde bilen till vänster om skolbyggnaden där han gick ur bilen och gick och ställde sig intill gaveln på en byggnad. Han minns att denna gavel saknade fönster. När han stod där hörde han ett brummande ljud, vilket verkade komma från något aggregat. Han observerade vidare ett tankbilsliknande fordon, vilket han uppfattade som ett slamsugningsfordon. Till höger om Bågevägen kunde han se ett par arbetare intill en transformator. Han observerade vidare en bandyplan i närheten av skolan. Det fanns människor i rörelse vid skolan och ovanför köpcentrat kunde han se några förskolebarn. Då han inte såg någon han var intresserad av gick han tillbaka till bilen och körde ut på Bäckebovägen och vidare runt Bågevägen. Han stannade bilen i en svag kurva på Bågevägen där han klev ur bilen och gick upp mot husen. Innan han lämnade bilen öppnade han dörren på passagerarsidan och lät denna stå öppen, varefter han gick upp mot och ställde sig vid en bostadsbyggnad. Från en port snett mittemot honom såg han en mörk pojke komma ut från en port, vilken motsvarade hans fantasibild. Pojken hade långt hår och var iklädd en grå stickad tröja. Han bestämde sig för att kidnappa pojken. Denne gjorde emellertid en snäv sväng runt husgaveln och försvann ur hans åsyn. Han försökte genskjuta pojken men han lyckades inte få syn på honom igen. Han återvände då till den plats han stått tidigare. Ur porten bredvid den port den mörka pojken kommit ut ifrån, kom det ut en ljus pojke, vilken var Johan. Han gick fram till denne och berättade att han kört på en katt och bad honom att följa med och hjälpa till. Johan blev intresserad och följde med honom till bilen. Han berättade att katten låg under höger framhjul. När Johan böjde sig ner för att titta tog han tag om Johans huvud och slog det mot instrumentbrädan varpå Johan svimmade av. Han drog då in Johan i bilen där han lade ner honom på förarsätet. Johan var yngre än den mörka pojken han först sett och motsvarade inte hans fantasibild, vilket gjorde honom aggressiv. Han såg inga människor på platsen när han kontaktade Johan eller när han drog in denne i bilen. [...] För att undgå att bli upptäckt bestämde han sig för att köra från platsen. Han minns att han tittade på klockan

innan han körde och att denna då visade 08.02. [...] Han åkte mot Norra Stadsberget, vilken plats han kände till sedan tidigare besök i Sundsvall och parkerade bilen intill en stig där han tog ut Johan ur bilen. Han såg inga bilar eller människor i närheten. Johan hade först varit avsvimmad efter det att han slagit dennes huvud mot instrumentbrädan, men kom efter hand till medvetande. Han gick tillsammans med Johan in på stigen och vek av inåt skogen där han drog ner flera par byxor Johan hade på sig och våldförde sig sexuellt på denne. Han minns att han höll Johan om nacken och att dennes ansikte skrapades mot isbeklädda stenar på marken. Johan fick skador i ansiktet och han har ett minne av att denne tappade en tand. [...] Han gick sedan tillsammans med Johan tillbaka till bilen där han tog in pojken i baksätet. Innan han körde vägen nerför berget flyttade han fram pojken. Johan hade kläderna hafsigt uppdragna. [...] När han körde tillbaka tänkte han att det var fel pojke och att han skulle åka tillbaka till Bosvedjan med honom. [...] När han närmade sig Bosvedjan svängde han inte av utan fortsatte norrut. Han hade då bestämt sig för att fortsätta till Piteå med Johan och begrava denne där han begravt en pojke han dödat där 1976. Då han passerat Timrå insåg han att han inte skulle orka köra ända till Piteå varför han svängde av in på en mindre väg. Han passerade ett grönt hus och kom sedan till Åvikeområdet, där han stannade bilen vid en äng som var skyddad från insyn. Han [...] gick ur bilen och hämtade en kartong ur bakluckan, i vilken han hade en presenning, en såg och en spade. Han tog också med en kniv han förvarade i bilen. [...] Han bredde ut presenningen och lade spaden på denna för att låsa fast den. Han sade sedan åt Johan att kliva ur bilen och ställa sig på presenningen. [...] När Johan stod på presenningen gick han fram och knäade honom så att han föll framåt. Han gick sedan själv ner på knä bredvid Johan och ströp denne. Sedan han dödat Johan klädde han av honom. Han minns att Johan hade flera tröjor, jeans, långa och korta kalsonger och blå strumpor. När han hade klätt av Johan upptäckte han att dennes kropp inte var symmetrisk. Han uppfattade att Johans ena testikel satt högt uppe på vänster sida medan den andra var stor som på en vuxen man. Åsynen av detta förstärkte hans intryck att det var fel pojke. Han letade efter fler felaktigheter och fann då ett smalt födelsemärke bak på Johan, vilket han skar bort. Därefter vände han kroppen om och skar av pungen. Han skar sedan upp pojken i halsen varvid han noterade att det kom väldigt lite blod. Han tog sågen och sågade bakifrån på halsen och skiljde slutligen huvudet från kroppen med hjälp av kniven. När han därefter öppnade buken överraskades han av att det där fanns väldigt mycket blod. Han grävde en grop i vilken han tömde kroppen på blod och lade en del inre organ som han tog ur. Han skar vidare av händerna med kniven. Benen lossade han vid höften, varvid han framför allt använde kniven. Han minns att detta var besvärligt. Han lade händerna på plast i framsätet, huvudet och benen i en plastsäck och bålen och övriga delar i en annan säck. Från den grusväg han körde såg han en höjd och han körde mot denna in på en mindre skogsbilväg, där han stannade bilen. Han tog

med sig den påse i vilken han lagt huvudet och gick till den höjd han sett och slängde detta nerför berget. Anledning till detta var att han hade en inre bild av ett roterande huvud. Sedan han gjort detta bestämde han sig för att köra mot Falun. Utefter vägen mot Söderala stannade han och lade ut en hand. Han minns att han tankade någonstans utefter vägen, men han minns inte var. Han kom tillbaka till Falun tidigt på morgonen den 8 november. I Ryggen, norr om Falun, körde han in på en avtagsväg. Han stannade vid en bäck intill järnvägen och tog med sig bålen och gömde den i skogen. Kvar i bilen fanns då benen och en hand. Handen tog han sedan med sig och lade ner i vattnet i en bäck som fanns på platsen och lade stenar över. [...] När han kom hem till Korsnäs tog han med sig benen och gömde dessa på vinden, där han förvarade dem en tid. Han har därefter flyttat kroppsdelarna mellan olika platser. Han har bla hanterat benen på Främby udde under 1992, då han krossade dessa för att förminska storleken. Han vet inte om det finns några delar av Johan kvar någonstans. Johans kläder och skolväska kastade han när han kom till Falun. En penna blev kvar på passagerarsätet. Han var noga med att göra rent i bilen efter händelsen. Han körde ut denna i skogen och tog med sig vatten. Det fanns blod på instrumentbrädan vilket han minns var svårt att få bort. Han hade i övrigt varit noga med att inte smutsa ner i bilen.

Under förhöret med Sture Bergwall förevisade åklagaren en videoinspelning av de vallningar som ägt rum i Bosvedjan och Åvike. Före uppspelningen redogjorde åklagaren och Seppo Penttinen för omständigheterna vid inspelningen. Vad som sades framgår inte av domen. Tingsrätten konstaterade dock att Sture Bergwalls berättelse vid förhandlingen om det våld han hade använt delvis avvek från vad han uppgivit och visat på inspelningen. I vallningsfilmen hade Sture Bergwall utdelat slag mot Johan Asplunds huvud och suttit grensle över Johan Asplund när han ströp honom. Sture Bergwall uppgav vid förhandlingen att han hade gjort som han visade vid vallningen men att det i övrigt hade varit som han berättade vid tingsrätten.

Till belysande av om Sture Bergwall hade varit i Bosvedjan den aktuella dagen hölls på åklagarens begäran vittnesförhör med bland annat LL, BH, GB, LÅ som enligt vad som återgivits i domen i huvudsak berättade på samma sätt som i polisförhören, se ovan 12.2.4.

På åklagarens begäran hördes också SL och hans mor ML. SL uppgav i förhöret att han inte mindes när han gick till bussen den aktuella morgonen men att han brukade vara sent ute. Han mindes inte vad han hade haft på sig för kläder. ML berättade att SL hade

en grå tröja som hon hade stickat med svart och vitt mönster upp-till, nedtill och runt ärmarna. Han brukade använda tröjan vid den aktuella tiden. I samband med förhöret förevisade och återopade åklagaren Sture Bergwalls och ML:s skisser av tröja samt ett fotografi av tröjan som ML hade stickat. Tingsrätten höll också syn av den tröjan.

Vittnesförhör hölls på åklagarens begäran med Jan Karlsson som redogjorde för vad utredningen visat när det gällde vilka personer som varit i rörelse i Bosvedjan omkring klockan 8.00 den aktuella morgonen. Han berättade bland annat att ingen sett Johan Asplund efter klockan 7.55 och att ingen uppgett att de sett en person som skulle kunna vara Sture Bergwall.

Vittnesförhör hölls på åklagarens begäran med Kjell Långbergs som beskrev att han hade ansvarat för Sture Bergwalls terapi fram till 1993 eller 1994. Från förhöret antecknades i domen huvudsakligen följande.

Quick kom efter en tids behandling att berätta för honom om att denne trodde sig ha dödat Johan Asplund. Quick hade fragmentariska minnesbilder och för att Quick skulle ges möjlighet att avgöra huruvida hans minnesbilder var riktiga gjorde han tillsammans med Quick en resa till Sundsvall i oktober 1992. Han hade inte studerat fallet med Johans försvinnande före resan och hans minnen av denna händelse från tidningsartiklar mm som förekom vid försvinnandet, var tämligen vaga. De kom till Sundsvall och stannade till vid Obs-varuhuset för ett toalettbesök varefter de fortsatte norrut. [...] Det var hela tiden Quick som föreslog hur han skulle köra. Det är dock möjligt att det var på hans initiativ som de svängde upp mot bostadsområdet Bosvedjan. Då de kom till Bosvedjan tror han att han körde ett varv runt Bågevägen varefter han ställde bilen på parkeringen nedanför centrum. De steg ur bilen och började gå upp mot centrum, men efter ca femtio meter fick Quick en ångestattack och han fick hjälpa denne tillbaka till bilen. Quick kunde inte prata och måste stödjas när han förflyttade sig. Quick visade en påtaglig reaktion och han bedömer att Quicks reaktion var äkta. Han ville inte pressa Quick med frågor och denne sade heller ingenting. Vistelsen i Bosvedjan varade endast ca tio minuter varefter de återvände till Säter. Under den fortsatta terapin på Säter berättade Quick alltfler detaljer om hur han hade agerat när han förde bort och dödade Johan och det stod efterhand klart att det måste göras en polisanmälan. [...] Han har under polisutredningen medverkat vid flera vallningar av Quick tillsammans med polismän. Quick har reagerat kraftigt under dessa vallningar som ibland fått avbrytas då Quick drabbats av ångestattacker och inte klarat av att medverka längre. Förutom besöket i Sundsvall har han tillsammans med Quick besökt dennes syster och deras barndomshem. I terapin hade Quick berättat

att det någonstans i Ryggenområdet skulle finnas någonting i en bäck. Då de befann sig i Dalarna pekade Quick ut den aktuella platsen och ville vända på stenar i bäcken. Quick visade tydliga tecken på ångest. Han uppfattade att besöket på platsen inte skulle leda någonstans varför de begav sig därifrån. Quick berättade sedan i bilen att han funnit benbitar i bäcken, vilka han hade ätit upp. Då han inte sett Quick stoppa någonting i munnen under besöket vid bäcken bedömde han inte Quicks uppgift som sannolik. Han har vidare närvarit som stöd vid ett antal polisförhör med Quick. Han har i sitt arbete inte haft någon ambition att utreda de brott Quick erkänt och han har under sina samtal varit noga med att inte försöka påverka denne. Då han under ett förhör med Quick framkastade förslag på verktyg var detta i syfte att hjälpa polismännen att tyda Quick, som generellt haft svårt att tala i polisförhör. Han har dock inte brukat föreslå ord på det sätt som skedde vid detta tillfälle [...].

Åklagaren lade fram skriftlig bevisning i form av utdrag ur Sture Bergwalls dagbok och "Tidens kalender 1980", sakkunnigutlåtande av SKL rörande kalendern och dagboken och utlåtanden från SMHI rörande dimbildning i Sundsvall.

På målsägandenas begäran hördes ett flertal personer som berättade att de rört sig i Bosvedjan omkring klockan 8.00 den aktuella morgonen utan att de sett vare sig Johan Asplund eller någon person som kunde vara Sture Bergwall.

På målsägandenas begäran hölls även vittnesförhör per telefon med LT som bland annat berättade att han aldrig hade lånat ut någon bil till Sture Bergwall.

På försvarets begäran hölls vittnesförhör med Björn Jonasson som berättade att han i samband med att försvinnandet nämndes på kvällsnyheterna den 7 november 1980 hade erinrat sig att han vid ett trafikljus tidigare under dagen sett en pojke i en vinröd Volvo. Pojken hade sett skrämmd ut när han tittade på polisbilen som Björn Jonassons satt i. Han kände igen pojken som Johan Asplund. Volvon hade körts av en tunnhårig man i 40–50 årsåldern.

Åklagaren återopade och visade skissen av Johan Asplunds födelsemärke som Anna-Clara Asplund hade ritat. Han föredrog yttranden från Rättsmedicinalverket, dels om hydrocele, dels sammanställningen över kända medicinska data rörande Johan Asplund.

Målsägandeförhör hölls med Anna-Clara Asplund och Björn Asplund angående kännetecknen på sonens kropp. De berättade i huvudsak på samma sätt som i polisförhören. Anna-Clara Asplund bekräftade också att hon hade ritat skissen som återopades men att

hennes minnesbild var att hon inte hade ritat den med konturer runt märket. I samband med att Björn Asplund hördes höll tingsrätten syn av hans födelsemärke som satt på ryggslutet.

Vittnesförhör hölls på åklagarens begäran med Seppo Penttinen. I domen har tingsrätten antecknat att han berättade följande.

Det har samtidigt förekommit ett flertal polisutredningar angående mord som Quick erkänt. Vid en vallning av Quick i en annan mordutredning berättade denne plötsligt spontant att Johan haft ett ärr. Quick beskrev detta så, att det varit mörkare än övrig hud. När han hörde Anna-Clara Asplund angående huruvida Johan haft något födelsemärke ville hon först inte berätta om detta. Vid ett senare förhör berättade hon dock att Johan haft ett märke på ryggen och hon ritade upp detta på ett papper. Han har inget minne av att han ritat konturer men han kan inte utesluta att det är så. Efterhand har Quick kommit att lämna även andra upplysningar beträffande Johans kropp, varvid han nämnt att Johans könsorgan skilt sig från de andra pojkar. Det fanns dessförinnan ingen information om Johans hydrocele.

Sakkunnigförhör hölls med Mats Öström som redogjorde för att det i Johan Asplunds läkarjournal hade gått att utläsa att Johan Asplunds högra testikel vid en undersökning 1975 varit dubbelt så stor som den vänstra. Detta tydde på ett litet hydrocele. Vid undersökning 1977 hade det konstaterats att hydrocelet varit krakmandelstort. Han beskrev vilka omständigheter som kunde påverka ett hydrocele att bli större. Ett hydrocele kunde inom en timma växa sig stort som ett hönsägg. Vid så kraftigt våld som vid en strypning förelåg också risk för att tarmar pressades ner vilket kunde medföra att hydrocelet växte ännu snabbare. Han berättade att de flesta hydrocelen självläker men att det kan komma tillbaka om personen utsätts för våld. I samband med förhöret visades bilder på vätskefyllt pungbräck.

Till belysande av hur förundersökningen hade bedrivits och vilka tekniska fynd som hade gjorts åberopade åklagaren som skriftlig bevisning bland annat undersökningsprotokoll avseende markundersökning i Åvike-området.

Sakkunnigförhör hölls med Kjell Persson som bland annat berättade att undersökningen av jordprover från Åvike-området som han hade gjort visade på förhöjda fosfathalter på vissa av de angivna platserna. Detta tydde på att det funnits organiskt material på dessa platser. I samband med förhöret föredrog och åberopade åklagaren Kjell Perssons utlåtande.

Vittnesförhör hölls med Seppo Penttinen. I domen har redovisats att han berättade huvudsakligen följande.

Quick har samtidigt som brottsutredningar bedrivits varit föremål för terapi. Quick tidigare terapeut, Kjell Långbergs, har medverkat i utredningen som ett stöd åt Quick, vilken under utredningen återkommande drabbats av ångestattacker. Det har dock inte förekommit någon samverkan mellan polisen och terapeuten vad gäller brottsutredningen. Det har i det avseendet varit "vattentäta skott" mellan dessa verksamheter. Han upplever att Quick har ett behov av att berätta om de gärningar han utfört. Det har under utredningen hänt att Quick ringt till honom och berättat saker som han kommit på. Han har då inte ställt några frågor vid telefonsamtalet utan väntat med dessa till senare förhörstillfälle. Quick har under utredningens gång ändrat olika uppgifter han lämnat. Beträffande de centrala delarna av hans berättelse har han dock skarpa minnesbilder och i dessa delar har han hållit fast vid sina uppgifter. Det har ofta under förhören hänt att Quick inte fått fram de ord han försökt säga. Quick brukar i sådana fall visa med kroppen vad han försöker säga. [...] Den 13 mars 1999 medverkade han i en vallning av Quick i Sundsvall. Vid denna var även Kjell Långbergs med. Vallningen startade vid utsiktstornet på Norra Stadsberget, varifrån de gick in på en stig. Quick visade efter ca 100 meter tydliga tecken på ångest. Han fick stödja sig på sin läkare och hade kramper. Från Norra Stadsberget fortsatte de till Västanå och Åvikeområdet. Quick hade beträffande vägen sagt att de skulle passera ett ljusgrönt hus och de kom till ett sådant. Av fastighetsägaren har det upplysts att huset målades i denna kulör i mitten av 1970-talet. Quick hade vidare berättat om ett två-tre meter högt stenmassiv vid den plats där han hade ställt sin bil. Då Quick visade var han ställt bilen kunde det konstateras att det fanns ett stenmassiv på platsen. Quick pekade ut en plats intill detta där han sade sig ha gömt Johans kropp. Vid kontakt med markägaren uppgav denna att det hade lagts ut ett kadasver från en kvigkalv i anslutning till denna plats. De fann också benrester, som visade sig komma från djur. Den 28 maj 1999 söktes det på den plats Quick pekat ut med hunden Sampo, som är tränad att söka efter människorester. Denna markerade på den plats som Quick då angivit att han gömt Johans kropp. Den markerade inte för djurkadavret. Quick har under senare förhör ändrat sina uppgifter om vad han gjort med kroppen och sagt att han styckat denna, grävt ner inälvorna på den plats han tidigare angivit att han gömt kroppen, och tagit med sig kroppsdelarna. Den 26 maj 1999 företogs en vallning i Ryggenområdet, där Quick angivit att han grävt ner en hand i en bäckfåra. Quick uppgav när de närmade sig den platsen att denne hade ett minne av en stängd vägbom. Vid kontroll med markägaren visade det sig att det 1980 hade funnits en vägbom på platsen. Quick uppgav vidare att vägen, enligt den minnesbild han hade, hade varit sämre. Det har vid kontroll visat sig att vägen breddats på senare år. Det gjordes en teknisk undersökning där Quick uppgivit att han gömt kvarlevor. Några

kvarlevor har dock inte hittats. Vid en vallning den 8 juni 1998, som företogs vid den bäck i Ryggenområdet Quick omtalat bröt denne ihop. Quick har berättat att han lagt kroppsdelar på olika platser i nämnda skogsområde, men att han sedan flyttat kvarlevorna. En vallning med hunden Sampo har företagits i området. Sampo ägare, JS, har inte blivit informerad om vilka platser Quick pekat ut. Hunden gjorde dock vid sökningen kraftiga markeringar på de av Quick uppgivna platserna. Quick vallades vidare på Främby udde den 27 september 2000. De gick längs en stig och Quick visade allt större tecken på ångest. Quick föll sedan plötsligt ihop avsvimnad. När denne vaknade upp berättade han att han haft ögonkontakt med gömstället. Quick har på Främby udde pekat ut olika platser, bl a den sten han suttit på när han krossat bendelar. Det har företagits sökning med hunden Sampo som markerat på de platser Quick pekat ut.

Vittnesförhör hölls med Zampos ägare JS som bland annat berättade följande.

Sampo har tränats för att söka efter människor som hamnat i vatten och den har utvecklat en förmåga att känna lukt av människokropp även då kroppen varit död och förmultnad sedan en mycket lång tid tillbaka ... Då Sampo känner lukt av människa markerar den genom att skälla. Sampo markerar inte för döda djur utan endast för människolukt. Han har sökt med Sampo på de platser Quick utpekade att han lagt kroppsdelar. Han har inte vid dessa sökningar erhållit någon närmare information om vilka platsen som uppgivits utan sökt inom ett område till dess Sampo markerat. Sökningar har skett i Västansjöområdet, Åvikeområdet, Ryggenområdet och på Främby udde.

I samband med förhöret visades en videoinspelning av hundsökning. Det framgår inte vad videoinspelningen visade och videoinspelningen finns inte heller med i tingsrättens material.

Vittnesförhör hölls med arkeologen RB som enligt domen berättade att Zampo tidigare hade använts till att leta efter vikingagravar. Vittnesförhör hölls sedan med Björn Jonasson som enligt domen bland annat redogjorde för jordproverna som tagits i Åvikeområdet, utgrävningarna som gjorts där och att det inte hade gjorts några fynd av rester från människa vid dessa grävningar.

Till belysande av trovärdigheten av Sture Bergwalls erkännande hölls på åklagarens begäran sakkunnigförhör med Sven-Åke Christianson. Förhöret är återgivet i domen enligt följande.

Han bedriver forskning angående minnets mekanismer. Han fick kontakt med Quick för första gången 1994 och har haft samtalskontakt med denne 2–3 gånger per år på Sätters sjukhus inom ramen för sin forskning. Han har haft i uppdrag av polismyndigheten att förbereda

Quick inför rekonstruktioner genom att mentalt sätta in denne i den situation som rådde då en gärning begicks. Förutsättningarna för att Quick skall minnas vad som inträffat ökar då. Han ställer dock inga frågor om gärningen. – Minnet påverkas av ett flertal faktorer varav tidsfaktorn är en viktig faktor. Ju längre tid som förflutit ju större är risken för felkällor. En persons minne påverkas också av information om en händelse denne kan ha fått genom massmedia. Vid utredning av två andra av Quick erkända mord företogs experiment, i vilka en grupp bestående av åtta doktorander i psykologi och två vana utredare under en dag fick ta del av vad som skrivits i media angående gärningarna, varefter de fick besvara ett antal frågor om hur gärningen gått till.² Samma frågor som gruppen fått ställdes till Quick. Det kunde därvid konstateras att Quick kunde besvara tio gånger så många frågor från brottsutredningen som gruppen, som hade tillgodogjort sig information genom massmedia, kunde besvara. Detta visar att det är väldigt svårt att redogöra för en händelse enbart genom att ta del av vad förkommit angående en händelse i massmedia. – Gärningsmän som begått den typ av brott som det nu åtalade har behov av att berätta om sina gärningar, men det finns samtidigt ett behov av att avvärja. Vidare föreligger det ofta hos gärningsmannen ett behov av att bevara kroppsdelar. Detta att behöva berätta och samtidigt fortsätta att bevara kroppsdelar leder till en konflikt hos gärningsmannen. Minnet är påverkligt. Information läggs till utifrån de frågor som ställs. Ju fler förhör som hålls ju svårare är det att erinra sig det ursprungliga minnet. – Han medverkade vid en rekonstruktion i Åvikeområdet. Då Quick kom till den plats där han uppgett att han dödat Johan bröt denne samman. Då en gärningsman kommer tillbaka till platsen för en händelse kommer denne i sin inre miljö tillbaka till händelsen. – Det förekommer ibland att personer erkänner brott de inte begått, vilket kan ske av olika anledningar. En tänkbar orsak till ett sådant beteende kan vara att personen har behov av erkännande eller att denne vill straffa sig själv. En annan anledning kan vara att en person vill få slut på förhör. Ett erkännande kan även komma av att en person manipulerats att tro att den begått saker då personens minnesbild är oklar. Ett sådant erkännande tas vanligtvis tillbaka då personen blir övertygad om att denne är oskyldig.

På Sture Bergwalls begäran hölls vittnesförhör med Birgitta Ståhle som enligt domen uppgav bland annat följande.

Hon hade då hon påbörjade sitt terapiarbete information om att Quick erkänt mord, men hon hade ingen detaljinformation. Hon brukar inte vara närvarande vid polisförhör och den information hon har beträffande gärningar Quick erkänt är den information denne lämnat till

---

² Det experiment som här avses är det test som Sven-Åke Christianson genomförde inför rättegången om mordet på Gry Storvik och Trine Jensen.

henne. Vid något enstaka förhör har hon dock varit närvarande och hon har närvarat som personligt stöd vid vallningar. De polismän som svarar för polisutredningen känner inte till vad som förevarit vid terapin. – Det har företagits två rättspsykiatriska utredningar av Quick. Dessa utredningar har utgjort grunden för terapiarbetet. Hon träffar Quick vid tre tillfällen varje vecka om vardera 1,5 timme. [...] Då Quick inledde terapin hade denne inget minne före tolv års ålder. [...] Terapi syftar till att förstå den egna personen för att göra människan hel. Quick berättade tidigare i terapin fragmentariskt om gärningar han utfört, men hans berättelser har efterhand blivit mer sammanhållna. [...] Att berätta om svåra saker har väckt svår ångest hos Quick. Att berätta sådana saker väcker ett behov att fly undan hos berättare samtidigt som denne har ett behov av att berätta. Det har förekommit att Quick blandat detaljer mellan olika utredningar. Hon har i sitt terapiarbete inte frågat Quick om detaljer i de gärningar han erkänt. I terapin behandlar man olika gärningar endast ur det perspektivet att förstå patientens handlingar. Terapin kan mycket väl behandla något annat än den gärning som är föremål för polisutredning.

Vittensförhör hölls på Sture Bergwalls begäran med Bengt Eklund som bland annat uppgav att Sture Bergwall aldrig hade haft några restriktioner vad gällde tidningar, tv och radio. Sture Bergwall hade ständig ångest som han medicinerade mot.

Under huvudförhandlingens sista dag höll tingsrätten syn i Bo-svedjan.

Sture Bergwall hördes om sina levnadsomständigheter. Ett utdrag ur belastningsregistret föredrogs. Vidare föredrogs utlåtandet av Erik Kall, som tingsrätten inhämtat enligt 3 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk undersökning för bedömning av om det fanns förutsättningar för att överlämna Sture Bergwall till rättspsykiatrisk vård. I utlåtandet uttalade Erik Kall bland annat att Sture Bergwall hade begått den åtalade gärningen under inflytande av en allvarlig psykisk störning, som han vid undersökningen alltjämt led av. På grund av den psykiska störningen fanns det risk för att Sture Bergwall skulle återfalla i brott av allvarligt slag och det var fortsatt påkallat att han var intagen för rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Parterna slutförde sin talan och förhandlingen förklarades avslutad.

12.3.3 Sundsvalls tingsrätts dom

Tingsrätten, lagmannen Rolf Hammar och rådmannen Kristina Almqvist med nämnd, meddelade dom den 21 juni 2001. Tingsrätten konstaterade inledningsvis att Sture Bergwall hade erkänt gärningen men att det inte var tillräckligt för en fällande dom. Tingsrätten anförde att det inte fanns någon teknisk bevisning som band Sture Bergwall till Sundsvall vid tiden för brottet och inte heller någon utredning som fastställde vad som hade hänt med Johan Asplund. Tingsrätten menade att det vid prövningen av Sture Bergwalls uppgifter måste beaktas att mer än 20 år hade passerat sedan försvinnandet.

Tingsrätten fann det inte utrett att Sture Bergwall hade lånat bilen av LT men bedömde att den frågan inte hade någon avgörande betydelse, eftersom Sture Bergwall i enlighet med vad som framgick i de tidigare domarna färdats långa sträckor i bil.

Tingsrätten konstaterade att ingen av de hörda vittnena hade sett någon person i Bosvedjan som kunde vara Sture Bergwall och att det genom Jan Karlssons vittnesmål hade framkommit att det under en tidsrymd om fyra minuter, kl. 07.56–08.00, inte fanns några vittnesuppgifter om iakttagelser i närheten av Johan Asplunds bostad.

Tingsrätten fann sammantaget att Sture Bergwall hade lämnat ett flertal uppgifter som gav stöd åt påståendet att han hade befunnit sig i Bosvedjan vid tiden för Johan Asplunds försvinnande. Tingsrätten nämnde följande exempel på uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat:

att han hört ett aggregat starta upp då han befann sig i närheten av skolbyggnaden, att han sett en person närma sig affären i området, vilken tilltalats Lisa samt att han sett slamsugningsfordon i området. Dessa uppgifter har vid kontroll befunnits kunna vara riktiga. Han har vidare berättat om en pojke, som väckt hans intresse och tämligen detaljerat beskrivit denne. Quick har uppgivit att denna pojke kommit ut från porten bredvid den port där Johan bodde. I utredningen har det konstaterats att det på den av Quick angivna adressen funnits en pojke, SL, vars utseende vid den aktuella tiden väl överensstämde med den beskrivning Quick givit. Det har vidare konstaterats att SL haft en sådan tröja som Quick beskrivit och ritat upp.

Enligt tingsrätten hade ingenting framkommit som motbevisade att Sture Bergwall befunnit sig där eller att han hade bortfört Johan Asplund på det sätt han uppgett.

Tingsrätten konstaterade därefter att Sture Bergwall beträffande vissa detaljer ändrat sina uppgifter under utredningen om hur han hade förgripit sig, dödat och styckat Johan Asplund. Mot bakgrund av vad Sven-Åke Christianson och Birgitta Ståhle uppgett om de svårigheter som kunde vara förknippade med att berätta om svåra händelser visade Sture Bergwalls ändrade uppgifter beträffande vissa detaljer inte att hans erkännande inte skulle vara riktigt. Genom vad Sven-Åke Christianson uppgett om hur gärningsmän som begått den typ av brott reagerar och deras behov av att avvärja och bevara kroppsdelar fann tingsrätten också att det förhållandet att Sture Bergwall inte förmått visa någon kvarleva från Johan Asplund, inte uteslöt att han hade förfarit på det sätt han berättat. Tingsrätten anförde vidare följande.

Quick har beskrivit den plats i Åvikeområdet där han uppger att han dödat och styckat Johan samt beskrivit hur han färdats dit varvid han bl a berättat att det utefter vägen fanns ett grönt hus, en uppgift som kunnat bekräftas. Han har vidare beskrivit den plats i Ryggenområdet där han uppgett sig ha lagt en hand i en bäck. Han har beträffande vägen dit bl a beskrivit att det funnits en vägbom på denna 1980, en uppgift som vid kontroll visat sig stämma. Vid sökning med hunden Sampo har denna markerat på de platser Quick uppgett att han lagt ut, grävt ner eller på annat sätt hanterat Johans kvarlevor. Av den i målet återopade utredning angående fosfathalt i jordprover och sakkunnigförhöret med geologen Kjell Persson framgår att ansamlingar av organsikt material funnits på den plats i Åvikeområdet där Quick angivit att han lämnat rester av Johans kropp. Vad som härigenom framkommit ger stöd för de uppgifter Quick lämnat angående hur han förfarit med Johans kropp.

Tingsrätten övergick sedan till att bedöma Sture Bergwalls uppgifter om Johan Asplunds kropp och konstaterade att Sture Bergwall hade berättat om ett födelsemärke som han hade ritat upp under förundersökningen. Tingsrätten konstaterade att Sture Bergwall från början hade placerat födelsemärket på framsidan av kroppen, men efterhand ändrat sig och placerat det på Johan Asplunds rygg. Tingsrätten ansåg att den skiss som Anna-Clara Asplund hade ritat över Johan Asplunds födelsemärke vid ett polisförhör stämde väl överens med Sture Bergwalls beskrivning av Johan Asplunds märke.

När det sedan gällde Sture Bergwalls uppgifter om avvikelser på Johan Asplunds könsorgan hade Sture Bergwall berättat att en testikel varit större än den andra. Tingsrätten anförde följande.

I utredningen har det framkommit att Johan när han var mindre lidit av hydrocele, vilket dock enligt målsägandena inte var möjligt att se om det inte genomlystes och vilket förmodligen var läkt vid tiden för Johans försvinnande. Genom sakkunnigförhöret med överläkaren Mats Öström har det framkommit att ett hydrocele kan påverkas och snabbt växa sig stort om en person utsätts för våld och att det, även om det vuxit bort, kan återkomma under sådant förhållande. Quicks beskrivning av den iakttagelse han gjort av Johans könsorgan stämmer väl med Mats Öströms beskrivning av hur ett hydrocele kan utvecklas och hur ett sådant kan se ut. Nämnade avvikelser på Johans kropp har inte varit kända i utredningen före det att Quick erkänt gärningen och berättat om detta.

Tingsrätten fann att Sture Bergwalls uppgifter om Johan Asplunds kropp gav stöd till erkännandet.

Tingsrätten konstaterade därefter att Sture Bergwall hade haft möjlighet att ta del av vad som skrivits om Johan Asplunds försvinnande och efterföljande rättsprocesser i media men fann att det inte fanns något som talade för att Sture Bergwall hade ”läst in sig” på fallet. Enligt de hörda utredningsmännen inom polisen och behandlande psykologer och terapeuter hade det inte förekommit någon informationsöverföring mellan terapi- och polisarbetet angående den aktuella gärningen och det hade framkommit att dessa varit noggranna med att skilja på polisarbete och terapi. Tingsrätten fanns inte heller anledning till antagande att Sture Bergwall kommit att påverkas i sitt uppgiftslämnande genom det sätt polisutredningen bedrivits eller att terapibehandlingen påverkat Sture Bergwall till att lämna oriktiga uppgifter.

Tingsrätten redovisade därefter rättspsykiatriska utlåtanden från 1970 och 1991 och vilka diagnoser som då hade ställts. Tingsrätten fann att de mord som Sture Bergwall tidigare dömts för i många avseenden förtedde likheter med den gärning han i målet hade erkänt och att gärningen, mot bakgrund av vad som framkommit genom vittnesförhöret med Birgitta Ståhle och i psykologutlåtandet av Louise Crona, inte framstod som främmande för Sture Bergwalls person.

Vid en samlad bedömning av vad som förekommit i målet fann tingsrätten att Sture Bergwalls erkännande vann stöd av den fram-

lagda utredningen i sådan mån att det var ställt utom varje rimligt tvivel att han hade begått den åtalade gärningen. Tingsrätten dömde Sture Bergwall för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning och biföll målsägandenas skadeståndsyrkanden.

12.4 Överklagandet och Hovrättens för Nedre Norrland beslut

Domen överklagades av målsägandena med yrkande att Sture Bergwall skulle frikännas från ansvar för mordet på Johan Asplund.

Av hovrättens beslutsprotokoll framgår att målsägandena som skäl för överklagandet bland annat anförde följande.

Den av Sundsvalls tingsrätt meddelade domen innebär ur rättslig synpunkt en nackdel, subjektivt sett, för dem, på grund av att de genom domen för mord mot Thomas Quick dels berövats sin rätt att få klarhet om vad som hänt deras son, dels berövats sin möjlighet att kunna lagföra rätt gärningsman. [...] Deras biträdande av åtalet syftar till att erhålla en materiellt riktig dom i egenskap av medparter till åklagaren. Allt annat, förutom en materiellt riktig dom, är till nackdel för dem. [...] Genom att åklagaren inte verkat för att objektivt belysa omständigheter som talar till den tilltalades förmån har tingsrättens dom baserats på oriktiga grunder.

Åklagaren och Sture Bergwall yttrade sig och anförde att målsägandenas talan skulle avvisas.

Hovrätten för Nedre Norrland, hovrättspresidenten Barbro Hegrelius Jonson, hovrättsrådet Anja Brandoné och adjungerade ledamoten före detta lagmannen Lars Olsgren, beslutade den 17 december 2001 att inte ta upp överklagandet till prövning eftersom domen inte gått målsägandena emot och avvisade överklagandet.

12.5 Resningsprocessen

12.5.1 Inledning

Efter att Sture Bergwall dömts för mordet på Johan Asplund, och därmed genom sex domar dömts för åtta mord, valde han att inte medverka i ytterligare polisutredningar om andra mord han erkänt för vilka åtal ännu inte hade väckts. Han var intagen på Sätters sjuk-

hus för rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning men avböjde ytterligare terapier. Den tid som följde har Sture Bergwall själv valt att kalla för de sju tysta åren.

Efter att journalisten Hannes Råstam tagit kontakt med Sture Bergwall gjorde Hannes Råstam två uppmärksammade dokumentärer om Sture Bergwall som sändes i SVT:s Dokument inifrån i december 2008. I dokumentärerna tog Sture Bergwall tillbaka sina erkännanden av samtliga mord han tidigare erkänt. Kritik riktades mot såväl rättsprocesserna som mot vården av Sture Bergwall.

I april 2009 ansökte Sture Bergwall om resning avseende mordet på Yvon Levi. Resningsansökningen beviljades i december 2009. Resningsansökningar kom därefter att ges in för alla morddomarna, varav den sista gavs in den 12 juni 2012. Två av resningsansökningarna gjordes av åklagare och resterande av Sture Bergwall. Samtliga resningsansökningar beviljades.

12.5.2 Sture Bergwalls resningsansökan

Den 8 september 2011 gav Sture Bergwalls ombud advokaterna Thomas Olsson och Martin Cullberg in en ansökan om resning till Hovrätten för Nedre Norrland. Sture Bergwall yrkade att hovrätten skulle bevilja resning i målet och att åtalet för mord på Johan Asplund skulle ogillas och de enskilda anspråken lämnas utan bifall.

Resningsansökan var omfattande. Som grund anförde Sture Bergwall att han hade tagit tillbaka sitt tidigare erkännande och numera förnekade att han mördat Johan Asplund. Nya omständigheter och bevis åberopades till styrkande av att det ursprungliga erkännandet var falskt och att Sture Bergwall inte kunde ha utfört mordet. I resningsansökan framfördes synpunkter på tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter i stort och särskilt beträffande erkännanden i andra ärenden där riktigheten ifrågasattes. Det anfördes att det av polisförhören framgick att Sture Bergwall under förundersökningen lämnat ett flertal felaktiga och sinsemellan motstridiga uppgifter rörande centrala förhållanden i händelseförloppet, och att han även vid ett stort antal tillfällen ändrat väsentliga uppgifter i sin redogörelse. Särskilt gällde detta uppgifterna rörande färden till Sundsvall, hur mordet utfördes och vad som senare skedde med kroppen. Genom att dessa förhållanden inte redovisades för

tingsrätten bibringades rätten en missvisande uppfattning om tilltron till Sture Bergwalls minnesbilder. Ett flertal förhållanden lyftes fram för att visa varför resning skulle beviljas. Det anfördes att det i vart fall förelåg synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om Sture Bergwall hade begått gärningen.

12.5.3 Åklagarens yttrande

Den 28 oktober 2011 inkom överåklagaren Björn Ericson vid Riksenheten för polismål med ett yttrande, en så kallad förklaring, över resningsansökan. Yttrandet var omfattande. För att kunna hålla kompletterande förhör hade förundersökningen i ärendet återupptagits. Omständigheter som fördes fram i resningsansökan kommenterades och i ett flertal avseenden ansåg åklagaren att det som framförts inte utgjorde skäl för resning. Samtidigt fördes fram ett antal omständigheter som legat till grund för tingsrättens bedömning där tveksamheter förelåg. Åklagaren ansåg sammantaget efter en genomgång av utredningsmaterialet att det fanns sådana tvivel i skuldfrågan att det förelåg synnerliga skäl att på nytt pröva ansvarfrågan i målet. Åklagaren tillstyrkte således att resning beviljades.

12.5.4 Hovrättens för Nedre Norrland beslut

Den 18 januari 2012 beviljade Hovrätten för Nedre Norrland, hovrättslagmannen Robert Schött samt hovrättsråden Risto Stoorhöök och Jessica Lovén, Sture Bergwall resning i såväl ansvarsdelen som skadeståndsdelen och förordnade att målet skulle tas upp på nytt av Sundsvalls tingsrätt. Som skäl för beslutet anförde hovrätten bland annat följande.

Tingsrättens dom grundades i princip på Sture Bergwalls erkännande sammantaget med att hans uppgifter fick visst stöd av övrig utredning och att det inte hade framkommit någonting i utredningen som visade att hans berättelse beträffande de avgörande delarna var osann. Det saknades helt bevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet eller ens visa att han hade varit i Bosvedjan vid den aktuella tidpunkten. Det hade inte heller genom utredningen i övrigt varit möjligt att fastslå vad som hänt Johan Asplund. Sture Bergwalls uppgifter har således varit helt avgörande får

tingsrättens ställningstagande. [...] Av tingsrättens dom framgår att både åklagaren i sin sakframställning och polisens utredningsman i sitt vittnesmål uppgav att Sture Bergwall under utredningens gång ändrat sina uppgifter men att han i de centrala delarna hållit fast vid sin berättelse. Tingsrätten har i domen angett att Sture Bergwall beträffande vissa detaljer ändrat sina uppgifter under utredningen. Det förhållandet att Sture Bergwall under en lång tid av utredningen utpekade en medgärningsman, varvid händelseförloppet avvek i en mängd hänseenden från det som han berättade vid tingsrätten, kan enligt hovrättens mening inte anses enbart utgöra en ändring av detaljer. Sture Bergwalls olika uppgifter under förundersökningen om hur han agerat gentemot Johan Asplund synes dock inte ha redovisats för tingsrätten i en sådan utsträckning att tingsrätten haft möjlighet att beakta hur uppgifterna beträffande det centrala händelseförloppet utvecklades och förändrades under utredningens gång.

Tingsrätten godtog inte Sture Bergwalls uppgift om lån av bil men fann att det av domar i andra mål framgick att Sture Bergwall färdats långa sträckor i bil. Sture Bergwall har i två av dessa mål emellertid därefter beviljats resning och frikänts från ansvar samt i övriga mål utom ett har åklagaren hittills beslutat att återuppta förundersökningen.

Enligt tingsrättens dom hade Sture Bergwall lämnat uppgifter om specifika kännetecken på Johan Asplunds kropp innan dessa uppgifter ens förekom i förundersökningen. Detta torde ha varit ett av de starkare stöden för att Sture Bergwalls berättelse var sann. Sture Bergwall hävdar nu att uppgifterna fanns i förundersökningen innan han berättade om dem medan åklagaren uppger att det inte går att få klarhet i denna fråga. Dock är klart att Sture Bergwall inledningsvis beskrev det som slutligen blev födelsemärket på ryggen som ett operationsärr på buken och hydrocelelet som indragen pung. Sture Bergwalls ursprungliga beskrivning av två kroppsegenskaper hade således egentligen väldigt litet gemensamt med den slutliga beskrivningen.

Resultatet av sökningarna med hund och de förhöjda fosfathalterna på platser som Sture Bergwall pekat ut har av tingsrätten bedömts ge stöd åt Sture Bergwalls uppgifter. Mot bakgrund av vad som framkommit i resningsärendet framstår det som osäkert hur långtgående slutsatser som kan dras av dessa uppgifter.

Hovrätten har i resningsärendet ingen möjlighet att göra en bedömning av trovärdigheten och tillförlitligheten av de vid tingsrätten hörda vittnena och deras då muntligen lämnade uppgifter. De berörda omständigheterna sammantaget med det bevisläge som förelåg i målet vid tingsrätten väcker emellertid tvivel om Sture Bergwalls skuld till det mycket allvarliga brott som han dömts för. Med hänsyn härtill får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om hans ansvar för brottet.

Hovrätten konstaterade att Sture Bergwalls erkännande var en förutsättning för hans medgivande av skadeståndsanspråken. Hovrätten beviljade därför resning både i ansvars- och skadeståndsdelen.

12.6 Sundsvalls tingsrätts frikännande dom

Sedan resningsbeslutet meddelats beslutade chefsåklagaren Jonas Almström den 14 mars 2012 att lägga ned åtalet mot Sture Bergwall. Han anförde bland annat följande i beslutet.

Efter genomgång och analys finner jag att omständigheterna i målet mot Sture Bergwall avseende det förmodade mordet på Johan är sådana att det framstår som utsiktlöst att förutse en fällande dom i målet om det drivs vidare till en huvudförhandling.

Efter att Johan Asplunds föräldrar avstått från möjligheten att överta åtalet och inte längre gjorde gällande någon skadeståndstalan yrkade Sture Bergwall frikännande dom.

I dom den 17 augusti 2012 anförde Sundsvalls tingsrätt, tf. lagmannen Leif Similä, att åklagaren måste ”anses kunna lägga ner åtalet på sätt åklagaren angivit” och att Sture Bergwall då hade rätt att erhålla en frikännande dom. Tingsrätten ogillade åtalet och avskrev skadeståndstalan.

12.7 Kommissionens iakttagelser och bedömningar

12.7.1 Brottsutredningens och förhörens genomförande

Av förhören framgår att Sture Bergwall under förundersökningen genomgående ändrat sin berättelse och lämnat motstridiga uppgifter både i de centrala delarna av händelseförloppet och i mer perifera detaljer. I stället för att konfrontera honom med detta har förhørsledaren ofta bett honom att bortse från det han tidigare hade berättat och i stället berätta om den för stunden aktuella versionen. En anledning till att Sture Bergwall inte i tillräcklig utsträckning behövde förklara de ändrade och motstridiga uppgifterna kan ha varit att Sture Bergwall under brottsutredningarna förmedlade att han hade svårt att minnas och berätta om mordet och att han i vissa fall medvetet sade fel för att ”tygla sin ångest”.

Sådana felaktiga uppgifter kallade han för ”medvetna avvikelser”, se avsnitt 13.1 och 13.2.2.

Sture Bergwalls uppgifter var ofta knapphändiga och uppgifterna präglades av att han uttryckte osäkerhet och tveksamhet till händelseförloppet. Redogörelsen var sällan fritt berättad och det krävdes många och delvis ledande frågor för att berättelsen skulle komma framåt. Han har lämnat få utförliga svar i sådana delar som har gått att kontrollera mot faktiska förhållanden men har varit utförligare när det har gällt den egna sinnesstämningen och hur Johan Asplund reagerade under händelseförloppet.

När förhören återupptagits efter pauser har det ibland framkommit att man under pausen fortsatt att prata med Sture Bergwall om utredningen. Seppo Penttinen har i förhørsprotokollet emellanåt sammanfattat Sture Bergwalls uppgifter från pausen och vid några tillfällen har nya uppgifter då förts in utan att det framgår hur dessa uppkommit. Ett exempel på en sådan uppgift är den om det ljusgröna huset.

Sture Bergwall har under polisförhören visat en förmåga till anpassning till utredningsläget. Anpassningen har bland annat skett efter upprepade frågor om en specifik omständighet. Ett exempel på en sådan anpassning är att Sture Bergwalls uppgift om Johan Asplunds ärr förändrades från ett ärr på magen till en hudåkomma för att slutligen bli ett födelsemärke på ryggen. Seppo Penttinen visste vid den tiden att Johan Asplund inte hade något ärr men kände genom Anna-Clara Asplund till att denne hade en hudåkomma på ryggen.

Genom sättet som frågor ställdes kom Sture Bergwall också att först berätta om och sedan förändra uppgiften om utseendet på Johan Asplunds pung. Enligt Sture Bergwalls första uppgifter var den ”märkvärdigt ihopdragen” för att slutligen bli ett nyopererat pungbråck. Detta ansågs sedan överensstämma med uppgifterna om att Johan Asplund som yngre hade haft hydrocele (vätskefyllt pungbråck), vilket dock aldrig hade opererats och som enligt Anna-Clara Asplund hade läkt. Även uppgiften om den blå Volvon förändrades i takt med att utredningen fortskred på ett sådant sätt att färgen bättre kom att stämma överens med färgen på LT:s Volvo.

Även uppgifter om Sture Bergwalls förehavanden anpassades allt eftersom nya uppgifter framkom i utredningen. När det till exempel framkom att Sture Bergwalls mor hade varit på sjukhus den

aktuella dagen var det inte längre modern som hade passat hans hund vid tiden för resan. I stället berättade Sture Bergwall att hunden hade varit hos brodern ÖB eller på hundpensionat.

Uppgifter om faktiska förhållanden fördes in i utredningen genom ledande frågor av förhørsledaren. Som exempel kan nämnas hur uppgiften om Johan Asplunds väska införlivades i utredningen av Seppo Penttinen. Sture Bergwall fick upprepade och direkt ledande frågor om det hade funnits någon väska vilket han nekade till. Till slut sade Seppo Penttinen att han hade för sig att Sture Bergwall hade sagt att han hade stoppat ned något i en väska och frågade vad han hade lagt i väskan och hur den hade sett ut. Sture Bergwall berättade då för första gången om en väska.

De uppgifter som blev avgörande för åklagarens beslut i åtalsfrågan synes ha varit de som lämnades i faxet den 23 oktober 2000. Innan dess hade åklagaren berättat för Sture Bergwall att det inte fanns förutsättningar för att väcka åtal. I förundersökningen framgår inte hur de detaljerade uppgifterna i faxet om omständigheter som han tidigare inte hade berättat om kom fram. Dock kan konstateras att det inte var under ett polisförhör och att det inte heller ställdes några frågor om hur uppgifterna framkommit i efterföljande förhör.

Vissa av Sture Bergwalls uppgifter, till exempel om medgaringsmannen, föranledde få utredningsåtgärder och följdfrågor. Det tog till exempel flera år innan Sten-Ove Bergwall konfronterades med Sture Bergwalls anklagelse. När han förnekade inblandning tog Sture Bergwall tillbaka uppgiften.

Trots den betydelse det hade för utredningen att Sture Bergwall lämnade så många kontrollerbara uppgifter som möjligt vidtog åklagaren inte några åtgärder för att förhindra Sture Bergwalls tillgång till massmedia och externa kontakter. Christer van der Kwast har vid möte med kommissionen uppgett att ett häktningsbeslut inte hade gynnat Sture Bergwalls vilja att berätta och att det dessutom, på grund av utredningens omfattning, hade blivit en allt för lång häktningstid. Med tanke på att Sture Bergwall redan var föremål för tvångsvård och därigenom begränsad i sin rörelsefrihet ifrågasätter vi inte åklagarens beslut att inte begära Sture Bergwall häktad, men konstaterar att det därmed inte fanns några egentliga begränsningar i Sture Bergwalls informationstillgång. Detta borde, liksom den omständigheten att det var känt att Sture Bergwall tog

del av vad som rapporterades i massmedia, i högre grad än vad som tycks ha varit fallet ha påverkat åklagarens bedömning av vilken tilltro man kunde ha till Sture Bergwalls uppgifter.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att han och Seppo Penttinen hade en förtroendefull relation. Enligt Sture Bergwall upplevde han aldrig att han behövde oroa sig inför förhör eller vallningar eftersom han visste att han skulle få hjälp med att få uppgifterna rätt. Under pågående förundersökningar förmedlade dessutom Seppo Penttinen, enligt Sture Bergwall, vid några tillfällen uppgifter från förundersökningen till Sture Bergwall om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som Sture Bergwall inte tidigare hade berättat om. Enligt Sture Bergwall hände det även att Seppo Penttinen förmedlade sådana uppgifter till Kjell Långbergs och Birgitta Stähle för att Sture Bergwall i terapin skulle kunna bearbeta uppgifterna där. Sture Bergwalls uppfattning är dock att Seppo Penttinen i grunden ville väl och att Seppo Penttinen agerade i enlighet med Sven-Åke Christiansons instruktioner för hur utredningsarbetet skulle gå till. Såväl Seppo Penttinen som Birgitta Stähle och Kjell Långbergs har dock tillbakavisat påståendet att Seppo Penttinen förmedlade uppgifter och Sven-Åke Christianson har uppgett att han inte gav några sådana instruktioner.

12.7.2 Vad fick tingsrätten veta?

Den information som vi har om vad som framkom under huvudförhandlingen baseras i huvudsak på vad som antecknats i tingsrättens dom och huvudförhandlingsprotokoll. Vi har också fått viss information vid våra möten med de olika aktörerna. Christer van der Kwast, Seppo Penttinen, Kerstin Koorti, Sten-Åke Larsson, Kristina Almqvist och Rolf Hammar har alla berättat att mycket kom fram som inte kan utläsas av handlingarna. Det har betonats att den omständigheten att målsägandena ifrågasatte Sture Bergwalls skuld ledde till att Sture Bergwalls uppgifter och utredningen i stort ifrågasattes under huvudförhandlingen. Kerstin Koorti har berättat att hon trots det upplevde att tingsrätten fick en märklig bild av hur förundersökningen hade bedrivits.

Även om frågan hur förundersökningen hade bedrivits och hur Sture Bergwalls uppgifter hade förändrats var aktuell vid huvud-

förhandlingen kan vi efter en granskning av materialet och efter samtal med flera av de som närvarade vid förhandlingen inte dra någon annan slutsats än att den information som tingsrätten fick om förundersökningen och hur den hade bedrivits var bristfällig.

Av domen framgår att Christer van der Kwast bland annat felaktigt påstod att Sture Bergwalls uppgifter om hur han hade bortfört, förgripit sig på och dödat Johan Asplund varit desamma under hela utredningen. Seppo Penttinen vittnade om att Sture Bergwall i de centrala delarna höll fast vid sina uppgifter, trots att det snarast var tvärtom. Sture Bergwall ändrade till exempel genomgående sin berättelse rörande Sten-Ove Bergwalls medverkan, färden till och från Sundsvall, hur och var mordet utfördes, vad som senare skedde med kroppen och var de olika kroppsdelarna slutligen hamnade.

Härutöver har även andra uppgifter av betydelse för bedömningen inte redovisats för tingsrätten såvitt framgår av handlingarna. Som exempel kan följande nämnas.

I tingsrätten framkom inte att Sture Bergwall under utredningens första sju år inte mindes något om den mörka pojken förutom att denne var mörkare än Johan Asplund och hade mörka kläder. Det var först i faxet den 23 oktober 2000 och det efterföljande förhøret som han plötsligt uppgav sig komma ihåg detaljer kring den mörka pojken utseende och klädsel. Tingsrätten verkar inte heller ha fått reda på att Sture Bergwall vid fotokonfrontationen den 15 november 2000 inte pekade ut SL som den mörka pojken utan angav att tre andra pojkar var intressanta. Såvitt framkommit fick tingsrätten inte heller kännedom om att SL, i förhøren som hölls med honom mindre än två veckor efter försvinnandet, hade uppgett att han gått till skolan klockan 7.40, det vill säga 15 minuter innan Johan Asplund sist hade blivit sedd.

Det framkom inte heller att Sture Bergwall i polisförhøer uppgett att kvinnan som tilltalades Lisa var i 50-årsåldern och därmed omöjligt kunde vara LL. Det var först vid huvudförhandlingen som Sture Bergwall berättade att det var den unga kvinnan som hade tilltalats Lisa.

I tingsrätten påstod Sture Bergwall att han hade lånat en bil och kört till Sundsvall. Tingsrätten ansåg att det saknade betydelse att det inte blev utrett vem Sture Bergwall hade lånat bilen av eftersom det av tidigare domar framgick att han kunde färdas långa sträckor. I utredningen fanns det dock uppgifter, framför allt från Sture

Bergwalls syskon, om hans bristande körförmåga vid den aktuella tiden. De uppgifterna, liksom att Sture Bergwall tog körkort först 1987, verkar inte ha redovisats för tingsrätten.

Av stor betydelse för tingsrättens bedömning var Sture Bergwalls uppgifter om avvikelser på Johan Asplunds kropp. Under förundersökningen hade han beträffande könsorganet uppgett alltifrån att hela pungen var ”märkvärdigt ihopdragen” och markant indragen till att den vänstra pungkulan saknades. Inför rätten, när han hade fått del av förundersökningen som innehöll uppgifter om hydrocele och hur det snabbt kunde förändras, beskrev han i stället att den ena testikeln var större än den andra och stor som på en vuxen man. Hur Sture Bergwalls uppgifter hade varierat och successivt förändrats under utredningens gång verkar inte ha redovisats för tingsrätten.

Under utredningen lämnade Sture Bergwall uppgifter om att Johan Asplund hade ett ärr. Tingsrätten kände till att Sture Bergwall inledningsvis hade placerat födelsemärket på framsidan av kroppen och senare på ryggen. Tingsrätten verkar dock inte ha fått den fullständiga bilden av hur Sture Bergwalls inledande uppgifter om ett operationsärr på magen till slut blev ett födelsemärke på rygglutet.

12.7.3 Advokaterna

Av det material som vi har tillgång till har vi inte kunnat utläsa annat än att Gunnar Lundgren och Claes Borgström, under förundersökningen, samt Sten-Åke Larsson, under förundersökningen och huvudförhandlingen, var relativt passiva. De framförde inga invändningar mot hur förundersökningen genomfördes och påtalade inte skäl till varför Sture Bergwalls erkännande kunde vara falskt. Sten-Åke Larsson uppmärksammade inte heller rätten på omständigheter eller bevis som inte presenterades vid huvudförhandlingen.

Dessa iakttagelser stämmer även väl med hur Gunnar Lundgren själv, vid möte med kommissionen, har beskrivit att han utförde sitt uppdrag under förundersökningen. Vid möte med kommissionen har Sten-Åke Larsson bekräftat att han vid huvudförhandlingen försvarade Sture Bergwalls erkännande och att det, bland annat med hänsyn till att målsäganden inte trodde på Sture Bergwalls skuld och därmed ifrågasatte utredningen, inte fanns något behov av att han ställde kritiska frågor.

I enlighet med vad som redovisats i avsnitt 3.2.3 är advokatens främsta skyldighet att visa trohet och lojalitet mot sin klient och att tillvarata dennes intressen, utan att främja orätt. Den negativa sanningsskyldighet som en offentlig försvarare har gentemot domstolen innebär inte annat än att advokaten inte får lämna eller stödja en uppgift som han eller hon med säkerhet vet är osann.

Gunnar Lundgren har vid möte med kommissionen uppgett att han vid den första vallningen i Sundsvall började tvivla på Sture Bergwalls erkännande. När Sture Bergwall sedan berättade om en kroppsegenhet på Johan Asplund övertygades han emellertid om att Sture Bergwall var skyldig till mord. Även Claes Borgström och Sten-Åke Larsson har vid möte med kommissionen uppgett att deras uppfattning var att Sture Bergwall var skyldig till mordet.

I utförandet av försvararuppdraget hade advokaterna därmed att utgå från Sture Bergwalls erkännande och företräda honom med utgångspunkt i hans önskan att bli dömd. Även om det finns utrymme för diskussion i fråga om hur lojalitetsplikten kan hanteras i de fall som klienten är exempelvis psykiskt sjuk, saknas det därför skäl att kritisera advokaternas agerande under förundersökningen och huvudförhandlingen.

När en advokat är ombud i en rättegång är han eller hon även skyldig att iakttä vad rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Advokaten bör därutöver tillse att gällande regler och föreskrifter följs under förundersökningen och huvudförhandlingen så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Det har således funnits utrymme för Sten-Åke Larsson att bland annat invända mot att Sven-Åke Christianson, Kjell Persson och Mats Öström förordnades som domstolssakkunniga trots reglerna om jäv för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. Någon sådan invändning tycks dock inte ha gjorts, vilket visserligen även det kan ha varit en följd av överväganden utifrån lojalitetsplikten.

Sten-Åke Larsson borde ha kontrollerat att innehållet i yttrandet av Erik Kall var riktigt innan han åberopade det vid huvudförhandlingen. Av yttrandet framgår bland annat att Sture Bergwall som 19-åring begått ett lustmordsförsök. Eftersom åtalet som därvid avsågs, försök till dråp, ogillades av domstolen kan Erik Kalls slutsats om att Sture Bergwall gjort sig skyldig till ett lustmordsförsök ifrågasättas.

12.7.4 De sakkunniga

Sven-Åke Christianson hördes som domstolssakkunnig i tingsrätten. Sven-Åke Christianson uppträdde under förundersökningen som rådgivare åt polis och åklagare och hade dessförinnan deltagit vid vallningar och rekonstruktionsförhör i åtminstone fem tidigare mordutredningar med Sture Bergwall. Han hade även ett flertal egna möten med Sture Bergwall på Sätters sjukhus om brottsutredningen parallellt med att den pågick. Inom ramen för den egna forskningen hade han dessutom egna samtal med Sture Bergwall. Redan dessa förhållanden är ägnade att inge vissa betänkligheter kring risken för sammanblandning mellan de olika roller han påtagit sig.

Trots att Sven-Åke Christianson biträtt åklagaren och polisen med sakkunskap under förundersökningen och att han genom sina forskningsintervjuer hade en nära koppling till Sture Bergwall, åtog han sig uppdraget som domstolssakkunnig, vilket får anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga, se avsnitt 3.2.4. Även Christer van der Kwast, som initierade förordnandet, borde ha uppmärksammat jävssituationen och insett det olämpliga i förordnandet.

Kjell Persson och *Mats Öström*, som bägge biträtt åklagaren med sakkunskap under förundersökningen, åtog sig uppdrag som domstolssakkunniga. Mot bakgrund av deras medverkan under förundersökningen och att de avgett utlåtanden i målet kan det lämpliga i sakkunnigförordnandena ifrågasättas, se avsnitt 3.2.4. Även Christer van der Kwast, som initierade förordnandena, borde ha uppmärksammat det olämpliga i förordnandet.

12.7.5 Vården

Förundersökningen mot Sture Bergwall inleddes efter att Göran Fransson hade kontaktat polisen med uppgifter om att Sture Bergwall i terapin hade berättat om ett mord han begått. Innan någon polis-anmälan upprättades genomförde Kjell Långbergs dessutom en resa med Sture Bergwall för att, enligt egen uppgift, kontrollera riktigheten i Sture Bergwalls uppgifter om bortförandet och mordet. Vid resan fick Kjell Långbergs bland annat visa vägen till Bosvedjan och även berätta var Johan Asplund bodde. Att en sådan resa genom-

fördes kan möjligen motiveras av terapeutiska skäl men riskerade samtidigt att skada den kommande brottsutredningen. Detta eftersom den försämrade möjligheten att senare kontrollera om Sture Bergwall kunde hitta till och rätt beskriva de aktuella platserna.

Även efter att förundersökningen inletts genomförde Kjell Långbergs och Göran Fransson en resa med Sture Bergwall sedan denne i terapin hade berättat var kvarlevor efter Johan Asplund kunde finnas. Att resan genomfördes utan polisens kännedom och medverkan var olämpligt.

Utöver detta deltog Kjell Långbergs vid de flesta förhör som hölls med Sture Bergwall fram till att han slutade som dennes psykoterapeut. Under förhören hjälpte han till att tolka Sture Bergwalls uppgifter och beteende. Mot senare delen av utredningen agerade Birgitta Ståhle på i huvudsak samma sätt även om hon inte var med vid förhören i lika stor utsträckning.

De båda terapeuterna har under förhören fått lämna uppgifter när Sture Bergwall inte orkade eller ville göra det själv. Kjell Långbergs har vidare spontant under förhören med Sture Bergwall lämnat uppgifter som framkommit i terapin och ibland korrigerat Sture Bergwalls uppgifter. Kjell Långbergs har också fört in nya uppgifter i utredningen vid några förhörstillfällen, som exempelvis när han föreslog att det var en bågsåg som Sture Bergwall hade använt när han styckade Johan Asplund. Birgitta Ståhle har vid några tillfällen kontaktat Seppo Penttinen per telefon för att efterfråga hur vissa utredningsåtgärder hade utfallit.

Av förhören framgår att Sture Bergwalls uppgifter många gånger först behandlades i terapin innan han berättade om dem i polisförhör. Vid upprepade tillfällen bad Seppo Penttinen dessutom Sture Bergwall och psykoterapeuten att arbeta vidare med en viss omständighet i terapin för att den uppgiften skulle kunna behandlas vid ett senare polisförhör. Den omständigheten att Sture Bergwalls uppgifter växte fram i psykoterapin måste ha medfört att utredarna inte hade kontroll över på vilket sätt och med vilken hjälp som Sture Bergwalls uppgifter kom fram.

De vallningar där Kjell Långbergs medverkade förefaller snarare ha styrts av honom och Sture Bergwall än av polisen. Av ljudutskrifterna från vallningstillfällena framgår att Kjell Långbergs ensam ledde runt Sture Bergwall, pratade enskilt med honom och

anvisade polisen när de kunde prata med Sture Bergwall. Tillvägagångssättet får anses strida mot hur en vallning bör genomföras.

Av tingsrättens dom framgår att Seppo Penttinen under förhöret intygade att det inte hade förekommit någon samverkan mellan polis och psykoterapeut under brottsutredningen. Birgitta Ståhle vittnade vid tingsrätten om att polisen inte kände till vad som förevarit i psykoterapin. Att det fanns en tydlig skiljelinje mellan brottsutredningen och terapin har framförts av Birgitta Ståhle, Kjell Långbergs, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast vid möte med kommissionen, se även ovan 12.2.6. Deras uppgifter motsägs av vad Sture Bergwall har berättat om bland annat hur uppgifter från förundersökningen förmedlades till honom via terapin. Ord står därmed mot ord.

Mot bakgrund av innehållet i journalanteckningarna och förhörsutskrifterna framgår att morderkännandet behandlades ingående i terapin parallellt med polisutredningen. Båda psykoterapeuterna lämnade dessutom uppgifter från psykoterapin vidare till brottsutredarna både vid telefonsamtal och i samband med polisförhören. Brottsutredningens olika stadier tycks vidare ha påverkat terapins utformning och omfattning, till exempel inför vallningar och huvudförhandlingen. Det är mot den bakgrunden svårt att dra någon annan slutsats än att det i vart fall tycks ha förekommit kontakter mellan vården och brottsutredningen. Den information som fördes mellan brottsutredningarna och psykoterapin tycks emellertid i stor utsträckning ha förmedlats av Sture Bergwall själv.

12.7.6 Tingsrättens processledning och bevisprövning

Processledning

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten åklagaren att, på ett sätt som torde stå i strid med principen om bevisomedelbarhet och principen om det bästa bevismedlet, höra Seppo Penttinen om vad Sture Bergwall hade uppgett under polisförhören och vallningarna samt hur Sture Bergwall hade lämnat uppgifterna. Eftersom tingsrätten, på grund av målets speciella karaktär, behövde få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början överensstämde med faktiska omständigheter får det anses ha funnits visst fog för beslutet att tillåta bevisningen. Följden blev dock

att tingsrätten fick en allt för tillrättalagd bild av Sture Bergwalls uppgifter, som av Seppo Penttinen beskrevs som mer korrekta än vad de egentligen var. Om tingsrätten i samband med förhöret hade begärt att få granska bakgrundsmaterialet till vissa för bevisvärderingen betydelsefulla uppgifter hade tingsrätten inte enbart behövt förlita sig på Seppo Penttinens uppgifter och sammanfattande tolkning. Tingsrätten hade till exempel kunnat be att få titta på foto-konfrontationsmaterialet rörande grannpojken SL och på SL:s förhörsuppgifter från 1980 rörande tidpunkten när han lämnade bostaden aktuell morgon. Någon sådan granskning av bakgrundsmaterialet tycks dock inte ha skett.

Vidare förordnade tingsrätten, efter hemställan från åklagaren, Sven-Åke Christianson, Mats Öström och Kjell Persson som domstolssakkunniga i målet. Åklagaren uppgav inför förordnadet att Sven-Åke Christianson hade anlitats som rådgivare åt polis och åklagare under förundersökningen och det framgick att även Mats Öström och Kjell Persson biträtt med sakkunskap samt lämnat utlåtanden som åberopades i målet. Trots att tingsrätten alltså kände till att de hade medverkat under förundersökningen förordnades de som domstolssakkunniga. Som påpekats ovan, avsnitt 12.7.4, får förordnandena, om än i varierande grad, anses strida mot jävsreglerna för domstolssakkunniga.

I förordnandena preciserade tingsrätten inte heller sakkunniguppgiften. Även detta strider mot de regler som gäller för sakkunnigförordnanden, se avsnitt 3.2.4. Därtill framgår att tingsrätten avlog målsägandebiträdets yrkande att Sven-Åke Christianson skulle avge ett skriftligt utlåtande innan huvudförhandlingen med motiveringen att det inte framkommit skäl som motiverade att ett skriftligt sakkunnigutlåtande inhämtades. Detta trots att det för en privat domstolssakkunnig föreligger en presumtion för att så ska ske och att särskilda skäl för ett skriftligt utlåtande därför inte ska krävas.

Inför tingsrättens bedömning i påföljdsfrågan valde tingsrätten att inhämta ett yttrande från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus i stället för att förordna om en ny rättspsykiatrisk undersökning. Lagen tillåter visserligen ett sådant förfarande. Det hade dock flutit mer än tio år sedan den senaste rättspsykiatriska undersökningen och Sture Bergwall hade därefter dömts för flera mord utan att någon sådan genomförts. Den nu aktuella brottsligheten var dessutom av betydligt mer allvarlig art än den som föranlett den

tidigare rättspsykiatriska undersökningen och påstods ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa. Det kan därför ifrågasättas om det inte hade varit lämpligare att låta Sture Bergwall genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning.

Bevisprövning

Tingsrätten stod inför en ovanlig situation med en tilltalad som drygt tjugo år efter det påstådda gärningstillfället självmant erkände ett mord och med en åklagare och försvarare som båda argumenterade för en fällande dom. Den tilltalade var dessutom sedan tidigare dömd för ytterligare sju mord, även de med utgångspunkt i hans egna erkännanden. Inte desto mindre hade tingsrätten att pröva om det var ställt utom rimligt tvivel att Sture Bergwall hade mördat Johan Asplund eller, med andra ord, om ett alternativt händelseförlopp framstod som så osannolikt att det kunde betraktas som uteslutet.

Som ett led i den bedömningen hade rätten, för att kunna bedöma tillförlitligheten i åklagarens uppgifter, att ta ställning till huruvida åklagarens utredning och den återopade bevisningen var tillräckligt robust. En sådan prövning är i många avseenden nära sammankopplad med bevisvärderingen men innebär i sig ett ställningstagande till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad är kontrollerade mot kända fakta och om utredningen är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte kan riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Huruvida tingsrätten gjorde en sådan prövning, och hur tingsrätten i så fall resonerade, framgår inte av domen.

En viktig utgångspunkt för prövningen av utredningens robusthet borde dock ha varit att det inte var klarlagt att ett dödsfall hade inträffat och att det saknades teknisk bevisning samt vittnesuppgifter som band Sture Bergwall till Johan Asplund eller platsen. Den bevisning som fanns bestod huvudsakligen av kontroller av om Sture Bergwalls egna uppgifter överensstämde med vad som framkommit under förundersökningen.

Den utredning som fanns om Sture Bergwalls förhållanden under den aktuella tiden bestod i princip enbart av en beslagtagna kalender med noteringar om att modern kom hem från sjukhuset

vid den här tiden. Utredningen om han hade haft faktisk möjlighet att befinna sig i Sundsvall vid tiden för mordet får anses ha varit bristfällig. Även den utredning som presenterades om Sture Bergwalls körförmåga var bristfällig. De angivna utredningsbristerna borde ha uppmärksammats och analyserats i tingsrättens dom. Den analysen borde särskilt ha innefattat hur dessa brister inverkade på värderingen av Sture Bergwalls övriga uppgifter.

Beträffande tingsrättens redogörelse för bevisvärderingen kan följande iakttagelser göras.

Tingsrätten prövade erkännandet i flera steg. Först prövade tingsrätten om Sture Bergwall hade varit i Bosvedjan den aktuella dagen. Tingsrätten kom fram till att Sture Bergwall hade lämnat ett flertal uppgifter, bland annat om Lisa, om ett aggregat vid skolbyggnaden och om en mörk pojke med stickad tröja, som gav stöd för att han hade varit i Bosvedjan när Johan Asplund försvann. Tingsrätten anförde att ingenting hade framkommit som motbevisade att Sture Bergwall hade befunnit sig i Bosvedjan och tagit med sig Johan Asplund därifrån. Tingsrätten ansåg det däremot inte utrett att han hade lånat LT:s bil. Mot bakgrund av att det av tidigare morddomar hade framgått att han färdats långa sträckor ansåg dock tingsrätten att det inte hade någon avgörande betydelse.

Det framgår inte av domen om tingsrätten ansåg att det var utrett att den mörke pojken med tröjan var SL och i sådant fall på vilket sett det var utrett att SL faktiskt hade varit på platsen den aktuella morgonen. Av tingsrättens dom framgår inte heller hur de domar som tingsrätten hänvisade till gav stöd åt att Sture Bergwall kunde köra bil 1980. I domen har tingsrätten inte närmare analyserat hur Sture Bergwall tog sig till Sundsvall.

Därefter prövade tingsrätten Sture Bergwalls uppgifter avseende hur han hade förgripit sig på, dödat och styckat Johan Asplund.

Tingsrätten pekade på att Sture Bergwall hade lämnat korrekta uppgifter rörande ett grönt hus och en vägbom. Såsom Sture Bergwalls uppgifter har återgivits i referatet i tingsrättens dom framgår dock inte att han nämnde någon vägbom. Den uppgiften kom i stället sannolikt från vittnesförhöret med Seppo Penttinen, det vill säga en andrahandsuppgift. Tingsrätten gjorde i domskälen inte någon åtskillnad mellan uppgifternas ursprung utan de prövades genomgående som omständigheter som Sture Bergwall lämnat. Tingsrätten förde inte något resonemang om hur bevisvärdet på-

verkades av att uppgiften inte kom direkt från Sture Bergwall. Uppgiften synes inte heller ha kontrollerats mot bakgrundsmaterialet.

Vidare framgår det inte av domen hur dessa uppgifter gav stöd för att Sture Bergwall hade dödat Johan Asplund eller för att han hade varit på de angivna platserna just med Johan Asplund och dessutom vid tiden för försvinnandet.

Tingsrätten prövade därefter Sture Bergwalls uppgifter rörande särskilda kännetecken på Johan Asplunds kropp. Tingsrätten fann att uppgifterna om hydrocelet och födelsemärket inte hade varit kända i utredningen innan Sture Bergwall berättade om dem och att dessa uppgifter därför gav stöd åt hans erkännande. På vilket sätt som Sture Bergwalls beskrivning av födelsemärket kunde anses stämma med den skiss som Anna-Clara Asplund hade ritat framgår inte av tingsrättens dom. Sture Bergwalls berättelse inför rätten innehöll inte någon annan beskrivning än att det var ett smalt födelsemärke. Om tingsrätten menade att det var Sture Bergwalls skiss under förundersökningen som stämde med Anna-Clara Asplunds skiss under förundersökningen kan det anmärkas att Anna-Clara Asplund inför rätten uppgav att hennes skiss möjligen hade ändrats i efterhand av någon annan än henne, vilket Seppo Penttinen i sitt förhör inte heller uteslöt.

Tingsrätten prövade och fann att det inte fanns anledning att anta att Sture Bergwall hade "läst in sig" på fallet utifrån den tillgång han hade haft till massmedia. Tingsrätten angav inte vilket stöd den hade för den slutsatsen.

Tingsrätten konstaterade att det genom förhören med de inblandade poliserna och behandlande terapeuterna hade framkommit att det inte förekommit någon informationsöverföring mellan terapi- och polisarbetet som rörde gärningen. Mot bakgrund därav ansåg tingsrätten att det inte fanns anledning till antagande att Sture Bergwall hade kommit att påverkas i sitt uppgiftslämnande genom det sätt som polisutredningen hade bedrivits eller att terapibehandlingen hade påverkat Sture Bergwall till att lämna oriktiga uppgifter. Det framgår inte om tingsrätten gjorde några särskilda överväganden beträffande tillförlitligheten i polisernas och Birgitta Ståhles beskrivning av hur arbetet bedrivits.

Avslutningsvis framgår det inte att tingsrätten vid bevisvärderingen beaktade att det fanns en annan person som tidigare hade

dömts för bortförandet av Johan Asplund. Visserligen hade domen ändrats av hovrätten som inte ansåg att utredningen mot mannen kunde anses innefatta tillräcklig bevisning för att han hade fört bort Johan Asplund. Inte desto mindre borde tingsrätten i domen ha analyserat vilken betydelse den tidigare domen kunde ha för bedömningen av om det var ställt bortom rimligt tvivel att Sture Bergwall var rätt gärningsman.

Analys och överväganden

13 Sammanfattande analys av det granskade materialet

13.1 Inledning

Utgångspunkten för vår granskning har varit att Sture Bergwall först dömdes för åtta mord för att sedan, efter resning, bli friad från dem alla. Vi har ovan redovisat vad som hänt och hur rättsväsendet och vården agerat i samband med de aktuella brottmålsprocesserna. I detta avsnitt kommer vi att redogöra för de slutsatser som enligt vår mening låter sig dras av det inträffade.

Inledningsvis ser vi anledning att särskilt lyfta fram fyra huvudpunkter som vi anser har haft avgörande betydelse för hur det kom sig att Sture Bergwall blev misstänkt, åtalad och dömd för de åtta mordena. Dessa punkter återkommer i den följande analysen av materialet, men för att tydliggöra vilka faktorer som vi menar haft särskilt stor betydelse för det inträffade har vi valt att lyfta fram dessa redan i inledningen.

För det första kan det konstateras att några polisutredningar aldrig hade inletts om inte Sture Bergwall själv hade börjat berätta om mordena. Efter att under en kort inledande period ha uttryckt viss tveksamhet om sin skuld, kom han snart att erkänna och berätta om ett stort antal mord och gå in i rollen som oberäknelig och hänsynslös mördare. Likaså är klart att det utan Sture Bergwalls erkännanden hade varit omöjligt att nå fram till fällande domar i de olika rättegångarna. Sture Bergwalls eget agerande har med andra ord haft stor betydelse för det inträffade.

För det andra bör framhållas den särskilda hänsyn till Sture Bergwalls person som genomsyrade utredningsarbetet och som också tilläts påverka bedömningen och hanteringen av de uppgifter han lämnade. Vid den aktuella tiden bedömdes Sture Bergwall vara allvarligt psykiskt störd och hans eget agerande och berättande

stärkte den uppfattningen. Genom att anpassa utredningsarbetet till Sture Bergwalls särart och särskilda förutsättningar kom man under förundersökningarna i flera avseenden att frånga sedvanliga förhørs- och utredningsmetoder. Enligt vad Sture Bergwall vid den tiden sade berodde de senkomna erkännandena på att tidigare ”förträngda” minnen började komma tillbaka med hjälp av terapi. De många felaktiga uppgifterna och osäkerheten i berättandet var, enligt honom själv, en följd av att han hade svårt att närma sig dessa minnen och berätta om mordet. Han uppgav därför att han i många fall medvetet sade fel för att ”tygla sin ångest”. Sådana felaktiga uppgifter kallade han för ”medvetna avvikelser”.

Sture Bergwalls förklaring till sitt berättande förefaller inte ha blivit ifrågasatt av hans psykoterapeuter och inte heller av den psykolog som anlätades som rådgivare åt polis och åklagare. Tvärtom synes förklaringsmodellen indirekt ha fått viss legitimitet bland annat genom att psykoterapeuterna vid flera tillfällen närvarade när Sture Bergwall i polisförhören beskrev sina svårigheter att berätta. I några av domarna framgår också att den andra psykoterapeuten, som tog över terapin med Sture Bergwall under våren 1994, samt den rådgivande psykologen, som vid tiden ansågs vara en av landets ledande rättspsykologer, vid rättegångarna bland annat redogjorde för svårigheterna med att minnas och berätta om traumatiska händelser. Den rådgivande psykologen uppgav även att Sture Bergwall i sitt berättande behövde flera försök för att nå fram och att det handlade om ett successivt närmande, samt att han inte betvivlade att Sture Bergwalls uppgifter var riktiga. Även dennes agerande har med största sannolikhet gett ytterligare legitimitet åt förklaringsmodellen, det vill säga förklaringen till varför det var svårt för Sture Bergwall att lämna utförliga och korrekta uppgifter.

Under utredningsarbetet föreslog den rådgivande psykologen en kognitiv förhörsmetodik som skulle underlätta för Sture Bergwall att minnas. Metoden är i dag vedertagen och anses leda till goda resultat, se närmare i avsnitt 3.2.1. I korthet går metoden ut på att den hörde ska få hjälp med att mentalt återetablera de yttre och inre förutsättningar som rådde för att på det sättet lättare minnas det som hänt. När en utredning har till syfte att bedöma sanningshalten i en berättelse genom jämförelser mot faktiska fynd och övriga förhållanden bör dock metoden av naturliga skäl användas med försiktighet och på ett sätt som inte riskerar att förmedla in-

formation till den misstänkte. Någon sådan särskild hänsyn tycks emellertid den rådgivande psykologen inte ha förespråkat. Metoden kom därför delvis att användas på ett sätt som innebar att Sture Bergwall blev vägledd i sitt berättande och på olika sätt fick kännedom om vissa faktiska fynd och övriga förhållanden som hans egna uppgifter egentligen borde ha kontrollerats mot.

Eftersom förklaringsmodellen för Sture Bergwalls berättande accepterades i utredningsarbetet fick det till följd att de många felaktiga och osäkra uppgifterna inte behövde leda till ett ifrågasättande av Sture Bergwalls erkännanden i sig. När felaktiga svar dessutom inte behövde betyda annat än att det handlade om en medveten avvikelse blev Sture Bergwalls uppgifter närmast immuna mot vad man skulle kunna kalla falsifiering. Antingen var uppgifterna korrekta eller så kunde de förklaras av Sture Bergwalls svårigheter att berätta om händelserna.

Hänsynen till Sture Bergwalls särart och särskilda behov kom att i relativt stor utsträckning präglade även rättegångarna. Det sätt som förundersökningarna hade bedrivits på, med en anpassning till Sture Bergwalls person, innebar att förhören med honom hade blivit både ostrukturerade och oerhört omfattande. Det var därför svårt att lägga fram bevisningen och förhören inför rätta på det sätt som rättegångsbalken föreskriver. Dessutom behövde tingsrätterna, på grund av målens speciella karaktär, få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början – och i vart fall innan han hade tagit del av förundersökningen – stämde med faktiska fynd och omständigheter. Följden blev att åklagaren, vid flera av rättegångarna, tilläts höra förhørsledaren eller andra poliser om vad Sture Bergwall tidigare hade berättat och hur de uppgifterna stämde med faktiska fynd och omständigheter. Någon närmare kontroll mot det bakomliggande förhörsmaterialet tycks dock inte ha skett. Vid några av förhandlingarna hördes dessutom Sture Bergwall, i vart fall delvis, först efter det att åklagaren hade presenterat uppgifter om vad Sture Bergwall tidigare hade berättat under förhör och rekonstruktioner.

Som en följd av de nu beskrivna anpassningarna kom tingsrätterna att godta inte enbart att de fick ett sämre underlag för sin bedömning. Tingsrätterna avsåg sig även delar av det kontrollsystem som finns inbyggt i processordningen till skydd för den enskilde.

En tredje omständighet som vi bedömer har haft stor betydelse för utgången är att de mer tongivande aktörerna – det vill säga förhørsledaren, åklagaren, den andra psykoterapeuten och den rådgivande psykologen – bibehöll sina roller under hela den tid som utredningarna pågick. I samtliga utredningar där det fanns en kropp anlätades dessutom en och samma rättsläkare, i några fall tillsammans med en kollega. Även denne rättsläkare måste därför anses ha kommit att ingå i gruppen kring Sture Bergwall.

Mellan förhørsledaren, åklagaren, psykoterapeuten och den rådgivande psykologen förekom ett stort antal kontakter kring hanteringen av Sture Bergwall och dennes uppgifter. Förutom mer praktiska frågor synes kontakterna även ha syftat till att skapa goda förutsättningar för Sture Bergwall att berätta om mordet. Utifrån sina skilda professioner tycks dessa aktörer inte ha sett någon anledning att ifrågasätta varandras bedömningar. Oavsett vilken uppfattning var och en av dem inledningsvis hade om morderkännandena utvisar deras agerande inte annat än att de utgick från att Sture Bergwalls erkännanden var riktiga. Det ligger nära till hands att tro att var och ens tilltro till övriga aktörers bedömningar bidrog till att uppgifterna inte ifrågasattes i större utsträckning än som skedde. Inom gruppen tycks det ha utvecklats ett gruppänkande och en strävan efter samsyn, något som sannolikt påverkade det faktum att alternativa händelseförlopp inte kom att utredas i tillräcklig utsträckning. I stället inriktade utredarna sig främst mot att söka efter information som gav stöd för erkännandets riktighet. Tillräcklig hänsyn togs inte till de omständigheter som var och en för sig eller sedda i ett större sammanhang indikerade att Sture Bergwall inte var rätt gärningsman.

Slutligen, och för det fjärde, anser vi att utgången i stor grad kom att påverkas av att förhandlingarna inte var kontradiktoriska till sin karaktär. Genom att såväl åklagaren som försvaret argumenterade för fällande domar gick den naturliga kontrollfunktion förlorad som uppstår när parterna inte är ense om den tilltalades skuld. Med undantag för den sista mordretegången, där målsägandebiträdet argumenterade för att åtalet skulle ogillas, fanns det inte någon part som ifrågasatte erkännandenas riktighet och det sätt på vilket utredningarna lades fram inför domstolen. Särskilt med beaktande av att svagheter i det material som presenterades många gånger inte kunde upptäckas förrän vid en mer omfattande genomgång av

materialet, blev det därför av stor betydelse hur åklagaren lade fram förundersökningsmaterialet. I den delen är vår bedömning att utredningarna inte presenterades på ett tillräckligt objektiva och rättvisande sätt.

Det faktum att förhandlingarna inte blev kontradiktoriska bidrog sannolikt även till att tingsrätterna inte tillräckligt noggrant bedömde utredningarnas fullständighet och inte ställde tillräckligt höga krav på vilken bevisning som krävs för att kunna döma någon för mord. I stället tycks tingsrätterna i allt för hög grad ha kommit att förlita sig på Sture Bergwalls erkännande.

13.2 Förundersökningsarbetet och presentationen av utredningen vid huvudförhandlingarna

13.2.1 Allmänt om förutsättningarna för utredningsarbetet

Utredningsarbetet med anledning av Sture Bergwalls morderkännanden var svårt och förutsättningarna i många avseenden speciella.

De utredningar som ledde till fällande domar avsåg personer som hade avlidit eller försvunnit många år tidigare, i de flesta fall mellan tio och tjugo år tillbaka i tiden. I så gott som samtliga fall hade omfattande förundersökningar redan genomförts och misstankar funnits mot andra gärningsmän. Sture Bergwall förekom inte i någon av de tidigare utredningarna vare sig som misstänkt, vittne eller på annat sätt.

Sture Bergwall var vid tiden för erkännandena dömd till sluten rättspsykiatrisk vård och ansågs vara allvarligt psykiskt sjuk. På grund av sin psykiska sjukdom var han ordinerad läkemedel och intog bland annat bensodiazepiner. På Sätters sjukhus gick han dessutom flera gånger i veckan i terapi och fortsatte med det under de nio år som förundersökningarna bedrevs. Terapin hade betydelse för förundersökningsarbetet på det sättet att det, enligt vad Sture Bergwall vid den tiden själv påstod, var med hjälp av terapin som de tidigare ”förträngda” minnena om morderna successivt kom tillbaka.

Trots att Sture Bergwall var misstänkt för allvarlig brottslighet begärde åklagaren inte att han skulle häktas. Eftersom Sture Bergwall redan var frihetsberövad, brottsligheten låg långt bakåt i tiden och utredningarna bedömdes bli tidskrävande, kan vi ha förståelse för det beslutet. En konsekvens av det blev dock att Sture Bergwall

inte var underkastad några häktningsrestriktioner och i princip var oförhindrad att ta del av information utifrån genom tidningar, böcker, TV, telefonsamtal och besök.

Enligt vår bedömning bidrog samtliga dessa omständigheter till hur utredningsarbetet kom att utformas.

13.2.2 Förhören med Sture Bergwall

I samtliga utredningar utom två hölls över tio förhör med Sture Bergwall och i två av utredningarna så många som 25 förhör. Vanligtvis behövs det betydligt färre förhör med en misstänkt, inte minst när den misstänkte själv erkänner brott.

En anledning till de många förhören var sannolikt att Sture Bergwall under de första förhören genomgående lämnade mycket få kontrollerbara uppgifter och förmedlade en betydande osäkerhet. De uppgifter som han lämnade stämde dessutom ofta dåligt med kända fakta.

I de flesta polisutredningar räcker det med ett eller ett par förhör för att få merparten av den information som behövs från en misstänkt som själv är villig att berätta. Förhören med Sture Bergwall var som sagt av en helt annan karaktär, något som i sig möjligen borde ha föranlett tvivel hos utredarna.

En starkt bidragande faktor till att utredarna inte på ett tidigt stadium avfärdade Sture Bergwalls uppgifter var dock troligen hans förklaring till de osäkra uppgifterna, nämligen att han hade svårt att berätta och att tidigare "förträngda" minnen successivt kom tillbaka till honom med hjälp av intensiv terapi på Sätters sjukhus. Sture Bergwalls första psykoterapeut närvarade vid de första förhören och tycks, i vart fall indirekt, ha gett legitimitet åt Sture Bergwalls förklaring till hur uppgifterna växte fram. Inte heller den psykolog som i ett tidigt skede anlätades som rådgivare åt polis och åklagare förefaller ha ifrågasatt förklaringsmodellen. Tvärtom föreslog han att förhørsarbetet skulle bedrivas utifrån en kognitiv förhörsmetodik för att ytterligare hjälpa Sture Bergwall att minnas. Poliser som deltog i utredningsarbetet fick veta att Sture Bergwall "var en annorlunda människa som fungerade annorlunda". Utifrån den förutsättningen tycks också utredningarna ha bedrivits.

Under utredningarna var det en och samma förhørsledare som hade det huvudsakliga ansvaret och som även deltog under i princip samtliga förhör, vallningar och rekonstruktioner, även om han under några perioder av utredningsarbetet biträdades av olika kollegor. Detta innebar möjligen att Sture Bergwall lärde sig att tolka förhørsledarens reaktioner på de uppgifter han lämnade, vilket eventuellt kan ha fått den effekten att redan förhørsledarens tonfall, minspel och kroppsspråk till slut kunde ge Sture Bergwall viss information om huruvida det han berättade var riktigt eller inte.

Förhørsledaren har vid möte med kommissionen uppgett att Sture Bergwall förklarade många av de felaktiga uppgifterna med att han i vissa fall medvetet sade fel för att "tygla sin ångest". Sådana felaktiga uppgifter kallade Sture Bergwall enligt förhørsledaren för "medvetna avvikelser". Termen medvetna avvikelser nämns också på flera ställen i förhören. Förklaringsmodellen med medvetna avvikelser är inte vedertagen utan tycks ha kommit från Sture Bergwall själv som ett sätt att förklara sina felaktiga och ändrade uppgifter.

Förhørsledaren har även uppgett att han själv såg på Sture Bergwalls sätt att berätta som en "persienneffekt" med den innebörden att Sture Bergwall successivt ändrade sin berättelse på samma sätt som man kan öppna några lameller i taget på en persienn.

Ett grundläggande problem med förklaringsmodellen är att de felaktiga och ändrade uppgifterna som Sture Bergwall lämnade aldrig behövde leda till ett ifrågasättande av Sture Bergwalls erkännanden i sig. Eftersom felaktiga svar inte behövde betyda annat än att det handlade om en medveten avvikelse blev hans uppgifter närmast immuna mot falsifiering. Åklagaren har visserligen vid möte med kommissionen uppgett att han ansåg att förklaringsmodellen saknade betydelse och att han bara brydde sig om vilka uppgifter som faktiskt kom fram. Inte desto mindre är det svårt att frigöra sig från att förklaringsmodellen ändå kom att präglade utredningarna eftersom de innebar att Sture Bergwalls trovärdighet inte i sig behövde ifrågasättas.

Vid vår granskning av förhören har vi kunnat se följande mönster som är mer eller mindre genomgående för alla de sju mordutredningar som ledde till fällande domar.

Sture Bergwall lämnade mycket sällan några längre sammanhängande redogörelser för händelseförloppen i de inledande för-

hören. Särskilt uppgifterna om de mer centrala delarna var ofta trevande och osäkra, något som ledde till att förhørsledaren ställde många och detaljerade frågor. När det däremot kom till mer perifera skeenden före och efter mordet, egna och andras känslor samt doft- och naturupplevelser var Sture Bergwall inte sällan fri och mångordig i sitt berättande.

Sture Bergwall förmedlade ofta att han var osäker på det han berättade och tycks, med stöd av hur förhørsledaren bemötte svaren, ha fångat upp huruvida det han nyss sagt stämde med utredningsfynden eller inte. Vissa följdfrågor ställdes på ett sådant sätt att det för Sture Bergwall torde ha stått klart att den uppgift han lämnade var riktig. När Sture Bergwall å andra sidan lämnade uppgifter som inte stämde med de faktiska förhållandena förmådde förhørsledaren flera gånger Sture Bergwall att överväga sitt svar genom att fråga om han var övertygad om det han just sagt eller om han kunde utesluta att det var på annat sätt, ibland med angivande av ett alternativt svar. Ofta ledde förhørsledarens påpekanden till att Sture Bergwall justerade svaret i antydd riktning.

Vid flera tillfällen ställde förhørsledaren frågor om sådant som förekom i utredningen men som Sture Bergwall inte tidigare nämnt (exempelvis såg, rep, glasögon, väska, pläd, födelsemärke och enskilda personer). Följden blev i princip alltid att Sture Bergwall lämnade uppgifter i enlighet med det efterfrågade och därigenom förde in detaljer som överensstämde med de faktiska förhållandena.

I flera av utredningarna lämnade Sture Bergwall under de olika förhören högst varierande uppgifter om tillvägagångssätt, offrens utseende och klädsel, färdvägar, brottsplatser, gömslen för likdelar och medgärningsmän. Trots att det således funnits flera olika versioner för förhørsledaren att utgå från gjorde han, genom att ställa följdfrågor om just de svar som stämde väl, det möjligt för Sture Bergwall att förstå vilka delar av berättelserna som var riktiga. Så snart Sture Bergwall gav tillräckligt korrekta svar om ett visst förhållande lämnades saken dessutom oftast därhän. Förfarandet innebär att ett stort antal felaktiga uppgifter inte behandlades igen i förhören. Betydelsen och värdet av korrekta uppgifter minskar givetvis om långt fler av de lämnade uppgifterna inte stämmer. Trots detta ifrågasattes inte Sture Bergwalls erkännanden i förhören i tillräcklig mån och Sture Bergwall konfronterades inte

heller med varför så många av hans uppgifter motsades av faktiska fynd.

Allt eftersom Sture Bergwall fick mer och mer detaljerade frågor gav han mer och mer detaljerade svar. Trots att det i vissa fall hade gått så långt som tjugo år sedan mordet lämnade Sture Bergwall i vissa avseenden till slut påfallande utförliga uppgifter även om sådant som inte hade med de centrala skeendena att göra. Mer eller mindre okontrollerbara uppgifter om detaljerade mark- och doftminnen och andra mycket ingående beskrivningar, som till exempel att en passerande bil hade imma på rutan, tycks ha gjort åklagaren och utredarna än mer säkra på sin sak. Det kan ifrågasättas om inte sådana påstådda minnen snarare borde ha väckt en tveksamhet till sanningshalten i stort.

I två av utredningarna fick Sture Bergwall se fotografier av fyndplatser och offer, med den angivna avsikten att fotografierna ytterligare skulle öka hans minnesförmåga inför kommande förhör. Förfarandet var sannolikt ett resultat av den kognitiva förhörsmetodik som den rådgivande psykologen förespråkade. Metodiken användes här på ett olämpligt sätt. Genom att visa fotografierna för Sture Bergwall gav man denne kännedom om hur offren såg ut, vad de hade på sig, hur de var placerade samt hur det såg ut i anslutning till offren.

Även vid vallningarna och rekonstruktionerna kom Sture Bergwall att kunna tillgodogöra sig information om hur det hade sett ut på platserna och, i några fall, även hur gärningsmannen sannolikt agerat. För vår närmare analys i dessa delar hänvisas till avsnitt 13.2.3.

Genom det sätt på vilket förhören genomfördes kom Sture Bergwalls beskrivningar av händelseförlopp, offer och andra detaljer successivt att stämma allt bättre överens med kända fakta.

Att Sture Bergwall på olika sätt kom att bli vägledd i sitt berättande var särskilt olyckligt eftersom det saknades teknisk bevisning och vittnen som gav stöd för att han hade utfört mordet, att han hade varit på de aktuella platserna eller att han hade haft kontakt med offren. Sture Bergwalls erkännanden kunde därför enbart bedömas genom en granskning mot faktiska fynd och i övrigt kända förhållanden. Möjligheten till en sådan granskning gick dock till stora delar förlorad eftersom det inte kan uteslutas att Sture Bergwalls uppgifter på olika sätt hade blivit påverkade.

Sture Bergwall har vid möte med kommissionen uppgett att det hände att förhørsledaren ibland förmedlade uppgifter till honom eller psykoterapeuterna om gjorda fynd eller andra faktiska omständigheter som framkommit under utredningen men som Sture Bergwall inte hade berättat om. Enligt Sture Bergwall skedde detta utifrån den rådgivande psykologens instruktioner i avsikt att hjälpa Sture Bergwall att minnas och för att han skulle kunna bearbeta uppgifterna i terapin. Påståendet har tillbakavisats av såväl förhørsledaren som den rådgivande psykologen och psykoterapeuterna. Vid vår granskning har vi inte heller kunnat hitta något bevis för att uppgifter lämnades vidare till Sture Bergwall på ett sådant, nästan utstuderat, sätt.

Såvitt gäller den vägledning som vi i vår granskning har kunnat se att Sture Bergwall fick under förundersökningarna har vi ingen anledning att tro annat än att förhørsledaren och åklagaren var av uppfattningen att Sture Bergwall var den faktiska förövaren och att de på olika sätt ville hjälpa honom framåt i berättandet. Inte desto mindre är det vår bedömning att det sätt som förhören genomfördes på kom att bli en bidragande faktor till att Sture Bergwall dömdes för de åtta mordena.

Slutligen kan nämnas att förhören med Sture Bergwall genomfördes med vetskap om att Sture Bergwall intog olika sorters läkemedel, bland annat sådana som hade en lugnande effekt. Kunskapen om vilken inverkan bland annat bensodiazepiner kan ha på förhørsresultat var vid denna tid mycket begränsad. Vi har emellertid vid vår granskning inte kunnat dra några säkra slutsatser om att Sture Bergwall uppträdde märkbart drogad under förhören. Mycket talar för att han hade utvecklat en tolerans för de läkemedel han nyttjade. Sture Bergwalls mentala hälsa i sig borde dock ha utgjort en större osäkerhetsfaktor vid bedömningen av sanningshalten i hans erkännanden än vad som synes ha varit fallet.

I avsnitt 13.2.5 kommer vi närmare att beröra hur förhören under förundersökningarna presenterades vid huvudförhandlingarna.

13.2.3 Vallningar och rekonstruktioner med Sture Bergwall

De vallningar som gjordes i utredningarna synes huvudsakligen ha skett i två olika syften. Dels genomfördes vallningar i de två utredningar där offrets kropp fortfarande saknades. Sådana vallningar hölls på platser där Sture Bergwall hade uppgett att han på olika sätt hade hanterat offren eller gjort sig av med offrens kroppsdelar och tillhörigheter. Syftet med de vallningarna var framför allt att återfinna kroppsdelarna eller tillhörigheterna, men även att kontrollera om Sture Bergwall kunde visa vägen till angivna områden. Inte vid någon av dessa vallningar gjordes fynd av vare sig kroppsdelar eller tillhörigheter som med säkerhet kunde bindas till offren. Däremot hittades i Therese Johannessen-utredningen något som bedömdes vara en benbit från ett barn.

Härutöver genomfördes vallningar i de utredningar där offrets kropp hade återfunnits, och då i syfte att kontrollera om Sture Bergwall kunde visa vägen till fyndplatsen. Metoden hade betydelse för bedömningen av sanningshalten i hans erkännande.

Vid vår granskning har vi inte kunnat se att Sture Bergwall med övertygande säkerhet kunde visa vägen till någon av de aktuella fyndplatserna. I de fall vi inte har haft tillgång till de oredigerade filmerna kan detta visserligen delvis ha sin förklaring i att de redigerade filmerna inte ger en fullständig bild av vallningarna. Vissa viktiga partier har ibland klippts bort och ersatts med en förklaring av en i efterhand pålagd speakerröst. Redan det förfarandet väcker i sig visst tvivel. Därtill kommer att vi med stöd av utskrifter från ljudupptagningarna har kunnat se att en del av speakerröstens förklaringar på olika sätt var missvisande och gav sken av en träffsäkerhet som inte fanns. Förhørsledaren har dock vid möte med kommissionen sagt att Sture Bergwall ibland gav honom signaler om vart de skulle genom att titta eller peka åt ett visst håll. Vi ser ingen anledning att ifrågasätta uppgiften och kan förstå att sådana signaler inte fångas upp i utskrifter från ljudupptagningarna. Mot bakgrund av vad som trots allt framgår av de dialoger som utspelade sig är det inte desto mindre vår bedömning att Sture Bergwall inte vid någon av vallningarna på ett målmedvetet och säkert sätt ledde utredarna till rätt plats. Han gav härutöver genomgående ett trevande, osäkert och ibland även desorienterat intryck. I några fall blev han dessutom på olika sätt sannolikt vägled i sitt sökande.

Som exempel kan nämnas att Sture Bergwall inför en vallning i förväg fick studera en karta över aktuellt område och att en av vallningarna avbröts flera gånger för att ge honom anvisningar om rätt riktning eller nya utgångspunkter. I en av utredningarna påbörjades vallningen först cirka 500 meter från fyndplatsen. Vid några tillfällen fångade Sture Bergwall dessutom sannolikt upp mer omedvetna antydningar om vad som var rätt väg, till exempel genom att bilföraren saktade in farten i närheten av rätt avfart.

Rekonstruktioner gjordes företrädesvis i de utredningar där offrets kropp hade återfunnits och då med det huvudsakliga syftet att kontrollera Sture Bergwalls uppgifter om händelseförlopp mot faktiska fynd. Trots det beslutade åklagaren, vid rekonstruktionen i Appojaure, att figuranterna och offrens tillhörigheter skulle placeras så som de påträffats vid brottsplatsundersökningen utan instruktioner från Sture Bergwall. Vidare införskaffades tält, bil och övriga tillhörigheter för att så långt som möjligt likna de faktiska, även det utan instruktioner från Sture Bergwall och delvis i strid mot vad Sture Bergwall hade berättat i förhören. På motsvarande sätt inhandlades kläder till den docka som skulle föreställa Trine Jensen och skor till den docka som skulle likna Charles Zelmanovits.

Förfarandet har förklarats med att man, genom att så långt som möjligt återskapa de faktiska miljöerna, ville förbättra möjligheterna för Sture Bergwall att minnas vad som hade hänt. Metoden bygger dock på en grundläggande förutsättning som inte var given, nämligen att Sture Bergwall faktiskt hade varit på platsen. Tillvägagångssättet förefaller ha varit ett resultat av att den psykolog som anlätades som rådgivare åt åklagare och polis förespråkade en kognitiv förhörsmetodik. Metoden har beskrivits närmare i avsnitt 3.2.1 och går, såvitt gäller rekonstruktioner, bland annat går ut på att man lättare minns något när man återvänder till platsen för händelsen. När en utredning har till syfte att bedöma sanningshalten i en berättelse genom jämförelser mot faktiska förhållanden bör metoden av naturliga skäl användas med försiktighet. Vid rekonstruktionen i Appojaure anser vi därför att metoden användes på ett felaktigt sätt och kom att motverka rekonstruktionens huvudsakliga syfte. Förfarandet var olyckligt, inte minst eftersom det saknades teknisk bevisning och vittnesutsagor till stöd för att Sture Bergwall hade varit på platsen vid tiden för mordet.

Såvitt gäller Charles Zelmanovits försvann han en november natt och utifrån Sture Bergwalls egna uppgifter hade mordet skett i direkt anslutning till försvinnandet. Vid tiden för mordet hade det alltså enligt Sture Bergwalls egna uppgifter varit mörkt ute. Vallningen genomfördes dock i augusti och påbörjades när det fortfarande var ljus. Rimligheten i Sture Bergwalls påståenden att han hade burit den döda kroppen 200–300 meter rakt in i skogen och att han hade detaljerade minnen av markförhållandena kunde därför inte bedömas på ett tillfredsställande sätt.

Härutöver har vi noterat följande mer eller mindre genomgående mönster för de genomförda rekonstruktionerna.

På samma sätt som under förhören och vallningarna gav Sture Bergwall även vid rekonstruktionerna ett osäkert och trevande intryck. Vid samtliga rekonstruktioner ändrade han dessutom sina uppgifter vid flera tillfällen. Många gånger skedde det som en följd av upprepade frågor, föranledda av att erhållna svar inte stämde med vad han tidigare hade berättat eller med gjorda fynd.

Vid rekonstruktionen i Appojaure avbröts den första rekonstruktionen varefter Sture Bergwall, vid ett nytt försök, visade ett helt nytt händelseförlopp. Även i Yenon Levi-utredningen gjordes den första rekonstruktionen om med ett delvis förändrat resultat, dock först ett halvår senare. Enligt de rekommendationer som vid tiden fanns för rekonstruktioner borde dock ett skeende återspeglas endast en gång.

På samma sätt som vid vallningarna har det i vissa avseenden varit svårt att få en fullständig bild av vad som hänt under rekonstruktionerna. En del partier har klippts bort och i vissa fall ersatts med förklaringar av en i efterhand pålagd speakerröst. I vissa fall har vi haft tillgång till oredigerade filmer eller utskrifter från ljudupptagningarna. Dessa har gett vid handen att en del av speakerrostens förklaringar i olika grad var missvisande. Dels gav de sken av en större träffsäkerhet hos Sture Bergwall än vad som faktiskt fanns, dels beskrevs skeenden som inte fullt ut överensstämde med de faktiska. Andra informativa delar från rekonstruktionerna har klippts bort utan att ha ersatts med en muntlig förklaring. Vid några tillfällen har det bortklippta varit en uppgift om faktiska omständigheter som förmedlades till Sture Bergwall och vid andra tillfällen har det varit uppenbart felaktiga uppgifter från Sture Bergwall.

Såväl vid vallningarna som vid rekonstruktionerna har vi kunnat se att Sture Bergwall vid ett eller flera tillfällen blev vägledd i sitt berättande. Detta skedde framför allt genom agerande från förhørsledaren, men i något fall även från åklagaren, den chaufför som körde vallningsbilen eller den rådgivande psykologen.

Vår bedömning är att dessa ageranden i de flesta fall skedde omedvetet, eller i vart fall inte med någon annan avsikt än att få Sture Bergwall att minnas bättre. Inte desto mindre var förfarandena olyckliga och kan i olika grad antas ha bidragit till att Sture Bergwall blev dömd för de åtta mordena.

I vissa avseenden kom troligtvis det faktum att Sture Bergwall lärde sig tolka förhørsledarens reaktioner att spela viss roll för vilka uppgifter han lämnade, något som hade kunnat motverkas genom att inte samma åklagare deltog vid alla utredningar. Vallningarna och rekonstruktionerna hade dessutom i än större grad sannolikt gynnats av om de genomförts av en förhørsledare som enbart hade begränsad kännedom om de faktiska förhållandena. Det kan dock konstateras att ett sådant förfarande i det närmaste hade stått i strid med Rikspolisstyrelsens rekommendationer, se avsnitt 3.2.1.

Slutligen kan nämnas att även vallningarna och rekonstruktionerna genomfördes med vetskap om att Sture Bergwall intog läkemedel med bland annat lugnande effekt. Vid vår granskning har vi dock inte med säkerhet kunnat bedöma i vad mån Sture Bergwalls stundtals märkliga ageranden vid vallningar och rekonstruktioner var konsekvenser av drogpåverkan eller om de i stället berodde på ångest, trötthet, osäkerhet eller andra faktorer, till exempel spelad förvirring. Vissa beteenden och minspel kan dessutom, tagna ur sitt sammanhang genom uppspelning av enstaka sekvenser, ge ett mer besynnerligt intryck än vad som blir fallet när man ser filmerna i sin helhet.

I avsnitt 13.2.5 kommer vi närmare beröra hur vallningarna och rekonstruktionerna presenterades vid huvudförhandlingarna.

13.2.4 Mer generella synpunkter på utredningsarbetet

Hänsynen till Sture Bergwall

Som tidigare påpekats var förutsättningarna för utredningsarbetet i många avseenden speciella. Vår uppfattning är dock att utredningarna i allt för stor grad kom att anpassas till dessa särskilda förhållanden och då inte minst genom olika hänsyn till Sture Bergwalls psykiska mående, särskilda önskemål och upplevda behov. Visserligen bör man under förundersökningsarbetet sträva efter att skapa så goda förutsättningar så möjligt för den misstänktes medverkan i utredningen. Att detta fick betydelse i mordutredningarna är dessutom förstäligt eftersom utredningsarbetet helt byggde på Sture Bergwalls uppgifter. Samtidigt får sådan hänsyn till den misstänkte inte innebära att förundersökningsarbetet och resultatet av det blir försämrat. I viss mån kom dock så att bli fallet.

Ett skäl till att inte begära Sture Bergwall häktad var enligt åklagaren att det kunde få en negativ inverkan på Sture Bergwalls vilja att berätta om mordet. Det har även framkommit att åklagaren av samma skäl hade invändningar mot chefsöverläkarens vid Sätters sjukhus beslut att dra in Sture Bergwalls frigång. Enligt uppgifter från flera inblandade krävde dessutom Sture Bergwall, för att fortsätta berätta, att samma förhållningsledare alltid skulle delta vid förhören. Att så skedde medförde som sagt flera negativa konsekvenser för utredningen.

Även den psykolog som anlätades som rådgivare åt åklagare och polis tycks ha förespråkat ett förhållningssätt gentemot Sture Bergwall som innebar ett stort hänsynstagande till Sture Bergwalls egna behov. Som exempel kan nämnas det dokument som han upprättade tillsammans med Sture Bergwall inför vallningen den 11 juni 1997 i Therese Johannessen-utredningen. I dokumentet förespråkades bland annat hänsyn till Sture Bergwalls behov på ett sätt som hade kunnat skada utredningen och eventuella fynd.

När Sture Bergwall fick svårare frågor hände det inte sällan att han uppvisade ångestsymtom. Ångestsymtomen innebar i sin tur ofta ett skiftat fokus och att frågan inte ställdes igen eller att den omformulerades på ett sätt som kunde ge viss vägledning. Det är svårt att frigöra sig från intrycket att vissa ångestattacker var simulerade för att undvika svåra frågor. Hänsynen till Sture Bergwalls mående kom även på detta sätt att påverka utredningsarbetet.

Sture Bergwalls psykiska hälsa och det faktum att minnena om mordet uppgavs komma fram med hjälp av terapin innebar bland annat att Sture Bergwalls psykoterapeuter var med under flera förhör med honom. Vid några av förhören lämnade psykoterapeuterna själva uppgifter om sådant som Sture Bergwall tidigare hade berättat om under terapin. När så skedde förklarades det någon gång med att Sture Bergwall inte förmådde att återigen gå igenom den ångest som berättandet innebar.

Förfarandet var naturligtvis inte lämpligt, inte bara av den anledningen att det var Sture Bergwall och inte psykoterapeuterna som skulle höras. Tillvägagångssättet visar dessutom att åklagaren och förhørsledaren inte fäste tillräcklig vikt vid skillnaden mellan terapiuppgifter och förhörsuppgifter. Medan förhör syftar till att utreda brott behöver terapin inte syfta till något annat än att patienten ska må bättre. Huruvida terapiuppgifterna har sin grund i fantasier eller verklighet saknar därför egentlig betydelse, något som för förhörsuppgifter är helt avgörande.

Vid vår granskning har vi även kunnat se andra omständigheter som indikerar att utredarna inte gjorde någon tydlig åtskillnad mellan terapin och förundersökningarna. Till exempel kunde förhørsledaren be Sture Bergwall att i terapin bearbeta en händelse som denne inte kunde lämna tillräckliga uppgifter om i förhöret. Vid ett annat förhör läste förhørsledaren och övriga närvarande ur Sture Bergwalls egna terapianteckningar. Vid några tillfällen kontaktade dessutom psykoterapeuten, på Sture Bergwalls initiativ eller med dennes medgivande, förhørsledaren per telefon för att förmedla uppgifter från terapin. Sådana uppgifter sammanfattades ofta i en promemoria och kunde ligga till grund för nästkommande förhör med Sture Bergwall.

Utredningstiden

Ett förundersökningsarbete ska, ur rättssäkerhetssynpunkt och av hänsyn till den enskilde, bedrivas skyndsamt. Skyndsamhetskravet gör sig dock än mer gällande när den misstänkte är häktad, vilket Sture Bergwall nu inte var. Vissa utredningar kom dock att pågå under påfallande lång tid. Särskilt utmärkande är Johan Asplund-

utredningen som pågick under åtta år och Trine Jensen-utredningen som pågick under nästan fyra år.

Ett skäl till att utredningarna tog så lång tid var att samma förhørsledare var med vid i princip samtliga förhör och höll i alla rekonstruktioner och vallningar, även om det i vissa av utredningarna ibland närvarade ytterligare förhørsledare.

Även åklagaren var, som tidigare nämnts, en och samma under samtliga utredningar. Eftersom utredningarna i viss mån pågick parallellt satte förhørsledarens och åklagarens arbetsbelastning sannolikt begränsningar för utredningsarbetets fortskridande. Detta hade kunnat motverkas genom att låta flera olika förhørsledare och åklagare arbeta med de olika utredningarna, även om givetvis även Sture Bergwalls medverkan hindrade ett allt för intensivt parallellt utredningsarbete. Om förhørsledarna hade varierat hade man dessutom försvårat för Sture Bergwall att läsa av förhørsledarens reaktioner. Även av andra skäl hade sannolikt utredningarna gynnats av att flera personer involverats i utredningsarbetet, något vi kommer att återkomma till nedan. En anledning till att fler personer inte involverades kan ha varit Sture Bergwalls egna direktiv om vem som skulle hålla i förhören för att han skulle fortsätta att berätta.

Ett ytterligare skäl till att utredningarna tog lång tid var att det krävdes ovanligt många och långa förhör med Sture Bergwall för att få fram de uppgifter som slutligen kom att presenteras vid huvudförhandlingarna. Det kan givetvis te sig märkligt att åklagaren, trots de felaktiga och osäkra uppgifterna från Sture Bergwall, fortsatte att fatta beslut om ännu fler förhör. Samtidigt måste man dock ha i åtanke de förklaringar som gavs till att Sture Bergwalls berättande såg ut som det gjorde och att åklagaren förefaller ha utgått från dem när han fattade sina beslut.

Konfirmeringsbias och grupptänkande

De utredningsåtgärder som vidtogs i tiden efter Sture Bergwalls erkännanden kom i stor utsträckning att inriktas mot att söka bevis till stöd för uppfattningen att Sture Bergwall var rätt gärningsman. Att åklagaren och utredarna redan från början tycks ha utgått från denna hypotes fick till följd att alternativa händelseförlopp inte kom att utredas i tillräcklig utsträckning. Trots att det i utred-

ningen fanns ett flertal faktorer som var och en för sig borde ha föranlett tvivel om huruvida erkännandena var riktiga verkar dessa inte ha lett till ett vidgat perspektiv. Tvärtom ledde sådana omständigheter inte sällan till ytterligare utredningsinsatser i syfte att stärka uppfattningen att Sture Bergwall hade begått gärningarna eller att påvisa skäl till varför de utredningsresultat som medgav andra slutsatser inte behövde tillmätas betydelse. Eftersom samma åklagare och förhørsledare arbetade med samtliga mordutredningar kom alla utredningar att bedrivas utifrån samma hypotes och med liknande metoder.

När Sture Bergwall inte tillräckligt väl kunde minnas vad som hänt försökte man på olika sätt att hjälpa honom med det, ibland till och med genom att visa fotografier på fyndplatser och offer eller genom att iordningsställa en fyndplats så som den faktiskt sett ut. Härigenom försämrade man dock samtidigt möjligheten att kontrollera hans uppgifter mot faktiska fynd.

Uppenbart felaktiga uppgifter från Sture Bergwall tycks inte i tillräcklig utsträckning ha föranlett utredarna att stanna upp och ifrågasätta erkännandena. I stället kom man genom fortsatta frågor, vilka inte bara i sig antydde att tidigare uppgifter var fel utan även ibland förmedlade viss information, att successivt vägleda Sture Bergwall till mer korrekta svar. Felaktiga uppgifter som aldrig korrigerades lämnades dock därhän.

Trots att Sture Bergwalls uppgifter om mordet utvisade stora variationer i val av offer, geografisk plats och tillvägagångssätt har vi inte kunnat se att hans motiv för att begå gärningarna vare sig ifrågasattes eller utreddes särskilt, se även avsnitt 13.8. Sture Bergwalls egna uppgifter om att mordet var en konsekvens av de skräckfyllda barndomsupplevelser han varit utsatt för synes ha accepterats som tillräckliga motiv. Påståendet att traumatiska upplevelser kunde utlösa mord understöddes visserligen av den rådgivande psykologen och den professor i rättspsykiatri som inför den första huvudförhandlingen avgav ett sakkunnigutlåtande till åklagaren. Huruvida Sture Bergwall faktiskt hade råkat ut för några traumatiska barndomsupplevelser ifrågasattes dock inte. Detta trots att det av de förhör som hölls med Sture Bergwalls syskon i början av 1995 framgår tydligt att syskonen ställde sig helt oförstående till påståendena om såväl sexuella övergrepp som missförhållanden i övrigt inom familjen.

Sture Bergwall var dessutom allvarligt psykiskt sjuk. Eftersom han inte var häktad, och därmed inte ålagd några häktningsrestriktioner, var det inte möjligt att veta om han hade tillgodogjort sig information om mordet utifrån. Flera erkännanden uppkom inte spontant utan efter nyligen publicerade tidningsartiklar eller möten med journalister. Sture Bergwall förekom inte sedan tidigare i utredningarna och vallningarna och rekonstruktionerna ledde aldrig till några nya fynd eller upptäckter som kunde bindas vare sig till offren eller till honom själv. Inte heller dessa omständigheter innebär dock att man på allvar tycks ha ifrågasatt hypotesen om Sture Bergwall som seriemördare.

De uppdrag som åklagaren gav till rättsläkarna syftade till att dessa skulle bedöma hur Sture Bergwalls förhörsuppgifter överensstämde med offrens skador och annat som hade iakttagits vid obduktionerna. Inför den bedömningen överlämnade åklagaren i några fall ett dokument med den version av Sture Bergwalls uppgifter som bedömdes vara den slutliga och i andra fall några enstaka förhörs- eller rekonstruktionsprotokoll från förundersökningens slutskede. Genom det framlagda materialet fick rättsläkarna inte kännedom om hur Sture Bergwalls uppgifter hade förändrats. Det kan inte uteslutas att rättsläkarna, med ett förhörsmaterial som gav en mer rättvisande bild av Sture Bergwalls berättande, hade dragit mindre säkra slutsatser.

Vid ett tillfälle, i Yenon Levi-utredningen, fick dessutom rättsläkarna först ett fullständigt förhörsmaterial som underlag för sitt utlåtande. Av utlåtandet som baserats på det underlaget framgick att vissa av Sture Bergwalls "versioner" inte stämde vare sig medicinskt eller med skadorna på Yenon Levis kropp. Ett nytt utlåtande inhämtades då utifrån ett mer begränsat förhörsunderlag. Detta utlåtande kom att visa en bättre överensstämmelse mellan Sture Bergwalls uppgifter och gjorda fynd. Enbart det senare utlåtandet återfinns i förundersökningsprotokollet.

Mot bakgrund av det ovan redovisade är det vår uppfattning att utredningarna inte bedrevs tillräckligt brett och förutsättningslöst och att åklagaren och utredarna i flera avseenden måste anses ha frångått den lagstadgade objektivitetsprincipen.

Vårt intryck är dock inte att detta skedde medvetet. Däremot förefaller det som om utredningsarbetet kom att präglas av konfirmeringsbias, det vill säga ett sökande efter sådan information

som stöder de uppfattningar man har sedan tidigare och en benägenhet att tolka även tvetydig information som stöd för den egna uppfattningen. Eftersom den innersta personkretsen i utredningsarbetet hölls intakt kom detta mönster aldrig att brytas. Visserligen har det framkommit att utredningarna ibland ifrågasattes av enskilda polismän. Dessa polismän kom dock av olika skäl snart att lämna utredningarna, varför deras skeptiska hållning inte avsatte några bestående spår i utredningsarbetet.

De aktörer som under lång tid var delaktiga i utredningsarbetet eller hanteringen av Sture Bergwall synes ha delat uppfattningen om Sture Bergwalls skuld. Härmed avses framför allt åklagaren, förhørsledaren, Sture Bergwalls psykoterapeuter, en av rättsläkarna och den rådgivande psykologen. Mycket talar för att det inom denna grupp kring Sture Bergwall kom att utvecklas ett så kallat grupptänkande och en strävan efter samsyn. Allt eftersom tiden gick blev den gemensamma uppfattningen dessutom sannolikt än mer befäst. Som en följd av det torde det också ha blivit allt svårare att inom gruppen ifrågasätta, förmedla tveksamhet eller helt byta ståndpunkt. Detta kan även ha varit en anledning till att åklagaren inte förhöll sig mer kritisk till de teorier som uppgavs förklara Sture Bergwalls senkomna erkännanden, de många felaktiga uppgifterna och den angivna bakomliggande anledningen till att brotten begicks.

Teorierna om bortträngda minnen och att skräckfyllda barn-
domsupplevelser kunde leda till att man begick mord var i viss mån kontroversiella. En legitimerad psykolog, docent i rättspsykologi och specialist i klinisk psykologi, såg sig därför föranledd att under den andra rättegången mot Sture Bergwall varna domstolen och övriga aktörer för risken för att terapi ibland kunde framkalla falska minnen. Frågan debatterades även periodvis i massmedia. Trots det synes åklagaren ha valt att inte inhämta ytterligare sakkunskap på området. I stället fortsatte han att anlita samma rådgivande psykolog under samtliga efterföljande utredningar. Det faktum att utredningarna redan tidigt fick stort utrymme i massmedia och att rapporteringen var delvis kritisk kan möjligen ytterligare ha förstärkt behovet av samsyn i gruppen.

Inte inför någon av rättegångarna hemställde åklagaren att tingsrätten skulle förordna om en ny rättspsykiatrisk undersökning av Sture Bergwall. Detta trots att det redan vid den första huvudför-

handlingen hade förflutit mer än tre år sedan den rättspsykiatriska undersökningen genomfördes, att den brottslighet som nu var aktuell var av betydligt mer allvarlig art och att mordet påstods ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa. Att det fanns ett behov av en ny rättspsykiatrisk undersökning indikerade dessutom den externa rättspsykiatriska bedömning som gjordes av Lars Lidberg inför den första huvudförhandlingen.

13.2.5 Presentationen av förundersökningsmaterialet vid huvudförhandlingarna

Vid vår granskning av hur förundersökningsmaterialet presenterades vid huvudförhandlingarna har vi delvis haft att utgå från ett bristfälligt underlag. Det som sker vid en huvudförhandling nedtecknas inte ordagrant och de ljudupptagningar som görs raderas när domen vunnit laga kraft. Efter att ha tagit del av tingsrätternas domar, huvudförhandlingsprotokoll, åberopad skriftlig bevisning, övrigt material från tingsrätternas akter och uppgifter från möten med de olika aktörerna anser vi oss dock ha fått en tillräckligt god bild av vad som presenterades för domstolarna.

Mot bakgrund av vad som redovisas i det följande är det vår bedömning att ingen av utredningarna presenterades på ett sätt som fullt ut motsvarar de objektivitetskrav som ställs på en åklagare vid en huvudförhandling.

Vid huvudförhandlingen om mordet på Trine Jensen och Gry Storvik framförde åklagaren önskemål om att förhören med Sture Bergwall skulle hållas först sedan åklagaren, under respektive åtalspunkt, hade föredragit innehållet i de dokument som återgav "Thomas Quicks slutliga ståndpunkt i sakfrågan". I det ena fallet överensstämde dokumentets innehåll i princip med vad Sture Bergwall hade berättat vid rekonstruktionen. I det andra fallet gav dokumentet mer eller mindre intryck av att vara en sammanhängande berättelse lämnad av Sture Bergwall, trots att så inte var fallet. Dokumentet bestod i stället av ett urval av uppgifter som Sture Bergwall hade lämnat i olika förhör. Enbart sådana uppgifter som stämde med de faktiska förhållandena hade valts ut och systematiserats i en logisk tidsföljd på ett sätt som Sture Bergwall aldrig själv hade berättat. Dokumentet utgjorde därför en missvisande beskrivning av Sture Bergwalls förhörsuppgifter och torde ha påverkat

domstolens uppfattning om Sture Bergwalls berättelse som sammanhållen och klar. Även det efterföljande förhöret med Sture Bergwall påverkades sannolikt av att dokumenten först föredrogs. Förutom att ordningen stod i strid med rättegångsbalkens regler kan förfarandet inte heller anses ha varit förenligt med åklagarens objektivitetsplikt.

Den processrättsliga aspekten på förfarandet återkommer vi till i avsnitt 13.3.2.

Såvitt gäller Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningen åberopade åklagaren i samtliga mål, men på delvis olika sätt, bevisning för att visa hur uppgifterna kom fram under förhören. I viss mån fick domstolarna därmed kännedom om att Sture Bergwall inte redan från början lämnade fullständiga uppgifter om hur mordet gått till.

I de flesta fall bestod bevisningen av vittnesförhör med förhørsledaren och i ett fall av förhör med flera olika polismän. Utifrån tingsrätternas redogörelser för utsagorna i domarna är det vår slutsats att vittnesutsagorna i olika grad gav en bild av att Sture Bergwalls inledande uppgifter var mer korrekta än vad som egentligen var fallet. Av utsagorna framgår vidare inte omfattningen av felaktiga uppgifter, att Sture Bergwall hade vägletts i berättandet och främst fått följdfrågor på just de svar som stämde väl eller att en fråga ofta lämnades därhän så snart ett tillräckligt korrekt svar hade erhållits. Det framgår inte heller att vissa uppgifter tillkommit efter förslag från förhørsledaren, efter förevisande av fotografier eller sedan tidningsartiklar publicerats. Härutöver förmedlades en bild av Sture Bergwall som mer säker och korrekt än han egentligen var i sitt sätt att vägleda vid vallningar, hitta rätt vid fyndplatser och redogöra för händelseförlopp vid rekonstruktioner.

De processrättsliga aspekterna på detta förfarande behandlas nedan i avsnitt 13.3.2.

Även ett flertal andra uppgifter från förundersökningarna som i olika grad talade mot Sture Bergwall som gärningsman tycks inte ha presenterats för domstolarna tillräckligt väl. Som exempel på sådana uppgifter kan nämnas vittnesuppgifter som talade mot att Sture Bergwall kunde köra bil när vissa av mordet begicks, uppgifter som talade mot att en utpekad medgärningsman hade kunnat närvara vid brottet samt diverse teknisk eller annan utredning som motsade Sture Bergwalls uppgifter eller av andra skäl talade mot att

Sture Bergwall var rätt gärningsman. Att åklagaren på detta sätt inte gav domstolarna en fullständig och objektivt rättvisande bild av utredningsresultatet måste anses strida mot åklagarens redovisningsplikt under huvudförhandlingen.

Vallningarna och rekonstruktionerna presenterades i huvudsak genom uppspelning av redigerade filmer, förevisande av fotografier och genom förhörsuppgifter från förhørsledare och andra poliser.

Vid en uppspelning av vallnings- och rekonstruktionsfilmer under en huvudförhandling görs avsteg från viktiga processrättsliga principer som omedelbarhetsprincipen och principen om bevisomedelbarhet. Detta anses i och för sig kunna accepteras, men innebär å andra sidan att det är av stor vikt att filmerna återger händelseförloppen på ett rättvisande sätt.

I åtminstone ett fall spelades enbart vissa kortare utvalda sekvenser av rekonstruktionsfilmen upp, med den följd att ett inledande och uppenbart felaktigt rekonstruktionsförlopp inte visades för rätten.

I enlighet med vad som redovisats ovan, avsnitt 13.2.3, är det dessutom vår uppfattning att de redigerade filmerna gav domstolarna en delvis felaktig bild av Sture Bergwalls förmåga att vägleda, peka ut platser och redogöra för händelseförlopp. Att de redigerade filmerna gav en bild som inte i alla avseenden överensstämde med den korrekta har varit ett avsteg från åklagarens objektivitetsplikt och den däri inbyggda redovisningsskyldigheten.

Eftersom Sture Bergwalls tillgång till information från media under utredningarna inte var begränsad genom häktningsrestriktioner förde åklagaren bevisning om dels vilka uppgifter som hade förekommit i media, dels i vad mån Sture Bergwall kunde antas ha tagit del av dessa. Det sistnämnda torde dock inte ha låtit sig göras med någon större säkerhet.

Inför flera huvudförhandlingar förordnade domstolarna, efter hemställan från åklagaren, den rådgivande psykologen och/eller den under förundersökningen anlitade rättsläkaren som domstols-sakkunnig. Detta gjordes trots att den rådgivande psykologen och rättsläkaren hade anlitats av åklagaren redan under förundersökningstadiet. Den rådgivande psykologen och en av rättsläkarna anlätades dessutom mer eller mindre genomgående i samtliga utredningar. Eftersom det får förutsättas att åklagaren kände till kraven på en domstolssakkunnigs opartiskhet borde åklagaren inte ha

föreslagit dessa som domstolssakkunniga. I vart fall borde han, mot bakgrund av sin objektivitetsplikt, ha upplyst domstolarna om de föreslagna personernas tidigare medverkan i utredningarna. I flera av fallen tycks dock så inte ha skett.

13.3 Domstolarna

13.3.1 Inledning

Vid samtliga sex domstolsförhandlingar hade tingsrätterna att bedöma mordåtal som innefattade ett flertal ovanliga omständigheter. Åtalen avsåg mord som skett många år tidigare och misstanke mot Sture Bergwall hade inte funnits förrän han själv erkände brotten. Den bevisning som fanns till stöd för åtalen bestod i princip enbart av jämförelser mellan å ena sidan Sture Bergwalls uppgifter under förhör, rekonstruktioner och vallningar och å andra sidan faktiska fynd eller i övrigt kända omständigheter. I samtliga fall saknades det såväl teknisk bevisning som vittnesbevisning till stöd för åtalen. I Therese Johannessen-utredningen hade det dock, i ett område som Sture Bergwall pekade ut, hittats något som bedömdes vara en benbit från ett barn.

Samtidigt argumenterade såväl åklagaren som försvaret för en fällande dom. Med undantag för den sista morderregången, där målsägandebiträdet argumenterade för en friande dom, fanns det därför inte någon part med det huvudsakliga intresset att föra fram omständigheter från utredningen eller i övrigt som talade mot att Sture Bergwall var rätt gärningsman.

Tingsrätternas utgångsläge skilde sig således i många avseenden från den vanliga förhandlingssituationen. Inte desto mindre hade respektive tingsrätt att, utifrån de förutsättningar som fanns, bedöma åtalet och meddela en fällande dom enbart om det kunde anses vara ställt utom rimligt tvivel att Sture Bergwall hade begått den åtalade gärningen.

13.3.2 Processledningen

Inledning

Vid vår granskning har vi kunnat se att samtliga tingsrätter i viss mån kom att frångå processrättsliga regler och principer. Oftast synes detta ha skett som en följd av målens speciella karaktär. Delvis tycks det även ha skett på grund av Sture Bergwalls personliga behov och förmåga att berätta.

Följden av de processrättsliga avstegen blev att tingsrätterna fick ett sämre underlag för sin bedömning. I vissa avseenden innebar det dessutom att tingsrätterna avsåg sig det kontrollsystem som finns inbyggt i processordningen till skydd för den enskilde.

Det får förutsättas att tingsrätterna vid sin processledning fattade beslut utifrån vad de bedömde som mest ändamålsenligt för de aktuella förhandlingarna. Avstegen från de processrättsliga principerna kom dock ofta att ske antingen som en konsekvens av den bevisning åklagaren åberopade eller som en följd av uttryckliga handlägningsönskemål från åklagaren, önskemål som dessutom biträdades av försvaret. Vissa processrättsliga avsteg kom därför möjligen att ske som en följd av en allt för okritisk anpassning till parternas uttryckliga önskemål. Processreglerna är dock huvudsakligen indispositiva och ytterst till för att säkerställa den enskildes rättssäkerhet.

Bevisningen om Sture Bergwalls och vittnens uppgifter under förundersökningen

Två viktiga utgångspunkter vid en huvudförhandling är principen om det bästa bevismaterialet och principen om bevisomedelbarhet. Principen om det bästa bevismaterialet innebär att det bevismedel som medför den säkraste bevisningen ska användas. Principen om bevisomedelbarhet innebär att tilltalade, vittnen och målsäganden ska höras direkt inför rätten. Syftet med principerna är att tillförsäkra att domstolarna får bästa möjliga underlag för sin bedömning av åtalet.

Vid de aktuella huvudförhandlingarna skilde sig förhållandena från de som vanligtvis föreligger. Bedömningen av åtalet kunde därför inte ske enbart utifrån de uppgifter som Sture Bergwall lämnade under huvudförhandlingarna. Eftersom det saknades tekniska

bevis och vittnen som band Sture Bergwall till gärningarna utgjordes den huvudsakliga bevisningen av kontroller av Sture Bergwalls uppgifter mot faktiska fynd och andra kända omständigheter. Sture Bergwall hade dock, i enlighet med gällande regler, fått tillgång till förundersökningen i samband med att åtal väcktes. För att kunna ta ställning till Sture Bergwalls uppgifter behövde tingsrätterna därför få kännedom om i vad mån det han berättade vid huvudförhandlingen skilde sig åt från det han hade berättat redan i ett tidigt skede av utredningen och innan han hade kunde läsa sig till detaljer i förundersökningen.

Mot den bakgrunden återopade åklagaren vid flera av huvudförhandlingarna vittnesförhör med förhørsledaren eller andra polis män om vad Sture Bergwall hade berättat under förhör, vallningar och rekonstruktioner. Att på det sättet föra bevisning om vad den tilltalade tidigare berättat torde strida mot principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet. Det kan därför anses tveksamt om sådan bevisning ska tillåtas. Ställt mot den särskilda situation som förelåg måste det emellertid anses ha funnits visst fog för förfaringsättet som sådant. Detta eftersom domstolarna behövde få kännedom om i vilken utsträckning Sture Bergwalls uppgifter redan från början överensstämde med faktiska fynd och omständigheter.

Med facit i hand kom tingsrätternas tillåtande av bevisningen att leda till att de fick en delvis felaktig bild av Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningarna, se närmare härom i avsnitt 13.2.5.

Det är svårt att lasta tingsrätterna för att de, i den föreliggande situationen, utgick från att de uppgifter som poliserna lämnade under ed var korrekta. Det sätt som materialet presenterades på kom dock att få betydelse för utgången i målen. När en förhandling av något skäl inte är fullt ut kontradiktorisk kan det finnas större anledning än annars för domstolarna att skaffa sig ett bättre underlag för att kunna göra en egen bedömning. Detta gäller inte minst för mer betydelsefulla uppgifter, så som hur en berättelse uppges ha vuxit fram eller hur avgörande förhörsuppgifter lämnats. Naturligtvis är domstolarna beroende av att uppgifter som lämnas under ed är korrekta och de bör vanligtvis även kunna utgå från att så är fallet. När en vittnesberättelse består av vittnets sammanfattande tolkning av ett skeende, och skeendet har stor betydelse för bevisvärderingen, bör dock domstolen se till att få ett gott underlag för

sin bedömning. Om ett vittne exempelvis beskriver ett utpekande, redogör för upprättade skisser eller sammanfattar mer detaljerade förhörsuppgifter från någon annan bör domstolarna själva granska bakgrundsmaterialet till vissa för bevisvärderingen betydelsefulla uppgifter i stället för att enbart förlita sig på vittnets tolkningar.

Vid huvudförhandlingen om mordet på Trine Jensen och Gry Storvik tillät tingsrätten åklagaren att lägga fram bevisning om Sture Bergwalls uppgifter under förundersökningarna genom skriftliga sammanställningar, två för varje mordåtal. Dessa sammanställningar bestod dels av vad som uppgavs vara Sture Bergwalls slutliga ståndpunkt i sakfrågan, dels beskrivningar av Sture Bergwalls olika förhörsuppgifter och korta citat ur förhören. Att presentera Sture Bergwalls tidigare förhörsuppgifter genom särskilt upprättade dokument och att åberopa dessa som skriftlig bevisning måste, i än högre grad än vad gäller polismännens vittnesmål, stå i strid med framför allt omedelbarhetsprincipen. Sammanställningarna borde därför inte ha tillåtits som bevisning. Däremot hade de kunnat föredras sakframställningsvis.

Vid huvudförhandlingen tillät tingsrätten dessutom åklagaren att, i vart fall delvis, höra Sture Bergwall först efter det att sammanställningarna hade lästs upp. Sture Bergwall fick därigenom själv höra utvalda delar av tidigare förhörsuppgifter, något som var olämpligt eftersom det kan ha kommit att påverka hans egna uppgifter vid huvudförhandlingen.

Vid huvudförhandlingen om mordet på Therese Johannessen tillät tingsrätten åklagaren att föra bevisning om vad vissa vittnen hade berättat genom att olika polismän vittnade om det. Detta trots att det inte kan utläsas att det förelåg hinder mot att höra vittnena direkt inför rätten. Förfarandet strider mot principerna om bevisomedelbarhet och det bästa bevismaterialet och borde därför inte – åtminstone inte om det inte förelåg hinder mot att höra vittnena – ha tillåtits. Genom att tillåta polismännens andrahandsuppgifter som bevisning accepterade tingsrätten också ett sämre underlag för sin bedömning. Åtgärden synes dessutom ha fått till följd att tingsrätten bland annat inte fick kännedom om en tidsdiskrepans mellan Sture Bergwalls uppgifter och uppgifterna från ett vittne. Detta var en uppgift som, om tingsrätten hade känt till den, torde ha fått viss betydelse för tingsrättens bedömning av samstämmigheten mellan vittnets och Sture Bergwalls uppgifter.

Förordnanden av domstolssakkunniga

Inför huvudförhandlingarna förordnade samtliga tingsrätter, efter hemställan från åklagaren, en eller flera domstolssakkunniga. Samtliga dessa hade i olika grad varit anlitade redan under förundersökningarna och i de flesta fall även avgett utlåtanden till åklagaren. I enlighet med vad som framgår av avsnitt 3.2.4 ska dock en domstolssakkunnig vara ojävig. Den som på en parts begäran redan under förundersökningen har avgett ett sakkunnigutlåtande bör därför endast undantagsvis kunna förordnas som domstolssakkunnig.

Mot bakgrund härav borde samtliga domstolssakkunniga i målen i stället ha hörts som partssakkunniga. Jävsproblematiken var särskilt påtaglig för den rådgivande psykologen som förordnades som domstolssakkunnig vid fyra tillfällen, men även för den återkommande anlitade rättsläkaren som förordnades som domstolssakkunnig vid ett tillfälle.

I ett par av målen informerade åklagaren tingsrätterna om personernas tidigare medverkan vid förundersökningen. I dessa fall borde tingsrätterna, med hänvisning till jävsreglerna, ha avslagit åklagarens begäran. Så borde dessutom ha skett även i övriga fall. Domstolarna har en skyldighet att se till att reglerna om förfarandet i rättegången följs och skulle därför, innan förordnandena beslutades, närmare ha undersökt och tagit ställning till lämpligheten i förordnandena, bland annat med beaktande av jävsreglerna.

Härutöver har vi noterat andra brister i samband med förordnandena av de domstolssakkunniga, även om dessa i sig inte torde ha fått någon direkt inverkan på domstolarnas bedömningsunderlag: dels angav ingen av tingsrätterna tillräckligt noggrant vad den sakkunnige skulle uttala sig om i utlåtandet, dels avlog en av tingsrätterna målsägandebiträdets begäran om ett skriftligt utlåtande från den rådgivande psykologen efter att denne förordnats som domstolssakkunnig. Som skäl för beslutet angavs enbart att det inte framkommit skäl som motiverade att ett skriftligt utlåtande inhämtades. Detta trots att det för en privat domstolssakkunnig föreligger en presumtion för att så ska ske och att särskilda skäl för ett skriftligt utlåtande därför inte ska krävas.

Övrigt

Ingen av tingsrätterna förordnade om en ny rättspsykiatrisk undersökning inför bedömningen i påföljdsfrågan. Här bortser vi från den externa rättspsykiatriska bedömningen av Sture Bergwall som gjordes under förundersökningen i Charles Zelmanovits-ärendet. I stället valde tingsrätterna att inhämta ett yttrande från chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus. Ett sådant förfarande är möjligt när den misstänkte redan genomgår rättspsykiatrisk vård, vilket Sture Bergwall gjorde.

Den senaste rättspsykiatriska undersökningen var dock från 1991 och hade genomförts efter att Sture Bergwall hade bedömts skyldig för grovt rån, mordbrand, grovt bedrägeri och grov stöld. (Sedermera ogillade hovrätten åtalen för mordbrand och grovt bedrägeri.)

Den brottslighet som nu var aktuell avsåg brutala mord och var således av en annan, och betydligt mer allvarlig, art. Härutöver påstods morderna ha en nära koppling till Sture Bergwalls psykiska hälsa, vilket i sig hade kunnat utgöra skäl för att låta honom genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning.

Ett rättspsykiatriskt utlåtande bör dessutom vara aktuellt i tid eftersom psykiska tillstånd kan förändras. Redan vid den första huvudförhandlingen hade det förflutit mer än tre år sedan den rättspsykiatriska undersökningen genomfördes. Vid den sista huvudförhandlingen låg den rättspsykiatriska undersökningen så långt som tio år tillbaka i tiden.

Mot bakgrund av nu angivna skäl anser vi sammantaget att det hade funnits god anledning för tingsrätterna att låta Sture Bergwall genomgå en ny rättspsykiatrisk undersökning. Särskilt angeläget borde detta ha varit inför Charles Zelmanovits-rättegången eftersom den av åklagaren åberopade externa rättspsykiatriska bedömningen indikerade att det fanns ett sådant behov. Det kan inte heller uteslutas att en ny rättspsykiatrisk bedömning hade gett en mer nyanserad bild av de psykologiska förklaringsmodeller som gavs till Sture Bergwalls berättande och till hans motiv för att begå mord.

13.3.3 Bevisprövningen

Som vi tidigare konstaterat var förutsättningarna i målen i många avseenden annorlunda än vad som normalt är fallet och tingsrätternas utgångsläge därför både ovanligt och svårt. Åklagarens sätt att presentera utredningarna på innebar dessutom att åtalerna kunde upplevas som mer välunderbyggda än vad utredningarna, utifrån ett mer objektivt förhållningssätt, egentligen utvisade. Vår bedömning är dock att tingsrätterna i sin bevisprövning tycks ha tagit allt för stor hänsyn till målens speciella karaktär. Tingsrätterna verkar inte heller ha förhållit sig tillräckligt kritiska till vare sig utredningarnas fullständighet eller bevisningens styrka.

En domstol ska, som en del av bevisprövningen, ta ställning till om åklagarens påståenden om händelseförloppet i tillräckligt hög grad har kontrollerats mot kända fakta och om utredningen är så noggrant genomförd att eventuell ytterligare utredning inte kan riskera att väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet. Härigenom prövas utredningens fullständighet, det vill säga om utredningen är tillräckligt robust. Det får antas att tingsrätterna gjorde en sådan prövning, men hur de resonerade framgår inte av domarna. Ingen av tingsrätterna förde heller något resonemang om vilken betydelse det kunde anses ha att rättegångarna, med ett undantag, inte var kontradiktoriska. Huruvida utredningarnas fullständighet kunde ha påverkats av det faktum att det inte fanns någon part som hade som huvudsakligt intresse att utredningar vidtogs till utvisande av Sture Bergwalls oskuld tycks inte särskilt ha beaktats.

Vår uppfattning är att samtliga utredningar hade brister i olika grad. Bristerna var många gånger konsekvenser av att lång tid hade förflutit sedan gärningstillfället, vilket medförde svårigheter i utredningsarbetets bedrivande. Även sådana brister ska dock gå ut över åtalet och inte innebära att kraven på bevisningen sänks.

I samtliga fall torde en mer noggrann analys ha lett till slutsatsen att det fanns en risk för att eventuell ytterligare utredning eller nya fynd skulle kunna väcka tvivel om riktigheten i gärningspåståendet.

I utredningarna om Therese Johannessen och Johan Asplund hade kropparna inte återfunnits och det fanns inte heller några tekniska spår som indikerade att dessa offer ens bragts om livet. I Johan Asplund-utredningen hade dessutom en annan person tidigare dömts för bortförandet, även om hovrätten sedan ogillat

åtalet. I Charles Zelmanovits-utredningen hade offret återfunnits död, men utan att det kunnat klarläggas att han hade varit utsatt för brott eftersom dödsorsaken inte kunde fastställas.

I samtliga mål saknades det en detaljerad och säker kartläggning av Sture Bergwalls livsföring och förehavanden som utvisade att han inte hade varit förhindrad att vara på plats vid de aktuella tidpunkterna. I de fall han hade uppgett att han själv kört bil till platsen fanns det inte heller någon utredning som med säkerhet kunde visa att han haft tillgång till en sådan bil som han angett att han kört.

I fyra fall berättade Sture Bergwall om medgärningsmän som på olika sätt hade varit delaktiga i brotten. En av dem var avliden, varför det saknades möjlighet att ta reda på dennes inställning till anklagelserna. Av naturliga skäl blev det därmed även svårare att i övrigt utreda dennes eventuella delaktighet, något som avspeglade sig i utredningsresultatet. De övriga två påstådda medgärningsmännen nekade i förhör till gärningspåståendena. Trots den betydelse som deras versioner borde ha haft för bedömningen av åtalen hördes ingen av dem vid huvudförhandlingarna.

De vallnings- och rekonstruktionsfilmer som visades för rätten var redigerade och utvisade inte åtgärderna i sin helhet. Flera avgörande moment, som när Sture Bergwall uppgavs ha pekat ut olika platser eller visat rätt väg, saknades på filmerna. Sture Bergwalls ageranden beskrevs i stället enbart av en speakerröst. Hur det egentligen hade gått till kunde tingsrätterna därför inte med säkerhet veta.

Att det fanns brister i utredningarna uppmärksammades vid Therese Johannessen-rättegången på det sättet att tingsrätten, på eget initiativ, beslutade att höra ett vittne om dennes iakttagelser. Tingsrätten tog även upp frågan om behovet av att höra medgärningsmannen, men valde att inte gå vidare med saken sedan såväl åklagaren som försvaret förklarade att de inte ansåg det behövligt. I övrigt valde ingen av tingsrätterna att utnyttja möjligheten att självmant inhämta bevisning eller förelägga åklagaren att komplettera utredningen. Sådana åtgärder hade dock i vissa avseenden kunnat vara befogade och exempelvis inneburit att de påstådda medgärningsmännen hördes eller att vallnings- och rekonstruktionsfilmerna visades i ett mer oredigerat skick. Å andra sidan hade åtgärderna riskerat att bli till nackdel för Sture Bergwall.

Domstolarnas ansvar för utredningens fullständighet ansågs redan på 1990-talet uttunnat och den rådande uppfattningen var att

parterna som huvudregel själva skulle stå för utredningen. Att tingsrätterna inte vidtog några, eller endast få, åtgärder för att komplettera bevisningen ligger därför helt i linje med det. Denna uppfattning är än mer utbredd i dag, framför allt mot bakgrund av den risk som finns för att ett inhämtat bevis blir till nackdel för den tilltalade. När utredningsbrister inte kompletteras av domstolen ska bristerna i stället gå ut över åtalet. I de avgöranden vi har granskat är det tveksamt om så kom att bli fallet, och i vart fall redovisade tingsrätterna i sina domskäl inte på vilket sätt bristerna hade beaktats och bedömts.

När det gäller värderingen av den framlagda bevisningen anser vi att tingsrätterna genomgående inte ställde tillräckligt höga krav på vilken bevisning som bör krävas för att kunna döma någon för mord. I samtliga fall saknades det teknisk bevisning och vittnen till stöd för erkännandena. I två av fallen saknades det till och med en kropp. De bevis som fanns utöver erkännandena bestod i huvudsak av kontroller av Sture Bergwalls uppgifter mot kända omständigheter och faktiska fynd. Denna bevisning synes av tingsrätterna ha tillmätts väl stor betydelse och värderats allt för högt. Vår sammantagna bedömning är att tingsrätterna i allt för hög grad kom att förlita sig på Sture Bergwalls erkännande.

I flera avseenden anlade tingsrätterna inte heller ett tillräckligt kritiskt och analyserande förhållningssätt till de bevis som presenterades. När det gäller vallnings- och rekonstruktionsfilmerna finns det enbart få resonemang i domarna om i vad mån filmerna faktiskt utvisade det som påstods. Det förefaller inte heller som att de muntliga uppgifterna från speakerrösten tillmättes lägre bevisvärde än sådant som faktiskt syntes på filmerna.

Utlåtanden från parts- eller domstolssakkunniga synes i allt för hög grad ha godtagits utan att slutsatser, angivna grunder eller bedömningsunderlag självständigt analyserades och värderades av tingsrätterna. Resonemang hade kunnat föras om vilken betydelse man kunde tillmäta sakkunnigutlåtandena om att Sture Bergwall ansågs tala sanning eller hur man bedömde utförandet och slutsatserna i de test av pressmaterial som den rådgivande psykologen lade fram, se avsnitt 10.6.5 och 11.6.5. Även det faktum att rättsläkarna utgick från ett begränsat förhørsunderlag när de upprättade utlåtandena hade kunnat beaktas vid bedömningen av slutsatserna.

Såvitt gäller tilltron till Sture Bergwalls erkännande och de uppgifter han lämnade vid huvudförhandlingarna kan vi inte utläsa att tingsrätterna särskilt tog i beaktande vare sig att Sture Bergwall var allvarligt psykiskt sjuk eller att han faktiskt hade kunnat läsa sig till detaljer i förundersökningen. Inte heller det faktum att Sture Bergwall, beträffande två av mordåtalen, fick avge sin berättelse efter att åklagaren föredragit ett urval av hans tidigare förhörsuppgifter tycks ha tillmätts betydelse i bedömningen.

13.4 Advokaterna

Trots att vi inte, genom tillgängligt material, har full kännedom om allt som förevarit vid huvudförhandlingarna är det vår bedömning att Sture Bergwalls advokater förhöll sig relativt passiva under såväl förundersökningarna som huvudförhandlingarna. Såvitt vi har kunnat se framförde ingen av advokaterna invändningar mot förundersökningarnas genomförande. Inte heller påtalade de skäl till varför Sture Bergwalls erkännande kunde vara falskt eller gjorde rätten uppmärksam på omständigheter eller bevis som inte presenterades av åklagaren under huvudförhandlingen och som talade mot Sture Bergwalls skuld.

Att en advokat inte för fram omständigheter och argument som talar för att klienten kan vara oskyldig kan framstå som förvånande. Det är dock viktigt att komma ihåg att Sture Bergwall själv erkände brotten och dessutom förmedlade en stark önskan att bli dömd.

En advokats främsta plikt är att visa trohet och lojalitet mot sin klient och att tillvarata dennes intressen, dock utan att främja orätt. Advokaten har ingen skyldighet att verka för att få fram sanningen från klienten, och så länge advokaten inte med säkerhet vet att det som klienten säger är osant ligger det alltså i advokatens uppdrag att företräda och tillvarata den ståndpunkt klienten önskar föra fram inför rätten.

Sture Bergwalls advokater har, vid möten med kommissionen, uppgett att deras uppfattningar när de företrädde Sture Bergwall var att han var skyldig till mordet. Advokaterna hade därmed att utgå från Sture Bergwalls erkännande av mordet och dennes önskan att bli dömd.

Under den aktuella perioden stod Sture Bergwall under rättspsykiatrisk vård och bedömdes vara allvarligt psykiskt störd. Utifrån den diskussion som för närvarande förs inom advokat kåren kan det under sådana förhållanden finnas skäl för advokaten att anta ett något mer kritiskt förhållningssätt till de uppgifter klienten lämnar, inte minst när det handlar om att erkänna ett allvarligt brott. I promemorian *Advokatens uppdrag för svaga eller utsatta klienter* (2015) har advokatsamfundet gjort uttalanden med innebörden att advokaten, när klienten är psykiskt sjuk, inte på samma sätt som annars kan utgå från att de sakuppgifter som klienten lämnar är korrekta och att en mer långtgående undersökningsplikt av sakuppgifterna därför torde kunna vara påkallad. Om försvararen misstänker att klienten är oskyldig bör försvararen dessutom, enligt advokatsamfundet, ha en viss möjlighet att göra rätten uppmärksam på de omständigheter som talar för att klientens erkännande kan vara oriktigt. Detta gäller särskilt när klienten är psykiskt sjuk. Samtidigt påpekar advokatsamfundet att stor försiktighet är påkallad så att försvararens handlingsätt inte kommer i konflikt med lojalitetsplikten mot klienten.

Uttalandena visar tydligt det dilemma som situationen innebär för en advokat. Genom advokatsamfundets avslutande påpekande, att agerandet inte får komma i konflikt med lojalitetsplikten, är det dessutom svårt att se hur rekommendationerna är tänkta att tillämpas i praktiken. Inte desto mindre får uttalandena uppfattas som rekommendationer om en något mer ifrågasättande hållning till klienten än vad som tidigare kan anses ha varit rådande.

I de fall vi har granskat har advokaterna enligt egen utsaga inte haft någon annan uppfattning än att Sture Bergwall var skyldig till mordet. Mot bakgrund härav, och med hänsyn till advokaternas lojalitetsplikt, är det svårt att göra någon annan bedömning än att det saknas skäl att kritisera advokaternas förhållningssätt till erkännandena under förundersökningarna och huvudförhandlingarna.

När en advokat är ombud i en rättegång är advokaten, utöver lojalitetsplikten, även skyldig att iakttäva rättegångsbalken och andra författningar om processen föreskriver. Han bör dessutom, såväl under förundersökningen som under huvudförhandlingen, se till att gällande regler och föreskrifter följs så att klientens rättigheter tillvaratas på bästa sätt. Mot den bakgrunden anser vi att det hade kunnat finnas utrymme för advokaterna att, trots lojalitets-

plikten, invända mot att tingsrätterna i olika grad kom att frångå processrättsliga regler och principer, se närmare härom i avsnitt 13.3.2. Avstegen från regelverket skedde ofta som en konsekvens av den bevisning åklagaren åberopade eller som en följd av uttryckliga handläggningsönskemål från åklagaren. Trots att advokaterna hade kunnat invända däremot biträdde de i stället ofta åklagarens önskemål om handläggningen.

Även sådana förhållanden som att Sture Bergwall under förundersökningarna om morderna på Trine Jensen och Gry Storvik fick se fotografier av offren och fyndplatserna, att rekonstruktionen av morderna på Marinus Stegehuis och Janny Stegehuis genomfördes på ett sätt som stred mot rådande instruktioner och att presentationen av rekonstruktioner och vallningar vid huvudförhandlingarna vid flera tillfällen gav en delvis felaktig bild, hade kunnat förankla invändningar från försvaret.

Också denna typ av invändningar måste dock ställas mot advokatens främsta plikt, lojalitetsplikten. Det faktum att samtliga nu nämnda invändningar sannolikt, i någon mån, hade stått i strid med Sture Bergwalls egen önskan att bli dömd gör det svårt att säga att advokaterna borde ha agerat annorlunda än de gjorde.

Avslutningsvis kan nämnas att analysen visar att det inte finns någon särskild aspekt avseende målsägandebiträderna som bör framhållas i detta sammanhang.

13.5 De sakkunniga

Inför huvudförhandlingarna förordnade samtliga tingsrätter, efter hemställan av åklagaren, en eller flera domstolssakkunniga i målen. Den rådgivande psykologen förordnades som domstolssakkunnig vid fyra förhandlingar och den rättsläkare som återkommande anlätades i utredningarna vid en förhandling. Därutöver förordnades ytterligare sex personer vid en förhandling vardera.

Samtliga personer som förordnades som domstolssakkunniga hade i olika grad varit anlätade redan under förundersökningarna och i de flesta fall även avgett utlåtanden till åklagaren eller polisen. I enlighet med vad som framgår av avsnitt 3.2.4 ska dock den som förordnas som domstolssakkunnig vara ojävig. Den som på en parts begäran redan under förundersökningen har avgett ett sakkunnig-

utlåtande bör därför endast undantagsvis förordnas som domstols-sakkunnig.

Vi har tidigare riktat kritik mot domstolarna för att dessa sakkunnigförordnanden kom till stånd, se avsnitt 13.3.2. Den som kommer i fråga för ett sakkunnigförordnande har dock ett eget ansvar för att ta reda på vilka jävsregler som gäller och att på rätt sätt förhålla sig till dem. Jävsproblematiken var påtaglig framför allt för den rådgivande psykologen, men även för den rättsläkare som återkommande anlätades i utredningarna.

Förutom att domstolssakkunniga förordnades, åberopade åklagaren även utlåtanden och förhör med partssakkunniga. Den rättsläkare som återkommande anlätades i utredningarna var parts-sakkunnig vid två förhandlingar, den rådgivande psykologen vid en förhandling och en professor i rättspsykiatri vid en förhandling.

Den rådgivande psykologen anlätades av åklagaren redan under den första mordutredningen som ledde till åtal, förundersökningen avseende mordet på Charles Zelmanovits. Därefter biträdde han utredningsarbetet löpande och kom även att delta vid vallningar eller rekonstruktioner under fem av de förundersökningar som ledde till åtal.

Enligt vad åklagaren har berättat vid möte med kommissionen bistod den rådgivande psykologen bland annat med information om hur man bäst genomförde vallningar och rekonstruktioner. Han hjälpte även till med att arrangera den polisiära utrednings-situationen så att förhören skulle bli väl utförda och ge kontrollerbara uppgifter från Sture Bergwall. Den rådgivande psykologen har vid möte med kommissionen uppgett att han bland annat lärde ut en sanningssökande förhörsteknik som handlade om hur man bäst skulle få Sture Bergwall att minnas. Metoden byggde på den kognitiva förhörsmetodiken, något som även har bekräftats av åklagaren.

Den kognitiva förhörsmetodiken beskrivs närmare i avsnitt 3.2.1 och går ut på att hjälpa den hörde att mentalt återetablera de yttre och inre förutsättningar som rådde, för att på det sättet lättare minnas det som hänt. Metoden som sådan var vid tidpunkten förhållandevis ny, men är i dag vedertagen och anses leda till goda resultat. När en utredning har till syfte att bedöma sanningshalten i en berättelse genom jämförelser mot faktiska fynd och övriga förhållanden bör dock metoden av naturliga skäl användas med försiktighet och på ett sätt som inte riskerar att förmedla information

till den misstänkte. Någon sådan särskild hänsyn tycks emellertid den rådgivande psykologen inte ha förespråkat, och metoden kom delvis att användas på ett sätt som drabbade förundersökningsresultatet negativt, se närmare härom i avsnitt 13.2.

Förutom att lära ut förhörsteknik bidrog den rådgivande psykologen med förklaringar till hur det kunde komma sig att Sture Bergwall begick mordet och till varför Sture Bergwalls berättande såg ut som det gjorde. Vid möte med kommissionen har den rådgivande psykologen betonat att han aldrig var av uppfattningen att Sture Bergwalls minnen från mordet hade varit bortträngda. Där emot bedömde han att det var svårt för Sture Bergwall att berätta om mordet eftersom de var relaterade till traumatiska barndomsupplevelser. De svåra minnena höll Sture Bergwall från sig genom "bortträngningsmekanismer". Detta är, enligt den rådgivande psykologen, något som sker medvetet, vilket inte är fallet med bortträngda minnen. Vidare förmedlade han i sin rådgivande roll uppfattningen att en mycket sannolik förklaring till varför denna typ av brott begås är att det handlar om återgestaltning i syfte att handskas med svåra barndomstrauman.

Vi saknar anledning att ifrågasätta att den rådgivande psykologen inte ansåg att det handlade om bortträngda minnen. Genom det han förmedlade till utredarna kan han dock sägas ha gett viss vetenskaplig legitimitet till Sture Bergwalls egna förklaringar samt bidragit till en större förståelse för Sture Bergwalls till synes oklara mordmotiv och de knapphändiga och ofta felaktiga uppgifterna. Det är troligt att den rådgivande psykologens uppfattningar fick betydelse för åklagarens val att gå vidare med utredningarna, något som även åklagaren själv fler gånger framhåller i boken *Bortom rimligt tvivel: Thomas Quick och rättvisan* (2015).

Under den tid som utredningarna pågick hade den rådgivande psykologen även egna återkommande samtal i forskningssyfte med Sture Bergwall.

Redan dessa förhållanden väcker betänkligheter kring risken för sammanblandning av de olika roller han hade åtagit sig. Trots det accepterade han uppdraget som domstolssakkunnig vid huvudförhandlingarna avseende Charles Zelmanovits, Janny Stegehuis och Marinus Stegehuis, Trine Jensen och Gry Storvik samt Johan Asplund. Han åtog sig även uppdrag som partssakkunnig vid huvudförhandlingarna avseende Therese Johannessen.

Som vi påtalat ovan stod hans uppdrag som domstolssakkunnig i strid med rådande jävsregler, vilka den sakkunnige själv har att beakta. Allt eftersom tiden gick blev dessutom jävsproblematiken än mer uppenbar.

I rollen som domstolssakkunnig redogjorde den rådgivande psykologen, vid några av förhandlingarna, för att man kunde komma åt minnen av traumatiska händelser genom att återskapa det yttre och inre sammanhanget kring brottet. Han förklarade även att det karaktäristiska för denna typ av gärningar var att gärningsmannen oftast hade blivit utsatt för fysiska eller psykiska övergrepp under uppväxttiden och att mordnen kunde ses som berättelser om vad gärningsmannen hade varit med om. Han redogjorde även mer generellt för bland annat vad som var känt om frivilliga falska erkännanden, förklarade varför Sture Bergwalls uppgifter inte stämde in på det samt uppgav att han inte betvivlade att Sture Bergwalls uppgifter var riktiga. Vid en förhandling uppgav han att Sture Bergwall i sitt berättande behövde flera försök för att nå fram och att det handlade om ett successivt närmande.

En domstolssakkunnig ska uttala sig om sådant som kräver särskild fackkunskap. En sakkunnig bör därmed förmedla kunskap som är grundad på vetenskap och beprövad erfarenhet. Enligt vår bedömning är det tveksamt om den rådgivande psykologens uppfattning om betydelsen av traumatiska barndomsupplevelser för mordnen borde ha förmedlats inom sakkunniguppdragen (jämför avsnitt 3.3.2). Härutöver låg det i uttalandena underförstått att Sture Bergwall hade varit utsatt för övergrepp som barn. Det enda stödet för den uppfattningen synes emellertid ha varit Sture Bergwalls egna uppgifter, vilket i sig borde ha tydliggjorts i utlåtandena.

Under huvudförhandlingen avseende mordnen på Trine Jensen och Gry Storvik presenterade den rådgivande psykologen två test, ett för varje åtal. I testen jämförde han Sture Bergwalls svar på frågor om de aktuella mordnen med testpersoners beskrivningar av dem efter att de hade fått läsa tidningsartiklar om mordnen. En närmare redogörelse för testen återfinns i avsnitt 10.3.2 respektive 11.3.2. I redogörelsen för testresultaten lyftes faktauppgifter fram som Sture Bergwall, men inte testpersonerna, hade kunnat berätta om. Den rådgivande psykologen drog därefter samma slutsats i båda fallen, nämligen att Sture Bergwall hade bättre kännedom om

mordet än testpersonerna. Vissa omständigheter gör dock att testresultaten kan ifrågasättas.

Ett flertal av de uppgifter som testpersonerna inte hade kunnat berätta om, och som därför tillgodoräknades Sture Bergwall, kunde rimligen inte kontrolleras mot gjorda fynd och därmed inte heller bedömas som säkra. I något fall hade dessutom felaktiga uppgifter tillgodoräknats Sture Bergwall. Sture Bergwalls möjlighet att berätta om detaljer var naturligtvis avsevärt bättre redan av det skälet att han hade fått detaljerade frågor vid många förhör samt varit på plats under vallningar och rekonstruktioner. Någon hänsyn till det tycks den rådgivande psykologen inte ha tagit vid vare sig utvärderingen eller presentationen av testet.

I samband med resningsprocessen har testet kritiserats av en partssakkunnig. Kritiken som framfördes i sakkunnigutlåtandet bestod bland annat i att testet inte hade genomförts med en konsekvent metod och att det fanns detaljer i materialet som talade för att Sture Bergwalls egna uppgifter hade använts som facit vid delar av rättningen. Den sammanfattande bedömningen var att testets resultat vare sig var användbart för att bekräfta eller förkasta hypotesen att Sture Bergwall hade haft tillgång till avsevärt mer faktauppgifter än vad som hade publicerats i tidningarna och att studiens resultat måste betraktas som så pass osäkra att de inte heller medgav att några andra bestämda slutsatser kunde dras utifrån dem.

Vid tiden för testens genomförande hade den rådgivande psykologen varit delaktig i Sture Bergwall-utredningarna under cirka åtta års tid.

En och samma rättsläkare anlätades i samtliga förundersökningar där man hade återfunnit offrets kropp, det vill säga alla förundersökningar utom Therese Johannessen-utredningen och Johan Asplund-utredningen, för att jämföra samstämmigheten mellan Sture Bergwalls uppgifter och fynden från den rättsmedicinska utredningen. Denne rättsläkare hade dessutom sedan tidigare anlåtats i ytterligare en Sture Bergwall-utredning, där brottet dock var preskriberat.

Under förundersökningarna närvarade rättsläkaren vid flera tillfällen vid de rekonstruktioner som genomfördes med Sture Bergwall.

Som vi påtalat ovan stod rättsläkarens uppdrag som domstols-sakkunnig vid en av förhandlingarna i strid med de jävsregler som

finns för sådana uppdrag och som den sakkunnige själv har att beakta.

Även för en rättsläkare som inte är domstolssakkunnig finns det särskilda jävsregler, se avsnitt 3.2.4. En rättsläkare som utfärdar rättsintyg har att förhålla sig till förvaltningslagens bestämmelser om jäv. Dessa jävsregler innebär bland annat att det föreligger jäv om det finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till opartiskhet i ärendet. Ett sådant jävsförhållande anses kunna föreligga till exempel om någon är engagerad i saken på ett sådant sätt att misstanke lätt kan uppkomma att det brister i förutsättningarna för en opartisk bedömning. Redan det faktum att rättsläkaren återkommande anlätades i mordutredningarna mot Sture Bergwall innebar enligt vår uppfattning att det med tiden uppkom risk för ett sådant jävsförhållande.

Det måste alltid tydligt framgå vilket underlag som ligger till grund för ett sakkunnigutlåtande. Vi anser att flera av utlåtandena var allt för bristfälliga i det avseendet. Såvitt gäller utlåtandet i Stegehuis-ärendet framgick det varken att uppgifterna kom från en sammanställning från utredarna eller att uppgifterna hade begränsats till att enbart avse de ”slutgiltiga”. I Yenon Levi-ärendet hade rättsläkaren, tillsammans med en kollega, först upprättat ett utlåtande som var baserat på samtliga förhörsuppgifter. Det underlaget ledde till konstaterandet att vissa förhörsuppgifter inte stämde med bland annat skadorna på kroppen. Utlåtandet reviderades senare utifrån ett väsentligt mer begränsat förhörsunderlag och samstämmigheten bedömdes då som mer övertygande. Av detta senare utlåtande framgår det inte att en mer fullständig förhörsgenomgång hade lett till ett delvis annat resultat. Mot bakgrund av den betydelse rättsutlåtandet kunde antas få vid bedömningen av Sture Bergwalls erkännande anser vi att den informationen hade varit relevant.

13.6 Den rättspsykiatriska vården

13.6.1 Inledning

Mot bakgrund av vår granskning av hur vården agerat i samband med brottsprocesserna kan vi konstatera att förutsättningarna för vården och psykoterapi i många avseenden var speciella. Parallellt med att brottsutredningarna pågick med täta förhör och vallningar gick Sture Bergwall i intensiv psykoterapi och behandling med bland annat lugnande och ångstdämpande läkemedel. Det var också under psykoterapi som Sture Bergwall började erkänna mord. Även efter de första erkännandena följde ytterligare morderkännanden i psykoterapi. Det är mot den bakgrunden angeläget att inledningsvis analysera vilket slags psykoterapi Sture Bergwall fick och om den hade en relevant och lämplig inriktning givet Sture Bergwalls förutsättningar. Samma frågeställning gäller sedan för läkemedelsbehandlingen. Slutligen analyserar vi betydelsen av att psykoterapi fortsatte under pågående brottsutredningar.

Sture Bergwall hade en komplex sjukdomsbild dominerad av personlighetsstörningar och ångest. I bakgrunden fanns också en pedofilidiagnos. Vid flera av de kliniska bedömningarna och utredningarna av Sture Bergwall har han ansetts svårdiagnostiserad. Eftersom journalen endast innehåller en översiktlig beskrivning av Sture Bergwalls psykoterapi är det skriftliga underlaget för våra bedömningar av terapin delvis bristfälligt. Visst annat skriftligt underlag finns i form av det bokmanuskript, *Thomas Quicks värld*, som psykoterapeuternas handledare Margit Norell efterlämnade. Ytterligare underlag finns i Janne Larssons intervjuer med Sture Bergwall i boken *Gåtan Thomas Quick* samt i Sture Bergwalls egna redogörelser i boken *Kvarblivelse*. Därtill har psykoterapi varit ett viktigt tema i många av de samtal som kommissionen genomfört med olika personer. Även underlaget för bedömningen av Sture Bergwalls läkemedelsbehandling har brister. Läkemedelslistor finns bevarade endast för delar av vårdtiden, något som gjort det svårt att få en fullständig bild av Sture Bergwalls läkemedelsanvändning under alla de aktuella åren.

13.6.2 Psykoterapins inriktning och förutsättningar

I samband med den rättspsykiatriska undersökningen 1991 konstaterade undersökningsläkaren Marianne Kristiansson i utlåtandet över undersökningen att Sture Bergwall hade ett behov av långvarig psykoterapi. När Sture Bergwall kom till Sätters sjukhus i april 1991 uttryckte han också en önskan om att få gå i psykoterapi. Inledningsvis hade Sture Bergwall regelbundna läkarsamtal en gång per vecka som i april 1992 övergick till att i journalen kallas för psykoterapi.

Sture Bergwalls psykoterapisessioner var långa och frekventa med upp till tre sessioner per vecka. Därtill förekom att psykoterapeuterna gjorde akuta stödjande insatser när han hade olika former av attacker. Psykoterapeuterna fanns tillgängliga på telefon för Sture Bergwall under nätter, helger och ibland semestrar. Engagemanget i Sture Bergwall från deras sida var stort och det uppstod en stark bindning från Sture Bergwalls sida till psykoterapeuterna. Som utgångspunkt är engagemanget naturligtvis något positivt men det förefaller som om Sture Bergwall därigenom utvecklade ett visst beroende av psykoterapin. Han har såvitt framkommit varit mycket angelägen om att psykoterapin skulle fortsätta. Denna önskan kan i sin tur antas ha bidragit till att han utvecklade sin berättelse och beskrev sin bakgrund på ett sätt som väckte intresse hos psykoterapeuterna och innebar att psykoterapin kunde fortsätta.

Båda Sture Bergwalls psykoterapeuter gick under den aktuella perioden i handledning hos samma handledare. Den sista psykoterapeuten gick även i egen terapi hos denne, vilket inneburit en hopblandning av de olika rollerna som inte borde ha förekommit. Som framgått av avsnitt 4.4.1 betonade handledaren betydelsen av barndomstrauman som orsak till psykiska problem i vuxenlivet. Hon ansåg bland annat att djupliggande, bortträngda minnen kunde tas fram i psykoterapi. Både Sture Bergwall och psykoterapeuterna har vid möten med kommissionen uppgett att handledaren visade stort intresse för Sture Bergwalls uppgifter om barndomstrauman och hur dessa återgestaltades genom senare händelser. Såväl Sture Bergwalls egna terapianteckningar som psykoterapeutens anteckningar från psykoterapin överlämnades till handledaren som kommenterade dessa. Det kan enligt vår uppfattning inte uteslutas att

Sture Bergwall i viss mån anpassade sina uppgifter i psykoterapin efter detta intresse.

På det sätt som psykoterapin bedrevs är det uppenbart att man på Sätters sjukhus inte fullt ut följde principen att ramarna ska vara strikta med tydlig rollfördelning och att patienten ska vara införstådd med det. Att ramarna för psykoterapi ska vara strikta är något som understryks i Sveriges Psykologförbunds yrkesetiska principer. Vårdmiljön på Sätters sjukhus vid den här tiden har av flera personer som kommissionen samtalat med beskrivits som tidspräglad och nydanande. Vården byggde på att personalen hade en nära kontakt med patienterna. Som en direkt följd av att det saknades tydliga gränser för vad som ingick i det psykoterapeutiska uppdraget genomförde den första psykoterapeuten en resa med Sture Bergwall till en av de platser där Sture Bergwall i psykoterapin hade berättat att han begått ett mord. Även sedan förundersökningen om mordet inletts gjorde psykoterapeuten och den behandlande överläkaren en egen vallning med Sture Bergwall. Detta skedde utan polisens vetskap och i syfte att hitta kvarlevor. Under samtliga brottsutredningar kom båda psykoterapeuterna dessutom att delta vid polisförhör, vallningar och rekonstruktioner. Enligt den konventionella psykoterapins principer anses sådant deltagande olämpligt, något vi kommer att återkomma till nedan.

Vid möte med kommissionen har den andra psykoterapeuten berättat att Sture Bergwalls psykoterapi på Sätters sjukhus var psykodynamiskt inriktad och inte beteendeinriktad, se avsnitt 3.3.2. Den första psykoterapeuten berättade vid möte med kommissionen att det under hans behandling av Sture Bergwall inte bedrevs psykoterapi enligt någon särskild teori.

I Sture Bergwalls terapi användes ofta termerna regression och återgestaltning. Dessa termer är väletablerade inom psykologin. Vi har däremot inga hållpunkter för att man använde regressionsterapi eller recovered memory therapy i egentlig, manualbaserad mening. När Sture Bergwall började erkänna mord i psykoterapin beskrev psykoterapeuten i journalen att minnen från mordet successivt framträdde allt tydligare, från fantasi till tydliga bilder. Det anges även senare i journalen att minnena om de olika mordet successivt ”kom upp” och ”togs fram” i psykoterapin. I samband med att Sture Bergwalls frigång drogs in i januari 1994 antecknade chefsöverläkaren i journalen att psykoterapin hade gjort det möjligt för

Sture Bergwall att börja minnas men att det fortfarande fanns minnen som var oklara. Mot bakgrund av hur psykoterapin beskrevs i journalen kan det på goda grunder antas att psykoterapeuterna ansåg att psykoterapin hjälpte Sture Bergwall att ta fram minnen som varit bortglömda. Efter ett tag tycks detta även ha blivit ett av syftena med psykoterapin.

Båda psykoterapeuterna har i journalen beskrivit att de tidiga barndomshändelserna återgestaltades och återberättades genom morden. De tycks ha menat att barndomsupplevelserna därigenom länkades samman med morden. I journalen återkommer begreppen regression och återgestaltning även när Sture Bergwalls symtom beskrevs, särskilt i samband med att han uppträdde med alternativa personligheter och ångest på vårdavdelningen.

Teorierna om bortträngda minnen, återgestaltning och regression var även vid den här tidpunkten kontroversiella och omdiskuterade. Sveriges Psykologförbund antog 1999 en kvalitetsstandard för traumatiska minnen där debatten beskrevs. Det dokumentet har genom åren ansetts gett stöd åt att det förekommer bortträngda minnen som kan tas fram genom psykoterapi. En av de slutsatser som framfördes i dokumentet var nämligen att en traumatisk upplevelse kan vara borta ur minnet under flera år och sedan återkomma. En annan slutsats som fördes fram i dokumentet var dock att falska minnen kunde suggereras fram och sedan upplevas som verkliga. Risken för att man genom psykoterapin hjälpte Sture Bergwall att skapa falska minnen eller uppmuntrade honom att fabulera verkar inte i tillräcklig utsträckning ha beaktats av psykoterapeuterna.

I journalen rapporterades om progress och genombrott i psykoterapin. Psykoterapeuterna beskrev att Sture Bergwalls berättande innebar en ökad verklighetsförankring och emotionell fördjupning hos honom. Av psykoterapeuternas journalanteckningar framgår att man ansåg att Sture Bergwall gjorde ständiga framsteg i psykoterapin. Psykoterapeuterna tycks ha uppfattat det successiva berättandet och framtagandet av minnen som ett resultat av framgångsrik psykoterapi.

Uppfattningen om att psykoterapin var framgångsrik kan visserligen i sig anses motivera en fortsatt behandling av samma slag. Ett grundläggande problem är dock att man inte någon gång under de tio år som psykoterapin pågick gjorde någon prövning av om

psykoterapin och dess inriktning var lämplig för en person med personlighetsstörning av den typ Sture Bergwall hade. Att man inte gjorde någon sådan prövning har bekräftats av den andra psykoterapeuten vid möte med kommissionen. Hon har även framhållit att det var olyckligt att så inte skedde. Numera görs, enligt henne, alltid sådana prövningar och troligen hade Sture Bergwall inte fått psykoterapi i dag utifrån den sjukdomsbild han då uppvisade. Vi kan nu i efterhand och mot bakgrund av dagens kunskap konstatera att den psykoterapi som Sture Bergwall fick var olämplig och till och med skadlig. Det saknas dessutom vetenskapligt underlag för att en person med personlighetsstörningar blir hjälpt av psykodynamiskt inriktad terapi. Vi har dock ingen anledning att tro annat än att psykoterapeuterna och vårdpersonalen uppfattade att de hjälpte honom att skapa insikt och förståelse i syfte att göra hans liv bättre.

Bland de psykologer, psykiatriker och psykoterapeuter som kommissionen samtalat med finns en samsyn om att recovered memory therapy i dag inte bedrivs inom den offentliga psykiatriska vården. Däremot är det sannolikt att enstaka privatpraktiserande psykoterapeuter skolade på 1970- och 1980-talen fortfarande använder dessa metoder. Det finns också i dag exempel på psykoterapeutiska metoder som bygger på att minnen som tidigare inte varit tillgängliga kan återskapas utan att det nödvändigtvis behöver handla om bortträngda minnen i freudiansk mening.

Det ska samtidigt påpekas att Sture Bergwall själv i hög grad förfaller ha bidragit till hur psykoterapin utvecklades. Trots att patienter i sluten rättspsykiatrisk vård normalt har ett mycket begränsat inflytande över vården var förhållandena delvis de motsatta för Sture Bergwall. Det var efter önskemål från Sture Bergwall som psykoterapin inleddes och det var på hans initiativ som den bedrevs så intensivt med flera sessioner i veckan. Sture Bergwall har vid möte med kommissionen bekräftat att han var pådrivande när det gällde psykoterapin. Av journalerna framgår att Sture Bergwall var delaktig både i att han överfördes till den rättspsykiatriska kliniken i Växjö men också att han, när han inte trivdes där, återfördes till Sätters sjukhus. Trots att Sture Bergwall befann sig i sluten rättspsykiatrisk vård hade han således ett betydande inflytande över vårdens innehåll.

13.6.3 Läkemedelsbehandlingen

När Sture Bergwall kom till Sätters sjukhus 1991 hade han i perioder missbrukat alkohol, lösningsmedel, narkotika och läkemedel. Vid tiden för inskrivning hade han kontinuerligt under sjutton års tid använt bensodiazepinpreparat. Bensodiazepiner är beroendeframkallande och kan medföra att den enskildes hämningar släpper, så kallad disinhibition. Redan under början av 1990-talet var det välkänt att bensodiazepiner hade beroendeframkallande effekter även om denna kunskap är större i dag. Däremot var det vetenskapliga underlaget för andra biverkningar, som disinhibition, begränsat och kunskaperna var inte spridda i svensk psykiatri.

Det fanns vidare begränsad kunskap om att bensodiazepiner kan ge paradoxala reaktioner. Detta innebär att dessa normalt rogivande och ångestdämpande läkemedel hos en mindre del av användarna kan utlösa aggression och ökad ångest. Frekvensen av paradoxala reaktioner har rapporterats vara särskilt hög när högpotenta bensodiazepiner i höga doser används. Bland de högpotenta bensodiazepiner som användes i Sture Bergwalls behandling fanns bland annat alprazolam och triazolam. Personer med personlighetsstörningar som tidigare har visat benägenhet för aggression och våld hör till gruppen med ökad risk för paradoxala reaktioner.

Att Sture Bergwall redan 1991 använde bensodiazepiner sedan många år talar för att han redan då hade ett beroende av sådana läkemedel. Det förelåg därmed vid den tiden en ökad risk för att han skulle utveckla ett missbruk. Den risken, som alltså får antas ha varit känd, borde ha påverkat bedömningen av om det var lämpligt att fortsätta behandla honom med sådana beroendeframkallande läkemedel på Sätters sjukhus.

Medicineringen med bensodiazepiner fortsatte emellertid. Fram till de första morderkännandena i psykoterapin var han ordinerad ångestdämpande läkemedel, varav ett var av bensodiazepintyp. Ordinationen var i konventionella doser men innebar att hans beroende fortsatte. Det kan inte heller uteslutas att läkemedelsbehandlingen även i dessa måttliga doser minskade Sture Bergwalls hämningar och därmed sänkte tröskeln för fabulerande. Någon säker slutsats är dock svår att dra.

Efter Sture Bergwalls första morderkännanden fick han en alltmer dramatisk symtombild och i journalen noterades bland annat ökad ångest, självmordstankar och att han uppträdde med olika identiteter. Med utgångspunkt i de symtom som Sture Bergwall uppvisade får det anses ha varit kortsiktigt motiverat att han fick högre doser av ångestdämpande läkemedel.

Av journalen framgår att Sture Bergwall vid den här tidpunkten dessutom fick allt mer ”vid behovs-medicin”, även i form av bensodiazepiner. Vid behovs-medicin ges utöver den förskrivna ordinationen när patienten själv anser att han har särskilt svåra symtom. Sture Bergwalls vid behovs-medicinering innebar att han själv fick ett stort inflytande över sin medicinering. Detta brukar betraktas som eftersträvansvärt men fungerar illa när det gäller beroendeframkallande läkemedel. Det bidrog också till att Sture Bergwalls läkemedelsintag under perioder blev svårkontrollerbart.

Mot bakgrund av att det parallellt med högre doser av bensodiazepiner även pågick en intensiv psykoterapi där Sture Bergwall arbetade fram vad som förutsattes vara dolda minnen av barndomsupplevelser och mord kan vi utifrån dagens kunskapsläge om bensodiazepiner konstatera att läkemedelsbehandlingen sannolikt bidrog till hur Sture Bergwalls uppgifter utvecklades i psykoterapin och i brottsutredningarna. Som framgått ovan var dock det vetenskapliga underlaget för att bensodiazepinpreparat kunde minska hämningar och sänka tröskeln för fabulerande vid den tiden begränsade.

Vårdpersonal på Sätters sjukhus, de båda psykoterapeuterna, åklagaren, förhørsledaren och Sture Bergwalls advokater har vid möten med kommissionen uppgett att de inte uppfattade Sture Bergwall som läkemedelspåverkad. De uppfattade inte heller att han uppträdde drogat under psykoterapin eller vid polisförhör, vallningar och rekonstruktioner. Däremot har de uppgett att Sture Bergwall vid dessa tillfällen kunde må dåligt och att han fick ångest. Detta tolkades som tecken på hans psykiska sjukdom och att han hade svårigheter med att närma sig och berätta om det han hade gjort och varit med om. Mycket talar för att Sture Bergwall genom långvarigt bruk av bensodiazepiner i höga doser hade utvecklat en tolerans för de läkemedel han använde och att han därför inte uppfattades som drogad.

Av såväl journalen som förhørsutskriften framgår att polisförhören vid några tillfällen fick avbrytas på grund av att Sture

Bergwall mådde dåligt och att de kunde återupptas först efter att han hade fått ytterligare medicin. Detsamma gäller vid vallningar och rekonstruktioner där han även hade med sig särskild personal som ombesörjde hans medicinering på plats. Vårt intryck är att läkemedelsbehandlingen i allt för stor utsträckning kom att utformas med hänsyn till de svårigheter som det säkert innebar att bedriva en polisutredning med en svårt ångestfylld person. Ur ett vårdperspektiv får det dock anses felaktigt att läkemedelsbehandlingen utformades med annan hänsyn än patientens behov. Det kan antas att hänsyn även togs till att Sture Bergwall själv ville medverka i brottsutredningarna. Mot bakgrund av att han utvecklade ett läkemedelsmissbruk dominerat av bensodiazepiner var agerandet olämpligt och på många sätt direkt skadligt för Sture Bergwall. Det kan även antas ha påverkat brottsutredningarna. Vilken inverkan läkemedlen kunde ha på sanningshalten i det som Sture Bergwall berättade om i polisförhör och psykoterapi verkar inte ha beaktats. Inte heller tycks man ha övervägt om de övriga symtom som Sture Bergwall uppvisade under de här åren kunde bero på biverkningar av de läkemedel som han ordinerats. Som framgått hade han bland annat svåra självmordstankar och uppträdde ibland med andra identiteter.

Att de symtom som Sture Bergwall visade ledde till ytterligare läkemedelstillförsel är förståeligt i det akuta perspektivet. I ett mer långsiktigt perspektiv är det uppenbart att de ökade läkemedelsdoserna var skadliga och snarare förvärrade hans ångestsymtom. De upprepade nedtrappningsförsök som gjordes tyder på att det fanns en medvetenhet om problematiken men en oförmåga att förändra situationen. Det var först 2001 som en framgångsrik uttrappning av psykofarmaka och smärtstillande läkemedel inleddes. Vi kan i efterhand konstatera att det finns ett tidsmässigt samband mellan utsättningen av psykofarmaka och – med viss fördröjning – förbättrad psykisk hälsa hos Sture Bergwall.

13.6.4 Förhållandet mellan psykoterapi och brottsutredningarna

Inledning

Det som slutligen resulterade i sex fällande domar för åtta mord inleddes med att Sture Bergwall till vårdpersonalen på Sätters sjukhus antydde att han hade gjort något mycket grovt. Det framgår inte att Sture Bergwalls första antydningar om allvarliga brott hade något samband med den psykoterapi han inlett ett halvår tidigare.

När Sture Bergwall en tid därefter till både psykoterapeuten och annan vårdpersonal erkände två pojkmord kom psykoterapi dock att få stor betydelse för hans uppgifter. Av journalen framgår att Sture Bergwall först var tveksam till om hans erkännanden var riktiga men att han till följd av den pågående psykoterapi upplevde att han fick bekräftat att morderna inte var fantasier. Psykoterapi hade under den tiden intensifierats till flera gånger i veckan.

I psykoterapi kan man prata om både verkliga händelser och sådant som bygger på drömmar och fantasier. Båda psykoterapeuterna har vid möte med kommissionen uppgett att det inte har legat i deras uppdrag att ifrågasätta Sture Bergwalls uppgifter eller kontrollera om det han berättade var sant. Det har i stället varit polisens uppgift. Trots det initierade och genomförde den första psykoterapeuten en egen resa med Sture Bergwall till den plats där denne i psykoterapi hade berättat att han begått ett mord. Utöver att resan riskerade att påverka en kommande brottsutredning genom att Sture Bergwall kunde göra detaljerade iakttagelser av omgivningen, verkar det också som att psykoterapeutens egna tvivel om riktigheten i erkännandet avtog i samband med resan. Vid möte med kommissionen har psykoterapeuten berättat att Sture Bergwall under resan och på platsen uppträdde på ett sätt som gjorde att han uppfattade det som att Sture Bergwalls uppgifter var verklighetsbaserade. Även om vi kan ha förståelse för att det ur behandlings-synpunkt kan vara intressant att veta om Sture Bergwalls berättelse var förankrad i verkligheten eller om det rörde sig om fantasier till exempel på grund av psykisk sjukdom borde det, mot bakgrund av hur psykoterapeuten själv uppfattade sitt uppdrag, ha saknats anledning att genomföra en sådan resa. I stället borde Sture Bergwalls uppgifter ha överlämnats till polisen. Att psykoterapeuten tidigt kom att tro på Sture Bergwalls uppgifter kom att få betydelse för

den fortsatta brottsutredningen i vilken psykoterapeuten inledningsvis var aktiv.

Vid kommissionens möten med vårdpersonalen på Sätters sjukhus har också framkommit att flera av dem var skeptiska till riktigheten i Sture Bergwalls erkännanden men att man ändrade uppfattning när polis och åklagare fortsatte att utreda Sture Bergwalls uppgifter och när han sedan dömdes för mord. Genom rättsväsendets hantering av Sture Bergwalls uppgifter accepterade således vårdpersonalen att han var en seriemördare. Rättsväsendet å sin sida litade på de psykologiska förklaringsmodellerna. Det får således anses ha funnits ett ömsesidigt bekräftande mellan vård och rättsväsende.

Medverkan vid polisförhör, vallningar och rekonstruktioner

Efter att saken polisanmälts av överläkaren på Sätters sjukhus medverkade den första psykoterapeuten vid nästan alla förhör och vid alla vallningar som hölls i ärendet fram till dess att han slutade som Sture Bergwalls psykoterapeut. Den andra psykoterapeuten medverkade vid de flesta vallningar och rekonstruktioner, men enbart vid ett mindre antal förhör om än i samtliga ärenden.

Att psykoterapeuterna medverkade i sådana polisiära sammanhang verkar ha skett som en direkt följd av att Sture Bergwall begärde det och i några fall vid tillfällen då den offentlige försvararen inte kunde medverka. Vid möte med kommissionen har den första psykoterapeuten uppgett att han var med vid polisförhör för att stötta Sture Bergwall. Den andra psykoterapeuten har för kommissionen berättat att hon deltog eftersom Sture Bergwall ville det. Åklagaren har till kommissionen berättat att vårdpersonalens roll vid rekonstruktioner och vallningar enbart var att medicinskt sköta om och stötta Sture Bergwall. Sture Bergwalls två psykoterapeuter och även andra psykoterapeuter, psykologer och psykiatriker har vid möte med kommissionen uppgett att det är mycket ovanligt att en psykoterapeut eller vårdande läkare medverkar under polisförhör.

De företrädare för psykiatri och rättspsykiatri som kommissionen samtalat med har samstämmt uppgett att ett nära samarbete mellan psykoterapeuter och polis alltid är oetiskt. Vid möten med kommissionen har såväl psykoterapeuterna som förhørs-

ledaren och åklagaren angivit att det inte fanns något samröre mellan brottsutredningen och terapiarbetet samt att de var noga med att upprätthålla skiljelinjen mellan de båda. Det saknas enligt vår bedömning anledning att ifrågasätta att detta var deras ambition. Vi kan dock konstatera att det i praktiken förekom omfattande sammanblandning mellan de båda processerna. Genom att de olika förundersökningarna avlöste varandra och pågick parallellt med psykoterapiarbetet under lång tid, utvecklades denna samverkan troligen så naturligt att man inte insåg hur den kom att påverka såväl brottsutredningarna som psykoterapin. Härvid har även de omständigheter som analyserats under 13.2.4 betydelse, nämligen att det under alla år i princip var samma aktörer som arbetade med Sture Bergwall i polisutredningarna och psykoterapin. Mycket talar för att det inom denna grupp kom att utvecklas ett så kallat grupp-tänkande som bidrog till att ett närmare utbyte uppstod än vad som var avsett.

I samband med att den första psykoterapeuten avslutade sin anställning på Sätters sjukhus aktualiserades frågan om Sture Bergwall skulle förflyttas till rättspsykiatriska kliniken i Växjö. Det antecknades i journalen att skälet till förflyttningen var att polisutredningen skulle kunna fortgå i nära samarbete med psykoterapeuten, som hade fått anställning i Skåne. Enligt journalen hade åklagaren tagit kontakt med chefsöverläkaren och påtalat vikten av ett fortsatt nära samarbete med psykoterapeuten för polisutredningens skull. Sedan Sture Bergwall överflyttats till Växjö och chefsöverläkaren där beslutat att Sture Bergwalls psykoterapi skulle fortsätta med psykologer på den kliniken kontaktade åklagaren chefsöverläkaren i Växjö. Chefsöverläkaren i Växjö ändrade sig då och bestämde att Sture Bergwall skulle få fortsätta psykoterapin med sin psykoterapeut från Sätters sjukhus. Mot bakgrund av att Sture Bergwall inte stannade mer än två veckor i Växjö och vid återkomsten till Sätters sjukhus fick en ny psykoterapeut hade just den inblandningen inte någon betydelse för de fortsatta förundersökningarna. Däremot visar det enligt vår uppfattning att det för åklagaren var betydelsefullt att psykoterapin bedrevs i nära samarbete med polisutredningarna och att psykoterapin ansågs ha betydelse för att förundersökningarna skulle kunna ledas framåt.

Parallellt med att polisutredningarna pågick noterades i journalen att Sture Bergwall och psykoterapeuten pratade om de aktu-

ella morderna och polisutredningarna. Även ytterligare morderkännanden kom fram under psykoterapin och nya minnen av detaljer kring mord som redan utreddes klarnade. Det antecknades i journalen och i förhørsutskrifter att psykoterapeuterna lämnade vidare sådana uppgifter till förhørsledaren. Ibland skedde det genom telefonsamtal mellan psykoterapeuten och förhørsledaren och antecknades då av förhørsledaren i en promemoria. Vid andra tillfällen skedde det i samband med att psykoterapeuterna deltog vid polisförhören med Sture Bergwall. Vid sådana tillfällen beskrev både Sture Bergwall och psykoterapeuten hur Sture Bergwalls minnen successivt framkommit och hur det hade gått till i psykoterapin. De beskrev också Sture Bergwalls svårigheter att berätta om morderna och om gömslen med kroppsdelar. Dessa svårigheter beskrev även Sture Bergwall i polisförhören. Uppgifterna som lämnades vidare rörde ofta detaljer om tillvägagångssätt, brottsverktyg och medgärningsmän som dessförinnan inte hade varit kända för polisen. Enligt såväl journalen som förhørsutskrifterna och promemoriorna lämnade psykoterapeuterna uppgifterna i Sture Bergwalls ställe när han inte orkade eller ville berätta själv.

Att psykoterapeuterna lämnade uppgifter vidare till polisen är i sig inte anmärkningsvärt eftersom uppgifterna rörde brott som polisen hade att utreda. Däremot innebar det sannolikt att psykoterapeuterna gav legitimitet åt uppgifterna och det sätt de uppgavs ha kommit fram på. De bekräftade därmed också indirekt Sture Bergwalls egna förklaringar till varför han lämnade knapphändiga och ofta felaktiga uppgifter som successivt kom att ändras. Det är enligt vår bedömning troligt att detta fick stor betydelse för hur förhørsledaren och åklagaren uppfattade Sture Bergwalls berättande och att det bidrog till att man gick vidare med brottsutredningarna. Genom att psykoterapeuterna inte verkade ifrågasätta uppkomstbetingelserna godtogs dessa också av förhørsledaren och åklagaren.

Som vi redovisat under 13.2.4 fick Sture Bergwall ofta ångestsymtom under polisförhören som möjligen var simulerade för att undvika en svår frågeställning. Sådant beteende förekom även vid vallningar och rekonstruktioner. Vid några tillfällen förklarade psykoterapeuten Sture Bergwalls beteende med att han inte klarade av att närma sig minnet av händelsen eller den fysiska platsen. Framför allt förekom detta i samband med vallningarna i de två ärenden där kvarlevor av offren saknades. Att Sture Bergwalls oför-

måga att leda utredarna till tekniska fynd därigenom fick en förklaring får bland annat tillskrivas psykoterapeuterna. Förklaringen kan också antas ha bidragit till uppfattningen att det var möjligt att en person som erkände och ville bli dömd för mord ändå inte förmodade leda polisen till ställen där tekniska fynd kunde göras.

Psykoterapins anpassning till brottsutredningarna

Att förhållsledaren trodde att det i psykoterapin gick att ta fram riktiga minnen om mordet hos Sture Bergwall framgår av hans återkommande uppmaningar till Sture Bergwall och psykoterapeuten att i psykoterapin bearbeta en viss fråga inför kommande polisförhör. Det framgår av såväl journalen som förhörsutskrifterna att psykoterapeuten tillmötesgick dessa uppmaningar. Mot bakgrund av att psykoterapi i första hand syftar till att hjälpa patienten att må bättre, att skapa insikt och förståelse samt underlätta patientens liv kan det visserligen anses motiverat att i psykoterapin samtala om brott som patienten säger sig ha begått. Att detta skedde parallellt med polisförhören och delvis i syfte att hjälpa polisen att utreda brotten innebar dock att psykoterapin fick ett delvis annat syfte än vad som från början kan ha varit avsett. Vi har dock ingen anledning att tro annat än att psykoterapeuterna gjorde detta i tron att de hjälpte Sture Bergwall att minnas verkliga händelser.

Vi har kunnat se att psykoterapin även på andra sätt anpassades efter vad som skedde i de olika brottsutredningarna. Bland annat framgår att psykoterapins utformning och omfattning påverkades inför vallningar och rekonstruktioner i syfte att förbereda Sture Bergwall inför den polisiära åtgärden. Inför flera huvudförhandlingar gick den andra psykoterapeuten dessutom igenom förundersökningsprotokollet med Sture Bergwall. Enligt vår bedömning är det riktigt att vården och psykoterapin anpassas efter vad som händer i patientens liv. I den här situationen, där brottsutredningar om allvarliga brott pågick parallellt med psykoterapin, innebar det dock att anpassningen kom att bidra till brottsutredningarna och därmed till att Sture Bergwall dömdes för mordet.

Vid möte med kommissionen har Sture Bergwall berättat att det förekom att psykoterapeuterna vidarebefordrade uppgifter till honom

om brottsutredningarna som de hade fått från förhørsledaren. Vi har dock inte funnit något stöd för att förhørsledaren eller någon annan med insyn i förundersökningarna lämnade uppgifter från brottsutredningarna vidare till psykoterapeuterna.

13.7 Resningsförfarandet

13.7.1 Inledning

I vårt uppdrag har det inte uttryckligen angivits att vi ska granska resningsprocesserna. Vi har däremot inom ramen för vårt arbete gått igenom vad som framkommit under resningsförfarandet och gjort vissa iakttagelser av hur detta arbete bedrivits. Det finns anledning för oss att kort redogöra för våra synpunkter.

I debatten som följt efter att Sture Bergwall beviljats resning, åtalen lagts ned och friande domar meddelats har viss kritik framförts mot hur resningsförfarandet genomfördes. Kritiken har framför allt handlat om hur åklagarna har agerat och hanterat resningsprocesserna och den efterföljande handläggningen. Bland annat har gjorts gällande att åklagarna under resningsprocessen intog en allt för okritisk hållning till Sture Bergwalls resningsansökningar. I samtliga fall medgavs resningsansökningarna och i två fall valde åklagarna att till och med själva ansöka om resning till Sture Bergwalls förmån. Det har även framförts att åklagarna inte lyfte fram de bevis som fanns mot Sture Bergwall eller vidtog tillräckligt med utredningsåtgärder under resningsprocessen. Bland annat har gjorts gällande att Sture Bergwall borde ha hörts mer ingående om hur han hade kunnat skaffa sig kännedom om vissa omständigheter för det fall han inte var rätt gärningsman. Den sistnämnda kritiken har även riktats mot åklagarnas arbete efter att resning beviljats. Det har slutligen anförts som en brist att Sture Bergwall frikändes för samtliga mord utan att saken materiellt prövades av domstol eftersom åklagarna valde att lägga ned åtalen mot honom.

Genomgången nedan begränsas till att avse hur åklagarna har hanterat resningsprocessen och den efterföljande handläggningen.

13.7.2 Åklagarens hantering av ärendena under resningsprocesserna

Resningsärendena fördelades på flera åklagare vid Riksenheten för polismål (numera Särskilda åklagarkammaren). I fyra av ärendena ansökte Sture Bergwall om resning, vilket medgavs av åklagarna, och i två fall var det åklagarna som ansökte om resning till Sture Bergwalls förmån. Av åklagarnas yttranden till hovrätterna (förklaringar) respektive egna ansökningar framgår att åklagarna återupptog förundersökningarna och vidtog kompletterande utredningsåtgärder. Det hölls bland annat kompletterande förhör med Sture Bergwall, den andra psykoterapeuten, den rådgivande psykologen, förhørsledaren, den återkommande anlitade rättsläkaren och ytterligare en rättsläkare som varit delaktig i Yenon Levi-fallet, flera av de polismän som deltagit i några av förundersökningarna och andra personer som bedömdes kunna belysa olika omständigheter som varit relevanta i den ordinarie rättsprocessen.

Även andra utredningsåtgärder vidtogs. Bland annat lät åklagaren SKL undersöka de förmodade benbitarna som hade hittats under en av förundersökningarna, varvid de kom till slutsatsen att materialet inte var ben.

Det framgår vidare att åklagarna inte enbart hade tillgång till själva förundersökningsmaterialet som rörde utredningarna kring Sture Bergwall utan även det ursprungliga materialet kring dödsfallen och i ett av fallen en slutförd förundersökning avseende en annan misstänkt. I flera fall inhämtade åklagarna därutöver ytterligare material.

I de förklaringar som lämnades in till hovrätterna bemötte och kommenterade åklagarna de omständigheter som Sture Bergwall framfört i resningsansökningarna. I vissa avseenden anförde åklagarna att sådant som hade framförts i resningsansökningarna inte utgjorde skäl för resning och påpekade för hovrätterna brister i Sture Bergwalls redovisningar. Åklagarna förde även fram omständigheter där de ansåg att det förelåg tveksamheter i de tidigare förfarandena och domarna. I några av ärendena bifogade åklagarna yttranden från den första förhørsledaren och åklagaren. I de yttrandena bemöttes Sture Bergwalls påståenden i resningsansökningarna utförligt.

Vi har inte funnit anledning att rikta kritik mot det sätt på vilket åklagarna hanterade Sture Bergwalls resningsansökningar. Det samma gäller de ärenden där åklagarna själva ansökte om resning. Åklagarna har aktivt lyft fram sådant som talade för att de ursprungliga domarna var riktiga men kommit till slutsatsen att det förelåg skäl att bevilja Sture Bergwall resning och få saken prövad på nytt. Vi anser inte att åklagarna har agerat passivt eller ensidigt i förhållande till vad Sture Bergwall framfört utan att de till resningsdomstolarna lyft fram omständigheter som pekade i båda riktningarna.

När åklagarna efter sin genomgång av ärendena och efter ytterligare utredningsåtgärder kommer till slutsatsen att resning bör beviljas och att det föreligger skäl att få saken prövad igen får det snarare anses följa av åklagarnas skyldighet att iaktta opartiskhet och saklighet att detta framförs. Mot bakgrund av de vida bedömningsramar som får anses gälla i sådana här fall anser vi inte att åklagarna kan klandras för sitt agerande i samband med att resning beviljades. Att resning medges innebär i sig inget annat än att målet ska tas upp på nytt. När detta sker till förmån för den enskilde är det svårt att se det på annat sätt än att den enskildes rättssäkerhet värnas.

13.7.3 Besluten att lägga ned åtalen

I samband med att resning beviljades förordnade hovrätterna att målen skulle tas upp på nytt av de tingsrätter som dömt i de ordinarie rättsprocesserna. Domarna mot Sture Bergwall var inte undandröjda genom resningsbesluten och handläggningen var därmed inte avslutad, se avsnitt 3.2.5. Tingsrätterna förelade åklagarna att inkomma med yttranden inför domstolarnas ställningstaganden till den fortsatta handläggningen. I några fall förelade tingsrätterna åklagarna att de skulle yttra sig i fråga om åtalen vidhölls. Ärendena fördelades på sex åklagare.

Åklagarna lade allt eftersom ned åtalen och underrättade tingsrätterna om besluten. Av nedläggningsbesluten framgår att det inte hölls några kompletterande förhör och att det inte heller i övrigt vidtogs några formella utredningsåtgärder. Åklagaren i Therese Johannessen-ärendet åkte dock till Norge och gick igenom för-

undersökningen kring Therese Johannessens försvinnande med norsk polis och åklagare. Han besökte även platser i Norge med anknytning till försvinnandet.

Vid kommissionens samtal med de åklagare som handlade ärendena berättade flera av dem att deras utgångspunkt inledningsvis var att vidta ytterligare utredningsåtgärder och att eventuellt hålla kompletterande förhör med till exempel Sture Bergwall. Efter genomgång av förundersökningsmaterialet, resultatet av de återupptagna förundersökningarna och materialet från resningsprocesserna gjorde de dock bedömningen att bevisläget inte skulle förändras på ett sådant sätt att ytterligare utredningsåtgärder var motiverade. Samtliga åklagare kom fram till att bevisläget gjorde att det inte längre gick att förutse en fällande dom mot Sture Bergwall. I några beslut framhölls att åklagaren vid bedömningen av bevisläget även beaktat de kvarstående omständigheter som alltjämt talade för Sture Bergwalls skuld. Nedläggningsbesluten var mer eller mindre utförliga men slutsatsen var densamma, och åtalen lades ned.

Mot bakgrund av att Sture Bergwall inte längre erkände brott och att ytterligare lång tid förflutit sedan dödsfallen respektive försvinnandena saknas det, enligt vår bedömning, anledning att ifrågasätta åklagarnas överväganden när åtalen lades ned. Vi anser inte heller att det bör riktas någon kritik mot hur åklagarna bedrev arbetet efter att resning hade beviljats.

Det kan visserligen sägas att det ur ett allmänt samhällligt perspektiv hade varit intressant att få saken ytterligare belyst genom ett nytt domstolsförfarande. Åklagarnas uppgift var dock att bedöma förutsättningarna för en ny fällande dom, och det hade inte varit rimligt att åklagarna enbart ur ett sådant allmänt intresseperspektiv skulle driva nya brottmålsprocesser i domstol.

13.8 Frågor som kom i skymundan

Bevisföringen och bevisprövningen i de behandlade rättegångarna kom i mycket stor utsträckning att kretsa kring överensstämmelsen mellan Sture Bergwalls minnen och vissa faktiska omständigheter kring brotten. Det handlade om plagg, kroppsliga egenheter, platser, föremål i terrängen och i någon mån iakttagna personer. Som framgått av vår genomgång har värderingen av sådana indicier av

flera skäl varit vanskelig. Dels har många av minnesbilderna vuxit fram successivt och med visst informationsläckage från utredarna och andra källor. Dels har lokalkännenheten i flera fall kunnat förbättras, bland annat genom de vallningar och rekonstruktioner som ägt rum. Slutligen har berättelserna inte sällan kompletterats med suggestiva hågkomster av olika sinnesintryck som visserligen inte har kunnat kontrolleras men som ändå genom sin färgstyrka och detaljrikedom har förstärkt intrycket av att Sture Bergwall verkligen har varit på plats och haft kontakt med offren.

Med den starka koncentrationen av bevisningen till detta slags "kontaktdata" kom andra möjliga teman att hamna i utredningarnas periferi. Särskilt tre sådana aspekter kan nämnas: motiv och offerval, styckningarna och rörelsemönstret vid brotten.

Motiv och offerval. Vid seriemord brukar man i utredningsarbetet söka efter en "berättelse" som förklarar de upprepade brotten. Det kan handla om hämndbegär eller aversioner mot personer med vissa gemensamma egenskaper. Huvudingredienserna i detta fall var att Sture Bergwall kände dragning till unga pojkar, att han i tidigare gärningar hade uppträtt våldsamt och gett prov på hänsynslöshet, att han led av en allvarlig psykisk störning samt att han plågades av hågkomster av våld och sexuella övergrepp under barndomen. För den sistnämnda komponenten fanns dock inga andra belägg än hans egna uppgifter. Personer som känt honom under barndomen, såsom hörda syskon, ställde sig oförstående till hans hågkomster.

Inom polisen arbetar man sedan 1990-talet med så kallad gärningsmannaprofilering (Åsgård 1996, Christianson, Granhag och Hartwig 2008, Linkros 2009). Denna teknik syftar huvudsakligen till att genom gemensamma nämnare mellan olika brott spåra en sannolik gärningsman, men om man vänder på perspektivet kan emellertid metoden i någon utsträckning sägas belysa trovärdigheten i flerfaldiga erkännanden. I Sture Bergwalls fall varierade mycket, såsom mordmetoder och mordvapen. Även i motiv och offerval är det svårt att finna en konsekvent linje, i varje fall i de åtta fall som ledde till fällande domar. Enbart två av offren var unga pojkar i den ålder som Sture Bergwall sade sig vara särskild intresserad av. Fyra var kvinnor.

Frågor kring motiv och bevekelsegrunder fick en sparsam belysning i utredningar och rättegångar. Ibland antyddes det att det handlade om spontant våld och bristande impulskontroll, men en-

ligt andra inslag i Sture Bergwalls erkännanden planerades mordet till exempel genom inköp av verktyg och anförskaffande av falska bilskyltar.

Styckningarna. En annan fråga där motiven inte närmare penetrerades gäller hanteringen av liken efter mordet. Flera av mordoffren skulle enligt Sture Bergwall ha styckats och likdelar därefter grävts ner på mordplatsen eller på andra platser, sänkts i en tjärn, sparats i hans bostad eller ätits upp av honom själv. Dessa beskrivningar var inte bara uppseendeväckande och makabra utan återgav också praktiskt komplicerade handlingar, och man kan fråga sig varför uppgifterna kom att godtas utan att Sture Bergwall pressades på närmare besked om sina bevekelsegrunder. Mycket tyder på att man lät den psykiatriska tvångsvården och den allvarliga psykiska störningen som utgjorde dess grund tjäna som tillräcklig förklaring för dessa handlingar. Att stycka lik efter ett mord är mycket ovanligt. I Sverige registreras varje år omkring 95 fall av dödligt våld i form av mord, dråp och misshandel med dödlig utgång (Westfelt 2012). Vi har inte funnit någon statistik om hur många av liken som styckas, men det torde varje år handla om högst något enda eller ytterst få fall. Ett vanligt motiv vid likstyckning förefaller vara att mördaren vill sopa igen spåren och undgå upptäckt.

De frågor som i utredningarna ställdes kring Sture Bergwalls uppgifter om det praktiska förfarandet med sågning och transport av likdelar var återhållsamma och förefaller ha upphört med hans förklaringar att det inte var något större problem. Vi har inte funnit några mer djuplodande frågor om motivbilden bakom detta påstådda handlande.

Rörelsemönstret. Ett frågekomplex som heller inte förefaller ha rönt så stor uppmärksamhet i rättegångarna är Sture Bergwalls många uppgivna förflyttningar i mordsyfte. Flertalet av de mord som han fälldes för utfördes långt från hans hemort. Det gäller Charles Zelmanovits (Munksund utanför Piteå), Janny Stegehuis och Marinus Stegehuis (Appojaure), Johan Asplund (Sundsvall) och de tre norska mordet. Enbart mordet på Yenon Levi i Rörshyttan förövades inom Dalarna. Bland de mord som Sture Bergwall erkänt men inte lagförts för finns också många exempel på avlägsna brottsplatser: Växjö, Urshult, Sundsvall, Söderhamn och Risör på den norska sydkusten.

I kriminologisk och rättspsykologisk forskning har många studier utförts kring seriebrottslingars rörelsemönster. Kunskaper härom efterfrågas mest när man försöker spåra okända gärningspersoner, men brottens geografiska spridning bör också kunna ge ledning vid bedömningar av erkännandens trovärdighet. I engelskspråkig litteratur återfinns termer som "spatial profiling" eller "geographic profiling" (Rossmo 1995, Hägglund och Grehn 2005). En utgångshypotes i många studier är att brottslingen inte anstränger sig i onödan utan håller sig inom eller nära sitt normala revir. Även risken för att bli ertappad med brottsredskap eller byte anses tala för korta förflyttningar. Ett motiv för att undvika det närmaste grannskapet kan förstås vara att brottslingen inte vill bli igenkänd.

Av litteraturen att döma begås flertalet brott relativt nära bostaden eller arbetsplatsen. Seriebrott genomförs i allmänhet inom en någorlunda snävt tilltagen radie. Snook med flera (2005) undersökte 53 tyska seriemördare och fann att 63 procent av mördarna bodde inom en mil från brottsplatsen. Mohler och Short (2012) har presenterat en matematisk modell som söker fastställa hur långt brottslingar rör sig från sina "ankarpunkter", det vill säga bostäder och arbetsplatser. Godwin och Canter (1997) jämförde uppgifter om 54 seriemördare som var och en hade dödat minst tio personer. Genomsnittsavstånden från respektive bostad till platsen för deras första möten med sina offer var omkring två kilometer och till den plats där de gjorde sig av med offren omkring två mil.

Rörelsemönstren kan skilja sig mellan olika brottstyper. Goodwill och Alison (2005) undersökte spridningen av brottsplatser, avstånden från bostäderna och konsistensen i de förflyttningssträckor som valdes av en och samma gärningsman vid olika brott. De fann att inbrottstjuvar uppvisar ett något mer sammanhållet gärningsbild än våldtäktsmän, som i sin tur agerar något mera koncentrerat än mördare. Vad gäller konsekvensen i avstånd från bostaden till brottsplatsen vid olika gärningar av en och samma seriebrottsling var det däremot ingen större skillnad mellan de olika kategorierna. Man höll sig till ungefär samma distans från "ankarpunkten" varje gång ett nytt brott planerades och genomfördes.

Vid rättegångarna redogjorde Sture Bergwall ofta för sina förflyttningar, men det ställdes så vitt vi har kunnat se mycket sällan frågor kring hans preferenser i sådana sammanhang. Vid flertalet

mord sade han sig vägledas av ett diffust begär att våldföra sig eller döda någon. Om nu så var fallet, varför begav han sig då ut på så långa resor? I fallet Johan Asplund uppgav han sig först ha sökt ett lämpligt offer i Gävle och efter att inte ha funnit ett sådant fortsatt till utkanten av Sundsvall. I andra fall anträdde han ännu längre resor, såsom Piteå och Appojaure. Även de norska morden förut-satte många timmars bilfärder, liksom mordet på Thomas Blomgren i Växjö och flera andra erkända mord. Sture Bergwall synes endast i begränsad omfattning ha pressats på förklaringar till varför han valde att göra så långväga resor.

En näraliggande fråga gäller den rent fysiska påfrestningen i dessa omfattande förflyttningar. I en tidig redogörelse för morden på Janny Stegehuis och Marinus Stegehuis uppgav Sture Bergwall att han cyklat de tio milen från Jokkmokk till brottsplatsen, utfört morden och därefter cyklat tillbaka samma väg. I en senare version av berättelsen skedde förflyttningen i stället med bil. Flera av morden inbegriper enligt Sture Bergwalls uppgifter styckningar av offren och nedgrävningar av kroppsdelar som rimligen borde ha varit såväl psykiskt som fysiskt ansträngande, särskilt om de utfördes mitt i natten som i fallet med Charles Zelmanovits. Hur han orkade med såväl sådana övergrepp som långa transportsträckor förefaller inte ha penetrerats särskilt noggrant vid rättegångarna.

14 Överväganden om förändringsbehov

14.1 Inledning

Det har nu gått drygt tjugo år sedan den första morddomen mot Sture Bergwall meddelades och fjorton år sedan Sture Bergwall valde att inte längre medverka i ytterligare utredningar. Den tid som förflutit innebär att tidsandan blivit en annan och att samhället delvis ser annorlunda ut. Flera av de områden vi granskat har utvecklats. Det gäller särskilt inom psykiatrin, där nya metoder och synsätt trängt fram och inom åklagarväsendet, där ett större förändringsarbete för närvarande pågår. Dessutom pågår lagstiftningsarbeten som sannolikt kommer att påverka de områden som varit aktuella i vår utredning. Vissa förändringar har initierats som en direkt följd av Sture Bergwall-ärendena. Andra sker inom ramen för det kontinuerliga utvecklingsarbete som ständigt fortgår.

Många beslut som fattades i de granskade ärendena berodde inte på brister i regelverket utan på att reglerna inte beaktades i tillräcklig utsträckning eller på bedömningar gjorda av enskilda individer. När så varit fallet har vi övervägt om dagens kunskapsläge och ökade medvetenhet kan anses innebära att riskerna för sådana felsteg i väsentlig utsträckning har minskat, eller om ytterligare åtgärder är påkallade.

Det är inte riskfritt att betrakta det relevanta regelverket enbart genom det smala prisma som erbjuds av Sture Bergwall-ärendena, inte minst eftersom dessa i många avseenden måste betraktas som näst intill unika. Möjligheterna att generalisera utifrån det enskilda fallet är därför begränsade. Även fungerande system kan falla i särskilda undantagsfall utan att detta i sig motiverar grundläggande förändringar. Om sådana brister iakttas måste man överväga om ytterligare säkerhetsspärrar bör byggas in i systemen eller om det

handlar om avvikelser inom en acceptabel felmarginal. Garderingar kan göra systemen mer tungrodda och nyttan av dem måste därför vägas noga mot kostnader i tid och pengar.

Vi har även tagit hänsyn till att mer detaljerade riktlinjer främst bör fastställas på myndighetsnivå genom föreskrifter eller andra styrande dokument.

Nedan följer våra överväganden om huruvida de brister vi iakttagit kan anses vara förorsakade av strukturella brister och – om så är fallet – om de strukturella bristerna har åtgärdats, om förändringsarbete pågår eller om förändringsbehov ännu finns.

14.2 Starkare skydd för objektivitetsprincipen och regleringen av åklagarnas arbete

Bedömning: Polisens och åklagares objektivitetsplikt utgör en central grundprincip och vikten av den bör betonas starkare. Vi ansluter oss till Förundersökningsutredningens förslag om att objektivitetsprincipen bör regleras i lag även för åtgärder som vidtas innan en förundersökning har inletts samt efter att åtal har väckts. Förslaget utgör en del av betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45).

Det faktum att en och samma åklagare tilläts ansvara för flera omfattande och svårbedömda mordutredningar och åtalsbeslut avseende samma misstänkt samt frånvaron av granskning och kontroll av utredningsarbetet och åtalsbesluten utgör en strukturell brist. Problemet har uppmärksamrats av riksåklagaren som inlett ett omfattande förändringsarbete. Mot denna bakgrund bedömer vi att förändringsförslag från vår sida inte är erforderliga.

Principen om polisens och åklagares objektivitetsplikt utgör sedan lång tid tillbaka en viktig grundprincip för det brottsutredande arbetet. Objektivitetsprincipen under förundersökningen är lagstadgad i rättegångsbalken och vi anser att den är utformad på ett ändamålsenligt sätt. Även åklagarens skyldighet att förhålla sig objektiv under huvudförhandlingen är vedertagen och anses följa av stadgandet om objektivitetsprincipen under förundersökningen. Denna skyldighet är dock inte uttryckligen lagfäst.

Det är lätt att förstå att en åklagare som väckt talan gärna vill se domstolen bekräfta de bedömningar som åtalet bygger på. Inte desto mindre är det viktigt att information om alternativa förklaringar, förlopp och gärningsmän kommer till domstolens kännedom. Det faktum att objektivitetsprincipen under huvudförhandlingen inte är uttryckligen lagfäst kan leda till att den inte beaktas i tillräcklig mån. Åklagarens sätt att presentera förundersökningen för rätten kan få stor betydelse för utgången i ett mål och det är därför viktigt att presentationen sker på ett objektivt och rättvisande sätt. Detta gäller inte minst när processen av olika skäl inte är fullt ut kontradiktorisk, till exempel när den tilltalade själv inte vill verka för sitt försvar eller när den offentlige försvararen brister i utförandet av sitt uppdrag.

Vi anser därför att lagregleringen av objektivitetsprincipen bör förstärkas. Ett sådant förslag har redan lagts fram av Förundersökningsutredningen i betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45). Förundersökningsutredningens förslag innebär att det i rättegångsbalken ska föras in bestämmelser om objektivitetsprincipens giltighet även för åtgärder som vidtas innan en förundersökning har inletts samt efter att åtal har väckts. Vi ansluter oss till detta förslag. Förslaget bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

Vad som är ett objektivt förhållningssätt i ett utredningsarbete är alltid beroende av människors bedömningar. Det är därför av central betydelse att sådana bedömningar inte, under allt för lång tid, görs av samma personer. Det faktum att en och samma åklagare tilläts ansvara för samtliga mordutredningar och åtalsbeslut i Sture Bergwall-ärendena och att utredningarna inte någon gång under årens lopp blev föremål för kontroll eller granskning kom att inverka negativt på förundersökningsarbetets bedrivande och resultat. Vi anser att detta utgör en strukturell brist som bör åtgärdas.

Riksåklagaren har, som en följd av Sture Bergwall-ärendena, inlett en omfattande översyn av åklagarverksamheten. Riksåklagarens generella slutsatser, som utgör grunden för det arbete som nu pågår, är dels att flera åklagare normalt bör utses för att på så sätt verka för en allsidig belysning av utredningsmaterialet, dels att åklagaren, när den misstänkte själv inte verkar för sitt försvar, bör ta ett särskilt ansvar för att omständigheter som annars skulle ha lyfts fram av försvararen blir belysta under förundersökning och

rättegång. Den sistnämnda slutsatsen har även införts i de etiska riktlinjer som sedan 2014 gäller för anställda inom åklagarväsendet (RÅR 2014:1).

Som en del i förändringsarbetet inleddes en översyn i avsikt att förstärka åklagarfunktionen. Översynen kom att utmynna i ett breddat anslag och ett mer genomgripande arbete sker nu med inriktning mot åklagarrollen och åklagarens sätt att arbeta. Enligt riksåklagaren bör, inom ramen för det arbetet, en förutsättningslös diskussion föras om bland annat åklagarens självständiga ställning, förundersökningsledarskapet och objektivitetsplikten närmare innebörd och omfattning. Arbetet bedrivs i projektform utan angiven tidsram. En fråga som under arbetets gång har lyfts fram är möjligheten att förstärka åklagarfunktionen vid allvarlig brottslighet när särskilda omständigheter medför att bevisfrågorna är väsentligen mer svårbedömda än annars. En sådan särskild omständighet har angetts kunna vara att en utredning huvudsakligen består av förhörsuppgifter från en misstänkt som på grund av en psykisk störning eller av annat skäl inte kan eller vill verka för sitt eget försvar. Vi delar uppfattningen att det finns skäl att förstärka åklagarfunktionen under nu nämnda och liknande förhållanden och stöder ett fortsatt arbete i denna riktning, även om vi inser att utformningen av en förstärkt åklagarfunktion behöver övervägas noga.

Vidare har riksåklagaren gett en arbetsgrupp i uppdrag att analysera en ordning där en annan åklagare än den som är förundersökningsledare i vissa fall beslutar i åtalsfrågan. Uppdraget har tillkommit som en följd av de diskussioner som förts om dels lämpligheten i att en och samma åklagare fattar beslut i ett ärende som pågår under lång tid, dels risken för att åklagaren i större och mer komplicerade mål inte iakttar objektivitetsplikten i tillräcklig utsträckning. Som exempel ges att det emellanåt ifrågasätts om åklagaren i sin roll som förundersökningsledare har fullgjort uppgiften att kritiskt granska resultatet av förundersökningsåtgärder och i tillräcklig grad prövat alternativa hypoteser beträffande exempelvis händelseförlopp och gärningsmän. Även detta uppdrag har sedermera breddats och omfattar nu även andra tänkbara lösningar, som exempelvis att åtalsfrågan föredras för erfarna åklagare som inte tidigare varit involverade i förundersökningen eller att åtalsfrågan i vissa fall prövas av högre åklagare. Uppdraget ska delredovisas senast den 30 september 2015.

Slutligen har riksåklagaren tillsatt en arbetsgrupp för att, förut-sättningslöst och i ett framåtblickande perspektiv, identifiera eventuella systematiska brister och felaktigheter i åklagarverksamheten. Arbetsgruppen ska i första hand vara verksam fram till utgången av 2016 och redovisa sina analyser halvårsvis i form av delrapporter.

Ramarna för åklagarnas arbete bör fastslås i författningar från riksdag och regering, vilket också är fallet i dag. För att komma till rätta med de brister vi iakttagit krävs dock mer detaljerade regleringar. Sådana fastställs lämpligast i föreskrifter eller andra styrande dokument. Vår uppfattning är därför att det arbete som pågår inom Åklagarmyndigheten är det mest ändamålsenliga för att möta det av oss identifierade förändringsbehovet.

14.3 Utbildning och riktlinjer för utredningsarbetet i brottmål

Bedömning: Rikspolisstyrelsens instruktioner för rekonstruktioner vid förundersökning om brott (RPS Rapport 1994:12) har i vissa delar åsidosatts och i andra delar gett otillräcklig ledning. De bör därför kompletteras och eventuellt omarbetas. Instruktionerna bör tydligare ange i vilka situationer som vallningar och rekonstruktioner är lämpliga utredningsåtgärder och vilka överväganden som erfordras vid deras utformning och genomförande. Ett sådant utvecklingsarbete hör naturligen hemma inom Polismyndigheten, som bör få ett särskilt regeringsuppdrag.

Poliser i brottsutredande tjänst bör kontinuerligt uppdateras om förhørs- och utredningsmetoder, rådande kunskapslägen och nya forskningsrön. Objektivitetsprincipen och efterlevnaden av den bör återkommande diskuteras i organiserad form. Att Polishögskolan ges en mer akademisk inriktning är ett steg i rätt riktning. Ett särskilt regeringsuppdrag bör härutöver ges till Polismyndigheten att överväga om stödet till metod- och kunskapsutveckling är rätt avvägt.

De brister som funnits i såväl det mer övergripande utredningsarbetet som i genomförandet av förhör, vallningar och rekonstruktioner har i huvudsak uppkommit som en följd av att objektivitetsplikten inte iakttagits i tillräcklig omfattning. Därtill skedde en allt för okritisk anpassning till de särskilda förhållanden som ansågs föreligga med hänsyn till Sture Bergwalls person. Följden blev att utredningsåtgärder delvis genomfördes i strid med vedertagna förhörsmetoder och rådande instruktioner.

För att tillförsäkra att vallningar och rekonstruktioner genomförs på ett ändamålsenligt sätt anser vi att de instruktioner som finns för rekonstruktioner vid förundersökning om brott (RPS Rapport 1994:12) bör kompletteras och eventuellt omarbetas.

Enligt rådande instruktioner ska plats, figuranter och rekvisita väljas ut för att så långt som möjligt likna de faktiska förhållandena. Detta får dock förutsättas inte gälla när syftet med rekonstruktionen är att kontrollera riktigheten i en lämnad berättelse mot faktiska fynd och omständigheter. I instruktionerna saknas det särskild information om genomförandet av rekonstruktioner med en misstänkt som själv har erkänt ett brott och som inte binds till brottsplatsen av annan bevisning än det egna erkännandet. Det bör därför utarbetas riktlinjer för sådana rekonstruktioner samt även i övrigt tydligare anvisningar om när i tiden en vallning eller rekonstruktion bör ske och i vilka situationer de är lämpliga.

Härutöver kan det finnas skäl att se över om instruktionerna bör förändras såvitt gäller anvisningen om att en vallning eller rekonstruktion ska genomföras av den förhørsledare som hållit i de tidigare förhören. Vi anser att mycket talar för att åtgärden i stället i vissa fall bör utföras av någon med begränsad kännedom om utredningsresultaten i övrigt. Detta för att undvika olika former av påverkan.

Arbetet med att komplettera och eventuellt omarbeta RPS Rapport 1994:12 hör naturligen hemma inom Polismyndigheten, som bör få ett särskilt regeringsuppdrag.

För att förebygga utredningsbrister är det av stor betydelse att poliser i brottsutredande tjänst kontinuerligt uppdateras om förhørs- och utredningsmetoder, rådande kunskapslägen och nya forskningsrön. Det är även viktigt att fortlöpande medvetandegöra och diskutera de inbyggda risker som finns i utredningsarbetet och som kan leda till att arbetet inte bedrivs på ett objektivt och för-

utsättningslöst sätt. Vidare bör behovet av källkritik diskuteras, liksom hur man skiljer mellan dålig och god forskning. Den utredning som fått i uppdrag att föreslå hur den grundläggande utbildningen till polisman kan omformas till en högskoleutbildning är ett steg i rätt riktning. I direktiven (2015:29) understryks behovet av en polisutbildning med tydlig förankring i vetenskap och beprövad erfarenhet. Uppdraget ska redovisas senast den 15 april 2016. Härutöver bör ett särskilt regeringsuppdrag ges till Polismyndigheten att överväga om stödet till metod- och kunskapsutveckling är rätt avvägt.

14.4 Befäst den kontradiktoriska principen i brottmål

Bedömning: Tingsrätternas avsteg från processrättsliga regler och principer samt det förhållandet att tingsrätterna inte ställde tillräckligt höga krav på utredningarnas fullständighet och bevisningens styrka har berott på att gällande regler inte följts tillräckligt noggrant. Trots att den kontradiktoriska principen inte fungerade särskilt väl i rättegångarna mot Sture Bergwall ser vi inte skäl att ifrågasätta dess utformning. Vi ansluter oss till Straffprocessutredningens förslag om att begränsa domstolens materiella processledning. Förslaget utgör en del av betänkandet Brottmålsprocessen del 1 (SOU 2013:17).

Vi anser att rättegångsbalkens regler om domstolars processledning och de principer som följer av dem är väl avvägda och utformade på ett ändamålsenligt sätt. Vår uppfattning är därför att tingsrätternas avsteg från processrättsliga regler och principer inte har förorsakats av regelverket i sig och därmed inte heller varit orsakade av strukturella brister.

Bristerna har i stället bestått i att tingsrätterna inte fullt ut tillämpade regelverket, något som inte sällan tycks ha varit en följd av en anpassning av processerna till målens speciella karaktär. Även om vi i något avseende kan anse att tingsrätterna har haft visst fog för sitt förfaringsätt, är det vår uppfattning att processerna i allt för stor grad kom att anpassas till de särskilda förhållanden som förelåg. Avstegen från de processrättsliga principerna kom ofta att ske antingen som en konsekvens av den bevisning åklagaren åbe-

ropade eller som en följd av uttryckliga handläggningsönskemål från åklagaren, önskemål som dessutom biträdades av försvaret.

När parterna är överens om hur ett mål bör handläggas och vilken bevisning som bör tillåtas finns det en risk för att domstolen allt för okritiskt anpassar sig till en sådan samsyn. Vi vill därför framhålla vikten av att domstolar alltid behåller en självständig hållning till parterna. Domstolarna bör anlägga ett mer vaksamt förhållningssätt till hur utredningsresultat presenteras och utöva sin processledning med särskilt beaktande av den enskildes rätts-säkerhet och med en strävan efter bästa möjliga bedömningsunderlag. Detta är viktigt inte minst när en förhandling av olika skäl inte är fullt ut kontradiktorisk.

När det gäller tingsrätternas bevisprövning är det vår uppfattning att tingsrätterna inte ställde tillräckligt höga krav på utredningarnas fullständighet och vilken bevisning som, utöver ett erkännande, bör krävas för att kunna döma någon för mord. I förarbetsuttalanden och praxis uppställs tydliga riktlinjer för vilka krav som bör ställas på utredningens fullständighet och bevisningens styrka. Det faktum att tingsrätterna inte ställde tillräckligt höga krav på vare sig utredningarnas fullständighet eller bevisningen kan därmed inte anses ha varit en följd av strukturella brister. I stället har det berott på enskilda aktörers överväganden och bedömningar. Tilläggas bör att inget av målen kom att prövas i överinstans.

Såvitt gäller frågan om domstolars ansvar för utredningens fullständighet har vi mött olika uppfattningar om hur saken bör hanteras. Å ena sidan har det hävdats att en mer aktiv processledning skulle kunna vara av värde, särskilt i rättegångar som inte är fullt ut kontradiktoriska. Å andra sidan – och det torde vara den dominerande ståndpunkten – har vi mött uppfattningen att domstolens opartiskhet under sådana omständigheter skulle kunna ifrågasättas och att brister i utredningen i stället ska leda till att åtalet ogillas.

En domstol som överväger att komplettera en utredning ställs inför svårigheten att det inte i förväg är möjligt att förutse om en åtgärd är till fördel eller nackdel för den tilltalade. Även om domstolarna i praktiken inte väljer att utnyttja möjligheten att komplettera utredningen finns det en risk för att redan möjligheten att göra detta minskar domstolarnas benägenhet att låta brister i utredningen leda till att åtalet ogillas. Vi ansluter oss följaktligen till upp-

fattningen att utredningsbrister ytterst bör hanteras genom att åtalet ogillas.

Detta synsätt ligger också till grund för de begränsningar som Straffprocessutredningen, som en del i sitt betänkande Brottmålsprocessen del 1 (SOU 2013:17), har föreslagit i domstolens materiella processledning genom förändringar i 35 kap. 6 §, 45 kap. 11 § och 51 kap. 12 § rättegångsbalken. De föreslagna ändringarna innebär att rättens möjlighet att inhämta bevisning begränsas till att gälla enbart påföljdsfrågor och att det krävs yrkande från part för att rätten ska få förelägga åklagaren att komplettera utredningen. Straffprocessutredningens skäl för de föreslagna ändringarna redovisas närmare under avsnitt 3.2.2. Vi ansluter oss till Straffprocessutredningens förslag.

Förslaget bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

14.5 Advokaten måste vara lojal mot sin klient men får inte främja orätt

Bedömning: En advokats främsta plikt är att vara lojal mot sin klient. Advokaten får dock inte främja orätt. Relationerna till psykiskt störda klienter rymmer särskilda problem och det finns ett värde i att de även fortsättningsvis uppmärksammas av advokatsamfundet.

En advokats främsta plikt är att visa trohet och lojalitet mot klienten. Så länge en advokat inte har vetskap om att en klient erkänner falskt eller på annat sätt lämnar felaktiga uppgifter ska advokaten därför företräda och tillvarata den ståndpunkt som klienten önskar föra fram inför rätten.

Det faktum att ingen aktör haft som huvudsaklig uppgift att föra fram omständigheter som talade mot Sture Bergwalls skuld har fått allvarliga konsekvenser. Denna problematik gör sig dessutom särskilt gällande när den tilltalade är psykiskt sjuk eller på annat sätt saknar förmåga att fullt ut bedöma eller tillgodose sitt eget bästa. Situationen har under den senaste tiden uppmärksamats och legat till grund för diskussioner inom advokat kåren och uttalanden från advokatsamfundet. De uttalanden som advokatsamfundet gjort landar trots allt i att advokatens ageranden inte får

komma i konflikt med lojalitetsplikten. Se närmare härom i avsnitt 3.2.3 och 13.4.

Advokatens obestridliga lojalitet mot klienten är central och vi anser därför inte att det främst bör åligga advokaten att säkerställa att nu föreliggande situation inte inträffar igen. Ansvaret bör i stället ligga på rättsväsendets övriga aktörer och då i synnerhet på åklagaren, som i sitt uppdrag att leda utredningsarbetet har att beakta objektivitetsprincipen. För närvarande pågår ett omfattande förändringsarbete inom Åklagarmyndigheten med bäring på nu ifrågasvarande brister. En närmare redogörelse för detta arbete återfinns i avsnitt 14.2.

14.6 Sakkunnigbevisning

Bedömning: Trots att ett sakkunnigutlåtande vanligtvis får stort genomslag i domstolarnas bevisvärdering kvalitetssäkras inte sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol. Möjligheten att inrätta ett system för kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden som åberopas i domstol bör utredas. Frågans omfattning och art gör att den inte ryms inom vårt uppdrag utan behöver utredas särskilt.

De avsteg som i vissa avseenden skett från föreskrivna jävsregler för såväl domstolssakkunniga som för rättsläkare som utfärdar rättsintyg har varit en följd av enskilda aktörers förhållningssätt och bedömningar. Det är av stor vikt att de sakkunniga själva uppmärksammar och beaktar de jävsregler som finns.

Utlåtanden från sakkunniga får stort genomslag i domstolarna. Trots det finns det i dag inget system för att kvalitetssäkra sakkunnigutlåtanden. Detta kan jämföras med det särskilda organ som inrättats i Norge, "Den rettsmedisinske kommisjon", som kvalitetssäkrar samtliga rättsmedicinska sakkunnigutlåtanden som ges in till, eller inhämtas av, en domstol i en brottmålsprocess. Vi anser att det kan finnas anledning att utreda olika alternativa modeller, däribland den norska, för att möjliggöra att kvaliteten på utlåtanden som läggs fram inför domstol säkerställs. Särskilt angeläget är detta för utlåtanden från Rättsmedicinalverket eftersom verksamheten där saknar ordinär tillsyn.

Åklagare och domstolar har visserligen en möjlighet att inhämta en förnyad bedömning i rättsmedicinska och rättspsykiatriska frågor från Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor (Rättsliga rådet). Antalet ärenden hos Rättsliga rådet har dock minskat kraftigt och är numera litet. Den möjlighet som finns för förnyad prövning hos Rättsliga rådet kan därför inte anses ersätta behovet av en kvalitetssäkring av sakkunnigutlåtanden.

Jävsreglerna för domstolssakkunniga och för de rättsläkare som utfärdar rättsintyg är väl avvägda och utformade på ett ändamålsenligt sätt. Det faktum att reglerna i alla avseenden inte tillräckligt beaktats har berott på enskilda aktörers förhållningssätt och bedömningar och har därmed inte varit en följd av strukturella brister. Vi vill påtala vikten av att de sakkunniga själva uppmärksammar och beaktar de jävsregler som finns.

Under vårt arbete har vi även uppmärksammat att en misstänkt saknar tillräckliga möjligheter att på egen hand inhämta ett sakkunnigutlåtande. Saken har inte uppkommit som en direkt följd av vår granskning och vi bedömer därför att den ligger utanför vårt uppdrag. Såvitt gäller utlåtanden från Rättsmedicinalverket har frågan tidigare uppmärksammats av advokatsamfundet, som gett in en skrivelse om saken till Justitiedepartementet. Mot bakgrund av den betydelse det måste anses ha för den misstänktes möjlighet att lägga fram bevisning till stöd för sin ståndpunkt anser vi att frågan bör utredas.

Ytterligare synpunkter och förslag som handlar om sakkunnigbevisning återfinns i Kjell Asplunds underlagspromemoria som fogats till betänkandet.

14.7 Förstärkt kunskapsförsörjning inom rättspsykiatri

Bedömning: Den rättspsykiatriska vården har ett svårt men viktigt uppdrag. Både staten och landstingen behöver ägna ökad uppmärksamhet åt rättspsykiatri och den psykiatriska tvångsvården. Kunskapsutvecklingen behöver förstärkas.

Regeringen bör ge Vetenskapsrådet i uppdrag att göra en översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv samt föreslå de initiativ som kan erfordras.

Regeringen bör ge Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att inventera på vilka områden inom rättspsykiatri det finns behov av systematiska kunskapsöversikter.

Samhällets syn på psykiskt störda lagöverträdare har förändrats. Som en följd härav föreslås en större reform av den rättspsykiatriska vården och den psykiatriska tvångsvården i Psykiatrilagsutredningens betänkande Psykiatri och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd (SOU 2012:17). Enligt förslaget bör överlämnande till rättspsykiatrisk vård avskaffas som självständig påföljd. I stället ska normala bestämmelser om påföljdsbestämning gälla även för psykiskt störda lagöverträdare som fälls till ansvar. För att en person ska kunna fällas till ansvar krävs enligt förslaget att den enskilde har varit tillräknelig. En viktig del i förslaget är de särskilda skyddsåtgärder som föreslås bli aktuella för personer som inte varit ansvariga för sina gärningar (otillräkneliga) men riskerar att återfalla i brott samt för personer som varit tillräkneliga och som har avtjänat sitt straff men där det finns en risk för återfall. Enligt förslaget ska en statlig huvudman svara för de särskilda skyddsåtgärderna och vården ska utformas mer enhetligt över tid och över landet.

Under 2000- och 2010-talen har vårdens struktur och innehåll förändrats på Sätters sjukhus liksom vid andra rättspsykiatriska kliniker. Det innebär bland annat att det i dag är ökad regelstyrning, större fokus på säkerhet och större återhållsamhet med förskrivning av bensodiazepiner. Numera förefaller det vara sällsynt att psykodynamisk terapi erbjuds inom den rättspsykiatriska vår-

den. I stället har kognitivt inriktad psykoterapi fått större plats i behandlingen, liksom strukturerad kvalitetsutveckling.

I dag ges ramarna för den rättspsykiatriska vården i lagen om rättspsykiatrisk vård, medan vårdens medicinska innehåll bestäms utifrån vad som anges i hälso- och sjukvårdslagen. Den sistnämnda lagen anger endast i allmänna termer sjukvårdshuvudmännens ansvar. Därför krävs andra former av styrning av vårdens innehåll. En viktig styrform är så kallad kunskapsstyrning, som enligt ett nyligen presenterat förslag (Ds 2014:9) bör samordnas av Socialstyrelsen. Regeringen har ställt sig bakom förslaget i budgetpropositionen för 2014/2015, som dock inte bifölls av riksdagen.

En huvudfråga som förtjänar ökad uppmärksamhet gäller rättspsykiatrins kunskapsförsörjning. Rättspsykiatrisk forskning bedrivs vid några av landets rättspsykiatriska kliniker, men är i ett internationellt perspektiv relativt svag. Framför allt saknas interventionsforskning, det vill säga studier av olika behandlingsmetoders effekter. Regeringen bör ge Vetenskapsrådet i uppdrag att göra en översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv samt föreslå de initiativ som kan erfordras.

Det behövs även mer av systematiska kunskapsöversikter av viktiga delar av rättspsykiatrin. Särskilt påfallande är bristen på sammanställd kunskap när det gäller den grupp patienter inom rättspsykiatrin som har diagnosen personlighetsstörning, det vill säga den diagnos som Sture Bergwall oftast haft. Regeringen bör ge Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) i uppdrag att inventera på vilka områden inom rättspsykiatrin det finns behov av sådana kunskapsöversikter.

Under vårt arbete har det förmedlats synpunkter och uppslag från enskilda med egen praktisk erfarenhet av rättspsykiatrisk vård och från företrädare för vårdprofessioner. Förslag har också framkommit vid det seminarium som kommissionen har arrangerat med företrädare för rättspsykiatriska vårdgivare, myndigheter och den rättspsykiatriska vårdens huvudmän. I den underlagspromemoria av Kjell Asplund som har fogats till betänkandet utvecklas flera sådana förslag avseende rättspsykiatrin. Vi vill här särskilt peka på möjligheterna till (1) nationella riktlinjer och utvecklade vårdprogram, (2) ökad användning av det rättspsykiatriska kvalitets-

registret, (3) utveckling av vetenskapligt baserade vårdprogram, (4) vidgad kollegial samverkan samt (5) certifiering.

1. Socialstyrelsen publicerar nationella riktlinjer, i regel för de större folksjukdomarna. Dessa bygger på en genomgång av tillståndets svårighetsgrad, effekterna av behandlingen, biverkningarna, kostnadseffektiviteten och det vetenskapliga underlagets styrka. Olika metoder vägs mot varandra och prioritering sker enligt en tiogradig skala. Specialistföreningar publicerar dessutom vårdprogram för mindre patientgrupper. Vårdprogrammen har ett snävare fokus men brukar uppdateras oftare. För vissa patientgrupper som är i rättspsykiatrisk vård, till exempel patienter med schizofreni och missbruk, finns nationella riktlinjer som dock kan behöva anpassas ytterligare till att patienterna är i rättspsykiatrisk vård och inte annan psykiatrisk tvångsvård. För andra viktiga patientgrupper, till exempel de med personlighetsstörningar, saknas nationella riktlinjer eller vårdprogram. För den gruppen finns stora praxisvariationer över landet, inte minst när det gäller att använda diagnostiken som underlag för att välja behandling.

2. Ett steg i det strukturerade kvalitetsutvecklingsarbetet är utvecklandet av ett nationellt rättspsykiatriskt kvalitetsregister (RättspsyK). Kvalitetsregistret syftar till att ge underlag till förbättringsarbete och klinisk forskning, och startade 2008. Arbetet har hittills bland annat resulterat i att man numera kan ta fram ett antal gemensamma kvalitetsindikatorer för rättspsykiatrisk vård. Detta kvalitetsregister kan bli ett kraftfullt verktyg för uppföljning av verksamhetsutveckling och för öppna jämförelser av vårdkvaliteten mellan vårdenheterna. De senaste åren har registret utvecklats till att beskriva inte enbart patienterna och deras diagnoser utan också vårdens processer och utfall. Registret jämför vårdenheternas resultat med avseende på bland annat återfall i brottslighet. Det har stor potential som bas för verksamhetsutveckling och rättspsykiatrisk forskning. Det påvisar dock stora skillnader mellan vårdenheterna i hur olika behandlingsmetoder tillämpas. Det kan vid många kliniker finnas behov av förbättrat stöd för att genomföra nya evidensbaserade metoder.

3. Det kan också finnas skäl att ge vårdprofessionerna inom rättspsykiatri statligt ekonomiskt stöd för att gemensamt ta fram vetenskapligt baserade vårdprogram för de viktigaste patientgrupp-

erna. En modell finns i det statliga stödet för att utveckla vårdprogram inom cancervården.

4. Vi har stött på goda exempel på kollegial granskning inom rättspsykiatri, där verksamheter kvalitetsgranskar varandra och utbyter erfarenheter. Dessa initiativ förefaller ha varit av ad hoc-karaktär. De tycks sällan ha fått stöd av landstingsledningarna och har inte blivit uthålliga. Det vore positivt om huvudmännen kunde utforma genomarbetade utbildnings- och utvecklingsprogram som engagerar samtliga medarbetarkategorier inom rättspsykiatri. För psykoterapihandledare behövs kvalitetskrav. Ett system med kollegial granskning skulle kunna samordnas av det professionella nätverk mellan vissa rättspsykiatriska kliniker som redan är etablerat.

5. En form av nationell samordning kan vara att de rättspsykiatriska verksamheterna frivilligt ackrediteras/certifieras på ett enhetligt sätt. Två av de rättspsykiatriska verksamheterna i landet är redan nu ISO-certifierade. De rapporterar goda erfarenheter av certifieringsarbetet som kan vara av värde för övriga huvudmän.

Underlagspromemoria

Vård och rättspsykologi – analys och förslag av experten Kjell Asplund

Inledande kommentarer

Detaljerade bakgrundsbeskrivningar och fakta beträffande vården och rättspsykologin finns redovisade i kapitel 3 och 4 samt i fallredogörelserna (kapitel 6–12). Med utredningens fokus har det däremot visat sig finnas föga utrymme att i utredningens rapport analysera den rättspsykiatriska vården och hur den bidragit till Bergwallsaken i stort. Inte heller har det funnits utrymme att presentera de många förbättringsförslag rörande vården som vi mött under utredningens arbete.

I denna underlagspromemoria redovisar jag därför i starkt komprimerad form en del resonemang kring Sture Bergwall vård med en analyserande ansats. Jag tar också upp vissa aspekter på rättspsykologi och minnespsykologi. Därefter redovisas kortfattat konkreta förbättringsförslag tillsammans med de iakttagelser som lett fram till förslagen.

Enskilda iakttagelser som rör vården och rättspsykologin och som redovisas på skilda håll i rapporten framstår tydligare i sitt sammanhang när de samlas med andra iakttagelser under ett gemensamt tema, vilket jag gjort i denna PM. Rent beskrivande uppgifter sammanfattas här bara i den mån de har direkt betydelse för analysen och förslagen. Enstaka nya fakta har tillförts för att stödja analysen.

De direkta interaktionerna mellan psykoterapeut och polis finns detaljredovisade i utredningen – de tas därför inte upp här. Men min bedömning är att vården hade ett indirekt inflytande över rättsprocesserna (och vice versa) som sträckte sig långt utöver den direkta kontakten mellan terapeuten och polisen. Därför diskuteras här vården och rätts- och minnespsykologin ur ett bredare perspektiv.

Dessutom lyfts den aktiva roll Bergwall själv spelat för samspelet mellan vård och rättsväsende fram.

Jag har i denna underlagspromemoria haft tre särskilda utgångspunkter.

1. *Fokus ska ligga på strukturella brister.* När så många individer fallerat i förhållande till regelverk och praxis måste man fråga sig: Har det funnits – och finns det fortfarande – svagheter i systemen som gör det möjligt att så många enskilda aktörer samtidigt agerar felaktigt? Måste man inte skapa system och kulturer som minskar riskerna för individuella misstag och, fram allt, minimerar risken att enskildas tillkortakommanden får allvarliga följder?

I vården, liksom i rättsväsendet, finns det uppenbara strukturella svagheter. Min tolkning är att underliggande systembrister i vården och rättssystemet har gjort individuella felsteg i flera led möjliga. En del av bristerna har rättats till sedan 1990-talet. Andra kvarstår.

På en punkt har jag i denna underlagspromemoria frångått inriktningen på systemfrågor. Det gäller hur Sture Bergwalls särart och vissa av hans personlighetsdrag bidragit till hur vården och rättsprocesserna utvecklades. Här har syftet att lyfta fram betydelsen av att det finns robusta kunskapsbaserade system som skydd mot kraftfullt manipulerande och mot grupptänkande.

2. *Det räcker inte att redovisa fakta – analysen måste också vara inriktad på att skapa insikt.* Jag har tolkat utredningens uppdrag som att vi inte bara ska beskriva *vad* som hänt utan också i vår analys försöka förstå *hur* det kunde hända. För insikt räcker det inte med att begränsa sig till verifierbara fakta. Minst lika viktigt är att fånga in det subjektiva – de erfarenheter, vårdideologier och stämningar som bidragit till ett visst handlande. Vi har genom våra breda intervjuer fått en möjlighet till djupare förståelse om hur Bergwallsaken kunde utvecklas som den gjorde. I denna analys har jag försökt ta tillvara delar av den förståelsekunskap om vården som intervjuerna gett.

3. *Det räcker inte att det finns lagar, regler och andra styrdokument – man måste också säkra att de följs.* I svensk hälso- och sjukvård växer det fram system för kvalitetssäkring, om än allt för långsamt. Hur kan det arbetet ytterligare stärkas också inom rättspsykiatri? Finns det anledning att införa motsvarande system för kvalitetssäkring när det gäller medicinska och psykologiska experters insatser i rättsprocesserna? I övrigt berör jag inte i denna PM den brännande frågan: Kan det vara dags också för rättssystemet att kvalitetssäkra sina processer?

Utgångspunkter för bedömningarna och förslagen

Det skriftliga underlaget för mina bedömningar kommer i första hand från Sture Bergwalls medicinska journal, inlagor till tillsynsmyndigheter (inklusive bilagor), vetenskaplig litteratur, läroböcker i psykiatri och psykologi samt Bergwalls egna redogörelser i skrift, i första hand hans bok *Kvarblivelse* (1998). Mycket av detta material redovisas i kapitel 3 och 4.

Stora delar av Bergwalls medicinska journal har blivit offentliga genom ärenden i domstolar och hos tillsynsmyndigheter. Andra uppgifter ur journalen har gjorts publika genom reportage, artiklar och böcker. Jag redovisar i denna PM inte sekretessbelagda journaluppgifter som inte tidigare är kända. I bedömningarna har jag ändå vägt in en del information som kommit fram i de sekretessbelagda delarna av journalen.

Det skriftliga underlaget har kompletterats med en rad intervjuer med Bergwall, sjukvårdspersonal som deltagit vården av Bergwall, en medpatient samt experter och organisationer av relevans för rättspsykiatriska utredningar och rättspsykiatrisk vård. Vid intervjuerna med sjukvårdspersonal har framkommit faktauppgifter som är sekretessbelagda. Inte heller dessa redovisas här. De har ändå varit underlag för en del av mina bedömningar.

Analys av faktorer som bidragit till hur Sture Bergwalls vård och samspelet med rättsväsendet utvecklats

Några närhistoriska observationer

Vårdmiljön. Det är vanligt att man betraktar Sture Bergwallfallet som helt unikt och enbart av historiskt intresse, både ur vårdens och rättsväsendets perspektiv. Slutsatsen blir lätt att det inte går att dra generella slutsatser som i sin tur skulle kräva strukturella förändringar. Jag är av en annan uppfattning.

Vad som hände på Sätters sjukhus på 1990-talet var en del av en vårdkultur med förankringar i samhällsförändringar. I själva verket representerade vården på Säter viktiga strömningar inom psykiatin och psykologin under 1990-talet. Det är viktigt att påpeka att denna vårdkultur var till gagn för många av rättspsykiatrins patienter, säkert också för personalen – vårdmiljön blev öppnare, inslagen av medmänsklighet ökade och personalens engagemang tilltog.

När Sätters nya rättspsykiatriska klinik byggdes upp i slutet av 1980-talet, rekryterades många medarbetare från den psykiatriska vården i Uppsala. Därför kom vården på kliniken att präglas av Uppsalainfluenser. Där utvecklade man redan på 1970-talet vårdformer med teamarbete och nedbrutna hierarkier mellan olika personalkategorier. Det förekom ett omfattande informationsutbyte inom vårdteamet, dvs. mellan läkare, psykolog och vårdpersonal.

Man ville också bryta ner hierarkierna mellan personal och patienter. Attityderna i konventionell psykiatrisk vård ifrågasattes – det blev viktigt att man respekterade patienterna, satte stor tilltro till dem och tog hänsyn till deras åsikter om vården. Också den nybyggda Säterklinikens lokaler präglades av det nya tänkandet – man sökte skapa en hemlik miljö, i stark kontrast till de gamla mentalsjukhusens vårdmiljöer. Det fanns en stark tilltro till att man genom human vård, psykoterapi och miljöterapi kunde hjälpa patienterna till ett bättre liv, kanske rentav bota dem.

Säterkliniken kan sägas ha gått i spetsen för ett paradigmskifte i svensk rättspsykiatri. Som med alla större nyordningar fanns inte bara gynnsamma effekter utan även en risk för negativa effekter. Eftersom tyngdpunkten kom att ligga på vårdens möjligheter, kunde säkerhetsfrågorna komma i skymundan. En inspektion från Socialstyrelsen efter det att Sture Bergwall avvikit från kliniken

1994 visade säkerhetsbrister. Att kliniken (under en period) tillgodosåg åklagarens önskemål om att Sture Bergwall trots morderkännanden skulle ha fortsatt frigång kan ses som en annan negativ sida av den tillmötesgående vårdkulturen på Säter. Avsikten förefaller ha varit att frigången skulle fungera som en slags belöning som underlättade fortsatta morderkännanden.

Psykoterafin. Av kapitel 3 och 4 framgår att Sture Bergwalls psykoterapeuter följde en neofreudiansk terapitradition som i Sverige introducerades av Gösta Harding på 1960-talet. Denna terapiinriktning uppfattades av många yngre psykoterapeuter som nyskapande. De såg här en möjlighet att frigöra sig från den klassiska psykoanalysens snäva, närmast dogmatiska regelverk. För Harding var uppfattningen om bortträngda minnen central (även om han under senare år kom att betrakta dem med skepsis; en patientberättelse finns på <http://kiremaj70.blogspot.se/2011/12/gosta-harding-och-ericastiftelsen.html>).

Det finns en linje från Harding till Sätters psykoterapeuter, både personsamband och när det gäller terapins innehåll. Margit Norell gick i terapi hos Gösta Harding och kom sedan att själv handleda flera av Sätters psykoterapeuter. Några av dem gick samtidigt i terapi hos Norell eller hennes adepter. Det fanns också en länk från Norell till Sven Å Christianson, som anlätades som minnesexpert i förundersökningar och vid rättegångar – även han hade gått i terapi hos Norell.

Den profil Margit Norell gav terapin innefattade bland annat att hon fäste mycket stor vikt vid terapeutens personliga engagemang i patienten, att terapin skulle vara mer intensiv, också mer långvarig, än i konventionell dynamisk psykoterafi. Hon kom med tiden att få ett allt tydligare fokus på barndomstrauman, särskilt incest. Från den tidige Harding bar hon dessutom med sig uppfattningen att bortträngda minnen av traumatiska barndomsupplevelser spelar en central roll för hur vi agerar som vuxna.

Mycket av det som karaktäriserade Sture Bergwalls terapi kan spåras tillbaka till Harding och Norell. Detta satte avtryck inte bara i vården. Det spelade också en roll för rättsprocesserna – mycket av tankesättet präglade polisutredningarna och återfinns i domstolarernas resonemang. Det inflytande detta tänkande hade stärktes av att

den sakkunnige som polis och domstolar anlitate själv hade gått i psykoterapi hos Norell.

Hur var då kunskapsläget när Sture Bergwall började berätta om traumatiska barndomsupplevelser och om mord han begått? I 1980-talets svenska standardlärobok i psykiatri, skriven av professor Jan-Otto Ottosson, framhölls att barns skildringar av att de blivit sexuellt utnyttjade oftast har verklighetsunderlag och att minnen kan återkallas under psykoterapi. Men Ottosson påpekade också: ”Falska minnen av incest kan emellertid också planteras in under en oskickligt bedriven psykoterapi (”false memory syndrome”)”. Även professor Johan Cullberg beskrev i sin mycket inflytelserika lärobok *Dynamisk psykiatri* hur traumatiska barndomsminnen kan återkallas under psykoterapi. Den uppfattning om möjligheten att återskapa barndomsminnen som fanns vid Säterkliniken kan alltså sägas haft stöd i vad ledande auktoriteter skrev vid denna tid. Det kan dock vara värt att påpeka att varken Ottosson eller Cullberg skrev något om återskapande av minnen av svårt traumatiska händelser som inträffat under vuxenlivet.

Med över två decenniers perspektiv är det lätt att se de skador som psykoterapin orsakade i Sture Bergwalls fall. Av särskild betydelse blev de rambrott som förekom, i synnerhet då att terapeut- och handledarrollerna inte skiljdes åt. Birgitta Ståhle kan knappast ensam lastas hopblandningen av rollerna. Ett annat vanligt rambrott inom Norellkretsen var att man förhöll sig fritt till sekretessreglerna – information om patienterna spreds bland dem Norell handledde. Vi har dock inga säkra hållpunkter för att Birgitta Ståhle brutit mot sekretessreglerna. När hon förmedlat information till förundersökningsledaren förefaller det i huvudsak ha skett på Sture Bergwalls initiativ.

Till de skador som Sture Bergwalls terapi orsakade hör att den dynamiska psykoterapin kom i vanrykte som behandlingsform inom rättspsykiatrin. I dag erbjuds dynamiskt inriktad psykoterapi endast sparsamt – på gott eller ont? – till patienter inom rättspsykiatrin. För att nyansera bilden vill jag påpeka att en patient som vårdades på samma avdelning och under samma tid som Bergwall i dag bedömer sig haft oerhört stor nytta av den psykoterapi som Birgitta Ståhle stod för. I den terapin togs aldrig upp frågor kring bortträngda minnen eller sexuella övergrepp i barn-

domen. Inte heller nämndes begreppen *regressionsterapi*, *återgestaltningsterapi* eller *recovered memory therapy*.

Tidsprägelns understryks av att det inte bara var Säterkliniken som ansåg att Sture Bergwall skulle få tillgång till psykoterapi. Rättsmedicinalverket rekommenderade psykoterapi i sitt utlåtande 1991. Det gjorde även professor Lars Lidberg i sitt utlåtande 1994. Socialstyrelsens tillsynsenhet som granskade Bergwalls vård 1994 hade inte heller några invändningar mot psykoterapi som behandlingsmetod. Denna samsyn avspeglar vad som vid denna tid kan anses vara "beprövad erfarenhet". En lärdom utifrån dagens perspektiv är att det kan vara klokt att införa ett system för återkommande externa granskningar av behandlingens innehåll och effekter vid långa vårdtider. En mer generell lärdom är att "beprövad erfarenhet" ständigt behöver omprövas och att de metoder som används i rättspsykiatrin, deras effekter och möjliga skadeverkningar, behöver granskas vetenskapligt.

I dag förefaller det vara sällsynt att dynamisk psykoterapi erbjuds inom den slutna rättspsykiatriska vården. Troligen har erfarenheterna från Sture Bergwalls behandling – som de uppfattats utåt – bidragit till denna utveckling. Den skepsis mot dynamisk psykoterapi som Bergwallsaken bidragit till kan också den få negativa effekter: (a) patienter som skulle kunna ha nytta av dynamisk psykoterapi får inte tillgång till denna behandling, (b) patienter som uppger att de utsatts för övergrepp i barndomen misstros i vården, (c) alla former av psykoterapi betraktas nedlåtande, något som riskerar att leda till sämre tillgång till t.ex. impulskontroll- och missbruksbehandling. Dessa risker gäller inte bara rättspsykiatrin utan även allmänpsykiatrin och primärvården.

Bilden av Sture Bergwall. Som framgår av kapitel 3, fanns det på 1990-talet ett stort intresse både vetenskapligt och i populärkulturen kring incest, multipla personligheter, seriemördare och bortträngda minnen som kan återväckas. Sture Bergwall förenade dessa uppseendeväckande särdrag i en och samma person och blev därigenom mångfald intressantare för vården, för rättsinstanserna och för media. Det har debatten kring Bergwall påpekats att sensationella berättelser om sadistisk aggression och grova sexuella brott har en djupt omedveten klangbotten hos många av oss. Det gör berättelser som Bergwalls särskilt attraktiva i media.

Det fanns redan på 1990-talet en del röster inom psykologin och i media som ifrågasatte Sture Bergwalls berättelser och vårdens och rättsväsendets insatser. Den offentliga debatten kunde vara livlig, men då bara under kortare perioder. Det fanns en sådan attraktion och tyngd i Bergwalls expanderande och till synes alltmer sammanhållna historier att de till slut föreföll robusta. Skeptikerna i vårdpersonalen på Säter såg att Bergwalls berättelser faktiskt höll för rättslig granskning. De kom därför att acceptera honom som seriemördare. Inom rättsväsendet litade man till de psykologiska förklaringsmodellerna – så tänker och agerar en seriemördare, det kan finnas sanningar i detta omfattande berättande. Här fanns ett ömsesidigt bekräftande mellan vård och rättsväsende.

Läkemedlen. Bergwalls vård ger även ett närhistoriskt perspektiv på hur läkemedel kan introduceras, användas och avvecklas i vården. När läkemedelsgruppen bensodiazepiner först introducerades som behandling av bland annat ångest och sömnsvårigheter kom de att ersätta barbituratpreparat och läkemedel mot psykoser (neuroleptika). Barbiturater var förenade med en mycket hög risk för läkemedelsberoende och för allvarliga förgiftningar. Neuroleptika var kända som tungt biverkningsbelastade. Bensodiazepiner sågs därför som ett stort framsteg i vården av psykiska sjukdomar, inte minst för att risken för beroende tycktes vara betydligt mindre än för barbiturater. Översiktsartiklar i högt ansedda medicinska tidskrifter gav i början av 1990-talet en överlag positiv bild av långtidsbehandling med bensodiazepiner.

Bensodiazepinernas biverkningar, framför allt risken för beroende och paradoxala reaktioner, var vid denna tid ofullständigt kända (och ofta omstridda). Inte heller ägnades tillräcklig uppmärksamhet åt risken för läkemedelsberoende vid användning av vissa av de smärtstillande preparat Bergwall använde, t.ex. de som innehöll kodein. Under 1990-talet var Sture Bergwall tveklöst läkemedelsberoende och det kan inte uteslutas att en del av hans utagerande berodde på s.k. paradoxala reaktioner på bensodiazepiner, dvs. att de i stället för att vara rogivande och ångestdämpande ökade ångesten och aggressionen.

Sture Bergwalls höga läkemedelsförskrivning och stora tillgång till vid behovs-medicinering kan ses som ett skadligt resultat av 1990-talets inställning till bensodiazepiner och smärtstillande läke-

medel. Utifrån dagens perspektiv kan den inställningen sägas ha varit lättsinnig. Även läkare som ansvarade för Sture Bergwalls medicinerings på 1990-talet tar i dag anstånd från den.

Kunskapen om risk för läkemedelsberoende och andra allvarliga biverkningar fanns i den vetenskapliga litteraturen redan vid 1990-talets början, men det dröjde innan den sammanställdes systematiskt och fick tillräcklig spridning ut i sjukvården. Under 1990-talet var också kunskapen om risken för toleransutveckling vid höga doser bensodiazepiner mycket bräcklig. Sammantaget fick detta konsekvenser inte enbart för Bergwalls vård i sig utan sannolikt även för brottsutredningarna. En generell lärdom är att spridningen i vården av ny vetenskapligt baserad kunskap måste vara snabb och effektiv och man måste säkra att den når ut till alla relevanta medarbetare.

Inom rättspsykiatrin har fokus på bensodiazepiner i dag skiftat från effekter till biverkningar, något som gjort att de används i mycket begränsad omfattning, enligt vissa patienter och medarbetare i vården på bekostnad av att patienter lämnas utan hjälp vid svår ångest.

Minnespsykologin. Ett närhistoriskt perspektiv skulle kunna anläggas också på rätts- och minnespsykologins inverkan på polisens förhörstekniker. Sven Å Christianson var tidigt ute och fångade upp den internationella vetenskapliga litteraturen om den kognitiva intervjutekniken. Han blev en viktig och uppskattad rådgivare när denna teknik på 1990-talet introducerades inom det svenska polisväsendet. Sture Bergwall blev ett fall där tekniken mycket tidigt kom att tillämpas.

Det är i dag också lätt att tränga bort att Seppo Penttinen anlätades som lärare i Polishögskolans vidareutbildning. Erfarna poliser uttryckte sig i sina uppsatsarbeten, där hans förhör granskades, genomgående uppskattande om Penttinens skicklighet som förhørsledare.

I dag är den kognitiva förhörstekniken fullt ut accepterad inom rättsväsendet. Vi har i vår utredning pekat på hur denna teknik kom att tillämpas felaktigt i Bergwallsaken. Det är inte ovanligt att entusiasmen för nya tekniker, inom alla samhällsområden, leder till att de tillämpas utanför de ramar som det finns vetenskapligt stöd för. Erfarenheterna visar att man måste ställa höga krav på veten-

skaplig dokumentation om en ny teknik ska appliceras på annat än vad den ursprungligen är avsedd för.

Bergwalls trovärdighet och hans minnen

Av det material vi tagit del av framgår att Bergwalls personlighet utmärks av god intellektuell och verbal förmåga, samtidigt som han haft en stor benägenhet för manipulation och fabulerande.

För påfallande många – men inte alla – blev det sammantagna intrycket av Sture Bergwalls berättelser på 1990-talet att de var trovärdiga. Efter en första fas av stor skepsis uppfattade även vårdpersonalen på Säter att han nog begått de mord han erkänt (även om han ofta for med osanning i andra avseenden). Det är uppenbart att de flesta han mötte i rättsväsendet och som intervjuade honom för media under denna tid också uppfattade honom som trovärdig, åtminstone när det gällde morderkännandena. Som påpekats i senaste årens debatt kring Bergwall kan ytterligare en pådrivande mekanism ha trätt in: När han väl hade börjat bli trodd, tappade han kontrollen över sitt ljugande, det fanns inte längre några spärrar. Denna tolkning stärks av att han i den första erkännandefasen själv uttryckte att han var osäker på om hans minnen var sanna eller inte.

Sedan Sture Bergwall tagit tillbaka sina morderkännanden, har han också framstått som högst trovärdig med sin nya, väl sammanhållna berättelse.

Det som varit slående under arbetet med materialet i Bergwall-saken är hur han både under ”erkännandeåren” och i samband med resningsprocesserna påfallande ofta, och på ett mycket övertygande sätt, har använt ord som *sann*, *ärlig*, *uppriktig* och *oförfalskad*. Även brodern Sten-Owe Bergwall har i sin bok *Min bror Thomas Quick* påpekat hur Sture Bergwall genom åren ofta betonat just sin ärlighet utan att det alltid stämt.

Som framgår av kapitel 4, har Sture Bergwalls fabulerande och manipulerande personlighetsdrag funnits sedan tonåren. Hans manipulativa beteende har fått uttryck i förhållandet till vården, medpatienterna, rättsväsendet och massmedia. Fabulerandet har gällt såväl hans uppväxtförhållanden som de mord han uppgivit sig ha begått. Att många av de uppgifter som framkommit i vården och i polisutredningarna snart visat sig vara felaktiga eller svårverifie-

rade har gjort det synnerligen svårt att skilja sanna uppgifter från falska. Detta har genomgående präglat polisförhören och det som media rapporterat. Av den information vi tagit del av är det uppenbart att Sture Bergwall uppträdde manipulerande också på vårdavdelningen och att hans beteende har haft ”smitteffekter” – en av hans medpatienter började också bekänna mord, förmodligen inspirerad av Bergwall.

I den allmänna debatten kring Bergwalls psykoterapi har bortträngda minnen ofta varit i fokus. Dynamisk psykoterapi söker ofta förklaringar i tidigare upplevelser till hur man reagerar och agerar i nuet. Här finns inget konstigt, detta gör många av oss också spontant. I litteratur, filmer och konst är det ett vanligt tema. Kontinuerliga minnen av tidigare upplevelser, bearbetade spontant eller i terapi, ska dock skiljas från bortträngda minnen som avtäcks under terapi.

När Bergwall nu återtagit sina morderkännanden och sina berättelser om traumatiska barndomsupplevelser så är, enligt min mening, frågan om bortträngda minnen avförd. Frågan blir i stället: Byggde hans berättande på falska minnen, framkallade i terapin och under brottsutredningarna, eller rörde det sig om rent fabulerande? Kan det bland all osanning ha dolt sig uppgifter som faktiskt varit sanna?

Vårdpersonalen, psykoterapeuterna, de poliser vi mött och åklagaren säger samstämmigt att många av de uppgifter Sture Bergwall lämnade trodde de aldrig på. I de fallen rörde det sig med all sannolikhet om rent fabulerande. Andra uppgifter har växt fram under terapisamtal och förhör, i samspel mellan Bergwall och terapeut respektive förhørsledare och andra poliser. Här kan Bergwalls mycket väldokumenterade livslånga manipulande förmågor ha spelat en roll. Det går dock inte att säkert avgöra hur mycket av samspelet som utspelat sig på ett medvetet respektive omedvetet plan. I psykoterapin avhandlades bl.a. hur Sture Bergwall förhöll sig till sanningen och hur han själv tolkade osanningar han kom med. Med stor sannolikhet har läkemedlen, i första hand bensodiazepinerna, bidragit till att sänka tröskeln för ymnigt berättande. Det är dessutom fullt tänkbart att en del av hans berättelser bygger på falska minnen i en snävt definierad mening (se kapitel 3), framkallade under terapi och/eller förhör.

På vårdavdelningen berättade Sture Bergwall hur Sven Å Christianson gav honom insikter i hur minnet fungerar och hur han fick lära sig tekniker att minnas. Detta kan ha bidragit till att Bergwalls morderkännanden och barndomshistorier utvecklades i trovärdig riktning. Samtidigt ska det noteras att Sven Å Christianson i sina utsagor som sakkunnig i tingsrätterna pekade på möjligheten till falska minnen, men att denna möjlighet inte tycks ha beaktats tillräckligt av polis, åklagare och domstolar.

Sture Bergwall lanserade själv en alternativ tolkning av uppenbart felaktiga uppgifter. Det skulle då röra sig om ”medvetna avvikelser”, en psykologisk term som inte kan återfinnas i den minnespsykologiska litteraturen, men som förfaller ha accepterats som förklaring i olika led i rättsprocesserna. Sådana förklaringar fick visst stöd från den minnessakkunnige som anlätades och finns refererade i Zelmanovits-, Stegehuis- och Johannesendomarna. Vid vårt möte med Pär-Anders Granhag, professor med forskningsinriktning mot rätts- och vittnespsykologi, menade han att en hypotes under utredningsarbetet måste vara falsifierbar. Om ett svar tolkas som rätt hur man än svarar, så blir hypotesprövningen meningslös.

Det är svårt att inte uppfatta acceptansen för ”medvetna avvikelser” som ytterligare ett uttryck för Sture Bergwalls manipulerande förmåga och en allt för okritisk hållning bland dem som hörde hans berättelser och förklaringar. På så sätt lämnade Bergwall själv bidrag till grupptänkandet.

Bergwalls berättande utvecklades för att det fanns villiga lyssnare. Det gällde inte bara terapeuter, annan vårdpersonal, medpatienter och rättsväsendets aktörer utan också massmedia. Enligt journalanteckningar bedömde man på kliniken att det fanns en risk för att han utvecklade en ”pseudopersonlighet” till följd av spelet med massmedia. Denna bedömning förefaller rimlig.

Sture Bergwalls väl belagda fabulerande och manipulerande förmågor gör att man måste förhålla sig kritiskt även till vad han berättat under senare år. Jag utesluter inte att hans nya berättelser kan vara tillrättalagda – han kan inte utan förbehåll betraktas som fullt ut trovärdig i de intervjuer och förhör han gett i samband med att han tog tillbaka sina erkännanden och senare. Denna reservation innefattar det Sture Bergwall uppgav om psykoterapin under resningsprocesserna och när han under Rättsmedicinalverkets utredning 2013 modifierade sin levnadsberättelse när det gällde pedofili och

sadism. Den medpatient vi intervjuat har reagerat på att Bergwalls berättelser refererats så okritiskt som sanningar i senare års skrivelser – åtskilliga uppgifter stämmer inte alls med hur medpatienten uppfattat Bergwall och hans vård.

Det kan också vara klokt inta en försiktig hållning till Sture Bergwalls uppgifter i kommissionens samtal med honom. Han kan mycket väl ha avlyssnat oss som intervjuare och anpassat sitt berättande på motsvarande sätt som han gjort tidigare.

Belöningar och förstärkningar

Det finns i Sture Bergwalls sjukhistoria, under vården på Sätters sjukhus och tidigare, omständigheter som talar för att förstärkningar och belöningar spelat en betydande roll för hans beteende och sjukdomssymtom. När vårdens påverkan på rättsprocesserna bedöms, kan det vara av värde att ge en samlad bild för att lyfta fram hur ett helt system av belöningar, direkt eller indirekt, spelade en roll för hur vården och rättsprocesserna kom att utvecklas.

- a) När han kom till Säter hade Sture Bergwall en lång historia av missbruk av alkohol, lösningsmedel och droger (men också en lång missbruksfri period). För personer med missbruk kan olika former av belöningsystem spela en särskilt stor roll.
- b) När Sture Bergwall återskapade "bortträngda" minnen av mord uppstod en positiv återkoppling i form av terapeuternas, läkarnas, minnespsykologens, polisens och åklagarens uppmärksamhet, ofta också uppskattning. För polis och åklagare blev det viktigt att denna återkoppling, gynnsam för att fler minnen skulle avtäckas, kunde bestå – därav de påtryckningar åklagaren gjorde för att Sture Bergwall skulle få fortsätta med samma terapeut som tidigare när frågan om byte av terapeut kom upp 1994. Även de påtryckningar åklagaren gjorde att Sture Bergwalls frigång skulle få fortsätta trots morderkännandena kan ses som uttryck för denna typ av belöning. Här hade åklagaren en annan syn än chefsöverläkaren, vilken med hänvisning till morderkännandena hade beslutat att dra in alla former av frigång.
- c) Sture Bergwalls ångestattacker, "regressioner" och byten av personlighet gav honom vårdpersonalens och terapeutens särskilda uppmärksamhet. Hans uppträdande och berättande blev

en form av patientkarriär inom de ramar som en mycket lång, eventuellt livslång, slutenvård kunde ge.

- d) Samma uppträdande gav extra tilldelning av beroendeframkallande läkemedel. Bergwall ställde ofta krav på extra läkemedelstillsättning för att orka fortsätta förhören, krav som i regel tillgodosågs. Doserna blev mycket höga. Här ska det dock påpekas att vi inte kunnat säkerställa att han skulle ha haft ”fri” tillgång till läkemedel (utöver den vid behovs-medicinering som ordinerats). Vi har heller inte kunnat säkerställa att han tilldelats läkemedel utan att det noterats i journalhandlingarna.
- e) Sture Bergwall blev ett allt intressantare psykologiskt och medicinskt fall när incest i barndomen, ritualmord, seriemördande, kannibalism, multipla personligheter m.m. kom in i bilden; detta innebar för honom en form av belöning. Från flera håll har det i våra intervjuer framförts att det i uppmärksamheten kring Bergwalls dramatiska berättelser skulle finnas en attraktion hos hans terapeuter, deras handledare och hos externa sakkunniga (minnespsykolog, rättsmedicinare). I de långa samtalen med psykologiprofessorn Sven Å Christianson kunde Bergwall ”känna sig som en i gänget” och han använde flitigt psykologiska facktermer när han återgav samtalen för sina medpatienter.
- f) Vid våra intervjuer med vårdpersonal och med Göran Fransson, överläkare vid Säterkliniken i början av 90-talet, påpekades att det bland patienter på rättspsykiatriska kliniker kan uppstå en form av tävlan om vem som är farligast. Sture Bergwall kom efter sina många morderkännanden att framstå som centralgestalt på avdelningen – och uppträdde även som en sådan.
- g) Förhören, särskilt brottsrekonstruktionerna, innebar avbrott i det rutinmässiga livet på vårdavdelningen. Enligt den information vi haft tillgänglig planerade Bergwall sin medverkan med viss entusiasm, han uppskattade de stora arrangemangen med många personer involverade – ju betydelsefullare desto bättre (en medpatient talade om ”kortege”). Efter utflykterna berättade han utförligt om sina upplevelser.
- h) Det stora offentliga intresset (”Sveriges värsta seriemördare”) kan i sig ha inneburit en form av belöning av för en uppmärksamhetssökande person. Sture Bergwall var aktiv i kontakterna

med massmedia. Hans psykoterapeut Birgitta Ståhle framhöll vid vårt samtal med henne att han hade ett ”stort behov av bekräftelse och vara i centrum”. Sture Bergwall mottog en lång rad besök från personer intresserade av hans fall ur vetenskaplig, professionell eller massmedial synpunkt, något som kan ha bidragit till att bryta den dagliga tristessen. Här ska samtidigt påpekas att Sture Bergwall ofta talade om hur plågsamt det var att vara så uppmärksammad och framställas så negativt i media. Detta hindrade inte att han tog kontakt med författare och bad dem skriva om hans fall. På Bergwalls initiativ ägnade t.ex. Kristina Hjertén von Gedda ett avsnitt i boken *Bortom allt rimligt tvivel. Fyra svenska rättsfall* åt Bergwall. Han erhöll också gåvor från media.

I debatten kring Sture Bergwalls vård har det dessutom framförts att hans ursprungliga bevekelsegrund för att erkänna mord skulle vara att man hösten 1992 planerade utskrivning från slutenvården – han skulle ha föredragit att stanna i klinikens trygga miljö i stället för att skrivas ut till en osäker framtid utanför sjukhuset. Belöningen för erkännandena skulle vara att han skulle få stanna på sjukhuset. Det finns uppgifter som motsäger denna uppfattning (se kapitel 4).

Offerrollen

Sture Bergwall har ofta framträtt i en offerroll. Den nu förhärskande publika bilden är att han varit ett offer för vården (psykoterapi och läkemedelsbehandlingen) och för rättsväsendet (polisutredningarna, åklagaren, i viss mån också domstolarna), en bild som varit väl ägnad att stödja resningsprocesserna. Enligt min bedömning är det delvis korrekt att vården och rättsväsendet bidragit till att Bergwallsaken utvecklats så illa som den gjort. Men jag vill samtidigt påpeka att offerrollen inte är ny för Sture Bergwall. Den har varit ett genomgående tema i Sture Bergwalls liv, något som blivit uppenbart under vårt utredningsarbete. Eftersom detta tema inte avhandlats tidigare och haft implikationer för både vården och rättsprocesserna, ägnar jag det visst utrymme här.

Enligt Sture Bergwalls 1990-talsberättelser var han offer för föräldrarnas och ena broderns sexuella övergrepp och moderns försök att döda honom. Han upplevde sig också som utstött av familjen, något som ska ha bidragit till hans senare psykiska problem, missbruk och våldsbänagenhet. När Sture Bergwall under 1970-talet återföll i drogmissbruk berodde det enligt Rättsmedicinalverkets utredning 1991 på att han ”kommit i lag med homosexuella som missbrukade narkotika och sprit”. Liknande tolkningar av Bergwall som offer för dåligt sällskap gjordes under vården på psykiatriska kliniken i Sundsvall under första halvan av 1970-talet.

Efter rånet 1990 uppgav Sture Bergwall att det skett på initiativ av hans unga medbrottsling och att han själv fallit offer för dennes övertalningsförmåga. ”MA styrde honom helt” enligt Rättsmedicinalverkets utredning 1991. MA skulle dessutom ha utsatt Bergwall för sadomasochistiska handlingar. I verkets utlåtande lyfts den komplicerade relationen till MA som en huvudorsak till Bergwalls psykiatriska problem. Det förtjänar att påpekas att det finns helt andra uppfattningar av relationen dem emellan – enligt dessa tolkningar skulle Sture Bergwall ha varit den manipulerande kraften i förhållandet och helt dragit in den mycket yngre MA i sin egen värld.

Vid åtminstone fem av de mord Sture Bergwall erkände uppgav han att han hade en medbrottsling. I den utredning om samverkande mördare som psykiatrikern Ulf Åsgård gjorde 1996 (Åsgård deltog vid denna tid i arbetet i Gärningsmannaprofilgruppen vid Rikskriminalpolisen) fann han Sture Bergwalls uppgifter om medbrottslingar osannolika. Som möjlig alternativ förklaring angav han att Bergwall ville fördela skulden för de fruktansvärda handlingarna på andra.

Vid rättegångarna, i intervjuer och i sin bok *Kvarblivelse* talade Bergwall om den stora skuld han bar på, om hur ångesten och sorgen ständigt plågade honom och hur denna plåga utgjorde det ultimata straffet för hans illgärningar. I boken och under terapin talade han mer om sig själv som offer än som gärningsman. Också i det material Margit Norell bevarade uttryckte Bergwall ofta att han var ett offer. I *Kvarblivelse* skrev Sture Bergwall om anhöriga till mordoffren och hur han genom erkännandena lindrat deras skuld (förmodligen skulden att inte ha skyddat sina barn från att bli mördade): ”... rättegången blir till ett slags reningsbad för dem att

tvätta bort den egna skulden.” Ett genomgående tema i de anföranden Bergwall presenterade vid rättegångarna var likaså att han påtog sig en offerroll när han berättade om morderna för anhörigas skull, för att de skulle få visshet.

När Sture Bergwall 2001 skrev den artikel på DN Debatt där han förkunnade att han skulle ta time-out från polisutredningarna, återvände han till detta tema – han hade tagit sitt beslut för mordoffrens anhörigas skull, eftersom han inte ville att de skulle hoppas förgäves. Huvudtemat i artikeln var dock att han blivit sviken av dem som ifrågasatt hans berättelser, främst Leif GW Persson och Kerstin Koorti. Han hade blivit ett offer för deras misstrogenhet.

Psykiatriska diagnoser

God klinisk diagnostik är en förutsättning för adekvat behandling och underlättar riskbedömningar. Den psykiatriska diagnostiken har varit osedvanlig svår och spretig i Sture Bergwalls fall. Till en del beror det på att han haft en komplex och svårtolkad symtombild. Vid flera av de utredningar och kliniska bedömningar som Bergwall genomgått har man påpekat att han varit ovanligt svårbedömd. Han har fått en mängd olika diagnoser och vid åtminstone ett tillfälle (1991) har Rättsmedicinalverket avstått från att ange en specifik psykiatrisk diagnos.

De tre diagnoser som varit mest återkommande genom åren har varit personlighetsstörning, pedofili och sadism. Olika uttryck för schizofreniliknande och dissociativa tillstånd har också varit vanliga. Bedömningarna av hur allvarliga hans sjukdomstillstånd varit har varierat över tid.

När Sture Bergwalls psykiatriska diagnoser diskuteras, måste man först skilja på hans psykiska tillstånd i dag från det tillstånd han befann sig i tidigare. Flera av de psykiatriska experter vi intervjuat har påpekat att personlighetsstörningar och pedofila böjelser tenderar att blir mindre framträdande med stigande ålder. Det är således felaktigt att bedöma Sture Bergwalls tidigare diagnoser och farlighet enbart utifrån hans symtom och agerande i dag.

Tidspräglade strömningar i den psykiatriska diagnostiken har bidragit till att Bergwall fått så skiftande diagnoser, detta med viss

återverkan på rättsprocesserna. Praxis i diagnossättning varierar inte bara över tid utan också i rum. Det finns lokala diagnostraditioner som ger variationer i diagnossättandet, något som påpekats i våra intervjuer.

I den aktuella debatten kring det nya psykiatriska klassifikationssystemet DSM-5 har det framhållits att det finns mycket låg samstämmighet även mellan erfarna kliniker när det gäller vissa vanliga psykiatriska diagnoser. Det finns ett uppenbart behov av att skärpa det vetenskapliga underlaget för diagnostiken. Det behövs bland annat systematiska kunskapssammanställningar av den tämligen omfattande men snåriga vetenskapliga litteraturen på området. Vilka diagnoser är robusta och vilka är det inte? Behovet av nationell vägledning och samordning av diagnostiken är uppenbart. Av Bergwallsaken att döma förefaller behovet vara allra störst när det gäller personlighetsstörningar och sadism.

En ytterligare observation är att Bergwall sällan fått en beroende- eller missbruksdiagnos trots att tidigare missbruk förelegat och att han hade ett uppenbart läkemedelsberoende. Problemet med underdiagnostik och underbehandling av missbruk bland rättspsykiatriska patienter har uppmärksammats av bl.a. det nationella rättspsykiatriska kvalitetsregistret RättspsyK.

Sture Bergwall som seriemördare

När Sven Å Christianson i allmänna termer beskrev seriemördares psykologiska profil, något som han gjorde i rättsprocesserna i Bergwallsaken och senare i sin bok *I huvudet på en seriemördare* (2010), kom mycket att stämma in på just Bergwall. Det gällde seriemördares förmåga att manipulera, att de inte ger sig på bara en enda kategori av mordoffer (t.ex. unga pojkar), att brottsplatserna kan ligga långt ifrån varandra och att de utnyttjar media för att få uppmärksamhet. På så vis fann många till synes motsägelsefulla uppgifter kring Bergwall sin beteendemässiga förklaring. Långt driven förmåga att föra polisen bakom ljuset (manipulera) sades också karaktärisera seriemördare. Också detta skulle kunna stärka uppfattningen om Bergwall som potentiell seriemördare, till synes en paradox.

Det tycks alltså som om bilden av Bergwall som seriemördare formades utifrån en färdig matris baserad på det vetenskapliga och populärkulturella litteraturen om seriemördare. Som jag diskuterar på andra ställen i denna PM fanns många pådrivande omständigheter och potentiella aktörer, inklusive Bergwall själv. Det är oklart hur mycket Sture Bergwall lärde sig om seriemördare och hur de tänker av Sven Å Christianson som genomförde en omfattande serie samtal med honom under 1990-talet inför ett bokprojekt. Under alla förhållanden presenterade Sture Bergwall en rad av de mer uppseendeväckande drag som förknippats med seriemördare och som haft stor massmedial attraktionskraft. Dit hörde svåra sexuella övergrepp i barndomen, sadistiska inslag i dödandet, styckande av liken, kannibalism och gömslen där likdelar förvarades.

Uppträdande vid brottsrekonstruktioner och i domstolar

De filmer från vallningarna på "brottsplatserna" som visats i TV och på nätet har blivit mycket uppmärksammade och de har använts av domstolarna. Vår analys i kapitel 13 när det gäller vallningarna kan behöva kompletteras med ett medicinskt perspektiv.

Bland dem vi intervjuat finns kraftigt divergerande uppfattningar om hur Sture Bergwalls uppträdande vid vallningarna ska tolkas. Åtskilliga av dem som hade kontakt med Bergwall under "erkännandeåren" har ifrågasatt om det rörde sig om reella ångestattacker och äkta byte av personlighet. Claes Borgström sade sig vid vårt möte aldrig i något annat sammanhang ha sett Bergwall uppträda som han gjorde under vallningarna. Borgström har också påpekat att han inte skulle ha tillåtit att Bergwall vallades drogad på en brottsplats. Sven Å Christianson uppfattade att Bergwall under vallningarna troligen spelade teater, något som han vid vårt möte benämnde "Cirkus Quick". En medpatient som under många av de aktuella åren hade möjlighet att observera Bergwall på vårdavdelningen såg honom aldrig uppträda där som han gjorde på vallningsfilmerna. Medpatienten är övertygad om att Bergwall spelade teater. Denna uppfattning delas av flera ur den vårdpersonal som var närvarande vid vallningarna. Det finns även rent medicinska observationer från filmerna som kan tala för att det inte rörde sig om "äkta" ångestattacker.

Andra har tolkat Bergwalls agerande under brottsrekonstruktionerna som äkta svåra ångestattacker när han närmade sig brottsplatsen och/eller allvarlig läkemedelsberusning. Advokat Thomas Olsson beskrev i vårt samtal med honom Bergwall som ”påtänd och drogpåverkad”. Sture Bergwall har också själv uppgett att han inget mindes från ”erkännandeåren” eftersom han då var så påverkad av läkemedel.

Man kan konstatera att här finns vitt skilda uppfattningar och det går inte att med full säkerhet uttala sig om vad som orsakade Bergwalls ofta bisarra uppträdande under brottsrekonstruktionerna. Jag menar ändå att man i bedömningarna måste väga in hans manipulativa förmåga och de belöningsmekanismer som diskuteras tidigare i denna PM.

Motsvarande motsägelsefulla tolkningar finns beträffande Bergwalls uppträdande vid rättegångarna. Hans förste försvarare Gunnar Lundgren talade vid vårt möte om ett spel från Bergwalls sida där hans agerande, sammanbrott, hans förmåga att uttrycka sig och hans intelligens ledde till att rätten köpte hans uppgifter. Advokat Kerstin Koorti framförde i stället att hon aldrig sett någon åtalad vara så påverkad som Bergwall var under rättegången i Johan Asplund-fallet. Hon beskrev också i vårt samtal med henne att rättegången mer var en terapisession än en konventionell rättegång.

Farlighetsbedömningar

Vid den rättspsykiatriska undersökningen efter det rån Bergwall begick 1990 bedömdes han som farlig. Denna bedömning grundades inte bara på vad som hände i anslutning till rånet utan även på hans tidigare pedofili och våldshandlingar med sadistiska inslag.

Alltsedan intagningen på rättspsykiatriska kliniken 1991 gjordes återkommande farlighetsbedömningar som underlag för förvaltningsrättens beslut om eventuell utskrivning och frigång/permisioner. Farlighetsbedömningar bygger på sjukdomens allvarlighetsgrad och på risken för återfall i brott.

Redan i samband med intagningen på rättspsykiatriska kliniken 1991 betonade överläkaren Göran Fransson Bergwalls farlighet, detta utifrån hur han betedde sig vid rånet 1990 och de brott han

tidigare begått. Genomgående har Bergwalls farlighet sedan bedömts vara hög och fortsatt rättspsykiatrisk slutenvård motiverad, något som också var sjätte månad blivit förvaltningsrättens beslut.

Under de första åren, nära inpå rånet med sadistiska inslag, torde dessa bedömningar ha varit helt okontroversiella. När Bergwall började erkänna och fällas för mord stärktes underlaget. Svårigheterna i farlighetsbedömningarna började uppstå när Sture Bergwall 2008 tog tillbaka sina erkännanden och – än mer uttalat – när hovrätterna började bevilja resning och åtalen lades ner. När det blev alltmer uppenbart att alla åtal skulle läggas ner, skulle Sture Bergwall då bedömas som mindre farlig?

Säterkliniken valde den formella ansatsen att Bergwall var dömd för mord ända fram till det sista åtalet lagts ner. Därför kvarstod klinikens farlighetsbedömning fram till 2013. Samma bedömning gjorde Socialstyrelsens Rättsliga råd sommaren 2013. Efter det att samtliga åtal lagts ner och Rättsmedicinalverket gjort en ny rättspsykiatrisk utredning omprövades farlighetsbedömningen. Bergwalls farlighet ansågs då inte allvarligare än att han kunde behandlas i rättspsykiatrisk öppenvård. Det förefaller alltså som om Säterkliniken, Rättsliga rådet och förvaltningsdomstolen alla har valt den formella vägen när man gjort sina farlighetsbedömningar och tagit sina beslut.

Farlighetsbedömningar ligger alltså till grund för förvaltningsrättens omprövning av den rättspsykiatriska tvångsvården var sjätte månad. Utifrån de intervjuer med olika aktörer som vi genomfört förefaller bedömningarna och domstolsbesluten oftast vara slentrianmässiga. Denna bedömning baseras inte bara på Bergwallsaken utan också på information om hur det i allmänhet går till vid förhandlingarna i förvaltningsrätterna. Patientens faktiska möjligheter att göra sin röst hörd är små. Det juridiska ombudet och rättens medicinsk sakkunniga förefaller i regel vara passiva. Min bedömning är att den passivitetskultur som utvecklats i många, dock inte alla, av förvaltningsdomstolarna behöver brytas.

Medinflytande och eget ansvar

Under rättspsykiatrisk tvångsvård har de flesta patienter ett mycket begränsat medinflytande över sin vård. Bergwall förefaller dock ha haft mer inflytande än de flesta rättspsykiatriska patienter. Att

psykoterapin bedrevs så intensivt var i mycket på Bergwalls initiativ och han styrde i stor utsträckning själv terapins inriktning och innehåll. Han hade relativt stor tillgång till vid behovsmedicinering och kunde på så vis själv styra delar av läkemedelsbehandlingen. När det visade sig att han inte trivdes i Växjö efter överflyttningen dit 1994 tillgodosågs snabbt hans önskemål att flytta tillbaka till Säter.

Sture Bergwalls önskemål om att terapeuten skulle vara närvarande vid polisförhör, brottsrekonstruktioner och rättegångar tillgodosågs i mycket stor utsträckning. Det var också han själv som stod för merparten av informationsutbytet mellan psykoterapin och mordutredningarna. Vid flera tillfällen när han ansåg sig inte orka berätta själv, bad han psykoterapeuten vara förmedlare.

Patientinflytandet betonas alltmer i svensk hälso- och sjukvård. Den nya patientlagen (2014:821) som gäller från den 1 januari 2015 är ett uttryck för detta. I lagen finns bestämmelser om bland annat samtycke, delaktighet, val av behandlingsalternativ, möjligheter att välja vård utanför det egna landstinget och rätten till nya medicinska bedömningar. En fråga som aktualiseras är: I vad mån kommer patientlagen att få praktiskt inflytande på den rättspsykiatriska vården? Sture Bergwall ansökte exempelvis 2009 om att få byta vårdgivare. Ska ett sådant önskemål möjligen kunna tillgodoses med stöd av den nya lagen? Ska man som patient i rättspsykiatrisk vård kunna kräva en förnyad medicinsk bedömning (second opinion)?

I en departementsskrivelse från Socialdepartementet 2014 föreslås en lagändring för att säkra att den rättspsykiatriska patientens synpunkter på vården inhämtas. Varken patientlagen eller departementsskrivelsen har dock föranlett förändringar i lagen om rättspsykiatrisk vård (1991:1129).

Har personer som dömts till rättspsykiatrisk vård ett ansvar för sitt beteende och för brottsliga handlingar? Sture Bergwall fick vid ett par tillfällen åtal eftergift för handlingar begångna under avvikelser från psykiatrisk tvångsvård, detta med hänvisning till hans psykiska sjukdom. Det har ändå spekulerats kring hur stort hans eget ansvar varit i de processer som lett fram till morderkännandena. Själv framhöll Bergwall vid vårt möte med honom att han som tvångsintagen och missbrukare hade ett särskilt skyddsbehov. Samtidigt sade han sig ha ett eget ansvar, bland annat för att han så

enträget strävade efter att få gå i psykoterapi. Han sade sig dessutom ha ett ansvar i förhållande till brottsoffrens anhöriga, till sin familj och samhället i stort, däremot inte i förhållande till Säterkliniken eller rättsväsendet – ”de har ett ansvar för mig”.

Debatten om tvångsvårdade patienters eget ansvar har förts länge, inte minst under 1990-talet. Lars Jacobsson, professor i psykiatri, och fler med honom, hävdade då att man måste tillgodose inte bara vårdbehov utan även ansvarsaspekter när man bedömer tvångsvårdade personers handlingar, åtminstone när det gäller personer utan svår psykotisk sjukdom. Jacobsson och andra ansåg att samhället därigenom visar respekt för personen som ansvarig människa.

Även om personer med samma extraordinära fallenhet för fabulerande och manipulerande som Sture Bergwall är sällsynta, är det uppenbart att vården (och rättsväsendet) behöver skyddsmekanismer mot manipulation. Frågan är hur detta kan åstadkommas utan att vården förlorar sig i cynism och misstänkliggörande. De insatser som brukar nämnas är allmänt ökad medvetenhet och ökat kunnande om fabulerande och manipulation, kunskap hur man identifierar riskgrupper, identifierar risksituationer som gynnar fabulerande och falska minnen samt genomför återkommande oberoende bedömningar.

Förslag

Allmänt om förslagen

Att arbeta inom rättspsykiatrin är ett svårt, utmanande och utsatt jobb. I Bergwallsaken har detta blivit särskilt uppenbart. Vården har kritiserats mycket hårt inte bara av Sture Bergwall och hans advokat utan också av många externa aktörer. I våra samtal med företrädare för den rättspsykiatriska vården har det varit uppenbart att man sällan upplever att arbetet uppskattas av utomstående. Få av huvudmännens politiker eller ledande tjänstemän visar engagemang i den rättspsykiatriska vården.

Mot denna bakgrund kommer de allra flesta av de förslag som redovisas här från personer med egen praktisk erfarenhet av rättspsykiatrisk vård eller från företrädare för vårdprofessioner eller patienter. Förslagen har framkommit dels vid de samtal vi haft med

enskilda aktörer och organisationer, dels vid de seminarier kommissionen arrangerade med företrädare för de rättspsykiatriska klinikerna respektive myndigheter och vårdens huvudmän.

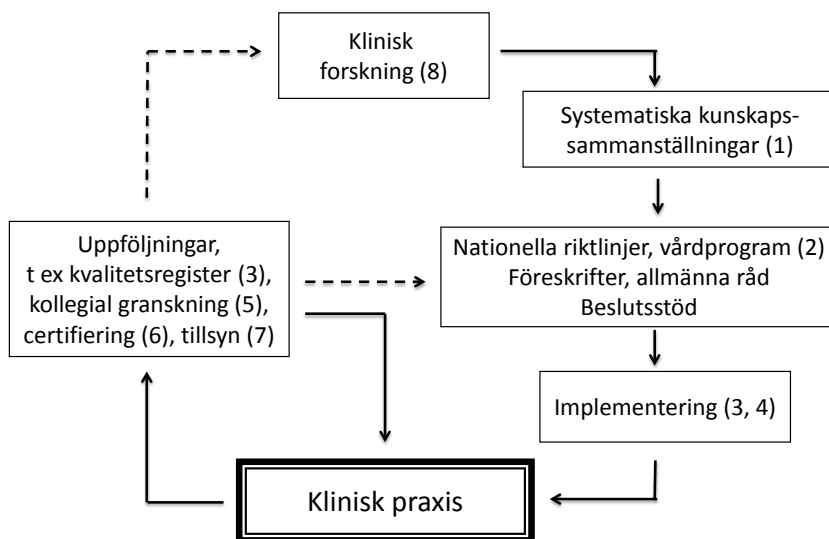
Jag har i detta avsnitt samlat förslagen tematiskt samt försökt redovisa en tydlig linje från iakttagelser till förslag.

Tema 1: Kunskapsutvecklingen inom den rättspsykiatriska vården behöver stärkas

Iakttagelser som leder till förslagen

Lagen om rättspsykiatrisk vård ger ramarna för den rättspsykiatriska vården, men vårdens medicinska innehåll bestäms utifrån vad som anges i hälso- och sjukvårdslagen. Denna anger endast i allmänna termer sjukvårdshuvudmännens ansvar. Därför krävs andra former av styrning av vårdens innehåll. En viktig styrform är så kallad kunskapsstyrning, sammanfattad i figuren. Kunskapsstyrningen brukar betraktas som en mjuk styrform.

Figur Kunskapsstyrning av svensk sjukvård. Siffrorna inom parentes hänför sig till de förslag rörande kunskapsstyrning inom rättspsykiatri som presenteras senare i texten

Mitt intryck från intervjuer och seminarier är att det på många håll inom svensk rättspsykiatri förekommer ett mycket ambitiöst utvecklingsarbete. Inom den rättspsykiatriska vården är det ofta svårt att omedelbart avläsa resultaten av ett utvecklingsarbete. Utifrån den kunskapsstyrningscykel som beskrivs i figuren finner jag ändå att det i flera avseenden finns tydliga möjligheter att stärka kunskapsstyrningen inom svensk rättspsykiatri. Förutom att mer generellt förbättra vårdens kvalitet, kan en ökad kunskapsstyrning bidra till att reducera risken för (a) åsiktsbaserade modesvängningar i diagnostiken och behandlingsutbudet, (b) grupptänkande och (c) manipulation.

- Rättspsykiatrisk forskning förekommer på några av landets rättspsykiatriska kliniker. Men det saknas i stort sett internationellt gångbar interventionsforskning, det vill säga studier av olika behandlingsmetoders effekter. Möjligheterna till nationell samordning har inte utnyttjats.
- En systematisk kunskapsöversikt innebär en strukturerad genomgång av all vetenskaplig litteratur på ett område och en kvalitetsbedömning av litteraturen. Det saknas svenska systematiska kunskapsöversikter över viktiga delar av rättspsykiatrin. Särskilt påfallande är bristen på sammanställd kunskap när det gäller den grupp patienter inom rättspsykiatrin som har diagnosen personlighetsstörning, dvs. den diagnos oftast Sture Bergwall haft.
- Socialstyrelsen publicerar nationella riktlinjer, i regel för de större folksjukdomarna. För vissa av patientgrupper som finns i rättspsykiatrisk vård (patienter med schizofreni och missbruk) finns nationella riktlinjer. För dessa grupper kan riktlinjerna behöva anpassas till patienter under rättspsykiatrisk tvångsvård. Specialistföreningar publicerar dessutom vårdprogram för mindre patientgrupper; vårdprogrammen har ett något snävare fokus än de nationella riktlinjerna. För den breda diagnosgruppen personlighetsstörningar publicerade Svenska Psykiatriska Föreningen 2006 kliniska riktlinjer. Dessa kan behöva uppdateras med ny-tillkommen kunskap under det senaste decenniet.
- Det nationella kvalitetsregistret RättspsyK visar stora skillnader mellan vårdheterna i hur olika behandlingsmetoder tillämpas. Det förefaller också finnas stora praxisvariationer över landet

när det gäller diagnostiken som underlag för att välja behandling. Det kan vid många kliniker finnas behov av förbättrat stöd att implementera nya evidensbaserade metoder.

- Kvalitetsregistret RättspsyK kan vara ett kraftfullt verktyg för uppföljning av verksamhetsutveckling och för öppna jämförelser av vårdkvaliteten mellan vårdenheterna. De senaste åren har registret utvecklats mycket positivt till att inte bara beskriva patienterna och deras diagnoser utan också vårdens processer och resultat. Registret jämför vårdenheternas resultat med avseende på bland annat återfall i brottslighet. Det har stor potential som bas för verksamhetsutveckling och rättspsykiatrisk forskning.
- Vi har stött på goda exempel på kollegial granskning inom rättspsykiatrin, där verksamheter kvalitetsgranskar varandra och utbyter erfarenheter. Dessa initiativ förefaller ha varit av ad hoc-karaktär. De har sällan stötts av landstingsledningarna och har sällan blivit uthålliga.
- Av våra intervjuer har jag fått intrycket att kraven på rättspsykiatrins medarbetare att förkovra sig och hämta kunskap utifrån varierar påtagligt mellan individer och mellan verksamheter. Det saknas dessutom formella kompetenskrav för psykoterapihandledare och dessa utses inte alltid utifrån verksamhetens behov.
- Psykologförbundets policyprogram om evidensbaserad psykologisk praktik från 2013, liksom aktuella rekommendationer från Svensk Psykiatrisk Förening, ger god grund för kunskapsstyrning enligt den modell som presenteras här.

Förslag

1. SBU (Statens beredning för medicinsk utvärdering) bör av regeringen få i uppdrag att inventera på vilka områden inom rättspsykiatrin det finns behov av systematiska kunskapsöversikter. Där behoven är störst bör SBU få i uppdrag att genomföra kunskapsöversikter.

2. Vårdprofessionerna inom rättspsykiatri bör få statligt ekonomiskt stöd för att gemensamt ta fram respektive modernisera vetenskapligt baserade vårdprogram för de viktigaste patientgrupperna. En modell finns i det statliga stödet för att utveckla vårdprogram inom cancervården.
3. Sjukvårdens huvudmän och de rättspsykiatriska verksamheterna bör systematiskt arbeta med uppgifter från kvalitetsregistret RättspsyK i sin verksamhetsutveckling inom den rättspsykiatriska vården. SKL kan här ha en central roll.
4. Landstingen/regionerna bör utforma genomarbetade utbildnings- och utvecklingsprogram som engagerar samtliga medarbetarkategorier inom rättspsykiatri, detta med det uttalade syftet att främja vårdens kvalitet och förhindra grupptänkande. För psykoterapihandledare bör landstingen utforma kvalitetskrav och de bör utses utifrån verksamhetens krav.
5. Ett system med kollegial granskning bör införas. Systemet skulle kunna samordnas av det professionella nätverk mellan rättspsykiatriska kliniker som redan finns (med reservation för att det omfattar bara de största verksamheterna) eller av SKL.
6. En form av nationell samordning kan vara att de rättspsykiatriska verksamheterna frivilligt ackrediteras/certifieras på ett enhetligt sätt. Två av de rättspsykiatriska verksamheterna i landet är redan nu ISO-certifierade. De rapporterar goda erfarenheter av certifieringsarbetet. Andra rättspsykiatriska verksamheter bör överväga att på motsvarande sätt certifiera sin verksamhet.
7. Tillsynen av rättspsykiatri bör ses över (se nedan).
8. Vetenskapsrådet bör av regeringen få i uppdrag att göra en översyn av den rättspsykiatriska forskningen i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv. Baserat på översynens resultat bör Vetenskapsrådet föreslå de förändringar som kan krävas.

Tema 2: Tillgången till externa bedömningar behöver förbättras

Iakttagelser som leder till förslagen

- Efter den rättspsykiatriska undersökningen vid Rättsmedicinalverket 1991 gjordes med ett undantag ingen mer ingående extern bedömning (second opinion) av Bergwalls diagnos, vårdens innehåll och effekter förrän 22 år senare. Undantaget gällde professor Lars Lidbergs bedömning 1994 i Zelmanovits-fallet där Lidberg var partssakkunnig. Denna undersökning var inte en rättspsykiatrisk undersökning i lagens mening
- Vid många förvaltningsdomstolar förfaller de särskilda utskrivningsprövningarna var sjätte månad hanteras slentrianmässigt. Domstolens sakkunniga läkare är ofta passiva. Patienterna kan uppfatta att deras sak inte prövas tillräckligt.
- Rättsliga rådet vid Socialstyrelsen har som en av sina uppgifter att avge utlåtanden över rättspsykiatriska undersökningar. Rådet kan alltså vara en instans för förnyade bedömningar. Under de senaste åren har antalet rättspsykiatriska ärenden där Rättsliga rådet anlitas gått ner kraftigt; orsaken är oklar.
- Det har framförts kritik mot att en och samma expert kan ha flera samtidiga funktioner (till exempel anlitas av Rättsliga rådet, vara vetenskapligt råd i rättspsykiatri vid Socialstyrelsen och/eller vara anställd vid Rättsmedicinalverket). Det blir i dessa fall inte fråga om en oberoende förnyad bedömning, även om ärendet formellt prövas i olika instanser.

Förslag

1. Lagen om rättspsykiatrisk vård (1991:1129) bör kompletteras med en bestämmelse om att en förnyad bedömning av diagnos och vård ska genomföras minst vart tredje år för patienter i långvarig rättspsykiatrisk vård.
2. En översyn bör göras av förvaltningsdomstolarnas sakkunnig-läkare: uppdrag, kompetens, hur insatta de är i de fall de ska uttala sig om samt deras roll vid förhandlingarna. Denna översyn kan göras inom ramen för en bredare granskning av hur förvaltningsdomstolarnas faktiska verksamhet förhåller sig till

intentionerna i lagen om rättspsykiatrisk vård. Min uppfattning är att lagens bestämmelser ser bra ut på papperet, men att det är dags att införa ett kvalitetssäkringssystem för förvaltningsdomstolarnas bedömningar i rättspsykiatriska ärenden.

3. Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att genomföra en översyn av Rättsliga rådet och särskilt analysera orsakerna till att rådet anlitas mer sällan i rättspsykiatriska ärenden samt utreda om rådet kan vara en mer anlita resurs för förnyade externa bedömningar. Jävsproblematiken bör belysas. I uppdraget bör ingå att ta ställning till om också den åtalade bör ha möjlighet att anlita rådet för ett oberoende utlåtande.

Tema 3: Tillsynen av den rättspsykiatriska vården behöver ses över

Iakttagelser som leder till förslagen

Vid våra intervjuer har kritik framförts mot tillsynsmyndigheten. I korthet kan kritiken sammanfattas i följande punkter:

- I Sture Bergwalls fall har tillsynsmyndighetens granskningar sällan eller aldrig rört vårdens innehåll, t.ex. hans psykoterapi eller läkemedelsbehandling. Det är också vårdverksamheternas uppfattning att tillsynen i allmänhet mycket sällan gäller vårdens innehåll. IVO:s (tidigare Socialstyrelsens) tillsyn av rättspsykiatri är i huvudsak varit inriktad på formalia och på säkerhetsaspekter, eftersom det här finns lagstöd om man vill rikta kritik mot verksamheterna.
- Verksamheterna efterfrågar en mindre repressiv och mer stödjande tillsyn. Om tillsynen vore mer stödjande skulle den kunna utgöra en resurs för extern bedömning och på så vis motverka grupptänkande i vården.
- Handläggningstiderna vid IVO (och tidigare Socialstyrelsen) kan i tillsynsärenden vara synnerligen långa. Sture Bergwall har i perioder varit en flitig anmälare. I hans fall har tillsynsprocesserna inneburit extensiva skriftväxlingar och långa rader av inlagor och yttranden. I den mån fel begåtts, riskerar den långsamma tillsynsprocessen att fördröja behövliga förändringar i vården.

- Från verksamheterna har det ofta framförts att bedömningarna varierar påtagligt mellan de sex regionala tillsynsenheterna. Man har också påpekat att kompetensen bland tillsynens personal kan variera.
- Det saknas tillsyn av Rättsmedicinalverkets utlåtanden. Det har debatterats i fackpress om detta är försvarligt ur principiell synpunkt.

Förslag

1. IVO bör se över tillsynen av de rättspsykiatriska verksamheterna. Har den rätt inriktning och är den organiserad på optimalt sätt? Kan tillsynen i större utsträckning avse vårdens innehåll och bli mer stödjande för verksamheterna? Handläggningstiderna bör kortas. En målsättning bör vara att utredningarna görs mindre resurskrävande för såväl myndigheten som för de rättspsykiatriska verksamheterna.
2. IVO bör överväga att samla den rättspsykiatriska tillsynen till en nationell enhet vid myndigheten.
3. Rättsmedicinalverkets verksamhet bör göras föremål för tillsyn på motsvarande sätt som annan medicinsk verksamhet. Detta kräver lagändring.

Tema 4: Medicinska och psykologiska experters bidrag till rättsprocessen behöver kvalitetssäkras

Iakttagelser som leder till förslagen

- I Sture Bergwalls fall har en och samma psykologiska expert anlitats som polisens rådgivare och domstolens sakkunnig vid de flesta av mordutredningarna och rättegångarna. Han har dessutom forskat med Sture Bergwall som objekt. Jävsfrågorna och risken för grupptänkande har inte beaktats tillräckligt av åklagare och domstolar. I kapitel 14 betonar utredningen den sakkunniges eget ansvar att bedöma eventuellt jäv. Men kunskapen om när jäv föreligger eller inte varierar kraftigt mellan sakkunniga. Det förefaller därför rimligt att domstolarna själva tar ett större

ansvar för att jävsreglerna är kända och att de tillämpas. Goda förebilder finns utanför rättsväsendet.

- Samma rättsläkare har anlitats i flera av mordutredningarna. Denne har också uppträtt som sakkunnig i domstolar. Inte heller här har jävsfrågor och risk för grupptänkande beaktats tillräckligt.
- Det finns i svenska domstolar en praxis att rättsmedicinare men inte rättspsykiatriker hörs muntligt i domstol. I Bergwallsaken hördes utredande rättspsykiatriker varken under rättegångarna eller under resningsprocesserna.
- I Norge kvalitetsgranskas expertutlåtanden innan de presenteras för rätten (se NOU 2001:12 och 2014:10). I Sverige saknas motsvarande kvalitetsgranskning; i Bergwalls fall hade en sådan granskning varit av värde både under rättegångarna och under resningsprocesserna.
- Att sakkunnigas råd och utsagor inte utsätts för kritisk granskning är långt ifrån unikt för rättsprocesserna i Bergwallsaken. Aktuella exempel där man i resningsprocesser tvingats ompröva tidigare expertutlåtanden gäller mål om skakvåld mot barn och incest. I vårdnadstvister förekommer utlåtanden av varierande kvalitet från läkare, psykologer och socialtjänstens personal. De som kommer med olika former av utsagor gör det ofta utan att själva tillräckligt beakta om de håller tillräcklig kvalitet eller inte. Problemet med att polis, åklagare och domstolar har en allt för okritisk inställning till experter förefaller vara utbredd. Internationell forskning har visat att psykologer, psykiatriker och domare klart överskattar sina kunskaper i vittnes- och minnespsykologi. I själva verket skiljer sig deras kunskaper föga från allmänhetens. Det ska dock påpekas att det i dag i Sverige görs vissa utbildningsinsatser för att minska problemet med kunskapsbrist i olika led i rättsprocessen.
- En följd av de bristande kunskaperna i rätts- och minnespsykologi är att polis, åklagare, försvarsadvokater och domstolar ofta har otillräcklig beställarkompetens, dvs. de anlitar inte alltid bästa tillgängliga expertis eller inser inte när mer än en expert kan behöva anlitas för att få en komplett bild av kunskapsläget.

Förslag

1. Rättsväsendets myndigheter bör gemensamt utarbeta styrdokument som minimerar risken för att en och samma expert anlitas i flera roller och i flera rättsprocesser mot en och samma åtalad. Jävsfrågorna måste tas på större allvar av domstolarna. Här finns goda förebilder, t.ex. den skriftliga jävsdeklaration som nio myndigheterna inom hälso- och sjukvårdsområdet tillämpar gemensamt (http://www.sbu.se/upload/Bindningar_j%C3%A4v/Javsdeklaration%202014%20MW_K3.pdf).
2. Praxis bör ändras så att även de som utfört rättspsykiatriska utredningar hörs muntligt i rätten oftare än i dag.
3. Det finns behov av en översyn där man tar ett större grepp på frågan om experters/sakkunnigas roll i rättsprocesserna. I ett sådant utredningsarbete bör man överväga att utifrån norsk modell i Sverige införa ett system för kvalitetsgranskning av de expertutlåtanden som är avsedda att företes inför rätten. En översyn bör även hantera frågan om bristande kunskap om rätts- och minnespsykologi och därmed bristande beställarkompetens i flera led i rättsprocessen.

Tema 5: Åtgärder mot grupptänkande krävs

Iakttagelser som leder till förslagen

- I denna utredning ges åtskilliga exempel på grupptänkande i Bergwallsaken.
- Ett genomgående tema i Bergwalls vård var att det fanns brist på kritiskt tänkande, inte bara på Sätters sjukhus utan också bland andra aktörer. Denna brist gällde Sture Bergwalls vård i snäv mening men också de metoder som tillämpades i rättspsykiatrin. Det fanns grupptänkande i relationerna mellan vård och rättsväsende.
- Grupptänkande är på inget sätt unikt för enstaka vårdenheter eller enstaka medicinska discipliner. Det förekommer i svensk hälso- och sjukvård, inom rättsväsendet och i andra samhälls-

sektorer. Det är t.ex. paradoxalt att det inom universitetsvärlden, där kritiskt tänkande brukar framhållas som en särskild dygd, finns rader av exempel på utpräglad grupptänkande.

- En slutsats blir att det behövs både generella och mer specifika ansatser för att minska risken för grupptänkande inom den rättspsykiatriska vården och i dess samspel med rättsväsendet.

Förslag

1. En röd tråd i de förslag som presenteras i denna underlagspromemoria är att de syftar till att minska risken för grupptänkande och främja öppenhet och kritiskt tänkande i vården. Insatser *mot* grupptänkande och *för* ökat kritiskt tänkande är av särskilt stor betydelse för att minska risken att kraftfullt manipulerande personer driver vården i en destruktiv riktning. Här finns för personalen en svår balansgång mellan kritiskt tänkande till nytta för patienten å ena sidan och risken för cynism och obefogad misstro å den andra.
2. I den vetenskapliga litteraturen har generella förebyggande insatser mot grupptänkande föreslagits (tidigast Janis 1982). Några centrala komponenter är (a) någon i gruppen får som särskild uppgift att kritiskt granska gruppens arbete och slutsatser, (b) utomstående samtalspartners och granskare inbjuds, (c) ingående granskning av alternativa slutsatser/åtgärder.
3. Bland förslagen i denna PM finns många som mer specifikt rör insatser mot grupptänkande inom rättspsykiatrin. Ökade möjligheter till extern bedömning, aktivare roll för sakkunniga läkare i förvaltningsdomstolarna, bättre utnyttjande av Rättsliga rådet, mer stödjande tillsyn som granskar också den rättspsykiatriska vårdens innehåll samt kvalitetsbedömning av expertutlåtanden som företes i rätten är alla förslag som har detta syfte.
4. De viktigaste förslagen rör ändå förstärkt kunskapsstyrning inom rättspsykiatrin. Förslagen syftar till att främja den kvalitetsutveckling som redan pågår inom rättspsykiatrin genom att ta fram bättre kunskapsunderlag, stärka utbildningsinsatser för samtliga kategorier vårdpersonal, mer systematiskt utnyttja möjligheterna till kollegial granskning samt att genom forskning stärka det vetenskapliga underlaget för de metoder som används.

Huvudmannaskapet för rättspsykiatrisk vård

I våra diskussioner med oli²³

ka intressenter i Bergwallsaken har frågan om ökad nationell samordning eller styrning återkommande förts fram. Diskussionerna har oftast gällt att överföra huvudmannaskapet för den rättspsykiatriska vården från landstingen till staten. Utredningen *Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd* (SOU 2012:17) diskuterade huvudmannafrågan för rättspsykiatrin, men då främst utifrån att utförarna skulle kunna vara privata. Utredningens slutsats blev att huvudmannafrågan borde utredas separat.

Frågan om den rättspsykiatriska vårdens huvudmannaskap är relativt perifer i förhållande till Bergwallärendet. Eftersom den ändå återkommit så ofta i våra diskussioner med olika aktörer och har viss relevans för möjligheterna till nationell kunskapsstyrning, har jag valt att här referera de vanligaste argumenten *för* respektive *mot* statligt huvudmannaskap.

En rad argument *för* nationell samordning vilka diskuterats inom vårdens professioner har sammanställts av överläkare Jan Cederholm vid den rättspsykiatriska verksamheten i Vadstena. En del av synpunkterna skulle möjligen kunna tillgodoses genom bättre samordning mellan dagens huvudmän, men på flera punkter skulle ett statligt huvudmannaskap vara en säkrare väg att bemästra problemen. Här presenteras argumenten i förkortad och redigerad form.

- *Likvärdig vård.* De tjugo landstingen/regionerna bedriver rättspsykiatrisk vård på olika villkor och med skiftande resurser. Rättspsykiatrin organiseras olika inom respektive landsting/region. Vissa landsting "säljer bort" hela uppdraget eller delar av uppdraget till andra landsting. I andra landsting är rättspsykiatrisk vård helt integrerad i allmänpsykiatrin eller ligger organisatoriskt under somatisk verksamhet. Personalens kompetens och erfarenhet inom området varierar. Synen på vård och behandling skiftar. En nationell organisation skulle öka möjligheterna till likvärdig vård inom rättspsykiatrin. En sådan organisation skulle också kunna ge större transparens mellan olika rättspsykiatriska enheter kring olika behandlingsmodeller, säkerhetsfrågor samt styrnings- och ledningsfrågor.

- *Resursutnyttjande.* Investeringar i rättspsykiatrisk vård är i dag inte samordnade. Inom säkerhetsområdet tas beslut om utveckling och investeringar på lokal nivå. Enskilda landsting/regioner försöker uppskatta framtida behov på allt för lösa grunder och med stor risk för feldimensionering. Det finns också tydliga samordningsmöjligheter vad gäller tillgängliga vårdplatser inom rättspsykiatrisk vård. I dag finns ekonomiska incitament där landstingen inte sällan är konkurrenter (en enda vårdplats i hög säkerhet inbringat runt två miljoner per år). I en samordnad organisation skulle dessa problem kring planering och resursutnyttjande reduceras.
- *Samverkan.* Rättspsykiatrin samverkar med organisationer och huvudmän som oftast har en nationell plattform, t.ex. kriminalvården, polisen och domstolarna. Det är i dag svårt att få till en nationell samverkan som berör all rättspsykiatri. (I detta sammanhang ska också påpekas att andra vi i kommissionen diskuterat med har framhållit det principiella: Om staten dömer till vård, är det också staten som ansvarar för vården).
- *Kompetens.* Det behövs en nationell samsyn kring kompetensutveckling inom den rättspsykiatriska vården – utbildningarnas organisation och innehåll, kompetenskrav och kvalitetsmått behöver bli mer enhetliga. En gemensam arbetsgivare skulle dessutom tydligare kunna arbeta med personalpolicys, karriärvägar och kompetensöverföring inom hela organisationen.
- *Öppenvård.* I en sammanhållen organisation kan möjligheterna öka att utveckla den rättspsykiatriska öppen-/eftervården, kanske som en sammanhållen underorganisation med paralleller till Kriminalvårdens frivårdsorganisation.
- *Subspecialisering.* En nationell samordning av rättspsykiatrin skulle ge möjligheter att subspecialisera vissa enheter. Utvalda enheter skulle kunna specialisera sig på särskilda problemgrupper, t.ex. lagöverträdare med pedofili eller framträdande antisocial personlighetsstörning eller åldrade patienter inom rättspsykiatrin.

- *Förnyade bedömningar.* En samordnad organisation skulle innebära att det blir enklare att få tillgång till förnyad bedömning (second opinion). Även utbyte av konsultuppdrag kring exempelvis riskbedömningar skulle underlättas.
- *Farlighetsbedömningar.* I dag finns stora variationer över landet i hur frågan om risk-/farlighetsbedömning hanteras och hur man hanterar bedömda risker. En nationell samordning, baserad på strukturerade evidensbaserade metoder, behövs.
- *Förvaltningsdomstolarna.* Rättssäkerheten i förvaltningsdomstolarnas arbete med rättspsykiatriska patienter behöver förbättras. En viktig komponent i kvalitetssäkring av verksamheten skulle vara att rättspsykiatrisk expertis blir mer enhetlig i sina bedömningar.
- *Brukar- och närståendefrågor.* Bättre nationell samordning av brukarperspektiv och närståendefrågor behövs. Barn som anhörig är en annan viktig fråga som hanteras olika i dag.
- *Vårdval.* På sikt skulle en samordnad organisation kunna underlätta för patienten att välja vårdenhet utifrån tankegångarna bakom den nya patientlagen 2015.
- *Rättsmedicinsk forskning.* Forskningen inom rättspsykiatri skulle stärkas om det fanns nationell samordning.

Vi har i våra diskussioner med olika aktörer också mött en rad motargument, om än inte lika omsorgsfullt inventerade, mot en nationell/statlig organisation, till exempel:

- Staten är inte alltid en framgångsrik huvudman för tvångsvård; betydande skillnader i vårdkvalitet finns också inom statlig tvångsvård (Statens institutionsstyrelse).
- Många patienter vårdas ömsom i rättspsykiatrisk vård och allmänpsykiatrisk vård. Övergångar mellan dessa vårdformer kan försvåras.
- Samarbetet mellan rättspsykiatri och allmänpsykiatri försvåras när det gäller personalförsörjning, personalens vidareutbildning och kvalitetsutveckling.

- Möjligheterna till samarbete med primärvården, möjligen också kommunerna, försämras.
- En överföring av huvudmannskapet innebär centralisering av vården. Det finns risk att patienten vårdas långt från sitt vanliga sociala nätverk.

Min bedömning är att frågan om rättspsykiatrins huvudmannskap ligger allt för långt Bergwallkommissionens uppdrag för att vi ska komma med förslag på detta område. Det är dock från utredningsarbetet uppenbart att detta är en fråga som i hög grad engagerar de olika intressenterna i den rättspsykiatriska vården. En översyn förefaller angelägen.

Referenser

Böcker om Sture Bergwall eller de behandlade fallen

- Bergwall (1995) *Min bror Thomas Quick: en berättelse om det ofattbara.*
- Bergwall & Bergwall (2009) *Thomas Quick är död.*
- Christianson (2010) *I huvudet på en seriemördare.*
- Elwin (1986) *Fallet Johan.*
- Golrang (2009) *Profilerings av multimördare. Likheter och skillnader mellan tre svenska multimördare: en psykologisk undersökning.*
- Hjertén von Gedda (2005) *Bortom allt rimligt tvivel.*
- Johannesen (2013) *Therese: mammas historie.*
- Josefsson (2013) *Mannen som slutade ljuga. Berättelsen om Sture Bergwall och kvinnan som skapade Thomas Quick.*
- van der Kwast (2015) *Bortom rimligt tvivel: Thomas Quick och rättsvisan.*
- Lambertz (2015) *Quickologi.*
- Larsson (1998) *Mytomanen Thomas Quick: en dokumentation.*
- Larsson (2012) *Mytomanen Thomas Quick: från början till slutet.*
- Mattsson (2002) *Gåtan Thomas Quick.*
- Parner (2013) *Fallet Quick/Bergwall: analys av en vård- och rätts-skandal.*
- Quick (1998) *Kvarblivelse.*
- Råstam (2012) *Fallet Thomas Quick. Att skapa en seriemördare.*
- Svensson (2009) *Quick: den stora rättsskandalen.*

Offentliga utredningar och propositioner

- Proposition 1986/87:89 *Ett reformerat tingsrättsförfarande.*
- Proposition 1994/95:23 *Ett effektivare brottmålsförfarande.*
- Proposition 2004/05:64 *Ny ordning för utfärdande av rättsintyg.*
- SOU 1938:44 *Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.*
- SOU 1982:26 *Översyn av rättegångsbalken.*
- SOU 1987:72 *Juristkommissionens rapport om händelserna efter mordet på statsminister Olof Palme.*
- SOU 1999:88 *Granskningskommissionens betänkande. Brottutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme.*
- SOU 2002:37 *Osmo Vallo – utredning om en utredning.*
- SOU 2006:103 *Översyn av den rättsmedicinska verksamheten – tillsyn, Rättsliga rådet och rättsläkarens roll.*
- SOU 2009:98 *Resningsförfarandet i brottmål – återupptagande av förundersökning och rätt till biträde.*
- SOU 2011:45 *Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m.*
- SOU 2012:17 *Psykiatri och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd.*
- SOU 2013:17 *Brottmålsprocessen.*

Riktlinjer och rekommendationer

- FASS för förskrivare.*
- Regler för advokatverksamhet med kommentar. 2:a uppl.*
- Riksåklagarens riktlinjer 2014:1 *Etiska riktlinjer för anställda i åklagarväsendet.*
- Sveriges advokatsamfund (2015) *Advokatens uppdrag för svaga eller utsatta klienter.*
- Sveriges psykologförbund (1999) *Kvalitetsstandard – Traumatiska minnen.*
- Sveriges psykologförbund (u.å.) *Yrkesetiska principer för psykologer i Norden.*

Böcker

- American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5)*.
- Anckarsäter, Nilsson & Radovic (2014) *Mad, sad or bad. Nedslag i svensk rättspsykiatrisk forskning – en festskrift till Anders Forsmans 70-årsdag*.
- Bass & Davis (1988) *The courage to heal: A guide for women survivors of child sexual abuse*.
- Bass & Davis (1996) *Incest och andra sexuella övergrepp. Handbok för överlevare*.
- Beecher-Monas (2007) *Evaluating Scientific Evidence. An interdisciplinary framework for intellectual due process*.
- Bellis, red. (2012) *True and false recovered memories. Toward a reconciliation of the debate*.
- Benedek (1994) *The myth of repressed memory*.
- Bentelius & Agneklev red. (1998) *God advokatsed*.
- van Bergen (2011) *Memory distrust in the legal context*.
- Björkman, Diesen, Forssman & Jonsson (1997) *Bevis. Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enstaka bevis*.
- Blomkvist (1987) *Försvaren*.
- Borgström (2011) *Advokaten i brottmålsprocessen*.
- Bring & Diesen (2009) *Förundersökning*. 4:e uppl.
- Bring, Diesen & Wahren (2004) *Förhör*. 2:a uppl.
- Cars (1959) *Om resning i rättegångsmål*.
- Christianson & Bäckman (1995) *Traumatiska minnen*.
- Christianson, Engelberg & Holmberg (1998) *Avancerad förhör- och intervjuetodik*.
- Christianson & Granhag, red. (2008) *Handbok i rättspsykologi*.
- Christianson, Granhag & Hartwig (2008) *Gärningsmannaprofilering*.
- Conways, red. (1997) *Recovered memories and false memories*.
- Crews (1995) *The memory wars: Freud's legacy in dispute*.
- Cullberg (2003) *Dynamisk psykiatri*. 7:e uppl.
- Cullberg (2007) *Mitt psykiatriska liv*.

- Dahlstedt (2013) *Falska erkännanden – ett beteendevetenskapligt perspektiv*. Stockholms universitet.
- Dereborg (1990) *Från legal bevisteori till fri bevisprövning i svensk straffprocess*.
- Diesen (1993) *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*.
- Diesen (1994) *Bevisprövning i brottmål*.
- Diesen, red. (1997) *Bevis*.
- Diesen (2015) *Bevisprövning i brottmål*. 2:a uppl.
- Ebervall (2002) *Försvararens roll*.
- Edelstam (1991) *Sakkunnighetsbeviset: en studie rörande användningen av experter inom rättsväsendet*.
- Edenius (1999) *Gud eller Svensson: om en teori för psykos och utveckling av en behandlingsmetod*.
- Ekelöf (1996) *Rättegång II*. 8:e uppl.
- Ekelöf m.fl. (2002) *Rättegång I*. 8:e uppl.
- Ekelöf, Bylund & Edelstam (2006) *Rättegång III*. 7:e uppl.
- Ekelöf & Edelstam (2008) *Rättsmedlen*. 12:e uppl.
- Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) *Rättegång IV*. 7:e uppl.
- Feldt & von Otter (2013) *Barnläkarfallet. En förnekad rättsskandal*.
- Fitger m.fl. (oktober 2014 Zeteo) *Rättegångsbalken*.
- Granhag & Christianson (2008) *Handbok i rättspsykologi*.
- Granhag & Strömwall, red. (2004) *The detection of deception in forensic contexts*.
- Gudjonsson (2003) *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*.
- Gärde m.fl. (1949) *Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande: med kommentar*.
- Health Services Commissioner (2005) *Inquiry into the practice of recovered memory therapy*. Department of Human Services, Victoria, Australien.
- Heilig & Håkansson (2014) *Narkotikaberoende*.
- Hellblom-Sjögren (1997) *Hemligheter och minnen: att utreda tillförlitlighet i sexualbrottsmål*.

- Janis (1972) *Victims of groupthink: A psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes.*
- Janis (1982) *Groupthink: psychological studies of policy decisions and fiascoes.* 2:a uppl.
- Jersild (2015) *Den stökiga psykiatrin.*
- Johnston (1998) *Spectral evidence. The Ramona case: incest, memory, and truth on trial In Napa Valley.*
- Kocsis (2008) *Serial murder and the psychology of violent crimes.*
- Lindell m.fl. (2005) *Straffprocessen.*
- Loftus, Doyle & Dysert (2008) *Eyewitness testimony: Civil & criminal.* 4th edition.
- Loftus & Ketcham (1994) *The myth of repressed memory.*
- Lundgren (1994) *La de små barn komme til meg: barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep.*
- Lunds Domarakademi (2007) *Rättsäkerheten i brottmål – ifrågasatt av Justitiekanslern.*
- Nordh (2013) *Praktisk process VIII. Bevisrätt C. Bevisvärdering.*
- Nyberg (2010) *Polisförhör – sökande efter fakta eller erkännande – en studie av polisförhör i två mordutredningar.* Linnéuniversitetet.
- Olsson (2013) *En mördare blir till.*
- Ottosson (2004) *Psykiatri.* 6:e uppl.
- Peyron (2010) *Advokatetik, en praxisgenomgång.*
- Radovic & Anckarsäter, red. (2009) *Tillräknelighet.*
- Rossmo (1995) *Geographic profiling: target patterns of serial murderers.*
- Schelin (2007) *Bevisvärdering av utsagor i brottmål.*
- Svensson (1996) *Sanningens eld lögnens lågor.*
- Welamson (1994) *Rättegång VI.* 3:e uppl.
- Wiklund (1973) *God advokatsed.*
- Wiklund & Sjöström, red. (2004) *Svensk vittnespsykologi. Utsagepsykologi i teori och praktik.*
- Öhrström (1996) *Sex, lögn och terapi: verkligheten bakom vår tids häxprocesser.*

Uppsatser och artiklar

- Agné (2010) *Mediebilderna av Sture Bergwall och Thomas Quick*. Stockholms universitet.
- Alcalá (2013) *Seriemordererna från terapirommet – från Sture Bergwall till Thomas Quick – och tillbaka igen*. Samtiden.
- Ask & Granhag (2008) *Psykologiska påverkansfaktorer vid utredningsarbete. Handbok i rättspsykologi*.
- Beauregard, Proulx & Rossmo (2005) *Spatial patterns of sex offenders: Theoretical, empirical and practical issues*. *Aggression and Violent Behavior*.
- Berglund (2008) *Interju med Johan Cullberg*. Socionomen.
- Boysen & van Bergen (2013) *A review of published research on adult dissociative identity disorder 2000–2010*. *Journal of Nervous Mental Disorders*.
- Breger (2010) *Making waves or keeping the claim: Analyzing the institutional culture of family courts through the lens of social psychology groupthink theory*. *Law & Psychology Review*.
- Busto & Sellers (1991) *Anxiolytics and sedative/hypnotics dependence*. *British Journal of Addiction*.
- Christianson (1992) *Psykologisk expertis i rättssalarna – får vi bättre domstolsbeslut?* *Svensk Juristtidning*.
- Cullberg & Levander (1991) *Recovered versus nonrecovered schizophrenic patients among those who have had intensive psychotherapy*. *Acta Psychiatrica Scandinavica*.
- Degnin (2009) *Difficult patients, overmedication and groupthink*. *Journal of Clinical Ethics*.
- Eaton (2001) *Management communication: The threat of groupthink*. *Corporate Communication*.
- Edelstam (1990) "Fakta i målet"? – Några reflektioner med anledning av en avhandling i vittnespsykologi. *Svensk Juristtidning*.
- Edelstam (1997) *Om rättsintyg – några reflexioner med anledning av Socialstyrelsens allmänna råd om rättsintyg vid utredning av våldsbrott och sexualbrott*. *Juridisk Tidskrift*.
- Edvardsson (2014) *Mer om tankefel vid utredningsarbete i fallet Thomas Quick*. Örebro universitet.

- Esser (1998) *Alive and well after 25 years: A review of groupthink research*. Organizational Behavior and Human Decision Processes.
- Forsgren (2014) *Opartiska domare och effektiv resursanvändning*. Svensk Juristtidning.
- Fotopoulou (2010) *The affective neuropsychology of confabulation and delusion*. Cognitive Neuropsychiatry.
- Garrett (2010) *The substance of false confessions*. Stanford Law Review.
- Geraerts et al. (2009) *Cognitive mechanisms underlying recovered-memory experiences of childhood sexual abuse*. Psychological Science.
- Gerleman (2013) "Den som sa det han var det" – om prövning av erkännanden ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Lunds universitet.
- Gilboa (2010) *Strategic retrieval, confabulations, and delusions: Theory and data*. Cognitive Neuropsychiatry.
- Glowinski, Payman & Frencham (2008) *Confabulation: a spontaneous and fantastic review*. Australian & New Zealand Journal of Psychiatry.
- Godwin & Canter (1997) *Encounter and death: The spatial behavior of US serial killers*. Policing: An International Journal of Police Strategies & Management.
- Goodwill & Alison (2005) *Sequential angulation, spatial dispersion and consistency of distance attack patterns from home in serial murder, rape and burglary*. Psychology, Crime & Law.
- Gregow (1996) *Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn*. Svensk Juristtidning.
- Hempel (1994) *Irrationellt grupptänkande: en analys av forskning rörande Janis begrepp groupthink*. Linköpings universitet.
- Hägglund & Grehn (2005) *Geografisk profilering: Ett framtida utredningshjälpmedel?* Umeå universitet.
- Højsted & Sjogren (2007) *Addiction to opioids in chronic pain patients: A literature review*. European Journal of Pain.
- Kaatari (1995) *Ramen som realitetens representation: Förödande konsekvenser när terapeuten bryter ramar*. Psykologtidningen.
- Kassmyr (2013) *Det allmännas skadeståndsansvar*. Uppsala universitet.

- Kjosnes (2011) *Sannhet, tro og fordommer*. Lunds universitet.
- Kringlen (2002) *Seksuelle overgrep, gjenvunnet hukommelse og multipl personlighetsforstyrrelse*. Tidsskrift for Den norske legeforening.
- Kvarnbrandt (2011) *Erkännandets roll vid bevisprövningen: Betydelsen av erkännandet för uppnåendet av beviskravet i brottmål*. Örebro universitet.
- Linkros (2009) *Svensk gärningsmannaprofilering – vetenskaplig legitimitet, samarbete och metoder*. Göteborgs universitet.
- Lundrigan & Canter (2001) *Spatial patterns of serial murder: An analysis of disposal site location choice*. Behavioral Sciences & the Law.
- Lundrigan & Canter (2002) *A multivariate analysis of serial murderers' disposal site location choice*. Journal of Environmental Psychology.
- Martin et al. (2007) *Benzodiazepines in generalized anxiety disorder: heterogeneity of outcomes based on a systematic review and meta-analysis of clinical trials*. Journal of Psychopharmacology.
- Menecier et al. (2012) *Can one talk of benzodiazepine "drunkenness"? About acute benzodiazepine intoxication, without suicidal or mortiferous tendencies*. Encephale.
- Mohler & Short (2012) *Geographic profiling from kinetic models of criminal behavior*. SIAM Journal of Applied Mathematics.
- Nijenhuis & van der Hart (2011) *Defining dissociation in trauma*. Journal of Trauma & Dissociation.
- Paton (2002) *Benzodiazepines and disinhibition: a review*. Psychiatric Bulletin.
- Phalén (2014) *Mediebevakning – ett hot mot domarens objektivitet?* Juridisk Tidskrift.
- Ramberg (2014) *Några funderingar om hovrättsprocessen som garant för en modern och rättvis rättegång*. Svea hovrätt 400 år.
- Raymaekers et al. (2012) *The classification of recovered memories: a cautionary note*. Consciousness and Cognition.
- Redlich (2010) *Self-reported false confessions and guilty pleas among offenders with mental illness*. Law and Human Behavior.

- Rosander (1994) *Groupthink in a different perspective: a study of authentic work groups*. Linköpings universitet.
- Rosander, Stiwne & Granström (1998) *Bipolar groupthink: Assessing groupthink tendencies in authentic work groups*. Scandinavian Journal of Psychology.
- Rossmo (1995) *Place, space, and police investigations: Hunting serial violent criminals*. Weisburd & Eck, eds, Crime and place.
- Sampallo (2014) *Erkännandets betydelse i brottmålsprocessen*. Lunds universitet.
- Shader & Greenblatt (1993) *Use of benzodiazepines in anxiety disorders*. New England Journal of Medicine.
- Sivertsson (1996) *Det går att möta människan bakom våldet*. Psykolognytt.
- Sjöberg (2011) *Kritiska synpunkter på vissa minnespsykologiska teories användning inom svenskt rättsväsende*. Svensk Juristtidning.
- Sjöberg & Lindholm (2005) *Satanistiska ritualmord och övergrepp mot barn – evidensbaserad motståndning mot ideologi*. Läkartidningen.
- Sjöberg & Lindholm (2009) *Återuppväckande av minnen saknar vetenskapligt stöd som behandling*. Läkartidningen.
- Snook (2005) *Serial murderers' spatial decisions: factors that influence crime location*. Journal of investigative psychology.
- Sohlmér (2014) *"Långt ifrån alla pedofiler är förövare" – och varför det är viktigt att veta*. Malmö högskola.
- vult von Steyern (2014) *Erkännandet och jakten på sanningen. En rättsvetenskaplig utredning rörande erkännandets utveckling i processrättshistorien*. Lunds universitet.
- Stoffers et al. (2012) *Psychological therapies for people with borderline personality disorder*. Cochrane Database of Systematic Reviews.
- Sullivan-Bissett (2014) *Implicit bias, confabulation and epistemic innocence*. Consciousness Cognition.
- Trotta (2014) *Modelling serial offenders' spatial behaviors: new assumptions for geographic profiling*. Université de Liège.

- Verheul & Herbrink (2007) *The efficacy of various modalities of psychotherapy for personality disorders: a systematic review of the evidence and clinical recommendations*. International Review of Psychiatry.
- Waldenström (2014) *Psykologförbundets styrelse: Kvalitetsstandard för behandling av traumatiska minnen upphör att gälla*. Psykologtidningen.
- Wiklund (1992) *Domstolarna granskar vittnespsykologer*. Svensk Juristtidning.
- Wiklund (1992) *Sakkunniggranskning av identifieringsbevisning och vittnesutsagor*. Svensk Juristtidning.
- Wolf (1994) *Att vårda dömda våldsbrottslingar på regionvårdsenheten på Sätters sjukhus – psykoterapeutisk behandling enligt brittisk objektrelationsterapi*. Stockholms universitet.
- Åsgård (1996) *Om samverkande mördare, svenska och internationella erfarenheter*. Rikskriminalpolisen.

Rapporter

- Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott* (version 3, maj 2014).
- Rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt (2006). *Felaktigt dömda*.
- Rapport från JK:s andra rättssäkerhetsprojekt (2009). *Rättssäkerheten i brottmål*.
- Rikspolisstyrelsens rapport 1994:12 *Rekonstruktioner vid förundersökning om brott*.
- Rikspolisstyrelsens rapport 2013:7 *Polisens förhör med misstänkta*.
- RättpsyK. Nationellt rättspsykiatriskt kvalitetsregister. *Årsrapporter 2012 och 2013*.

Kommittédirektiv 2013:107

Granskning av rättsväsendet och vården med anledning av rättsprocesser som rör Sture Bergwall

Beslut vid regeringssammanträde den 28 november 2013

Sammanfattning

En särskild utredare ska utreda och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde till att Sture Bergwall, tidigare Thomas Quick, blev dömd för åtta mord. Uppdraget omfattar även advokaters och sakkunnigas agerande i samband med de aktuella processerna.

Mot bakgrund av sin utredning ska utredaren analysera om det har förekommit strukturella brister i rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de aktuella brottmålsprocesserna. Om så bedöms vara fallet ska utredaren ta ställning till om det är nödvändigt att genomföra förändringar i något hänseende. För det fall behov av förändringar identifieras ska fullständiga ändringsförslag lämnas.

Uppdraget syftar inte till att bedöma eller uttala sig om enskildas ansvar för eventuella brott eller annat som kunnat eller kan komma att prövas av domstol. Utredningen ska inte heller överpröva domstolars, myndigheters eller andra offentliga organs beslut.

Uppdraget ska redovisas senast den 29 januari 2015.

Bakgrund

Domarna

Sture Bergwall dömdes 1991 för stöld, grov stöld och grovt rån till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Under vårdtiden berättade han om ett flertal mord som han påstod sig ha utfört. I vissa fall inleddes och fullföljdes förundersökningar med efterföljande åtal. I samtliga fall erkände han mordet och en stor del av bevisningen utgjordes av hans egna uppgifter. Detta resulterade i att han under perioden 1994–2001 blev dömd för åtta mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Sture Bergwall återtog senare alla erkännanden av mordet. I vissa fall ansökte han själv om resning och i andra fall ansökte åklagaren om resning till förmån för honom. Resning beviljades i samtliga fall. Åklagarna lade därefter ned åtalen varefter tingsrätten meddelade friande domar. Den sista friande domen vann laga kraft den 26 november 2013.

Sture Bergwall genomgår fortfarande rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning enligt domen från 1991. Den domen har inte varit föremål för resning.

Kritiken

Kritik har framför allt riktats mot hur polis och åklagare har organiserat och utfört förundersökningarna, men även andra delar av rättsväsendet och vården samt advokater och sakkunniga har kritiserats. Kritiken har framförts inte bara i domstolar och inför andra myndigheter utan även i medierna.

I besluten att bevilja resning har hovrätterna uttalat att Sture Bergwall under brottsutredningarna lämnade olika och motstridiga uppgifter i fråga om mordet – även om centrala händelseförlopp. Av de förhör som hölls med honom under förundersökningarna framgick, enligt vissa av resningsbesluten, att han anpassade sina uppgifter till de uppgifter som han fortlöpande delgavs under förundersökningarna. Detta ansågs kunna reducera bevisvärdet av ut-sagan. Vid resningsförfarandena konstaterades det vidare att det varken av tingsrätternas domar eller domstolsprotokoll framgår att Sture Bergwalls varierande uppgifter i olika skeden av förundersök-

ningarna redovisades för tingsrätterna i tillräcklig utsträckning. Tingsrätterna hade därför, enligt hovrätterna, inte någon reell möjlighet att beakta hur dessa uppgifter hade utvecklats och förändrats under brottsutredningens gång.

Ett annat exempel som åberopats till stöd för resningsbesluten är risken för falska erkännanden av en person som medicineras med narkotikaklassade preparat samtidigt som han eller hon genomgår suggestiv psykoterapi.

Uppdraget att utreda och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande

Höga krav måste ställas på kvaliteten i brottmålsprocessen. En brottsutredning ska alltid bedrivas på ett sådant sätt att kraven på rättssäkerhet och effektivitet säkerställs. I rättegångsbalken och i förundersökningskungörelsen finns en detaljerad reglering om förundersökning och brottmålsprocessen i övrigt.

I det nu aktuella fallet har alltså en person först fällts för åtta mord för att sedan efter resning frias från dem alla. Detta förhållande i sig väcker frågor om huruvida det kan finnas brister i den reglering och ordning som gäller för brottmålsprocessen. Till detta kommer att den kritik som i detta sammanhang har framförts är mycket allvarlig. Med hänsyn till detta måste det nu undersökas om det kan finnas generella brister i regleringen eller ordningen för brottmålsprocessen. Detta behövs för att säkerställa att det inte finns några svagheter i systemet som riskerar den enskildes rättssäkerhet i förfarandet.

Regeringen ser fortlöpande över den lagstiftning som styr brottmålsprocessen. Några viktiga exempel på det från senare tid är betänkandena Partsinsyn enligt rättegångsbalken (SOU 2010:14), Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45) och Brottmålsprocessen (SOU 2013:17). Dessa betänkanden bereds i Justitiedepartementet. Betänkandet SOU 2011:45 har lett till lagstiftning som innebär förstärkt rättssäkerhet vid ansökan om resning i brottmål.

Även om brottmålsprocesserna mot Sture Bergwall ägde rum före de förbättringar som har skett inom rättsväsendet och systemet således inte ser likadant ut nu som då, finns det starka skäl att granska processerna och övriga omständigheter kring dessa.

Som framgått av det föregående har det inte bara funnits frågetecken kring rättsväsende, advokater och sakkunniga, utan även kring vården. En granskning bör därför omfatta även den.

Uppdraget syftar inte till att bedöma eller uttala sig om enskildas ansvar för eventuella brott eller annat som kunnat eller kan komma att prövas av domstol. Det ligger inte heller inom uppdraget att överpröva domstolars, myndigheters eller andra offentliga organs beslut.

Utredaren ska

- utreda och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde fram till att Sture Bergwall blev dömd för åtta mord. Uppdraget omfattar även advokaters och sakkunnigas agerande i samband med de aktuella processerna.

Uppdraget att ta ställning till om det finns behov av förändringar

Mot bakgrund av sin utredning ska utredaren analysera om det har förekommit brister i rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de aktuella brottmålsprocesserna. Analysen ska även omfatta advokaters och sakkunnigas agerande. Om sådana brister konstateras ska utredaren bedöma om dessa är av sådant slag att de kan ses som strukturella brister. Huvudsyftet med granskningen ska vara att dra slutsatser om behovet av förändringar för att förhindra en upprepning av eventuella felaktigheter.

Utredarens arbete ska kunna tjäna som underlag för regeringens fortsatta överväganden i frågan om några förändringar behöver vidtas.

Utredaren ska

- mot bakgrund av sin utredning ta ställning till om det i något eller några avseenden är nödvändigt att genomföra förändringar i t.ex. författningar, organisation, regelverk, rutiner, samverkan eller rollfördelning mellan berörda myndigheter, och
- för det fall behov av förändringar identifieras, lämna fullständiga ändringsförslag.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska bedöma de ekonomiska konsekvenserna av förslagen för det allmänna och konsekvenserna i övrigt av förslagen. Om förslagen kan förväntas leda till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Redovisning av uppdraget

Utredaren får ta upp närliggande frågor som har samband med de frågeställningar som ska utredas, under förutsättning att utredaren bedömer att uppdraget ändå kan redovisas i tid.

Uppdraget ska redovisas senast den 29 januari 2015.

(Justitiedepartementet)

Kommittédirektiv 2014:138

Tilläggsdirektiv till Bergwallkommissionen (Ju 2013:18)

Beslut vid regeringssammanträde den 30 oktober 2014

Förlängd tid för uppdraget

Regeringen beslutade den 28 november 2013 kommittédirektiv om granskning av rättsväsendet och vården med anledning av rättsprocesser som rör Sture Bergwall (dir. 2013:107). Enligt utredningens direktiv skulle uppdraget redovisas senast den 29 januari 2015.

Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska i stället redovisas senast den 5 juni 2015.

(Justitiedepartementet)

Mötesförteckning

Dennis Aberos	Kerstin Evelius
Kristina Almqvist	Göran Ewerlöf
Jonas Almström (telefon)	Kjell-Olof Feldt
Henrik Anckarsäter	Eva Finné (telefon)
Anna-Clara Asplund	Lena Flyckt
Björn Asplund	Kaj Forslund
Christina Bergenstrand	Göran Fransson
Gunnar Berggren	Svend Otto Frederiksen
Sture Bergwall	Mats Friberg
Maria Billing	Anders Frigell
Göran Borg	Lennart Furufors
Claes Borgström	Anna Gerge
Magnus Brolin	Pär-Anders Granhag
Sara Bromander	Rolf Hammar
Richard Brännström	Irena Höglund
Eva Burgman	Lars Jacobsson
Martin Carlsson	Harriet Jakobsson Öhrn
Jan Cederborg	Per Magnus Johansson
Sven-Åke Christianson	Dan Josefsson
Ulf Christoffersson	Erik Kall
Johan Cullberg	Olga Karvanen
Ingela Dahlin	Kerstin Koorti
Anne Cecilie Dessarud	Magnus Kristiansson
Anna Dåderman	Marianne Kristiansson
Henrik Edelstam	Jenny Küttim
Bengt Eklund	Christer van der Kwast
Ingemar Engström	Viola Källberg
Björn Ericson	Göran Lambertz
Bo Ericsson (telefon)	Sten-Åke Larsson
Anders Eriksson	Anna Lerin

Sten Levander	Lars Rabe
Ola Liljendahl	Asbjørn Rachlew
Jörgen Lindberg (telefon)	Anne Ramberg
Mikael Lindgren	Vladislav Ruchkin
Ann-Sophie Lindqvist	Arnfinn Sandstad
Per Lindqvist	Rickard L Sjöberg
Elizabeth Loftus	Olle Sohlberg (telefon)
Gunnar Lundgren	Erik Solheim
Kjell Långbergs	Per Sternbeck
Geir-Egil Løke	Gubb-Jan Stigson
Agnes Mesterton	Håkan Ström
Andreas Murray	Birgitta Ståhle
Åsa Nilsson	Anton Svensson
Peter Nobel	Olof Svensson
Christer Nyberg	Per Svensson
Susanne Nyberg	Carl-Otto Svärd
Håkan Nyman (telefon)	Kristina Sygel
Clarence Näslund	Suzanna Säfmark
Jan Olsson	David Viderlöv
Thomas Olsson	Anders Wahlberg
Anna Orhall	Lars Werkström
Birgitta von Otter	Ing-Mari Wieselgren
Seppo Penttinen	Nils Wiklund
Anders Perklev	Anna Wikström
Kenth Persson	Erna Zelmin-Ekenhem
Leif GW Persson	Fredrik Åberg
Mats Persson	Anita Åkesson
Anders Printz	Ulf Åsgård

Seminariedeltagarförteckning

Seminariet om rättspsykiatri den 7 oktober 2014

Linda Almqvist (IVO)
Lena Flyckt (Svenska Psykiatriska Föreningen)
Malin Hamrén (Rättsliga rådet)
Ann-Sofie Hansson Pourtaheri (Föreningen för Forensiska
Psykologer)
Linda Hindberg (Socialdepartementet)
Marianne Kristiansson (Rättsmedicinalverket)
Maria Nyström Agback (Socialstyrelsen)
Karl-Otto Svärd (IVO)
Kristina Swiech (Socialstyrelsen)
Kristina Sygel (Svenska Rättspsykiatriska Föreningen)
Ing-Marie Wieselgren (SKL)
Fredrik Åberg (Svenska Psykiatriska Föreningen)

Seminariet med åklagare och advokater den 15 oktober 2014

Elin Blank (kammaråklagare)
Johan Eriksson (advokat)
Kerstin Eriksson (vice chefsåklagare)
Lennart Guné (överåklagare)
Ingela Hessius (advokat)
Alf Johansson (chefsåklagare)
Sture Larsson (advokat)
Anders Malmsten (advokat)
Tomas Nilsson (advokat)
Chatrine Rudström (kammaråklagare)
Mats Sällström (chefsåklagare)
Claes Östlund (advokat)

Statens offentliga utredningar 2015

Kronologisk förteckning

---

1. Deltagande med väpnad styrka i utbildning utomlands. En utökad beslutsbefogenhet för regeringen. Fö.
2. Värdepappersmarknaden MiFID II och MiFIR. + Bilagor. Fi.
3. Med fokus på kärnuppgifterna. En angelägen anpassning av Polismyndighetens uppgifter på djurområdet. Ju.
4. Ett svenskt tonnageskattesystem. Fi.
5. En ny svensk tullagstiftning. Fi.
6. Mer gemensamma tobaksregler. Ett genomförande av tobaksprodukt-direktivet. S.
7. Krav på privata aktörer i välfärden. Fi.
8. En översyn av årsredovisningslagarna. Ju.
9. En modern reglering av järnvägstransporter. Ju.
10. Gränser i havet. UD.
11. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2015. Kontroll, dokumentation och finansiering för ökad säkerhet. M.
12. Överprövning av upphandlingsmål m.m. Fi.
13. Tillämpningsdirektivet till utstationeringsdirektivet – Del I. A.
14. Sedd, hörd och respekterad. Ett ändamålsenligt klagomålssystem i hälso- och sjukvården. S.
15. Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring. N L.
16. Ökat värdeskapande ur immateriella tillgångar. N.
17. För kvalitet – Med gemensamt ansvar. S.
18. Lösöre köp och registerpant. Ju.
19. En ny ordning för redovisningstillsyn. Fi.
20. Trygg och effektiv utskrivning från slutna vård. S.
21. Mer trygghet och bättre försäkring. Del 1 + 2. S.
22. Rektorn och styrkedjan. U.
23. Informations- och cybersäkerhet i Sverige. Strategi och åtgärder för säker information i staten. Ju Fö.
24. En kommunallag för framtiden. Del A + B . Fi.
25. En ny säkerhetsskyddslag. Ju.
26. Begravningsclearing. Ku.
27. Skatt på dubbdäcksanvändning i tätort? Fi.
28. Gör Sverige i framtiden – digital kompetens. N.
29. En yrkesinriktning inom teknikprogrammet. U.
30. Kemikalieskatt. Skatt på vissa konsumentvaror som innehåller kemikalier. Fi.
31. Datalagring och integritet. Ju.
32. Nästa fas i e-hälsoarbetet. S.
33. Uppgiftslämnarservice för företagen. N.
34. Ett effektivare främjandeförbud i lotterilagen. Fi.
35. Service i glesbygd. N.
36. Systematiska jämförelser. För lärande i staten. S.
37. Översyn av lagen om skiljeförfarande. Ju.
38. Tillämpningsdirektivet till utstationeringsdirektivet – Del II. A.
39. Myndighetsdatalag. Ju.
40. Stärkt konsumentskydd på bolånemarknaden. Ju.
41. Ny patentlag. Ju.
42. Koll på anläggningen. N.
43. Väger till ett effektivare miljöarbete. M.
44. Arbetslöhet och ekonomiskt bistånd. S
45. SÖK – statsbidrag för ökad kvalitet. U.
46. Skapa tilltro. Generell tillsyn, enskildas klagomål och det allmänna ombudet inom socialförsäkringen. S.

47. Kollektiv rättighetsförvaltning på upphovsrättsområdet. Ju.
48. Bostadsmarknaden och den ekonomiska utvecklingen. Fi.
49. Nya regler för revisorer och revision. Ju.
50. Hela lönen, hela tiden. Utmaningar för ett jämställt arbetsliv. A.
51. Klimatförändringar och dricksvattenförsörjning. N.
52. Rapport från Bergwallkommissionen. Ju.

Statens offentliga utredningar 2015

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- Tillämpningsdirektivet till utstationeringsdirektivet – Del I. [13]
Tillämpningsdirektivet till utstationeringsdirektivet – Del II. [38]
Hela lönen, hela tiden. Utmaningar för ett jämställt arbetsliv. [50]

Finansdepartementet

- Värdepappersmarknaden
MiFID II och MiFIR. + Bilagor [2]
Ett svenskt tonnageskattesystem. [4]
En ny svensk tullagstiftning. [5]
Krav på privata aktörer i välfärden. [7]
Överprövning av upphandlingsmål m.m. [12]
En ny ordning för redovisningstillsyn. [19]
En kommunallag för framtiden.
Del A + B. [24]
Skatt på dubbdäcksanvändning i tätort? [27]
Kemikalieskatt. Skatt på vissa konsumentvaror som innehåller kemikalier. [30]
Ett effektivare främjandeförbud i lotterilagen. [34]
Bostadsmarknaden och den ekonomiska utvecklingen. [48]

Försvarsdepartementet

- Deltagande med väpnad styrka i utbildning utomlands. En ökad beslutsbefogenhet för regeringen. [1]

Justitiedepartementet

- Med fokus på kärnuppgifterna. En angelägen anpassning av Polismyndighetens uppgifter på djurområdet. [3]
En översyn av årsredovisningslagarna. [8]

- En modern reglering av järnvägstransporter. [9]
Lösöreköp och registerpant. [18]
Informations- och cybersäkerhet i Sverige. Strategi och åtgärder för säker information i staten. [23]
En ny säkerhetsskyddslag. [25]
Datalagring och integritet. [31]
Översyn av lagen om skiljeförfarande. [37]
Myndighetsdatalag. [39]
Stärkt konsumentskydd på bolånemarknaden. [40]
Ny patentlag. [41]
Kollektiv rättighetsförvaltning på upphovsrättsområdet. [47]
Nya regler för revisorer och revision. [49]
Rapport från Bergwallkommissionen. [52]

Kulturdepartementet

- Begravningsclearing. [26]

Miljö- och energidepartementet

- Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2015. Kontroll, dokumentation och finansiering för ökad säkerhet. [11]
Vägar till ett effektivare miljöarbete. [43]

Näringsdepartementet

- Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring. [15]
Ökat värdeskapande ur immateriella tillgångar. [16]
Gör Sverige i framtiden – digital kompetens. [28]
Uppgiftslämnarservice för företagen. [33]
Service i glesbygd. [35]
Koll på anläggningen. [42]

Klimatförändringar och dricksvattenförsörjning. [51]

Socialdepartementet

Mer gemensamma tobaksregler.

Ett genomförande av tobaksproduktdirektivet. [6]

Sedd, hörd och respekterad. Ett ändamålsenligt klagomålssystem i hälso- och sjukvården. [14]

För kvalitet – Med gemensamt ansvar. [17]

Trygg och effektiv utskrivning från slutenvård. [20]

Mer trygghet och bättre försäkring.

Del 1 + 2. [21]

Nästa fas i e-hälsoarbetet. [32]

Systematiska jämförelser. För lärande i staten. [36]

Arbetslöhet och ekonomiskt bistånd. [44]

Skapa tilltro. Generell tillsyn, enskildas klagomål och det allmänna ombudet inom socialförsäkringen. [46]

Utbildningsdepartementet

Rektorn och styrkedjan. [22]

En yrkesinriktning inom teknikprogrammet. [29]

SÖK – statsbidrag för ökad kvalitet. [45]

Utrikesdepartementet

Gränser i havet. [10]